

Bijlage 3: Krantenartikelen praktijkonderzoek (hoofdstuk 6)

Inhoudsopgave

Bijlage 3: Krantenartikelen praktijkonderzoek (hoofdstuk 6).....	1
1993 – SGP vrouwenstandpunt – Trouw.....	10
1. De SGP veroordelen? (1)	10
2. Beledigd - maar niet door het SGP-bestuur.....	12
3. SGP-bestuur houdt vast aan standpunt: vrouwen geen partijlid.....	14
4. Vrouwen uit de SGP.....	15
5. Vrouwen melden zich bij SGP-jongeren aan om partij hart onder riem te steken	17
6. Tien jaar al houdt de vraag of vrouwen lid van de	18
7. Toch, tot in mijn vezels, met die partij verbonden	22
8. Vrouwen in de SGP (1).....	26
9. 'SGP-hoofdbestuur speelt kerkje' Oudgediende Hardonk: partij moet echt nadenken over rol van de vrouw	28
10. DE SGP ZAL NOOIT MEER DE OUDE ZIJN	31
11. SGP-voorzitter stapt op als partij vrouwen blijft weigeren	36
12. Van der Vlies zwijgt koppig over de vrouw	37
13. Mogelijk snel vervolging SGP Partij zou aanzetten tot discriminatie door vrouwen te weren ...	40
14. 'Als we niet mee mogen doen, nee, dan stem ik geen SGP'	42
15. Voorstanders vrouw in de SGP vrezen de slag te verliezen	44
16. SGP in diepe crisis na besluit vrouwen te weren	45
17. Barsten in het isolement maken de SGP onzeker Positie vrouw in partij verdeelt leden	46
18. SGP-jongeren trekken duizend nieuwe meisjes.....	48
18. SGP-bestuur sluit vrouw uit als volwaardig lid	49
20. 'Sluit de SGP niet voor vrouwen'	50
21. 'Ik schrik echt niet als in het gat van de deur een vrouw verschijnt'	51
22. Vrouwen willen SGP voor discriminatie laten vervolgen	53
23. Justitie wacht SGP-vergadering af	54
24. Uit BRIEVEN van lezers SGP (7).....	55
25. Hirsch Ballin: nog geen actie tegen SGP in vrouwenkwestie	56
26. Waarom mag SGP niet wat feministen wel mogen?	57
27. Van der Vlies ziet vrouwen liever als 'beperkt lid'	60
28. De SGP, de vrouw en wat de Bijbel zegt	61
2013 – SGP vrouwenstandpunt – Trouw.....	63
1. Het mooiste lijstje: wie waren lichtend voorbeeld in 2013?	63
2. Er zaten al heel lang ladders in de zwarte kous	65
3. Verkozen Lilian Janse: Ik ben een dankbaar mens.....	67

4. SGP-politica enige kandidaat	68
5. De SGP zou blij moeten zijn met zo'n vrouw	69
6. Op Urk zijn de SGP-mannen nog lang niet op	70
7. 'Ik hoop nog op een man'	71
8. Vlissingse gaat de geschiedenisboeken in	73
9. Eerste kandidate van SGP gaat meteen voor het lijsttrekkerschap	75
10. In de SGP bepalen de vrouwen zelf hun tempo	76
1993 – Christelijke evenementen – Trouw	78
2013 – Christelijke evenementen – Trouw	79
1. Dansen voor de Heer De protestantse kerk wordt happy clappy 'Iedereen eert hier dezelfde God' 'Evangelischen zijn toch wat eenzijdig'	79
2. Opwekking	83
3. De christelijke variant van Lowlands	85
4. Pinkpop is wat ze écht willen	86
5. Onder ravende christenhipsters	88
1993 – Christen – Trouw	91
1. Dilemma's van christelijk zakendoen	91
2. Versnel, Kuitert, Hoek en de zure appel van de 'verzoening'	93
3. Bekeerlingen in Egypte: dubbellevens of foltering	96
4. Christenen Midden-Oosten zijn niet allemaal Palestijnen	99
5. Prof. Kuitert ziet een perspectief voor humanist en christen	103
6. Steeds nieuwe alibi's voor moreel tekort	105
7. Bidden voor je tentje Christenen vinden rust en getuigenis op	108
8. Christenen bekeren is een heidens werk	110
9. Kerk past terughoudendheid bij kritiek op New Age	113
10. Hollandse evangelisten: Wij rusten Russen toe. Dat mag	116
2013 – Christen – Trouw	119
1. Martelaarschap is bij ons geweldloos Christelijke theologie richt zich te veel op de dood Martelaar, en welke weg te kiezen	119
2. In de Sportbijbel getuigen topsporters van hun geloof	122
3. 'Theologen, kijk ook eens naar Happinez'	123
4. Religieuze instellingen kunnen nog veel leren van de rituelen bij voetbal	126
5. 'Vrijgemaakte kerk en SP, een logische combinatie'	128
6. Zieltjes vissen in Harderwijk	131
7. Kunnen zuidelijke landen baat hebben bij onze sobere, calvinistische ethiek?	132
8. Als christen het gevaar tegemoet	134
9. Met elkaar verwijten maken lossen we niets op	136
10. De tijdbom tikt altijd in broos Beiroet	137

11. 'Met religieuze argumenten bereik je weinig'	142
12. Wekelijks miljoenen in de collecte	143
13. Verlies je hoofd	146
14. 'De VU werd simpelweg te groot'	148
15. Feest zonder franje.....	151
16. Onderscheiding voor 'meest wereldvreemde christen'	153
17. 'Steeds alles uitleggen'	154
18. Ephimenco Vervolgde christenen.....	157
19. Ik twijfel niet meer aan Gods bestaan	158
20. Iraakse christenen zijn exodus niet te boven.....	161
21. In naam van religie verhandeld	165
22. Niet praten, maar samen de straat op	171
23. Kunnen religie en geweld samengaan?	174
24. Ik mijd de geijkte woorden; Interview Carel ter LindenVrijzinnig hofpredikant	177
25. Confessies van een filosoof	181
26. Kriskras door elkaar en toch apart.....	185
27. Herkenbaarheid is de sleutel tot succes van tv-spektakel	189
28. Wankelend geloof	190
29. 'Een gesprek gaat vaak goed, tot we Jezus noemen'	191
30. De pret begint bijde EO al in de auto.....	194
31. Iets doen voor je naaste in Kameroen	195
32. 'Religie hoeft niet achter de voordeur'	196
33. Blasfemiewet heeft erg lange tenen.....	200
34. De home en de Heer.....	203
35. Mededogen drijft jonge christelijke tegenbeweging	206
1993 – Christendom – Trouw	208
1. Jezus leeft.....	208
2. Als de aardappels nog niet gaar zijn	211
3. In bijbelverhalen zit weinig fondant	213
4. Huub, beste jongen, wat is nu nieuw aan Christus?	216
5. Evangelicalen bieden cursus geloofskennis christendom	218
6. Verbod hoofddoekjes: kloof christendom en oosterse religies	219
7. Anti-islamisme net zo goed afzweren als antisemitisme	221
8. Van der Graaf: lippentaal, geen hartetaal	222
9. Job en de brontosaurus	223
10. Calvijn van voetstuk af Reformator kende aan zijn inzichten goddelijk gezag toe	225
11. Eerst de inhoud en dan pas de vorm, zegt Van der Graaf	227
12. Synode gaat gelovig praten met bonders	229

13. Bijbel wordt het meest vergeten boek	232
14. Duizend bloemen of een grasveld vol zuring	234
15. Bijbel heeft zijn afnemers van Jezus-film tot Terminator	236
16. Diagnose van een 'eventuele stervende godsdienstigheid'	237
17. Rechterflank heeft moeite in konvooi te varen	239
18. Gereformeerde bond vestigt zijn hoop op het 'eigen huis'	241
19. Samen op Weg loopt vertraging op door onvrede met structuur	243
20. Duizend diakenen tekort	245
21. Zwartekousenkerk doet grote zaken op eigen huishoudbeurs.....	247
22. Bezwaar tegen Kuitert Kerk Haarlem vraagt gereformeerde synode om veroordeling.....	249
23. Baptistenunie lanceert evangelisch offensief	250
24. Samen op Weg in Drenthe.....	251
25. Kerkgevoel	252
26. Doorgaan met Samen op Weg.....	254
27. Wie heeft er gelijk: Wallet of Van der Graaf ?	256
28. Evangelische alliantie krijgt grote kerken nog niet mee	257
29. 'Uitleg van cijfers over Samen op Weg veel te optimistisch'	258
30. Cijfers vallen mee Ook vrijzinnig hervormden blokkeren SoW	259
31. Kerkfusie loopt beter dan verwacht, maar de grenzen zijn in zicht	261
32. 'Satan krijgt via house duizenden in zijn greep'	262
33. 'Humor is belangrijk om mensen te bereiken die van God noch gebod weten' 'Dat oprijzen uit een graf mocht eerst niet van de EO'	263
34. Vrijgemaakte vrouwen mogen stil stemmen.....	267
35. Hervormde kerk ontbeert draagvlak	269
36. Hervormden lonken naar legaat.....	271
37. New Age jaagt mensen verder het moeras in.....	272
38. 'Evolutietheorie en bijbelse scheppingsleer vullen elkaar aan'	275
39. Schudden aan de boom van het vrijzinnig protestantisme.....	279
40. Hoofddoeken spreken geheimtaal	282
41. 'Euthanasie ernstig gehandicapte baby's soms verantwoord'	283
42. Secularisatie zegt lang niet alles over crisis in christendom	285
43. 'Vervolging van Chinese kerken weer intensiever'	287
44. Theologen: christendom en New Age zijn twee verschillende dingen	288
45. Vertaal Bijbel goed, en dus niet in het Neder-hebreeuws	290
46. Dialoog contra het superioriteitsgevoel	292
47. 'De secularisatie in West-Europa gaat door'	293
48. 'Samen op Weg' moet voor jaar 2000 voltooid zijn	296
49. Bevrozen Samen op Weg voorkomt veel ellende	299

50. Leden werven is een kwestie van overleven	300
51. Eerste complete Bijbel in het Albanees	303
52. Het is onbegrijpelijk dat de kerken stilzwijgend	304
53. Kerkband christelijke gereformeerde jeugd is duidelijk verslapt.....	305
54. Pastoraal werkers willen hun positie in synode bespreken	306
55. Vertalers streven naar een nieuwe Statenbijbel	307
56. Nieuwe bijbelvertaling impuls voor oecumene	309
57. 'Samen op weg mag niet vertragen door gesprek met bond'	311
58. 'De kerk moet echte aandacht opbrengen voor de eigen jeugd'	312
59. Gereformeerde waarschuwing na klachten uit Friesland en Zeeland	314
60. Gereformeerde vrijzinnigheid ligt bonders zwaar op de maag.....	315
61. 'Hervormde kerk is volkomen ontrouw aan haar grondslag'	319
2013 – Christendom – Trouw	321
1. Verbod op godslastering uit wetboek geschrapt	321
2. 'Met Kerst laten we zien waar we voor staan'	322
3. Kerst als tv-spektakel: is dit het nieuwe christendom?	326
4. 'Ik leef verder aan mijn kant van het grote geheim'	328
5. Liever terug naar de lijst van 1948	332
6. Nederland is gebouwd op religiekritiek die al vaker bot en smalend was	335
7. Sinterklaas is niet jarig. En Jezus ook niet ; Sinterklaas en Kerstfeest Essay	336
8. In de frontlinie van het christelijke debat.....	341
9. Waar is de god van de dertiger?.....	344
10. 'Kierkegaard was ideoloog van het theo-terrorisme'.....	347
11. Theoterrorisme	348
12. Even stilstaan tegen de keuzestress	349
13. Wie preekt er nog over vrede?.....	352
14. Kerk redt het niet meer met alleen clubgevoel	355
15. Verzet tegen vaccinatie gaat vanzelf over	357
16. Oproep of niet, extra vaccinaties blijven uit	361
17. Homo's trouwen, laat ze.....	363
18. 'Terug naar het jaar nul'	366
19. Een dialoog is meer dan twee monologen	369
20. Synode in tijden van secularisering	372
21. Twee geloven op het schoolplein	373
22. Het nieuwe Liedboek wordt uitgeprobeerd in lotushouding.....	375
23. 'God is nog steeds heer en vader'	376
24. Protestanten tobben met islam.....	380
25. Schrap verbod op godslastering	382

26. Eén Bijbel, twee standpunten.....	384
27. Afkicken op God in Rotterdam	387
28. De nobele leugen van de cultuurchristen	389
1993 – Vrouwenstandpunt SGP – Algemeen Dagblad	392
1. SGP houdt stand in discussie over lidmaatschap van vrouwen	392
2. Vrouwenkwestie splijtzwaam in klein rechts.....	396
3. Niet de rechter, maar de kiezer zal de SGP straffen	398
4. Groep vrouwen gaat SGP aanklagen	400
5. Ritzen: SGP discrimineert	401
6. SGP-VROUW	402
7. Fractieleider SGP: Het denken gaat door; Van der Vlies doorbreekt de stilte na afwijzen van vrouwen als volwaardige leden van de partij	403
8. Vrouw heeft recht op haar plaats in de SGP	405
9. Na voorzitter verliest SGP ook secretaris	407
10. Onderzoek naar discriminatie vrouwen bij SGP; Twee klachten bij openbaar ministerie om alleen mannen toe te laten als lid	408
11. Ruzie over lidmaatschap vrouwen laait op bij SGP	410
12. Fractieleider SGP roept op tot eenheid	411
13. Bestuur SGP blijft erbij: vrouw kan geen volwaardig lid zijn.....	412
14. Voorzitter SGP dreigt met aftreden	413
15. SGP-bestuur blijft de vrouw weren	415
16. SGP-vrouwen	416
17. Zaak tegen SGP dient in Den Haag.....	417
18. SGP-vrouwen verzetten zich fel tegen partijbestuur	418
19. Vrouwen dienen aanklacht in tegen SGP.....	419
20. Vrouwenactie binnen SGP slaat aan	420
21. Kiesverenigingen SGP tegen vrouwen als lid	421
2013 – Vrouwenstandpunt SGP – Algemeen Dagblad	422
1. 'Ik denk dat ik de eerste vrouw in langere rij ben'	422
2. 'Toen ik zei dat het Lilian was, bleef het bestuur wel even stil'	424
3. Hulde aan echtgenoot en vader van Lilian Janse	426
4. Janse eerste vrouwelijke lijsttrekker SGP	427
1993 – Evenementen – Algemeen Dagblad.....	428
1. EO-jongierendag breekt record	428
2013 – Evenementen – Algemeen Dagblad.....	429
1. 'Christelijk festival verjaagt vogels'	429
2. Broedvogel moet christenen dulden	430
3. 55.000.....	431

4. Pinksterconferentie Opwekking weer succes	432
1993 – Christen – Algemeen Dagblad	433
1. Oppositie op de bres voor homo's in het bijzonder onderwijs	433
2. Gelijke behandeling?	435
3. Homoseksualiteit.....	436
4. Met gebed en pen	437
5. Godsdiensten niet een pot nat	440
6. Prediken in het geniep.....	442
7. Zieltjeswinnerij blijft geboden	444
8. Eerlijk voor God	446
9. De wolf in schaapskleren	448
10. Praten over God	449
11. Jezus als lijsttrekker	450
12. Brinkman: God heeft het moeilijk in het openbare leven	452
2013 – Christen – Algemeen Dagblad	453
1. EO'er Manuel Venderbos op pad als jihadist.....	453
2. Duizenden op de been voor The Passion.....	454
3. The PassionSpektakel elk jaar indrukwekkender	455
4. 'Ik leef ondergronds, want ik ben christen'	456
1993 – Christendom – Algemeen Dagblad	457
1. Patmos; de mythe voorbij	457
2. De toekomst van het geloof	462
3. De dominee achter de PC	464
4. Het geheim van de groeiende Pinkstergemeente	466
5. Kerkelijke retoriek	470
6. Jezus in het geding	472
7. De hel hier op aarde of na de dood	474
8. De boodschap van Billy Graham	477
9. Meer beroep op hervormde diakonie	479
10. Kerk is aan herziening toe	480
11. Paasfeest zegt velen niets meer	482
12. Winkeliers klagen over evangelisten	483
13. Nogmaals "zieltjeswinnerij"	484
14. Heeft God een neus?	486
15. Godservaring als motregen	488
16. Gereformeerden verlaten kerk.....	490
17. Het tijdperk van de geest in aantocht	491
18. Kerken tegen opvoeren stuk Wolkers	493

19. De dubbelheid van ons bestaan	494
20. Hier beneden hoeft het niet te eindigen	496
21. Voortrekkersrol Raad van Kerken is bevestigd	498
22. Lesbische relatie kerkelijk ingezegend.....	500
23. Christelijke gebedslijn lucratief	501
24. De ouderling op de tocht.....	502
25. Elfstedentocht voor evangelie	504
26. Orthodox-protestantse jongeren ook in vrije tijd recht in de leer	505
27. Mars voor Jezus ook in Rotterdam	506
28. Ruusbroec en de protestanten	507
29. De kerk als vertelgemeenschap	509
30. Hervormde Kerk moet sportiever worden	511
31. Dwarsligger bemoeilijkt fusie kerken	512
32. De wanhoop van gelovig Nederland.....	517
33. Kerkfusies vernieuwen niet	519
34. Toekomstige fusie kerkgenootschappen roept weerstand op; Protestanten trachten afscheidings uit vorige eeuw ongedaan te maken	521
35. Kerk weigert transseksuele predikante schade- vergoeding	523
36. De roep om dialoog	524
2013 – Christendom – Algemeen Dagblad	526
1. 'Ons succes? We preken geen hel en verdoemenis'	526
2. Na mazelen ook nog rodehond in biblebelt.....	528
3. Minister: Niet inenten onverantwoord	530
4. 'Verplicht vaccineren tegen mazelen zinloos'	531

1993 – SGP vrouwenstandpunt – Trouw

1. De SGP veroordelen? (1)

SECTION: Pg. 010

LENGTH: 729 words

Het hoofdbestuur van de Staatkundig Gereformeerde Partij (**SGP**) moge nu nog met een beroep op de Schrift te kennen geven dat het de vrouw (als hulpe van de man) niet past op de voorgrond te treden en dat er dus voor haar geen volwaardig lidmaatschap van de partij kan zijn weggelegd. Maar te voorspellen valt dat dezelfde partij over pakweg twintig jaar heel wat soepeler zal oordelen over de positie van de vrouw. SGP'ers hebben voor sommige zaken nu eenmaal meer tijd nodig dan anderen.

Het is niet onverstandig dit te bedenken alvorens zich te laten meeslepen door de verontwaardiging die het standpunt van het hoofdbestuur vooral ook buiten de **SGP** heeft gewekt. De verontwaardiging richt zich op het onduldbare karakter van deze discriminatie en het liefst zou men daarom zien dat justitie vandaag nog ingrijpt. Met dit doel voor ogen hebben inmiddels twintig vrouwen aangifte gedaan bij de politie te Hengelo en heeft het Clara Wichmann-instituut een brandbrief geschreven aan premier Lubbers.

Wat hierbij opvalt, is het zeldzame gemak waarmee de activiteiten van Janmaat en de zijnen over een kam worden geschoren met die van de **SGP**. Tegen Janmaat treedt Justitie wel op, tegen de **SGP** niet en, voegt men er niet zonder sarcasme aan toe: discriminatie van vrouwen is kennelijk toegestaan, discriminatie naar ras niet.

Het is een grievende vergelijking, alleen al de suggestie dat die twee iets met elkaar te maken hebben. Het is ook niet waar. Janmaat richt zijn activiteiten op vreemdelingen die (dat spreekt vanzelf) er in de verste verte niet over zouden piekeren ooit een stem uit te brengen op deze club. De 'slachtoffers' van de **SGP** bevinden zich uitsluitend binnen deze partij en dan nog op vrijwillige basis ook.

Het standpunt van het hoofdbestuur van de **SGP** is vooral een interne partij-aangelegenheid en zoals de kaarten nu liggen zijn er binnen de partij krachten en vooral ook vrouwen genoeg om de strijd over dit onderwerp zelf aan te gaan. De Grabijns van de **SGP** zitten echt niet te wachten op deze hulp van buiten. Laat staan dat ze in dit stadium verleggen zouden zitten om een rechterlijke uitspraak.

De **SGP** veroordelen? (2) Tegelijkertijd moeten we vaststellen dat de klagers vermoedelijk wel over sterke papieren beschikken. Nederland heeft jaren geleden alweer het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen ondertekend.

Artikel 7 van dit verdrag bepaalt onder meer: "De staten die partij zijn bij dit verdrag, nemen alle passende maatregelen om discriminatie van vrouwen in het politieke en openbare leven van het land uit te bannen, en verzekeren vrouwen in het bijzonder het recht om op gelijke voet met mannen (. . .) deel te nemen aan niet-overheidsorganisaties en verenigingen op het gebied van het openbare en politieke leven

van het land.' Optreden tegen de **SGP** uit dien hoofde was tot dusverre niet aan de orde, eenvoudig omdat de 75-jarige partij de ondergeschikte positie van de vrouw zo vanzelfsprekend achtte dat zij daarvan nimmer melding heeft gemaakt in de statuten. Dat verandert natuurlijk wanneer het hoofdbestuur zijn zin krijgt en met een statuutswijziging de vrouwen in de partij alsnog vleugeillam maakt.

Maar ook dan zou het ongelukkig zijn om de **SGP** langs deze weg tot andere gedachten te dwingen. Een mentaliteitswijziging bij wet opleggen is nu eenmaal niet zo eenvoudig. Veel beter is het, wanneer de partij zelf tot dit inzicht komt. Hoe gek het ook klinkt na het harde oordeel van het hoofdbestuur, de tijd lijkt daarvoor rijp.

Bij de buitenwacht bestaat het merkwaardige misverstand dat vrouwen in de **SGP** zo ongeveer mishandeld worden, of niet het respect krijgen waarop ze recht hebben. Dat zijn loze gedachten: veeleer worstelt de **SGP** met een verouderd tijdsbeeld. Met de Schrift heeft haar interpretatie over de positie van de vrouw in ieder geval weinig te maken.

Het is daarom te hopen dat het hoofdbestuur tijdig inziet dat het (zoals een **SGP**-burgemeester het zo fraai uitdrukte) een (achterhaald) theologisch debat voert in plaats van als politieke partij aan politiek te doen. En in ieder geval hopen we dat het ons de afgang bespaart dat de rechter dit de partij aan het verstand zal moeten brengen.

Politieke partijen ; Binnenlandse Politiek ; Vrouwen ; Maatschappij ; Bevolking ;
Verkiezingen ; Recht ; Politiek en Staat ; Staatsrecht

2. Beledigd - maar niet door het SGP-bestuur

De auteur is CDA-bestuurder en jurist.

Boeiend is de, wederom opgebloeide, discussie rond de positie van de vrouw in de **SGP**. Vrouwen, zo stelt het hoofdbestuur van de **SGP**, mogen geen lid zijn van de partij. De redenen hiervoor zijn bekend, en reeds genoegzaam weerlegd.

Wat veel interessanter is dan deze interne, opvattingen, is de verontwaardiging die in Nederland de kop opsteekt. Ook is dit bemoedigend - immers, de islamitische medelanders van vrouwelijke kunne, die reeds jarenlang zuchten onder een soms dubbele discriminatie, zullen nu verblijd zijn door het feit dat de grove schoffering van de vrouw eindelijk aangepakt wordt.

Waaruit bestaat deze schoffering? Dat is niet moeilijk te achterhalen: regelrechte discriminatie, zoals wij kunnen vernemen uit de mond van de grootste zuiveraars van maatschappelijk onrecht.

Zaterdag 31 juli stond er een doorwrocht artikel van enige juristen, geleerden dus, in Trouw, waarin de minister van justitie werd opgeroepen ook dit onrecht aan te pakken. Enige politici van vrouwelijke kunne (eigenlijk is deze toevoeging niet meer nodig) hebben, ondanks het reces, in het centrum van onze democratie al aangekondigd dat er hier een niet te tolereren vorm van discriminatie plaatsvindt.

En tot slot (bij vergissing krijg ik weleens de Volkskrant in plaats van Trouw in de brievenbus): in de Volkskrant van 29 juli weet mevrouw Mattijssen van het Clara Wichmann-instituut zelfs te melden dat de behandeling van vrouwen door de **SGP** gelijk staat aan de visie van Janmaat op de buitenlanders! Mattijssen, zo las ik ontroerd, acht zich niet te goed om haarzelf als lid van de **SGP** aan te melden. Aldus kan zij, als undercover, uitvinden wat er wel niet allemaal fout is binnen de **SGP**. Zij meldt: "Ik zou me als lid kunnen aanmelden bij de **SGP**."

Als ik dan geweigerd word' (men hoort een lichte trilling in de stem, JB) "kan ik een kort geding aanspannen." Zo, die zit.

Helaas voor mevrouw Mattijssen, bestaat er in het Nederlandse rechtssysteem nog zoiets als een vereiste van belang. En welk belang heeft zij hierin? Als zij popelt een kleine christelijke partij met haar onervarde inzet te steunen, hetgeen toe te juichen zou zijn, kan zij immers toch toetreden tot de RPF? Naar ik begrepen heb, is men daar veel minder akelig tegen actieve vrouwen. Neen, belang heeft zij niet - maar, haar bezorgdheid, evenals die van vele anderen, is hartverwarmend; het wachten is op een briefkaartenactie, georganiseerd door de NCRV-radio.

Ondertussen blijkt er daadwerkelijk een proces te zijn aangespannen tegen de **SGP**, vanwege vermeende discriminatie. In dit artikel zou ik graag wat gedachten willen loslaten op de vraag of er nu wel echt sprake is van discriminatie.

Wordt vrouwen enig fundamenteel recht ontnomen? Ik vraag het mij af. Vrouwen die lid willen zijn van een politieke partij, of willen kiezen of gekozen kunnen worden, of de verenigingskas willen beheren, kunnen dat overal doen. Daartoe kunnen zij zelfs een subsidie van overheidswege krijgen. Zij kunnen dit alleen niet doen binnen Staatkundig Gereformerd Partij-verband. Omdat de grondslag van deze partij dusdanig verkeerd

wordt geïnterpreteerd, dat vrouwen geen (zichtbaar!) leidinggevende functie kunnen krijgen.

Nu wil het geval, dat dit al 80 jaar zo is. En, in de tijd waarin volgens velen de **SGP**-visie op de maatschappij op z'n zachtst gezegd gemankeerd is, heeft deze partij de grootste jongerenorganisatie, waarvan 60 procent gevormd door meisjes/vrouwen. En, wat men ook tegen de **SGP**-aanhang wil inbrengen, niet ontkend kan worden dat deze mensen ergens voor staan en bepaald niet de makkelijkste keuzes maken. Een en ander impliceert mijnsinziens toch de aanwezigheid van toewijding en activiteit binnen de **SGP** - ook van vrouwen.

Daarom vraag ik mij af of de ongelijke behandeling van mannen en vrouwen, en de verknipte visie op de positie van de vrouw binnen de **SGP**, discriminatie oplevert.

Er wordt niet gediscrimineerd enkel wanneer en omdat bepaalde vast omschreven regels in verdragen en wetten niet worden nageleefd; er is sprake van discriminatie wanneer bij een deel van een groep, een maatschappij, de visie overheerst dat anderen minderwaardig zijn en aldus behandeld mogen worden. Dit nu is bij uitstek in strijd met de grondslag van de **SGP**.

Daarom denk ik, dat de discussie omtrent de positie van de vrouw binnen de **SGP** niet meer is dan een interne partij-aangelegenheid. Ongetwijfeld zal eens de visie doorbreken dat de **SGP** zichzelf te kort doet door de vrouw niet die positie te geven die haar op grond van inzicht, intellect en vaardigheden toekomt. Gun de **SGP** de tijd om zelf dat inzicht te verkrijgen.

Zou er, naast of in plaats van, discriminatie wellicht sprake kunnen zijn van belediging?

Ja, de '**SGP**-vrouwen' worden in de discussie omtrent hun lidmaatschap afgeschilderd als domme wezens, die willoos en weerloos moeten toezien hoe zwaar zij gediscrimineerd worden; wezens, die dank zij hulpvaardige militanten van buiten eindelijk ontdekken dat zij al meer dan 80 jaar worden gediscrimineerd - dat zij dat toch nooit geweten hebben . . .; wezens, die veroordeeld zijn tot een levenslang aanhangen van een partij die qua opvattingen vergeleken wordt met de Centrum-democraten.

Als je als vrouw toch zo wordt behandeld, door de Clavans van de gelijkberechtiging, kun je dan nog respect voor jezelf hebben? Terwijl je toch al jaren actief bent voor die bewuste partij? Als ik toch SGPvrouw was . . .

Dan zou ik een aanklacht wegens belediging indienen tegen het Clara Wichmann-instituut en tegen al die anderen die mij als idioot neerzetten. Niet eens tot mijn verbazing zou ik dan ontdekken dat de rechter uitspreekt dat ik een normaal burger ben, met alle daarbij horende rechten en plichten. Dat wist ik immers al.

3. SGP-bestuur houdt vast aan standpunt: vrouwen geen partijlid

DEN HAAG (ANP) - Het hoofdbestuur van de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) heeft in een brief aan de leden benadrukt dat het SGP-bestuur blijft vasthouden aan het voorstel om vrouwen niet toe te laten als partijlid.

"Het Hoofdbestuur wekt u op de voorstellen, zoals verwoord in deze brief, grondig te bestuderen, te toetsen aan Gods Woord en alleen op grond daarvan tot een verantwoorde keus te komen', aldus de brief.

De kwestie van het vrouwenlidmaatschap staat centraal op een algemene ledenvergadering op 25 september. Een woordvoerder van het SGP-bestuur zei donderdagmorgen, dat besloten is tot het sturen van deze recente brief, omdat de SGP-leden de afgelopen tijd bestookt zijn met tal van rondschrijvens. Diverse SGP-afdelingen en actiegroepen hebben de SGP-leden benaderd met pro-vrouw-standpunten. "Daar zijn onze leden niet aan gewend', aldus de woordvoerder van het hoofdbestuur, dat vervolgens besloot enig tegengas te geven.

Binnen het hoofdbestuur is de kwestie echter ook niet onomstreden. Zo maakte SGP-voorzitter ds. Hovius onlangs bekend op te zullen stappen, als de ledenvergadering eind september instemt met het opwerpen van een blokkade voor het vrouwen-lidmaatschap. Hovius vindt het overigens te ver gaan, als SGP-vrouwen ook actieve politiek zouden willen bedrijven.

De Werkgroep Bouwen, die binnen de SGP een krachtige lobby voert voor het lidmaatschap van vrouwen, heeft zaterdag in Rotterdam een openbare discussiemiddag belegd ter voorbereiding van de ledenvergadering van 25 september.

Ook buiten de SGP is een actie gaande tegen het verbod vrouwen toe te laten tot de SGP. Vrouwen uit verschillende delen van het land hebben een klacht ingediend bij de politie op basis van de grondwet, waarin bepalingen staan die discriminatie strafbaar maken. Het openbaar ministerie heeft besloten pas over te gaan tot eventuele vervolging, als de uitkomst van de SGP-ledenvergadering bekend is.

4. Vrouwen uit de SGP

Wie de wet gelijke behandeling tot een papieren tijger wil maken, moet een aanklacht indienen tegen de Staatkundig Gereformeerde Partij, die geen vrouwen in haar gelederen blijft dulden. Net zoals het grote flauwekul is van de jongerenorganisatie - of heet het daar jongensorganisatie? - van de SGP, die minister D'Ancona intolerant noemt omdat zij het standpunt van deSGP ouderwets vindt. Ouderwets is een zeer adequate omschrijving, waarmee wij geheel kunnen instemmen, van het ook in SGP-kringen omstreden standpunt.

Wat de uitsluiting van vrouwen betreft, is de kwestie vooral: de SGP zou dit niet moeten willen, maar als zij het wil, dan moet het kunnen. Het staat elke vrouw vrij om, alvorens met klachten naar de rechter te stappen, een soort van SGP op te richten, alleen dan een voor vrouwen en mannen. Wat dat betreft is er geen sprake van een dwangpositie, die mensen ernstig benadeelt in hun functioneren in de maatschappij. Wie politiek actief wil worden, hoeft zijn oren niet naar de SGP te laten hangen.

Maar bovendien: wat kan een rechter aanvangen met de wet gelijke behandeling voor zich op tafel en een theologisch debat achter het hekje? Want het debat in de SGP heerst op basis van conflicterende Schriftuitleg. Het is alleen tragisch voor een politieke partij, dat het geen politieke zaak is waarmee de SGP de voorpagina's van alle kranten haalt en die zelfs een rechter tot een uitspraak zou kunnen brengen. Deze wet is niet bedoeld voor het beslechten van theologische geschillen, zelfs niet als iedereen gedacht blijkt te hebben, dat die ondertussen wel opgelost waren.

Maar moeten we de rechter er werkelijk bij gaan halen om de SGP open te breken voor vrouwen? Uit de grote angst voor het verlies van een Kamerzetel, door het overlopen van mannen en vrouwen naar andere partijen, blijkt al, dat er voor afgewezen SGP-leden goede alternatieven bestaan. Zo nijpend is de zaak niet.

Vrouwen uit de SGP (2)

Al in een eerder stadium is gezegd, dat de wet gelijke behandeling een tamelijk vage is, die vorm moet krijgen in het dagelijks gebruik en naar te vrezen valt dikwijls op basis van gerechtelijke uitspraken. Het zou wel een heel slecht begin zijn om dan de discriminatie op basis van geloofsovertuiging aan te pakken. Dan gaat het snel mis met die wet. Wij gunnen, bijvoorbeeld, haar en de rooms-katholieke kerk veel, maar liever zien wij vervolgens geen proces over de vraag waarom Hedy d'Ancona toch geen bisschop van Roermond mocht worden.

Geef ons dan maar een klacht van het handbalverbond tegen de voetbalbond over discriminatie van mensen die de bal met de hand willen spelen. Daar komt tenminste een portie vrijheid van vereniging bij te pas, waaruit in z'n algemeenheid blijkt dat organisaties een zekere vrijheid genieten bij het vaststellen van hun eigen regels. Waar discriminatie precies begint en waar die ophoudt, is in een aantal gevallen een schemergebied. Er is soms meer in het geding dan alleen platweg vooroordeel of misprijzen.

Nogmaals, het zou in de SGP anders gelopen moeten zijn en het debat over de positie van de vrouw in de christelijke wereld is al gehouden. Maar blijkbaar hebben de verliezers van die strijd zich tot een meerderheid in de SGP ontwikkeld. Dan moet dat

achterhoedegevecht daar maar geleverd worden. Een bedreiging van de positie van 'de christelijke vrouwen' in 'de politieke wereld', kun je er alleen met voorbijgaan aan elke nuance in zien.

Misschien is het meest typerende wel de houding van de fractievoorzitter van de SGP in de Tweede Kamer, ir. Van der Vlies. Hij heeft zich tijdens het heftige debat in zijn partij niet laten horen, maar kondigde aan zich te conformeren aan het standpunt van de meerderheid van de SGP-kiesverenigingen. Het kan niet echt een heldhaftige houding worden genoemd, maar hij zal wel de politiek van de SGP aan z'n hoofd hebben gehad. Daarvoor is hij aangenomen, niet om het theologische debat in zijn club te leiden.

Wat de discriminatie betreft van bijvoorbeeld vrouwen zijn er in dit land belangrijker zaken te regelen. Wie, gelet op de overtuigende meerderheid in de partij, praat over het met een beroep op de wet gelijke behandeling aanklagen van de SGP, praat over het met de wet in de hand verbieden van een partij. Daar wagen wij deze wet gelijke behandeling niet aan.

5. Vrouwen melden zich bij SGP-jongeren aan om partij hart onder riem te steken

Nadat de SGP bekend maakte door te gaan met het weren van vrouwen uit de partij, voorspelden buitenstaanders dat een groot deel van de SGP-aanhang zou overlopen naar andere christelijke partijen. Maar niets blijkt minder waar. Vorige week meldden zich 1 227 nieuwe leden aan bij de jongerenorganisatie van de SGP. De overgrote meerderheid (65 procent) is vrouw. Anja van Persie (24) van de SGP-jongeren: "Juist nu willen vrouwen hun solidariteit met de partij betuigen."

Sinds de SGP vrouwen van het lidmaatschap uitsloot, hebben vele meisjes en jonge vrouwen zich bij de jongerenafdeling van de partij aangesloten. Vorige week, tijdens de gezinsbeurs, kwam de grote klapper. Honderden meldden zich aan als nieuw lid van de SGP-jeugd. Het had voor de hand gelegen dat in ieder geval het vrouwelijk deel van de SGP-aanhang zich juist tegen de partij zou keren. Per slot van rekening zijn vrouwen er niet welkom. Maar volgens Anja, door het bestuur van de jongerenorganisatie aangewezen als de Vrouwelijke Stem van de SGP, was juist het omstreden besluit aanleiding voor veel vrouwelijke SGP'ers om zich bij de jongerenclub aan te melden.

Anja: "De meesten willen laten zien dat ze de partij niet vaarwel zeggen, maar nog steeds ondersteunen. Vantevoren vonden ze het lidmaatschap niet echt belangrijk. Nu melden zij zich aan om duidelijk te maken dat zij er nog steeds bijhoren."

Anja is al zeven jaar lid van de SGP-jongeren. Twijfel over het partijbesluit kent ze niet: volgens de Bijbel is de vrouw geschapen als hulp van de man en daarom mag ze geen politieke functies uitoefenen. Dat ze om die reden geen lid mag worden van de partij die ze aanhangt, is geen bezwaar. "Ik kan me voorstellen dat veel mensen het niet begrijpen," zegt ze, "maar voor ons is de Bijbel het belangrijkste uitgangspunt. En daar staat in dat de vrouw niet over de man zal heersen. Dat wil overigens niet zeggen dat vrouwen minder zijn. Mannen en vrouwen zijn gelijk in Gods ogen. Maar de vrouw heeft nu eenmaal een andere taak dan de man: het huwelijk en het huishouden. Haar rol binnen de SGP is dan ook heel anders. Ze kan haar man adviseren en hem zeggen wat ze ergens van denkt, zodat hij het naar buiten kan brengen. Man en vrouw nemen samen beslissingen, maar de man heeft de beslissende stem. Ik heb daar geen moeite mee. Er zijn mogelijkheden genoeg om je standpunten kenbaar te maken. Je kunt bijvoorbeeld brieven schrijven naar het hoofdbestuur of het naar partijbureau."

Ook binnen de SGP-jongeren hebben vrouwen en meisjes geen bestuurlijke functies. Weliswaar is de meerderheid van de leden van het vrouwelijk geslacht, maar binnen de organisatie worden zij vertegenwoordigd door mannen. Als de vrouwelijke leden wat te melden hebben, moeten ze dat doen tijdens de zogenaamde studieavonden, waar gastsprekers de SGP-politiek uit de doeken doen. Daarna kan er gediscussieerd worden. Maar kunnen vrouwen, als ze dat zouden willen wel in aanmerking komen voor een bestuursfunctie in de jongerenorganisatie? Anja: "Eh, dat is een moeilijke vraag. Daar weet ik eigenlijk geen antwoord op."

6. Tien jaar al houdt de vraag of vrouwen lid van de ...

Tien jaar al houdt de vraag of vrouwen lid van de partij kunnen zijn de SGP verdeeld. Het hoofdbestuur meent, zo liet het onlangs weten, dat dit niet voor vrouwen is weggelegd. Mevrouw H. Grabijn-van Putten legt op deze pagina uit waarom deze partij haar ondanks alle strubbelingen over haar lidmaatschap lief is. Juridisch gezien, zo oordelen drie medewerkers van de Erasmus Universiteit, heeft het SGP-hoofdbestuur geen been om op te staan. De auteurs zijn werkzaam bij de vakgroep staats- en bestuursrecht van de faculteit der rechtsgeleerdheid van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

"Mijnheer de voorzitter, voor alle duidelijkheid zij nogmaals gezegd dat wij geen enkel bezwaar hebben tegen gelijke kansen voor mannen en vrouwen en een beleid dat hiertoe de voorwaarde en de ruimte schept. Wij pleiten niet voor een behoud van 'verouderde rolpatronen' van man en vrouw."

Zo verwoordde ir. L. van der Waal, die mede voor de Staatskundig Gereformeerde Partij (SGP) in het Europees Parlement zitting heeft, op 13 mei 1986 de positie van zijn partij tijdens een debat in dat parlement over het tweede Europese programma 'Gelijke kansen voor de vrouw'. Ondanks deze woorden lijkt het hoofdbestuur van de SGP toch een andere weg in te slaan als het gaat om de rol van de vrouw in de eigen partij.

In een brief van 22 juli jl. aan alle leden stelt het hoofdbestuur namelijk voor, dat de huishoudelijke vergadering van de SGP het hoofdbestuur verzoekt om te komen met een voorstel. In dat voorstel zou de betrokkenheid van de vrouw, zo nodig in statuten en het algemeen reglement, moeten worden geregeld binnen de volgende grenzen: 1. Een vrouw kan geen regeerambt vervullen, 2. Een vrouw kan niet deelnemen aan stemmingen binnen de partij, 3. Een vrouw kan geen bestuursfunctie vervullen binnen de partij, 4. Een vrouw kan niet afgevaardigd worden naar bredere vergaderingen, en 5. De kiesverenigingen kunnen, zolang de huidige statuten van kracht zijn, geen vrouwen als lid toelaten.

De vraag is natuurlijk of de SGP dit zomaar mag doen. Het gaat ons hierbij niet om de theologische bewijsvoering, maar om de juridische mogelijkheden dan wel onmogelijkheden om binnen de SGP besluiten te nemen die de vrouwelijke leden ernstig kunnen benadelen.

Weliswaar kennen wij in Nederland een in artikel 8 van de Grondwet neergelegde verenigingsvrijheid, maar deze kan worden beperkt door de wetgever in het belang van de openbare orde. Onder strijd met de openbare orde kan onder meer verstaan worden: aantasting van de vrijheid van anderen of van de menselijke waardigheid of discriminatie. Kortom: een ieder mag een vereniging beginnen, maar die vrijheid kan door andere wetten beperkt worden. En er zijn inderdaad wetten die juridische grenzen stellen aan de verenigingsvrijheid.

Grenzen

De eerste juridische grenzen van de verenigingsvrijheid zijn de civielrechtelijke regels aangaande de vereniging. Deze regelen onder meer aan welke eisen een vereniging minimaal moet voldoen om vereniging te zijn. Zo wordt onder andere dwingend voorgeschreven dat alle leden van een vereniging een stem hebben op de algemene

ledenvergadering, of bij het verkiezen van afgevaardigden voor een algemene ledenvergadering. Een besluit van de vereniging in strijd met deze wettelijke eis is nietig.

Verder moeten een vereniging en een ieder die daarbij betrokken is zich ten opzichte van elkaar zodanig gedragen naar hetgeen door redelijkheid en billijkheid wordt gevorderd. Een besluit van een vereniging, of van haar bestuur, dat in strijd met deze eis is, kan op voordracht van iemand die daardoor benadeeld wordt, door de rechter worden vernietigd. Een benadeeld lid zal dus zelf naar de rechter moeten stappen.

Een geheel andere vraag is of iemand geweigerd kan worden om lid te worden van een vereniging. Of dat geweigerde aspirant-lid dan voor de rechter een dergelijke afwijzing kan aanvechten, is onduidelijk. Indien het echter gaat om een vereniging met een maatschappelijke functie, en zeker wanneer het gaat om een afwijzing die tot gevolg heeft dat burgerrechten niet gerealiseerd kunnen worden, dan is volgens de juridische literatuur een dergelijk beroep op de rechter wel mogelijk. Indien de huishoudelijke vergadering van de SGP het voorstel van het hoofdbestuur overneemt en er dus tot de eventuele statutenwijziging geen vrouwen lid kunnen worden, is het ons inziens mogelijk om op deze wijze een lidmaatschap af te dwingen.

Ook het strafrecht stelt grenzen aan de vrijheid tot vereniging. Natuurlijk mag een vereniging geen crimineel doel nastreven. Maar ook in haar uitingen of handelingen mag een vereniging niet in strijd met het Wetboek van Strafrecht handelen. Besluit de huishoudelijke vergadering van de SGP inderdaad om de statuten zodanig te wijzigen dat vrouwen minder rechten hebben dan mannen, dan zou dat onder omstandigheden in strijd kunnen zijn met het discriminatieverbod dat is neergelegd in artikel 429 quater Wetboek van Strafrecht. Volgens dat wetboek is discrimineren namelijk het maken van elke vorm van onderscheid, elke uitsluiting, beperking of voorkeur, die tot doel heeft of ten gevolge kan hebben dat de erkenning, het genot of de uitoefening van gelijkheid van de rechten van de mens of de fundamentele vrijheden op bijvoorbeeld politiek terrein, teniet wordt gedaan of aangetast.

Vervolg

Indien de SGP de voorstellen van het hoofdbestuur overneemt, zou zij dus vervolgd kunnen worden door het openbaar ministerie. Het is op zijn minst opmerkelijk te noemen dat de officier van justitie te Den Haag, mr. P.

Timmerman, op voorhand al heeft verklaard geen actie tegen de SGP te zullen ondernemen, omdat het om een 'politieke zaak' gaat. Uit het feit dat bijvoorbeeld het Kamerlid Janmaat wel vervolgd wordt, zou afgeleid kunnen worden dat (mogelijke) discriminatie van vrouwen dus slechts een 'politieke zaak' is, terwijl discriminatie van andere rassen een strafrechtelijke zaak is.

Dit nu lijkt ons principieel onjuist.

Het Wetboek van Strafrecht verwijst naar de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. En daarmee komt de derde groep regels in zicht die de verenigingsvrijheid kunnen beperken: de grondrechten. Een van de belangrijkste grondrechten is het gelijkheidsbeginsel. Niet voor niets luidt de eerste zin van het artikel 1 van de Universele verklaring van de rechten van de mens uit 1948: "Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren".

Behalve in de Universele verklaring van de rechten van de mens is dat beginsel, ook wel het non-discriminatiebeginsel genoemd, tevens in het eerste artikel van onze Grondwet neergelegd. Het luidt als volgt: "Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan".

Wetsvoorstel

Dit artikel, dat destijds zonder stemming in de Tweede Kamer en dus met steun van de SGP is aanvaard, geeft een algemene norm. Een nadere uitwerking van dit grondwetsartikel zal worden gegeven in de Algemene Wet Gelijke Behandeling, waartoe momenteel bij de Eerste Kamer een wetsvoorstel ligt. Maar blijkens de toelichting bij dat voorstel is die toekomstige wet niet direct van toepassing op verenigingen, dit in verband met de verenigingsvrijheid van artikel 8 Grondwet.

Naast het algemene gelijkheidsbeginsel dat is neergelegd in artikel 1 van de Grondwet, kent Nederland wel een aantal andere regelingen die specifiek beogen de verhouding tussen man en vrouw meer gelijkwaardig te maken. Zo is er bijvoorbeeld een Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen bij de arbeid, die specifiek de gelijkberechtiging ten aanzien van werk en beloning regelt.

Ook veel internationale verdragen waarbij Nederland partij is, hebben een of meer artikelen die het gelijkheidsbeginsel in het algemeen beschrijven, zoals artikel 2 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke partijen (IVBPR), dat stelt dat alle rechten in dat verdrag door de staten gewaarborgd moeten worden zonder onderscheid van welke aard ook.

Sommige verdragen verplichten de deelnemende staten zelfs expliciet om de gelijkberechtiging van mannen en vrouwen na te streven. Artikel 3 van het eerder genoemde IVBPR stelt bijvoorbeeld, dat de deelnemende staten "het gelijke recht van mannen en vrouwen op het genot" van alle in dat verdrag genoemde rechten moeten verzekeren. Voor wat betreft werk en beloning kan bijvoorbeeld verwezen worden naar artikel 119 van het EG-verdrag. Verder is er zelfs een Verdrag inzake de politieke rechten van vrouwen, dat sinds 1971 in werking is, waarvan de goedkeuringswet overigens zonder tegenstemmen en dus wederom met steun van de SGP werd aangenomen.

Ook ten aanzien van deze grondrechten geldt dat sommige slechts via een beroep op de rechter ingeroepen kunnen worden. Leden van de SGP die menen dat de voorgestelde statutenwijziging in strijd is met de eerder omschreven algemeen geaccepteerde normen en regels omtrent de gelijkberechtiging van mannen en vrouwen, kunnen via een zogenaamde actie uit onrechtmatige daad (artikel 6:162 Burgerlijk Wetboek) de rechter verzoeken de voorgestelde statutenwijziging onrechtmatig te verklaren. De handhaving van het discriminatieverbod behoort namelijk tot de belangen die artikel 6:162 bestrijkt. Bewezen moet dan worden dat de SGP gehandeld heeft in strijd met een wettelijke plicht of in strijd met de zorgvuldigheid die in het maatschappelijk leven betaamt. Een dergelijke bewijsvoering lijkt ons niet moeilijk gezien de vele nationale en internationale regelingen welke in Nederland van kracht zijn op het gebied van gelijkstelling van man en vrouw. Het is aan de leden van de SGP om een dergelijk geding tegen hun eigen partij aan te spannen.

Internationaal

Zoals al is vermeld, is Nederland partij bij internationale verdragen die de gelijkberechtiging van mannen en vrouwen voorschrijven. Het meest expliciete artikel in verband met de voorgestelde statutenwijziging van de SGP is wel artikel 7 sub c van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, van 18 december 1979, dat als volgt luidt:

"De staten die partij zijn bij dit verdrag, nemen alle passende maatregelen om discriminatie van vrouwen in het politieke en openbare leven van het land uit te bannen, en verzekeren vrouwen in het bijzonder het recht om op gelijke voet met mannen: ... deel te nemen aan niet-overheidsorganisaties en verenigingen op het gebied van het openbare en politieke leven van het land'.

Dit verdrag is inmiddels geratificeerd door 121 landen, hetgeen aangeeft dat deze gelijkberechtiging een mondiaal geaccepteerde norm is. Naar wij menen verplicht dit artikel de minister van justitie om, indien de nu voorgestelde statutenwijziging van de SGP inderdaad doorgang zal vinden, in te grijpen.

Minister Hirsch Ballin kan dan niet simpelweg de (aspirant-)leden van de SGP naar de rechter verwijzen, maar zal zelf, dan wel via het openbaar ministerie actie moeten ondernemen om de SGP op andere gedachten te brengen.

Discriminatie is een ernstige zaak, die waar dan ook ter wereld bestreden moet worden. Vele nationale en internationale normen verplichten zowel de overheid als de burgers om niet te discrimineren, noch in het algemeen, noch tussen mannen en vrouwen. Deze normen zijn ook van toepassing op de SGP. De SGP is weliswaar een vereniging, maar gezien het publieke karakter en de maatschappelijke functie van deze vereniging, lijkt ons dat de breed geaccepteerde norm dat vrouwen gelijkwaardig zijn aan mannen ook en misschien juist binnen een Nederlandse politieke partij gelding heeft. Het is te hopen dat de huishoudelijke vergadering van de SGP dit inziet, en voorbijgaand aan de door ir. Van der Waal genoemde 'verouderde rolpatronen', de voorstellen van het hoofdbestuur niet overneemt.

Zo niet, dan zal de minister van justitie in moeten grijpen. Omwille van de gelijkberechtiging van Adam en Eva.

Politieke partijen ; Politiek en Staat ; Binnenlandse Politiek ; Vrouwen ; Maatschappij ; Bevolking ; Loon en inkomen ; Economie ; Sociale Economie

7. Toch, tot in mijn vezels, met die partij verbonden

Als ik denk aan wat de SGP voor mij betekent komen er al uit mijn vroegste jeugd herinneringen naar boven. Mijn vader stond aan de wieg van de partij, was gemeenteraadslid in Kampen en een bevlogen redenaar.

De hutkoffer op zolder waarin hij zijn redevoeringen bewaarde zie ik nog voor me. Ach, had ik daarvan maar iets in mijn bezit! In 1945 zie ik me, als kind, bij zijn begrafenis. Zie ik ook de indrukwekkende stoet SGP-ers die zich daarbij aan de overkant van de kapotgeschoten IJsselbrug aansloot.

Bij de kort daarna volgende verkiezingen ging mijn moeder stemmen. Een unicum voor een vrouw. Dat moet diepe indruk op me gemaakt hebben, want ik zie haar nog langs me gaan, mooi en waardig in haar diepe rouw.

Als tiener stond ik bij de plaatselijke krant verkiezingsuitslagen te noteren.

Ik kan nog mijn blijdschap voelen als bleek dat de SGP ergens in stemmenaantal vooruit was gegaan. Ik zie ook mezelf voor de eerste keer naar de stembus gaan.

En ik stemde natuurlijk SGP. Iets anders kwam niet in me op.

Alle SGP-ers zullen gelijksoortige verhalen kunnen vertellen. Ze geven aan hoezeer de SGP met hun leven verweven is. In de kerken van waaruit zij komen behoeft ook nooit een stemadvies te worden gegeven, want de SGP 'hoort er bij'.

Vanzelfsprekend.

Het was ook vanzelfsprekend dat je als vrouw van de SGP geen lid kon worden.

Dat was net zo normaal als de kleur van je ogen, daar stond je niet bij stil.

Dat gold voor mij ook. Hoezeer ik ook in de loop van de tijd, mede door mijn werkkring, geïnteresseerd raakte in de politiek, nooit heb ik er over gedacht lid te worden van een andere partij.

Door een wonderlijke samenloop van omstandigheden kon ik in 1984 ongevraagd, op advies van een lid van het hoofdbestuur en op basis van een besluit ten aanzien van het vrouwenlidmaatschap, lid worden van de SGP. Ik deed dat en werd lid van de Haagse kiesvereniging. Heel simpel, zonder enige pretentie. Snel werd me echter duidelijk dat het vrouwenlidmaatschap bij vele andere kiesverenigingen gevoelig lag. Op de vrouwelijke leden werd dan ook een beroep gedaan om zich terughoudend op te stellen en geen vergaderingen te bezoeken waar dat problemen zou geven. De weg van de geleidelijkheid moest worden bewandeld. De vrouwen legden zich daarbij neer, hoewel ik in 1985 bij een bepaalde gelegenheid wel heb geprotesteerd. Verder ging ik niet, want de SGP was me lief. En wat je lief is, ontzie je.

Vernederd

In 1990 veranderde plotseling alles. Ineens werd de vraag om het vrouwenlidmaatschap in heroverweging te nemen als discussiepunt op de agenda van de kiesvereniging opgevoerd. De vrouwelijke leden voelden zich aangevallen, begrepen de reden niet, voelden zich vernederd. Heftige discussies en emoties waren het gevolg. Door hun

bundeling van krachten werd voorkomen dat hun de rechten van volwaardige leden werden ontnomen.

Mijn liefde voor de SGP kreeg een forse klap en toen de discussie zich verhardde en analoog daaraan de stellingen die betrokken werden, werd ik geslingerd tussen haat en liefde. Met behulp van theologische handreikingen en geschriften bestudeerde ik nauwkeurig de bijbelteksten waaruit zou blijken dat een vrouw geen lid kan zijn van een politieke partij. Want een ding stond voor mij vast: als Gods Woord mij verbiedt om lid te zijn van een politieke partij, dan zal ik bedanken, ook al heb ik die rechten als Nederlands staatsburger wel.

Maar ik vond die gronden niet. Het hoofdbestuur bleek ongevoelig voor mijn argumenten. Die ontdekking kwam hard aan. Mezelf kennende wist ik dat ik daardoor op een bepaald moment tegen mijn eigen grenzen zou aanlopen.

Die limiet bleek begin 1992 bereikt te zijn, toen mij een toegangskaart voor de partijdag werd geweigerd en ik die in een eenmansactie met behulp van een advocaat onder de dreiging van een kort geding uiteindelijk toch kreeg. Samen met vier andere vrouwelijke leden bezocht ik de vergadering.

Terugdenkend aan die bijeenkomst heb ik een veelvoud aan indrukken. De overvloed aan publiciteit die ik niet had gezocht en zeker niet had verwacht, die mij ook zeer kwalijk is genomen, de duizenden mannengezichten die me aanstaarden, sommigen met afkeer, velen quasiongeïnteresseerd, de tegen mijn aanwezigheid afgelegde verklaring, de verwijten in de pauze, meestal veroorzaakt door onwetendheid over de voorgeschiedenis, de enkeling die vriendelijk was. En toch resulteerde uit dat alles opnieuw dat gevoel van verbondenheid, vaak onbegrijpelijk voor mezelf.

Daarna kwamen de reacties los. Ze varieerden van diep-ontroerend tot keihard.

Veel jongeren belden, of schreven dat ze zo blij waren met wat ik gedaan had.

Vrouwen en meisjes uit het land die lid wilden worden van hun plaatselijke kiesvereniging raadde ik aan te blijven 'zeuren', al had dat meestal geen resultaat. Maar ze trokken zich op aan hetgeen ik zei en omgekeerd bemoedigde me dat. Ik ontving ook brieven met totaal tegenovergestelde meningen omtrent het vrouwenlidmaatschap, die me op volstrekt integere gronden beide Gods zegen en wijsheid toewensten, de een om als lid te bedanken, en de ander om in het belang van de partij door te gaan.

Ik zocht moeizaam en om Gods leiding vragend, mijn weg. In mijn denken kwam er een ander aspect bij: Ik mag de mensen die op me rekenen, van wie ik de stem ben, niet teleurstellen. Dat hield ik me voor, ook als ik zo moe was van de strijd, dat ik gevoelens van afkeer tegen de SGP van tijd tot tijd ook niet meer onderdrukken kon.

De vraag waarom ik eigenlijk nog doorga, houdt me bezig. Maar als ik denk aan het mij 'aangereikte' lidmaatschap, en als ik dat relateer aan mijn vaste geloof in Gods voorzienigheid, dan denk ik dat dit tot mij is gekomen omdat ik een taak binnen de SGP te vervullen heb. Of is dat hoogmoedig? In mijn denken kom ik vaak bij mijn vader terug, van hem wetend dat hij een grote angst had voor scheuring binnen de SGP. Maar wat als de omstandigheden daartoe leiden?

Voor mij zijn het onopgeloste vragen, die me manen tot voorzichtigheid.

Op 24 april jl. was ik aanwezig bij de officiële herdenking van het 75jarig bestaan van de SGP. Tot in mijn vezels voelde ik me toen toch weer aan die partij verbonden. Dat werd nog versterkt toen ik de naam van mijn vader las op de vooroorlogse kandidatenlijsten voor de Provinciale Staten van Overijssel en de Tweede Kamer. Dat versterkt tevens mijn dilemma.

De thans voorliggende voorstellen zijn naar mijn oordeel en dat van vele anderen (ook theologen) binnen de SGP gebaseerd op een onvolledige, eenzijdige bijbelse argumentatie, die geheel op de vrouw lijkt te zijn 'toegeschreven'. Ze wekt de indruk dat men al een standpunt had en daar vervolgens uit hun context gerukte bijbelteksten bij gezocht heeft. De nota 'Samen principieel verder' van de SGPbezinningsgroep die zowel los van, als samen met de werkgroep 'Bouwen' binnen de SGP tracht richting te geven aan een grondige, bijbelse doordening van het probleem is daarin veel evenwichtiger. Zij komt tot de conclusie dat voor het functioneren van de vrouw in de maatschappij (en dus de politiek) in de Bijbel duidelijke richtlijnen ontbreken. Veel van de standpunten berusten op tradities die nu tot een principe zijn gemaakt. Voor dat verschil in interpretatie is binnen de SGP altijd ruimte geweest, maar die dreigt nu door de verrechtsing te verdwijnen.

Aanvechtbaar

In de voorstellen ontbreekt de mogelijkheid voor de vrouw, volwaardig lid te worden. En hoewel het hoofdbestuur zegt dat de voorstellen voortvloeien uit de peiling onder de SGP kiesverenigingen op 16 januari, wordt er aan voorbijgegaan dat er toen ook (delen van) kiesverenigingen waren die zich voor het vrouwenlidmaatschap uitspraken. Punt 5 van voorstel 2 - 'De kiesverenigingen kunnen, zolang de huidige statuten van kracht zijn (die dus nu geen bepaling bevatten waarin vrouwen worden geweerd, HG) geen vrouwen als lid toelaten' - lijkt mij juridisch bovendien zeer aanvechtbaar.

In het geheel van de discussie binnen de partij over dit onderwerp wordt ook nog eens voorbijgegaan aan het feit dat de SGP thans reeds vrouwelijke leden heeft. Wellicht heeft het SGP-hoofdbestuur zich laten voorlichten over de juridische consequenties van het niet toelaten van vrouwen. Maar als het gaat om het feit dat er reeds sinds 1984, met volledige akkoordbevinding van het hoofdbestuur, vrouwen lid zijn, en dat de Open brief van de werkgroep 'Bouwen' door meerdere theologen van de gereformeerde gezindte alsmede door prominente SGP-ers als het voormalige Kamerlid Van Rossum is ondertekend, zal een eventueel verweer van SGP-zijde bij een juridisch proces minstens bij voorbaat worden uitgehold.

Het hoofdbestuur heeft reeds uitgesproken, de vrouwelijke leden niet te zullen royeren, zonder overigens een uitspraak te doen over hun status. Moet ik met die toezegging blij zijn of verontwaardigd omdat ik die, de ontstaansgeschiedenis van mijn lidmaatschap beziende, als vernederend ervaar?

Ik denk het laatste.

Breikransje

Een ding staat voor mij vast: ik zal niet akkoord gaan met een onvolwaardig lidmaatschap, want dat komt, de voorstellen beziende, neer op het lid zijn van een breikransje. En hoezeer ik ook van breien houd, ik ben niet lid geworden van een politieke partij om me met zaken bezig te houden die op het niveau van gezelligheid

liggen. Ik heb het hoofdbestuur overigens reeds te kennen gegeven dat ik van plan ben lid te blijven, ook na 25 september.

De consequenties van het kiezen voor de voorstellen zullen naar mijn oordeel leiden tot een klein ledenverlies en een groot stemmenverlies. Deze leden en kiezers hebben dan het alternatief lid te worden van, of te stemmen op andere christelijke partijen. Als de voorstellen worden afgewezen omdat de partij vrouwen als lid wil toelaten, dan zal dat leiden tot een groter ledenverlies maar een klein stemmenverlies, omdat degenen die zich daarin niet kunnen vinden, geen alternatief hebben: alle andere politieke partijen laten immers vrouwen als volwaardige leden toe. De consequentie van de huidige voorstellen is dat straks tegen de meisjes, die nu lid zijn van de SGPstudieverenigingen en daar meer dan 50 procent van de 11.000 leden uitmaken, wordt gezegd dat ze bedankt worden voor hun belangstelling, maar dat ze vervolgens aan de kant worden gezet. Het is mij een raadsel hoe een politieke partij dat in 1993 verzonnen krijgt. Want hoe belangrijk voor vrouwen ook, politiek gezien is het een zaak van middelmatig belang. De SGP kan haar tijd beter aan belangrijker zaken wijden. Hopelijk kan de themadag die de werkgroep 'Bouwen' op 4 september hoopt te beleggen voor de SGP-leden nog een zet in de goede richting geven. Zij wil alles in het werk stellen om scheuring te vermijden.

Resteert ten slotte voor mij, in het geval van aanvaarding van de voorstellen, de vraag wat ik zal doen. Dat houdt voorlopig een worsteling in tussen mijn liefde voor de partij en de daarmee gepaard gaande angst voor scheuring, en mijn rechtvaardigheidsgevoel. Voorlopig houd ik het er op dat dat laatste winnen zal.

8. Vrouwen in de SGP (1)

Het hoofdbestuur van de SGP heeft vrouwen onomwonden te verstaan gegeven dat een volwaardig lidmaatschap van de Staatkundig Gereformeerde Partij voor vrouwen niet bestaat. Voor hen is er daarom geen 'regeermacht' weggelegd in gemeentelijk of provinciaal bestuur. Voor hen ook geen Kamerlidmaatschap, of zelfs maar een bescheiden plaatsje in het bestuur van de SGP zelf.

Vanzelfsprekend heeft het hoofdbestuur deze vorm van discriminatie niet zelf verzonnen. Immers, iedere gedachte dat de man van nature tot meer in staat zou zijn dan de vrouw, kan eenvoudig niet in het hoofd opkomen van een hoofdbestuurder van de SGP. Want is niet ieder mens (man of vrouw) van nature geneigd God en zijn medemens te haten? Hoe kan de man dan geschikter zijn voor een bestuurlijke functie dan de vrouw?

Als zondige mensen beroepen hoofdbestuurders van de SGP zich daarom niet op persoonlijke overwegingen, maar op de Heilige Schrift en in het bijzonder op enkele (met nadruk op enkele) uitspraken van de apostel Paulus. Plechtig gezegd, het hoofdbestuur beoogt slechts in alle nederigheid gehoorzaam te zijn aan de Bijbel, te buigen voor de Wil van de Allerhoogste.

Hier doet zich echter een complicatie voor: hoe weet dat hoofdbestuur zo precies wat God wil? Het blijkt namelijk dat anderen binnen de SGP de 'Deborah's' in hun partij wel degelijk een gelijkwaardige positie gunnen. Onder hen bevindt zich het oud-Kamerlid Van Rossum, die samen met andere vooraanstaande SGP'ers het hoofdbestuur een verontruste brief heeft geschreven. Zouden deze SGP'ers de Schrift soms verkeerd hebben gelezen?

Het zou kunnen en ongetwijfeld zal het hoofdbestuur van mening zijn dat deze SGP'ers ongelijk hebben. Maar veeleer ligt het voor de hand te veronderstellen dat iedere uitleg van de Heilige Schrift een menselijke uitleg is en dus vatbaar voor de tand des tijds. De erkenning daarvan brengt met zich mee dat het standpunt van het hoofdbestuur dient te worden gelezen als een persoonlijke interpretatie van de Bijbel.

Dus niet: de Bijbel zegt. Maar: de SGP meent dat de Bijbel bedoelt te zeggen dat de vrouw een ondergeschikte positie behoort in te nemen op het politieke vlak en trouwens niet alleen daar. Deze patriarchale interpretatie van de Schrift gaat zelfs zover dat het hoofdbestuur van de SGP het doodnormaal vindt dat de vrouw deze ondergeschiktheid met de daad belijdt: immers, van SGP-vrouwen wordt tegelijkertijd verwacht dat ze wel braaf hun stem uitbrengen op een SGP die hen meent te moeten discrimineren.

De neiging is overigens sterk, het standpunt van het hoofdbestuur van de SGP af te doen als achterhaald en niet meer van deze wereld. Dat is een vergissing. De erkenning van de fundamentele gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen is allerm minst vanzelfsprekend en nog maar van recente datum. Het vrouwenkiesrecht (passief en actief) werd in Nederland eerst in 1919 ingevoerd en om dat te bereiken was een kunstgreep van Marchant nodig, want anders zou de toenmalige Rooms Katholieke Staatspartij hebben tegengestemd. De toenmalige Anti-revolutionairen hadden er nog meer moeite mee. Eigenlijk was Nederland nog progressief: in Frankrijk werd het vrouwenkiesrecht pas na de tweede wereldoorlog ingevoerd en in Zwitserland mochten tot voor kort vrouwen niet deelnemen aan een referendum. Elders in de wereld is het

met de gelijke behandeling van mannen en vrouwen nog immer droef gesteld. Trouwens, het kost een feministe anno 1993 weinig moeite precies voor te rekenen dat de schone theorie in Nederland in de praktijk nog altijd te wensen overlaat.

Anders gezegd: de SGP beroept zich voor haar beginsel niet zozeer op de Schrift als wel op oer-oude opvattingen die door de eeuwen heen het denken van deze wereld hebben beheerst. Democratie en met haar de erkenning van een fundamentele gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen is een recent verworven inzicht dat het nog altijd moet opnemen tegen eeuwenoude en diep in de mens gewortelde patriarchale opvattingen.

We wensen de oppositie in de SGP daarom alle sterkte en wijsheid toe om het in de komende algemene ledenvergadering met succes op te kunnen nemen tegen de eeuwenoude denkwereld van het hoofdbestuur. Daarvoor zal ongetwijfeld moed nodig zijn, de moed van een Deborah.

9. 'SGP-hoofdbestuur speelt kerkje' Oudgediende Hardonk: partij moet echt nadenken over rol van de vrouw

HARDERWIJK - "Het hoofdbestuur van de SGP speelt kerkje. Het bedient zich van kerkelijkdogmatische redeneringen in plaats van politieke, zoals een politieke partij betaamt. Daarmee heeft het bestuur een discussie in de partij losgemaakt die ons de weg naar zelfvernietiging opvoert.'

De burgemeester van Barneveld, A. C. Ph. Hardonk, voelt zich als oudgediende in de SGP hartstochtelijk aan zijn partij verbonden. Thans treedt hij in de publiciteit als zegsman van de 'Werkgroep bouwen', een groep verontruste SGP-leden die in de kwestie van het vrouwenlidmaatschap de handschoen tegen het hoofdbestuur heeft opgenomen.

De dreigende verbanning van de vrouwen uit de partijgelederen kan de SGP in grote nood brengen, menen Hardonk en zijn groep, onder wie oud-partijleider ir.

H. Van Rossum, lokale bestuurders en predikanten. Afgezien van de electorale gevolgen die de radicaal-conservatieve koers van het bestuur kan hebben, dreigt het gevaar dat de partij zich in zichzelf opsluit en zich afwendt van de samenleving. Zo'n volledig isolement doet, zegt Hardonk, afbreuk aan de roeping van de SGP om Gods woord uit te dragen en te streven naar een bestuur volgens Zijn leerregels.

Deze zorgen over de 'verrechtsing' (Hardonk) van de SGP motiveren de werkgroep in verzet te komen, hoe zeer zij zich ook bekommert om de eenheid van de partij. Hardonk: "Wij zijn geen querulanten, we zijn geen dwarsliggers. Wij handelen uit liefde voor de partij, waarvan velen van ons van jongsaf aan lid zijn. Voor ons telt de eenheid heel zwaar. Maar de nood is zo hoog dat wij niet mogen zwijgen. We willen dat in de partij nu eens echt over de politieke rol van de vrouw wordt nagedacht.'

Op de spits

De partijstrijd over de rol van de vrouw in de eigen gelederen is op de spits gedreven, sinds de partijleiding een week geleden op bijbelse grond de stelling innam dat vrouwen geen lid van de SGP kunnen zijn.

Het hoofdbestuur meent dat de scheppingsordinantie de vrouw tot onderdanigheid verplicht. Zij is volgens deze uitleg geschapen na, om en uit de man.

Hardonk: "Ik heb de stellige indruk dat in de partij over het vrouwenlidmaatschap veel milder wordt gedacht. Ik krijg 's avonds het ene telefoontje na het andere van partijleden die vinden dat van een mug een olifant wordt gemaakt, die vrezen dat een middelmatige zaak uitgroeit tot een splijtzwam in de SGP. Ze vragen zich af of we als politieke partij nu echt niets belangrijkers hebben te doen. Wij vinden dat het land naar Gods belijdenis moeten worden bestuurd. Dat is hoofdzaak. Dan is het jammer dat een middelmatige zaak het discussiepunt in de partij dreigt te worden. Ik krijg mensen aan de lijn die het met deze SGP niet meer zien zitten.'

Bestaat volgens u een risico op scheuring?

"Wij zijn niet op een scheuring uit, daarvoor is onze partij ons te dierbaar.

We willen geen horzel van de SGP zijn. Zelfs als de partij zich op haar extra ledenvergadering, eind september, uitspreekt tegen het vrouwenlidmaatschap, zullen we oproepen tot eenheid. De SGP zit ons in het bloed, bedanken is er niet bij.'

Maar ook al bent u er niet op uit, een scheuring is toch niet denkbeeldig? De partijstrijd zo gepolariseerd dat een ongeluk mogelijk is.

"De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat, hoe het op de ledenvergadering ook uitpakt, of zij zich nu voor of tegen het vrouwenlidmaatschap uitspreekt, het probleem de SGP tot in de lengte van dagen dreigt te achtervolgen. Dat zou niet zo moeten zijn. Maar het standpunt van het hoofdbestuur is zo hard, zo koud.

Het is bezig kerkje te spelen, in plaats van als een volwaardige politieke partij een volwaardige politieke oplossing aan te dragen.'

"Wij zijn een interkerkelijke partij, met mensen uit de geformeerde bond, gereformeerde gemeenten, oud-gereformeerde gemeenten etcetera. Al die gezindten hebben hun eigen kerkhistorie, de een is minder dogmatisch dan de ander. Maar die verschillen mogen ons toch niet afbrengen van onze hoofdtaak om een bestuur onder Gods regels na te streven. Dan is het toch niet goed dat het hoofdbestuur de partij van die taak afleidt en van een bijzaak een hoofdzaak maakt.'

U waarschuwt dat een verbanning van de vrouwen electorale repercussies zal hebben. Wellicht dat een van de drie zetels op het spel staat. Maar een principiële partij als de SGP, waarvoor de zuiverheid in de leer zwaar moet wegen, zou zich toch niet om de electorale gevolgen van een principieel standpunt moeten bekommeren?

"Dat zou in strijd zijn met onze statuten, waarin staat dat wij moeten trachten een ingang bij het volk te vinden voor onze, op Gods woord gebaseerde beginselen. Daarom nemen wij zitting in bestuursorganen. Niet alleen bidden, ook werken. Ja, wij zijn een getuigenispartij, maar wij zijn ook bestuurlijk bezig. We zijn toch geen enge mensen die de samenleving schuwen? We leven in 1993. Die verantwoordelijkheid voor het bestuur verplicht de partij zich wel degelijk om haar electorale positie te bekommeren. En, laat ik het voorzichtig zeggen, ik heb de indruk dat het hoofdbestuur zich onvoldoende rekenschap heeft gegeven van de electorale gevolgen van zijn standpunt.'

Opleiding

"Dat standpunt komt erop neer dat onze vrouwen en meisjes niet meer kunnen doen dan folders langs de deur brengen of een breikransje vormen. Dat kun je toch niet maken. Onze jongerenorganisatie, de grootste van de politieke partijen, telt 11 000 leden, van wie meer dan de helft meisjes. Zij hebben veelal HBO of een academische opleiding genoten. Die moet je met dit soort redeneringen niet aan boord komen. Moeten we nu werkelijk straks tegen 5 000 tot 6 000 politieke betrokken meisjes op hun 27e zeggen: Bedankt, het was leuk, maar in de SGP kun je niet terecht.

Wij, de werkgroep, en de SGP-meisjes zouden het hoofd buigen, als Gods woord duidelijk was en eenduidig kon worden uitgelegd tegen het vrouwenlidmaatschap.

Maar het is niet duidelijk, in tegendeel. Wat het hoofdbestuur heeft gedaan, is bijbelteksten zoeken bij een mening die van meet af aan vaststond.

De bijbel is op dit punt niet duidelijk. Talloze predikanten zetten zeer grote vraagtekens bij de argumentatie van het hoofdbestuur. Ik zie met de beste wil van de wereld niet in waarom het strijdig zou zijn met de Schrift, als vrouwen in hun handelen maatschappelijke betrokkenheid tonen, bijvoorbeeld door in de politiek actief te zijn. Veel SGP-vrouwen werken in maatschappelijke organisaties en de top van bedrijven. We gaan helemaal de verkeerde weg op, als we deze vrouwen belemmeren met kerkelijk dogmatische redeneringen.'

Past de stellingname van het bestuur in de vaker gesignaleerde tendens tot conservatieve radicalisering in de orthodox-gereformeerde hoek?

"U noemt het zo, ik noem het verrechtsing. Het orthodoxe protestantisme wordt naar de rand van de samenleving gedrongen. Dat manifesteert zich bij al die mensen die niet meer weten weten wat christendom inhoudt, laat staan de bijbel.

Een deel van de orthodoxe protestanten wil desondanks voluit bij de maatschappij betrokken blijven, ook al is zij van God verlaten. Zij wensen het lichtend licht te blijven en het zoutend zout. Een ander deel keert zich echter in zichzelf, trekt zich terug in het veilig geachte isolement.

Die kloof dreigt nu ook in de SGP te ontstaan. Het hoofdbestuur is terechtgekomen in een wereldmijdende, doperse sfeer. Dat is gevaarlijk voor de partij.'

Wat is uw voorspelling van de afloop?

"Ik heb het bange vermoeden dat de driekwart meerderheid die zich eerder, op een bijeenkomst van de kiesverenigingen in Putten, tegen het vrouwenlidmaatschap uitsprak, niet zal omslaan in een minderheid, hoewel ik de stellige indruk heb dat de achterban in merendeel voor het lidmaatschap van vrouwen is. Met alle respect constateer ik dat ons electoraat zeer volgbaar is.

Het zal wel zo wezen, als het hoofdbestuur iets vindt. Bovendien wijst de praktijk uit dat het actieve kader zich in de rechtse hoek van de partij bevindt. Die afgevaardigden voeren de boventoon op de ledenvergadering, ook al staat hun opvatting diametraal tegenover het SGP-electoraat.

Ze vragen me wel eens waarom wij, de werkgroep dan niet ophouden. Welnu, we worden door nood gedreven. Als je toch moet hangen, dan liever aan de laatste boom dan aan de eerste.'

10. DE SGP ZAL NOOIT MEER DE OUDE ZIJN

De Staatkundig gereformeerde partij is tot op het bot verdeeld over de vraag of vrouwen volwaardig lid mogen worden. Een politiek conflict, maar erachter schuilt de vraag hoe de zware gereformeerden moeten reageren op de moderne tijd die hun beschermde wereld binnendringt. Als de mene-tekels niet bedriegen, kiezen de 'zwaren' volgende maand definitief voor het isolement en laten zij hun ideaal, een door God geregeerde samenleving, varen.

In zijn puberteit, herinnert hij zich, dansten hij en zijn vrienden, allemaal van orthodox-gereformeerde gezindte, nog onbekommerd op de Rolling Stones. Het was lekkere muziek, dat was het enige dat telde. Ze stonden er niet bij stil dat Mick Jagger in Sympathy for the devil de lof op het heidendom bezong en demonstratief toonde van God los te zijn.

Jan Zwemer, gevormd in de Gereformeerde Gemeente van het Zeeuwse arbeidersdorp Oostkapelle, spreekt van het begin van de jaren zeventig, toen de meisjes uit zijn kring nog spijkerbroeken droegen. Tegenwoordig is de lange rok weer een vanzelfsprekendheid, de ongeschreven sociale regels in de gemeenschap van de 'zwaren' dwingen de meisjes tot deze decente dracht. De spijkerbroek is opnieuw taboe, net als de Rolling Stones.

Deze persoonlijke ervaringen van de historicus dr. J. P. Zwemer (32) zijn typerend voor de ruk naar rechts die zich de afgelopen twintig, dertig jaar heeft voltrokken in de orthodox-gereformeerde wereld. Die verrechtsing viel samen met een versterking van het isolement. Zwemer: "In mijn tijd zaten we met anderen nog gewoon op een christelijke school. Nu komen kinderen op hun 18de van de eigen, reformatische school en hebben zij nog nooit contact gehad met iemand van buiten de eigen kring."

Zwemer kan met enig gezag over dit proces spreken. Eind vorig jaar promoveerde hij op het proefschrift *In conflict met de cultuur*. In zijn studie beschrijft hij de invloed die de moderne tijd, met al zijn verleidingen en bedreigingen, heeft op deze orthodoxe gemeenschap van rond de 270 000 mensen. Zwemer biedt een inkijkje in een buitengewoon gemeleerde wereld. In de ogen van de verwonderde buitenstaanders mogen de zwaren een grote zwarte kous lijken, in werkelijkheid zijn er vele tinten in het zwart en grijs. Wie denkt dat hun ontwikkeling stilstaat, behoudzuchtig als zij zijn, vergist zich.

Zwemer schetst een jarenlange tweestrijd binnen de SGP tussen een open, op de maatschappij gerichte vleugel die de praktische politiek hoog in het vaandel voert, en aan de andere kant een wereldmijdende stroming die de nadruk vooral wil leggen op het getuigende karakter van de partij. De op de samenleving gerichte vleugel knaagt aan het zelfgekozen isolement, tot verontrusting van de meer teruggetrokken zwaren.

Bleef deze richtingenstrijd tot voor kort verborgen binnen de eigen zuil, thans heeft de buitenwereld er lucht van gekregen. Een openlijk conflict is losgebarsten over de vraag of vrouwen lid mogen zijn van de eigen Staatkundig gereformeerde partij. Het is geen denkbeeldig risico dat de zware gereformeerden, wier geschiedenis toch al is getekend door splitsingen, afscheidingen en doleanties, wederom afstevenen op een scheiding der geesten, een nieuwe 'breukeSions', die van de politieke partij kan overspringen naar de kansels.

Dat zou het sluitstuk vormen van een ontwikkeling die zich gaandeweg heeft voltrokken. De oorsprong ervan ligt in de jaren zestig, begin zeventig, toen de snelle veranderingen in de Nederlandse samenleving zich op agressieve wijze bij de zwaren aandienden. Linkse actievoerders kraakten op de dag des Heeren een zwembad op de Veluwe, uit protest tegen de zondagssluiting. In de niet-christelijke pers werd op vijandige wijze bericht over een polio-epidemie op de Veluwe. Toen daarop een felle roep in de samenleving klonk om een vaccinatieplicht, sterkte dat de zwaren in hun indruk dat de samenleving het op hen had gemunt.

Ze hebben dat idee al veel langer, welbeschouwd sinds de vorige eeuw. De orthodoxen zien zich als de hoeders van de zuivere leer die zij, de uitverkorenen, moeten bewaren te midden van een vijandige omgeving. Maar nog niet eerder hadden ze zich zo bedreigd gevoeld als in de jaren zestig. Bij wijze van tegenreactie trokken ze een beschermend schild op van eigen reformatorische scholen, een eigen vakbond, een eigen krant en een eigen studentenvereniging. Kortom, een mini-zuil van gelijkgezinden.

Toch is de opgeworpen barriere niet bestand gebleken tegen moderne invloeden.

De partijstrijd rond het vrouwenlidmaatschap bewijst dat het isolement van de zwaren barsten begint te vertonen. Het verhaal van mevrouw H. Grabijn-Van Putten is tekenend voor de persoonlijke ontwikkeling die veel bevindelijk-gereformeerde vrouwen en meisjes hebben doorgemaakt. In 1984 drong zij als eerste vrouw tot het SGPlidenbestand door, dankzij een vergissing van de Haagse kiesvereniging die aannam dat zij een man was. In haar jeugd was het klip en klaar dat een vrouw geen lid van de SGP kon worden. "Dat was net zo normaal als de kleur van je ogen, daar stond je niet bij stil", schreef ze vorige week in deze krant. In die tijd hoefde de partij het verbod op het lidmaatschap van vrouwen dan ook niet in haar reglementen vast te leggen. Dat ligt nu geheel anders. Mevrouw Grabijn is ervan overtuigd dat God, in wiens voorzienigheid zij onverminderd gelooft, haar een pioniersrol in de SGP heeft toegedacht in de politieke emancipatie van de orthodox-christelijke vrouw.

Haar tegenstander, het SGP-hoofdbestuur, geeft zelf de voor de hand liggende verklaring voor deze radicale wending in eigen kring: "De emancipatiegeest kan ook ons gemakkelijk beïnvloeden." Het had met deze woorden de bedoeling te waarschuwen. Maar met zijn aanwezigheid achter de microfoon van de KRO, die in staatkundig gereformeerde kring ooit toch te boek stond als 'de stem van Rome', toonde zelfs een hard-liner als ds. Hovius, waarschijnlijk ongewild, bevattelijk te zijn voor die emancipatiegeest. En wie goed kijkt, ontdekt meer aanwijzingen dat er van binnenuit aan het beschermende isolement wordt getornd.

Vier jaar geleden woedde een felle discussie of het de vrouw wel past om naar de stembus te gaan, zelfs als ze SGP zou stemmen. Fractievoorzitter ir. B. van der Vlies verschijnt tegenwoordig voor de televisie-camera's, zij het met zijn jas aan om de indruk te wekken dat hij ongewild geconfronteerd is met dit moderne medium. In de SGP-jongelingsvereniging, die in 1990 zo trots meldde dat ze was uitgegroeid tot de grootste politieke jongerenorganisatie, zijn meisjes in de meerderheid. En een recent onderzoek onder reformatorische meisjes in Geldermalsen geeft aan dat de uitleg die de SGP-top geeft aan Paulus' vermaning dat de vrouw onderdanig moet zijn aan de man, hen veel te inperkend is.

In reactie op dit binnendringen van de wereldse geest trekken veel zwaren zich nog verder terug in de eigen schulp, een tegenbeweging die steeds meer aan kracht wint. Zij maken bewust de keuze, het contact met de buitenwereld tot het noodzakelijke minimum te beperken. In dat toenemende isolement worden de zwaren steeds zwaarder, om elkaar en de buitenwacht te tonen dat ze niet van deze wereld zijn.

Jan Zwemer wijt de ruk naar rechts ook aan het knagende schuldgevoel onder de orthodoxen over de snelle groei van de eigen materiele welvaart, vooral in de visserdorpen. Soberheid kenmerkte nog niet zo lang geleden hun levensstijl. Niet alleen verdienden de vissers in het zweet huns aanschijns slechts een karige kost, matigheid en ingetogenheid waren ook calvinistische deugden. Zwemer ziet er tot zijn spijt niet veel meer van. "Juist bij de hele zwaren zie je de dikste auto's en grootste meubels. Dat komt ook doordat ze daar wel hun geld aan mogen uitgeven en niet aan vakanties. Ik heb het idee dat die plotselinge rijkdom hun een schuldgevoel geeft. Dat uit zich in de verrechtsing op kerkelijk gebied.'

De zwaren vertonen meer verschijnselen van zulke schizofrenie: 's zondags vroom in de kerk, doordeweeks een wereldse levensstijl. Zwemer ziet die gespletenheid ook in de handel en wandel van veel reformatorische jongeren: "Vanuit het idee dat de bevinding hun nog moet overkomen, leven zij zich uit. Zaterdagavond zuipen, dronken in de taxi en de volgende ochtend vroeg in de kerk. Uit schuldgevoel over hun vroegere gedrag worden ze later brave huisvaders, streng voor hun kinderen.'

De opmars van het conservatisme laat zowel in de kerken als in de partij zijn sporen na. Een aanwijzing voor de politieke verrechtsing is, naast de harde opstelling tegenover de vrouw, het vergoeilijkende standpunt van het partijbestuur over de rol van de grondlegger van de partij, ds. G. H. Kersten, in de eerste jaren van de Tweede Wereldoorlog. Kersten vond dat Nederland zich aan de Duitsers, in zijn visie de wettige overheid, diende te onderwerpen als de 'gesel Gods' voor het zondige Nederland.

Binnen de kerkmuren tekent de tendens naar de ultraorthodoxie zich het duidelijkst af in de twee grootste groeperingen, de gereformeerde bond (circa 500 000 zielen van wie maar een deel echt tot de zwaren behoort) en de gereformeerde gemeenten (91 000 leden). Een paar jaar geleden klaagde een prominente predikant van de gereformeerde bond bij zijn afscheid dat de bond steeds zwaarder wordt. Had je vroeger bonders in soorten en maten, van vrolijk ruitjeskostuum tot het zwarte pak, nu komen er alleen nog maar zwarte raven af van de Utrechtse faculteit der godgeleerdheid, waar jongens uit de bond die dominee willen worden gewoonlijk studeren. Als oorzaak wees hij naar het Reformatorisch Dagblad, goed gelezen onder bonders, dat dagelijks het reformatorische levensgevoel uitdraagt en waar de kerkpagina wordt gestempeld door de preekjes van 16de en 17deeeuwers als B. Smytegelt, Th. van der Groe, J.

van Lodenstein en andere 'oude schrijvers' van de Nadere Reformatie, de bevindelijke toespitsing van de Reformatie. "Het Reformatorisch dagblad wordt gestempeld door de gereformeerde gemeenten', beaamt Zwemer. "En hoofdredacteur Janse zit behoorlijk aan de zware kant van dat kerkgenootschap.

Hij beheert persoonlijk de kerkredactie.'

Zwemer beschrijft in zijn proefschrift hoe in de Gereformeerde Gemeenten in Nederland en Noord-Amerika, zoals het kerkgenootschap voluit heet, de zware vleugel aan het langste eind heeft getrokken, na twee decennia van openheid na 1953 toen zich een

scheuring voltrok met een ultra-orthodoxe vleugel onder leiding van de in Gouda staande ds. C. Steenblok. De overwinning van 'rechts' in de Gereformeerde Gemeenten viel samen met het opkomend besef onder de orthodox-gereformeerde groepering dat ze in de Nederlandse samenleving was verworpen tot zondebok. Dominees toonden zich verontrust over de 'Staphorster lente' die ze waarnamen in de lichte koers van de reformatorische studentenvereniging CSFR, het toenemend aantal overgangen van vooral jongeren naar minder zware kerkgenootschappen, en de 'evangelische' koers die het eigen Landelijk verband van jongelingsverenigingen zou varen. Ook was het geweeeklaag niet van de lucht over de onorthodoxe ideeën die de eigen jongeren op zouden doen tijdens hun schooltijd. Redenen te over om haast te maken met de stichting van reformatorische scholen.

De machtsstrijd in de Gereformeerde Gemeenten spitste zich toe in Gouda, dat na de schorsing van Steenblok was uitgegroeid tot een vrijplaats van 'evangelisch' getinte prediking en van heinde en verre mensen trok, onder wie vele studenten van de reformatorische hogeschool 'De Driestar', waar het aankomend kader wordt gevormd van de gereformeerde gemeenten. Toen de Goudse gemeente in 1974 ds. M.

J. van Gelder beriep, een Steenblokkiaan, zagen de zware broeders hun kans. Het kwam tot een hooglopend conflict tussen de gemeente en de predikant, waarbij de classis Gouda in 1976 onder druk van een groep invloedrijke predikanten de zijde van Van Gelder koos. De 'evangelische' kerkeraad werd uit het kerkverband gezet, en werd gevolgd door een grote groep gemeenteleden. De boodschap was overgekomen: verscheidene 'evangelisch' begonnen dominees werden daarna steeds zwaarder op de hand.

Het lijkt er veel op dat de twist over het vrouwenlidmaatschap voor de SGP een 'Goudse kwestie' gaat worden. Pleitbezorgers van het vrouwenlidmaatschap zoals A. C. Ph. Hardonk, SGP-burgemeester van Barneveld, hebben nu al de moed opgegeven dat de SGP-kiesverenigingen volgende maand op hun jaarvergadering in Putten het partijbestuur af zullen vallen. Hardonks antwoord op de vraag waarom hij de strijd desondanks nog voortzet, is veelzeggend voor de stemming onder de verlichte vleugel: "Als je toch moet hangen, dan liever aan de laatste boom dan aan de eerste."

Hij baseert zijn sombere voorspelling mede op de wetenschap dat de behoudende vleugel onder het actieve partijkader van de SGP in de meerderheid is.

Bovendien heerst bij de partijleiding de onuitgesproken angst voor een scheuring ter rechterzijde wanneer de partij vrouwen tot het lidmaatschap toelaat. Vier jaar geleden, na de uiteindelijk in een tweeslachtig compromis geëindigde discussie over de vraag of vrouwen mogen stemmen, stapte een aantal verontrusten uit de partij, onder wie de invloedrijke Steenblokkiaanse dominee F. Mallan uit Alblasterdam. De verontruste SGP'ers die de partij nog niet verlaten hebben, zijn te vinden rond het blad 'In het spoor' van de Landelijke stichting ter bevordering van de staatkundig gereformeerde beginselen. De SGP is in hun ogen te ver afgedwaald van de getuigende smalle weg die oprichter ds.

G. H. Kersten gewezen had.

Zwemer sluit niet uit dat de scheiding der geesten in de SGP repercussies zal hebben op de kerken. Hij voorziet een hergroepering: "De teleurgestelden zullen allicht lid worden van een andere kerk, een stapje links van hun vorige.

Wat vanzelf betekent dat de achterblijvende groep verder verrechtst. Dat soort processen zijn van alle tijden in de orthodoxe kerken.'

De electorale gevolgen van een overwinning van de ultra-orthodoxe stroming laten zich raden, voor wie weet dat de SGP twee van haar drie zetels dankt aan de stemmen van vrouwen. De Reformatorisch politieke federatie is de kaper op de kust. Vooral in Zeeland, op Tholen na een licht gebied in de 'Bijbelgordel', kan de RPF garen spinnen bij de vrouwenkwestie. In dit licht is de keuze van de Zeeuw Leen van Dijke als nieuwe lijstaanvoerder, de opvolger van Meindert Leerling, een gouden greep.

Van wezenlijker betekenis is dat de SGP niet meer de oude zal zijn na winst van de ultra-orthodoxen. Het betekent een breuk met de vanouds gevolgde koers als de partij zich volledig in zichzelf zou opsluiten en de wereld laat voor wat zij is. De lijn tot nu toe is dat de SGP betrokken wil zijn bij de samenleving, ook in bestuurlijke zin. Niet alleen bidden, ook werken. De partij ziet voor zichzelf de taak, de zegen van een bestuur naar Gods wetten en geboden te tonen. Het motief voor die keuze is het ideaal om de natie terug te voeren tot de Heere en zijn gebod, opdat een Godsregering kan worden gevestigd. Dat houdt in dat de Bijbelse geboden, althans volgens de 'zware' uitleg, de grondslag vormen van de samenleving.

Maar door zich op te sluiten in de eigen zuil, de samenleving over te laten aan de 'heidenen', geven de orthodox gereformeerden niet minder op dan het theocratisch ideaal, de bestaansreden van de SGP.

11. SGP-voorzitter stapt op als partij vrouwen blijft weigeren

Van onze parlamentsredactie DEN HAAG - SGP-partijvoorzitter Hovius treedt af als zijn partij op 25 september besluit vrouwen als lid te blijven weigeren. "Van mij mag u niet verwachten medewerking te geven aan beslissingen die ik zelf in vrijheid van geweten nimmer genomen zou hebben", zo schrijft Hovius in een brief aan de SGP-kiesverenigingen.

De voorzitter staat wel achter de beslissing van het SGP-hoofdbestuur dat vrouwelijke SGP-leden geen volksvertegenwoordiger kunnen zijn of een bestuursfunctie bekleden: "Het passief kiesrecht voor de vrouw kan in onze partij niet gelden. Het ambt van de overheid komt de vrouw, naar wat de Schriften leren, niet toe'.

Zulke bijbelse argumenten zijn echter niet te vinden voor het verbieden van lidmaatschap van de SGP voor vrouwen, meent Hovius. "Mijn bange zorg is, dat het er veel van weg gaat hebben, dat de SGP meer verbiedt of eist dan Gods woord doet. Menselijke regelingen of tradities in de geest van 'het is altijd zo geweest en het moet altijd zo blijven' kunnen het geweten knechten. Ik heb eerbied voor een bepaalde traditie, maar deze is me niet heilig als het Woord des Heeren' schrijft de voorzitter.

'Uithollen' en 'minimaliseren' van de inbreng van vrouwen in de SGP zou de partij 'onwaardig' zijn, stelt de voorzitter. Juist omdat vrouwen via de SGP geen regeermacht kunnen krijgen, "mogen onze vrouwen nauw bij onze partij betrokken zijn en blijven, in de vorm van een lidmaatschap'.

Hovius is als partijvoorzitter lid van het hoofdbestuur van de SGP en ondertekenaar van het voorstel van juli om vrouwen van lidmaatschap van de SGP uit te sluiten. In de brief meldt hij dan ook "in bittere gewetensnood te verkeren'. De voorzitter is bang dat het tegenhouden van het vrouwenlidmaatschap een scheuring van de partij zal betekenen. Dat zou "diepe wonden slaan', schrijft Hovius.

De 'Werkgroep Bouwen', die binnen de SGP het vrouwenlidmaatschap steunt, is blij met zijn brief.

12. Van der Vlies zwijgt koppig over de vrouw

Wat vindt de politiek leider van de SGP, ir. B. J. van der Vlies, nu eigenlijk van de dreigende uitstoting van de vrouwen uit zijn partij? Hij betracht een hardnekkig stilzwijgen, hoewel de vraag of het lidmaatschap van vrouwen verenigbaar is met Gods geboden de staatkundiggereformeerde gelederen dreigt te splijten en een scheuring in de partij niet denkbeeldig is. De stilte van Van der Vlies valt des te meer op in de kakofonie aan stemmen van voor- en tegenstanders van het vrouwenlidmaatschap.

Verzaakt Van der Vlies zijn taak? Zo kan je er tegenaan kijken. De SGP is een politieke partij en dus is, hoe je het ook wendt of keert, het felle partijdebat een politieke discussie die het woord van de politiek leider behoeft. Maar Van der Vlies zegt er niets over, op die ene opmerking na: "Er is geen twijfel mogelijk over de oorspronkelijke koers van de SGP jegens vrouwen zoals die reeds sinds 75 jaar bestaat." Een uitspraak die over zijn oordeel niets onthult.

De SGP heeft een naam op te houden in het weerstaan van de verleidingen van de moderne tijd, zoals de vrijmaking van de vrouw. Toch ben je bij Van der Vlies geneigd te denken dat het wel meevalt met het conservatisme van de SGP. Wie hem heeft gevolgd in zijn politieke optreden, veronderstelt allicht dat hij niets wil weten van het weren van vrouwen als lid, een stap waarmee zijn partij zich buiten de werkelijkheid zou plaatsen. In de Tweede Kamer heeft zijn nuchtere aanpak hem de naam bezorgd van een verlichte SGP'er, een man met wie je zaken kunt doen. Hij verrast bij tijd en wijle met onverwacht linkse standpunten, bijvoorbeeld op milieugebied. Hoewel ook hij de taleKanaans niet schuwt, is hij lang zo getuigend niet als RPF-leider Meindert Leerling.

Maar is Bas van der Vlies wel zo ruimdenkend als hij oogt? Ooit was hij het middelpunt van een strijd tussen 'links' en 'rechts' in de SGP. In 1981 zou hij de vertrekkende SGP-fractievoorzitter in de Tweede Kamer, ds. H. Abma, opvolgen als vertegenwoordiger van de gereformeerde bond, de orthodoxe flank van de hervormde kerk. Abma distantieerde zich echter in het openbaar van de voordracht van Van der Vlies. Hij achtte hem niet representatief voor de gereformeerde bond. Abma was beducht dat de benoeming van Van der Vlies een verrechtsing binnen de partij tot gevolg zou hebben.

Dat geeft te denken.

Daar komt bij dat Van der Vlies ouderling is van de hervormde gemeente in Maartensdijk, met onder meer Staphorst een van de zwaarste hervormde gemeenten in Nederland. Zo zwaar dat zelfs de gereformeerde bond ze te licht is. Maartensdijk en Staphorst scharen zich rond het blad 'Het gekrookte riet' en zijn in de laatste tien jaren uitgegroeid tot een nieuwe stroming in de hervormde kerk, rechts van de gereformeerde bond.

Zou het kunnen zijn dat Van der Vlies in werkelijkheid het partijbestuur volgt in zijn opvatting dat het vrouwenlidmaatschap in strijd is met de orde van de schepping? Wellicht zwijgt hij daarom, in het besef dat de SGP de duizenden stemmen van kiezers van vrouwelijke kunne op het spel zet - twee van haar drie zetels heeft de partij te danken aan de trouwe stembusgang van de vrouwen in de zwartekousenkerken - als hij zijn werkelijke opvattingen over de onderhorigheid van de vrouw aan de openbaarheid prijsgeeft.

Jezus sprak met vrouwen als zijn gelijken

De strijd in de Staatskundig gereformeerde partij komt volgende week zaterdag tot een climax, zo laat zich aanzien. De plaatselijke kiesverenigingen moeten dan in Putten een antwoord geven op de vraag of het vrouwenlidmaatschap van een partij bijbels of niet-bijbels is. Uitsluiting van de vrouwen is de meest waarschijnlijke uitkomst, als de tekenen niet bedriegen. Bij een eerdere peiling, begin dit jaar, sprak de overgrote meerderheid zich in die zin uit. Tekenend is dat de voorstanders van het vrouwenlidmaatschap zich bij voorbaat bij hun nederlaag lijken te hebben neergelegd. Hun woordvoerder, de Barneveldse burgemeester Hardonk, antwoordde op de vraag waarom zij hun strijd voortzetten: "Als je toch moet hangen, dan liever aan de laatste boom dan de eerste."

Wordt in de andere partijen het politieke debat gevoerd op basis van wereldse rekenmodellen, argumenten en ideologieën, in de RPF, het GPV en vooral in de SGP heeft de Schrift het laatste, want onfeilbare, woord. De voor- en tegenstanders van het vrouwenlidmaatschap hebben in de afgelopen weken de SGP-partijleden bestookt met betogen waarin bijbelteksten dik opgetast liggen.

De apostel Paulus heeft het SGPhoofdbestuur tot het inzicht gebracht dat vrouwen 'het regeerambt' niet past. Paulus adviseerde zijn medewerker Timotheus: "Een vrouw late zich leren in stilheid, in alle onderdanigheid. Doch ik laat de vrouw niet toe dat zij lere, noch over de man heerse, maar wil dat zij in stilheid zij. Want Adam is eerst gemaakt, daarna Eva." Over de vrouw na de zondeval merkt het hoofdbestuur op dat God haar een driedelige straf heeft gegeven: "Met smart zult gij kinderen baren, tot uw man zal uw begeerte zijn, hij zal heerschappij over u hebben." De geëmancipeerde vrouw die zich weigert te voegen naar deze Bijbelse scheppingsordening, wil volgens het hoofdbestuur 'als God zijn'.

Een Schriftprobleem is daarmee nog onbeantwoord, namelijk dat van de vrouwelijke richter Debora. God gaf haar de opdracht in het bijbelse Israël orde op zaken te stellen, omdat de mannelijke Israëlieten er, profaan gezegd, een goddeloze puinhoop van hadden gemaakt. Dat God Zijn oog liet vallen op een vrouw komt, aldus het hoofdbestuur, doordat de Richterentijd "een tijd was van diep verval. Een tijd waarin ieder deed wat goed was in zijn ogen."

Wat nu? Consequent doorgeredeneerd acht de SGP de moderne tijd, met al haar heidense verlokkingen, kennelijk niet zo slecht als de periode van Richteren, hoewel zij in de Tweede Kamer toch regelmatig haar grote verontrusting uitspreekt over het afglijden van Nederland naar een goddeloze maatschappij, waarin abortus en euthanasie wettelijk zijn toegestaan en de zondag voortdurend wordt ontheiligd. Vraagt zo'n samenleving niet om een politieke rol van de vrouw, in navolging van Debora? Of laat het hoofdbestuur hier de Bijbel buikspreken omdat deze Schriftplaats niet in zijn straatje te pas komt?

Op de huishoudelijke vergadering afgelopen januari manifesteerde zich voor het eerst de bezinningsgroep 'Principieel samen verder', een gezelschap verontruste partijleden dat tracht te bemiddelen in het conflict. Zij voeren aan dat God de ondergeschikte positie van de vrouw, een gevolg van de zondeval, oorspronkelijk niet zo heeft bedoeld. In het Oude Testament hadden vrouwen heel wat meer rechten dan wij nu wel eens geneigd zijn te denken. Speciale wetten in de Tora beschermden vrouwen, ze hadden erfrecht en de vrouw kon zich zelfstandig in het openbaar bewegen. Ruth ging aren lezen op de akker

van Boaz, de dochters van Zelafead hadden bezit en slaven, de 'degelijke huisvrouw' uit Spreuken 31 dreef zelfstandig handel.

Voor het debat in de SGP is van groter belang dat in het Oude Testament vele vrouwen hun invloed aanwendden bij politieke beslissingen. "Vrouwen onder het Oude Verbond zaten minder in de verdrukking dan de hedendaagse emancipatiegeest ons wel wil doen denken", concludeert 'Principieel samen verder' in een nota.

Later was het met de positie van de vrouw aanzienlijk slechter gesteld, een patroon dat Jezus doorbrak. Hij schokte zijn leerlingen door met de Samaritaanse vrouw in het openbaar te praten en hij sprak met vrouwen over godsdienstige zaken. Het waren ook vrouwen die voor het eerst vernamen dat hij uit de dood was opgestaan.

De bezinningsgroep komt tot de slotsom dat de aanmaningen van Paulus, waarmee het SGP-hoofdbestuur schermt, het kerkelijk leven gelden, niet het maatschappelijk: "In iedere samenleving geldt dat christenen worden opgeroepen zich te schikken in de menselijke verordeningen, zoals bijvoorbeeld de historisch gegroeide maatschappelijke verbanden.' In de visie van de bemiddelaars is een politiek en maatschappelijk actieve vrouw geen dolende feministe. Integendeel, zij maakt gebruik van de ruimte die de Bijbel haar biedt, niets meer en niets minder. Concreet denkt de bezinningsgroep aan het lidmaatschap van een politieke partij, maar ook aan bestuursfuncties in en buiten de SGP, mits in de diverse verbanden de man de primus inter pares is en blijft.

Het gekrookte riet onthullend voor SGP-leider

Maar wat vindt Van der Vlies er nu van? Het partijdispuut zou aan helderheid winnen, als de partijleider zijn zwijgen doorbrak, zodat we niet over zijn opvattingen hoeven te speculeren. Een aanwijzing dat vrouwen niet gerust mogen zijn over zijn standpunt, zijn bijdetijdse uitstraling ten spijt, levert het laatste nummer van 'Het gekrookte riet', het blad van Van der Vlies' kerkelijke kring. A. J. Wijnmalen uit Vianen herinnert daarin onder het kopje 'Wegwijzer aan de Gouden Eeuw': "Een tijd waarin Gods Woord werd verdedigd en op dat Woord werd gesteund en waarin onze vaders nooit vrouwen tot raadspensionaris, burgemeester, regent, schout of schepenen hebben benoemd. Nu, in deze tijd, waarin tot het absurde toe geijverd wordt voor de emancipatie van de vrouw, is er licht opgegaan dat het lidmaatschap van de vrouw van een politieke partij niet strijdig is met Gods Woord. Argumenten van vroeger zijn achterhaald!' Tegenover Debora ('een uitzondering!') plaatst hij Maria, de moeder des Heeren, die op de bruiloft van Kana door Jezus terecht werd gewezen omdat ze hem erop wees dat de wijn op was. "Hij laat zijn moeder niet haar gang gaan. Zij mag achter Hem haar gang gaan. Zij moet achter Jezus aan komen.'

Maar Van der Vlies houdt zijn mond, als was hij een vrouw.

De SGP telt veel vrouwen die politiek actief willen zijn, bleek uit de opkomst bij een bijeenkomst van voorstanders van het vrouwenlidmaatschap.

13. Mogelijk snel vervolging SGP Partij zou aanzetten tot discriminatie door vrouwen te weren

Van een onzer verslaggevers DEN HAAG - Nu de ledenvergadering van de SGP heeft besloten geen vrouwen toe te laten als lid, zal justitie op korte termijn beslissen over vervolging van de partij wegens aanzetten tot discriminatie.

De Haagse persofficier van justitie Zandbergen verwacht dat de beslissing "mede gezien de grote belangstelling van de pers" binnen enkele dagen valt. Het openbaar ministerie in Den Haag beschikt al maanden over aangiften tegen de partij wegens discriminatie. Een groep vrouwen van buiten de partij uit Hengelo diende al in juli een aanklacht in, nadat het SGP-hoofdbestuur de kiesverenigingen eraan had herinnerd dat het onmogelijk was vrouwen als lid in te schrijven. Later kwam er nog een individuele klacht van een vrouw uit Roermond bij.

De zaken werden doorverwezen naar het openbaar ministerie in Den Haag, omdat de SGP daar statutair is gevestigd. De speciale officier van justitie voor discriminatiezaken, mr. A. Welchen, die de zaken in behandeling kreeg, besloot te wachten tot de ledenvergadering in Putten duidelijkheid verschaftte over het standpunt van de SGP.

Nu er een duidelijke uitspraak ligt, zal het Clara Wichmann-instituut (vrouwen en recht), dat de vrouwen heeft geholpen bij hun aangiften, de regering opnieuw vragen om maatregelen tegen de SGP. Premier Lubbers zal worden verzocht op te treden overeenkomstig het Wetboek van strafrecht, de Grondwet en het in 1991 door Nederland geratificeerde vrouwenverdrag van de Verenigde Naties. In het VN-verdrag is de deelname van vrouwen aan politieke partijen specifiek vastgelegd. Volgens directeur Frieda van Ammers van het instituut kan volgens dit verdrag in het uiterste geval worden gevraagd om ontbinding van een politieke partij. "Maar dat gebeurt niet snel, en daar zijn we nu ook niet op uit."

Het instituut stuurde in juli al een brief op poten aan Lubbers, waarin werd gewezen op het beledigende en criminele karakter van de SGPUitspraken. Minister Dales (binnenlandse zaken) antwoordde toen, dat de regering zich in deze zaak terughoudend opstelt. De SGP-vrouwen moeten het zelf maar uitzoeken, was de toon van Dales' brief.

Ook nu, na de uitspraak van afgelopen zaterdag, straalt de regering weer lijdelijkheid uit, aldus Van Ammers. Minister D'Ancona noemde de uitspraak in Putten "een klap in het gezicht van mijn SGP-vriendinnen". Maar ze vond wel dat de strijd binnen de partij moet worden uitgevochten. Volgens Van Ammers afficheert de minister zich als feministe, maar weigert ze de SGP-vrouwen daadwerkelijk te steunen.

Frieda van Ammers vindt dat de SGP-ban op het vrouwenlidmaatschap te vergelijken is met een weigering om buitenlanders tot een groepering toe te laten. "Het heeft een andere lading, maar is in principe hetzelfde." Ze verwijst naar de vervolging die door het Haagse openbaar ministerie wegens discriminatie is ingesteld tegen het Tweede Kamerlid Janmaat van de Centrumdemocraten. "De officier die de zaak behandelt, zei een vuistdik dossier tegen Janmaat te hebben. Welnu, in een zaak tegen de SGP zou hij aan een veel dunner dossier genoeg hebben."

In de Tweede Kamer zal PvdA-lid M. van der Burg, tevens voorzitter van de Rooie Vrouwen, minister Hirsch Ballin (justitie) vragen op te treden tegen de gereformeerde partij.

14. 'Als we niet mee mogen doen, nee, dan stem ik geen SGP'

Van onze parlamentsredactie ROTTERDAM - "Wat hebt u liever: Van Thijn, die van Amsterdam een Sodom en Gomorra maakt, of een SGP-vrouw als burgemeester? Ik weet zeker dat vele SGP'ers liever een vrouw die de Heer vreest als burgemeester van de hoofdstad zien, dan Van Thijn'.

Het is de enige spreker uit de zaal die de handen op elkaar krijgt, zaterdagmiddag. De Werkgroep Bouwen, die zich binnen de SGP sterk maakt voor het lidmaatschap van vrouwen, heeft een discussiebijeenkomst belegd over 'de vrouwenkwestie'. Over drie weken zal de algemene ledenvergadering de knoop doorhakken en de Werkgroep doet een laatste poging haar overtuiging over het voetlicht te brengen. De middag verloopt rustig, 'waardig', zoals de organisatie het graag wilde zien. Erg veel geharnaste tegenstanders zijn er niet op komen dagen en ook de handvol aanwezige vrouwen roert zich niet.

De zaal heeft al twee uur toespraken achter de rug als de discussie begint. Eerst van burgemeester Hardonk van Barneveld. Hij legt nog eens uit waarom er tegen vrouwenlidmaatschap van de SGP geen bezwaar bestaat, waarom het zelfs nodig is. Er dreigt politiek isolement voor de partij als de Haagse mevrouw Grabijn en haar lotgenotes, die de laatste jaren min of meer probleemloos lid konden worden, de biezen weer moeten pakken.

Aantrekkelijk

Een politieke partij verliest haar geloofwaardigheid als ze zich zo verliest in een kwestie waar velen binnen en buiten de SGP - de schouders over ophalen, zegt de burgemeester. En de waardevolle inbreng die vrouwen kunnen hebben, wordt gemist als ze geen volwaardig lidmaatschap krijgen. Voor de SGP-jongeren wordt de moederpartij een stuk minder aantrekkelijk; de jongerenorganisatie van de SGP is met 11 000 leden de grootste van Nederland, en 6 000 van hen zijn vrouw.

De Werkgroep, vertelt Hardonk, is het eens met de geemotiveerde brief die partijvoorzitter ds. Hovius (in de zaal, met echtgenote) aan de SGP-kiesverenigingen heeft gestuurd: vrouwen komt volgens de bijbel geen regeermacht toe. Maar lidmaatschap van de SGP is niet hetzelfde als passief kiesrecht, en dus is er niets dat volwaardig lidmaatschap van vrouwen tegenhoudt.

Dominee Van Kooten neemt de theologische kant van de zaak voor z'n rekening. Het hoofdbestuur heeft, door lidmaatschap van de partij over een kam te scheren met Kamerlidmaatschap of wethouderschap, de zaak 'op een doperse wijze versimpeld'. Paulus schrijft immers over 'het elkaar onderdanig zijn' van man en vrouw. Het hoofdbestuur, stelt de dominee, heeft wel oog voor de ongelijke positie van mannen en vrouwen, maar niet voor de gelijkwaardigheid tussen de seksen: "Dat is de zonde die het hoofdbestuur bedreven heeft". De brief van het bestuur getuigt niet van een krachtige uitleg van de bijbel, maar van een redenering volgens de wetten van de logica, waar uit de Schrift argumenten bijgeplukt zijn, zwiept Van Kooten de zaal in.

Libelle

Tenslotte komt een tegenstander van het vrouwenlidmaatschap aan het woord, Molenaar. Mannen en vrouwen moeten elkaars leefwereld respecteren, vindt hij: "Wij mannen bemoeien ons toch ook niet met het werk van onze vrouwen. Als wij bij de tandarts een Libelle hebben gelezen, duwen we onze vrouw toch niet achter de naaimachine vandaan, omdat we nu ineens beter weten hoe je een jurk naait?" Molenaar voelt meer voor de oprichting van een Staatkundig-Gereformeerd Verbond, waar 'alle niet-vrouw-gevoelige zaken' in kunnen worden ondergebracht.

Hoe verdeeld de achterban van de SGP is, blijkt uit de discussie na de pauze. Waar de een bang is voor een glijdende schaal richting een hoogtij vierend feminisme als het vrouwenlidmaatschap er door komt, vreest een ander dat nadat de vrouwen buiten de deur zijn gezet, afzweren van de parlementaire democratie een makkelijke volgende stap is. Het enige dat alle sprekers bindt, is de oproep tot eenheid binnen de partij. De angst voor een scheuring zit diep.

"Wat zou Paulus een spijt van zijn woorden hebben, als hij zag wat er mee gebeurt", klinkt het uit de zaal, "Hele teksten worden uit hun verband gerukt en tot dogma's verklaard. Wat mij betreft kunnen vrouwen rustig regeren en besturen. Wat wil Molenaar bijvoorbeeld met de Koningin? Ik ben heel blij met Beatrix'. Hardonk voegt daar aan toe: "Ik ben al 38 jaar lid van de SGP, maar als we de koningin niet accepteerden, stapte ik er uit'. Molenaar hoeft er niet lang over na te denken. Het koningschap stelt in Nederland inhoudelijk toch niets meer voor. Jammer voor een mannelijke monarch, maar omdat de vrouwen, omdat het echt niet anders kon, honderd jaar geleden aan de macht kwamen, was het maar beter zo.

De aanwezige vrouwen doen pas na afloop van de bijeenkomst hun mond open. Een verzamelt de achtergelaten informatieblaadjes en roept opgewekt: "De vrouwen mogen de troep weer opruimen, dat zie je mannen niet doen'. Meepraten, dat deed haar man. Een jongere vrouw mengde zich ook niet in de discussie. Ze is net achttien en heeft nog nooit gestemd. "Wat ik ga doen, de komende verkiezingen? Als we niet mee mogen doen, nee dan stem ik niet op de SGP'.

SGP-bijeenkomst over de rol van vrouwen binnen de partij: "Dat is de zonde die het hoofdbestuur bedreven heeft'. FOTO MAARTEN HARTMAN

15. Voorstanders vrouw in de SGP vrezen de slag te verliezen

Van onze verslaggevers BARNEVELD, ROTTERDAM - De voorstanders van het vrouwenlidmaatschap in de SGP vrezen dat zij het onderspit zullen delven. Zij verwachten dat het partijbestuur een meerderheid zal winnen voor het standpunt dat vrouwen geen lid kunnen zijn van de Staatkundig gereformeerde partij.

A. C. Ph. Hardonk, burgemeester van Harderwijk en zagsman van de voorstanders van het vrouwenlidmaatschap, spreekt deze verwachting uit in een vraaggesprek met Trouw. Hij treedt op namens de 'Werkgroep bouwen', een groep verontruste SGP'ers die de handschoen tegen het hoofdbestuur heeft opgenomen.

Hardonk zegt de indruk te hebben dat de SGP-kiezers in meerderheid de partij voor vrouwen toegankelijk willen houden. Toch verwacht hij dat de extra ledenvergadering, eind september, dat zal verwerpen en het hoofdbestuur in zijn 'nee' tegen het vrouwenlidmaatschap zal volgen: "Met alle respect constateer ik dat ons electoraat zeer volgbaar is. Het zal wel zo wezen, als het hoofdbestuur iets vindt. Bovendien wijst de praktijk uit dat het actieve kader zich in de rechtse hoek van de partij bevindt. Die voeren de boventoon op de ledenvergadering, ook al staat hun opvatting diametraal tegenover het SGP-electoraat."

Hardonk vreest dat de SGP in nood komt, als zij vrouwen de deur wijst. Los van de electorale gevolgen die deze 'verrechtsing' kan hebben, dreigt volgens hem het gevaar dat de partij zich opsluit in een volledig isolement van de samenleving. Dat doet, zegt Hardonk, afbreuk aan de roeping van de SGP om Gods woord uit te dragen en te streven naar een bestuur volgens Zijn leerregels.

Drie experts in het staats- en bestuursrecht, verbonden aan de Rotterdamse Erasmusuniversiteit, wensen dat de anti-discriminatieregels ook op de SGP van toepassing zijn. Deze regels verplichten zowel de overheid als de burgers om niet te discrimineren, noch in het algemeen, noch tussen mannen en vrouwen.

Daarom zal minister Hirsch Ballin van justitie moeten ingrijpen, als de SGP vrouwen van het lidmaatschap uitsluit.

Volgens de grondwet, aldus de auteurs van het artikel (op pagina 11), is de vrijheid van vereniging gebonden aan juridische grenzen. Zo is een beroep op de rechter mogelijk, als een vereniging de uitoefening van burgerrechten dwarsboomt. Ook het strafrecht stelt grenzen. Als de SGP zou besluiten vrouwen minder rechten toe te kennen dan mannen, dan zou dit in strijd kunnen zijn met het discriminatieverbod uit het Wetboek van Strafrecht.

16. SGP in diepe crisis na besluit vrouwen te weren

Van onze parlamentsredactie PUTTEN - De uitsluiting van vrouwelijke leden dreigt de SGP in een crisis te storten. Partijvoorzitter Hovius en partijsecretaris Boender beraden zich op hun positie, nu de partij in overgrote meerderheid heeft uitgesproken dat het lidmaatschap van een vrouw zich niet verdraagt met haar bijbelse roeping.

De partij houdt ernstig rekening met het verlies van duizenden stemmen bij de Tweede-Kamerverkiezingen van mei volgend jaar. De derde zetel staat op het spel.

De kiesverenigingen van de SGP keerden zich het afgelopen weekeinde op een bijeenkomst in Putten met grote meerderheid, ongeveer driekwart van de stemmen, tegen het lidmaatschap van vrouwen. Zij ontleenden hun argumenten aan de scheppingorde dat de vrouw is geschapen 'na, om en uit' de man. "De vrouw is als hulp van de man bedoeld. Zij kan dus geen regeermacht uitoefenen, noch een actieve rol spelen in de politiek", zo verwoordde partijvoorzitter Hovius de mening van de kiesverenigingen. Zij onderschreven daarmee het standpunt van een meerderheid in het partijbestuur.

Hovius zelf denkt er anders over, evenals secretaris Boender. De partijbestuurders verkeren in grote gewetensnood, verklaarden zij. Hovius liet eerder in een emotioneel getoonzette brief aan de leden weten dat hij zich op zijn positie zou beraden, mocht de partij vrouwen uitsluiten. Hij herhaalde dat na afloop van de bijeenkomst.

Drs. Van Kooten, hervormd predikant in Soest en voorstander van het vrouwenlidmaatschap, maakte staande de vergadering bekend uit de SGP te treden. Van Kooten had samen met een opponent voorgesteld een gezamenlijke studiegcommissie een oordeel te laten vellen over de rol van vrouwen in de partij. Dit voorstel, alsook de suggestie van een beperkt lidmaatschap voor vrouwen werd door de overgrote meerderheid van de kiesverenigingen verworpen.

Mevrouw Grabijn-Van Putten, tien jaar geleden de eerste vrouw die lid werd van de SGP, reageerde onthutst: "Ik vind het onvoorstelbaar." Zij zegt wel lid te blijven.

Volgens Grabijn blijkt uit 'Putten' dat de ultra-orthodoxe vleugel aan de winnende hand is in het kader van de SGP. Zij is ervan overtuigd dat de uitspraak van de kiesverenigingen niet representatief zijn voor de mening van de SGP-kiezers: "Ik houd mijn hart vast voor de verkiezingen. Het SGP-kiezersvolk is heel trouw, maar ze zijn niet gek."

De 'werkgroep bouwen', een gezelschap predikanten, oud-parlementariers, raadsleden en provinciale statenleden die voor het vrouwenlidmaatschap ijverden, heeft zich onmiddellijk na de bijeenkomst in Putten ontbonden. Zij roept op de eenheid in de partij te bewaren.

Niettemin oefent de voorzitter van de werkgroep kritiek op partijleider Van der Vlies, die tot dusver zwijgt over de partijstrijd rond de vrouw. De SGP zal vooral stemmen verliezen aan de RPF, naar het zich nu laat aanzien.

- Pagina 3: Rechtse vleugel ruikt de macht

17. Barsten in het isolement maken de SGP onzeker Positie vrouw in partij verdeelt leden

DEN HAAG - "Laten we goed naar elkaar luisteren, elkaar vasthouden, elkaar zoeken", besluit het hoofdbestuur van de SGP zijn brief over de netelige kwestie van het vrouwenlidmaatschap.

De emotionele bewoordingen verraden dat de partijleiding is vervuld met diepe zorg over de eenheid van de Staatkundig gereformeerde partij.

Zij waarschuwt tussen de regels door zelfs voor het risico dat de partijstrijd over de vrouw in de eigen gelederen uitloopt op een scheuring. In een poging dit niet denkbeeldige gevaar af te wenden, heeft het bestuur gezocht naar een oplossing die voor- en de tegenstanders van het vrouwenlidmaatschap kan verenigen.

Het resultaat is tweeslachtig: aan de ene kant meent het bestuur op bijbelse gronden vrouwen het lidmaatschap te moeten onthouden. Het ontleent zijn argumenten aan de scheppingsordinantie dat de vrouw is geschapen na, om en uit de man. "Het is een droeve vrucht van de zondeval dat de geemancipeerde vrouw, die als God wil zijn, zich niet meer wil voegen in de Bijbelse scheppingsordening van onderdanigheid tegenover de man.'

Aan de andere kant nodigt het bestuur de plaatselijke kiesverenigingen uit hun waardering voor de betrokkenheid van vrouwen te laten blijken door ze toe te laten op vergaderingen. Alleen al om de pijnlijke consequentie dat de 20 vrouwelijke leden geroyeerd zullen moeten worden om het enkele feit dat zij vrouw zijn, is het twijfelachtig of de partijtop met dit voorstel slaagt in zijn opzet een eind te maken aan de slepende discussie. Zouden deze vrouwen nog behoefte hebben om bij de partij betrokken te blijven?

Met de keus voor een dubbele oplossing loopt het bestuur het risico dat de partijstrijd voortduurt, ook na het extra huishoudelijke congres dat eind september de knoop moet doorhakken. De vraag dringt zich op waarom de partijleiding geen eenduidige keuze voor of tegen de aanwezigheid van Adams rib in de SGP heeft gemaakt, zoals je zou mogen verwachten van een principiële partij. De verklaring moet worden gezocht in de barstjes die het isolement van de orthodoxgereformeerden begint te vertonen.

Dankzij dat zelfverkozen isolement konden zij hun gemeenschap gesloten houden voor kwade invloeden van buiten, zoals vrouwenemancipatie. Maar het schild blijkt niet geheel bestand tegen de moderne tijdgeest. Niet voor niets slaakte partijleider Van der Vlies in Trouw de hartekreet: "Wij voelen ons niet meer veilig in ons isolement.' Hij doelde op bedreigingen van buiten, zoals de euthanasiewet en de anti-discriminatiewet, die de overheid voor het eerst invloed verschaft op het terrein waarop de orthodox-gereformeerden zich tot dusver autonoom voelden, dat van de eigen scholen en bejaardenoorden. Maar ook van binnenuit wordt aan de beschermende schil geknabbeld.

Een aanwijzing is de partijdiscussie, een paar jaar geleden, over het vrouwenkiesrecht, die een halfwassen compromis tussen de preciezen en de rekkelijken opleverde. Een ander teken aan de wand is dat de jongerenorganisatie van de SGP tegenwoordig voor

meer dan de helft, 60 procent, uit meisjes bestaat. Ook de tv wordt niet meer door alle SGP'ers als het oog van de duivel gezien. Medewerkers van de Tweede-Kamerfractie dringen aan op een minder halfslachtige omgang met de moderne media. De beleidslijn is nu dat SGP-Kamerleden alleen op tv commentaar leveren, als zij in de wandelgangen tegen een camera aan lopen. Het 'toeval' wil dat zulks stevast op Prinsjesdag gebeurt.

In zijn brief toont het hoofdbestuur dat het zich bewust is van het vervagende isolement. "Wij kunnen niet voorbijleven aan het feit dat de maatschappelijke positie van onze vrouwen en meisjes een gans andere is dan ongeveer 70 jaar geleden. Ook onze meisjes en vrouwen hebben doorgaans een hogere graad van opleiding en zijn veel meer betrokken geraakt bij het maatschappelijke gebeuren', aldus het bestuur, erkennend: "De emancipatiegeest kan ook ons gemakkelijk beïnvloeden.' Het gevoel dat zelfs de SGP, in eigen ogen toch een Godvruchtige enclave in een van God verlaten wereld, bevattelijk is voor de afbrokkeling van het isolement, maakt de partij onzeker. Tegen die achtergrond is het geschipper met principes van deze principiele partij begrijpelijk.

Een dieptepunt in dit proces is de dubbelzinnige uitkomst geweest van het partijdebat over het vrouwenkiesrecht. In haar beginselprogramma van 1989 volhardt de SGP in haar mening dat vrouwenkiesrecht in strijd is met de roeping van de vrouw. Maar in hetzelfde artikel wordt het aan het geweten van de vrouw overgelaten of zij desondanks haar stem uitbrengt.

Electorale motieven zullen niet vreemd zijn aan dit compromis, hoewel zuiverheid in de leer voor een werkelijk principiele partij toch zwaar zou moeten wegen. Nog zwaarder weegt kennelijk de wetenschap dat de SGP thans twee van haar drie zetels aan de stemmen van vrouwen heeft te danken.

Ook de voorstanders van het vrouwenlidmaatschap, onder wie oud-partijleider ir. H. van Rossum, verbloemen niet dat angst voor stemmenverlies bij hen een rol speelt. Opmerkelijk is dat deze groep verontruste partijleden daarnaast principiele overwegingen aanvoert, die een ander licht werpen op de bijbelse gronden waarop het hoofdbestuur zich beroept. De groep toont aan dat aan de bijbel net zo goed argumenten voor het vrouwenlidmaatschap zijn te ontleen. "De Bijbel geeft duidelijke voorbeelden van een verstandige politieke inbreng van vrouwen', schreven ze eerder. Zij herinnerden aan Esther en Bathseba.

Esther, een joodse balling, voorkwam dat de joodse minderheid in het Perzische rijk werd uitgeroeid door een adviseur van koning Ahasveros, Haman. Bathseba, een van de vrouwen van koning David, droeg er via een list zorg voor dat niet zoon Adonia, iemand die het niet zo nauw nam met een en ander, zich de troon onrechtmatig toeëigende, maar zoon Salomo, die wel in de wegen des Heeren wandelde.

Ondertussen klemmt de vraag wanneer partijleider Van der Vlies zich over het vrouwenlidmaatschap uitlaat. De dominees mogen een grote invloed in de SGP hebben, in deze kwestie worstelt de partij toch ook met een politiek conflict dat een mening van de politiek leider behoeft. Maar tot dusver zwijgt hij erover.

18. SGP-jongeren trekken duizend nieuwe meisjes

DEN HAAG (ANP) - De politieke jongerenorganisatie van de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) heeft vorige week ruim 10 procent meer leden gekregen.

Tijdens een gezinsbeurs van de SGP hebben zich 1 227 nieuwelingen aangemeld, van wie 65 procent meisjes.

De SGP-jongeren tellen nu 12 700 leden.

Volgens het bestuur van de jongerenorganisatie betekent deze opmerkelijke ledenaanwas dat de gereformeerde jeugd zich niet heeft gestoord aan het besluit van de partij om geen vrouwen toe te laten als lid. Het kader van de SGP heeft vorige maand in een roerige vergadering het vrouwelijk geslacht definitief buitengesloten van lidmaatschap van de SGP.

Partijvoorzitter Hovius is kort daarna afgetreden omdat hij dat besluit niet met zijn geweten kon verenigen.

De jongerenorganisatie trekt uit de snelle groei van haar ledenbestand de conclusie dat het wel zal meevallen met het verwachte verlies bij de Tweede-Kamerverkiezingen in mei 1994. Velen binnen en buiten de SGP verwachten dat het 'vrouwenbesluit' de partij zetels gaat kosten. Zij heeft nu drie vertegenwoordigers in de Kamer.

18. SGP-bestuur sluit vrouw uit als volwaardig lid

Van onze parlamentsredactie DEN HAAG - Het hoofdbestuur van de SGP vindt dat vrouwen geen volwaardig lid van de partij kunnen zijn. De partijleiding heeft dit standpunt in een brief overgebracht aan de plaatselijke kiesverenigingen van de Staatskundig-gereformeerden.

De stellingname kan betekenen dat vrouwelijke SGP-leden, zo'n twintig in totaal, royement boven het hoofd hangt om het enkele feit dat zij vrouw zijn. Het hoofdbestuur geeft in zijn brief geen uitsluitel over de vraag of deze vrouwen lid kunnen blijven. Wel maakt het duidelijk dat vrouwen geen aanspraak mogen maken op de rechten die aan het lidmaatschap zijn verbonden, zoals het recht zich kandidaat te stellen voor gemeenteraden, provinciale staten en parlement. Regeermacht komt slechts aan de man toe, stelt de partijleiding onder verwijzing naar het SGP-beginselprogramma.

Betrokkenheid

Aan de andere kant zegt het bestuur waarde te hechten aan voortdurende betrokkenheid van vrouwen bij de SGP. De kiesverenigingen wordt gemaand hiervoor mogelijkheden te scheppen.

De partijleiding hoopt met zijn standpunt een einde te maken aan de discussie in de SGP over het lidmaatschap van vrouwen. Dit vraagstuk houdt de Staatskundig-gereformeerden al tien jaar verdeeld, sinds mevrouw Grabijn-Van Putten door de Haagse kiesvereniging als lid werd ingeschreven in de abusievelijke veronderstelling dat zij een man was. De partij moet definitief helderheid scheppen over de slepende kwestie op een extra huishoudelijke vergadering in september. Het partijdebat is in felheid toegenomen sinds negen van de tien kiesverenigingen zich begin dit jaar in Putten uitspraken tegen elke betrokkenheid van vrouwen bij de partij, ook al betekende deze stap onherroepelijk een royement van de vrouwelijke leden. Daar tegenover staat een groep verontruste leden, onder wie oud-partijleider ir. H. van Rossum, volgens wie de uitslag van 'Putten' niet de werkelijke opvattingen in de SGPachterban weerspiegelt.

Deze groep waarschuwde in een open brief aan het hoofdbestuur dat veel SGP-stemmers van de partij dreigen te vervreemden, als vrouwen de toegang tot de gelederen wordt ontzegd. Meer dan de helft van het SGP-electoraat bestaat uit vrouwen. Naast dit electorale argument voerde de groep verontrusten ook motieven van meer principiële aard aan. Zij wees erop dat aan de Bijbel geen overtuigende argumenten voor uitsluiting van vrouwen zijn te ontleenen. Tenslotte wees de groep op het risico de nieuwe anti-discriminatielwet juridische sancties tegen de SGP mogelijk maakt, als zij het lidmaatschap van vrouwen onmogelijk maakt.

20. 'Sluit de SGP niet voor vrouwen'

DEN HAAG - Een groep verontruste leden van de SGP, onder wie oud-partijleider ir. H. van Rossum, heeft het hoofdbestuur met klem gevraagd geen verbod op het partijlidmaatschap van vrouwen af te kondigen. In een open brief waarschuwt de groep dat veel SGP-stemmers van de partij dreigen te vervreemden, als vrouwen de toegang tot de staatkundig-gereformeerden wordt ontzegd.

De brief zal, naar het zich laat aanzien, een zwaar gewicht leggen in de slepende partijdiscussie over de positie van de vrouw. Naast Van Rossum, Kamerlid van 1967 tot 1986 waarvan de laatste vijf jaar fractievoorzitter, en het oud-Eerste-Kamerlid Meuleman, hebben vele tientallen SGP-afgevaardigden in provinciale staten en gemeenteraden, alsmede burgemeesters het document ondertekend.

Het partijdebat is in felheid toegenomen, sinds negen van de tien kiesverenigingen zich in januari in Putten uitspraken tegen het lidmaatschap van vrouwen. De SGP telt nu 20 leden van dat geslacht, wie roeyement boven het hoofd hangt om het enkele feit dat zij vrouw zijn.

De groep verontrusten zegt overtuigd te zijn dat de uitslag van 'Putten' niet de werkelijke opvattingen binnen de achterban van de SGP weerspiegelt. Zij voorspelt een aanzienlijk verlies aan kiezers, als de kiesverenigingen desondanks hun zin krijgen: "Het zal volkomen ongeloofwaardig overkomen wanneer het uitsluiten van vrouwen tot beginsel wordt verheven. De aantrekkingskracht van de partij op jongere en oudere (aspirant-)kiezers zal aanzienlijke schade oplopen. Nu zijn we nog de grootste van de drie kleine christelijke partijen, straks mogelijk de kleinste." Meer dan de helft van het SGP-electoraat bestaat uit vrouwen.

Naast dit electorale argument voert de groep meer principiële overwegingen aan. Zij wijst erop dat aan de Bijbel geen overtuigende argumenten voor uitsluiting van vrouwen zijn te ontleen. Integendeel: "De Bijbel geeft duidelijke voorbeelden van een verstandige politieke inbreng van vrouwen. Denkt u maar aan het optreden van koningin Esther bij Ahasveros, aan Bathseba bij David (om Salomo koning te laten worden) en aan het verstandige optreden van Abigail, de vrouw van Nabal, tegenover David."

De groep wijst bovendien op de inconsequente opstelling van de tegenstanders van het vrouwenlidmaatschap. Zij accepteren wel dat vrouwen tal van maatschappelijk belangrijke functies bekleden, maar maken een uitzondering voor de politiek: "Al accepteren we daar wel onze koningin. We vinden zelfs dat zij meer macht zou moeten hebben."

Het hoofdbestuur van de SGP heeft toegezegd dat het dit najaar de knoop zal doorhakken in de netelige kwestie. De discussie sleept zich al tien jaar voort, sinds mevrouw Grabijn-Van Putten uit Den Haag zich als eerste vrouw voor het lidmaatschap aanmeldde.

Op pagina 4 staat een interview met SGP leider Van der Vlies.

September 28, 1993

21. 'Ik schrik echt niet als in het gat van de deur een vrouw verschijnt'

DEN HAAG - Of het hem niet door de ziel snijdt, de dreiging van een strafrechtelijke vervolging van zijn verder zeer gezagsgetrouwe partij, nu vrouwen niet als lid worden geaccepteerd? Dat is immers in strijd met de Wet gelijke behandeling?

Fractieleider Van der Vlies van de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) kan aanvankelijk een lach niet onderdrukken bij deze vraag. Hij is niet zo bang voor een veroordeling, wil hij maar aangeven. Dan zegt hij serieus: "In de politiek staat de SGP al 75 jaar bekend als een partij van burgers die in de maatschappij hun verantwoordelijkheid willen verstaan, maar die overigens hun leven heel ernstig willen inrichten naar het woord van de Heilige Schrift. Ik ben dus niet zo heel zenuwachtig voor die strafrechtelijke dreiging: we hebben eerlijke argumenten. Ik zou alle mensen van buiten de SGP indringend willen vragen een uiterste poging te doen om in te dringen in de geestelijke gedachtenwereld van de SGP. Van discriminatie van vrouwen is in onze visie geen sprake. Binnen onze partij is een hoge plaats ingeruimd voor de vrouw, even hoogwaardig als die van de man, alleen anders. Hoe daaraan vorm te geven, daarover ging de discussie. En ik schrik echt niet, als in het gat van de deur een vrouw verschijnt, echt niet.'

Emotioneler

Vlak voor het interview met Van der Vlies laten een aantal SGP-jongeren, die net bij de fractieleider op bezoek zijn geweest om hem voor hun jongerenblad te interviewen, zich heel wat emotioneler uit over de manier waarop de buitenwereld reageert op het partijbesluit van afgelopen zaterdag: "Die juridische dreiging is kwalijk, intolerant. We worden op een hoop gegooid met racisten', zegt Martien van der Zwan, adviseur jeugdwerk van de partij.

De jongeren verdedigen het partijbesluit volop, maar erkennen wel dat ze liever hadden gezien dat de partij had besloten tot de mogelijkheid van een 'beperkt lidmaatschap' van vrouwen: wel lid, maar geen politieke functies namens de partij.'

Nu het beperkt lidmaatschap uit zicht is, vinden de jongeren wel dat de partij op een andere manier de betrokkenheid van vrouwen bij de SGP moet organiseren. SGP-fractieleider Van der Vlies wijst eveneens nadrukkelijk op het belang hiervan: "Daar moeten we substantieel iets aan doen. Er moet een soort vrouwenberaad komen, of een 'unit' voor een stuk bezinning. We spreken ook wel van een 'inhoudelijk donateurschap'.'

Gezwegen

Vele maanden heeft Van der Vlies gezwegen over deze kwestie. Hij spreekt nu voor het eerst. Had de partij er dan geen recht op te weten wat de politiek leider van de SGP over deze uiterst principiële zaak denkt? Van der Vlies voert voor zijn zwijgen twee redenen aan: "Ten eerste gaat de politiek leider over het uitdragen van de politieke boodschap, niet over interne partijpolitiek-organisatorische kwesties. Ten tweede: intern heb ik wel degelijk voortdurend advies gegeven. Ik heb niet met de mond dicht gezeten. Alleen naar buiten toe heb ik gezwegen.'

"Waarom? Omdat deze zaak in de partij uiterst gevoelig ligt. Dan sta je voor de afweging: wat voor een effect zou een uitspraak hebben op je positie, als je het vertrouwen hebt van links tot rechts in de partij. Het is mijn taak om samenbindend te werken, geen olie op het vuur te gooien. Ik heb nooit met mijn portefeuille hoeven zwaaien. Zo scherp heeft het nooit gelegen. Je moet het partijbesluit ook niet alleen negatief zien. Het gaat om de betrokkenheid van vrouwen. Daarover bestaat binnen de SGP een aantal visies naast elkaar. Ik ben solidair met allen.'

22. Vrouwen willen SGP voor discriminatie laten vervolgen

Van onze correspondent HENGLO - Om vijf uur vanmiddag doen minimaal twintig vrouwen bij de politie van Hengelo aangifte van discriminatie door de Staatkundig Gereformeerde Partij. Zij voelen zich gediscrimineerd omdat de SGP het vrouwen onmogelijk maakt lid van de partij te worden.

"We willen dat deze klacht bij justitie terechtkomt en hopen dat de SGP door het Openbaar Ministerie zal worden gedagvaard", aldus een van de initiatiefneemsters, Karin Berfelo uit Epse.

Het Clara Wichmann instituut - wetenschappelijk instituut vrouwen en recht - heeft er in een brief aan premier Lubbers op aangedrongen dat de overheid zich houdt aan het door haar ondertekende VN-vrouwenverdrag en aan haar eigen emancipatiebeleid. Daarin gaat het ook om het recht van vrouwen om op voet van gelijkheid met mannen aan politieke partijen deel te nemen. De Nederlandse regering heeft bovendien zwart op wit beloofd (in de beleidsnota Met het oog op 1995) zich daar extra voor in te spannen. "De uitspraken die de SGP in het openbaar doet, zoals 'een vrouw kan geen regeerambt vervullen', zijn niet alleen beledigend en onwaar, ze zijn bovenal in strijd met artikel 137d van het wetboek van strafrecht, waarin het aanzetten tot discriminatie op grond van geslacht verboden wordt", aldus de brief aan Lubbers.

"Volgens de wet gaat het hier om een misdrijf", licht juridisch beleidsmedewerkster mr. Astrid Mattijsen van het instituut toe, die de brief heeft ondertekend.

Karin Berfelo en haar collega Cathy Peters, die samen de actie tegen de SGP hebben aangezwengeld, zijn woedend. Berfelo: "Met de bijbel in de hand eigent die partij zich het recht toe om vrouwen te vernederen. Als een politieke partij Turken of Marokkanen het lidmaatschap zou weigeren, staat iedereen op z'n achterste benen, maar in het geval van de SGP hoorde ik nauwelijks protesten. Wij hebben contact gezocht met het feministisch maandblad Opzij, dat ons doorverwees naar het Clara Wichmann instituut. Ons plan voor een actie tegen de SGP kreeg daar een warm onthaal."

23. Justitie wacht SGP-vergadering af

DEN HAAG (ANP) - Het Openbaar Ministerie in Den Haag wacht de uitkomst van de ledenvergadering van de SGP over het lidmaatschap van vrouwen op 25 september af, voor er een besluit valt over vervolging wegens aanzetten tot discriminatie. Volgens persofficier Zandbergen is het nodig om het definitieve standpunt en de discussie in de partij te kennen.

Het hoofdbestuur van de SGP (Staatkundig Gereformeerde Partij) schreef in juli een brief aan alle SGP-kiesverenigingen waarin eraan wordt herinnerd dat het niet mogelijk is om vrouwen als volwaardig lid in te schrijven. Een groep vrouwen buiten de partij diende daarop een klacht in wegens discriminatie bij de politie in Hengelo. Het Openbaar Ministerie in Den Haag coordineert de zaak, omdat de SGP daar statutair is gevestigd.

Het Clara Wichmann Instituut, een organisatie op het gebied van vrouwen en recht, steunt de vrouwen die de klacht hebben ingediend. De klacht is gebaseerd op de grondwet, bepalingen tegen discriminatie en het VN-vrouwenverdrag. Woordvoerder Matthijssen van het instituut noemt de opstelling van het OM tegenstrijdig. "Er zijn al strafbare feiten gepleegd. Minister Hirsch Ballin zegt eerst dat vrouwen zelf wat moeten doen, en nu wacht het OM af."

24. Uit BRIEVEN van lezers SGP (7)

Ik vond de brief van J. TipkerKzn. in Trouw van 3 augustus over het standpunt van de SGP inzake de rol van vrouwen in de politiek in eerste instantie erg komiek. Toen ik mij realiseerde dat hij het serieus meende, resteerde slechts verwondering.

De verleiding is dan ook groot om de Bijbel er op na te slaan en voorbeelden aan te dragen die de standpunten van de SGP volledig ondergraven.

Ik denk niet dat dit de goede manier is. Je maakt je dan schuldig aan dezelfde fout waar al zovelen zich aan schuldig maken: het gebruiken van de Bijbel met geen ander doel dan het rechtvaardigen van de eigen levensstijl en visie en in een adem afwijkende meningen afkeuren en veroordelen. Zolang de Bijbel niet eenduidig kan worden verklaard en alle vragen dienaangaande zijn opgelost, kun je stellen dat wij de Bijbel blijkbaar nog niet volledig doorgronden. Laten we niet vergeten dat godsdiensten niet bestaan en gebruikt mogen worden om anderen de wet voor te schrijven. Tolerantie is een belangrijk goed.

Het is niet te hopen dat de SGP ooit regeringsverantwoordelijkheid gaat dragen. Dit betekent feitelijk voor de maatschappij een stap terug naar de Middeleeuwen. Hopelijk trekt het (overwegend) vrouwelijke electoraat zijn conclusies uit het standpunt van de SGP.

25. Hirsch Ballin: nog geen actie tegen SGP in vrouwenkwestie

Van onze parlamentsredactie DEN HAAG - Minister Hirsch Ballin van justitie is niet van plan actie te ondernemen tegen de SGP vanwege het besluit van die partij vrouwen uit te sluiten van het partijlidmaatschap.

Hij wil eerst de resultaten van het onderzoek van de Rijksrecherche, dat bedoeld is om te kijken of er sprake is van strafbare feiten, afwachten.

De bewindsman is het wel eens met de Rijksrecherche om dat onderzoek te starten.

Hirsch Ballin heeft dit gisteren de Kamer laten weten in antwoord op schriftelijke vragen van PvdA, VVD, D66 en GroenLinks.

Ook op de vraag van die fracties of het SGP-besluit niet in strijd is met het door Nederland ondertekende VN-verdrag over de politieke rechten van burgers, wil Hirsch Ballin geen definitief antwoord geven.

Hij wijst erop, dat het de rechter vrij staat besluiten van organisaties aan dat verdrag te toetsen. Pas als er een uitspraak van de rechter ligt, zou er een rol voor de overheid weggelegd zijn.

Vooralsnog is er echter geen zaak tegen de SGP bij de rechter aanhangig gemaakt. Wel vindt de minister dat juist rond politieke partijen terughoudendheid geboden is.

De SGP besloot in september in de statuten op te nemen dat vrouwen geen lid mogen worden. Dat besluit leidde tot aanklachten wegens het aanzetten van discriminatie.

26. Waarom mag SGP niet wat feministen wel mogen?

De auteur is eindredacteur 'Bode van het heil in Christus', secretaris bestuur van de Evangelische Hogeschool, lid kernredactie Bijbel en Wetenschap. Hij schreef dit artikel op persoonlijke titel.

De SGP heeft besloten dat vrouwen geen lid mogen zijn van de partij. Mag dat? Of is het ongeoorloofde discriminatie, zoals minister Ritzen maandag het kabinetsstandpunt verwoordde? De kwestie geeft alle aanleiding om nog eens goed na te denken over wat discriminatie is.

Vooropgesteld, voor alle duidelijkheid: met het SGP-standpunt ben ik zeer ongelukkig, vooral omdat men beweert dit op de Bijbel te kunnen gronden. Intussen is er blijkbaar geen echte open discussie mogelijk over de vraag of de Bijbel werkelijk zegt dat vrouwen geen regeerambt kunnen bekleden - geen wonder, want het gaat natuurlijk in feite om een politieke strijd tussen links en rechts binnen de SGP.

Het meest betreutswaardige is dat een volksdeel dat belijdt zich te allen tijde door Gods Woord te laten leiden en corrigeren nu op z'n minst de indruk geeft eigenlijk helemaal niet open te staan voor kritische reflectie over het eigen standpunt vanuit dat Woord.

Staphorst

Maar betekent dat nu dat de SGP zich schuldig maakt aan discriminatie? Of wordt een segment van orthodox-christelijk Nederland hier gediscrimineerd door misprijzende Staphorst-kwalificaties?

We moeten eens duidelijk zeggen wat discriminatie nu werkelijk is. De discussie wordt voortdurend verwaterd doordat men hierover niet voldoende nadenkt. Het woord betekent in letterlijke zin niets meer of minder dan "onderscheid maken". "Het is verboden te discrimineren" zou dan betekenen: "het is verboden onderscheid te maken" - maar dat kan natuurlijk niet.

Onderscheid maken doen we allemaal: tussen tulp en hyacint, tussen zuurkool en bami, tussen een Mercedes en een Lada, tussen kleurlingen en blanken, tussen mannen en vrouwen.

Akkoord, zeggen velen, maar dat is ook te simpel: je moet "discriminatie" opvatten als "ongerechtvaardigd onderscheid maken". Maar dat helpt ons ook niets verder, want "het is verboden te discrimineren" zou dan betekenen "je mag geen onderscheid maken dat je niet mag maken" hetgeen een tautologie is.

Dr. W. van der Burg spreekt in zijn recente proefschrift ('Het democratische perspectief; een verkenning van de normatieve grondslagen van de democratie', Rijksuniversiteit Utrecht) over "sterke" discriminatie: het maken van ongerechtvaardigd onderscheid, waarbij blijkens die behandeling bepaalde aspecten van het mens-zijn van de ander als onvolwaardig worden beschouwd.

Erkenning

Dat is het precies: het verbod van discriminatie is het verbod om mensen als mens ongelijk te behandelen, en dan - dat moeten we eraan toevoegen - in de publieke, statelijke rechtsorde. Mensen zijn heel verschillend, maar voor de Nederlandse wet zijn ze als rechtssubject gelijk. Het gaat hier om wat Larenz genoemd heeft het Grundprinzip des gegenseitigenAchtens, het juridische persoonlijkheidsbeginsel, en wat de huidige minister van justitie Hirsch Ballin vroeger in een wetenschappelijke publikatie eens heeft aangeduid als het beginsel van wederzijdse erkenning.

Prof. mr. J. J. Oostenbrink heeft de vraag op het in 1989 gehouden congres Godsdienstvrijheid in Nederland scherp geformuleerd: zijn wij gelijk voor de wet of gelijk door de wet? Kortom: is er een beginsel van gelijkheid of gelijkwaardigheid van mensen dat aan alle wetten en aan alle recht ten grondslag ligt? Waarom zouden, om nog maar eens een dwarsstraat te noemen, dieren geen rechtssubjecten kunnen zijn? Waarom vallen zij niet onder een Algemene Wet Gelijke behandeling, en mensen wel? Het non-discriminatiebeginsel is, om heel precies te zijn, zelfs geen grondrecht, maar fundamenteeler dan grondrechten: het is een kernmoment van het recht, dat ook aan de grondrechten ten grondslag ligt.

Discriminatoir handelen ten aanzien van een persoon kan betrekking hebben op de persoon, maar ook op de aspecten die deze persoon als integraal levensbestanddeel heeft. Of iemand dik of dun, lang of kort, bijziend of verziend, blank of zwart, man of vrouw is, dat heeft geen invloed op zijn status als rechtssubject, daarover zijn we het allemaal wel zo ongeveer eens. Maar zou een staat verschil mogen maken tussen moordenaars en niet-moordenaars? Of tussen verkrachters en niet-verkrachters? Of tussen belastingfraudeurs en eerlijke belastingbetalers? Bijna iedereen zal die vraag met "ja" beantwoorden.

Nu een stap verder: mag onderscheid worden gemaakt tussen mensen die er hetero- dan wel homoseksuele levensverbindingen op na houden? Tal van mensen zeggen dan: "nee". Dat mag, maar beseffen wij goed: daarmee zeggen ze in feite dat de aard van iemands seksuele verbindingen normatief indifferent is, dat die er niets toe doet voor de rechtsorde. Het non-discriminatiebeginsel gaat over normatieve gelijkheid, niet over normatieve neutraliteit.

In strikte zin bestaat zulke neutraliteit helemaal niet: een waardevrije rechtsorde is volstrekt onbestaanbaar. Ook niet als het gaat om beleving van seksualiteit: niemand zal op dat gebied een aantal minimumnormen ontkennen (vereiste van toestemming van de partners, verbod van overlast), en iedereen geeft daarmee toe dat ook dit gebied niet waardevrij is. De vraag is niet of er normen gelden, maar welke normen gelden. Zonder normen is democratie een lege huls, of erger: een gevaarlijk vacuum waarin er geen enkele garantie is tegen de meest gruwelijke "democratische" beslissingen. Als wij dus een discussie over discriminatie voeren, brengen we daarmee uitdrukkelijk de vraag ter tafel welke normen en waarden we in onze maatschappij willen respecteren.

Discriminatie?

We keren terug naar ons onderwerp: handelt de SGP discriminatoir door vrouwen uit te sluiten van lidmaatschap van de partij, van verkiesbaarheid in vertegenwoordigende organen en van overheidsambten? Het gaat er nu niet om of we het met dit standpunt eens zijn, maar of het rechtens mag worden ingenomen. Aan het antwoord op die vraag leggen wij stilzwijgend of uitdrukkelijk onze normen ten grondslag.

Misschien helpt het als we een radicaal tegenovergesteld standpunt als illustratie gebruiken. Mag een feministische politieke partij mannen van het lidmaatschap uitsluiten? Natuurlijk mag dat, zeggen we vermoedelijk allemaal (ik zou er trouwens geen lid van willen worden ...). Daarmee doen we een uitspraak over de normen die wij als geldend beschouwen. Dat iemand man is, daar is niks mis mee (vinden we immers), en we achten het misplaatst daaraan sancties te verbinden: zo iemand is volwaardig mens en rechtssubject. Maar dat iemand feministe is, daar is ook niks mis mee (vinden wij tevens) en er mag best een partij bestaan die dat feminisme vertaalt in de regel: mannen zijn niet van de partij.

Maar met de Staphorst-schimpscheuten over discriminatie door de SGP doet men ook een uitspraak over de normen die men als geldend beschouwt. Dat iemand man is, daar is niks mis mee (vinden we immers), en we achten het misplaatst daaraan sancties te verbinden: zo iemand is volwaardig mens en rechtssubject. Maar dat iemand op reformatorische grondslag een vermannelijking van de politiek voorstaat, dat mag ineens niet meer. Er mag geen partij bestaan die dat reformatorische standpunt vertaalt in de regel: vrouwen zijn niet van de partij. Zover gaat de tolerantie in Nederland niet meer.

Aldus wordt (en dat vanuit de linkerzijde van het politieke spectrum!) het gevoelige instrument van het rechtsgelijkheidsbeginsel afgestompt tot een boksbeugel waardoor men de vloer kan aanvegen met een bepaalde reformatorische hoek. Dat gaat uiteindelijk ten koste van dat kostbare beginsel.

De ministers Dales en Hirsch Ballin tijdens het debat over de Algemene Wet Gelijke behandeling in de Tweede Kamer. FOTO DIJKSTRA

27. Van der Vlies ziet vrouwen liever als 'beperkt lid'

Van onze parlamentsredactie DEN HAAG - SGP-fractievoorzitter Van der Vlies is verdeeld gelukkig met het besluit van de SGP-kiesverenigingen om voortaan vrouwen als lid van de partij te weren.

Van der Vlies verdedigt het partijbesluit volop, maar had liever gezien dat de partij de mogelijkheid had geschapen voor een 'beperkt lidmaatschap' voor vrouwen: wel lid, maar geen bestuurlijke functies namens de partij.

Van der Vlies zei dit gisteren in reactie op het partijbesluit van afgelopen zaterdag. Het is voor het eerst dat hij zich in het openbaar uitlaat over deze kwestie. Tot nog toe heeft hij gezwegen, maar intern is hij voortdurend bij de besluitvorming betrokken geweest, zegt hij vandaag in een interview met Trouw. Zijn partij staat nu voor de opgave de betrokkenheid van vrouwen bij de partij te organiseren, aldus Van der Vlies. Bij voorbeeld in de vorm van een vrouwenberaad met een adviserende rol naar partijbestuur en fractie.

Inmiddels zal justitie binnen enkele dagen beslissen over strafrechtelijke vervolging van de SGP wegens aanzetten tot discriminatie. Al maanden liggen er bij justitie aangiften tegen de partij wegens discriminatie.

28. De SGP, de vrouw en wat de Bijbel zegt

Er is de laatste tijd nogal wat te doen over de positie van de vrouw in de SGP. Binnen diverse kerkverbanden is de vraag naar haar positie minstens even relevant. Als lid van de Christelijke gereformeerde kerk, waar vrouwen niet tot het ambt toegelaten worden, en van het CDA, waar de vrouwen nooit genoeg invloed kunnen hebben, voel ik de behoefte een bijdrage aan de discussie te leveren.

Het interview in Trouw van 23 januari met Dick Nieuwenhuis, hoofd van het partijbureau van de SGP, dwingt een zeker respect af. Het zal niet gemakkelijk zijn om in deze tijd met acceptabele argumenten te komen voor de opvatting dat de vrouw een ondergeschikte positie hoort te hebben.

De verleiding om de schriftuurlijke en historische redenen welke hij mede namens de SGP aanvoert, te weerleggen dient voorzichtig benaderd te worden. Hierin een eigen gelijk claimen leidt tot eenzelfde farizeer-houding die ook in sommige bevindelijke kringen te vinden is; een houding overigens die haast net zo benauwend is als de soms obligate drang in progressievere kring om tegen al dan niet vermeende 'heilige huisjes' in te gaan.

Nu weet men bij de SGP gelukkig ook wel dat mensen feilbaar zijn, en dat derhalve een menselijke mening aanvechtbaar kan zijn. Het is vanuit deze opstelling dat ik wil trachten de aangevoerde argumenten voor een bescheiden positie van de vrouw in een ander licht te plaatsen.

Welke zijn nu deze argumenten? Grofweg zijn deze in twee hoofdgroepen te verdelen: argumenten op grond van bijbelteksten en argumenten ontleend aan de cultureelmaatschappelijke positie van de vrouw. Dat hiertussen een overlapping plaats vindt, zal duidelijk worden.

Wanneer het gaat om 'bijbelse' argumenten, is in de eerste plaats te noemen de tekst uit I Kor. 14: de vrouw mag haar stem niet verheffen in het midden van de gemeente. In I Tim. 2, vs. 9-15 is een andere bron met vergelijkbare inhoud te vinden. Paulus stoelt zijn argumenten naar algemeen aangenomen mag worden op de Thora: in Gen. 2, vs. 18 en 3, vs. 16 wordt dan de befaamde 'scheppingsordening' gelezen, op grond waarvan de bedoeling van God geen andere kan zijn dan de vrouw ondergeschikt aan de man te laten zijn.

Een nadere bestudering van deze bijbelteksten levert echter interessante gegevens op. In I Kor. 14 worden regels gegeven voor het gemeenteleven, regels om de gemeente, evenals elke andere 'verzameling', niet in een chaos te laten ontaarden. Vanuit de oorspronkelijke vertaling kan de genoemde tekst ook gelezen worden als: "Vrouwen mogen niet babbelen temidden van de gemeente". Blijkbaar bestond de neiging bij de bewoonsters van het vrouwengedeelte om de 'preek' ter plekke te bepraten. . . Dat dit een als oneerbiedig ervaren rumoer opleverde, is te begrijpen, evenals de oplossing die Paulus daarvoor geeft: vrouwen, spaar uw commentaar tot u thuis bent, alwaar u met uw man kunt napraten over de samenkomst.

Ook bestudering van de teksten uit Genesis kan een ander gezichtspunt opleveren. Als gezegd wordt dat "de vrouw de man tot hulp zij" hoeft dit geen onderschikking te betekenen, zeker niet wanneer men bedenkt dat God in de Bijbel duidelijk maakt dat Hij

Israel tot hulp wil zijn. En is de vervloeking die in Genesis 3 wordt uitgesproken n.a.v. de zondeval, niet opgeheven in het verzoenend lijden en sterven van Jezus? In ieder geval komt het wel wat eng over, wanneer van SGP-zijde wordt vernomen dat in Genesis de vrouw (actief) de man (passief) verleid heeft - deze gedachtengang volgend komt men licht tot de conclusie dat de vrouw vanaf het begin initiatiefrijker en zelfstandiger is geweest dan de man. . .

Naast de bijbels-historische achtergrond werd Paulus geleid door de normen van fatsoen, de maatschappelijke opvattingen uit zijn tijd: de vrouw was minderwaardig, m.n. in de tijd van het Oude testament. De vrouw hoefde niet alle geboden te houden, en de vrouw werd gezien als een 'bezit' van de man. Logisch is dat Paulus' ideeën mede werden ingevuld aan de hand van de toen geldende maatschappelijke patronen en verhoudingen. Hier wil ik met graagte professor Oosterhoff citeren, wanneer hij zegt: "De zede van Paulus' dagen is niet normatief voor alle eeuwen."

Hoe dit verder ook zij, ook hier heeft Jezus doorbrekend gehandeld: verscheen Hij na zijn opstanding niet eerst aan vrouwen, en heeft Hij niet heel nadrukkelijk ook de vrouwen in Zijn werk betrokken?

Ik ben mij wel bewust van de risico's die kunnen opduiken wanneer men de Bijbel te zeer als een (louter) historisch bepaald doek beschouwt. Maar in de volle overtuiging dat Gods boodschap voor alle eeuwen en alle tijden is, mag men het aandurven bepaalde tekstgedeelten als een meer of minder op plaats en tijd afgestemde invulling en uitwerking van Gods nooit veranderende boodschap te zien.

Hierbij zal men moeten waken voor een interpretatie die alleen ruimte laat voor zaken die ons aanspreken en die zaken welke wij niet (willen?) begrijpen als 'ouderwets' afdoet. Maar beweren dat elk woord in de Bijbel onverkort en absoluut waar is, kan zelfs de SGP niet, hoe apodictisch zij (!) soms ook mag stellen De Waarheid te beheersen.

Nogmaals: het eigen gelijk is altijd subjectief; dit nodigt uit tot bescheidenheid. Voorts brengt het functioneren in een samenleving met zich mee, dat men rekening houdt met (oprechte) gevoelens van anderen. In de eerste plaats betekent dit dat een gelijkwaardige positie van de vrouw niet koste wat kost geforceerd dient te worden; wegen van geleidelijkheid kunnen ook tot een goed resultaat leiden. In de tweede plaats betekent dit dat een open, eerlijke discussie over de positie van de vrouw gevoerd moet kunnen worden, waarbij men zich niet blind staart op bijbelteksten.

In dit geval is het goed te bedenken dat de minderwaardige positie van de zwarte medemens eeuwenlang op vermeend bijbelse gronden is verdedigd.

2013 – SGP vrouwenstandpunt – Trouw

1. Het mooiste lijstje: wie waren lichtend voorbeeld in 2013?

Stuur uw reactie (ca. 150 woorden) uiterlijk 30 december 12 uur naar lezers@trouw.nl, voorzien van naam en adres. Een keuze uit de antwoorden verschijnt Oudjaarsdag.

De lijstjesgekte kan niet op, aan het eind van dit jaar. Meer, en vroeger nog dan anders, waren er de jaaroverzichten over elk denkbaar onderwerp.

Het past wel bij het soort jaar dat 2013 was: een tussenjaar, een zoekend jaar. Het wachten op het einde van de crisis domineerde het nieuws en het debat. Soms leek het of er tussendoor weinig gebeurde. Dan kabbelde het jaar voort. En tussen al het wachten door, domineerde in 2013 ook het gevoel dat hierná juist alles gaat veranderen. Maar wat precies, en hoe, daar krijgen we maar geen grip op.

Daar zijn de lijstjes ook weinig behulpzaam bij. Als verwoed lijstjesverzamelaar, besluit mij dan opeens de twijfel of de overzichten wel werkelijk de essentie van een jaar weergeven. Wat 2013 bijzonder maakt, schuilt uiteindelijk niet in chronologische feiten, maar in kantelpunten. Dan moet je op zoek naar die gebeurtenis die een voorbode is van iets groters. En vooral: naar de personen die iets teweeg hebben gebracht.

Het mooiste en beste lijstje is wat bij betreft daarom een lijst van de mannen en vrouwen die in 2013 indruk hebben gemaakt door datgene wat ze in gang wisten te zetten, in het groot of in het klein.

Toegegeven: zo'n lijstje met namen is lastiger te maken dan het rangschikken van het 'harde' nieuws. En is bij voorbaat persoonlijk. Maar te moeilijk is het niet: mijn indruk is dat er in 2013 opvallend veel mannen en vrouwen te noemen zijn die lichtend voorbeeld waren, meer dan andere jaren.

Ik noem er vast een paar, maar doe hierbij de oproep om vooral méér of andere namen te noemen. Mijn eigen greep:

1. Robbert Dijkgraaf, natuurkundige. Al was het alleen vanwege zijn DWDD-college over Einstein (nog te zien in de top-10 van uitzendinggemist). Kan zo meeslepend vertellen over wetenschap, dat kennis en onderzoek opeens het spannendste lijken dat Nederland te bieden heeft.
2. Lilian Janse, SGP-kandidaat. Vanwege de ontwapenende manier waarop ze bewijst dat vrouwen in de SGP politiek actief kunnen en willen zijn.
3. Het trio Pechtold, Slob en Van der Staaij. Omdat zonder hen de politieke impasse compleet was geweest.
4. Jean-Paul Coutard, ingenieur op Haïti. Keerde uit Canada terug naar zijn geboorteland om stadsbussen te ontwerpen van lokale materialen, 'omdat het ook voor ons mogelijk is onze dromen te realiseren.'
5. Frank Chan, jonge horecaondernemer te Zwolle. Bedacht de tegengrap '39 procent korting op menu 39' na de denigerende Chinezen-moppen van Gordon.

6. Angela Merkel. Omdat Duitsland de euro-economie redt.

Zijn dit de namen, of niet? Vandaar mijn vraag: wie maakten de meeste indruk in 2013?
Wie maakt de lijst compleet?

de vraag van Wilma Kieskamp

Wat 2013 bijzonder maakt, zijn de kantelpunten, de voorbodes van iets groters

2. Er zaten al heel lang ladders in de zwarte kous

Het intrigerendst aan de jarenlange strijd rond het SGP-vrouwenstandpunt vond ik altijd de hartverwarmende solidariteit van de seculiere buitenwereld. Telkens als de partij een rechtszaak verloor, hilde opiniemakend Nederland met de mannenbroeders mee.

Zo repte Arendo Joustra, hoofdredacteur van weekblad Elsevier, bij gelegenheid van 'een zwarte dag', met dank aan de 'feministische fundamentalisten'. Want hé, zeg nou zelf: "Met haar vrouwenstandpunt deed de SGP niemand kwaad." Filosoof Ger Groot zag een en ander als teken van de "afkalvende tolerantie jegens alles wat in Nederland niet tot de politieke mainstream behoort". Historica Carla van Baalen vond persoonlijk de achterstelling van de vrouw binnen de SGP 'belachelijk'. Maar, zei ze, "de vrijheid is in het geding, als de staat mensen dwingt tot emancipatie".

Hoogtepunt was wel de petitie die enkele niet-SGP'ers op touw zetten na de uitspraak van de Hoge Raad in 2010. Motto: "Het is nu het moment om een signaal af te geven aan onze overheid en samenleving: het gelijkheidsdenken slaat door!" SGP-partijleider Kees van der Staaij kon ruim 40.000 handtekeningen in ontvangst nemen.

Lievelingsargument van de solidariteitsbetuigers luidde steevast: SGP-vrouwen zelf zijn innig tevreden met hun bescheiden rol in dit universum. Zij begeren het passief kiesrecht helemaal niet. Dus hoezo zou je hen 'onder dwang' willen bevrijden van iets wat ze zelf niet als beknellend ervaren? (Dezelfde redenering, maar dit geheel terzijde, klonk ten tijde van de apartheid. Die zwartjes waren heel tevreden, hoor. Die zaten heus niet te wachten op gelijke rechten.)

Gemakshalve vergat de buitenwereld dat het voor SGP-vrouwen nogal lastig was om hun mening hieromtrent te ventileren zolang ze bijbels moesten zwijgen en geen enkele machtspositie bekleedden in de partij.

Pijnlijker nog was dat bijna niemand zag hoe binnen de SGP-achterban de opvattingen over het vrouwelijk wezen spectaculair aan het schuiven waren. De buitenwereld koesterde het beeld van een schattig partijtje waarop de tijdgeest op wonderbaarlijke wijze geen vat had gekregen. Terwijl er al heel lang ladders zaten in de zwarte kous.

Een van de weinige buitenstaanders die dat wel beseften was historicus Henk Post. In 2009 promoveerde hij aan de Vrije Universiteit op de geschiedenis van het SGP-vrouwenstandpunt. Een jaar later schreef hij in deze krant dat het 'een kwestie van tijd' was voor de partij haar kieslijsten zou openstellen. Rekkelijk was de SGP namelijk vanaf de oprichting in 1918 geweest, al deed de partijtop nog zo zijn best het principiële tegendeel uit te venten.

De allerlaatste ontwikkeling - de verkiezing van Lilian Janse tot SGP-lijsttrekker in de gemeente Vlissingen - is dan ook geen verrassing. De partijbonzen zullen vast nog een tijdje mokken en morren. Maar uiteindelijk zullen ze zich neerleggen bij het onvermijdelijke: de opmars der vrouwen, ook in hun gelederen.

Intussen wacht ik op de reactie van al die opiniemakers en petitieondertekenaars die luidkeels riepen dat je de SGP met rust moest laten. Die aldus vrouwen een grondrecht misgunden dat ze voor hun eigen moeders, zusters en dochters volstrekt

vanzelfsprekend vonden. Die aldus solidair waren met sneue seksisten in een bevindelijke jas. Maar vrouwen als Lilian Janse niet zagen staan.

ElmaDrayer

Wat zou ik nu graag de reactie willen horen van al die solidaire opiniemakers

3. Verkozen Lilian Janse: Ik ben een dankbaar mens

Vlissingse SGP-leden stemmen in met kandidatuur van eerste vrouw op een kieslijst

Vlissingen

Het is sneller gebeurd dan het landelijke partijbestuur had gedacht: komend voorjaar zal voor het eerst de naam van een vrouw op een kieslijst van de SGP prijken. De leden in Vlissingen stemden gisteravond voor Lilian Janse (40) als lijsttrekker bij de gemeenteraadsverkiezingen. Van de aanwezige leden stemden 23 leden voor, 14 tegen. Niemand onthield zich van stemming en er waren geen tegenkandidaten.

"Ik ben een dankbaar mens", glundert Janse als ze na anderhalf uur vergaderen de Marnixkerk van de Gereformeerde Gemeente in Vlissingen uitstapt. Ze zegt opgelucht te zijn en ziet haar lijsttrekkerschap als eerste stap op weg naar meer vrouwelijke SGP-politici. Haar vader Cees van der Weele kijkt van een afstandje trots toe hoe ze de pers te woord staat. "Ze is geen Aletta Jacobs, maar voorlopig heeft ze binnen de SGP geschiedenis geschreven", zegt hij trots. Na een paar minuten vindt hij het mooi geweest. "Kom Lilian, we gaan, er staat een biertje koud."

Opvallend veel leden woonden de vergadering bij. Doorgaans schuift slechts een handvol van de ruim zestig leden aan, nu besloten zo'n veertig SGP'ers te komen - onder wie vijf vrouwen.

Vooraf houden de leden zich op de vlakte over de vraag of ze vóór Janse gaan stemmen. Ze willen hun keuze af laten hangen van de sfeer tijdens de vergadering. "Ik ben tevreden als we met een blij en vredig gevoel uit elkaar gaan", zegt een vrouw op leeftijd. Ook na afloop schieten de meeste leden op hun fiets de avond in, ze verwijzen naar het lokale bestuur voor een reactie. Volgens voorzitter Cornelis de Landmeter is er nu 'een stukje duidelijkheid'.

De landelijke partijtop van de SGP heeft de kandidatuur van Janse de afgelopen dagen als lokale aangelegenheid bestempeld. De vraag of Janse een geschikt raadslid zou zijn, werd niet beantwoord. "Ik ga niet becommentariëren wat lokaal aan de orde is", zei partijleider Kees van der Staaij bij EO-programma 'Knevel en Van den Brink'.

Het tekent de gevoeligheid van de stap die Janse heeft gezet. Volgens de partijstatuten van de SGP komt het regeerambt vrouwen niet toe, maar onder druk van juridische procedures moest de partij vrouwen toch toestaan op de kieslijsten. De partij verwachtte dat vrouwen zich niet snel voor een politieke functie zouden melden. "Ik begrijp dat het voor hen schrikken is geweest", zei Janse daar gisteravond over na haar verkiezing. Toch voelt ze zich door het landelijke bestuur gesterkt. "Ze hebben gezegd dat ze me niet zullen tegenwerken. Dat zie ik als steun."

Vader: Kom Lilian, we gaan, er staat een biertje koud

4. SGP-politica enige kandidaat

Geen Vlissinger is bereid het op te nemen tegen lijsttrekker in spe Lilian Janse

Nicole Besselink

redactie politiek

Vooralsnog is Lilian Janse de enige kandidaat voor het SGP-lijsttrekkerschap bij de gemeenteraadsverkiezingen in Vlissingen. Het landelijke partijbestuur sprak vorige week de hoop uit dat zich een man als tegenkandidaat zou opwerpen, maar de afgelopen dagen heeft zich niemand gemeld. Dat liet het lokale partijbestuur dit weekend weten.

Vanavond stemmen de Vlissingse leden over de kandidaatstelling van Janse. Als de leden akkoord gaan, wordt Janse de eerste vrouw op een kieslijst van de SGP. Bij de verkiezingen komend voorjaar kan ze verkozen worden tot eerste SGP-politica.

"Ik zou het vreemd vinden als zich nog iemand meldt", zegt Cees van der Weele, vicevoorzitter van de SGP in Vlissingen en vader van Janse. "Na drie maanden zoeken hebben we niemand gevonden."

"Het kan dat iemand zich staande de vergadering meldt. Maar die is dan al twintig jaar niet op een vergadering geweest, want ik ken de meesten van onze zestig leden. De vraag is hoe geïnteresseerd je dan in de politiek bent."

Van der Weele hoopt dat de leden inzien dat ze beter iemand dan niemand op de kieslijst kunnen hebben staan. Eerder gaven zeven benaderde mannen aan geen tijd voor of interesse in het lijsttrekkerschap van de SGP te hebben. "Als we nu helemaal geen kandidaat kiezen, staan we als bestuur een beetje voor joker."

Overigens kan Van der Weele de teleurstelling bij de partijtop wegens het uitblijven van mannelijke kandidaten 'begrijpen'. Het is, zegt hij, nou eenmaal de algemeen geldende mening binnen de SGP dat een politieke functie de vrouw niet toekomt. Maar hij steunt zijn dochter, die critici vorige week alvast een spiegel voorhield. "Als de mannen de verantwoordelijkheid niet nemen", zei ze, "dan moeten ze niet zeuren als er een vrouw komt die het wil en kan."

5. De SGP zou blij moeten zijn met zo'n vrouw

De mening van de krant, verwoord door leden van de hoofdredactie en senior redacteurs.

commentaar

Het is sneller gebeurd dan het partijbestuur had verwacht (en gehoopt), maar het moest ervan komen: in de SGP heeft de eerste vrouw zich gemeld voor de kandidatenlijst. De veertigjarige Lilian Janse komt de eer toe. Jansen is kandidaat-lijsttrekker voor de SGP bij de verkiezingen voor de gemeenteraad van Vlissingen. De Zeeuwse verdient lof voor de moed die ze toont en de verantwoordelijkheid die ze neemt.

Een verantwoordelijkheid die de SGP-mannen in Vlissingen uit de weg zijn gegaan. Tot verdriet van Janse. Ze benadrukt dat ze zich pas kandidaat heeft gesteld nadat alle mannen die waren gevraagd dat te doen, geweigerd hadden. "Als geen van de mannen wil, neem ik de verantwoordelijkheid", zei Janse deze week in interviews. Belangstelling voor de politiek heeft Janse al van jongs af aan, maar ook begrip voor het standpunt van haar partij. Dus als zich een man had gemeld, was zij nooit kandidaat geworden.

De SGP zou blij moeten zijn met zo'n vrouw. Maar in een reactie van algemeen voorzitter Maarten van Leeuwen moeten de Vlissinger mannen het ontgelden, die hun verantwoordelijkheid hebben ontlopen en het daarom zo ver hebben laten komen. De SGP-bestuurder uit geen woord van sympathie voor de vrouw die dat dan wel doet. Het had hem gesierd, juist omdat Janse zo mild en respectvol is over de partij.

De reactie van partijvoorzitter Van Leeuwen is in lijn met de beginselen van de SGP. Daarin staat dat het dragen van politieke verantwoordelijkheid is voorbehouden aan de man. Op grond van de Bijbel wordt de vrouw vele rollen toegedicht, maar niet een politieke.

Dat is in strijd met het (internationaal) recht. En onder juridische druk heeft de SGP de vrouw moeten toelaten, eerst als lid van de partij en inmiddels ook op de kandidatenlijst.

Rechterlijke uitspraken veranderen een beginsel niet direct. Maar ze kunnen wel een verandering in denken en opvatting in gang zetten. Dat is in de SGP ook gebeurd; een grote meerderheid van de leden stemde in met de veranderingen die via de rechter werden afgedwongen. Ze hebben geen bezwaar (meer) tegen vrouwen in politieke functies.

Het is een evolutie, die sneller is verlopen dan het bestuur van de partij had gehoopt, maar die moest plaatsvinden. En een kandidaat als Janse siert die ontwikkeling. Het is te hopen dat de leden van haar partijafdeling, die maandag over haar kandidatuur mogen stemmen, Janse met enthousiasme zullen onthalen.

Het is te hopen dat de leden Lilian Janse met enthousiasme zullen onthalen

6. Op Urk zijn de SGP-mannen nog lang niet op

reportage Niet alle jonge vrouwen zijn onverdeeld blij met de Vlissingse vrouwelijke kandidaat

Winkelcentrum Urkerhard is tijdens werkdagen het domein van de vrouw, ook deze donderdag. Uit de naastgelegen Rehobothkerk klinkt kinderzang. Scholen beginnen het jaar met een kerkdienst. Op Urk stemde bij de laatste raadsverkiezingen 39 procent SGP. Bij landelijke verkiezingen, als lokale partijen niet meedoen, haalt de SGP dik 50 procent. Heel wat meer dan de 2 procent die de SGP steevast scoort in Vlissingen, de stad waar voor het eerst een vrouw de SGP-kar wil trekken.

"Goed nieuws", zegt mevrouw Kramer vanuit haar scootmobiel. "Schrijf dat maar op." Ze steekt beide duimen omhoog. Ze praat in de winkelstraat met de zussen Van den Berg. Ook die zijn blij met de SGP-kandidatuur van Lilian Janse in Vlissingen.

"Het werd hoog tijd dat vrouwen een rol in de SGP krijgen", zegt de geblondeerde en gebruiende Marjo van den Berg met vuur in de stem. "Meer dan alleen je kruisje zetten tijdens verkiezingen."

Zwaantje ten Napel, een kwieke zestiger, loopt voorbij en hoort deze conversatie. Ja, ook zij vindt het mooi nieuws uit Vlissingen. Nu Urk nog. Maar dat ziet zij niet snel gebeuren. Vooral de oudere generatie houdt het nog tegen. De jonge generatie, fors oververtegenwoordigd op Urk, die wil wel, denkt ze. "Maar ouderen houden vast aan vroeger."

In de vrouwenmodezaak 'EveryWoman' staat verkoper Klaas Wouter de Vries niet negatief tegenover vrouwelijke SGP-leden. Hij blijft stug SGP stemmen, of er nu wel of geen vrouwen actief worden. Het nieuws over de Vlissingse SGP-kandidate was hem ontgaan. "En klanten praten er niet over. Als er vrouwen op de lijst komen bij de SGP, zal dat nieuwe kiezers trekken. Andere kiezers zullen dan afhaken."

Maar de ene twintiger blijkt de andere niet. De jonge moeders Tina de Boer en Belinda Post (beiden in een donkerblauwe rok tot de enkels) zijn veel gereserveerder over de SGP-kandidate. Zij begint wel 'te roeren' in de aloude SGP-traditie. Zij zijn niet fel tegen. Ze kunnen over de Vlissingse situatie geen oordeel vellen. Maar dat instituut, dat de SGP zo achter de voddens zit, kom hoe heet het, dat zint hen niet. Zelf zouden ze niet politiek actief worden. Hun mannen zijn de hele week op zee. Wie zou er op de kinderen passen?

"Op Urk zijn er nog genoeg mannen die voor de SGP in de raad willen", stelt De Boer vast. "Hier is een vrouw niet nodig."

Ook Marjo en Annetje van den Berg zouden niet voor de SGP actief worden. Ze lachen. Hun broek en rok zijn toch veel te kort voor de SGP? Maar, besluit Marjo, mocht de SGP Urk toch een vrouw op de lijst zetten, dan hebben ze er een stem bij. "Wat zeg ik? Onze beide stemmen."

7. 'Ik hoop nog op een man'

Uitgesproken enthousiast is SGP-voorzitter Maarten van Leeuwen niet over de kandidaatstelling van **Lilian Janse**. Zij wil als eerste vrouw namens de SGP de politiek in, in haar geval de Vlissingse gemeenteraad.

Van Leeuwen spreekt de Vlissingse SGP-mannen nu aan op hun 'verantwoordelijkheidsgevoel', in de hoop dat zich vóór de ledenvergadering van maandag nog een mannelijke tegenkandidaat meldt.

U zei dit voorjaar dat u niet verwachtte "dat er nou veel vrouwen staan te trappelen om zich te kandideren". Kwam deze aanmelding als een verrassing?

"Ja, inderdaad. Die kwam eerder dan we ons hadden voorgesteld. Nou heeft zich natuurlijk slechts één kandidaat gemeld. Dat betekent nog niet dat het om 'veel' vrouwen gaat."

Steunt u de kandidaatstelling van **Lilian Janse**?

"We juichen deze ontwikkeling niet toe, maar blokkeren deze ook niet. We hebben eerder dit jaar nou eenmaal een dubbelbesluit genomen: het vrouw-zijn mag geen grond zijn om iemand te weigeren op de kieslijst, maar we blijven van mening dat mannen en vrouwen een verschillende roeping en verantwoordelijkheid hebben in het leven.

"Met lokale besluitvorming gaan wij ons als landelijke bestuur verder niet bemoeien. De kiesverenigingen bepalen hoe de kieslijsten eruitzien. Elke afdeling zoekt de beste persoon uit om de SGP-boodschap uit te dragen. Die lokale keuzes moeten wij respecteren."

Acht u Janse geschikt voor het gemeenteraadswerk?

"Daar kan ik geen oordeel over vormen. Ik ken haar niet en heb ook geen persoonlijk contact met haar gehad. Het zou onzorgvuldig zijn om daar iets over te zeggen."

Wat voor reacties krijgt u nu van binnen de partij?

"Die zijn verschillend, maar dat is te verwachten. De een vindt het teleurstellend en de ander juicht het toe. Mensen reageren op een rustige wijze. Ze zijn wel duidelijk in hun mening, maar niet fel. Over opzeggingen heb ik nog geen signalen ontvangen. Vergeet ook niet dat er nog geen besluit is genomen. Janse is officieel nog niet tot lijsttrekker verkozen."

Wat vindt u ervan dat zich in Vlissingen geen man heeft gemeld?

"Als geen van de SGP-mannen in Vlissingen zich kandidaat wil stellen voor de gemeenteraadsverkiezingen, betekent dat een gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel. De voorzitter van de plaatselijke kiesvereniging heeft daar ook al zijn teleurstelling over uitgesproken."

Hoopt u door dit verantwoorde-lijkheidsgevoel aan te spreken, te bereiken dat zich vóór de vergadering van maandag alsnog een man meldt?

"Ik hoop dat dat nog gaat gebeuren. Je wilt altijd graag dat zich voor een kieslijst meerdere personen melden. In dit geval ook. En dan hoop ik dat daar mannen bij zitten."

Eerste vrouwelijke kandidaat SGPnederland

'Deze aanmelding kwam eerder dan we hadden verwacht' Maarten van Leeuwen

8. Vlissingse gaat de geschiedenisboeken in

Lilian Janse eerste vrouw die zich kandidaat stelt namens de SGP

Primeur voor de SGP vandaag

Ze doet 's ochtends een krantenwijk op de fiets en maakt in de avonduren een tandartspraktijk schoon. In haar vrije tijd glijdt ze graag op inline-skates over de boulevard van haar woonplaats Vlissingen. En in het weekend staat ze vaak met de caravan aan het Veerse Meer waar haar drie kinderen surfen. Lilian Janse (40), de eerste vrouw die zich kandidaat stelt voor de SGP, lijkt een hardwerkende familievrouw en levensgenieter.

Aan dat rijtje wil ze graag de functie van lokale politicus toevoegen. Niet zozeer uit feministische overtuiging, maar omdat iemand in Vlissingen het SGP-geluid moet vertolken, meent ze. De laatste vier jaar zat haar partij er niet in de gemeenteraad. Toen zeven mannen een plek weigerden op de kieslijst voor de verkiezingen komend voorjaar, was de maat vol. Als de mannen het niet doen, doe ik het wel, dacht ze, en ze meldde zich als lijsttrekker.

Vader Cees van der Weele kijkt niet op van die keuze. Zijn dochter is al haar leven lang bezig met politiek, vertelt hij aan de telefoon. Toen hij zelf voor de SGP in de Vlissingse raad zat, hielp zij hem al. "Ze tikte mijn handgeschreven speeches uit en zat vaak op de publieke tribune. Ze las altijd al intensief de kranten en leverde dan overal commentaar op."

Geïnspireerd door haar vaders raadswork besloot ze op de meao een opleiding bestuurskunde te volgen. Liefst wilde ze ambtenaar worden om zich in te kunnen zetten voor de bevolking van Vlissingen. Maar toen ze van school kwam, was er bij de gemeente geen werk. Dus volgden uitzendbaantjes en werk als intercedent. Toen ze trouwde met een scheepsreparateur en ze kinderen kregen, besloot ze thuis te blijven om voor hen te zorgen.

Liefst had ze zich op haar achttiende al aangemeld voor de kieslijst, maar pas sinds maart kunnen SGP-vrouwen zich kandideren. Krom, vindt Janse. Want hoezo zou de vrouw 'het regeerambt niet toekomen', zoals de SGP stelt. "Regentes Emma en de daaropvolgende koninginnen tekenden decennialang de wetten. Zij werden door de SGP altijd op handen gedragen."

Ze is zich er 'zeer van bewust' dat ze de eerste vrouw op de SGP-lijst kan zijn, maar met termen als 'revolutionair' of het stempel 'pionier', dat het Clara Wichmann Instituut op haar plakt, heeft ze niets. "Bij een revolutionair denk ik aan iemand die tegen alles ingaat. Ik vind niet dat ik een revolutie ontketen. Ik heb netjes gewacht op toestemming van het congres."

In haar omgeving reageert iedereen positief, vertelt Janse. Mannen die klagen over haar kandidatuur, moeten zich eerst maar eens achter de oren krabben, vindt ze. "Als de mannen de verantwoordelijkheid niet nemen, dan moeten ze niet zeuren als er een vrouw komt die het wil en kan", zei ze gisteravond in EO-programma 'De vijfde dag'.

Inhoudelijk zal ze het raadswerk ook niet ineens anders aanpakken. "Ik lees de Bijbel net als een SGP-man."

9. Eerste kandidate van SGP gaat meteen voor het lijsttrekkerschap

Voor het eerst in de geschiedenis van de SGP heeft een vrouw zich kandidaat gesteld voor verkiezingen. De 40-jarige Lilian Janse wil volgend jaar gemeenteraadslid worden in Vlissingen.

Ze maakt gebruik van een wijziging in de partijregels, die de SGP begin dit jaar onder druk van juridische procedures moest doorvoeren: de partij mag vrouwelijke kandidaten niet langer afwijzen. De staatkundig gereformeerden blijven bij hun standpunt dat vrouwen geen rol past in vertegenwoordigende organen zoals gemeenteraden of de Tweede Kamer.

Janse heeft inmiddels de steun van het Vlissingse SGP-bestuur, maar ze moet nog afwachten of de plaatselijke leden er volgende week mee akkoord gaan. Ze zegt zich te hebben gekandideerd voor het lijsttrekkerschap nadat enkele mannen die waren benaderd bleven weigeren. "Dan doe ik het wel", zei Janse.

Of zich meer SGP-vrouwen opwerpen bij de gemeenteraadsverkiezingen, is onduidelijk. Lokale kiesverenigingen kunnen zich tot eind september over kandidaten buigen. De partij doet in honderd gemeenten mee. Op de lijsten die al klaar zijn, staan geen vrouwen.

De Vlissingse Janse zegt zich niet tegen haar partij te willen afzetten. "De SGP-normen en waarden zitten gewoon in mijn hart. De kans wordt me nu geboden om het uit te dragen. Waarom zou ik het dan niet doen als ik van politiek houd? En dan wil ik het voor de SGP doen, want dat is de partij waar ik me thuis voel", zei ze gisteren in het EO-programma 'De Vijfde Dag'. De SGP heeft nu geen zetel in Vlissingen.

10. In de SGP bepalen de vrouwen zelf hun tempo

Hulp van feministen van buiten werkt averechts

Na het historische 'dubbelbesluit' over het toelaten van vrouwen op verkiezingslijsten, dat de SGP eerder dit jaar tandenknarsend nam, suste partijvoorzitter Maarten van Leeuwen dat er volgens hem geen vrouwelijke partijgenoten in lange rijen staan te trappelen om zich te kandideren.

Het is er in Vlissingen nu toch van gekomen: Het SGP-lid Lilian Janse wil bij de gemeenteraadsverkiezingen van volgend jaar op de kandidatenlijst. Of de plaatselijke leden haar komende maandag op een vergadering zullen doorlaten, is nog de vraag, maar ze heeft inmiddels wel de steun van lokale SGP-bestuur.

Het beroemde SGP-dubbelbesluit werd de partij opgedrongen in jarenlange juridische procedures, voornamelijk aangespannen door het Clara Wichmann Instituut, dat opkomt voor gelijkberechtiging van vrouwen. Na een gevecht bij nationale rechters, tot aan de Hoge Raad toe, en het Europese Hof voor de Rechten van de Mens ging de top van de Staatkundig Gereformeerde Partij uiteindelijk overstag en besloot twee dingen.

In het partijreglement werd vastgelegd dat het hoofdbestuur niet meer het recht heeft kandidatenlijsten af te keuren waarop vrouwen staan. Dat gebeurde onder het dreigement van de rechter dat de overheid anders de subsidie aan de SGP moet intrekken, waarmee het voortbestaan in gevaar kwam. Het tweede deel van het besluit kwam er echter op neer dat de SGP wel degelijk bij haar uitgangspunt blijft dat is vastgelegd in artikel 10 van het beginselprogramma. Daarin staat dat het regeerambt vrouwen niet toekomt. In het SGP-gedachtengoed hebben vrouwen een andere rol in de samenleving en mogen ze wel actief zijn binnen de partij maar niet op een kandidatenlijst staan.

De SGP mocht dit omstreden artikel 10 niet meer in de strijd werpen, tegen vrouwelijke leden die zich zouden aanmelden voor de verkiezingslijsten. Geen probleem, meende de mannelijke SGP-top. Er vielen toch geen aanmeldingen van vrouwen te verwachten, want die vrouwelijke SGP'ers onderschrijven immers de beginselen van de partij.

Dat loopt nu anders in Vlissingen. De Zeeuwse Lilian Janse gaat per saldo in tegen het gedachtengoed van haar SGP over de rol van de vrouw. Opvallend is echter dat zij zich niet opstelt als een luis in de pels, als een vrouw die een feministische golf door het mannenbolwerk wil jagen. Ze zegt in de toelichting op haar kandidaatstelling dat ze niet de bedoeling heeft 'een lange neus te trekken' naar de partij waarvan ze al lange tijd overtuigd lid is. Ze noemt de SGP de partij waar ze zich thuis voelt.

Door zich zo uit te laten, trekt Janse eerder een lange neus naar het Clara Wichmann Instituut. Ze wil zich niet laten inspireren door de vrouwenbeweging van buiten haar partij. Ze trekt haar eigen lijn waarbij ze gebruikmaakt van het nieuwe reglement, maar respect toont voor de beginselen van de partij.

Zo stellen veel SGP-vrouwen zich op. Ingewijden in de partij vertelden gisteren dat het Clara Wichmann Instituut de afgelopen tijd jonge, veranderingsgezinde SGP-vrouwen benaderde met het aanbod hen te steunen als zij zich zouden aanmelden voor kandidatenlijsten bij de raadsverkiezingen. Dat werkte echter averechts. Die SGP-

vrouwen hadden geen behoefte aan zulke steun van buiten. Ze bepalen hun eigen tempo.

Vrouwen melden zich toch niet aan, dacht de SGP, want zij onderschrijven immers onze beginselen.

1993 – Christelijke evenementen – Trouw

Geen artikelen te vinden over christelijke evenementen in 1993

2013 – Christelijke evenementen – Trouw

1. Dansen voor de Heer De protestantse kerk wordt happy clappy 'Iedereen eert hier dezelfde God' 'Evangelischen zijn toch wat eenzijdig'

Ooit gruwden kerkgangers van handgeklap en halleluja. Inmiddels is evangelische vrolijkheid de trend in de protestantse kerken. 'Dit geloof sluit wel aan bij de huidige belevingscultuur.'

Handen in de lucht bij de massale praise-bijeenkomsten, meelezen met de bijbelstudie en God joelend prijzen tijdens intensieve aanbiddingssessies. Wie met Pinksteren naar Biddinghuizen, Flevoland, rijdt kan het allemaal meemaken. Samen met bijna 60.000 anderen. Want zoveel christenen zijn er tot en met maandag bijeen op Pinksterconferentie Opwekking. Dit evenement, dat qua omvang goed te vergelijken is met popfestival Lowlands, geldt voor veel christenen als hoogtepunt van het jaar.

Het is het kroonjuweel van de evangelische beweging in Nederland. In de 42 jaar dat het evenement wordt gehouden, is Opwekking uitgegroeid tot de grootste jaarlijks terugkerende festiviteit in christelijk Nederland. Het toenemend aantal bezoekers staat in schril contrast met de teruggang in kerkbezoek in de traditionele kerken.

'Eén Weg, één Waarheid: Jezus!', is het juichende credo bij de toegangspoort van het festivalterrein aan de oever van het Veluwemeer. Maar wie verder kijkt, ziet meer dan handgeklap en halleluja. Meer dan de helft van de bezoekers, zo ontdekte de organisatie een paar jaar geleden, bezoekt normaal gesproken een 'gewone' protestantse kerk. Voornamelijk van behoudende signatuur, van gereformeerde bond tot gereformeerd-vrijgemaakt. Dat is opmerkelijk. Ooit waren traditionele kerkgangers wars van happy clappy. Maar nu wisselen deze christenen het onopgesmukte dieet van preek, psalmen en pijporgel steeds vaker af met een menu van evangelische uitbundigheid en niet alleen met Pinksteren in de Flevopolder. Wat is er aan de hand in protestants Nederland?

"Op een festival als Opwekking wordt heel scherp een ontwikkeling zichtbaar die al langer gaande is in de protestantse kerken", zegt Miranda Klaver. Ze is religieonderzoekster, theologe en antropologe aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Klaver vat deze trend samen onder de noemer 'evangelicalisering'. Evangelicalisering, legt ze uit, is een antwoord op de crisis in geloof binnen de gevestigde kerken. "In de jaren negentig raakten de kerken echt in verlegenheid. De krimp werd pijnlijk zichtbaar. Geconfronteerd met die leegloop dacht men: waar moet dat heen?" Predikanten, ouderlingen en diakenen die op zoek gingen naar een oplossing, kregen al snel de evangelische beweging in het vizier. Niet zo vreemd. Daar was vrolijkheid, elan en zelfvertrouwen.

Hans Eschbach, dominee in de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), behoorde tot die zoekende predikanten. Hij heeft de omslag in zijn kerk aan den lijve ervaren. "We zagen de vitaliteit van de evangelische wereld, terwijl onze kerk een moeilijke tijd beleefde. Wat kunnen we van hen leren, dachten we." Zeventien jaar geleden richtte hij het Evangelisch Werkverband op in zijn kerk, een 'vernieuwingsbeweging' van evangelische signatuur. Eschbach weet nog precies wat hij miste in zijn kerk. "Het was allemaal te rationeel. In de evangelische beweging wordt de totale mens aangesproken. Niet alleen de ratio, óók het gevoelsleven."

Aanvankelijk moest Eschbach knokken tegen, wat hij noemt, 'karikaturen van de evangelische beweging'. Deze zou te oppervlakkig zijn, te vrolijk, en theologisch niet in de haak. Antropologe Klaver herkent die kritiek: "De evangelische beweging is toch meer een beweging van selfmade-theologen die geen academische studie hebben gehad. Veel dominees vonden, met name in de begintijd, dit soort 'ervaringsdeskundigen' veel te eenvoudig."

Hans Eschbach betreurde de kritiek van zijn godgeleerde vakbroeders. "Inhoudelijk zijn de verschillen niet zo groot. We delen dezelfde orthodoxe visie op het geloof: we geloven allemaal dat God leeft en dat hij handelt in deze tijd. We geloven allemaal dat wonderen mogelijk zijn." Inmiddels is Eschbachs club uitgegroeid tot een florerende tak in de Protestantse Kerk in Nederland, die veel jongeren weet aan te spreken met onder meer liedbundels en cursusmateriaal. "Sommige kerkelijke gemeenten zijn helemaal evangelisch verkleurd", weet Eschbach.

Dat de evangelische beweging een enorme aantrekkingskracht uitoefent op traditionele kerkgangers, is ook Joop Gankema niet ontgaan. Gankema is directeur van de evangelische stichting die Opwekking organiseert. "Dit festival heeft een brugfunctie. Mensen uit traditionele kerken komen hier om op een heel andere manier het geloof te beleven. Ze kunnen hier hun gevoel kwijt. Dat komt doordat wij de taal van de mensen spreken. Daar hoort ook onze muziek bij. Dat is de taal van de moderne cultuur. Een orgel vind je niet in de top-50."

Volgens Miranda Klaver is het succes van de evangelische beweging in de kerken grotendeels te danken aan de individualisering van de maatschappij. Door afbrokkeling van het gezag van de dominee is er ruimte ontstaan voor vormen van religie waarin subjectiviteit een belangrijke plaats inneemt. Evangelischen leggen meer dan traditionele protestanten de nadruk op de persoonlijke kant van het geloof. "In de evangelische manier van geloven is er volop aandacht voor persoonlijke keuze en innerlijke beleving. De herontdekking van de zintuigelijkheid van het geloof sluit nauw aan bij de huidige belevingscultuur."

Het Nederlandse protestantisme bestaat, concluderen Klaver én verschillende studies, niet langer uit een orthodoxe en een vrijzinnige hoofdstroom, met een door allen gewantrouwde beweging van evangelischen. De kerkelijke vrijzinnigheid vergrijsst en sterft uit. Wat achterblijft is een orthodoxe kern overgoten met een evangelische saus. Dominee Hans Eschbach: "Sociologen zullen zeggen: nood breekt wet, ze moeten door de secularisering wel verder met elkaar. Maar ik geloof dat God hier aan het werk is. Hij maakt de gelovigen één."

Naar schatting zijn er in Nederland ongeveer een half miljoen christenen die zich op de een of andere manier 'evangelisch geïnspireerd' noemen, zowel binnen als buiten de gevestigde kerken. De zelfbewuste evangelische beweging manifesteert zich in Nederland vooral vanaf de jaren zeventig. Aanvankelijk zette de stroming zich fel af tegen de gevestigde kerken. Te rationeel en te dor, in hun ogen. Het gevoel dat God er 'is', door middel van de Heilige Geest, zou er, zo meenden de evangelischen, naar de achtergrond zijn verdwenen.

Als tegenreactie zetten ze fors in op ervaring. Wie een evangelische viering bezoekt, kan dat vandaag de dag nog steeds waarnemen. Zo nemen de gelovigen ('broeders en

zusters') er actief en spontaan deel aan de vieringen. Ze geven van hun instemming blijk door 'halleluja' of 'amen' te roepen en soms ook wel 'Praise the Lord'.

Een van de beeldbepalende kenmerken van evangelische christenen is het zingen van liederen uit de 'Opwekkingsbundel'. Dit zijn vaak vrolijke lofprijzingsliederen die een uitbundige sfeer scheppen. De laatste jaren zijn ook meer ingetogen aanbiddingsliederen in trek. De melodieën zijn, anders dan van het klassieke kerklied, gemaakt voor een band.

De evangelische beweging groeide lange tijd stormachtig, maar de aanwas bestond voornamelijk uit teleurgestelde gelovigen uit gevestigde kerken.

Ondanks grote uiterlijke verschillen die een toenadering tussen beide stromingen lang blokkeerden, is er eigenlijk amper verschil van mening tussen evangelische christenen en traditionele protestanten over wat de belangrijkste geloofswaarheden zijn. Beiden geloven dat de Bijbel de manier is waarop mensen God leren kennen. Ook nemen ze de Schrift (veelal) letterlijk, geloven ze dat Jezus Christus de zoon van God is en menen ze dat God een plan heeft met de wereld. Bovendien zijn velen ervan overtuigd dat God wonderen doet. Dat het op Pinksterfestival Opwekking bijna altijd mooi zomerweer is terwijl er elders in het land op hetzelfde moment wel eens een donderbui valt, wordt door sommigen gezien als zo'n wonder.

Inmiddels zijn de scherpe kantjes eraf en zijn evangelische gemeenten steeds meer gaan lijken op gevestigde kerken. Uit een onderzoek van de Christelijke Hogeschool Ede (CHE), vier jaar geleden, blijkt dat steeds minder evangelische leiders het nodig vinden om te ageren tegen gevestigde kerken. De toenadering tussen evangelische en gevestigde kerken is concreet zichtbaar aan de Amsterdamse Vrije Universiteit. Waar ze elkaar ooit verketterden, verrichten ze sinds een aantal jaren gezamenlijk theologisch onderzoek in het Center for Evangelical and Reformation Theology (CERT).

Judith Postmus (22) gaat normaal naar een PKN-kerk van behoudende signatuur in haar woonplaats Rijssen. Eens per jaar bezoekt ze Opwekking.

"Ik kom al jaren op Opwekking. Vroeger, toen ik nog met mijn ouders mee ging, was ons gezin een van de weinige uit onze kerk. Sommige gemeenteleden hadden zo hun bedenkingen. Ze waren bang dat we evangelisch zouden worden. Nu merk ik dat activiteiten als deze veel bekender zijn bij gemeenteleden en ook breder worden gedragen.

Tegenwoordig ga ik met vrienden naar Opwekking. We gaan één dag, op zondag, de eerste Pinksterdag. Meer dagen is iets te heavy voor mij.

Ik vind het nog steeds bijzonder om het mee te maken. Het is namelijk heel anders dan ik normaal gewend ben op zondag. Bij ons in Rijssen weet je precies wat er gaat komen in de kerkdienst, er is een vaste liturgie.

Op Opwekking is de structuur wat losser. De muziek wordt afgewisseld met dans, een sketch of een korte preek. Ik ben een preek van drie kwartier gewend, maar soms zet een toneelstukje een sterker beeld neer dan een preek.

Ik voel me thuis op Opwekking, al ga ik niet met de handen in lucht staan zingen. Dat past niet bij mij, absoluut niet.

Waarom ik hier dan toch kom? Iedereen eert hier dezelfde God. Kerkmuren tellen er niet. Ik vind dat belangrijk.

Overigens merk ik in onze eigen kerk wel dat dingen die vroeger als typisch evangelisch werden gezien, steeds meer geaccepteerd worden. Zo hebben we op zondag af en toe een zangdienst, ná de gewone kerkdienst. Dan zingen we evangelische opwekkingsliederen."

Rudy Verhoeve (18) bezoekt dezelfde protestantse kerk als Judith Postmus. Verhoeve gaat voor de tweede keer naar Opwekking.

"Sinds vorig jaar ben ik serieus bezig met het geloof. Toen ben ik ook naar Opwekking gegaan. Wat mij daar trof was de vriendelijkheid van de mensen die er komen. Ik vind het heel mooi om met zoveel christenen bij elkaar te zijn en serieus over het geloof te doen. De bezoekers zijn onderling heel open en vrolijk. Mensen maken praatjes met elkaar. Daarom ga ik dit jaar weer. Een band tussen mensen mis ik wel eens in mijn kerk. Daar is iedereen binnen drie minuten na afloop van de kerkdienst het gebouw uit.

Er zijn wel theologische verschillen. Mijn kerk in Rijssen is wat 'zwaarder'. Wij zingen bijvoorbeeld alleen psalmen en een paar gezangen tijdens kerkdiensten. Toch kende ik de helft van de liederen al die op het Pinksterfestival werden gezongen. Dat komt doordat we op de jeugdvereniging van de kerk vaak opwekkingsliederen zingen.

Ik word niet evangelisch. In mijn eigen kerk gaat het er meer over dat je als mens zondig bent en dat je verlost moet worden van je zonden. Ik merk dat evangelische christenen vooral de dankbaarheid benadrukken. Dat gebeurt bij ons ook, maar alleen maar dankbaarheid vind ik toch wat te eenzijdig. Toch is het belangrijk dat christenen verder kijken dan de eigen kerk. We dienen één God."

De evangelische gemeenten zijn gaan lijken op de gevestigde kerken

Traditionele kerkgangers wisselen het dieet van preek, psalmen en pijporgel steeds vaker af met een menu van evangelische uitbundigheid

2. Opwekking

Trouw trekt door Nederland en test 'tempels' van velerlei soort. Vandaag: de pinksterconferentie van Opwekking.

Pinksterconferentie Opwekking is het kroonjuweel van de evangelische beweging in Nederland. In 43 jaar is deze gezinsconferentie uitgegroeid tot een plaats waar duizenden christenen uit verschillende kerken en gemeenten met elkaar het pinksterfeest vieren. Het gratis evenement vindt plaats op het terrein van Walibi Holland in Biddinghuizen. De inslag is evangelisch. Dat betekent dat de vorm losjes is, maar de theologie strak (Jezus is Gods zoon en wie niet in Jezus gelooft gaat naar de hel). Inmiddels komen er ook veel gelovigen uit gevestigde kerken op af.

43 edities, sinds 1970

Het eerste wat opvalt

Het lijkt wel of alle vijftigduizend bezoekers besloten om met hun auto te komen. Er is een wandeltocht langs vele duizenden auto's nodig om het festivalterrein op te komen. Hadden veel christenen een aantal jaren geleden massaal een visje op achtersteven van hun wagen geplakt, vandaag de dag leiden de meeste christelijke automobielen een visloos bestaan, zo valt te concluderen als we eindelijk bij het terrein zijn aanbeland.

En verder?

Secularisatie lijkt niet te bestaan als we de mensenmassa overzien. De bezoekers, veelal jongeren en gezinnen waarin de kinderen namen als Benjamin, Juda en Joël dragen, lijken elkaar allemaal te beschouwen als één grote familie. De vrolijke sfeer compenseert het ellendige weer dat Opwekking de meeste tijd teistert.

Wat de festivalgangers samenbindt is hun liefde voor Jezus. Midden op het terrein daarom een groot kruis, geflankeerd door de Nederlandse driekleur en een fier wapperende vlag van Israël.

Maar Opwekking is meer dan een driedaagse lofprijzingdienst. Zo is er een grote camping waar het vooral draait om de gezelligheid, een gebedstent waarin 24 uur per dag groepjes bidden, een snackplaza (een patatje kost er twee euro) en een grote tent waar allerlei christelijke goede doelen zichzelf promoten. Wie het allemaal een beetje teveel wordt, kan terecht bij de afdeling nazorg of zich uitleven in de winkel met Jezusproducten.

Jezusmerchandising?

En niet zo zuinig ook. Het lijken hier de dwaze dagen van de Bijenkorf wel. Jezusfilms, Jezus-cd's, Jezussleutelhangers, Jezusmokken - je kunt het zo gek niet bedenken of het is er. Dringen is het bij de boeken over huwelijk en gezin. Een titel als 'Seks zoals God het bedoeld heeft' gaat in veelvoud over de toonbank.

Wat valt op aan de sprekers?

Alle belangrijke sprekers zijn manspersonen van het type dat zeer precies weet hoe God denkt en wat hij allemaal wil, verlangt en eist van ons. Neem Peter Tsukahira, een Japanse Amerikaan die, zo meldt het programmaboek, met zijn vrouw Rita in Israël leeft.

Zijn boodschap mag dan zo oud zijn als het christendom ('Het koninkrijk van God is nabij, het koninkrijk van God is hier'), toch luisteren de duizenden toehoorders met open mond.

Een reden daarvoor is de performance van Tsukahira. Hij beschikt om te beginnen over een sympathieke glimlach, een onberispelijk pak en een volmaakte zijskeiding, waardoor je hem eerder aanziet voor de privéarts van een succesvolle filmacteur dan voor een eenvoudige prediker. Bovendien versiert hij zijn betoog met een scala aan emoties. Het ene moment verkondigt hij Gods glorie met pastorale mildheid, een ogenblik later klinkt er agressie door in zijn stem. Tsukahira is een man die de profetenmantel niet schuwt. Het publiek vindt het allemaal even mooi en prachtig: handen gaan omhoog, ogen sluiten zich eerbiedig.

Reden om niet te gaan

Dit festival biedt één type geloof aan. Afwijkingen in de leer worden niet op prijs gesteld. Twijfel is in het beste geval een blijk van geloofszwakke, in het ergste geval een teken dat je 'demonisch gebonden' bent. De belangrijke sprekers lijken nog nooit tegengas te hebben gekregen.

Reden om wel te gaan

De bezoekers zijn relaxed en in voor een praatje. Hoe koud het ook is, op het campingterrein blijft het oergezellig, met gitaarmuziek en groepjes zingende mensen. En de patat is niet duur.

3. De christelijke variant van Lowlands

Vanavond begint in het Brabantse Liempde het Flavorfestival, een kleinschalig, christelijk jongerenfestival. Eigenlijk best opmerkelijk, want eerder dit jaar leek het nog gedaan met popmuziekfestivals die zich specifiek richten op een christelijk publiek. Zo besloot het XnoizzFlevofestival, de christelijke tegenhanger van Lowlands, vorig jaar na 35 edities te stoppen wegens tegenvallende bezoekersaantallen. Vijf vragen aan Hester Hogendoorn, muziekprogrammeur van het Flavorfestival.

Is er nog behoefte aan een christelijk festival? Op het Flevofestival kwamen ieder jaar minder belangstellenden. Vorig jaar was daar met zo'n 6000 betalende bezoekers de ondergrens bereikt.

"Als bij ons iedereen komt die een kaartje heeft, krijgen we een paar duizend mensen. We beginnen vanavond met een grote barbecue. Dat leek ons een gezellige start. We hopen dat er de komende dagen uiteindelijk zo'n 2500 mensen komen. Als je iets nieuws begint, haakt er altijd een groep af. Die denken: 'we slaan wel een jaartje over'. Maar we schatten in dat de helft van het aantal bezoekers van het Flevofestival er wel in zit."

Is Flavor de voortzetting van het Flevofestival?

"Er zijn het afgelopen jaar verscheidene plannen geweest om het Flevofestival voort te zetten. Uiteindelijk besloot een groep vrijwilligers van het Flevofestival om dit nieuwe festival op te zetten. De initiatiefnemers doen het allemaal vrijwillig. Het is een manier om de kosten laag te houden. Wel hebben we een productiebedrijf in de hand genomen voor de uitvoering."

Hoeveel kaarten heeft u al precies verkocht?

"Dat laten we pas weten als het festival is geweest. We merken dat media vooral gefocust zijn op het aantal bezoekers, alsof het succes daarvan afhangt. Laten we eerst maar eens dat festival houden."

Waarom vindt u een christelijk jongerenfestival belangrijk?

"Het overgrote deel van de bezoekers, dat zijn jongeren tot een jaar of 25, komt uit traditionele kerken. Een festival als dit is een plaats waar ze buiten de vaste kaders van kerk en gezin bezig zijn met vragen rondom geloven. Tegelijkertijd heerst er het vrije gevoel dat bij een festival hoort."

Wat is er zoal te zien en te horen?

"Er zijn bands uit binnen- en buitenland. Hoewel, de duurdere Amerikaanse bands hebben we niet. Naast muziek wordt er gesproken over het geloof. Het thema is 'What's your flavor' en gaat dus over keuzes maken. Maak je goede keuzes als er zoveel te kiezen is? Hoe maak je onderscheid tussen je eigen smaak en die van vrienden? Is het belangrijk om een eigen smaak te hebben? Hoe breng je smaak aan je leven? Heeft God invloed op jouw persoonlijke smaak en keuzes?"

Flavorfestival, 15-18/8, Landgoed Velder, Liempde. Kaarten vanaf 55 euro.

4. Pinkpop is wat ze écht willen

Tot voor kort speelden ze in kerkzalen. Nu droomt christelijke band Trinity van popfestivals. Trouw volgde de muzikanten op de EO-Jongerendag. reportage Gerrit-Jan KleinJan foto Bram Petraeus

01/06, 17.46 uur, signeersessie, Gelredome Arnhem

Gegiechel en gegil. Honderden jongeren - opvallend veel pubermeisjes - staan in een lange rij voor een handtekening, een handdruk en wie weet zelfs een paar woorden met hun favoriete band. Het concert op de EO-Jongerendag van zojuist zindert nog na in hun oren. "Prachtig, hoe het in het echt klonk", zegt een meisje met een blonde staart. Ze dribbelt met een zojuist gekocht cd-album op de jongens af. Haar moeder legt vol verrukking het tafereel vast met haar iPhone als de vier bandleden zich met een brede grijns over haar dochter ontfermen.

23/05, 12.30 uur, repetitieruimte in Ede

Ruim een week eerder. Precies negen dagen voor de EO-Jongerendag begint zo zoetjesaan de spanning op te lopen. In hun oefenruimte, een bedrijfspand aan de A30, bereiden de muzikanten Bert Bos (28) en de broers Niek (27), Elbert (29) en Johan (31) Smelt zich voor op wat komen gaat. "In christelijk Nederland is dit het hoogst haalbare", zegt gitarist Johan. "Hoger kun je niet."

Nog nooit speelden de vier in een stadion, laat staan voor zo'n 25.000 fans. De jongemannen hebben er tien jaar over gedaan om het hoofdpodium van de christelijke popmuziek in Nederland te bereiken. Op deze donderdag spelen ze hun repertoire daarom nog een keer heel goed door. Worldbeat, heet het, zeggen ze. Door de kleine ruimte schettert vrolijke popmuziek met Zuid-Amerikaanse (trompet) en Keltische (fluit) invloeden.

Preekstoel, doopvont en avondmaalstafel vormden de eerste jaren het decor voor de meeste optredens. "Toen we net begonnen mailde onze vader, die dominee is, naar bevriende predikanten of we niet eens konden spelen bij hen in de kerk", zegt Niek Smelt, de drummer. Hij roffelt met de handen op zijn bovenbenen als hij vertelt. "Voor een paar euro speelden we in een plaats als Vriezenveen in de jeugddienst."

Inmiddels zijn ze het stadium van de kleine zaaltjes ontgroeid. Zo vertellen ze dat ze twee keer optraden op het XNoizzFlevofestival, een ander groot christelijk muziekspektakel. "Hoe mooi we Vriezenveen ook vinden, jeugddiensten willen we niet meer", zegt Elbert beslist. "Daar werden we niet meer blij van. 'Dit is het thema van de dienst', zei de dominee dan. 'Willen jullie daar naar toe spelen?'" Niek: "We hadden niet meer voldoende ruimte." Johan: "We willen gewoon lekker muziek maken."

23/05, 13.45 uur, repetitieruimte in Ede

Hoe groot deze stap naar het podium van de EO-jongerendag ook voelt, toch hoopt Trinity eigenlijk op grotere roem dan enkel in de christelijke muziekscene. Dit is wat ze echt willen: de grote popfestivals, Lowlands en Pinkpop. "Dat is onze droom", zegt bassist Bert. Zanger Elbert: "Als ik naar de bandjes op een bevrijdingsfestival luister, dan denk ik: daar kunnen wij zo bij."

De muzikanten hopen dat de EO-jongerendag de springplank is naar de landelijke poppodia en festivals. "Als je op de jongerendag speelt, dan weten ze: je kunt wat."

"We willen bruggen bouwen, tussen de christelijke wereld en de niet christelijke", zegt Elbert. Maar ben je christen en maak je muziek, dan moet je opboksen tegen vooroordelen, zo leert de ervaring hen. Johan: "Dit is wat je ziet: óf je bent christen en speelt worship óf je speelt in de reguliere scene en zweert je geloof af. Dat willen we allebei niet."

31/05, 17.10 uur, Rijnkade Arnhem

Een dag voor het optreden maken de bandleden het zich gemakkelijk. Met de ogen halfdicht geknepen tegen de felle middagzon zitten ze op een stadsstrandje, uitzicht op de Rijn. Het gesprek komt op hun nieuwe album dat in voorbereiding is. Hiermee wil Trinity op pad langs de grotere podia.

"We experimenteren met teksten waarin God en Jezus niet meer expliciet genoemd worden", vertelt Johan. Elbert citeert uit een nieuwe tekst: "Neem een zin als 'He is a wall against the wind'. Voor ons gaat dat om Jezus." Bert: "Voor iemand anders gaat het hier over een geliefde." Johan: "Het is niet prekerig." Bert: "We willen graag gezien worden als een band die uit christenen bestaat, niet als een christelijke band. Wat het verschil is? Vergelijk het met een bakker die christen is. Die verkoopt ook geen speciaal christelijk brood."

01/06, 14.32 uur, kleedkamer 0.40, Gelredome Arnhem

In de krochten van het stadion proberen de bandleden hun zenuwen in toom te houden. Zanger Elbert bijt zijn nagels kort. De vier trekken hun concertkleding aan - casual overhemden, hesjes en smalle stropdasjes. "De strijkbout! Waar is een strijkbout!", roept de zanger als hij de kreukels in zijn overhemd ziet.

01/06, 15.47 uur, concertpodium, Gelredome Arnhem

Eindelijk! Uit duizenden kelen klinkt gejoel als de presentator Trinity aankondigt. Ze zijn de helden van de dag. Even later dondert de vrolijke muziek van de band door het stadion. De zanger vormt het middelpunt van de aandacht. Weg lijken zijn zenuwen. Met glimmende ogen kijkt hij het stadion in, zo is op de drie grote schermen achter hem in close-up te zien. Klapt de zanger, dan klappen 25.000 toeschouwers mee. Het stadion deint. Talloze meisjes gillen.

5. Onder ravende christenhipsters

Van buiten hipster, van binnen christen. De allerhipste gelovigen op het Flavor Festival in Brabant vieren het heilig avondmaal op dubstep. REPORTAGE Marije van Beek

Het dreunt nog na. Op snoeiharde beats hield vj Rik Zutphen net een vlamme preek van een uur. Halfschreeuwend, halfsprekend. Nu klinkt er een sferisch gerinkel, en houdt Zutphen een Turks brood in de lucht, dat hij theatraal kapot scheurt.

Even is het helemaal stil. Dan zegt Zutphen, kijkend naar het brood: "Het lichaam van Jezus aan flarden. Voor jou."

Niet alleen de beats hakken er hard in, de teksten zijn minstens zo zwaar.

Een stuk of veertig jongeren deelden het brood zaterdagmiddag tijdens de 'Loudturgy': een woordspeling van het Engelse 'loud' en het woord 'liturgie', kerktaal voor het programma van een mis of dienst. Er gingen ook wijn en druivensap rond.

Het heilig avondmaal is hier een soort mini-rave. Maar we zijn dan ook onder de allerhipste bezoekers van het Flavor Festival, de christelijke concurrent van Lowlands. Onder christenhipsters.

Volle baard, grijs hemd. De dj is Joost Dekker (31) uit Utrecht. Wat voor christen hij precies is, vindt hij lastig te zeggen. "Vrijzinnig, strikt, rigide, hoe je het ook wilt noemen, dat zijn maar labels." Dubstep, de elektronische muziek die hij maakt, is ook niet 'christelijk', zegt Joost. "Ik houd er niet van om iets wel of niet als christelijk te labelen."

Die aversie tegen labels is typisch voor hipsters. Het is een subcultuur van stadse twintigers die opkwam in de jaren negentig. Qua mode probeert een hipster er hip uit te zien door juist iets aan te trekken dat op het eerste oog oubollig is. Een door oma gebreide trui boven afgetrapte gympen en een met opzichtige glitters afgezette skinnyjeans. En moeilijke brillen. Het Amerikaanse magazine Time verwoordde het in 2009 zo: "Everything about them is exactly constructed to give off the vibe that they just don't care."

Naar wat er in het hoofd van de hipster omgaat, is het gissen. Hipsters doen niet aan ideologieën, zoals punkers met hun no-future-mentaliteit of hippies met hun love, peace and happiness dat wel deden.

Net als gewone hipsters kijken christenhipsters neer op alles wat 'mainstream' heet. Over de line-up van het Flavor Festival is het gezelschap dan ook niet echt te spreken. Thomas Aantjes (30) uit Alphen aan den Rijn zag het de afgelopen jaren achteruitgaan. "Ik was hier op mijn zestiende voor het eerst, toen zat het nog tjokvol alternatieve bandjes, en was er veel kunst. Nu is het een behoorlijke eenheidsworst."

Thomas hangt op een kapotte bank achter de legertent waar hij muziek verkoopt van het platenlabel 'Volkoren'. Wat voor muziek dat is? "Indie-dingetjes - iets met een randje, met een twist. Mainstreamdingen heb ik nooit leuk gevonden." Met een hand strijkt hij zijn haar glad, dat in een jarendertig-kapsel is geknipt. Aan de binnenkant van zijn biceps staat in sierlijk krullende letters 'Soli Deo Gloria' getatoeëerd. En hij draagt een

bril met groot zwart montuur. "Wat ik hier doe, zie ik bijna als ontwikkelingswerk aan de muzieksmaak van mensen."

Compliment

Thomas voelt zich een beetje anders dan de gemiddelde kerkganger. "Met alle christenen delen we een liefde voor God, maar we zijn net iets anders. Onder ons vind je verhoudingsgewijs meer biofanaten en kunstenaars."

Naast hem op de bank zit Frida Doelman-van der Graaf (26) uit Utrecht. Dikke blonde pony, bloemenjurkje, afgetrapte gympen. Een vriendin van Thomas. "Ik hipster? Ik zou mezelf niet snel zo noemen, maar ik beschouw het wel als compliment."

Ook Frida was bij de Loudturgy. "Wat ik zo mooi vond was hoe Rik uitlegt waarom de kerk op dit moment niet goed in elkaar zit. 'We are a church of fuck-ups', zegt hij, dat vind ik heel raak."

Kritiek op 'de kerk' in het algemeen - dat is waar deze christenhipsters elkaar in vinden. Daarom gaan de drie zelf ook niet naar een 'echt' kerkgenootschap, maar naar een gemeenschap die zich 'Jesus Freaks' noemt. Elke week komen ze met een groep bij iemand thuis, en eens in de maand is er een samenkomst. Is dat een 'emerging church', een thuiskerk, een gemeenschap zonder gebouw? Joost: "Jesus Freaks was al emerging voordat de term emerging bestond."

Waar hij een hekel aan heeft, zegt Thomas, is dat verschillende soorten gelovigen en kerken het tegen elkaar opnemen. "Die vijandigheid onder christenen - alleen omdat ze in een ander gebouw naar binnen lopen. Het is toch van de gekke dat als je in één God gelooft je de kerk in stukjes hakt? Ik hoor bij de wereldwijde kerk."

Frida knikt hem instemmend toe en geeft een high-five. "Hoppa!"

Uit de grootste tent op het festival klinkt intussen de mainstream christelijke muziek: zoete gospelliederen met lange uithalen. Om bij het domein van de hipsters te komen, moet je naar de rand van het terrein. En je moet goed zoeken om de hipsters te vinden tussen de rest van het publiek. Veel zijn het er niet. Hooguit een stuk of twintig van de 2400 bezoekers die afgelopen week op Flavor afkwamen.

Uiterlijk mogen de christenhipsters qua bijdetijdsheid niet onderdoen voor de gewone hipster, innerlijk verschillen ze enorm. Liberaal of vrijzinnig zijn ze niet. "Voor mij", legt Frida na het avondmaal uit, "is God alles. Hij heeft me geschapen en gered."

Thomas is net zo diepgelovig. Hij heeft een voorkeur voor bands die 'wat te zeggen hebben'. Voor hem houdt dat dan al gauw in dat ze christelijk zijn. "Zonder Jezus heeft het leven geen zin."

Die gelovigheid maakt van hem ook een heel andere hipster dan een gewone hipster, zegt Thomas. "Die gunnen je geen blik waardig als je een verkeerde trui aan hebt."

Kan christen wel hipster zijn?

In de Verenigde Staten is het bestaan van de christenhipster al eerder ontdekt. Journalist Brett McCracken schreef er een boek over: *Hipster Christianity*. Geen stappenplan voor hoe je een coole christen wordt, maar een 'kritische analyse'. Zelf is McCracken

christenhipster, maar de combinatie zit hem niet lekker. Hij vraagt zich af: "Is het doel en/of effect van cool-zijn verenigbaar met dat van christen-zijn? Ervan uitgaande dat 'cool' noodzakelijkerwijs 'elitair' en 'bevoorrecht' betekent, en dus op de een of andere manier 'beter dan de massa', hoe kunnen we die gedachte dan verzoenen met die van het christendom, dat ons wegvoert van borstklopperij en hoogmoed?"

Wat voor christen hij precies is, vindt hij lastig te zeggen. 'Vrijzinnig, strikt, rigide, het zijn maar labels.'

1993 – Christen – Trouw

1. Dilemma's van christelijk zakendoen

R.C Chewning, J.W Eby en S.J Roels: Hoe kan een christen zaken doen? Uitg. J.J Groen en Zoon, Leiden, f 39,50

Een goede christen dient eigenlijk niet rijk te zijn. Tenminste, dat lezen we in de bijbel, waarin duidelijk staat dat voor een kameel gemakkelijker is om door het oog van een naald te gaan, dan dat een rijke het koninkrijk van God zou binnengaan.

Maar in deze tijd die in het teken staat van produceren, consumeren, rijkdom en welvaart is het haast ondenkbaar dat christenen geen deel uitmaken van dit proces. En natuurlijk zijn er ook gelovigen die winst boeken uit hun eigen bedrijf. De vraag rijst dan hoe een christen zaken kan doen, zonder uit de voetstappen van Jezus te treden?

Voor deze en andere ethische vragen die een moderne christelijke zakenman dagelijks tegenkomt, is het boek 'Hoe kan een christen zaken doen ?' verschenen. Gebeurtenissen op de werkvloer en dilemma's van de zakenman over het nemen van de nodige beslissingen worden in het boek belicht vanuit een christelijke invalshoek. Neem nou het ontslaan van een personeelslid. Hoe pak je zo iets aan als gewetensvolle christen?

Liefde

Zo lezen we dat een doorsnee zakenman het desbetreffende personeelslid meteen het gat van de deur zou wijzen, zonder echt de redenen voor het ontslag te noemen. Een christen dient het echter anders aan te pakken. Met liefde, bijvoorbeeld. De manager moet het personeelslid eerst op een fatsoenlijke en vriendelijke manier bewust maken van zijn tekortkomingen. Als de werknemer ondanks alles niet geschikt is voor het werk, moet de chef ervoor zorgen dat hij iets anders kan doen in het bedrijf. Een schitterend advies, maar hoe moet je je dit voorstellen in een tijd van harde concurrentie op de arbeidsmarkt ? Ontsla een werknemer en meteen staan er volgende dag tien voor de deur te trappelen voor werk. Helaas geeft het boek hier geen direct antwoord op, maar het laat dat over aan het geweten van de baas.

Winst

Wel antwoord krijgen we op de vraag wat te doen met winst ? "Wij worden geroepen Christus te dienen en door Zijn kracht anderen te dienen. We stellen ons vertrouwen niet op God met het doel dat Hij ons werelds succes zal geven. Onze geestelijke gezindheid moet niet zijn: 'Eerst ik', maar die van de Schrift en de dienst aan Christus.'

De boodschap is duidelijk; de American dream (het boek beschrijft de Amerikaanse zakenwereld) mag het hoofd van de zakenman niet op hol brengen. Tien procent van de winst uit eigen bedrijf moet uitgedeeld worden aan de armen. Citaat boek: "Dat we een tiende moeten geven, wordt ons als geleerd in Genesis 14: vers 17-24. Deze tiende werd gegeven van de toegenomen rijkdom van Abraham. Het was een blijk van liefde, een symbool van dankbaarheid en vertrouwen, een antwoord van een dankbare rentmeester aan zijn Meester.'

Voor diegenen die weinig voorbeelden van arme mensen in hun omgeving kennen, maar desondanks toch geld willen geven aan behoeftigen, biedt het bestaan van de kerk uitkomst. Door giften aan de kerk wordt het geld immers weer besteed aan de maatschappij, aldus de schrijvers.

Christelijke zakenlieden hebben het niet gemakkelijk. Zij moeten zich op tientallen manieren onderscheiden van andere zakenmannen. Zo dienen de christenen niet alleen gul te zijn, maar ook bescheiden, eerlijk, rechtvaardig en behulpzaam. Ook is het nodig dat ze op bepaalde momenten met wijsheid en de nodige slimheid handelen, want " de bijbel zegt ons: 'Wees listig als de slangen en oprecht als de duiven' (Mattheus 10: 16)'.

Gelovige werkgevers moeten daarnaast ook in de gaten houden dat zij zich niet schuldig maken aan discriminatie. Immers, voor God is ieder mens gelijk, of hij / zij nu rijk of arm is, man of vrouw. Christelijke managers mogen dit feit niet uit het oog verliezen, vooral omdat discriminatie op grond van huidskleur en ras veelvuldig voorkomt op werkplaatsen. "Christenen zouden als eersten een beleid en procedures moeten ontwikkelen die in de praktijk voorkomende discriminatie uitsluiten en ongedaan maken", adviseert het boek aan zakenlieden.

Amerikaanse context

Voor managers is het boek gemakkelijk te lezen. Op een heldere toon worden christelijke richtlijnen voor de 'harde zakenwereld' beschreven. Af en toe blijft de tekst steken op het niveau van een goede 'managercursus', maar het evangelie van Jezus blijft toch duidelijk aanwezig. Helaas worden bij de stellingen voorbeelden gebruikt die puur uit de Amerikaanse context afkomstig zijn. Bijvoorbeeld het verhaal over Gary Ginter. Hij is een snelle handelaar die de markt op zijn duimpje kent, maar anders dan de zakenmannen in de film The Wall Street laat Ginter zich niet leiden door geld, maar door het geloof. Dit voorbeeld zou voor een Amerikaan misschien veel betekenen, maar wat moet een Nederlander zich voorstellen bij een anti-Wall Streetzakenman, als hij niet weet hoe de zakenwereld in Amerika in elkaar zit?

Dat neemt niet weg dat een Nederlandse christen veel van de ethische kwesties zal herkennen. Diegenen die een poging willen ondernemen om als een goede christen te handelen in het eigen bedrijf, kunnen behalve door het lezen van het boek veel opsteken van de bijgeleverde oefeningen.

Levensbeschouwing ; Ethiek ; Economie ; Levensbeschouwing ; Religie

2. Versnel, Kuitert, Hoek en de zure appel van de 'verzoening'

De auteur is gereformeerd predikant te Wieringerwerf.

Er zullen op godsdienstig gebied niet veel dingen zijn waarover een atheïst, een vrijzinnig gereformeerde en een gereformeerde-bonder het eens zijn, maar op een niet onbelangrijk punt is dat toch t.a.v. het in de titel van dit stukje genoemde driemanschap het geval.

Zowel Versnel, in zijn geruchtmakende, in 1992 verschenen Trouw-artikel, als Kuitert en Hoek in hun meest recente boeken (zie ook de bespreking door A.A. Spijkerboer in Trouw van 18 maart 1993) zijn van mening dat de verzoening het hart vormt van de christelijke geloofsleer.

Het is natuurlijk waar dat de overeenstemming hiermee ook weer onmiddellijk ophoudt. Want Versnel ziet in het leerstuk van de verzoening enkel een ontlening door de oudste christenen en met name door Paulus aan heidense godsdienstigheid en heeft er verder geen boodschap aan.

Ook Kuiterts waardering klinkt gereserveerd, als hij de verzoening een zure appel noemt, waar we doorheen moeten bijten. Het is ten slotte voor iemand met een redelijk optimistisch mensbeeld niet gemakkelijk te moeten toegeven dat we als mensen toch niet zomaar vanzelf Gods kinderen zijn, maar dat er, wil het zover komen, eerst iets uit de weg zal moeten worden geruimd.

Hoek vindt, dat Kuitert nog niet voldoende naar de diepte afsteekt. Hij laat de menselijke verdorvenheid evenmin genoeg recht wedervaren als de goddelijke toorn en miskent dat in en door de verzoening God zijn toorn aflegt terwille van het offer dat door zijn Zoon is gebracht.

Verbazing

Ik vrees dat Hoek met deze beschouwingen Kuiterts zure appel voor velen enkel nog zuurder heeft gemaakt. Mocht deze dan ook nog werkelijk het hart vormen van de christelijke geloofsleer, zoals de drie genoemde scribenten kennelijk menen, dan kan men zich er achteraf enkel over verbazen, dat door de eeuwen heen zoveel mensen niettemin bereid zijn gebleken in deze zure appel hun tanden te zetten. Hoe is iemand eigenlijk ooit op de idee gekomen christen te worden, als de essentie van het christendom is je, alvorens je een kind van God te mogen noemen, eerst voor een verdorven zondaar te laten uitmaken?

Ik meen, dat de oudste teksten van het christendom, zowel in het Nieuwe Testament als daarbuiten, dan ook tot een dergelijke voorstelling van zaken in het geheel geen aanleiding geven. De vroegste heidenmissie en ook die van Paulus is het er allerm minst om te doen geweest mensen, alvorens hun de genade te prediken, eerst uitgebreid met hun zondenregister te confronteren.

Ideeen over 's mensen radicale verdorvenheid treft men buiten de eerste drie hoofdstukken van Paulus' brief aan de Romeinen, waar ze een speciale functie hebben, nauwelijks aan.

In de lijn van het heersende joodse spraakgebruik wordt over heidenen weliswaar op meer dan een plaats gesproken als over 'zondaren', maar de leer dat alle mensen krachtens hun afstamming van Adam van nature zondaren zijn en enkel door het schuldeldgend offer van Christus met God kunnen worden verzoend, komt in deze vorm in het N.T. niet voor en is pas in veel later tijd, en dan nog alleen in de westerse en met name in de protestantse traditie, in het centrum van de christelijke geloofsleer komen te staan.

Barmhartigheid

De zure appel, zoals Kuitert en Hoek die aan hun hedendaagse lezers presenteren, is de bekeerlingen uit de eerste eeuwen van het christendom dus gelukkig bespaard gebleven. Zij werden niet als verdorven en in zichzelf machteloze zondaren toegesproken, maar eerder als afgedwaalde schapen opgeroepen zich weer te voegen bij de ene kudde, die de God van Israel bezig was Zich uit alle volken en natieën te verzamelen.

En de God van Israel wordt daarbij altijd voorgesteld als een God die gaarne vergeeft en in grenzeloze barmhartigheid allen accepteert die zich in oprechtheid tot Hem wenden. Dat het offer van Christus dan soms als een illustratie van die barmhartigheid wordt aangevoerd, betekent nog niet dat naar oudchristelijk besef die goddelijke genade of barmhartigheid aan dit offer ook absoluut gebonden was, laat staan dat pas dit offer die genade mogelijk zou maken.

Zoals ik in een binnenkort in het tijdschrift 'Kerk en Theologie' te verschijnen artikel n.a.v. de door Versnels bijdrage uitgelokte discussie met gedetailleerd exegetisch bewijsmateriaal hoop te laten zien, is van wat men later 'verzoeningsleer' zou gaan noemen, in de vroegste teksten nog nauwelijks een spoor aan te treffen, in de evangeliën al evenmin als bij Paulus. Wat dat betreft zou ik dan ook willen voorstellen, dat Hoek en Kuitert hun zure appels voortaan maar liever voor eigen consumptie bewaren.

Platoons

Betekent dit nu echter dat in die eerste eeuwen van de bekeerlingen tot het christendom niets of nauwelijks iets gevraagd werd? Dat zou ik allerminst op die manier willen stellen. Het moet voor de intellectuelen zowel als voor de gewone mensen van toen heel wat geweest zijn alle tradities en rituelen waarin ze waren opgevoed, eenvoudig achter zich te laten en de nieuwe gemeenschap binnen te treden die zich overal gevormd had waar het evangelie van de God van Israel was verkondigd en geloof had gevonden.

Nu kan men zeggen, dat die God van Israel in de christelijke wereld al snel de trekken begon te vertonen van de God van Plato en andere Griekse filosofen, zodat de overgang voor velen, vooral voor veel ontwikkelden, al spoedig niet al te groot meer moet zijn geweest. Dat dat echter een grote misvatting zou zijn, blijkt nergens beter dan in de bekeringsgeschiedenis van een van de grootste intellectuelen die de late Oudheid heeft gekend: de bekende kerkvader Aurelius Augustinus.

Juist van hem geldt, dat zijn godsbeeld altijd zoveel platonische trekken heeft behouden, dat hij nog als christen van de stamvader van deze wijsgerige richting heeft gezegd, dat, had hij nu geleefd, hij "met verandering van weinig woorden" christen was geworden.

Niettemin is het in de tijd dat Augustinus zelf door het platoonse denken bekoord was geraakt, de concrete toetreding in de weg van openbare boete en bekering van een beroemd platonicus van zijn tijd, die hem een geweldige schok heeft gegeven en die hem mede de weg tot zijn eigen bekering heeft gebaand. Verheven denkbeelden over God koesteren was kennelijk nog niet hetzelfde als zich in daadwerkelijke nederigheid en solidariteit voegen bij de concrete gemeenschap van het volk van God dat door de prediking van het evangelie was bijeengeroepen.

Uniek

Zo ergens dan ligt in het mysterie van de kerk het eigenlijk unieke, dat het christendom door de eeuwen heen van alle mogelijke religies en wijsgerige richtingen onderscheiden heeft. De kerk van Christus, de wereldwijde, in de liefde gefundeerde gemeenschap van de God van Israel, die volken en naties, rangen en standen, alle onderscheidingen in ras, sekse en cultuur omvat, is altijd fundamenteel iets anders geweest dan een mysteriegenootschap, een wijsgerige richting of een politieke of maatschappelijke partij of coterie.

Wie tot haar toetreedt moet in beginsel alle trotse zelfhandhaving, alle exclusieve binding aan de eigen groep, partij of richting, alles wat mensen steeds opnieuw scheidt en tegen elkaar opzet, laten varen. Aan deze ogenschijnlijk zure appel valt inderdaad voor niemand die christen wordt, te ontkomen. Maar de smaak ervan is voor allen die er ook maar even hun tanden hebben gezet, in werkelijkheid altijd nog zoet geweest. Want de poort van boete en nederigheid blijkt dan de toegang te zijn tot het hemelse Jeruzalem, de Godsstad op aarde waarvan de naam door de Latijnse christenheid met visio pacis is vertaald, visioen van vrede.

En tot op vandaag ligt hier en nergens anders de kern van het christelijk geloof.

3. Bekeerlingen in Egypte: dubbelleven of foltering

Mohammed mag in Egypte geen christelijke naam aannemen als hij zich heeft bekeerd. De moslims die samen met hem voor het christelijke geloof kiezen, zetten een stoutmoedige stap. Wie ermee op de voorgrond treden, lopen het risico van foltering. Vaak moeten ze zich voor hun familie als moslim blijven gedragen, of zelfs hun nieuwe geloof voor hun huwelijkspartner verzwijgen.

Van onze buitenlandredactie

AMSTERDAM - Talloos zijn de verhalen van Egyptische christenen over hun martelaren. Meestal spelen die in de eerste eeuwen van onze jaartelling, maar niet allemaal behoren ze tot de grijze oudheid. Tot op de dag van vandaag worden er christenen in Egypte vanwege hun geloof gefolterd door de politie.

Doorsnee-christenen kunnen, afgezien van de uitwassen van islamitische extremisten en enkele pesterijen van de overheid, in Egypte wel ongehinderd hun geloof belijden. In die zin is er godsdienstvrijheid. Maar bekering van de islam tot het christendom leidt tot ellende. Wie die overstap toch maakt, en er ook nog eens duidelijk voor uitkomt, kan te maken krijgen met alle foltermethoden waarvan de mensenrechtenorganisatie Amnesty International gewag maakt.

Volgens de islamitische sjariah-wet verdient een afvallige zelfs de doodstraf, maar aan die praktijk is in Egypte al in de eerste helft van de vorige eeuw een einde gekomen. Er is nu een andere oplossing. De bekering wordt administratief genegeerd. De bekeerling blijft geregistreerd als moslim, zijn of haar kinderen en kindskinderen ook.

Tot voor ongeveer dertig jaar was de soep minder heet dan hij nu wordt opgediend. Het was toen nog mogelijk om een christelijke naam aan te nemen, een nieuwe woonplaats uit te zoeken en een nieuw leven te beginnen. Maar dat werd moeilijk toen naamsverandering bij wet verboden werd. Sindsdien blijven christenen met typisch islamitische namen als Mohammed, Hoessein of Moestafa, herkenbaar als bekeerlingen. Met vaak treurige gevolgen.

Het is niet mogelijk om hier individuele geschiedenissen te beschrijven van bekeerlingen. Dat is jammer, omdat ze indrukwekkend zijn en veel duidelijk maken over Egypte. Omdat het om een klein aantal gaat, enige tientallen per jaar, zijn bekeerlingen en hun verhalen te herkenbaar voor de Egyptische geheime politie. Dat is gevaarlijk voor de bekeerlingen zelf, en ook voor de priesters die hen hebben gedoopt.

Gesprekken met bekeerlingen maken wel duidelijk dat de ontwikkelingen in Egypte geen eenrichtingsverkeer zijn naar toenemend islamitisch radicalisme, hoezeer de berichtgeving, die vaak gebaseerd is op sensationele incidenten, daar ook op mag wijzen. Er zijn sterke tegenstromen, die onder andere tot uiting komen in de overgang van moslims tot het christendom. Achter een facade van harde fundamentalistische zelfverzekerdheid kan veel twijfel schuil gaan.

Verstoting

Op dit moment zijn er ongeveer tienmaal zoveel moslims als christenen in Egypte. Getalsmatig wint de islam fors. Tegenover de hooguit honderd moslims die christen worden per jaar staan veel meer christenen die moslim worden. Het getal twaalfduizend wordt vaak genoemd. Het is onduidelijk waarop dat getal is gebaseerd, maar vast staat dat veel meer christenen moslim worden dan andersom. Vaak gaat het om een papieren bekering. Bij koptische christenen is scheiden onmogelijk, een goede reden om even van geloof te veranderen. De betrokkenen verstoten hun vrouw en gaan vervolgens gewoon weer naar de kerk.

Het aantal moslims dat christen wordt mag gering zijn, maar juist omdat ze zo stoutmoedig hun maatschappelijke toekomstperspectieven in het water gooien, gaat er van hun stap wel een enorme kracht uit. Vanuit allerlei hoeken bedreigen hen gevaren. Het begint in de eigen familie. In het gunstigste geval blijft verstoting uit, al eist de familie bij jongere bekeerlingen dat ze zich thuis als moslims blijven gedragen. In het ergste geval lichten familieleden extremisten in, die de bekeerling vermoorden. Soms tonen broers, zussen en ouders begrip, maar zijn er extremistische neven.

Het huwelijk is een groot probleem voor bekeerde meisjes. De familie, doorgaans niet op de hoogte van de verandering van godsdienst, zal alleen toestaan dat een meisje met een moslim trouwt. De eerste kandidaat kan ze weigeren, de tweede ook nog, maar ze kan niet aan de gang blijven. Getrouwde mensen weten niet wat ze met hun nog islamitische partner aanmoeten.

Soms gaat die mee in de bekering. Als dat niet het geval is zijn er verschillende mogelijkheden. Als de man overgaat tot het christendom en de vrouw niet, dan kan het huwelijk niet voort blijven bestaan. Een islamitische man kan wel met een christin getrouwd zijn, maar een christen niet met een islamitische. Hij zal haar moeten verstoten.

Een vrouw die christin wordt en haar huwelijk wil beeindigen is afhankelijk van wat haar man doet. Als die haar niet wil verstoten is er geen oplossing, want volgens de islam kan de man de vrouw wel verstoten, maar het omgekeerde kan niet. Er kunnen verknipte situaties ontstaan waarbij partners voor elkaar verzwijgen dat ze van godsdienst zijn veranderd.

Verziekt

Een bekeerling die zich koest houdt, niet te vaak in een kerk komt en het liefst ook nu en dan nog in een moskee, kan min of meer buiten schot blijven. De prijs is een verziekt dubbelleven, binnen de eigen familie, op het werk en overal. De kinderen bij voorbeeld krijgen op school verplicht islamitisch godsdienstonderwijs.

Echte moeilijkheden krijgen bekeerlingen die wel op de voorgrond treden. De politie tracht hen niet zelden met foltering ertoe te bewegen terug te komen op hun besluit. Dat kan maanden duren, als ze geluk hebben trekken organisaties als Amnesty International zich hun lot aan, waarna ze vrij komen. De politie kan op elk gewenst moment overgaan tot een nieuwe arrestatie, met een beroep op de noodtoestand die van kracht is sinds de moord in 1981 op de toenmalige president Anwar Al-Sadat.

Na hun vrijlating lukt het zelden een baan langer dan twee maanden vast te houden, want tegen die tijd heeft de geheime politie de werkgever ingelicht, die, om

moeilijkheden te vermijden, meestal tot ontslag overgaat. Dat geldt vaak ook voor christelijke werkgevers.

Het is niet het enige voorbeeld van tegenwerking door christenen. Ook lang niet alle priesters hebben de moed om een moslim te dopen en zich het vuur uit de sloffen te lopen om hem of haar een buitenlands visum te bezorgen. Er zijn vier categorieën priesters: de dopers; de priesters die zelf niet durven te dopen maar wel doorverwijzen naar moediger collega's; de priesters die, als ze een moslim in de kerk zien hem of haar weggagen en verbieden ooit nog eens terug te komen, waarbij mogelijk de angst meespeelt dat ze met provocateurs van doen hebben; en tenslotte de mannen Gods die de geheime politie op de hoogte stellen. "Ik ben niet christen geworden omdat ik alle christenen zo prima vond", zegt een bekeerling na deze uiteenzetting.

De kans dat de regering de wet nog eens verandert ten gunste van de bekeerlingen lijkt klein. Het vereist een totale verandering van de strategie bij de bestrijding van het islamitische extremisme. Soms, zoals in de afgelopen weken, slaan de autoriteiten erop los. Maar meestal proberen ze de extremisten de wind uit de zeilen te halen door te bewijzen dat het islamitische erfgoed bij hen in veilige handen is. In dat beleid past geen echte godsdienstvrijheid.

4. Christenen Midden-Oosten zijn niet allemaal Palestijnen

Dr. G.H. Cohen Stuart vindt het zonde van de tijd en het geld, dat een delegatie van de Raad van Kerken in Nederland theologische gesprekken voerde met vertegenwoordigers van de MECC (Raad van Kerken in het Midden-Oosten).

Aldus zijn bijdrage in Trouw van 15 juni 'Christenen bekeren is een heidens werk'. Als lid van de Nederlandse delegatie, maar nadrukkelijk niet namens haar, wil ik op deze beschuldigingen persoonlijk antwoorden.

Cohen Stuart begint met te stellen dat de delegatie vreemd en naef reageerde. Dat was zeker niet het geval. De meeste leden van de delegatie kwamen regelmatig in het Midden-Oosten. De bekende r.-k.

Midden-Oostendeskundige dr. Herman Teule van de universiteit van Nijmegen maakte er deel van uit, en wat Cohen Stuarts eigen Nederlandse Hervormde Kerk betreft noem ik dr. H. Vreekamp, voorzitter van het OJEC, mevr. drs. Marieke den Hartog die aan de Hebreeuwse Universiteit in Jeruzalem studeerde, terwijl dr. P. Dekker, een andere hervormde Israeldeskundige, intensief aan de voorbereidingen deelnam. Ook mevrouw Van Steegeren-Keizer kan men moeilijk als naïef typeren als het om Israël gaat. Ze was jarenlang voorzitter van de Kerk en Israel-deputaten van de Gereformeerde kerken. Wat te denken van de voorzitter van de delegatie prof.dr. D.C. Mulder? In verband met de christologische vragen was de bijdrage van prof.dr. W. Logister, dogmaticus in Tilburg, zeer verhelderend (zie beneden).

Twijfel Het hele stuk van Cohen Stuart laat heel duidelijk doorschemeren dat hij van mening is dat, sedert hij in Jeruzalem zit, hij de aangewezen man is om informatie over het Midden-Oosten inclusief de MECC naar de Nederlandse kerken door te geven. De Nederlandse en andere Europese kerken kunnen zich al die conferenties en delegaties besparen.

Als hij dat vindt moet hij wel de MECC beter leren kennen. Dat hij daartoe geschikt en bekwaam is, waag ik te betwijfelen. Want wat er werkelijk in Israël gebeurt krijgen van Cohen Stuart niet te horen. Hij zit er met zijn neus bovenop, maar over de christenen in bezette gebieden vertelt hij ons niets.

Dat sedert de zesdaagse oorlog van de 135 000 christenen er nog maar 40 000 over zijn baart hem blijkbaar geen zorgen. Van het feit dat er in de oude stad Jeruzalem nog maar 4000 merendeels oudere christenen wonen ligt hij niet wakker. Dat dit komt omdat sedert 1967 geen enkele Arabische christen een vergunning heeft ontvangen om als gids pelgrims en toeristen langs de christelijke heilige plaatsen te leiden, horen we niet van de theologisch adviseur in Jeruzalem.

Waarschijnlijk vindt hij dat joodse gidsen dat werk veel beter kunnen doen.

Tijdens deze pelgrimages gaat het er immers volgens hem om Jezus' jood-zijn te herontdekken en het blijvend verbond van God met Israël.

Kan hij zich voorstellen dat het voor christenen in het heilige land wel heel moeilijk is om meer jodendom in hun theologie te doen, om het jood-zijn van Jezus theologisch nog

meer te honoreren, als joden uit Amerika, Rusland en overal vandaan hen uitgerekend ook nog van de door hun vaders sedert eeuwen behoevende christelijke heilige plaatsen trachten te verdringen? Straks zijn er geen levende stenen (1 Petrus 2 : 5) meer om uitleg te geven bij de dode stenen van de oude monumenten.

Dat christenen in zo'n situatie dreigen het Oude Testament kwijt te raken, zal niemand verbazen die weet onder welke druk men leeft. Er is geen Palestijns gezin in de bezette gebieden zonder slachtoffers van de intifada.

Het aantal Palestijnse slachtoffers is acht keer hoger dan dat aan Israelische kant.

Waardering Ik waardeer het bijzonder dat veertien theologen uit alle kerken in het Midden-Oosten, orthodox, orientals, rooms-katholiek en protestant, bereid waren vijf dagen te luisteren naar Nederlandse theologen die vinden dat ze in hun theologie het jodendom serieuzer moeten nemen.

Natuurlijk werd dit niet als zoete koek geslikt. Het 'jood-zijn van Jezus'

theologisch verdisconteren - ondergraft en bedreigt dat niet hun identiteit?

Prof. Logister, die een groot kenner is van de theologische discussies in de oude kerk, droeg bij tot het wederzijdse begrip. Ik denk dat we er in geslaagd zijn het probleem zuiver te stellen en dat we hen hebben geholpen in hun probleem met het Oude Testament.

Ook hebben we hen heel duidelijk gemaakt dat de theologische herwaardering van het jodendom niet een zaak is die tot Nederland is beperkt. Cohen Stuart trekt de voorbarige conclusie dat we die indruk hebben gewekt. De delegatie weet wel beter.

Cohen Stuarts beschuldiging dat de MECC de consultatie voor eigen politieke doeleinden gebruikte, tast m.i. de integriteit van de voortreffelijke MECC-delegatie aan. De politiek behoorde tot de context, maar bepaalde niet de agenda, zoals iedereen straks zal kunnen lezen in het officiële rapport aan de Raad van Kerken.

Ook is het uitermate vergezocht als de geleerde auteur de door hem gesignaleerde Palestijnse oorsprong van het anti-Judasme in de theologie van het Midden-Oosten al in de tweede eeuw van onze jaartelling ontdekt. In ieder geval erkent hij daarmee dat de Palestijnen heel oude rechten kunnen laten gelden als het om het land gaat! Dat is meegenomen.

Hij suggereert hiermee echter wel dat de Palestijnse christen-theologen van vandaag als Elias Chacour, Geris S. Khoury en Naim Ateek nog steeds anti-Judastisch zouden zijn. Ze zouden daar inderdaad alle redenen toe hebben. Maar noch in hun geschriften noch in gesprekken met hen heb ik daar iets van gemerkt.

Trouwens, Cohen Stuart schrijft zelf in een bundel over joodse en Palestijnse bevrijdingstheologie, dat Ateek "een oprecht, open Palestijns christen is, die op bewogen wijze vrede zoekt". Dat Ateek en anderen vanwege de bezetting hun anti-Judasme zouden verbergen wordt gezien dit citaat wel heel onwaarschijnlijk. Ik heb jarenlang deel uit gemaakt van de liaisoncommissie van de MECC en de Conferentie van de Europese kerken en nooit iets van theologisch anti-Judasme in die kringen gehoord of gelezen.

Waarom hen dan theologische meningen uit de tweede eeuw aanwrijven? Men moet mensen aanspreken op wat ze vandaag zeggen en schrijven.

Het is inderdaad een wonder dat zulk anti-Judasme met een kaarsje moet worden gezocht. Het zou er moeten zijn! Misschien is het er ook wel bij een enkele individuele theoloog, met wie Cohen Stuart aan zal komen draven. Maar niet in de officiële stukken, die ik met het oog op de conferentie heb opgevraagd en gelezen.

Anti-semitisme Zou het iets met de kwaliteit en de zuiverheid van de christenen in het Midden-Oosten te maken kunnen hebben, dat dit zo is? De joodse islamoloog Maxime Rodinson heeft eens geschreven dat de recente opleving van anti-semitisme in het Midden-Oosten grotendeels het gevolg is van zionistische pogingen om een eigen staat te stichten.

Een ander joods schrijver, Bernard Lewis, stelt dat in de wereld van de islam anti-semitisme in zijn theologische en de ideologische gestalte zoals dat in het Westen voorkomt, afwezig is. De jood werd geduld en geminacht volgens hem.

De Jordaanse schrijver Y. Haddad toonde in 1986 in een Utrechtse dissertatie aan dat sedert 1948 het aantal anti-Israëlische geschriften van moslim auteurs is toegenomen. De meeste van die publikaties komen uit zgn.

fundamentalistische hoek. Ze lenen hun anti-joodse gedachten grotendeels in het Westen. Christenen hebben daar niet aan mee gedaan. Op de uitzondering word ik wel geattendeerd! Christenen in het Midden-Oosten die begrip tonen voor joden en jodendom gaan tegen de stroom in.

Trouwens, men moet wel bedenken dat de Palestijnse christenen onder het totaal aantal christenen in het Midden-Oosten van ongeveer tien miljoen slechts een klein aantal vormt. Hun probleem is voor de MECC wel belangrijk, maar niet dominant. Dat is de relatie met moslims. Hoe tegen de druk van opkomend fundamentalisme toch samen te blijven werken voor een leefbare maatschappij is hun eerste opgave. Die opgave staat niet los van de relatie met Israël en jodendom, maar wordt er niet door gedomineerd.

De reden dat ze hun klassieke christologie niet corrigeren, door meer oog te krijgen voor het jood-zijn van Jezus, moet dan ook niet, zoals Cohen Stuart suggereert, gezocht worden in hun anti-Judasme. Deze klassieke theologie heeft het altijd goed gedaan in de geloofsverdediging tegenover de islam.

De MECC heeft belangrijker dingen op de theologische agenda. De dialoog met de islam staat er immers al veertien eeuwen op. Dat schijnt Cohen Stuart te vergeten.

Kerkorde Onze gesprekspartners hadden moeite met de teksten van de kerkordes van de Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken in Nederland. "Waarom hebben jullie het over Israël in die teksten," zo werd ons gevraagd "en niet over jodendom, joodse gelovige?" Men vond die teksten dubbelzinnig. Wat wordt bedoeld, jodendom, alle joden in de wereld of ze nu gelovig zijn of niet, de gelovigen in de tijd van het Oude Testament en de moderne staat? Is die dubbelzinnigheid bewust?

Ze kregen op hun vragen geen bevredigend antwoord.

Ten slotte: ik vind het prima wanneer Cohen Stuart een speciale band voelt met joden en Israëliërs. Ik verwacht ook niet anders van hem; ik heb datzelfde met moslims - dat gebeurt na jarenlange omgang met een godsdienst en zijn aanhangers. Maar zo'n voorliefde mag niet ten koste gaan van de christen-medegelovigen. Als ik zijn stuk lees krijg ik het gevoel dat voor hem de joden en de Israëliërs belangrijker zijn dan zijn 'huisgenoten des geloofs' in het Midden-Oosten, met name onder de Palestijnen.

De auteur is bij de Gereformeerde Kerken belast met de toerusting van de kerkleden met het oog op de ontmoeting met de islam in Nederland. Hij was op de conferentie als lid van de Midden-Oosten werkgroep van de sectie internationale zaken van de Raad van Kerken in Nederland.

5. Prof. Kuitert ziet een perspectief voor humanist en christen

Van een onzer verslaggevers UTRECHT - Humanisten en christenen 'samen op weg': niet organisatorisch maar als een gemeenschappelijk perspectief in de cultuur waarin beiden leven, om samen het hoofd te bieden aan de barbarij van alle tijden, samen zorgen - is het niet voor de hemel op aarde, dan voor minder hel op aarde.

Zo onderstreepte prof. H. M. Kuitert gisteren de volgens hem nauwe relatie tussen christenen en humanisten. Is de ene half de andere en omgekeerd, de christen een verklede humanist en omgekeerd? Kuitert beschouwt zichzelf als hele humanist en hele christen - meer zielen in een borst, omdat levensbeschouwing put uit meer bronnen om meer vormen van dorst te lessen.

Op de universiteit voor humanistiek in Utrecht sprak de gereformeerde emeritus-hoogleraar Kuitert bij de presentatie van Humanisme - theorie en praktijk (Uitg. De Tijdstroom, Utrecht, 512 blz. - f 99,-). Hij was niet alleen uitgenodigd voor de rol van buitenstaander, want Kuitert geniet als ethicus in humanistische kring gezag om zijn intellectuele, morele openheid, zoals de nieuwe voorzitter van het Humanistisch Verbond, dr. Paul Cliteur het uitdrukte.

Cliteur is een van de redacteurs van wat toch wel het nieuwe standaardwerk van het humanisme in Nederland wil zijn. De humanistische beginselen getrouw is er voor en na sprake van openheid, tolerantie, pluriformiteit - het is breed en veelzijdig, het komt niet tot een besluit, biedt geen perspectief, gemeenschappelijke noemers blijven vaag en abstract. Maar toch. Ruim dertig auteurs beschrijven het humanistische veld in theorie en praktijk, historisch, filosofisch, en de diverse terreinen waarop humanistische instanties werkzaam zijn.

Aan zo'n boek bestond behoefte, menen de samenstellers. Een tijd lang fungeerde het standaardwerk 'Grondslagen van het humanisme' van de geestelijke vader van het Humanistisch Verbond, J. P. van Praag, als zodanig. Maar de ontwikkelingen gaan snel. Het boek van Van Praag voldoet niet meer helemaal en ook de nieuwe opzet - een bloemlezing van veel auteurs - doet meer recht aan de concrete gestalte van het humanisme dan een monolithisch werk van een.

Mag het boek 'Humanisme' de bijbel van het Humanistisch Verbond heten? Er zit een heus lintje in, het boek is in twee kolommen gedrukt en de veelheid en veelstemmigheid van de auteurs doen ook al denken aan de biblia, het meervoud van de boeken die gebundeld zijn tot 'bijbel'. Een verschil is dat de humanisten er nu al rekening mee houden dat er over tien jaar wel weer iets nieuws nodig zal zijn, zoals prof. P. Thoenes voorspelde. En inderdaad: alleen al door de meegegeven bibliografie is het boek meer een tijdopname dan een gezagsdocument voor jaren.

Kuitert verloochende zijn afkomst niet: hij wees op Abraham die werd gezonden naar een hem onbekend land. Te vaak, gaf hij toe, denken christenen dat onbekende wel precies te kennen. Hij onderstreepte dat voor humanisten en christenen geldt dat wij de ander behandelen zoals wijzelf behandeld willen worden. Tot dat geloof riep Kuitert zijn gehoor van humanisten op, want 'zonder geloof vaart niemand wel', zo citeerde hij zichzelf. Hij dacht dat veel mensen, net als hij, niet de pest hebben aan geloven, maar aan kerken die uitmaken wat je wel en niet mag geloven.

Prof. A. van der Staay is sinds kort vanwege de humanistische stichting Socrates bijzonder hoogleraar aan de Erasmus-universiteit in Rotterdam. Socrates en Erasmus, twee heiligen van het Europese humanisme: voor voorzitter Cliteur zijn de nieuwe leerstoelen voor humanistische levensbeschouwing aan de universiteiten van vitale betekenis voor het voortbestaan van het georganiseerde humanisme. Van der Staay leek echter een rol als humanistische zendeling toch enigszins af te houden. Hij voorzag het feestelijk verwelkomde handboek ook van enige kritische kanttekeningen.

Is de humanistische mens met zijn tolerante levensbeschouwing, die wars is van radicaliteit, deze homo prudens, niet te voorzichtig?, vroeg hij zich af.

Van der Staay mist in het boek onder meer een grondige doordenking van wat de snelle ontwikkelingen in allerlei takken van exacte wetenschap voor het humane betekenen. Ook vindt hij een tekort dat het humanisme nog weinig verder oostwaarts is getrokken dan Alexander de Grote. Door het verre oosten, taoïsme en confucianisme, heeft het humanisme zich nog nauwelijks laten bevruchten.

Levensbeschouwing ; Humanisme ; Levensbeschouwing ; Religie

6. Steeds nieuwe alibi's voor moreel tekort

De auteur is voorzitter van het college van bestuur van de christelijke hogeschool Windesheim te Zwolle.

Wat was het een prachtig jaar, 1989. We zagen de standbeelden van Stalin en Lenin vallen. Ook de Berlijnse muur hield geen stand. De symbolen van het communisme vielen en daarmee het communisme zelf.

We juichten en hadden tranen in de ogen toen we mensen feest zagen vieren vanwege hun herwonnen vrijheid. Bush riep dat er een nieuwe wereldorde kwam. In onze euforie vergaten we even allerlei andere ellende op de wereld en velen riepen zelfs dat dit de overwinning van het kapitalisme was.

Begin 1993 staat de wereld weer met beide benen op de grond. Dat is een schokkende ervaring, want we blijken zelf op onze laatste benen te staan: nu de dekmantel van het communisme is weggefallen kunnen we met eigen ogen waarnemen dat deze heilstaat werd gebouwd op vergiftigde grond en levensgevaarlijke kerncentrales, die beide een werkelijke bedreiging vormen voor de toekomst van het menselijk bestaan.

Terwijl die tijdbom genadeloos doortikt, steken we in het Westen geen hand uit omdat we dan miljarden ter beschikking zouden moeten stellen. We verontschuldigen ons "omdat we daarvoor het geld niet hebben". We bedoelen echter dat een dergelijke aanwending van geld strijdig is met ons kapitalistisch systeem, dus met ons eigenbelang op korte termijn.

Ook zien we blijkbaar machteloos toe, hoe de herwonnen vrijheid tevens ruimte biedt aan steeds toenemende rassehaat. Hoe er opnieuw genocide plaatsvindt, concentratiekampen ingericht en vrouwen stelselmatig verkracht worden. Konden we twee jaar geleden nog denken, dat de mensheid echt geleerd had van het verleden en dat het ons niet meer zou overkomen, nu moeten we erkennen dat wij - net als ons voorgelacht dat we verweten niet vroegtijdig de duivelse macht van Hitler onderkend te hebben - letterlijk toeschouwer van het kwaad zijn geworden. De televisie brengt de ellende in onze huiskamer.

Dat knaagt toch wel. Daarom creëren we liever een schijnwereld op de buis. Zelfs Marcel van Dam, die in het verleden ons geweten nog kietelde met de achterkant van zijn gelijk, kreeg het te benauwd: "Als ik vroeger naar Achter het Nieuws keek, dan dacht ik altijd: mijn hemel, wat heb ik nou weer gedaan?" Nee, dan liever Paul de Leeuw. Zo sussen wij ons geweten. Zijn collega-voorzitter van de NCRV zal toch niet zo zijn, denk je dan. Maar die maakt het even bont. Als de VPRO ons in de huiskamer aan het denken zet door middel van de serie 'Een schitterend ongeluk' (waarin de vraag aan de orde wordt gesteld waartoe de wetenschap ons heeft gebracht), vindt hij dat zelf wel prachtig ("Ik kijk ademloos toe") maar roept tegelijk vertwijfeld: "Maar het is de vraag of het televisie is, dat is nu eenmaal een vluchtig medium". Stel je inderdaad eens voor, dat de NCRV op prime-time aandacht zou besteden aan een maatschappij-kritische analyse! (Als je dat leest, ben je weer extra gelukkig met Trouw, het vluchtige medium dat ons dit allemaal meldt).

Of is er meer aan de hand? Het lijkt er op, dat wij mensen voortdurend in staat blijken een nieuw alibi te vinden voor de vaak catastrofale gevolgen van ons eigen handelen, de

menselijke cultuur. De zondeval uit het scheppingsverhaal herhaalt zich nog elke dag: als de mens wordt geconfronteerd met het verzaken van zijn oorspronkelijke opdracht, verstopt hij zich: "Mijn hemel, wat heb ik nu weer gedaan?" De Bijbel staat vol met verhalen waarin mensen zich verontschuldigen voor hun morele tekort en de gevolgen daarvan. En in het verlengde daarvan is het christendom steeds minder profetisch geworden, maar heeft het leerstellingen ontwikkeld die - mogelijk zonder het zo te bedoelen - gebruikt (kunnen) worden als alibi.

Zo maakte Luther het onderscheid tussen de innerlijke persoonlijke gezindheid van de christen en de uiterlijke plichtsbetrachting van zijn wereldlijk beroep. Hij reserveerde de Bergrede dan ook uitsluitend voor ons innerlijk leven. In wisselwerking met de gevolgen van de industriële revolutie en het kapitalisme is dit onderscheid tot vandaag toe steeds sterker gaan functioneren als rechtvaardiging voor de scheiding tussen ons persoonlijk geloof en ons dagelijks handelen in het bedrijf, de wetenschap en de politiek met alle gevolgen vandien.

Natuurlijk, elke christen zal instemmen met de opvatting dat al het menselijk handelen gericht dient te zijn op de instandhouding van de wereld en alles wat daarop leeft. Maar in het openbare leven telt deze opdracht niet of minder: dan gelden de wetten van de kapitalistische economie en is het maken van winst doel op zichzelf geworden. Dan mag alles wat God verboden heeft, als het maar dit doel dient. Dan kunnen heel veel maatregelen, die nodig zijn om mens en wereld in stand te houden, niet uitgevoerd worden "omdat we er geen geld voor hebben". Dan verontschuldigen zelfs christelijke politici zich met de uitspraak dat "de maatschappij niet maakbaar is", intussen wel meewerkend aan het onleefbaar maken daarvan.

De tien geboden blijken niet opgewassen tegen de wetten van het kapitalisme. In het publieke domein telt niet het christelijk geloof maar het economisch groeigeloof.

Gelukkig zijn er dan wel af en toe profeten, die ons eraan herinneren dat het zo niet langer kan. Zo zei Goudzwaard dat we naar een economie van het genoeg moeten, dat we genoodzaakt zijn goed te wezen. En Boerwinkel herleerde ons om inclusief te denken: "De totaal nieuwe situatie, waarin wij nu leven, vraagt een inclusief denken, dat wil zeggen een denken dat er principieel van uitgaat dat mijn welzijn niet verkregen wordt ten koste van of zonder de ander, maar alleen als de mens tegelijk het welzijn van de ander beoogt en bevordert."

Maar die tijd ligt al weer ver achter ons. Anno 1993 houden christelijke politici nog steeds vol dat ze ook in het publieke leven de opdracht tot rentmeesterschap als belangrijkste ijkpunt aanhouden. Vervolgens deinzen ze terug voor de trendbreuk die daarvoor nodig is. Praktische bezwaren en (economische) wetten staan in de weg.

En zo wordt het woord 'christelijk' in het publieke leven steeds meer een rechtvaardiging om te blijven doen wat niet meer kan. Dan zijn de liberalen duidelijker: zij hebben tenminste nooit een geheim gemaakt van hun kapitalistische publieke moraal. "Met de liberalen weet je tenminste waar je aan toe bent", zei eens een CDA-politicus en hij bedoelde dat positief.

Andere politici, zoals Van Mierlo en Van Dam, verbloemen hun onvermogen veel creatiever. Het is verrassend hoe zij er in slagen om, ter verontschuldiging van falende politieke opvattingen, nieuwe ideologieën te omarmen als de oude niet meer werken. En

dan bovendien nog roepen dat ideologieën hebben afgedaan. Zij dobberen mee op de golven van de maatschappelijke trends. Dus is de 'revolutie van de individualisering' het nieuwe alibi, zoals eeuwen geleden de 'industriële revolutie'. Van Dam: "De mensen denken: ik zal zelf wel uitmaken of ik maatschappelijke normen overtreed. De mensen willen zelf bepalen hoeveel belasting ze gaan betalen. Daarin meegaan? Je kunt niet anders" en "het aantal mensen dat zich niet meer verbonden voelt met grote ideeën wordt groter" .

Het zichtbaar wordend individualisme is in veel gevallen de uiterste consequentie van het zich als mens onttrekken aan de maatschappelijke verantwoordelijkheid; dat is dan geen individualisme maar egoïsme. Individualisme kan echter ook het bewijs zijn van het ontsnappen aan de wurggreep van ideologieën en het maatschappelijke (mis)handelen dat daaruit voortvloeit. Het kan dus ook duiden op het aanvaarden van de persoonlijke verantwoordelijkheid voor de maatschappelijke ontwikkelingen.

Na de ontluistering van de communistische ideologie wordt ook het faillissement van de kapitalistische ideologie snel zichtbaar. Het lijkt erop, dat we steeds vaker en in een snellere opeenvolging geconfronteerd zullen worden met de schadelijke gevolgen van ons eigen maatschappelijk en economisch handelen.

En steeds nadrukkelijker zal de roep gaan klinken om een totale ommekeer van de economie, een economie die zich niet primair richt op het maken van winst en verrijking van enkelen, doch zich richt op het behoud van de aarde en de schepselen daarop. Als de bestaande instituties niet daarvoor kiezen zullen individuen zich steeds meer losmaken daarvan.

Dat zal leiden tot en meer egoïsme en meer individualisering in de goede zin van het woord. Er zullen dan geheel nieuwe maatschappelijke instituties ontstaan, door andere mensen geleid, gericht op een geheel andere aanwending van ons technologisch vernuft. Daartoe moeten ook, en juist, de doelen van ons onderwijs en onze wetenschapsbeoefening veranderen.

En er kan geen toekomst meer zijn voor een christendom dat zich permitteert om de samenhang tussen de innerlijke persoonlijke gezindheid van de christen en de maatschappelijke moraal te negeren. Ik geloof daarin maar het zal niet eenvoudig zijn.

Economie ; Maatschappij ; Ethiek ; Levensbeschouwing

7. Bidden voor je tentje Christenen vinden rust en getuigenis op

VOORTHUIZEN (ANP) - Om te ontkomen aan de disco, drank en drugs die op andere kampeerterreinen het leven van een 'positief' christen onmogelijk maken, begon kampeerbaas J. A. Kruft veertien jaar geleden de evangelische camping 't Beloofde Land in het Veluwe Voorthuizen. Daar worden de gasten zondagse rust, huiselijke gezelligheid en 'verantwoorde' programma's geboden.

Word je op die andere campings met een scheef oog aangekeken als je voor de tent de maaltijd met gebed begint of gezamenlijk een lied zingt, bij het Beloofde Land kan deze "dimensie van het christenzijn" volledig tot zijn recht komen. De ruim 600 kampeergasten staan op kleine veldjes met namen als Jericho, Pniel, Kana en Hebron. Maar ook de 'bezette' gebieden Gaza en Samaria worden hier tijdelijk bewoond, veelal door grote gezinnen met veel kleine kinderen.

De helft van de gasten komt uit de kerken, de andere uit de zogenoemde 'vrije groepen'. "We hebben hier van alles. Van pinkstergroep tot gereformeerde gemeente", zegt Kruft. Zijn camping staat in principe open voor iedereen, maar in de praktijk betreden slechts weinig heidenen het terrein. Het bord met daarop 'evangelische camping' schrikt hen af.

De zondag is in het Beloofde Land nog echt de rustdag. Winkel, snackbar en kantoor zijn gesloten. Maar ook doordeweeks is rust op het terrein de regel. Na half elf 's avonds moet het volmaakt stil zijn. Radio's zijn taboe en ook alcohol hoort in 't Beloofde Land niet thuis. Voor jongens en meisjes zijn er aparte veldjes. "Dat lijkt heel ouderwets", zegt Kruft, "en dat is het ook. Maar het is wel heel goed." Heel zelden zijn jongeren toch "de halve nacht bij elkaar" en wordt er opgetreden.

"Daar zijn we heel stringent in."

Vies woord

De jeugd is hier "handelbaarder" dan elders, weet Kruft inmiddels.

Natuurlijk proberen ze net als hun ongelovige leeftijdgenoten de grenzen van het toelaatbare te vinden. Maar als de kampeerbaas er vervolgens iets van zegt, wordt er wel naar hem geluisterd. Vernielingen of graffiti komen hier niet voor; in de toiletten is geen vies woord te vinden.

Voor 'interne zaken' heeft Kruft in de veertien jaar nog nooit een beroep op de politie hoeven doen. De ordehandhavers komen er wel af en toe aan te pas om relschoppende jongeren uit de buurt weg te jagen. Voor hen is het bordje 'evangelische camping' juist een uitnodiging. Maar dit soort gasten ziet Kruft liever gaan dan komen.

De harmonische gang van zaken in het Beloofde Land ziet Kruft als "een christelijk getuigenis". Hij durft het nauwelijks te zeggen - "het klinkt zo hautain" - maar heeft toch de indruk dat 'positieve' christenen anders zijn. "We zijn andere mensen." Een christen moet het niet alleen bij woorden laten; het gaat ook om zijn gedrag.

"Je hoeft hier niet bang te zijn voor je spullen", stelt een gereformeerde man uit Rijnsburg tevreden vast. Net als vele andere gasten roemt hij de goede sfeer op het

terrein, de behulpzaamheid. "Het is hier rustiger, de mentaliteit is anders.' En de jongeren gaan zich gelukkig niet te buiten aan drank.

Het is hier "onwijs gaaf", zegt een meisje uit Alphen aan de Rijn. Haar vriend met oorbel vindt het prachtig om "samen met andere christenbroeders' over het geloof te praten. Een jongen uit Ede, sinds zijn bekering vorig jaar van de drugs af, kwam "vol vooroordelen' naar de evangelische camping, maar heeft het er prima naar zijn zin. "Alleen jammer dat je niet af en toe een pilsje kan drinken.'

Een jonge moeder uit Maasland vindt bij de overige kampeergasten "een stuk herkenning'. "In de buurt en op je werk word je als christen steeds meer een eenling. Maar zo alleen zijn we niet, blijkt hier.' Ze laat haar kinderen met een gerust hart deelnemen aan het omvangrijke kinderprogramma en doet ook zelf mee aan dagopening of sing-in, bezoekt de 'evangelische markt' of bekijkt een verantwoorde film.

Eigenaar J. A. Kruft schrijft mededelingen op het bord bij de ingang van zijn evangelische camping 't Beloofde Land. FOTO ANP

8. Christenen bekeren is een heidens werk

De auteur is wetenschappelijk adviseur van de Nederlandse Hervormde Kerk te Jeruzalem.

Op zaterdag 29 mei rapporteerde 'Trouw' over een conferentie op Cyprus van een delegatie van de Nederlandse Raad van kerken met theologen van de MECC (Raad van kerken in het Midden-Oosten). Dat het moeilijke gesprek vastgelopen is wordt verhuld met: "We zijn het niet met elkaar eens geworden, maar we hebben elkaar wel beter begrepen." Het had de delegatie teleurgesteld door de MECC beschuldigd te worden te zeer pro-Israel zijn.

De reactie van de Nederlandse delegatie is vreemd en naïef. Al zeker 15 jaar zijn de opvattingen van de MECC genoegzaam bekend. Voor de zoveelste maal horen we dat "de kerken in het Midden-Oosten (. .) zich dikwijls niet erkend en in de steek gelaten (voelen) door de kerken uit het westen".

Bij de MECC is bekend, dat westerse christenen een sterk ontwikkeld schuldgevoel hebben. Zeker, er zijn in het Midden-Oosten schrijnende politieke en zeker humanitaire problemen. Maar het argument verliest aan kracht voor wie op de hoogte is van het feit dat jaarlijks zeker 125 kerkelijke delegaties uit het westen de Palestijnse christenen bezoeken. De kosten van de kantoren van de MECC worden mede gedragen door de kerken in het westen, waaronder de Nederlandse.

Hoe lang moeten we met gebogen hoofden het verwijt blijven aanhoren, dat Palestijn(se christen)en de rekening betalen van het antisemitisme van de westerse kerken? Wat vreemd dat de zeergeleerde delegatieleden vergeten leken te zijn, dat het theologisch antijudasme in het Midden-Oosten ontstaan is op de vruchtbare bodem van het Palestijnse heidenchristendom van de tweede eeuw (Barnabas, Justinus Martyr). Tot volle wasdom is het gekomen in de nog steeds meest geliefde theoloog van het Midden-Oosten, Johannes Chrysostemus. De Palestijnse oorsprong van het antijudasme lijkt niet eens aan de orde te zijn geweest. Als dat waar is, was deze reis zonde . . . en niet alleen van het geld.

"Nederlandse theologen denken" bij het begrip Joodse volk (ik schrijf Jood en Joods met een hoofdletter, om te onderstrepen dat het Joodse volk inderdaad een volk is en meer is dan de verzamelde aanhangers van het jodendom als geloof) "aan de jodenvervolging en aan de christelijke theologie na Auschwitz". Is dat alles wat er over te zeggen is? Het is het steeds weer door de MECC gehanteerde argument, dat het gesprek met Israël voortkomt uit een schuldcomplex wegens het antisemitisme. Als je dan ook nog schuldig bent aan het Palestijnse vraagstuk, raak je gemakkelijk de kluts kwijt.

Eeuwig verbond

Dat het verbond van God met Israël een eeuwig verbond is en niet in het Nieuwe Testament opgeheven, is sinds de 16de eeuw in de reformatie een theologisch motief. Helaas moet worden erkend, dat pas na de Sjoah begonnen is de consequenties daaruit te trekken.

De onopgeefbaarheid van het verbond werkt op twee manieren door. Eerst in de profetisch-eschatologische lijn. Die loopt via Johannes de Heer naar het christen-zionisme, zoals te vinden bij de 'Christelijke Ambassade' en Christenen voor Israël. Bij hen staat (als in de nadere reformatie) een concreet, aards Israël centraal in de eindtijdsverwachting. Velen van hen echter hangen de christologie aan die "voor de gesprekspartners uit het Midden-Oosten . . . al sinds de grote concilies uit de eerste eeuwen vast" staat.

Natuurlijk maakte geen theoloog met een eschatologische visie deel uit van de delegatie. Razend knap speelden de theologen van de MECC in op de Nederlandse (westerse) verlegenheid met de christologie die het andere resultaat lijkt van het (theologisch) gesprek met Israël. Theologie die zich blootstelt aan de ontmoeting met Israël, wordt zich bewust van vooroordelen tegen en vertekeningen van het jodendom in de christologie sinds de grote concilies uit de eerste eeuwen.

Herijking van de christologie en opwaardering van het menszijn, het Joodzijn van Jezus leidt tot een herwaardering. Als je Jezus' Joodzijn en het blijvende verbond van God met Israël erkent, dan moet Israël ergens blijven. Het is logisch Israël daarvoor ook een stuk onroerend goed te gunnen.

Tijdens de conferentie op Cyprus was men het blijkbaar eens over het gevaar van ideologisch misbruik van "Gods liefde voor het joodse volk en voor de kerk". Dat zou kunnen leiden tot "misbruik van religie en theologie voor politieke doeleinden". Natuurlijk kan dat kwaad. Toch klinkt dat niet zuiver, als alleen politiek en theologisch negatief geoordeeld wordt over "evangelische activiteiten als de 'Christelijke Ambassade' in Jeruzalem die zeer pro-Israël is".

Religie en theologie worden door de MECC op een heel knappe manier gebruikt voor politieke doeleinden. Het is typerend voor de blinde vlek in de leidende kringen in de westerse kerken bij hun beschouwingen over het Midden-Oosten, dat ze dat niet doorzien. Tegen de westerse naviteit steekt de helderheid en scherpheid van de theologen uit het Midden-Oosten scherp af.

Wie met de MECC Israël theologische betekenis ontzegt, behoeft het geen land te gunnen. Wie Israël theologisch erkent, moet Joden vroeger of later fysiek rechten toekennen - wat iets anders is dan ieder besluit van iedere Israelische regering door dik en dun goedpraten.

Anders dan het artikel laat doorschemeren is de christologische herbezinning geen typisch Nederlands verschijnsel. Al jaren komen de meest baanbrekende publikaties hierover van Duitse en Amerikaanse theologen.

Boycot

Tijdens hun bezoeken aan Jeruzalem is delegaties van de Raad van kerken verteld, dat deze theologische reflectie gesteund wordt vanuit een kleine groep oecumenisch gezinde westerse theologen in Jeruzalem.

Alle pogingen Palestijnse theologen daarbij te betrekken mislukken. Zij boycotten het werk van het als 'pro-Israël' gebrandmerkte oecumenische theologische onderzoek.

Palestijnse christenen doen een voortdurend beroep op de westerse kerken om dit Kerk-en-Israel werk in Israel stop te zetten. Keer op keer buigen westerse kerken onder het juk van de MECC. Theologen die dit politiek-theologische spel doorzien, worden door hun kerken uit Jeruzalem teruggeroepen. Zo worden bruggen van wederzijds verstaan opgeblazen.

Uit het verslag in 'Trouw' valt niet op te maken, dat de Nederlandse bezoekers de ogen werden geopend voor de tot nu toe duidelijk misverstande theologische en politieke werkelijkheid van het Midden-Oosten. De hervormde synode heeft deze ook niet begrepen. Besloten is de post-Jeruzalem naar Driebergen te verhuizen. De nieuwe functionaris zal intensief contact moeten onderhouden met de MECC. Het in lange jaren zorgvuldig opgebouwde vertrouwen van de Joodse gemeenschap in Israel is daaraan ondergeschikt gemaakt.

Het 'gesprek van Kerk en Israel' gaat terug naar af. Het was te verwachten, want christenen bekeren is een heidens werk.

9. Kerk past terughoudendheid bij kritiek op New Age

De auteur is raadsman en directeur van het studiecentrum voor bewuste samenwerking.

"New Age jaagt mensen verder het moeras in", vertelt de kop boven een artikel van hervormd predikant J. Smit (Trouw van 3 augustus).

Gedurende een aantal jaren was ik intensief betrokken, zowel praktizerend als organiserend, bij conferenties en cursussen die wel worden samengevat onder de titel New Age. Ik heb mensen binnen de New Age-stroming gewond zien raken en in het moeras zien verdwijnen en ik heb mensen zien uitgroeien tot prachtige persoonlijkheden. Net als binnen de christelijke kerk.

Jarenlang ook heb ik de discussies gehoord tussen 'kerkmensen' en New Age- mensen. Zelden leidde deze uitwisseling tot een werkelijke ontmoeting. Mij dunkt dat om te beginnen vertegenwoordigers van een kerk, die door haar benadering van christen-zijn eeuwen lang tot de dag van vandaag zo vele mensen fysiek, emotioneel en spiritueel het moeras heeft ingejaagd, een zekere terughoudendheid past bij het gooien van stenen naar anderen. Alleen in een wereld waarin niet veroordeeld wordt, is ruimte om te luisteren.

Uiteindelijk heb ik mij gedistantieerd van de New Age-stroming, zoals ik mij ook ooit heb losgemaakt van de christelijke kerkstructuur. Zonder bittere gevoelens, maar wel met redenen. Nu ben ik belijdend dakloos christen.

Angst

De wil om werkelijk naar elkaar te luisteren als mensen die op zoek zijn naar de betekenis en de essentie van dit leven, naar de grote vraag wie God is, wordt naar mijn ervaring overwoekerd door een levensgrote angst.

Terecht stelt de heer Smit dat de New Age-stroming geneigd is de grote levensvragen uit de weg te gaan en alles te verklaren en te beheersen.

Dat is niet slechts specifiek voor New Age, dat is des mensen. De christelijke kerk, en zij niet alleen, staat bol van de uitspraken waarin getracht wordt God naar ons evenbeeld te scheppen, in plaats van ons te realiseren dat "God ons naar Zijn evenbeeld heeft geschapen".

Wat maakt ons zo bang voor een situatie, waarin wij het niet weten?

Waarin wij vooral vragen hebben en in absolute zin niet weten wat ons nog te wachten staat? Niet alleen na de dood, maar zelfs niet over een kwartier?

Wij zelf zijn het die concepten creëren om het Onnoembare, dat wij niet mentaal kunnen bevatten, toch te bevatten. Zo creëren wij een illusionaire wereld naar ons bevattingvermogen, die alleen maar teleurstellingen en defensief gedrag op kan roepen. De geschiedenis laat ons zien, hoe ver wij mensen gaan om deze geloofs-concepten te vuur en verdoemenis te verdedigen, tegen alles en iedereen, die als 'ongelovig' wordt gezien.

Ik ben het geheel met de heer Smit eens, dat het een kunst is om met een vraag te durven leven, zonder het antwoord zelfte interpreteren naar kleine mentale maatstaven, zogezegd 'spirituele rationalisaties'. Ook in de New Age-stroming is er de behoefte om weg te gaan van lijden en pijn en deze te plaatsen in het licht van wat in een mens emotioneel aanvaardbaar is. En toch zit er ook een andere kant in de poging van de New Age-mens om de God van Liefde ook te kunnen zien in alle pijn en lijden. Christendom, niet Christus de minnaar van mensen, heeft eeuwenlang een God van afgescheidenheid gepredikt en een grote afstand geschapen tussen de zondige mens en God ergens daar, ver weg. Het heeft schuldgevoelens en schaamte oproepen, waaronder duizenden mensen gebukt gaan. Ds. Smit ondervraagt zichzelf terecht omtrent zijn eigen gevoelens naar de New Age-stroming, maar vraagt hij zich ook af waarom deze stroming überhaupt bestaat en wat zij het christendom zou kunnen zeggen? Bij voorbeeld dit: vele christenen zullen kunnen beamen, dat de aandacht en het respect voor henzelf naastenliefde, opoffering, jezelf wegcijferen, niet aan jezelf denken, maar aan een ander. In allerlei variaties vlogen zij je om de oren.

Narcistisch

In de New Age-stroming, waarin overigens vele 'dakloze' en belijdende christenen rondwaren, wordt de mens zelf sterk centraal gesteld. Voor sommigen slaat dat inderdaad door naar een narcistische houding. Toch is het mijn ervaring, dat de wijze waarop binnen New Age de mensen met elkaar omgaan zeer aandachtig en vol respect is, af en toe naar mijn smaak zelfs wat te sentimenteel.

Bovendien kenmerkt de omgang zich door een grote openheid, omdat mensen zich niet of nauwelijks verbonden voelen met een bepaalde traditie of geloofssysteem. Er is een behoefte om de individuele mens in al zijn mogelijkheden te benadrukken.

De mens op zoek naar God is niet af gescheiden van de mens op zoek naar zich-zelf. Tenminste als dat 'zelf' beschouwd wordt als dat wat hij of zij in essentie is. De mens geschapen naar Gods evenbeeld. Een groot mysterie, deze uitspraak. Hoe kan de mens die in waarheid op zoek is naar dit essentiële zelf, niet op zoek zijn naar de ander, niet op zoek zijn naar God?

Het kan misschien wel van elkaar onderscheiden worden, maar niet afgescheiden. Het lijkt zo paradoxaal, maar de mens op zoek naar zijn diepste zelf, is de mens die aan het sterven is aan het 'kleine zelf', aan het egoïstische zelf. In de soefitraditie wordt gezegd: "Sterf voordat je sterft!" Het is de mens die zijn eigen persoonlijke rommel aan het opruimen is in het verlangen God te kunnen ontmoeten, of, zoals anderen zullen zeggen, de Waarheid te zien, of de Essentie, of de Grote Geest. Wij kunnen niet weten, hoe dat eruit ziet, tenzij wij God ontmoet hebben, zoals bij voorbeeld Christus. Dus zou ik zeggen: handen af van God en werken aan de schoonmaak in onszelf.

Oppervlakkig

Gesprekken met toonaangevende mensen maakten mij duidelijk dat de New Age-stroming inboet aan kracht. Veel mensen hebben behoefte aan een volgende stap. Zij ervaren de New Age-stroming te zeer als een oppervlakkige stroming, een spirituele supermarkt, waarin de 'leraren' of 'gidsen' over het algemeen te weinig geworteld zijn in traditie of kennis van het ambacht dat zij aanbieden. Het taalgebruik is daarom al gauw

wat zweverig en binnen de stroming zelf is er te weinig een kritische houding, die vraagt om specifieke kennis van het aangeboden.

Het beoefenen van bijvoorbeeld yoga of meditatie of rebirthing los van de achtergrond ervan kan leiden tot een ontworteling in de mens zelf. De stroming die samengevat wordt onder de naam New Age bezint zich op de vraag wat de waarde is van de verbondenheid met de wortels van een traditie, zoals de christelijke traditie.

Maar als het even kan dan graag zonder grijpgrage concepten, en wel met de moed om in onzekerheid te leven.

10. Hollandse evangelisten: Wij rusten Russen toe. Dat mag

Sinds twee jaar wordt Rusland overspoeld door evangeliserende kerkgenootschapjes en sekten, overal vandaan. Een serie over deze invasie en de ziekten van de Russischorthodoxe kerk. Aflevering 6, tevens de laatste: Evangeliseren vanuit Nederland.

EDE, DOORN - "Het werk van de Heilige Geest. Daar geloof ik in", zegt Willem van Harten, en groot als hij is, glimlacht hij goedmoedig. "In Rusland heb ik ervaren dat God mensen naar zich toehaalt en open maakt voor zijn boodschap. Daar kwamen tijdens bijeenkomsten die we in het stadion van Samara organiseerden, per avond drie- tot vierduizend mensen naar voren om hun leven aan Jezus Christus te geven. Imponerend."

In totaal kwamen er in de drie weken die Van Harten (43) vorig jaar samen met bijna twintig collegaevangelisten uit Nederland in het gebied aan de Wolga doorbracht, bijna 15 000 mensen tot bekering. "Wat wil je eigenlijk met zo'n klein groepje in een stad van twee miljoen", had hij zich even vertwijfeld afgevraagd. Maar de Russen bleken uiterst toegankelijk en aanspreekbaar, ze lieten de evangelisten hun folders uitdelen, hun liederen zingen, hun boodschap verkondigen.

"Ik hou het heel simpel", aldus Van Harten. "Ik ga erheen met de Here Jezus-verhaaltjes van vroeger, van een liefdevolle vader en een zoon die voor jou is gestorven. Dat geeft mensen daar de troost, de veiligheid en houvast die ze nodig hebben. Er waren natuurlijk ook toehoorders die dat radicaal afwezen en over hun ellende begonnen. Dan kom je gewoon met een verhaal over de Verloren Zoon of over Job."

Eind deze maand wil Van Harten opnieuw naar Samara. De bekeerlingen van vorig jaar zijn net als baby's, zegt hij. Je kunt ze niet alleen laten.

Ze moeten worden opgevoed, heel voorzichtig, totdat ze zelf het vaandel kunnen overnemen. Hoe lang dat duurt, durft hij niet te zeggen.

Van Harten, lid van de hervormde kerk en voormalig auto-monteur, ging twee jaar geleden naar de 'Grote Opdracht School', de cursus die is opgezet door de organisatie voor evangelisatie en toerusting Agape - bekend van 'Er is Hoop' - en ieder jaar op andere plaatsen in het land wordt aangeboden.

Op die school worden methodieken en 'overdraagbare concepten' aangereikt, waarmee christenen in het openbaar over hun geloof leren spreken. Want "het verlangen om over de Heer te spreken", leeft bij veel mensen, maar niet iedereen heeft de begaafdheid om te spreken, is de ervaring van Agape.

"De methodiek is een aanvulling, zodat het spreken niet blijft voorbehouden aan de begaafden", verklaart Jeene van der Hoef, coordinator zendingsprojecten van Agape. "Er is een eenvoudige manier van evangeliseren, die iedere christen kan aanleren. Daar is heel veel belangstelling voor. Jaarlijks volgen honderden mensen uit de grote reformatorische kerken, maar ook baptisten en vrij evangelischen, onze eenjarige cursus. Daarmee kunnen ze in het land, in de regio aan de slag.

Zoals de 'Er is hoopactie een eigen leven is gaan leiden en iedereen 'Er is hoop-werk' kan gaan doen, zo kunnen cursisten zelfstandig evangeliseren."

Uit dezelfde poel worden vrijwilligers voor de evangelisatie in Rusland gerecruteerd. Agape, voortgekomen uit de internationale organisatie Campus Crusade for Christ, werkt samen met andere Europese spruiten van de CCC aan 'Mission Volga': een evangelisatie-campagne, gericht op grote groepen mensen in geurbaniseerde gebieden in Rusland. Van de twaalf steden die zijn uitverkoren - langs de Volga, tussen Sint Petersburg en Rostov aan de Don - heeft de Nederlandse tak de stad Samara als 'proefpolder' geadopteerd. Vorig jaar was het animo groot, maar dit jaar werden met pijn en moeite tien mensen bereid gevonden - volgens Van der Hoef vooral het gevolg van de politieke instabiliteit in het land.

Leren vissen

Het nieuwe wetsvoorstel dat buitenlanders verbiedt te evangeliseren, religieuze geschriften te verspreiden of commerciële activiteiten te ontplooien, is nog niet van kracht en de verwachting is dat ook de laatsten van het team een visum zullen krijgen. Hoe dan ook had Agape, indachtig het Chinese spreekwoord: 'Geef een man een vis, en hij komt morgen voor een nieuwe vis; leer een man vissen en hij kan leven', al het accent verlegd van evangelisatie naar toerusting (ofwel opleiding) en ondersteuning van plaatselijke kerken. Daarmee zijn ze ook formeel op de goede weg en blijven ze binnen de mogelijkheden van de nieuwe wet, die buitenlandse organisaties toestaat Russen voor evangelisatiewerk in te schakelen.

"Het zou niet goed zijn als we jaar in jaar uit vanuit onze westerse cultuur gaan evangeliseren', aldus Van der Hoef. "Een Rus is in zijn religieuze beleving veel meer een gevoelsmens. Die zit te wachten op een donderslag, zoals Maarten Luther. Met onze intellectuele benadering, evangelisatie middels boekjes, hebben we ook wel eens de plank misgeslagen. Verder manoeuvreert een christen-Rus een westerling al snel in de positie van meerdere, terwijl we dienend willen zijn aan de Russische gemeente.'

"Toch laten we de evangelisatie en toerusting niet aan de Russen zelf over. Dat enorme land kan niet worden bereikt door het handjevol gelovigen dat er nu rondloopt. Een aantal gelovigen heeft de hulp van het westen ingeroepen, om training te ontvangen. Daarvoor hebben wij de verantwoordelijkheid. En er is haast geboden. Toen het land openging, waren er tegelijk voortekenen dat dit niet eeuwig zou duren. Generaties Russen hebben verstoken geleefd van het evangelie. Wij willen hun de kans geven daarmee in aanraking te komen. Met de tijd die ons is gegeven, willen we als goede rentmeesters omgaan.'

Bedreigd voelen de evangelisten zich niet door de voorgestelde wetgeving.

"In al dit soort dingen zie ik de werking van God', zegt Van Harten.

"We hebben jaren gebeden om een open deur. Die is er nu en God zal hem niet zo maar weer dichtdoen. Ik kan me voorstellen dat de Russen zich overrompeld voelen. We zullen wat fijngevoeliger moeten zijn, wat minder in het openbaar moeten spreken en wat meer de nadruk leggen op de training van Russische mensen. Maar dat moet je ter plekke bedenken.'

"Je weet niet hoe het uitpakt', zegt Van der Hoef. "Plaatselijke autoriteiten reageren wisselend. In de ene plaats mag je dingen die formeel niet mogen, ergens anders mag je niet wat formeel wel mag. We zullen een beetje spelen met wat wel en niet kan.'

Orthodoxen

Het contact dat Agape tot nu toe met de Russisch-orthodoxe kerk in Samara heeft gehad, wordt ronduit slecht genoemd. Er waren voorstellen om gezamenlijk lectuur te verspreiden en gezamenlijk te spreken, maar de orthodoxe parochie was vanaf het begin voor niets te porren, behalve voor het ontvangen van humanitaire hulp. Maar beschuldig Agape niet van kolonialisme. "We hebben nooit het evangelie gepredikt met een zak suiker in de hand", aldus Van der Hoef.

De lokale protestantse kerken daarentegen - baptisten, luthersen, methodisten - waren veel enthousiaster. Op uitnodiging van de baptisten is dit jaar ook het visum aangevraagd. Van der Hoef: "Agape werkt beslist interkerkelijk. We ondersteunen plaatselijke kerken en zullen nooit mensen naar een bepaald kerkgenootschap dirigeren. Met de protestantse kerken en met de Russisch-orthodoxe kerk hebben we gemeen, dat Jezus de basis van onze boodschap is. Zijn opstanding is een toetssteen voor goede evangelisatie. Een andere toetssteen is het streven om mensen te helpen een relatie met Jezus te hebben in hun eigen cultuur.'

Dollar

"Ik kan me voorstellen dat de orthodoxe kerk zich verzet tegen al die buitenlandse evangelisten. Er is ontzettend veel wildgroei en er bestaat een reeel gevaar dat de waarde van de dollar wordt verkondigd, in plaats van het evangelie. En er zijn inderdaad heel veel sekten die over het land heenvegen, de Bahai's, Jehova Getuigen of Hare Krisjna. Die preken louter en alleen voor eigen parochie.'

Is evangeliseren hoe dan ook niet een westers fenomeen, dat niet past in het oosten? "Nee, in de orthodoxe catechismus komen verschillende passages voor, waarin het getuigenis een belangrijke rol speelt. De volksaard maakt het misschien moeilijk, maar evangeliseren past binnen het Russische gedachtengoed en in de geschiedenis van de orthodoxe kerk.

Bij Agape ligt, net als bij 'Operatie Mobilisatie' en 'Youth with a Mission' (Jeugd met een Opdracht) de nadruk op evangelisatie en toerusting. Organisaties als Dorkas en Vervolg Christendom zijn gespecialiseerd in materiele hulpverlening, Open Doors en Scripture Bible Union verspreiden lectuur, en er zijn diverse mediagroepen. Tussen al die clubs is geregeld overleg. "Niet om gedetailleerde strategieën af te spreken, maar om zoveel mogelijk wederzijds versterkend te werken en elkaar niet in de wielen te rijden", aldus Van der Hoef.

Rusland is een enorm land, benadrukt hij nog eens. Er zijn nog een heleboel blinde vlekken en die gebieden te bereiken, dat wordt "de taak van de Rus. Wat wij doen in Europees Rusland is een druppel op een gloeiende plaat. Het is niets vergeleken bij wat de Russen zelf moeten en kunnen gaan doen. Een westerling is, als hij zich goed opstelt, een katalysator. De Russen zijn degenen die de reactie gaande moeten houden.'

De man in het wit behoort tot een van de vele sekten die momenteel in Rusland opduiken
FOTO LEO ERKEN

2013 – Christen – Trouw

1. Martelaarschap is bij ons geweldloos Christelijke theologie richt zich te veel op de dood Martelaar, en welke weg te kiezen

Pas achteraf weet je wat 'goed of slecht' martelaarschap was. De ware martelaar heeft er in elk geval niet op aangestuurd. Het martelaarschap kan de uiterste consequentie van je leven zijn, maar mag nooit het doel zijn. Verheerlijking van martelaarschap vind ik fout.

In 1998 zijn bij de Westminster Abbey beelden geplaatst van martelaren uit de 20ste eeuw, mensen als Martin Luther King, Dietrich Bonhoeffer, Oscar Romero en Maximilian Kolbe. De martelaarsdood was niet hun doel. Martelaarschap is een beladen woord. Het komt van het Griekse martyrion, 'getuigenis'. Getuigenis afleggen van een waarheid die men vaak als absoluut ziet en bereid is met geweld te verdedigen; geweld tegen anderen en zichzelf.

Dat ontaardt dan in een spiritualiteit van de dood. Rabbijn Jonathan Sacks zei in de Ikon-serie over grote denkers dat vrede van hogere waarde is dan waarheid. Daarmee ben ik het eens. Om martelaarschap hangt het idee 'de waarheid in pacht' te hebben. Maar de vraag moet zijn: hoe kom je tot vrede?

Het woord martelaar roept bij mij het beeld op van een bloeddorstige monstergod die wil dat mensen zich opofferen, in een gevecht om de ene waarheid. Als je dat propageert, creëer je een gewelddadig geloof en een gewelddadige samenleving. Christelijke theologie richt zich te veel op de dood. De Duitse theologe Dorothee Sölle waarschuwde al in de jaren zeventig voor een offertheologie met een sadistische god op de achtergrond. De verheerlijking van het kruis is problematisch. Het kruis is de consequentie van de weg van Jezus. Het gaat niet om de verering van het kruis maar om de navolging van Jezus' leven dat aan het kruis voorafging. Het is de opstanding in het leven. Het opstaan tegen de krachten van de dood en voor een levengevende spiritualiteit.

Natuurlijk heb je moedige mensen nodig, zij houden de samenleving een spiegel voor en zijn bereid grote risico's te nemen. Maar moed tonen is iets anders dan de ideologie van de zelfopoffering te omhelzen.

Beelden en taal beschrijven een werkelijkheid maar creëren ze ook. Paus Johannes Paulus II liet een lijst aanleggen van mensen in de 20ste eeuw die met hun bloed een getuigenis hebben afgelegd. Alleen al in Duitsland leverde dat zevenhonderd martelaren op, een selectie uit liefst 12.700 kandidaten. Maar wat beoog je daarmee? Wil je zulke bloedgetuigenissen aanwakkeren? Moedige mensen moet je gedenken. Maar je moet voorzichtig zijn met beelden die met geweld zijn doordeesemd.

Martelaarschap moet je van geval tot geval bekijken. Er bestaat geen algemene ethiek van martelaarschap. Het is gebonden aan de persoonlijke en maatschappelijke context. De toetsing blijft voorbehouden aan het eigen geweten, of beter: aan het Laatste Oordeel.

Het gaat om navolging van een manier van leven, niet om de idee dat je meteen naar het paradijs gaat, nadat je zo veel mogelijk anderen mee de dood in hebt genomen. Die

jongens die nu naar Syrië gaan, moet je op alle mogelijke manieren tegenhouden. Het is zinloos martelaarschap, ze zijn kanonnenvoer. Maar we moeten wel proberen te begrijpen waarom ze het doen, met meer empathie en minder argwaan dan nu het geval is.

Hoogleraar Manuela Kalsky bekleedt aan de VU de Edward Schillebeeckx-leerstoel voor Theologie en Samenleving.

Is martelaarschap prijzenswaardig of verdient het scherpe afkeuring? Wanneer zijn martelaars helden en wanneer zelfvernietigende en moordende doods aanbidders?

Bij doopsgezinden ligt op de avondmaalstafel niet een bijbel maar de Martelarenspiegel, een zeventiende-eeuws boekje van Tieleman van Bracht. Het eerste deel behandelt de martelaren uit de christelijke begintijd, het tweede gaat over de reformatie. In een latere editie is op een illustratie van Jan Luyken een processie te zien, in Gent. Als de monstrans met de gewijde heilige hostie voorbijkomt buigen alle toeschouwers, op één man na. "Mijn God is geen brood", roept hij. Volgens het katholieke dogma moet elke christen de hostie aanbidden. Omstanders proberen de man naar beneden te duwen maar hij blijft koppig. Dat kost hem zijn leven.

Een ander verhaal gaat over een vluchtende doopsgezinde uit Monnickendam. Het is winter, de hem achtervolgende schout zakt met zijn paard door het ijs. De doopsgezinde redt hem. De schout bedankt hem maar arresteert hem alsnog, waarna hij ter dood wordt gebracht.

Wij doopsgezinden zijn de enige groep die zowel door katholieken als protestanten is vervolgd. De protestanten hebben de doopsgezinden niet gedood, mede dankzij Willem van Oranje, maar ze konden alleen aan de slag in vrije beroepen. Ze gingen vaak in de handel, werden rijk en vrijzinnig. Martelaarschap is bij doopsgezinden gewelddoos, het heeft niets te maken met zelfmoordterrorisme. In de begintijd gebruikte een kleine groep geweld, in Münster. Dat werd een drama. Menno Simons heeft vervolgens geweld verboden.

We hebben twee relikwieën: een priem om de tong van ketters te doorboren en het uitgedroogde peertje van Maaïke Boosers uit Doornik. Ze stuurde het voor haar executie naar haar zoon, met een afscheidsbrief. De zoon bewaarde het peertje. Vanaf de vervolgingstijd is dat peertje overgeërfd, via de familie Boosers naar de familie Van Geuns en ten slotte De Hoop Scheffer. Jacob de Hoop Scheffer was hoogleraar aan het Doopsgezind Seminarie en heeft het peertje toegevoegd aan de collectie van die instelling.

Wat die man in Gent deed zouden wij nu niet doen. Het was die tijd. De dood was overal. Van een gezin met dertien kinderen konden er zo maar twaalf overlijden. Een griepje kon het einde betekenen. En verder zou, dacht men, ook het einde van de tijden snel aanbreken. Men was erg bezig met wat men de 'eindbestemming' noemde. Een goede voorbereiding op het hiernamaals was belangrijker dan het leven op aarde.

Ook toen al had het martelaarschap nog een andere betekenis, die het bij ons nog steeds heeft, de navolging van Jezus. Doopsgezinden zijn minder dogmatisch dan calvinisten. Voor doopsgezinden was het leven even belangrijk als de leer. Vandaar dat het thema 'navolgen' van de levensstijl van Jezus centraal staat. Dat is ook een reden voor de

volwassenendoop. Het gaat niet om het afwassen van erfzonde, maar om teken van bekering tot een vernieuwd leven (Beteringe des levens).

Daarom is die Martelarenspiegel zo belangrijk. Jezus wilde een groep vrienden nader tot God brengen via een bepaalde leefstijl. De autoriteiten beviel dat niet, maar Jezus zette door en offerde zelfs zijn leven op.

Het is nu niet meer de zestiende eeuw, maar de vraag wat navolging betekent in onze tijd blijft actueel. En ingewikkeld. Al staan er gelukkig geen brandstapels meer te smeulen.

Henk Leegte is doopsgezind predikant in Amsterdam.

Rondom martelaarschap hangt het idee 'de waarheid in pacht' te hebben. Maar de vraag moet zijn: hoe kom je tot vrede?

Het gaat bij de volwassenendoop niet om het afwassen van erfzonde, maar om bekering tot een vernieuwd leven

2. In de Sportbijbel getuigen topsporters van hun geloof

Als er naar bijbelse normen gesport zou worden, waren er minder misstanden in de sportwereld, denkt Erik Bolhuis, manager bij Stichting Geloofshelden. Samen met City Bibles, een organisatie die Bijbels verspreidt, presenteert de stichting vandaag de Sportbijbel, in een sportcentrum in Soest.

In deze Sportbijbel staat het Nieuwe Testament, aangevuld met de getuigenissen van vijf christelijke (ex-) topsporters. Vince Rooi, Levi Risamasu, Marnix ten Kortenaar, Jesse de Haan en Bert Flier vertellen over wat hun geloof voor hen betekent. Hierbij linken ze naar momenten uit hun sportcarrière. De stichting heeft als doel zowel christelijke als niet-christelijke sporters te 'begeleiden in hun geestelijke zoektocht'. Bolhuis legt uit: "We maken de Bijbel en dus het geloof op deze manier aantrekkelijk voor jonge mensen. Het is voor hen een mooie aanleiding om zich eens te verdiepen in het christelijk geloof. Daarbij biedt het boek handvatten voor sporters bij het beoefenen van sport. Hoe ga je bijvoorbeeld met elkaar om bij een teamsport? We verwijzen naar passages in de Bijbel."

Daarnaast dient het boek een evangelisch doel. Verschillende sporters, onder wie, ex-schaatser René Ruitenbergh en ex-voetballer Bert Konterman, zullen binnenkort spreken op kerken en scholen. Op deze plekken zullen ze vervolgens de Sportbijbel uitdelen. Ook gaan de **christen**-sporters sportclinics en zomerkampen organiseren voor jongeren tot achttien jaar.

Eind jaren negentig verscheen de eerste Sportbijbel en vandaag komt al weer de vierde variant uit. De Sportbijbel is te bestellen via www.geloofshelden.nl voor tien euro per stuk.

3. 'Theologen, kijk ook eens naar Happinez'

Voor de 'knip- en plakspiritualiteit' van de moderne zinzoeker hebben theologen weinig aandacht. De Amsterdamse VU wil dat veranderen. tekst Wilfred van de Poll

Wie zit er nog te wachten op een theoloog? Het shopgedrag op de relimarkt verandert ingrijpend. Mensen zoeken hun heil steeds minder bij de pastoor of de dominee. Zoals er zwevende kiezers bestaan, zo zijn er volgens godsdienstsocioloog Joep de Hart ook steeds meer 'zwevende gelovigen': eclecticisch, autonoom, zoekend. Zelfs atheïsten 'flirten met God', aldus religiewetenschapper Koert van der Velde, en laten zich inspireren door allerlei rituelen zonder meteen ook de hele religie te omarmen.

Dat brengt de traditionele theologie in een lastig parket. Wat heeft zij deze nieuwe spirituelen te bieden? Aan godgeleerdheid oude stijl hebben die immers geen behoefte. Dikke dogmatische boeken van ooit grote theologen vergaren stof in antiquariaten. Wil theologie overleven, dan zal het roer om moeten.

Althans, dat vinden ze op de Vrije Universiteit in Amsterdam (VU). Terwijl links en rechts theologische faculteiten verdwijnen of opgaan in religiewetenschappen, probeert de faculteit Godgeleerdheid van de VU het hoofd boven water te houden door studenten van allerlei religies aan te trekken en vol in te zetten op interreligieuze dialoog, en dan vooral met het boeddhisme. Want boeddhisme is hot.

Het nieuwste toverwoord heet multiple religious belonging - meervoudige religieuze binding. De term bekt niet erg lekker, maar heeft volgens de VU wel de toekomst. Met geld van het NWO wordt er de komende jaren onderzoek naar gedaan. Het project staat onder leiding van André van der Braak, hoogleraar 'boeddhistische filosofie in dialoog met andere levensbeschouwelijk tradities' en Manuela Kalsky, oprichter van de website Nieuw wij, en Edward Schillebeeckx-hoogleraar Theologie en Samenleving aan de VU.

Argwaan

Volgens Van der Braak en Kalsky is er een nieuwe benadering nodig om de knip-en-plakwerkelijkheid van seculiere zinzoekers anno 2013 te begrijpen. De klassieke theologie sluit hier niet goed op aan. Wie uit meerdere religieuze vaten tapt, wekt volgens hen onder theologen nog steeds argwaan. Zo iemand zorgt voor conceptuele kortsluiting: wie beweert zowel **christen** als boeddhist te zijn, is geen van beide écht. Van der Braak: "En dan klinkt al snel het verwijt van oppervlakkigheid."

Neem een term als 'ongebonden spiritueel', aldus Van der Braak, verwijzend naar het WRR-rapport 'Geloven in het publieke domein' uit 2006. "Zo'n etiket verraadt een oordeel: alsof binding aan één traditie beter is. En alsof deze nieuwe gelovigen zich nergens aan zouden binden." De term 'multiple religious belonging' is volgens Van der Braak minder vooringenomen. "Hij beschrijft accurater hoe mensen tegenwoordig aan religie doen."

Want, zegt Van der Braak, de 'interreligieuze dialoog' speelt zich steeds vaker ook af binnen één persoon. "Vroeger ging de dialoog tussen religies, ook die tussen christendom en boeddhisme, vooral over leerstellige overeenkomsten en verschillen. Het was een academisch gesprek tussen twee goed te onderscheiden tradities. Tegenwoordig lopen die tradities meer door elkaar. Mensen zijn niet zozeer geïnteresseerd in de vraag naar

de waarheid, maar naar praktische waarde: wat heb ik eraan? Velen voelen zich tot meerdere tradities tegelijk aangetrokken. En dat kan heel verwarrend zijn. Hoe kom je tot een coherente identiteit? Dat is een van de grootste uitdagingen van deze tijd."

Christa Anbeek is het roerend met hem eens. Volgens haar is er dringend behoefte aan meer empirisch onderzoek naar het verschijnsel van 'meervoudige religieuze verbondenheid'. Anbeek is sinds deze maand bijzonder hoogleraar aan het Remonstrants Seminarium aan de VU en daarnaast docente aan de Universiteit voor de Humanistiek. In 2003 schreef zij het boekje 'Zin in zen', waarin ze mensen interviewde die aan boeddhisme doen, zonder meteen op te houden seculier of christelijk te zijn.

Anbeek: "Ik woon in Utrecht, vlak bij het terrein waar vorige week het Happinez-festival plaatsvond. Dat werd druk bezocht. Of deze bezoekers zich religieus ergens aan binden betwijfel ik. Maar ze zoeken wel iets. Hun verhalen zijn razend interessant, maar worden nauwelijks bestudeerd door theologen. Zij zouden dit verschijnsel veel serieuzer moeten nemen. Want dit is de toekomst. Zelfs studenten bij mij op de humanistische universiteit zijn geïnteresseerd in religieuze praktijken. Het gaat ze niet om een intellectualistische dialoog, maar om een existentiële zoektocht."

Scherpslijperij

Het is natuurlijk de vraag of mensen zich ooit veel gelegen hebben laten liggen aan de scherp-slijperij van theologen. In de praktijk heeft er binnen elke religieuze bloedgroep wel een vermenging met het alledaagse leven bestaan. Zo bloeide er in de maghreb een wijdverspreide heiligenverering op, vermengde het christendom in Afrika zich met animistische praktijken en bleven er ook in het christelijke Europa allerlei heidense elementen bestaan.

Kortom, is dit onderzoek naar 'multiple religious belonging' niet oude wijn in nieuwe zakken? Van der Braak: "Ik ben de eerste om te erkennen dat er altijd al een kloof heeft gegaapt tussen de theorie en de praktijk, die door wetenschappers vaak als 'volksreligie' werd afgedaan. Wij pleiten ervoor die praktijk eindelijk ten volle serieus te nemen. Sinds de ontkerkelijking is dat alleen maar urgenter geworden. Religieuze instituties hadden vroeger veel macht. Nu zij wegvallen, komt de verwarrende diversiteit van het concrete leven onherroepelijk aan het licht."

Theologen, daal af naar het Happinez-terrein, daar komt Van der Braaks en Anbeeks pleidooi op neer. Maar wat hebben theologen die Happinez-spirituelen dan te bieden? Van der Braak: "Zij kunnen religieuze tradities ontsluiten en nadenken over hoe je daarmee uit de voeten kan, ook als je je niet exclusief aan één wilt committeren. Theologen zullen plaats moeten maken voor een ruimer waarheidsbegrip, maar dat wil niet zeggen dat je meteen belandt in een moeras van relativisme. Het gaat om het gesprek, gevoerd vanuit je eigen verworteling in een traditie of tradities."

Ook Anbeek ziet nog steeds een taak weggelegd voor theologen, zij het een nederige. "Als zij zouden verdwijnen, zou dat een verschraling zijn. Op zijn best houd je een louter psychologische of instrumentele benadering van religie over. Zoals die van Alain de Botton, die allerlei gebruiken van religie wil lenen, maar de inhoud overslaat. Theologen zorgen ervoor dat juist die inhoud toegankelijk blijft."

De theoloog van de 21ste eeuw is voor Van der Braak en Anbeek dus niet iemand die met geleerd aplomb zegt hoe het zit, of die zich terugtrekt op het veilige, zij het

krimpende kerkelijke erf, maar iemand die de zoektocht naar zingeving daarbuiten faciliteert. Anbeek: "Theologie moet het religieuze gesprek in de samenleving gaande houden."

'Vroeger had je een dialoog tussen religies. Nu speelt zich die interreligieuze dialoog zich steeds vaker af binnen één persoon.'

'Ongebonden spiritueel, zo'n etiket verradt een oordeel'

4. Religieuze instellingen kunnen nog veel leren van de rituelen bij voetbal

Als christelijke kerken het steeds moeilijker hebben, waar kunnen ze dan afkijken om weer populair te worden? Voetbal, is het antwoord van historicus en sportdeskundige Nils Havemann. In het Katholiek Nieuwsblad beschrijft hij de volgens hem 'idolate' rituelen die voetbalfans tijdens de wedstrijden uitvoeren. Havemann zegt dat het niet scheren van de baard of het aantrekken van een geluksshirt een heel serieuze vorm van geloof is voor veel fans, spelers en coaches. Hij ziet de 'cultische verering' van voetballers en clubs dan ook als een soort nieuwe religie.

Volgens Havemann is er veel bijgeloof aanwezig onder de fans. Hij zegt dat hij als christen daar om kan lachen, en dat hij het verdrietig vindt dat mensen voetbal nodig hebben om de zin van het leven weer in te zien.

Toch moet deze nieuwe religieserieuze genomen worden, volgens Havemann. Zo zouden mensen bij voetbal eenzelfde gemeenschapsgevoel vinden als christenen in de kerk vinden.

Kerken zouden vaker naar voetbal moeten kijken, aldus Havemann. "Blijkbaar is voetbal veel toegankelijker en heeft het een begrijpelijker taal. Misschien kunnen de kerken daar iets van leren", zegt hij. Maar dat betekent niet dat kerken zich moeten inlaten met balzegeningen en andere rituelen van de voetbalcultus. Volgens Havemann zouden kerken zich door dit 'onhandige meeliften' belachelijk en ongeloofwaardig maken.

Ook in Tussentijds, het tijdschrift van de Vereniging van Geestelijk Verzorgers Albert Camus, worden alternatieven gegeven voor religieuze rituelen. Ritueelbegeleidster Hedi Hegeman beschrijft in het blad hoe zij een bruiloft begeleidde met het strooien van zand en het wassen van de handen in zeewater. De dochter van het bruidspaar, wier naam 'woelige zee' zou betekenen, werd welkom geheten met de woorden: "Gezegend zijn de wegen die jij zult gaan, om te bestaan. In liefdesnaam." Volgens Hegeman is er steeds meer vraag naar dit soort rituelen in de seculiere maatschappij en raakt godsdienst langzaam op de achtergrond. Wereldreligies zouden in onze maatschappij echter wel in opkomst zijn.

Hegeman geeft geen voorbeeld, maar even verderop in Tussentijds staat wel een Keltische zegenbede. Rin Vastrick, die zichzelf onder andere als dromer, pelgrim en nomade beschrijft, vertelt over zijn pelgrimages naar de notenboom in zijn tuin. In een tijd waarin geestelijk verzorgers steeds minder vanuit een religie gaan werken, lijken ze betekenis uit alles om hen heen te willen halen. Zo beschrijft Vastrick in detail de functies van zijn notenboom. Die herinnert hem aan het bestaan "in nauw contact met de aarde, reikend naar de hemel".

Het Nieuw Israëlietisch Weekblad laat zien dat het er in het jodendom heel anders aan toe gaat. Hier wordt het traditionele gebruik om een kip om je hoofd te slingeren nog altijd uitgevoerd. Bij dit ritueel zegt de gelovige jood herhaaldelijk dat de kip als zijn plaatsvervanger geofferd wordt. Daarna sluit hij het ritueel af met de woorden "deze kip/haan zal de dood ingaan, en ik zal een lang en goed leven ingaan, in vrede".

Ook al is het joodse geloof volgens auteur Leo Mock de afgelopen twee millennia steeds meer een schrift-religie geworden, dit blijft nog altijd een gebruikelijk ritueel tijdens de jaarlijkse feestdag Jom Kipoer (Grote Verzoendag). Volgens Mock herinnert het de joden

aan andere tijden, waarin nog geofferd werd en zij nog een tempel hadden. Tegenwoordig worden alleen in Israël kippen geslacht om aan de armen te geven. Ook daar kan het binnenkort echter afgelopen zijn met het offeren, omdat dierenbewegingen in opstand komen.

Religieuze instellingen veranderen allemaal op hun eigen manier met de tijd mee. Zo verschuiven joden de aandacht van de rituelen naar de Tora en proberen ritueelontwerpers een alternatief voor seculiere burgers te vinden. Als dit alles niets oplevert, kun je altijd nog, zoals Havemann, afkijken bij de rituelen van de populairste sport van het land: voetbal.

5. 'Vrijgemaakte kerk en SP, een logische combinatie'

Het pas beëdigde SP-Kamerlid Tjitske Siderius uit Zwolle behoort tot de vrijgemaakt-gereformeerde kerk. Het lijkt een opmerkelijke combinatie - maar dat is het niet voor Siderius. 'Dat vasthoudende, ja, dat is wel een overeenkomst.' interview Maaïke van Houten

Of de SP van alle politieke partijen de meest christelijke is, dat vindt ze moeilijk te zeggen. "Voor mij is dat natuurlijk wel zo", zegt Tjitske Siderius, lid van de vrijgemaakt-gereformeerde kerk en onlangs beëdigd als Kamerlid voor de SP. "Maar in het algemeen is het nogal wat om te zeggen: dat is de meest christelijke partij."

Siderius is op en top SP. Ze stemt er sinds haar achttiende op, ze is sinds tien jaar lid, ze is fractieleider in Zwolle, ze was medewerkster van de Tweede Kamerfractie en ze vervangt sinds twee weken een zwanger Kamerlid. Haar werkkamer aan het Binnenhof hangt vol met posters van demonstraties, acties, leuzen tegen armoede en voor werk. Aan de verwarming zijn met magneten een paar tomaten geplakt.

Tot zover niks bijzonders. Maar de 32-jarige Tjitske Siderius is ook lid van de vrijgemaakte kerk in Zwolle, ze groeide op in een vrijgemaakt-gereformeerd gezin, haar ouders lazen en lezen het Nederlands Dagblad en ze stemden op de partij van de vrijgemaakten, het GPV, in 2001 opgegaan in de ChristenUnie. De band tussen kerk, krant en politiek was hecht, voor gewone kerkleden was het een automatisme dat ze stemden op hun eigen club.

Kleine zuil

"De vrijgemaakte kerk is altijd heel geïsoleerd geweest", schetst Siderius het religieuze milieu waarin ze is opgegroeid en waarvan ze nog vol overtuiging deel uitmaakt. "We hadden onze eigen kerk, onze eigen scholen, ons eigen reisbureau. Je hoefde je niet te mengen in de samenleving, als je iets wilde kon je altijd terecht bij een broeder of zuster."

De kleine zuil is wel wat opener geworden, zegt Siderius, en daar is ze blij om. Ze heeft vast fans in de kerk, ze kent wel een enkele vrijgemaakte die is terechtgekomen bij D66, Marcial Hernandez was vrijgemaakt toen hij kamerlid werd voor de PVV. Tegelijkertijd weet ze ook dat haar keus voor de linkse, uitgesproken socialistische partij in orthodox-christelijke kringen een opmerkelijke is. "Ik vind het zelf heel logisch dat ik bij de SP zit, maar ik weet dat mensen daar zo tegenaan kijken."

Ze krijgt er kritische vragen over en, erger, boze opmerkingen dat ze lid is van de SP. Was Karl Marx niet de grondlegger van het socialisme, en was dat niet de man van de uitspraak dat godsdienst opium is voor het volk? "Aan Marx ben ik nooit toegekomen, het Kapitaal moet ik nog lezen", lacht Siderius. Dit standaardwerk zat ook niet in de ideologische scholing die ze heeft gehad bij de SP. Die was vooral gericht op het inhoudelijke en praktische werk van de partij. Denken én doen, zo kan je het samenvatten, zegt het vrijgemaakte Kamerlid.

Dat is ook wat haar aanspreekt in de SP - doen, in actie komen voor mensen die hulp nodig hebben. Het Kamerlid zit vol met voorbeelden waar dat op haar terrein, sociale zaken, naar haar idee tekortschiet. Kinderen in armoede bijvoorbeeld. Luidt de

Kinderombudsman de noodklok over arme kinderen, vraagt de SP een Kamerdebat aan, gaat de PvdA ervoor liggen. "Kun je wat doen, je zit in de positie, en dan laat je het." Of de ChristenUnie, waar veel van haar medekerkleden bij zijn aangesloten en die zich afficheert als christelijk sociale partij. In haar woonplaats Zwolle heeft de CU een wethouder, maar desondanks snijdt het gemeentebestuur volgens de SP'ster in armoederegelingen. "Terwijl er wel geld gaat naar prestigeprojecten als bruggen naar het centrum, zodat toeristen sneller bij de winkels zijn"

Siderius: "Ik bedoel met doen: samen ergens voor staan, ongeacht de afkomst van diegene met wie je werkt." Haar inspiratie voor de praktische politiek haalt ze uit de Bijbel uit de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan, het verhaal over een slachtoffer van geweld dat smeekte om hulp. Van twee priesters kreeg hij die niet, van een Samaritaan wel, terwijl die lid was van een volk waar de Joden geen goed woord voor over hadden. "Het maakt niet uit wie je bent, wat je achtergrond is, maar om wat je doet", concludeert Siderius uit deze parabel. "Dat is precies waar de SP voor staat. Het gaat om de waarden, omzien naar je naaste. Ik vind het mooi dat ik dat kan doen met mensen die niet christelijk zijn. Samen strijden voor een betere wereld."

Siderius ervaart in de SP voldoende ruimte om te zijn wie ze is - dat ze christen is, wisten haar geestverwanten vaak niet eens. Ze vindt het geen enkel punt dat bij de SP de vergaderingen logischerwijs niet beginnen met gebed en Bijbellezing. "Mijn geloof beleef ik niet met mijn collega's, ik hoef hen ook niet te overtuigen van het christendom. Dat ik christen ben speelt in mijn politieke activiteiten geen rol. Ik neem het natuurlijk wel mee, ik ben het wel."

Geen heilig boontje

Christelijke politiek heeft haar nooit aangesproken, ChristenUnie, SGP noch CDA konden haar verleiden tot een stem. "De Bijbel is geen basis voor partijvorming. Politiek en geloof zou je moeten scheiden. In de Bijbel staan uitgangspunten die ik heel belangrijk vind, maar dat is mijn persoonlijke motivatie. Anderen halen die weer ergens anders uit." Siderius denkt dat het enthousiasme voor christelijke politiek tanend is, ook in vrijgemaakte kringen. "De ChristenUnie heeft geen patent meer op de christelijke kiezer", zegt ze over de partij die geleid wordt door Arie Slob uit Zwolle, ook vrijgemaakt, maar geen lid van dezelfde gemeente als de SP'ster.

Het SP-kamerlid noemt zichzelf kerkelijk gesproken 'geen heilig boontje dat altijd vooraan zit'. Ze gaat regelmatig, maar niet elke zondag. Ze voelt zich er thuis, maar hoort liever over 'de mooie dingen in de Bijbel' dan preken over hel en verdoemenis. Ze is niet heel strikt in de leer en ze heeft niks met de overtuiging dat vrijgemaakten het ware geloof uitdragen, iets waar ze wel mee is opgevoed.

"Ja, dat klopt, wij SP'ers denken ook altijd dat we gelijk hebben", zegt Siderius over de vraag of ze nu niet opnieuw in een gezelschap is dat meent de waarheid in pacht te hebben. "Wij denken natuurlijk dat onze politiek de beste is voor het land. We hebben dat helaas nooit in een kabinet mogen bewijzen."

Ze weet dat de SP het imago heeft van het morele gelijk aan haar zijde te hebben. "Er zijn ook wel dingen uitgekomen", verdedigt Siderius zich. Ze noemt de kritiek die de partij had op topsalarissen en bonussen. Die wordt nu breed gedeeld. Net zo gewoon is het inmiddels om niet meteen blij te zijn met de ongereguleerde komst van duizenden

arbeidsmigranten, zoals de SP dertig jaar geleden ook kritisch was over de gevolgen van de komst van gastarbeiders uit Turkije en Marokko.

Siderius: "We hebben een standpunt, en we zijn niet geneigd om daar wat aan te veranderen. Dat vasthoudende, ja, dat is wel een overeenkomst met de kerk."

Wie is Tjitske Siderius?

Tjitske Siderius (1981, Groenlo) studeerde af aan de hogeschool Windesheim in Zwolle, richting personeel en arbeid. Ze werkte als onderwijscoördinator bij de VU.

In 2006 kwam ze in de gemeenteraad van Zwolle, een jaar later werd ze fractieleider. In 2008 werd ze medewerkster bij de Tweede Kamerfractie van de SP. Sinds 3 september vervangt ze een zwanger Kamerlid.

'De Bijbel is geen basis voor partijvorming. Politiek en geloof zou je moeten scheiden.'

6. Zieltjes vissen in Harderwijk

Volgende week beleeft Harderwijk een primeur: de eerste 'christelijke paranormaalbeurs'. Initiatiefnemer Jop van der Bijl (54) verwacht een paar honderd bezoekers.

Huh? Een **christen** die een paranormale beurs organiseert? "Kijk, magnetisme, glaasje draaien, oosterse massage, dat komt natuurlijk allemaal van de satan. Maar je moet de mensen zoeken waar ze zijn, zoals Paulus dat deed. Vroeger deed ik het anders. Met andere leden van mijn evangelische kerk ging ik naar lezingen van mediums, hier in Harderwijk, om de machten van de duisternis te breken. We betaalden netjes entree. Terwijl het medium bezig was, baden wij er tegenin, in Jezus' naam. Ondertussen liepen andere kerkleden biddend om het gebouw heen. Met succes, de lezingen werden gestaakt. Maar we schoten ons doel voorbij."

Hoe bedoelt u?

"We joegen de bezoekers tegen ons in het harnas; ze reageerden heel agressief. Je moet de harten van mensen bereiken. Daarom veranderden we van tactiek. We besloten met een stand op paranormale beurzen te staan en onze diensten aan te bieden. Hier ontdekten we dat veel bezoekers belijdende kerkleden waren. Ik dacht: de kerk zou het spirituele instituut bij uitstek moeten zijn. Maar als mensen het daar niet vinden gaan ze ergens anders heen. Waarom organiseert de kerk niet zelf zo'n beurs?"

Wat is er op uw beurs te vinden?

"We bieden 'spiritual healing', droomuitleg, persoonlijke boodschappen uit de goddelijke wereld - ik citeer even de billboards die ik vandaag overal in Harderwijk aan het ophangen ben. Ze zien er precies zo uit als advertenties voor een paranormale beurs, alleen staat er op de onze 'spirituele beurs'."

Staat er ook dat het christelijk is?

"Nee."

Houdt u de mensen dan niet voor de gek?

"Daarom is de beurs ook gratis. Zodat mensen zich niet bekocht hoeven te voelen. Ik ben daar trouwens niet bang voor, mensen kijken niet naar wat de bron is, als er maar resultaat is. En weet u, het is juist op een niet-christelijke beurs dat je bedrogen wordt. De duivel geeft niks voor niks. Hij geeft iets kleins - een boodschap van een medium, een genezing - maar ondertussen pakt hij je ziel. Je denkt dat je geholpen wordt maar eigenlijk zak je tien keer verder in de stront."

U probeert ook zieltjes te winnen.

"Zo zou ik het niet zeggen, maar ons doel is natuurlijk wel evangeliseren. Jezus zegt dat je vissers van mensen moet zijn. Dus dan moet je nadenken: wat vinden vissen lekker? Wat moet ik aan mijn haakje hangen?"

7. Kunnen zuidelijke landen baat hebben bij onze sobere, calvinistische ethiek?

SECTION: Religie en Filosofie; Blz. 6

LENGTH: 614 woorden

Hij noemt er niet meer dan een paar, maar eigenlijk kan Herman Wegter wel een stuk of tachtig redenen verzinnen om geen **christen** meer te willen zijn. In De Nieuwe Koers somt hij ze op. Christenen zijn bijvoorbeeld geen leuke mensen: anti-homo, antifeministisch, antiwetenschappelijk. En dan hun taal; al die christelijke clichés komen Wegter de neus uit: 'Jezus in je hart laten', 'God groot maken', 'tegen je oude mens strijden'. "Het stikt van de clichés in kerkdiensten en christelijke media. Voor de hoogste concentratie clichés moet je bij de Opwekkingsbundel zijn, de Sky Radio van de kerkliederen. Al die nummers over hoe lief God is, en over onze 'vriend' Jezus." Maar: Wegter is dus wél christen. Waarom? "Omdat ik wíl geloven. Omdat ik ervoor kies. Omdat ik hoop nodig heb. Ik wíl geloven dat ooit alles wat krom is recht wordt. Ik wíl geloven, ook al gaat dat tegen alle logica in."

Daarmee is Wegter in ons deel van de wereld wel in de minderheid. In de afgelopen decennia is het demografisch centrum van het christendom verschoven naar het Zuiden van de wereld. Het zijn vooral de pinkster- en charismatische denominaties die volle zalen trekken. De opkomst van het christendom in Azië, Latijns-Amerika en Afrika valt daar samen met economische groei en de opkomst van het kapitalisme. In Wapenveld ('over geloof en cultuur', jaargang 63) vraagt econoom Peter Mulder zich af of er een verband is tussen die twee ontwikkelingen.

Mulder komt erop omdat er vorig jaar een nieuwe uitgave is verschenen van 'De protestantse ethiek en de geest van het kapitalisme' van de Duitse socioloog Max Weber uit 1905. Daarin signaleerde Weber een verband tussen het protestantisme en het kapitalisme: het sobere leven van calvinisten (hard, rationeel en systematisch werken, en niet mogen genieten van het verdiende geld) leidde tot winst waarmee weer investeringen voor nieuwe activiteiten gedaan konden worden. Zien we in 'het Zuiden' nu een nieuw bewijs voor Webers these? Misschien, zegt Mulder, maar de geleerden verschillen van mening: hebben deze nieuwe vormen van christendom (met hun charismata en welvaartstheologie) een positieve invloed op de ethische leefwijze van de massa's? Vast staat het niet, maar het is mogelijk.

Stel nu dat Weber gelijk heeft en dat religieuze overtuigingen gevolgen kunnen hebben voor de economie. Dan zou je verklaard hebben waarom in de eurocrisis mediterrane Europa zoveel meer problemen heeft dan de noordwestelijke landen. En dan wordt het hoog tijd, schrijft Mulder, dat Webers boek opnieuw gelezen wordt in Den Haag, Frankfurt en Brussel.

Het Nieuw Israëlietisch Weekblad houdt het vuurtje van de discussie over Sinterklaas en Zwarte Piet brandend. Want, schrijft Awraham Meijers in een mild-ironische column: "Dat Zwarte Piet negatieve reminiscenties oproept met het slavenverleden van onze

donkerhuidige medemens is begrijpelijk. Dat echter ook op de status van de Sint een smet kleeft, is amper bekend."

Wat is het geval? Sinterklaas stond van 1941 tot 1944 in dienst van de NSB. Vanaf 1941 had de door de nazi's opgezette liefdadigheidsinstelling 'Winterhulp Nederland' de Sint tot propagandakanon verheven. De NSB was laaiend enthousiast. Maar de innige band tussen Sint en NSB was van korte duur: tijdens de hongerwinter had niemand behoefte aan een vrolijke Sinterklaasviering. Meijers: "Kortom, de Sint was goed fout. Toen. Dus werk aan de winkel voor Federatief Joods Nederland en diens onvermoeibare voorzitter Herman Loonstein om de Sint te verbieden. Op naar het Malieveld!"

bladen Emiel Hakkenes

'Het stikt van de clichés in kerkdiensten en christelijke media. Al die nummers over hoe lief God is, en over onze 'vriend' Jezus.'

8. Als christen het gevaar tegemoet

Na zijn vlucht keert dominee Mohammed anderhalf jaar later met gemengde gevoelens terug naar Timboektoe

Bamako, Mali

"Ik ben een woestijnmens, ik wil terug. In de hoofdstad heb ik niets te zoeken." Dominee Mohammed heeft zijn besluit genomen; hij keert terug naar Timboektoe, de historische stad in het noorden van Mali die hij anderhalf jaar geleden halsoverkop verliet.

Radicale moslimgroepen rukten toen snel op in het uitgestrekte noorden, waarvan ze een groot deel wisten te veroveren. "Op 1 april vorig jaar trokken de djihadisten Timboektoe binnen. Een dag later ben ik gevlucht", vertelt de 55-jarige Mohammed. "Ze schreeuwden dat de sharia zou worden ingevoerd en dat ze christenen zouden doden."

Hij vertrok in de avond, op een motor. "Na 20 kilometer kreeg ik al pech, toen ben ik verder gaan lopen tot een plek bij een rivier. Daar waren meer christenen. In een boot zijn we afgezakt naar een veiliger plaats."

De geestelijke belandde uiteindelijk in Bamako, de hoofdstad van Mali, zo'n 700 kilometer verwijderd van Timboektoe. Hij vond woonruimte bij mensen thuis, zoals vrijwel alle ontheemden in Mali. "Ik vond het leven hier in de hoofdstad zwaar. Hoge prijzen, malaria. Ik voelde me niet vrij. Ik heb gelukkig wel steun gekregen van allerlei hulporganisaties, ook uit Europa."

Dominee Mohammed is voorganger van de 'Assemblee de Dieu', een pinkstergemeente in Timboektoe met zo'n 100 leden, op een totale bevolking van ongeveer 30.000. "Ik denk dat er 300 christenen in de stad wonen. Naast ons zijn dat katholieken en baptisten."

In Mali is minder dan 5 procent van de bevolking **christen**, 90 procent is moslim. Mohammed had extra te vrezen van de djihadisten: hij is als moslim geboren. "Mijn vader moest er niets van hebben dat ik **christen** zou worden. Maar toen mijn zus wilde trouwen met een dominee, waar mijn vader ook op tegen was, is er onderhandeld. Uiteindelijk is dat huwelijk doorgegaan, en ben ik met de dochter van die dominee getrouwd."

Hij zegt zich veel meer thuis te voelen bij het christendom dan bij de islam. "Ik vind het christendom meer zekerheden bieden. Bij de islam kreeg ik het gevoel dat mijn eeuwig leven nog een 'misschien' inhield. En Jezus geeft mij hoop."

De terreinwagen voor zijn tijdelijke onderkomen in Bamako is volgeladen. Een paar mannen binden de laatste koffers vast op het dak. De dominee stapt met gemengde gevoelens in. Hij vraagt zich af of het verstandig is om terug te gaan naar Timboektoe. "Het stelt me wel wat gerust dat er een VN-macht is gearriveerd. Dat u zegt dat er ook Nederlandse militairen naar Mali komen maakt mij blij, zij zijn toch meestal christenen?"

Toch betwijfelt hij of de buitenlandse militairen voor blijvende vrede kunnen zorgen. "De djihadisten hebben handlangers in de steden in het noorden en zelf zijn ze ook niet ver weg. Ze hebben aangekondigd dat zodra de buitenlandse troepen weer zijn vertrokken, ze de volgende dag terugkomen."

Twee dagen later is Mohammed veilig aangekomen in Timboektoe, zonder te zijn tegengehouden door djihadisten of criminelen, een andere reële dreiging. Ook de meeste andere leden van zijn kerkgenootschap zijn teruggekeerd.

Aan de telefoon vertelt hij dat zijn huis is leeggeroofd en beschadigd. "Ook onze school is kapot, maar de schade aan het kerkgebouw valt mee." Hij heeft zich voorgenomen de situatie in Timboektoe nauwgezet in de gaten te houden. "Als het toch niet in orde is of als het niet goed voelt, vertrek ik weer."

'Als het toch niet goed voelt, vertrek ik weer'

9. Met elkaar verwijten maken lossen we niets op

Kathinka Minzinga

Een Russisch-orthodoxe priester die zijn gemeente oproept om Kerk in Actie niet meer te steunen (Opinie, 20 november): dat is zo iets als een Nederlandse ambtenaar die Nederlanders oproept om geen belasting meer te betalen.

Wat ging aan de oproep vooraf? Een uitgezonden medewerker heeft op de opiniepagina (19 november) verteld over zijn ervaringen als begeleider in het programma van de Wereldraad van Kerken. Een programma dat is opgesteld op verzoek van de Palestijnse christenen.

Een priester van de Russisch-orthodoxe kerk reageert vervolgens boos, zijn beleving is een geheel andere. Dan is het goed om met elkaar in gesprek te gaan en uit te leggen wat de Wereldraad beoogt met dit programma. Het programma is bedoeld om bruggen te bouwen. Bruggen tussen christenen en christenen, christenen en joden, joden en moslims en alle varianten die we maar kunnen bedenken.

Medewerkers Piet Kruizinga en Jennifer van Werkhoven gaven daar gestalte aan. Ook Sergej Strandhardt wilde daar wellicht gestalte aan geven toen hij met zijn parochianen zijn medegelovigen bezocht in Hebron.

Hij werd niet met stenen-gooiende kolonisten geconfronteerd, maar met Palestijnse bewoners die op hun vrije dag buiten in het veld hun behoefte deden. Een schokkende ervaring, want daartoe werd de crypte gebruikt. Een leegstaande crypte, die voor de één dus heel wat anders betekent dan voor de ander.

Hoe vertellen we dan ons verhaal? Het verhaal dat we als **christen** geschokt zijn? Door onze pijlen te richten op onze eigen kerk die elders in hetzelfde land iets van het leed van de moslims probeert te begrijpen en zo elders daarvan gewag te doen? Ik denk dat we dan misschien moeten proberen nederigheid te betrachten en niet het kind met het badwater weg te gooien.

Natuurlijk is het ook schokkend dat net deze week een Israëliische soldaat is gedood. We kunnen dan beginnen met statistieken aan te halen en daartegenover Palestijnse doden en gewonden opnoemen, die als gevolg van de bezetting sterven. Het aantal gedetineerden die ten onrechte in administratieve detentie worden vastgehouden. De kinderen die niet meer naar school durven vanwege de aanwezigheid van militairen. Voor elk woord is een ander weerwoord. Wat de kerk beoogt, is luisteren naar een verhaal, in gesprek gaan met de ander. De ander niet af te schrijven, maar bruggen te bouwen.

Kerk wil bruggen bouwen, niet de ander afschrijven

10. De tijdbom tikt altijd in broos Beiroet

De zelfmoordaanslag in Beiroet afgelopen week, herinnert de Libanezen eraan hoezeer hun land vatbaar is voor geweld en verdeeldheid tussen bevolkingsgroepen. Die verdeeldheid krijgen ze van jongs af aan mee. Tekst Iris Ludeker, Beiroet

Een burgeroorlog begint doorgaans niet op een specifiek moment: niemand verklaart de andere partij officieel de oorlog. Maar vraag een Libanees wanneer de Libanese burgeroorlog begon, en hij zal 13 april 1975 noemen. Op die dag vielen christelijke militieleden een bus aan die Palestijnen vervoerde van West-Beiroet naar het vluchtelingenkamp waar ze woonden. Er vielen 27 doden en daarna kwam het niet meer goed. Libanon zonk weg in een bloedig intern conflict dat pas in 1990 voorbij was.

Het kostte Lokman Slim en zijn (Duitse) vrouw Monika Borgmann een hoop moeite om de bus op te sporen. Die bleek een geheel eigen geschiedenis van ellende te hebben: na de eerste aanslag in 1975 knapte de eigenaar het voertuig nog op, maar toen er een paar jaar later een granaat in sloeg, dwong zijn vrouw hem de boel op te doeken en te verkopen. De bus roestte weg in een veld in Zuid-Libanon - tot 2011, toen Slim het verformfaaide exemplaar vond en een ereplekje gaf in de expositieruimte van zijn organisatie Umam.

Vier trucks vol materiaal

Met zijn organisatie Umam probeert Slim, een 51-jarige publicist en documentairemaker, praktisch op eigen houtje iets te doen wat de Libanese overheid nalaat: het vastleggen van de recente geschiedenis van Libanon. Umam, opgericht in 2004, archiveert, herdenkt, en probeert te leren van het bloedvergieten dat Libanon al decennia kenmerkt - ook na afloop van de burgeroorlog. De organisatie brengt, in de woorden van de oprichter, het Libanese 'paradigma' in beeld van een vicieuze cirkel van geweld.

Slim houdt kantoor in zijn villa in Zuid-Beiroet, waarvan de onderste verdieping dienst doet als werkruimte voor Umam. De kamers staan volgestouwd met stapels archiefmateriaal - kranten, tijdschriften, foto's en andere paraferalia. Materiaal komt overal vandaan. Zo reed Slim eens langs het Carlton-hotel in Beiroet, een plek waar tijdens de oorlog veel politieke bijeenkomsten plaatsvonden. Hij zag dat er een container bij het afval werd gezet: het archief. Het leverde vier trucks materiaal op.

Zelfopgelegd geheugenverlies

Maar Umam beperkt zich niet tot de burgeroorlog, zegt Slim. De organisatie wil juist laten zien hoe geweld steeds gereproduceerd wordt, hoe de herinnering aan geweld weer nieuw geweld voortbrengt. Altijd blijft het zoeken naar relevant materiaal. "Tijdens de oorlog van 2006 (met Israël, red.) strooiden Israëlische vliegtuigen boven Zuid-Libanon flyers met waarschuwingen aan de bevolking. Die hebben we ook in onze verzameling."

De oorlog van 2006 was een van de zeldzame momenten in de geschiedenis van Libanon dat de bevolking zich enigszins verenigd voelde. Maar dat duurde niet lang: het land is ook nu weer, mede onder invloed van de sektarische oorlog in het buurland Syrië, verdeeld in groepen - in sjiieten, soennieten, druzen en allerlei soorten christenen. Elke groep, zo niet elk individu, heeft zijn eigen herinnering aan de oorlog. "Een gemeenschappelijke herinnering bestaat niet", zegt Kelly Stedem, een Amerikaanse

onderzoekster die voor Umam werkt. Geschiedenisboeken houden op bij 1943, het jaar dat Libanon onafhankelijk werd. "Er is in dat opzicht een soort zelfopgelegd geheugenverlies."

Daarom bestaat er in Libanon ook geen nationaal archief - niemand durft zijn handen aan het onderwerp van geschiedenis en oorlog te branden. Financiering is een groot probleem. Stedem: "De regering heeft niet eens geld over voor de restauratie van de historische havenstad Byblos, laat staan voor zoiets. Wij moeten het vooral hebben van fondsen uit Europa."

Geheime verklaringen

Niet dat ze bij Umam ongelukkig zijn dat zij het zijn die opdraaien voor het archiveren. De organisatie beschikt over gevoelig materiaal: geheime verklaringen van mensen die in de burgeroorlog dingen hebben meegemaakt, maar dat bij leven niet in het openbaar durven te zeggen - omdat ze bang zijn voor vervolging, voor wraak, of voor leiders van toen die nu nog altijd aan de macht zijn. Dit soort zaken zijn bij de overheid niet in veilige handen, denken ze bij Umam. Voor de zekerheid liggen er in het Nationaal Archief van Finland zelfs kopieën van de verklaringen.

Hoe moeilijk het is om iets gemeenschappelijks te creëren voor de Libanezen, ondervond Umam trouwens ook met de bus. Nadat die een tijd in de expositiehal had gestaan, bedacht de oorspronkelijke eigenaar dat dit stukje nationale geschiedenis hem persoonlijk misschien geld zou kunnen opleveren.

Hij eiste de bus terug. Die staat nu ergens op een parkeerplaats in Beiroet.

Ismat Annah (14)

Middelbaar scholier

Sjiitisch moslim

Welke herinnering aan de burgeroorlog heb je meegekregen?

"We hebben het thuis weinig over de burgeroorlog. Mijn vader was klein toen de burgeroorlog begon, hij woonde vlakbij waar gevochten werd in Zuid-Beiroet. Mijn opa was journalist en mijn vader wilde dat ook worden - hij nam de geluiden van de bommen op."

Voel je je Libanees, Arabier of soenniet - en in welke volgorde?

"Ik voel me eerst Libanees, dan Arabisch. Sjiitisch, soennitisch, wat maakt het uit: als we het niet over dat soort dingen zouden hebben, zouden we een groot land zijn. Elke keer als we onderscheid maken, doen we een stapje achteruit.

Spelen sektarische gevoelens een rol in je leven of je vriendenkring?

"Je wordt hier al jong doordrongen van religieuze tegenstellingen. Mijn jongere broertje van negen begrijpt dat al - dat is het probleem van Libanon. Je kan hier niet leven en dat niet weten. Op school merk ik het ook. Bij geschiedenisles bijvoorbeeld, of als het over de islam gaat. Leerlingen zijn terughoudend om vragen te stellen, omdat ze niet willen verraden wat hun religie is.

Libanon is een raar land. Zelfs de universiteitspolitiek is hier verdeeld langs de politieke partijen. Toen mijn broer voor Hezbollah in de universiteitsraad wilde, werd ik bang. Bij de laatste verkiezingen moest de politie zelfs ingrijpen op de universiteit! Mijn broer is gestopt, vanwege het risico."

Maak je wel eens grappen over religieuze groepen?

"Wij maken geen grappen, we zijn er te jong voor. Mijn oudere broer wel met zijn vrienden, maar dat loopt wel eens uit de hand."

Rima Sleem (25)

Student politieke wetenschappen

Druzisch moslim

Welke herinnering aan de burgeroorlog heb je meegekregen?

"Wat ik weet van de burgeroorlog komt via mijn familie. In 1977 is mijn oom vermoord, toen hij gewoon over de weg reed. We weten welke groepering het heeft gedaan, het waren leden van een christelijke militie. Mijn opa heeft daarna alles verkocht, zijn spullen gepakt en is naar druzisch gebied verhuisd. We moeten in de regio waar hij vandaan komt nog wel stemmen, en dat doen we op dezelfde partij die verantwoordelijk is voor de dood van mijn oom. Zij hebben het beste voor met het land."

Voel je je Libanees, Arabier of soenniet - en in welke volgorde?

"Ik voel me én Libanees én Arabisch én druzisch. Het zijn verschillende onderdelen van mijn identiteit. Sommige christenen zullen zich eerst Libanees noemen, omdat ze eigenlijk vinden dat Libanon een christelijk land is."

Spelen sektarische gevoelens een rol in je leven of in je vriendenkring?

"Ik heb soennitische en sjiitische vrienden, maar we vragen elkaar niet naar politieke voorkeur, ook al studeren we politieke wetenschappen. We spreken ook niet over de details van onze religie. We zijn allemaal moslim, maar dan krijgen we ruzie."

Maak je wel eens grappen over religieuze groepen?

"Nee! We maken geen grappen over elkaar, dat zou ik nooit doen. Mijn vader zegt altijd dat je iedereen moet respecteren."

Yara Binni (21)

Verpleegster

Soennitisch moslim

Welke herinnering aan de burgeroorlog heb je meegekregen?

"Mijn ouders vertellen veel over de burgeroorlog, vooral over één gebeurtenis. Zij waren op een dag weg van huis, en hadden mijn drie zusjes achtergelaten bij mijn tante. Die dag braken er gevechten uit in de buurt, er waren sluipschutters. Toen mijn ouders

terugkwamen hoorden ze een ambulance, die omriep wie er die dag gedood waren. Ze hoorden de namen van mijn zusjes. Pas een paar uur later bleek dat ze nog leefden."

Voel je je Libanees, Arabier of soenniet - en in welke volgorde?

"Ik ben eerst Libanees, dan Arabisch en moslim. Wat voor je identiteit belangrijk is, is waar je vandaan komt. Religie kan veranderen, volgend jaar kan ik **christen** zijn, bij wijze van spreken."

Spelen sektarische gevoelens een rol in je leven of in je vriendenkring?

"Na 2005, de moord op (ex-premier) Hariri, begon het. Mensen begonnen dingen persoonlijk op te vatten - als ik iets kritisch zei over salafisten bijvoorbeeld, dan zeiden ze 'Jij bent geen echte soenniet'. Het is heel bizar, maar mijn ouders wonen in dezelfde straat als Ahmad Al-Asir (een radicale soennitische prediker, red.). Vroeger gingen we in zijn moskee bidden, hij was een heel aardige kerel. In zijn moskee ging het nooit over politiek. Tot twee jaar geleden, toen begon hij te veranderen onder invloed van Syrië. Mijn familie is uit zijn moskee weggegaan."

Maak je wel eens grappen over religieuze groepen?

"Onder vrienden kan je zeker grappen maken, dan kan ik zeggen 'Ah, jij bent een sjiïet, kop dicht'. Maar je moet dat niet bij iedereen doen."

Maroen Aonad (18)

Student Wiskunde

Christen

Welke herinnering aan de burgeroorlog heb je meegekregen?

"Mijn ouders hebben het heel vaak over de burgeroorlog. Meestal gaat het over de ontvoeringen - dat was heel gevaarlijk: veel vrienden van de familie is het overkomen. Ze gingen 's ochtends weg uit huis en kwamen niet meer terug. De wijken waren voor de burgeroorlog veel gemengder. Mijn moeder woonde in een wijk hier dichtbij. Dat is nu een moslimwijk, ze moest vertrekken."

Voel je je Libanees, Arabier of soenniet - en in welke volgorde?

"Ik ben eerst Libanees, dan Arabier, dan christen. Mijn doel is een seculier land. Ik denk dat het slecht is jezelf langs religieuze lijnen te definiëren - want dan denk je eerst aan je geloof en pas dan aan je land. Dat hebben we al gehad, en het heeft niet gewerkt. De christenen zijn na de burgeroorlog minder sektarisch geworden: eerst dachten ze dat het land van hun was, maar nu hebben ze zich gerealiseerd dat ze het moeten delen."

Spelen sektarische gevoelens een rol in je leven of in je vriendenkring?

"Het conflict gaat nu tussen sjiïeten en soennieten. Ik begrijp dat niet, ik ben geen moslim. De situatie is nu het best voor christenen: er is geen oorlog, en soennieten en sjiïeten vechten met elkaar."

Maak je wel eens grappen over religieuze groepen?

"Ik ken niet zo veel grappen over groepen. Er is wel Aboe Labeled, dat is de hoofdpersoon van veel moppen (een onhandige goedgezakte, red.). Dat is een moslim, althans: als we die moppen vertellen gebruiken we altijd dat accent."

Bassem Fleifel (25)

Bibliotheekmedewerker

Soennitisch moslim

Welke herinnering aan de burgeroorlog heb je meegekregen?

"Ik was heel klein in de laatste jaren van de burgeroorlog, maar ik kan me nog wel dingen herinneren. Bijvoorbeeld dat we moesten schuilen in de kelder van onze flat, een nare plek. Er waren heel veel kinderen."

Voel je je Libanees, Arabier of soenniet - en in welke volgorde?

"Ik voel me in de eerste plaats moslim, daarna Arabier, en pas daarna Libanees. Mijn land geeft me niks, woningen, onderwijs, het ziekenhuis: alles is duur."

Spelen sektarische gevoelens een rol in je leven of in je vriendenkring?

"Ik heb het idee dat de kloof tussen sjiïeten en soennieten nu veel gevaarlijker is dan de kloof tussen christenen en moslims tijdens de burgeroorlog. Destijds schoten christenen niet op moskeeën, maar dat zie je nu wel gebeuren in Syrië: sjiïeten schieten op soennitische moskeeën. Ahmad Al-Asir (een radicale soennitische prediker in Libanon die zich militant uitliet over sjiïeten totdat hij onderdook, red.) weerspiegelt hoe soennieten zich voelen. De symbolen die sjiïeten gebruiken beledigen me, en als je een reactie geeft, word je in elkaar gemept en doet de politie niets. Wij hebben ook gevoel!"

Maak je wel eens grappen over religieuze groepen?

"Ja er zijn veel moppen, bijvoorbeeld deze: 'Op de dag des oordeels blijken alle sjiïeten in de hel te belanden, en de soennieten in de hemel. Uiteindelijk komt er een soenniet in de hel aan, de sjiïeten juichen. Maar dan zegt de soenniet: Ik kom alleen een kooltje halen voor mijn waterpijp.' Die is me verteld door een sjiïtische vriend."

'De stadswijken waren voor de burgeroorlog veel gemengder'

'Elke groep, zo niet elk individu, heeft zijn eigen herinnering aan de oorlog'

11. 'Met religieuze argumenten bereik je weinig'

De vanzelfsprekendheid dat mensen met een christelijke achtergrond op een christelijke politieke partij stemmen is weg. Confessionele partijen hebben in de Tweede Kamer geen meerderheid meer. Hoe kan dat? En is dat erg? Theoloog en GroenLinks-senator Ruard Ganzevoort denkt mee over die vragen, morgen op een symposium in Zuidwolde.

Bij de verkiezingen van 2010 verloren de christelijke partijen liefst 21 zetels. Commentaren spraken van een 'libertaire kaalslag'. Merkt u dat er sindsdien in Den Haag iets is veranderd?

"De veranderingen begonnen niet toen pas. Het is al langer een ontwikkeling dat een beroep op religieuze taal geen overtuigende argumentatie meer is. Neem een kwestie als godslastering, deze week aan de orde in de Eerste Kamer. Daarover wordt gedebatteerd met seculiere argumenten: een beroep op respect of vrijheid van meningsuiting. Je kunt wel religieuze argumenten aandragen, maar daar bereik je weinig mee nu het religieuze taalveld er niet meer is."

Er zijn mensen die zich zorgen maken over de marginalisering van confessionele partijen. Begrijpt u die zorg?

"Jawel. Sommigen zijn bang voor een verlies van vanzelfsprekendheden - bijvoorbeeld dat we leven in een christelijk land. Die vanzelfsprekendheid is afgebrokkeld en dat als verlies ervaren, is legitiem. Maar daar zit nog iets achter, namelijk de gedachte dat er zonder religieuze partijen geen moraliteit meer in de politiek zou zijn. Daar geloof ik niet in. Op de vraag wat goed leven is, kun je ook zonder religie een antwoord zoeken."

U bent christen en senator voor GroenLinks. Wat maakte dat u voor deze partij koos?

"Wat mij aanspreekt in GroenLinks is het fundamentele idealisme van de partij. We willen ons niet neerleggen bij de status quo in de wereld. En het is voor mij ook een spirituele keuze: we leven in diepe verbondenheid met alles wat leeft."

Is God dan toch nog aanwezig in de Tweede Kamer?

"Je kunt je afvragen of hij dat ooit geweest is. In de politiek gaat het in ieder geval nog steeds om visioenen van het goede leven. Maar die worden impliciet en seculier onder woorden gebracht. Daarbij kun je je afvragen of alles wat vroeger in religieuze termen werd uitgedrukt echt zo religieus was."

Als morgen iemand in de zaal u vraagt op welke partij een christen het best kan stemmen, wat antwoordt u dan?

"Christelijke waarden waaraan ik veel belang hecht zijn bijvoorbeeld rechtvaardigheid, vrede en heelheid van de schepping. Ik vind die bij GroenLinks. Het kan ook zijn dat je andere christelijke waarden van groot belang vindt, bijvoorbeeld klassieke gezinsverhoudingen. Dan ben je waarschijnlijk op je plaats bij de SGP. Het is maar net waarop je de nadruk wilt leggen."

Symposium 'Hoe God verdween uit de Tweede Kamer': 30-11 14.00 uur.
Ontmoetingskerk, Zuidwolde (Dr).

12. Wekelijks miljoenen in de collecte

De grootste kerk ter wereld staat in Seoel en telt honderdduizenden leden. Ze geloven dat gebed economische welvaart brengt. De megakerk wordt bestuurd als een multinational. tekst Gerrit-Jan KleinJan, Seoel (Zuid-Korea)

Het ontvangstcomité bestaat uit mannen met een smetteloos wit colbertje en een gele sjerp. Met haviksblikken speuren ze de immense toegangshal af. Wie de drukste kerk ter wereld voor het eerst betreedt, zo weten ze, raakt makkelijk het spoor bijster. Duizenden Koreanen lopen er kriskras door elkaar.

Hebbes! Een van de mannen heeft beet. Breeduit lachend loopt hij af op wat onwennig rondrentelende toeristen. "Kom maar mee", zegt hij in het Engels. Zijn voornaam is door zijn Koreaanse accent onverstaanbaar. "Veel te moeilijk voor buitenlanders", is zijn commentaar als iemand nogmaals informeert naar zijn naam. "Noem me maar gewoon meneer Ohm."

Duwend door de menigte loodst Ohm de groep naar een lift. Op verdieping zeven is vanaf een speciaal balkon voor buitenlandse gasten te zien hoe duizenden kerkgangers meedeinen en meeklappen met het 150 leden tellende koor. Een compleet symfonieorkest en een kerkorgel begeleiden het spektakel. Uit een koptelefoon klinkt een simultaanvertaling in het Engels, Chinees en nog acht talen.

We zijn in Seoel, Zuid-Korea, een stad met negen miljoen inwoners en duizenden kerken. Vijf van de tien grootste megakerken ter wereld staan in dit Aziatische land. Hier, tussen glimmende bankkantoren, staat de allergrootste: de Yoido Full Gospel Church. Een pinksterkerk met net zoveel leden als Amsterdam inwoners heeft: afgerond 800.000. Iedere zondag zijn hier zeven diensten achter elkaar. Zo'n 12.000 gelovigen passen in de kerkzaal, die iedere keer bijna tot de nok toe vol is. De in- en uittocht van de gelovigen wordt geregeld door een gigantisch team van verkeersregelaars.

Kanker, ga weg!

Na een paar krachtig meegezongen hymnen betreedt predikant Young Hoon Lee het podium. Achter een matglazen kathedr houdt hij zijn gehoor voor dat wie erom vraagt bij Jezus gezondheid, welvaart en eeuwige verlossing wacht. Hij zegt: "Wij hebben onze gaven al ontvangen." De kerkgangers vallen hem bij. "Amen", klinkt het luid uit duizenden kelen. "Halleluja!" De dominee: "Maar blijf bidden! Zonder gebed gebeurt er niets."

Gezondheid, welvaart en eeuwige verlossing - het zijn de thema's die je de heilige drie-eenheid van het 'welvaartschristendom' kunt noemen. In Zuid-Korea zijn heel wat gelovigen ervan overtuigd dat de economische welvaart van het land verband houdt met het standvastige geloof van de christelijke minderheid. Bijna de helft van de protestanten in het land onderschrijft de stelling dat materiële voorspoed en gezondheid het gevolg zijn van het geloof, zo is te vinden in de cijfers van de Gallup Korea Survey, een langjarig sociologisch onderzoek.

Die boodschap klinkt ook op deze zondag uit de mond van de dominee. "Ik heb gehoord dat er mensen zijn met kanker in deze ruimte", zegt predikant Lee vlak voor de collecte. Met stemverheffing: "Kanker, ga weg!" De aanwezigen vallen hem opnieuw luidkeels bij.

"Amen", klinkt het. Het lijkt voor Lee een aansporing om hetzelfde bevel uit te vaardigen tegen hoge bloeddruk ('Ga weg!'), familieproblemen ('Ga weg!') en nog wat andere narigheid ('Ga weg! Ga weg! Ga weg!').

Krijgers van het gebed

Na de dienst staat alweer een legertje mannen in witte jasjes klaar. Terwijl het koor losbarst in een donderende slotpassage, voeren de mannen de internationale gasten mee naar een speciale kennismakingsbijeenkomst. Die vindt plaats in een theaterzaal, even verderop.

In een makkelijke stoel op het podium zit al een man - spierwitte coupe, niet wijkende glimlach, goudkleurig horloge slobberend om de pols - te wachten. Terwijl de bezoekers zich nestelen in de fijne wegzakstoelen, stelt de man zich voor als predikant James Dunnet, "geboren in een welvarende familie in New York, maar dankzij God al veertig jaar woonachtig in Zuid-Korea". Geroutineerd somt hij op waarin zijn kerk uitblinkt: wekelijks twaalf afgeladen diensten, twaalf koren, twaalf organisten, twaalf dirigenten, drie symfonieorkesten en enkele honderden (hulp)predikanten.

In de monoloog van bijna een uur ('Ja mensen, ik kan wel door blijven gaan') ontvangt hem ook dat de Koreanen 'echte krijgers van het gebed' zijn. Zijn glimlach verbreedt zich. "Door de kracht van het gebed is deze kerk zo groot geworden." Maar dat is niet het enige. Hij zegt: "Ik ben ervan overtuigd dat het komt door de kracht van het gebed dat Noord-Korea Zuid-Korea nog niet is aangevallen. De helft van de militairen in ons land is een wedergeboren **christen**. Een groot deel komt uit deze kerk." Dunnet leunt achterover als hij het heeft gezegd.

Multinational

Bij het afscheid overhandigt een medewerker van Dunnet een grote envelop. Het is een informatiepakket waarvan de inhoud zich laat lezen als een jaarrekening van een multinational. Pure economie, met de nadruk op expansie en meetbaar resultaat. Op een van de vellen geschept foliopapier staat een grafiek die steil omhoog voert. Het blijkt na enige bestudering de jaarlijkse groei van het aantal leden, vanaf het begin in 1958 (5) tot nu (780.000). Het organogram, op een ander vel luxe papier, toont een ingewikkeld lijnenspel. Helemaal bovenaan prijkt de naam Yonggi Cho, de inmiddels 77-jarige oprichter van de kerk die nog steeds aan de touwtjes trekt. Hij stuurt veertien 'divisies' aan, waaronder een tv-zender, een dagblad, een universiteit en een afdeling voor wereldwijde kerkgroei. Krimp komt in het woordenboek van deze kerk niet voor.

Buiten de theaterzaal staat opnieuw een man in een wit jasje gereed om de gasten naar buiten te geleiden. Maar niet voordat hij halt houdt bij een onopvallende deur. Na even smoezen met de bewaker opent hij de deur op een kier. Binnen zitten tientallen mannen in witte overhemden de collecteopbrengst te tellen. "Hier gaan miljoenen om", fluistert hij als de bewaker maant dat de toegang weer dicht moet. Terwijl hij vastberaden door het stelsel van liften, gangen, oefenruimtes, keukens, winkels, gebedszalen, kantoren en kerkzalen loopt, laat de man vallen dat hij een 'zeer toegewijd' gelovige is. "Weet je waardoor de economie in ons land de afgelopen jaren zo enorm is gegroeid?" Hij wacht het antwoord niet af en zegt: "Door de groei van het christendom in dit land. God zegent biddende christenen altijd."

De rol van het christendom is opmerkelijk in een land dat nooit overheerst is geweest door een westerse mogendheid. Vooral protestantse kerken zijn populair.

Bijna dertig procent van de vijftig miljoen Koreanen is lid van een kerk, zo blijkt uit cijfers van het Koreaanse Centraal Bureau voor Statistiek. Ter vergelijking: bijna een kwart van de bevolking is boeddhist, de helft hangt geen religie aan.

Tijdens de jaren van stormachtige economische ontwikkeling, de jaren zestig tot en met negentig, waren de protestantse kerken aantrekkelijk voor de groeiende middenklasse, met een geloof dat de nadruk legt op eigen verantwoordelijkheid en de zegeningen die het gevolg zijn van het geloof. Tussen 1960 en 1980 verdubbelde het aantal christenen zelfs iedere tien jaar.

Het christendom kreeg vaste voet aan grond in de jaren tachtig van de negentiende eeuw. Protestantse zendelingen uit de Verenigde Staten gingen naar het Aziatische land om het woord van God te verkondigen. Voor veel Koreanen, ingeklemd tussen China en Japan, was het christendom lange tijd een manier om zich cultureel te onderscheiden van de grote buurlanden.

Corrupte christenen

De laatste vijftien jaar stagneert de groei van het christendom in Zuid-Korea. Het land wordt ook in sociaal opzicht meer en meer een westerse samenleving. Voor jongeren staat individuele ontplooiing steeds hoger op het wensenlijstje. Dat staat op gespannen voet met het collectief beleefde christendom. Bovendien worden kerken geassocieerd met corruptie, vriendjespolitiek en moreel conservatisme.

Ondanks alle pracht en praal heeft de Yoido Full Gospel Church ook te maken met deze ontwikkelingen. Het is listig weggewerkt doordat de assen van de grafiek gemanipuleerd zijn die iedere nieuwkomer krijgt, maar wie goed kijkt ziet dat van de permanent bejubelde 'groei' al een tijdje geen sprake meer is. Al tien jaar lang neemt het aantal leden af met enkele tienduizenden per jaar.

Dat deze kerk bestuurd wordt als een familiebedrijf leidt de laatste jaren regelmatig tot ophef. De zoon van oprichter Yonggi Cho is de directeur van het dagblad van de kerk. De vrouw van de grondlegger is rector van de universiteit die gelieerd is aan de geloofsgemeenschap. Daarnaast beheert de 77-jarige Yonggi Cho de financiën van de kerk, die van de leden vraagt tien procent van hun inkomen af te staan. Momenteel loopt een gerechtelijk onderzoek tegen hem. Hij zou bijna 14 miljoen euro uit de kas van de kerk hebben gebruikt om voor privédoeleinden aandelen te verwerven van het bedrijf van een van zijn zoons.

Zendelingen brachten het woord van God

'De helft van de militairen in ons land is wedergeboren christen'

13. Verlies je hoofd

Wat heeft het afgehakte hoofd van Johannes de Doper ons te vertellen? Juist, niets. Toch profeteert hij daardoor luider dan ooit. Het verliezen van zijn hoofd door toedoen van de verleidelijk dansende Salomé markeert het begin van de onverwachte opkomst van Jezus, waardoor de wereld is veranderd.

Advent is de komst van iets nieuws wat je zelf niet bedenken kunt. Maar wij lijken op Haast Onthoofde Henk uit de boeken van Harry Potter en te weinig op Johannes de Doper. Het hoofd van de eerste bleef met pezen en zenuwen aan zijn lijf vastzitten zodat hij bleef denken en kwekken. Johannes was echter, zoals we hem kennen, radicaal: hup, kop eraf - die daarna op een dienblad aan koning Herodes werd geserveerd.

Zolang we blijven denken, missen we de essentie. Columnist Bas Heijne schreef in de NRC over Nelson Mandela als een 'humanistische heilige'. Humaan was hij zeker, maar dit klinkt alsof hij bijgezet wordt in de kaartenbak van het Humanistisch Verbond. Mandela was natuurlijk allereerst een christen, zoals blijkt uit zijn biografie en diverse toespraken - sommige zijn preken. Je kunt hem niet rationeel begrijpen uit wat hij gedaan heeft. Het is andersom: in Mandela kwam een adventservaring de wereld binnen die - zo vonden aanvankelijk weldenkende mensen - irrationele daden van verzoening bewerkte.

Ook ongelovigen kennen zulke ervaringen. Neem de dichteres Vasalis. Uit de biografie van Maaïke Meijer blijkt dat zij bekend was met mystieke ervaringen ('m.e.' noemde ze die) - heldere, tijdloze belevingen van 'aanwezigheid' en een diepe verbondenheid met alles en iedereen. Zulke ervaringen waren de bron van haar poëzie. Vanwege haar sterke band met haar humanistische ouders voelde gelovig worden echter als 'verraad', zodat ze niet beschikte over de wijsheid van de kerkelijke traditie om zulke ervaringen vruchtbaar te maken. Mede daardoor voelde ze zich lange jaren opgedroogd. Wanneer het wel lukte om poëzie te schrijven, schreef het gedicht zich als het ware door haar heen, als een openbaring. Het resultaat was voor haarzelf een verrassing, zeg maar een adventservaring.

Vaak zat haar denkhoofd in de weg. Rationele reflectie schept namelijk afstand tot de eigenlijke ervaring. Dat geldt ook voor de kerk. Het is er vaak schools, de preek legt te veel uit en roept te weinig op. Ondanks alle rituelen en symbolen komen de kerkgangers, als Haast Onthoofde Henk, niet los van hun hoofd. Vasalis voelde zich aangetrokken tot kinderen en psychiatrische patiënten omdat ze bij hen, voorbij de ratio, het directe contact met de Bron van leven proefde. Dat herken ik uit mijn werk als geestelijk verzorger in een verpleeghuis. Meestal kom ik geïnspireerd thuis. Kerken zouden vaker een demente dominee moeten inhuren. En de krant een kindse columnist (die is er al, zegt u?).

Pas achteraf kunnen we proberen te begrijpen wat ons aangrijpt. Als we continu in de 'begrijpstand' staan, kan er geen adventservaring tot ons doordringen. Hoe verander je dat? Door je hoofd te verliezen. Een goede liturgie speelt de rol van de verleidelijke Salomé. Ze neemt je mee met mooie muziek, betovert je met gewaden en symbolen, en (zeker in Zuid-Afrika) heupwiegende dans. En wat is het resultaat? We verliezen ons hoofd zodat we ontvankelijk worden voor wat niemand plannen kan, een ervaring waardoor de wereld wordt vernieuwd.

Vanouds is Johannes de Doper de grote wegbereider. Hoofdloos wijst hij de weg - de weg van de Mandela's en de kinderen, van de ongeletterde herders en dwaze wijzen die ons voorgaan in het koninkrijk van God.

Advent is wat je niet bedenkt.

Jean Jacques Suurmond

14. 'De VU werd simpelweg te groot'

Ooit gold de Vrije Universiteit Amsterdam als een bastion van gereformeerde orthodoxie. Maar om te overleven zei de universiteit haar eigen beginselen vaarwel, meent Henk Woldring. Ook de filosofiebeoefening veranderde. Interview Coen van Beelen

Een calvinistische universiteit, daar was dringend behoefte aan. Althans, dat vonden de gereformeerde heren die op een decemberavond in 1877 vergaderden over de toenmalige stand van zaken in de academische wereld. Ze deelden elkaars onvrede over het gebrek aan orthodoxe hoogleraren aan de bestaande universiteiten, waar 'de wetenschap boven geloof en de ratio boven het geloofswonder' werden geplaatst. Eén van die aanwezigen, bierbrouwer en politicus Willem Hovy, zei: "Zouden wij ook zelf een universiteit kunnen stichten?"

En zo ontstond het idee van de Vrije Universiteit, schrijft Henk Woldring (1943) in zijn vuistdikke boek 'Een handvol filosofen', over de geschiedenis van de faculteit der wijsbegeerte aan de universiteit. Woldring doceerde er jarenlang zelf, als hoogleraar politieke filosofie. Sinds 2008 is hij met emeritaat. Hoewel zijn boek de geschiedenis van het filosofieonderwijs aan de VU beschrijft, is de reikwijdte ervan breder. Vanaf de oprichting kreeg de wijsbegeerte een centrale positie binnen de universiteit. Filosofen moesten de andere faculteiten van een calvinistisch fundament voorzien en raakten zo verweven met de ontwikkeling en geschiedenis van de universiteit als geheel.

En passant corrigeert Woldring het gangbare beeld dat het idee voor de Vrije Universiteit uit de koker van theoloog en politicus Abraham Kuyper kwam, die ook bij die roemruchte ontmoeting in 1877 aanwezig was. Toch was Kuypers invloed wel degelijk groot, zegt Woldring. We zitten in een vergaderkamer op de tweede verdieping van het grijze VU-gebouw in Amsterdam Zuid. De deur is van glas; een vensterraam biedt uitzicht op een soort binnenplaats waar een enkele boom staat. Woldring nipt wat van zijn automaatkoffie en vervolgt: "Kuyper werd de eerste rector magnificus. Hij wilde een universiteit met een eigen geluid, gebaseerd op calvinistische beginselen. In de jaren dertig van de vorige eeuw werkte hoogleraar rechtsfilosofie Herman Dooyeweerd Kuypers ideeën verder uit in zijn driedelige boek 'De wijsbegeerte der wetsidee'. Er ontstond een heel eigen school, de 'reformatorische wijsbegeerte'."

Wat hield die filosofie in?

"Dooyeweerd verwierp het verlichtingsdenken, dat de autonome rede in het zadel had geholpen. Hij stelde dat elke wetenschappelijke theorie uitgangspunten heeft die vanuit die wetenschap zelf niet te beargumenteren zijn. Ze worden dan ook meestal niet ter discussie gesteld. Dooyeweerd wilde die 'transcendente axioma's', zoals hij ze noemde, juist wel kritisch ondervragen. Volgens hem moest in elke wetenschap worden voortgebouwd op religieuze grondbeginselen. Want, zei hij, de verschillende wetenschappen bestuderen allemaal dezelfde 'goddelijke kosmos' - ook al doet iedereen dat vanuit een ander gezichtspunt: de een houdt zich bezig met het getalsmatige aspect van de werkelijkheid, andere wetenschappers met het psychische of het juridische aspect ervan. Deze aspecten noemde Dooyeweerd 'wetskringen'. Hij wist die te verenigen in één groot geheel."

Hoe reageerden wetenschappers binnen de andere faculteiten aan de VU op Dooyeweerds gedachten?

"De meesten hebben er altijd moeite mee gehad. Het onderzoeken van de grondbeginselen werd door hen wel gewaardeerd, maar niet als dat betekende dat zij ook hun eigen vakgebied kritisch moesten bekijken. Bovendien kon je volgens hen net zo goed over die aspecten spreken zonder religieuze vooronderstelling. Dat is wat momenteel ook aan de VU gebeurt."

Onderschreef destijds niet elke VU-wetenschapper de calvinistische doelstellingen van de universiteit?

"Jawel, dat was ook een voorwaarde om aangenomen te worden. Maar de theoretische ideeën van Dooyeweerd botsten vaak met de wetenschappelijke verworvenheden. Hij ging bijvoorbeeld uit van het scheppingsidee waarin elke soort zijn eigen identiteit heeft. Dat konden de biologen niet rijmen met de evolutionaire inzichten waarin het ene uit het andere voortkomt."

Was er op de VU ruimte voor die opvattingen?

"In de ogen van Dooyeweerds epigonen niet. Hij heeft altijd een antithetische houding aangenomen, wat natuurlijk niet bepaald constructief is. Pas met de benoeming van professor C.A. van Peursen, in de jaren zestig, kwamen de eerste scheurtjes in het bolwerk van de calvinistische wijsbegeerte. Van Peursen vond dat Dooyeweerds statische filosofische opvattingen geen recht deden aan de dynamische werkelijkheid. Hij was een overtuigd christen, maar aanvaardde dat God in deze wereld ook werkt bij mensen die niet in hem geloven. Ik beschouw Van Peursen, meer dan Dooyeweerd, als mijn leermeester."

Van Peursen werd in zijn kritiek bijgestaan door de tijdsgeest. Het waren de roerige jaren zestig: Nederland democratiseerde en de verzuilde samenleving begon langzaam af te brokkelen. Ook de Vrije Universiteit ontkwam niet aan deze modernisering. Er werd meer naar het personeel geluisterd; de universiteit werd steeds meer een spiegel van een open samenleving, waarin mensen met verschillende overtuigingen en opvattingen konden samenwerken.

Hoe kan het dat zelfs de VU uiteindelijk niet kon vasthouden aan haar calvinistische karakter?

"Een fundamentalistische werkwijze met een sterke sociale controle kun je nog wel volhouden op een universiteit met twee- à drieduizend studenten, maar niet met vijftienduizend. De VU werd simpelweg te groot. En voor zo'n grote onderwijsinstelling is het ook onmogelijk om voor elk vakgebied wetenschappers te vinden die zowel gekwalificeerd zijn als de religieuze doelstellingen onderschrijven. Op den duur werden de eerste niet-gelovigen oogluikend toegelaten. Heel begrijpelijk natuurlijk; je kunt een leerstoel niet vacant laten, dan verlies je al snel je internationale prestige."

Wordt er niet sowieso altijd wat neergekeken op universiteiten met een christelijke grondslag?

"Dat is in het verleden vaak gebeurd. Maar een universiteit kan niet als één geheel worden gezien. Het gaat om de mensen die er werken, om wat die presteren. Als iemand met zijn wetenschappelijke prestaties respect afdwingt, maakt het niet uit dat hij of zij een religieuze achtergrond heeft."

Ondanks de secularisatie waait er de laatste jaren weer af en toe een calvinistisch briesje door de VU-vertrekken. Zo schreven hoogleraar theologie Stefan Paas en postdoc Rik Peels onlangs het boek 'God bewijzen', waarin zij de argumenten voor en tegen godsgeloof op een rij zetten. Het team van hoogleraar filosofie René van Woudenberg kreeg zelfs 2,4 miljoen euro van het Amerikaanse Templeton World Charity Organisation. Daarmee moet worden onderzocht of er ook kennis kan worden verkregen op een 'niet-wetenschappelijke manier'.

Het lijkt erop dat de huidige generatie VU-filosofen de calvinistische wijsbegeerte nieuw leven probeert in te blazen.

"Maar op een heel andere manier dan Dooyeweerd dat deed. Het is meer godsdienstfilosofie met een sterk logische, analytisch-argumentatieve benadering. Als je tegenwoordig als christen iets zegt, moet dat een valide verhaal zijn. Maar dat geldt net zo goed voor een atheïst. Van Woudenberg kan soms zowel het verhaal van een niet-gelovige als van een christen genadeloos onderuithalen. Dat is prachtig om te zien."

Hoe kijkt u tegen die ontwikkelingen aan?

"Het is niet mijn benadering, maar als de universiteit deze mensen het licht niet in de ogen zou gunnen, zou zij het spoor bijster zijn. Dat is nota bene de reden dat de VU is ontstaan: christelijke hoogleraarkandidaten waren geen kanshebbers aan de rijksuniversiteiten, want godsdienst vond men achterlijk. Dat dedain is nu gelukkig grotendeels verdwenen."

Toch lijkt het vooral de VU te zijn waar dit soort onderzoek plaatsvindt.

"Natuurlijk hebben wij een bepaalde traditie op dit gebied, maar ik vind dat zoiets aan elke universiteit bestaansrecht zou moeten hebben. Dat is een teken van beschaving. Het is bovendien precies waar het in de academie om gaat: hoe kun je op grond van redelijke argumentatie de waarheid achterhalen? Dat is ook wat in mijn optiek filosofie is: vragen stellen om pseudokennis onderuit te halen, en de waarheid op het spoor te komen."

H.E.S. Woldring. Een handvol filosofen. Geschiedenis van de filosofiebeoefening aan de Vrije Universiteit in Amsterdam van 1880 tot 2012. Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2013. 49 euro.

'Als iemand met zijn wetenschappelijke prestaties respect afdwingt, maakt het niet uit dat hij of zij een religieuze achtergrond heeft'

15. Feest zonder franje

Trouw trekt door Nederland en test 'tempels' van velerlei soort. Vandaag: de hervormde gemeente van Nijkerkerveen.

De hervormde gemeente van Nijkerkerveen kerkt in de Grote Kerk, een geschenk van een zekere Albert van Dijkhuizen die begin vorige eeuw vond dat ook het arme Nijkerkerveen over een eigen kerkgebouw moest kunnen beschikken. Elke zondag zijn er diensten om 9.30 en om 18.30 uur. Dat geldt ook voor Eerste Kerstdag. Op nieuwjaarsmorgen is er alleen om 9.30 uur een viering. Deze hervormde gemeente maakt deel uit van de PKN, maar is niet meegegaan in de fusie met de gereformeerde kerken en de lutheranen.

Eigen kerkgebouw

De weg ernaartoe

Op de kortste dag van het jaar rij ik in het begin van de avond naar Nijkerkerveen. Het is aardedonker. Heeft de minister van verkeer ook in dit deel van het land opgedragen al het straatlicht uit te doen? Bij de afslag zie ik in de verte wat lichtjes en één felle lichtbron. Even later passeer ik een huis met een ware engelenschare aan kerstlampjes. Een uitzondering in deze omgeving.

Ik parkeer vlak bij de kerk voor een huis waar slechts één kaars voor het raam brandt. Binnen speelt een man op een orgel. Hij geniet van zijn eigen spel.

Wat het eerste opvalt

Als ik naar de kerk loop, hoor ik Muziekvereniging Concordia al spelen: 'Do They Know It's Christmas?' Dichter bij de boze buitenwereld zullen we vanavond niet meer komen. De kerk is voor driekwart gevuld, met vooral oudere mensen. Niets in deze ruimte wijst op Kerst. Geen boom, geen ster, nog geen dennetak: elke franje ontbreekt. Alleen een bordje naast de preekstoel met het opschrift 'Jezus komt' doet vermoeden dat de geboorte van de Heiland aanstaande is.

Is er een dominee aanwezig?

Jazeker. Hij heet L.W. van der Sluijs. Voorop het liedboekje staat dat hij de algehele leiding heeft. Hij opent de avond met gebed en dankt God dat we bij elkaar mogen zijn en samen muziek mogen maken. Ook houdt hij een korte overweging. 'Wij staan met z'n allen op de drempel van de stal. Zullen we die overgaan en zo Gods Koninkrijk binnentreden?' Op datzelfde moment scheurt er buiten een brommer langs, een teken dat voor sommigen dat het Koninkrijk ver weg is.

Wat wordt er gezongen?

Bekend repertoire als 'Stille Nacht', maar ook voor mij onbekende liederen als 'Looft God, gij christ'nen, maakt Hem groot' en lied 139: 'Komt, verwondert u hier, mensen, ziet, hoe dat u God bemint, ziet vervuld der zielen wensen, ziet dit nieuw geboren kind!' Mooi.

Naast de harmonie en een koor is er ook nog het slagwerkkwartet onder leiding van Bert Bakker. Zij spelen enkele kerstklassiekers op hun vibrafoons. Wij mogen dan niet meezingen. Dat is wel jammer.

Reden om niet te gaan

Het is allemaal nogal somber en gedragen. De geboorte van een kind mag toch wel gevierd worden? Het lijkt wel of de aanwezigen het gevoel hebben met de komst van Jezus al het leed van de wereld op hun schouders te krijgen. Zo verandert zelfs een vrolijk lied als 'De herdertjes lagen bij nachte' in een treurmars.

Reden om wel te gaan

Maar zingen kunnen ze. Wars van elk kerstgevoel of eindejaarsstress wordt hier Gods lof gezongen. Al eeuwenlang. En iedereen zingt mee. 'O verblijdende, o gij wijdende, zegenbrengende kerstfeesttijd! Wereld verloren, Christus geboren! Jubel allen nu die christen zijn!

Dan ga je vanzelf meedoen. Al ben ik steeds een paar seconden te laat met invallen, maar dat vindt niemand erg. Bij de uitgang ligt nog een flinke stapel liedboekjes. Er was blijkbaar op een hogere opkomst gerekend.

Jaarlijkse volkskerstzang in de Grote Kerk te Nijkerkerveen, 21 december.

tempeltest Stijn Fens

16. Onderscheiding voor 'meest wereldvreemde christen'

Welke christen is het meest wereldvreemd? Ook dit jaar reikt de satirische christelijke website <http://Goedgelovig.nl> weer een 'onderscheiding' uit aan een kerk, christelijke instelling of persoon die zich in het afgelopen jaar 'op de meest wereldvreemde manier' heeft gemanifesteerd. De winnaar wordt op 1 januari bekendgemaakt. Er zijn drie personen en twee organisaties genomineerd. Onder de kanshebbers bevindt zich evangelist Ronald Plat, die in het nieuws kwam na aanhoudende pogingen om bekende overleden Nederlanders op te wekken, zoals de vermoorde Zeister broertjes Julian en Ruben, en prins Friso. Ook hoogleraar Onno van Schayck staat op het lijstje. De hoogleraar preventieve geneeskunde veroorzaakte ophef met een niet bewezen bovennatuurlijke beenverlenging. Genomineerde drie is Joop van Ooijen, de 'dakpanelevangelist' uit Giessenburg die verschillende waarschuwingen heeft gehad om niet overal posters te plakken met de tekst 'Jezus redt'.

17. 'Steeds alles uitleggen'

Marco Derks is theoloog, homo én christen. In de gereformeerde kerk moest hij zijn identiteit voortdurend toelichten. Deel 4 van een serie met kanshebbers voor de Kerk en Wereld Jongerenprijs. interview Gerrit-Jan KleinJan

Lange tijd zag het ernaar uit dat Marco Derks (33) predikant zou worden. Hij was al een eind op weg. Zo studeerde hij theologie â en wel in Kampen, want een diploma van de universiteit uit die stad is een eis om de kansel op te mogen binnen de vrijgemaakt-gereformeerde kerken, de geloofsgemeenschap waarin hij een carrière voor zich zag. Was er een afvinklijst, dan stond in elk geval bij die voorwaarde een krul.

Maar er was een onvoorziene omstandigheid. Derks is homo. Zo op het eerste gezicht was er niets aan de hand op de vrijgemaakte universiteit. "Er was nooit een keiharde veroordeling. Ik werd er niet met de nek aangekeken, als je dat bedoelt", zegt hij. Maar normaal werd het ook niet. Want ook al geldt het er niet meer als zo'n erge zonde als pakweg tien, twintig jaar geleden, nog steeds vinden vrijgemaakte gelovigen homoseksualiteit een uiterst heikel onderwerp. Derks: "In de gereformeerde context heb je altijd wat uit te leggen als homo." Vrijgemaakt-gereformeerde kerken keuren het officieel af als mensen van hetzelfde geslacht een relatie met elkaar aangaan.

Op alle heisa die het met zich mee zou brengen om de eerste 'homodominee' op de vrijgemaakte kansel te zijn, zat hij niet te wachten. Derks: "Ik had geen zin in alle spanningen. Je delft altijd het onderspit als je in een discussie verzandt. Als je binnen de vrijgemaakt-gereformeerde kerken homo wilt zijn, dan moet je zo ongeveer gepromoveerd theoloog zijn om jezelf te kunnen verdedigen. En dan nog. Ook al is je eigen gemeente akkoord, dan hebben ze er elders wel weer moeite mee." Derks studeerde nog wel af in Kampen, maar stelde zijn ambities bij.

Vragende blikken

Zijn persoonlijke verhaal speelt een grote rol in Derks' werk. Zo is hij tegenwoordig voorzitter van het zogeheten Werkverband van Queer Theologen, waar thema's rond seksualiteit, gender en religie worden besproken. En onlangs begon Derks met promotieonderzoek aan de Universiteit Utrecht. Hij onderzoekt waarom in de Nederlandse discussie over rechten voor homo's religie zo vaak lijnrecht tegenover homoseksualiteit wordt geplaatst. Die spanning kent hij ook uit eigen ervaring: "Als ik bij seculiere homoseksuelen zeg dat ik ook christen ben, dan krijg ik vragende blikken. Want hoe gelovig ben ik eigenlijk? Ze verbazen zich erover dat ik het geloof beschouw als een essentieel onderdeel van mijzelf." Onder gelovigen van behoudende snit is het precies andersom. "Hoe kun je nu homo zijn?"

In zijn werk is hij sterk beïnvloed door het deconstructivisme, een stroming in de filosofie die stelt dat taal een filter is waarmee de werkelijkheid wordt geconstrueerd. "Waarover wordt niet gediscussieerd? Welke onderwerpen worden vermeden? Taboes zeggen veel over wat van uiterst belang is voor een maatschappij", legt Derks uit.

Er zijn zoveel dingen die we te makkelijk als vanzelfsprekend aannemen, meent de theoloog. Neem nu de kwestie wat 'mannelijk' is en wat 'vrouwelijk'. "We hebben een onuitgesproken sociaal contract wat we onder 'mannelijk' en 'vrouwelijk' verstaan. Kinderen worden van jongs af aan getraind om dat onderscheid te maken. Het lijkt

vanzelfsprekend, maar het is een cultureel bepaald onderscheid dat hier wordt gepresenteerd. Zodra ik die tegenkom, gaan er bij mij alarmbellen rinkelen. Zo'n indeling is bijna nooit neutraal. Ik vraag me altijd af wie er hier allemaal buiten beeld raken. Hoe passen homo's en lesbiennes in dit systeem? Of mannen die zich vrouw voelen en omgekeerd? Mensen zeggen me wel eens: 'Je maakt het wel erg ingewikkeld'. Toch vraag ik door. Sommigen raken dan geïrriteerd. Dat vind ik interessant. Ik vermoed dat ik dan een onderwerp te pakken heb waarover we het eigenlijk niet mogen hebben in onze cultuur."

Rationeel systeem

Marco Derks is nog steeds christen. Maar geen lid meer van de vrijgemaakte kerk. Dat Derks homoseksueel is, speelde een rol bij zijn afscheid. Maar zijn geaardheid was niet de belangrijkste reden. "Dat wil ik benadrukken", zegt hij. Het was, zo vertelt Derks, een geleidelijk proces waarin de theoloog vraagtekens begon te zetten bij heel wat facetten van de vrijgemaakte cultuur. Bijvoorbeeld bij de overtuiging dat het christelijk geloof een rationeel systeem is. Derks: "Dat bekleemde me op een gegeven moment. Alles wat in de vrijgemaakt-gereformeerde kerk gebeurt, moest ik begrijpen en onderschrijven om het avondmaal te kunnen meemaken. Zo had ik ooit vragen bij de gereformeerde verzoeningsleer, dus over hoe het lijden van Christus de relatie tussen God en mens herstelt. Toen vroeg ik iemand of ik dan wel aan het avondmaal kon. Het antwoord was duidelijk: nee."

Drie jaar geleden trad hij toe tot de oud-katholieke kerk, een klein, progressief kerkgenootschap dat in veel opzichten lijkt op de rk kerk. Een belangrijk voordeel: in zijn nieuwe kerk zijn homo's welkom. Zo zegenen oud-katholieken relaties van homoseksuelen in. Al tijdens zijn studie schoof hij af en toe aan bij een rooms-katholieke viering. "Alleen al van het gebouw kwam ik tot rust." Tijdens een jaar studie in Manchester kerkte hij in een Anglicaanse parochie. Toen hij terugkwam in Nederland was hij definitief buitenstaander geworden in de vrijgemaakte gemeenschap. "Ik snapte niet meer wat er gebeurde. Ik kon het niet meer meemaken. De druk die ik voelde om alles te moeten beredeneren, voel ik niet in de katholieke traditie. Ik hoef om ter communie te gaan niet precies uit te kunnen leggen op welke manier de hostie het lichaam van Christus is. Dat voelt als een enorme bevrijding."

Eerdere afleveringen verschenen op 8, 15 en 22 oktober.

Wat is de Kerk en Wereld Jongerenprijs?

Marco Derks is redacteur bij Godschrift, een online theologisch magazine dat kans maakt op de Kerk en Wereld Jongerenprijs. Wint het blad, dan organiseert de redactie van het prijzengeld een schrijfwedstrijd voor jonge theologen. Godschrift werd een jaar geleden opgericht en publiceert essays en opiniestukken over politiek, wetenschap, liefde en kunst. Gerenommeerde theologen zoals Erik Borgman, Kees de Groot en Theo de Wit schrijven ervoor. Maar ook (jonge) theologen. Volgens Derks kunnen theologen over heel veel maatschappelijke fenomenen hun licht laten schijnen. Hij verduidelijkt het aan de hand van de campagne van de stichting die onderzoek doet naar de spierziekte ALS. In spotjes en op posters in bushokjes roepen patiënten op om geld te doneren voor onderzoek. Voor henzelf hoeven ze het echter niet te doen: 'Ik ben inmiddels overleden', staat er met grote letters bij. Derks: "Dat is niet alleen een feitelijke constatering, maar juist ook een moreel appèl. Vanuit het hiernamaals richten de overleden ALS-patiënten

zich tot de levenden met een haast goddelijk gebod. Ondubbelzinnig wordt ons verteld wat wij moeten doen - of beter: wat wij hadden moeten doen. Wij zijn bij voorbaat schuldig: aan gierigheid of aan nalatigheid op z'n minst."

www.godschrift.nl

Magazine Godschrift

In een serie van vijf artikelen belicht Trouw vijf weken een aantal personen die meedingen naar de Kerk en Wereld Jongerenprijs. De vraag die in de reeks centraal staat, is op welke manier het geloof van de kandidaten een drijfveer vormt om bij de samenleving betrokken te zijn. Kerk en Wereld is een stichting die projecten initieert en subsidieert op het grensvlak van geloof en samenleving. Projecten die kans maken op het prijzengeld moeten een connectie hebben met de thema's van Kerk en Wereld, zoals duurzaamheid, het bevorderen van sociale samenhang en ontmoetingen tussen mensen met een verschillende levensbeschouwelijke achtergrond. Er zijn twee prijzen van elk 5.000 euro te verdelen. Eén voor een al georganiseerd jongerenproject, de andere voor een nog te realiseren project voor jongeren. Op 7 november worden de winnaars bekendgemaakt in Museum Catharijneconvent in Utrecht. Op www.jongerenprijs.nl is de complete lijst te vinden van de deelnemende projecten. Tot 31 oktober kan worden gestemd.

'De druk die ik voelde om alles te moeten beredeneren, voel ik niet in de katholieke traditie'

18. Ephimenco Vervolgde christenen

Er zijn ongetwijfeld vele manieren om een onwaardige dood te sterven. Je kunt bijvoorbeeld in de Middellandse Zee verdrinken terwijl je alleen maar op een betere toekomst hoopte. Of je kunt, ook actueel, in het Egyptische dorp al-Minya door een opgehitste menigte worden gelyncht. In het eerste geval zullen velen, onder wie paus Franciscus, 'schande' roepen. In het tweede zal vaak het zwijgen overheersen. Toch is er een duidelijk verschil tussen door de zee worden gedood of door een opgehitste menigte. Is in het tweede geval verontwaardiging niet op zijn plaats?

Wat is er gebeurd in het Egyptische dorp? De menigte die door aanhangers van de afgezette president Morsi werd opgejut, viel christenen aan. Gewapend met vuurwapens, metalen staven en messen schreeuwden sommigen 'Allah is groot en christenen zijn honden'. Een Koptische **christen** van zestig jaar werd niet alleen vermoord, zijn lijk werd achter een tractor door de straten van al-Minya gesleept. Na zijn begrafenis(sen) werd het tot twee keer toe opgegraven. Dit dramatische voorbeeld van christenvervolging is niet door een obscuur activistisch christenclubje gerapporteerd of op een islamofobische site te lezen. Het staat in een rapport van de gerenommeerde mensenrechtenorganisatie Amnesty International dat gisteren verscheen. Volgens het rapport zijn Koptische christenen in Egypte 'op ongekende schaal' het doelwit van gewelddadigheden van de kant van aanhangers van de moslimbroeders. Amnesty International telde sinds augustus tweehonderd gebouwen van christenen, waaronder 43 kerken, die door woedende moslims zwaar zijn beschadigd.

Een week geleden verbaasde ik me over het gebrek aan geafficheerde solidariteit en officieel protest van kerkleiders onder wie paus Franciscus over deze kwestie. Afgelopen zaterdag trachtte David Renkema van Oikos (Kenniscentrum religie en ontwikkeling) in Trouw deze stilte te rechtvaardigen. De auteur zegt zich 'ongemakkelijk' te voelen bij de gedachte dat kerken moeten protesteren wanneer christenen elders in de wereld vervolgd worden. Waarom? Omdat ze hiermee riskeren bij te dragen aan 'het onjuiste beeld van een wereldwijde strijd tussen de islam en het christendom'. Ergo, liever zwijgen over het leed van geloofsgenoten van vlees en bloed dan dreigen een hypothetisch beeld op te roepen. Ieder zijn prioriteiten, zou ik zeggen. Zich door een subjectieve angst laten gijzelen, bijvoorbeeld.

Maar hoeveel kerken moeten nog branden en hoeveel christenen sterven voordat je de werkelijkheid durft te onderkennen? Het gaat niet om een 'wereldwijde strijd tussen de islam en het christendom'. Het gaat over een stelselmatige onderdrukking en vervolging van christenen door fanatieke moslims. Subsidiaire vraag: vanaf hoeveel lijken achter tractoren wordt je zwijgen met medeplichtigheid geassocieerd? Amnesty heeft op zijn website een petitie tegen christenvervolging in Egypte gezet. Ik kon gisteren niets anders doen dan deze tekenen. Nu de paus en stichting Oikos nog.

Een petitie tegen de vervolging van christenen, ik kon niets anders doen dan deze tekenen

19. Ik twijfel niet meer aan Gods bestaan

Hij overwon zijn twijfel en hervond het christelijk geloof. De boeken die Reinier Sonneveld sindsdien schrijft, zijn bestsellers in hun genre. 'Ik vertel mensen hoe zij in elkaar zitten.' Interview Emiel Hakkenes

Over de belangstelling voor zijn werk klaagt theoloog Reinier Sonneveld niet. Hij schreef een handvol populair-theologische boeken, waarvan hij 200.000 exemplaren verkocht. Dit voorjaar verscheen 'De stilte van God'. Sonneveld (1978) studeerde aan de vrijgemaakt-gereformeerde theologische universiteit in Kampen en behoudende protestanten lijken ook zijn doelgroep. Met zijn jongste boek drukt hij hun op het hart: twijfelen aan God is niks om je voor te schamen.

Met al die verkochte boeken moet iedereen van orthodoxen huize wel een werk van u in de kast hebben. Toch?

"Haha. Ik ben van huis uit vrijgemaakt-gereformeerd, maar mijn publiek is meer de midden-orthodoxie van de Protestantse Kerk in Nederland. Daar kan ik nog veel mensen bereiken, de PKN heeft iets van vier miljoen leden."

Optimisten houden het op twee miljoen

"Echt? Zo weinig? Nee, dat meen je niet."

In zijn Utrechtse bovenwoning serveert Sonneveld een glas water. Hij neemt een boterham en zakt daarna onderuit op de versleten lederen driezitsbank. Voor de theoloog is geloven 'nog steeds niet vanzelfsprekend', meldt de achterflap van zijn boek. Na zijn vrijgemaakte opvoeding en theologiestudie raakte Sonneveld vervreemd van het christelijk geloof. Maar hij vond de weg terug. Sindsdien schrijft hij en houdt hij voordrachten, genoeg om van te kunnen leven.

Wanneer raakte u uw geloof kwijt?

"In de loop van mijn studententijd. Ik ben opgegroeid in Rotterdam en Delft in een veilig vrijgemaakt nest. Ik was een heel serieus jongetje. Ik heb een nacht flink gebeden voor een antwoord op de vraag welke studie ik moest doen. 's Ochtends werd ik wakker met een helder idee: theologie. Dat was een sterk, diep gevoel. Ik ben heel naïef aan die studie begonnen. Maar langzaam veranderde mijn wereldbeeld. Ook ongelovigen bleken een immense wijsheid te bezitten. Dat verraste én verwarde me.

"Wat mijn geloofstwijfel versterkte: ik merkte hoezeer sommige mensen lijden in het leven. Een buurvrouw van ons studentenhuus werd door haar man mishandeld. We zochten manieren om haar te helpen, maar kwamen niet verder dan voorlichtingsfolders ophangen in het trappenhuis. Ik dacht: waarom grijpt God hier niet in? Interesseert het hem niet?

"En dan was er nog die jongen die ik tijdens een evangelisatieactie had ontmoet. Hij wilde wel mee naar de kerk. Maar na drie keer bleef hij liever thuis. Ik begreep dat. Want, realiseerde ik me: mijzelf deed de kerkdienst ook niets.

"Ik kon niet meer in God geloven. Ik heb erom gehuild, snapte mijn wereld niet meer. En, ik had andere mensen geen hoop meer te bieden, kon niet meer tegen ze zeggen: 'Het komt goed, er is een god die van je houdt'."

Was er geen spoortje geloof meer over?

"Toch wel. Drie jaar lang kwam ik niet in de kerk. Ik schreef me uit. Het was nodig de band door te snijden. Maar terwijl ik de opzeggingsbrief schreef, dacht ik: en tóch geloof ik. Vanaf toen heb ik God op een nieuwe manier leren kennen. Ik begon een intellectuele zoektocht, las veel over godsbewijzen. En ik ervoer wondertjes. Op een zondag ging ik eens met de ouders van mijn vriendin naar de kerk. Eén liedje uit de dienst bleef maar in mijn hoofd hangen. Tegen een vriend zei ik: als ik dat liedje wéér tegenkom, is dat een teken. Toen ik een tijdje later over straat liep, raapte ik een papiertje op. Op dit briefje stond de tekst van het liedje in mijn hoofd. Ik voelde mij betrappt. De dingen vielen op hun plek."

Had God dat briefje neergelegd volgens u?

"Ik ervoer dat God naar mij knipoogde. Maar het oprapen van zo'n briefje is een onderdeelje van een complex proces. God werkt via omwegen, hij zorgt ervoor dat iemand dat briefje laat vallen."

Vol van zijn hervonden geloof begon Sonneveld te schrijven: persoonlijke gedachten, overwegingen, 'leeservaringen'. Een eerste bundel verkocht tienduizend exemplaren. "Ik gebruik geen jargon", zegt hij. "En ik maak onverwachte denkstappen. Door afstand te houden van de theologische taal bied ik mensen erkenning voor de afstand die zij soms ervaren tot de kerk. Die afstand heb ik zelf ook ervaren. Ik vertel mensen hoe zij in elkaar zitten."

Is uw boek bedoeld om mensen te overtuigen van het christelijk geloof?

"Het is geen apologie. Ik zoek verklaringen voor het geloof. Het moet een unique selling point hebben, anders was het niet zo succesvol."

Toch voert u allerlei argumenten aan waarom het christelijk geloof zo goed is.

"Nou, in een hoofdstuk bespreek ik de vraag waarom mensen eigenlijk geloven. Ik geef daar zeventien mogelijke antwoorden op."

Zijn de voorbeelden in uw boek van de verdiensten van het christendom wel zo gelukkig? De afschaffing van de slavernij schrijft u aan het christendom toe. Terwijl de slavernij christelijk gelegitimeerd werd.

"Goed, de kerk is niet de hemel op aarde. Op dit punt heeft de kerk niet volgens haar eigen verhaal geleefd. Dat is absurd. Maar de grote jongens van de abolitionistische beweging waren christen. Het probleem is: de kerk bepaalt vaak het beeld van het christendom. Quelle horreur! Maar wie zo'n hoog ideaal heeft als Jezus, loopt het risico daarin te falen. Mensen zeggen tegen mij: Jezus vind ik een toffe peer, maar de christenen maken er zo'n zootje van. Dan antwoord ik: zeker, maar ken jij stromingen of bewegingen die het veel beter doen?

"Ik kies voor het christendom. Dat reken ik niet af op haar prestaties. Het christendom is gewoon waar, ik twijfel niet meer aan Gods bestaan. Of je het nu merkt of niet, God is

met iedereen bezig. Ook met felle atheïsten, die laat hij verkeerde godsbeelden aan de orde stellen."

Er was een passage in uw boek die kwetsend zou kunnen zijn voor sommige mensen.

"Oh ja, vertel eens? Ik heb geen clou."

U schrijft: ' of je kunt geen kinderen krijgen en dan valt je op dat Jezus ook altijd vrijgezel en kinderloos is gebleven, en je ziet daar een mogelijkheid om dicht bij God te komen'.

"Kwetsend? Ik denk dat het een troost kan zijn. Jezus heeft geleden wat wij lijden. Als je weet dat hij ondanks alle gemis en pijn dicht bij God bleef, kun je je daar aan spiegelen."

Is al het menselijke lijden te spiegelen aan Jezus?

"Ja. Maar niet alles in dezelfde mate. Jezus was bijvoorbeeld geen vrouw. Hij had geen menstruatie en hij baarde geen kinderen. Dat staat verder van hem af."

Jezus lachte volgens de Bijbel ook nooit...

"Er staat wel dat hij jubelde. En hij kwam op feesten met wijn. Reken maar dat daar gelachen werd."

Als Jezus volgens u wel lachte, terwijl dat nergens staat, hoe weet u dan zo zeker dat hij géén vrouw en kinderen had?

"Als hij een vrouw en kinderen had gehad, waren die heus wel beroemd geweest. Toch?"

We staan op en lopen naar de deur. Een stevige handdruk ten afscheid. Sonneveld glimlacht. "Adieu."

De volgende ochtend stuurt hij om 8 uur 14 een mail. 'Verdraaid, je had vrijwel gelijk met je ledenaantal van de PKN. Het ga je goed.'

Als theoloog laat Reinier Sonneveld zich ideologisch moeilijk vastpinnen. Hij is van orthodox-protestantse komaf en studeerde aan de vrijgemaakt-gereformeerde theologische universiteit in Kampen. Maar zijn boek 'De stilte van God' bevat paragrafen met titels die eerder evangelisch-charismatisch aandoen: 'Wat zijn demonen eigenlijk?' of 'Een ongewoon gesprek met de duivel'. Sonneveld positioneert zichzelf juist meer in het midden van het protestantisme. Hij beschouwt zich als een leerling van de VU-hoogleraren Van de Beek en Van der Kooi.

Reinier Sonneveld: 'De stilte van God, waarom geloven moeilijk is'. Buijten & Schipperheijn Motief, Amsterdam. 384 blz, EUR 17,90.

'Een ongewoon gesprek met de duivel'

'Wie zo'n hoog ideaal heeft als Jezus, loopt het risico daarin te falen'

20. Iraakse christenen zijn exodus niet te boven

'Een ramp', noemen christenen in Irak de massale uittocht van geloofsgenoten sinds 2003. Dat vertrek beïnvloedde hun levens, en hun toekomst. Op de Iraakse bijbelgordel, de Nineveh Vlakte, is men tien jaar na Saddams vertrek nog steeds bang om te praten. tekst Judit Neurink, Qaraqosh

De ene vriend woont nu in Amerika, de ander in Australië en een derde zit in Duitsland. De fotograaf wijst zijn vertrokken vrienden één voor één aan op de foto in zijn winkeltje in een woonwijk in de christelijke plaats Qaraqosh. Van de negen mannen die in de jaren tachtig bij een kerk poseerden voor de foto, zijn er nog slechts drie in Irak.

Dat is typerend voor de situatie van de christenen in Irak. Vraag in het stadje van rond 40.000 inwoners naar de verandering sinds de invasie van 2003, en het eerste wat mensen noemen is het grote aantal christenen dat Irak heeft verlaten.

In Saddams tijd waren er nog bijna anderhalf miljoen christenen; daar is nu hooguit een derde van over. Toen waren ze over het hele land verspreid, nu woont een kwart in de relatief veilige Koerdische regio en zijn de christelijke bevolkingsgroepen in Basra, Bagdad, Mosoel en Kirkoeq geminimaliseerd. Gezin na gezin vertrok toen kort na de val van Saddam het geweld tussen de geloofsgroepen in Irak losbarstte, waarbij ook christenen doelwit werden.

In Qaraqosh spreekt men van 'een catastrofe' als het over dat massale vertrek gaat. En niet alleen vanwege het verlies van geliefden, knappe koppen, jongeren. Vooral ook omdat vrijwel geen emigrant in het nieuwe land op zijn eigen niveau werk vond. "We weten dat het geen paradijs is", reageert een drukker die anoniem wil blijven. Hij gaf zelf 12.000 dollar uit om zijn zoon het land uit te helpen. "Maar als je vrouw en kinderen weg willen, wat moet je dan?"

Dat is niet veranderd, sinds 2003: de angst om te praten. Je waant je terug in het Irak van Saddam als je een dag doorbrengt in Qaraqosh. Het stadje is het hart van Iraks bijbelgordel, de Nineveh Vlakte, waar veel Assyrische en Chaldeese christenen onderdak hebben gevonden. Christelijke stadjes en dorpen liggen hier zij aan zij met plaatsen met vooral moslims of jazidi's - waar ook radicale soennitische groepen actief zijn. En wellicht heeft het daarmee te maken dat niemand wordt vertrouwd. Vrijuit praten doet alleen een enkeling, en dan zonder notitieblok of opnameapparatuur. De veiligheidspolitie is overal, zo vertelt iemand, vooral contacten met buitenlanders zijn verdacht; wat is er veranderd sinds de val van Saddam?

Zo op het oog het nodige. Qaraqosh groeide, heeft nu vijf fraai opgeknapte of nieuwe kerken, die met name in gebruik zijn van de Assyrische en de Chaldeese Kerk. Er is een uitgaanscentrum voor familieavonden in de open lucht, 'Happy Moonlight', er zijn drankwinkels, cafeetjes en restaurantjes als 'Star City'.

Omstreden gebied

Anderzijds ligt de Nineveh Vlakte in zogenoemd omstreden gebied, dat onder Bagdad valt maar wordt opgeëist en bestuurd door de Koerden. Daardoor voelt niemand zich echt verantwoordelijk voor de overheidsdiensten: wegen liggen op veel plaatsen open en zijn na een fikse regenbui steevast onbegaanbaar. Overheidsstroom is er nauwelijks.

Officieel is er een universiteit, opgericht voor christelijke en jazidi-studenten voor wie Mosoel te gevaarlijk werd. Maar meer dan lessen in huiskamers biedt die nog niet, want wie gaat daarvoor zorgen?

Het is de kerk die zorgde voor een jeugdcentrum in een nieuw pand van vijf verdiepingen, waar een bibliotheek is en jongeren muziek- en theaterles krijgen. En in het gebouw ernaast zit het radiostation, de Stem van de Vrede, waar ook enkele tijdschriften worden gemaakt.

Het station zendt dertien uur per dag uit en bereikt christenen - en in meerderheid vrouwen - in de hele regio, met een mix van nieuws, informatie en muziek. Via internet luistert ook de diaspora mee. Dat had voor 2003 niet gekund, toen er alleen een officieel radiostation voor christenen was in Bagdad. Het station beantwoordt aan de noden van de Assyrische Kerk in Qaraqosh, die zijn boodschap sneller bij de gelovigen wil hebben. Maar ook nu onthoudt de zender zich van politiek, benadrukt het radiohoofd. "Mensen vinden het prettig dat we geen onderdeel zijn van een partij."

Wantrouwen

Nog een verandering is het grote aantal politieke partijen dat er is voor de Iraakse christenen; zes of zeven, daarover staken de stemmen. Die politiek gezien niet zoveel verschillen, hoor je informeel. Iemand sneert zelfs dat een nieuwe partij in feite niet meer is dan een nieuwe zetel voor weer een politicus. Christenen kregen zetels in provinciale raden en het Iraakse parlement, maar het wantrouwen jegens de politiek is groot. "Omdat we daardoor verdeeld zijn geraakt", zegt een van de anonieme stemmen. En zwakker zijn komen te staan tegenover de rest van het land. "We hebben nu eigen parlementsleden die meer verdienen dan een president in Europa", lacht een ander.

En omdat de verschillende partijen gelieerd zijn aan de verschillende kerkgenootschappen, verliest ook de kerk steeds meer aanhang. "Niet het geloof", haast iemand zich te zeggen, "we blijven geloven." Maar de kerk heeft grote invloed op (het gebrek aan) voortgang in de samenleving - en daarmee ook op de redenen om te vertrekken. De kerk staat scheiden nauwelijks toe, stimuleert huwelijken binnen de familie en beperkt de seksuele vrijheid van jongeren tot het huwelijk. Ongehuwd samenwonen is ongehoord, net als alleen-wonen. Homoseksualiteit is onbespreekbaar.

Toch is de kerk alom aanwezig. Alle activiteiten zijn eraan gelieerd. Evenementen zijn religieus, zoals de jaarlijkse massale viering van Palmzondag, als christenen zich in Qaraqosh verzamelen voor een optocht. Dan gaan de vier controlepunten aan de stadsgrenzen dicht en komt niemand erin die er niets te zoeken heeft. Net zoals iedere zondag bij de mis de straten bij de kerken worden afgesloten.

Hoewel er politie is, en het Iraakse leger de controlepunten bewaakt, zorgt de kerk zelf voor de veiligheid binnen de stad. In Qaraqosh, maar ook in andere plaatsen op de Vlakte, zijn christelijke ordediensten gevormd. Vooral parttimers - schoolgaande jongeren, werkenden - doen tegen betaling een paar uur per dag dienst in deze ordedienst, die in feite een militie is, maar niet zo mag heten. Wie dat betaalt? Koerdistan, wordt er gefluisterd, want die mag van de Iraakse autoriteiten niet de gebruikelijke peshmerga-troepen sturen omdat het gebied niet formeel Koerdisch is.

Daarmee zijn er in Qaraqosh taboes te over. Dan is de politiek nog een relatief veilig onderwerp. In het radiostation wil eindelijk iemand openlijk spreken. Namroud Kasha

maakt bladen, het familieblad Enana met een knappe vrouw op de cover, en een blaadje met nieuws uit de gemeenschap. "Er is geen positieve verandering", zegt hij. En hij somt op: er is maar twee uur stroom per dag, de rest komt uit de generator. Niemand voelt zich veilig, door de aanslagen overheerst de angst. Goed: de salarissen stegen, men bouwt nu fraaie huizen. "Maar al het positieve wordt tenietgedaan door het gebrek aan veiligheid."

En dat komt door de grootste verandering: de opdeling van het land in religieuze groepen. "Voor 2003 speelde het nauwelijks een rol of je soennitisch, sjiietisch, Shabak, christelijk of jazidi was. We waren allemaal gelijk. Nu is dat belangrijk om je houding te bepalen."

Nationalisme

"Positief is dat de Amerikanen de Irakezen democratie hebben gegeven, maar die vertaalden het naar sektarisme", zegt Aphram Mushi, die het kleine kantoortje is binnengelopen. Vanachter het bureau van het radiohoofd heeft de jonge Assyrische pater in het zwart geduldig zijn beurt afgewacht. "Dat kwam neer op een geloofsgroep die de politieke meerderheid vormt en de macht heeft. Toen daar nationalisme bovenop kwam, waren de christenen het eerste slachtoffer want ze voelden zich niet thuis in die situatie. En dat was tevens een van de belangrijkste redenen achter de migratie."

Hij benadrukt dat de christenen in Irak altijd actieve mensen waren, die betrokken waren in alle aspecten van de samenleving. "De emigratie heeft onze ontwikkeling beperkt", klaagt hij. Het vertrek van talent en kennis is pijnlijk voelbaar. Maar nu een aantal spijtoptanten is teruggekeerd, ziet de pater geen reden waarom hun voorbeeld niet gevolgd zal worden. En de veiligheid dan? Mensen vertellen dat ze niet meer met een christelijk kruisje op de auto of om de nek buiten hun woonplaats durven. "De media zijn verantwoordelijk voor die angst. We zijn hier veilig. Vroeger gingen we naar Mosoel, nu naar Erbil."

Maar er zijn aanslagen gepleegd op bussen met studenten, christenen in Mosoel zijn ontvoerd en vermoord - onder wie een bisschop, en ook in Qaraqosh zijn autobommen ontploft. Met de demonstraties van ontevreden soennieten is de afgelopen maanden ook het geweld weer verder toegenomen. "Niet heel Mosoel is onveilig. We hebben er weer een bisschop, en ik rij er gewoon heen met mijn auto."

Christelijke politici noemen de veiligheid ende gewenste terugkeer van emigranten als reden om van de Nineveh Vlakte een christelijke provincie te maken. Een idee dat onder de gewone burgers in Qaraqosh op weinig steun kan rekenen; ze zien geen heil in een nog verdere opdeling van Irak. Om dezelfde reden zegt Vader Aphram er 'persoonlijk niet voor' te zijn. "Politieke partijen willen er goede sier mee maken. Maar als we tegen een opdeling zijn, hoe kunnen we er dan zelf aan mee doen?"

Sommigen in Qaraqosh menen dat het massale vertrek van christenen uit Irak het resultaat is van Amerikaans beleid om alle christenen uit het Midden-Oosten te evacueren, zoals in de vorige eeuw ook de Joden massaal vertrokken. Vader Aphram meent echter dat de christenen allemaal terugkomen. "God gaf ons dit land. We zien het als het onze, net als de Joden Israël als hun land zagen. Irak zal het rijkste land ter wereld worden, en mensen moeten terugkeren om daar deel van te worden."

De helft vertrok

In 2003 woonden er in Irak zo'n anderhalf miljoen christenen, die vijf procent van de totale Iraakse bevolking uitmaakten. Ze woonden vooral in Bagdad, Mosoel, Basra, Kirkoek en Erbil. Christenen kenden onder Saddam Hoessein een redelijk leven; zijn minister van buitenlandse zaken Tarik Aziz was een christen. Sinds het geweld begon in 2005 is ongeveer de helft van de Iraakse christenen het land ontvlucht, van wie zo'n 330.000 naar Syrië. Wie de kans kreeg, vertrok naar Europa of de Verenigde Staten. Met name Frankrijk opende de deuren voor Iraakse christenen na de aanslag op een kerk in Bagdad waarbij in 2010 tientallen doden vielen. Uit Arabisch Irak vertrokken christenen ook naar het veilige noorden, naar de zelfstandige regio Koerdistan. Een onbekend aantal emigranten keerde terug naar Irak, omdat ze geen werk konden vinden, en vanwege de onrust in Syrië. Zij vestigden zich vooral in Koerdistan en op de Nineveh Vlakte.

'Positief is dat de Amerikanen de Irakezen democratie hebben gegeven, maar die vertaalden het naar sektarisme'

21. In naam van religie verhandeld

In een christelijk kindertehuis in India worden zo'n vijfhonderd meisjes opgeleid tot zendelingen. De Nederlandse Stichting Hulp Vervolgde Christenen steunt het centrum. Onderzoek van Trouw wijst uit dat de meisjes slachtoffer zijn van 'reli-mensenhandel'. Het bizarre verhaal van 'de kinderen uit Humla'. reportage Lucia de Vries

Het lijkt zo nobel. Een Nederlandse stichting die zich bekommert om het lot van weeskinderen in Azië. De Stichting Hulp Vervolgde Christenen (HVC) werft sponsors voor de opvang van 'christelijke (wees)meisjes'. Die meisjes worden opgevangen in het Michael Job Centrum in Tamil Nadu, India. Volgens de stichting wonen daar 'een paar honderd dochters van Aziatische christelijke ouders die door vervolging stierven of niet in staat waren om voor hun kinderen te zorgen'. De meisjes zelf komen 'vaak ondervoed, soms gewond maar vooral emotioneel beschadigd' in het meisjestehuis aan. "Het Michael Job Centrum biedt hen een nieuw thuis. Hier krijgen ze onderdak, goed voedsel en scholing. Gedegen Bijbelonderwijs, gebed en zang behoren in het centrum tot de vaste onderdelen van de dag", aldus HVC.

De campagne van de Nederlandse stichting roept vragen op, in weerwil van de stellige toon. Een filmpje op de website vermeldt kort maar krachtig: '21 Nepalese meisjes hebben maar één wens: een kerkje stichten voor hun boeddhistische ouders'. HVC organiseerde daarom in april een evangelisatiemissie naar Humla, het district waar de meisjes vandaan komen. Twee meisjes reisden mee, terug naar de plaats waar ooit hun huis stond, als zendelingen in de dop. De missie was volgens HVC een succes: 'Tenminste honderd mensen' bekeren zich tot het christendom, twee meisjes blijven achter om 'over Jezus te vertellen'. Maar wie zijn deze kinderen precies en waarom wonen ze niet in hun eigen land?

Op zoek naar antwoorden komen de contouren boven van het bizarre verhaal van 'de Humla-kinderen'. Zij werden door een mensensmokkelaar bij het christelijke kindertehuis in India afgeleverd. Daar kregen ze een nieuwe naam en een nieuw levensverhaal: als zogenaamde kinderen van christelijke martelaren verloren ze het contact met hun families en hun moedertaal. Pas jaren later keerden ze naar hun geboorteland Nepal terug.

Fay is een van hen. Volgens de website van het Michael Job Centrum komt ze uit Kathmandu, waar ze een gelukkig leven leidde in een gezin van evangelisten. Tijdens een gebedsdienst vielen maoïstenrebellens het huis van Fay binnen en doodden haar moeder en oom. HVC-directeur Jan Bor voelt zich betrokken bij meisjes als Fay. "Ik sponsor er zelf vijf en beschouw ze als mijn eigen dochters." De sponsors komen uit heel Nederland. Sommigen zijn niet te beroerd wat extra te geven. Als een sponsor uit Urk hoort dat zijn sponsormeisje een hersentumor heeft, maakt hij onmiddellijk 3000 euro voor de operatie over.

Alleen blijkt Fay niet Fay te zijn. In werkelijkheid heet ze Sabita, zo wijst onderzoek uit van een Britse organisatie die zich ook bekommert om verhandelde Nepalese circuskinderen, de Esther Benjamin Trust. Haar ouders zijn hindoes. Sabita's vader is overleden als gevolg van een nierziekte, waarna haar moeder spoorloos verdween. Sabita heeft een tante die zegt jarenlang naar haar nichtje op zoek te zijn geweest. Sabita is een van de 32 Nepalese meisjes die door mensensmokkelaar Dala Bahadur Phadera naar het Michael Job Centrum zijn gebracht. Phadera is een invloedrijk politicus,

verbonden aan de Communistische Partij van Nepal (CPN-UML). In ruil voor een 'bemiddelingstarief' en jaarlijkse schoolgelden verzamelde hij in de periode 1994-2006 kinderen uit arme gezinnen. Ruwweg in deze periode woedde in Nepal een burgeroorlog tussen maoïstische rebellen en het regeringsleger. Rebellen ronselden studenten voor hun Volksleger. Families schraapten spaargeld bij elkaar om hun kinderen aan Phadera mee te geven, in de veronderstelling dat hij ze zou meenemen naar de relatief veilige hoofdstad van Nepal.

Een onderzoek van Unicef Nepal - dat zich bekommert om het lot van kinderen in deze oorlogstijd - beschrijft hoe Phadera te werk ging: hij overtuigde ouders ervan dat hij de kinderen in de hoofdstad naar een goede school zou sturen. De kindersmokkelaar kreeg lokale autoriteiten zover overlijdensaktes voor de ouders op te stellen, waarna hij officieel toezichthouder werd. Phadera opereerde met name in Humla, het armste Nepalese district dat alleen te voet of vanuit de lucht bereikbaar is in de ontoegankelijke Himalaya. De broer van Phadera is hier hoofd van het provinciebestuur. De mensensmokkelaar nam de kinderen mee naar de hoofdstad, en scheidde daar de jongens van de meisjes. De jongens werden in verwaarloosde kindertehuizen gedumpt en als bedelaars langs de deuren gestuurd. Een aantal kinderen werd opgegeven voor internationale adoptie. Een dertigtal meisjes werd door Phadera naar het Michael Job Centrum in Tamil Nadu gebracht.

In dat centrum kregen de meisjes een nieuwe naam, een nieuw verhaal en een nieuwe vader: Dr P. P. Job. Hij is de oprichter van het Michael Job Centrum en overleed onlangs aan een hartaanval. De Indiase evangelist noemde zichzelf de 'Billy Graham van Azië'. Volgens zijn biografie overleefde hij hondsdolheid en preekte hij over de hele wereld. Het centrum van Dr P. P. Job ligt op zestig hectare land en bestaat uit een tehuis, een kapel, stadion, een lagere en middelbare school, en een universiteit. Er wonen vijfhonderd meisjes.

Jan Bor is behalve oprichter en directeur van HVC tevens bestuurslid van het Michael Job Centrum. "Ik ontmoette Dr. Job in 1967 tijdens een conferentie van de Wurmbrand stichting aan de Bodensee, Zwitserland. Het klikte meteen. Dr Job was een bijzonder mens, een zeer gedreven christen", vertelt Bor. De twee besloten samen evangelisatielectuur te produceren. Een van de bestemmingen voor de lectuur is Nepal. Vlak nadat hij de Indiase evangelist ontmoette, kreeg Bor het in zijn eigen woorden 'op het hart om iets voor meisjes in India te doen'. De HVC-directeur: "In eerste instantie was Job niet zo enthousiast. Maar het lukte ons om voldoende geld in te zamelen, en een kindertehuis in Tamil Nadu te bouwen."

Bor vervolgt bevlogen: "De situatie van meisjes in India is diep treurig. Ze worden uitgehuwelijkt met een enorme bruidsschat. Als die niet wordt betaald, krijgt de familie hun dochter in een kistje terug. In brand gestoken of zelfmoord. Iedere maand raken in India 2000 meisjes of vrouwen zoek." Dr. Job bood de meisjes een nieuwe toekomst, als zendeling. In een interview met het tijdschrift Charisma vertelde Dr. Job: "Net als Paulus zullen deze meisjes in hun eigen onderhoud voorzien en het evangelie verspreiden. Ik verkondig het evangelie aan de toekomstige generatie middels deze meisjes."

Unicef Nepal financierde in 2005 een onderzoekscommissie die in Humla navraag deed. Phadera had toen inmiddels meer dan driehonderd kinderen meegenomen. Het team ontmoette een groot aantal verwarde ouders, die geen idee hadden wat er met hun kinderen was gebeurd. Het districtshoofd vertelde dat twintig nieuwe kinderen

klaarstonden om met Phadera mee te gaan. Het Unicef-rapport werd pas in 2012 publiek gemaakt. De huidige directeur van Unicef Nepal, Hanaa Singer, laat weten dat het doel van het onderzoek de repatriëring van de kinderen was en dat publicatie van het rapport in 2005 de veiligheid van de families in gevaar had kunnen brengen.

Intussen werd in 2006 in Nepal een vredesverdrag tussen rebellen en staat gesloten. Een van de verwaarloosde kindertehuizen werd opgerold en de bedelende jongetjes teruggebracht naar hun families in Humla. Vijf jaar later vond in Kathmandu een conferentie over mensensmokkel plaats. Na afloop stond een van de Humla-ouders op. Hij zei dat de conferentie pure geldverspilling was, want geen enkele deelnemer was bereid hem te helpen zijn dochter terug te brengen naar Nepal.

Een Britse ex-Gurkha soldaat, Philip Holmes, oprichter van de Esther Benjamin Trust, hoort ervan. Deze stichting is gespecialiseerd in het terughalen van Nepalese circuskinderen die in India werken. Holmes: "Hoewel ik zelf christen ben, beschouw ik dit als een grove schending van de rechten van het kind. Er is sprake van religieuze exploitatie, gestolen identiteiten en gedwongen scheiding van families."

In september 2011 vond er een reddingsactie plaats, uitgevoerd met behulp van de Indiase en Nepalese autoriteiten. Na aankomst in Nepal werd de groep bevrijde kinderen opgedeeld: meisjes uit boeddhistische gezinnen die actief betrokken waren bij de reddingsactie werden geplaatst in de tehuizen van Holmes, de andere meisjes zijn verwanten van Phadera of komen uit gezinnen die de meisjes liever in India hadden gelaten. Deze meisjes werden in een studentenhuus ondergebracht.

De emoties liepen destijds hoog op. Phadera organiseerde een persconferentie in een overheidskantoor en bedreigde Holmes en zijn collega's. Phadera: "Als het ministerie geen actie onderneemt, is de enige oplossing dat ik de gebouwen van de organisatie in brand steek. Ze zullen er niet op bedacht zijn om te sterven." Zijn toespraak werd op een nationaal televisiestation uitgezonden. Diverse journalisten kozen zijn zijde en schreven negatieve artikelen over de reddingsactie. Ook het publiek was verdeeld: was het niet beter geweest de kinderen in India te laten, waar ze ten minste goed onderwijs genoten?

Dr. Job legde na de reddingsactie uit dat hij vertrouwen had in 'dominee Phadera': "Toen christelijke mannen in Nepal werden gedood, werden hun vrouwen weduwe; zij konden niet langer voor hun kinderen zorgen. Dominee Phadera, een Barmhartige Samaritaan, contacteerde de families van de meisjes en bracht hen naar het Michael Job Centrum. Mijn visie is om de meisjes te redden en hen excellent onderwijs te geven. Dus ik heb opdracht gegeven hen te accepteren, ondanks het feit dat er geen legale documenten van de Nepalese overheid waren."

Jan Bor heeft zich in de afgelopen maanden 'wel tachtig keer' afgevraagd wat hij fout heeft gedaan. "Als kinderen uit een oorlogssituatie op je stoep staan, wat doe je dan? Dan geef je ze te eten en stuur je ze naar school. Ik heb maar één wens, en dat is deze meisjes helpen." Bor neemt Holmes de reddingsactie nog altijd zeer kwalijk. Over Phadera is hij minder negatief: "Ik weet dat hij bekend staat als smokkelaar maar hij heeft hele goede connecties op overheidsniveau. Volgens de meisjes is hij goed voor ze. Ik laat hem in z'n waarde."

De directeur van het kindertehuis waar nu een deel van de meisjes wordt opgevangen in de regio Kathmandu - waar precies, dat moet geheim blijven - is niet onder de indruk

van Bors uitspraken: "De meisjes moesten liegen over hun afkomst en werden geestelijk geïndoctrineerd. De meisjes willen hoe dan ook geloven dat Dr. Job van hen hield. Een Stockholm-syndroom-achtige situatie dus."

De Dr. Job-affaire heeft een nieuw woord opgeleverd: faith-based trafficking, religieuze mensensmokkel. Behalve meisjes uit Nepal en India 'adopteert' het Michael Job Centrum tevens kinderen uit Bhutan, Burma en Tibet, die doorgaans door tussenpersonen naar het centrum worden gebracht. In november 2011 maken de Indiase autoriteiten bekend dat ze 46 Indiase 'weeskinderen' in het meisjeshuis hadden gelokaliseerd. De kinderen wonen inmiddels weer bij hun ouders.

Een van de weinige Nepalese mensenrechtenactivisten die geen gelegenheid onbenut laat om zich uit te spreken tegen 'misbruik uit naam van een religie' heeft een verrassende achtergrond: Dr. K.B. Rokaya is secretaris van de Nepalese Raad van Kerken en bestuurslid van de Nationale Mensenrechtencommissie. Volgens Rokaya wordt informatie over de mensenrechtensituatie van christenen in Nepal soms opzettelijk vervalst door Nepalezen die asiel zoeken in westerse landen of door hen die fondsen werven voor christelijke projecten. Rokaya: "Mij is geen enkel geval bekend van christenen die gedood zijn vanwege hun geloof, met uitzondering van twee doden door een bom die geplaatst werd door hindoe-extremisten. Christenen hebben te maken met sociale discriminatie, maar dit is niet levensbedreigend."

Volgens de christelijke voorman heeft het probleem niet alleen met armoede en corruptie in Nepal te maken, maar ook met goedgelovigheid en een gebrek aan ethiek onder westerse christelijke donors. Rokaya is niet tegen bijbelonderwijs voor hindoe- of boeddhistische kinderen 'zolang de kinderen ervan genieten'. "Bekering moet altijd op vrijwillige basis en met kennis en overtuiging plaatsvinden. Niet door indoctrinatie of dwang", aldus Rokaya.

Volgens directeur Bor is de situatie voor christenen in Nepal wel degelijk zorgwekkend en bestaan er plannen om in de regio het christendom te doen verdwijnen. Rokaya bestrijdt dit: "Dit zijn precies de soort aannames die wij als Raad van Kerken bestrijden. Christenen vormen een zeer uitgesproken en zichtbare gemeenschap in Nepal."

En de meisjes? Hoe kijken zij terug op hun jarenlange verblijf in India? De groep is verdeeld: degenen die nog steeds contact hebben met Phadera en HVC zijn positiever dan de meisjes die onderdak kregen bij de Esther Benjamin Trust. "Ik heb vaak gehuild in India", vertelt een van de meisjes. "Als de beheerder of onderwijzers boos waren, sloegen ze ons. Eens werd mijn zusje uit de kerk gehaald omdat ze niet goed oplette en zo hard geslagen dat ik dacht dat ze het niet zou overleven. Ik ben naar de onderwijzer gegaan en heb gezegd: 'Ik wil dat je mij slaat in plaats van mijn zusje'. Sinds die dag had ik geen zin meer in eten en wilde ik terug naar Nepal." Het meisje legt uit dat het niet altijd makkelijk is om terug in Nepal te zijn: "Ik spreek niet of nauwelijks Nepalees, waardoor ik een klas teruggezet ben. En ik kan niet langer met mijn ouders communiceren." Ondanks de moeilijke omstandigheden is het meisje nog altijd onder de indruk van Dr. Job en noemt ze zichzelf christen. "Dr. Job vertelde ons dat hij net als wij een wees was, en dat wij later net zo beroemd als hij kunnen worden", aldus het meisje.

De Esther Benjamin Trust heeft een proces tegen Phadera aangespannen. Als de smokkelaar ooit wordt veroordeeld, kan hij 27 jaar gevangenisstraf krijgen. En heeft de HVC-directeur van de affaire geleerd? Het lijkt van niet. Tijdens een kort bezoek aan

Nepal in 2012 haalde Bor samen met een lokale dominee vier kinderen van de straat die 'te vondeling waren gelegd' en bood ze onderdak bij een christelijk echtpaar. Van documenten of samenwerking met de autoriteiten is geen sprake. De geschiedenis lijkt zich te herhalen.

Stichting Hulp Vervolgde Christenen

De Stichting Hulp Vervolgde Christenen is een orthodox-protestantse organisatie die christenen wereldwijd ondersteunt in landen waar ze onder druk staan of vervolgd worden. De stichting verspreidt onder meer bijbels en christelijke lectuur, al dan niet ondergronds. Het kindertehuis Michael Job Centrum in India is een van de grote projecten van de stichting. De Indiase oprichter Dr. P. P. Job (foto) noemde zichzelf de Billy Graham van Azië. Hij overleed onlangs.

Burgeroorlog

Nepal werd van 1996 tot 2006 geteisterd door een burgeroorlog die 13.000 Nepalezen het leven kostte. Maoïstische rebellen namen de wapens op tegen het regeringsleger van koning Gyanendra, die officieel aan het hoofd stond van een parlementaire democratie, maar in praktijk dictatoriaal regeerde. De maoïsten trokken uiteindelijk aan het langste eind. Nepal kreeg een grondwetgevende vergadering, schafte de hindoeïstische staatsgodsdienst af en in 2008 ook de monarchie. Het is nu een federale republiek.

Nepal

Het bergachtige Nepal behoort tot de armste landen ter wereld, een kwart van de 30 miljoen inwoners leeft onder de armoedegrens. Eenderde van de kinderen onder de vijftien jaar werkt mee voor het gezinsinkomen. Het land is een lappendeken van verschillende etnische groeperingen, er is ook geen echte eenheidstaal. Nepalezen zijn overwegend hindoeïstisch (80 procent), boeddhistisch (11 procent) of moslim (ruim 4 procent). Christenen vormen een zeer kleine minderheid.

Ex-Gurkha

De Gurkha (of Gorkha) wonen in Nepal en in de Indiase staat West-Bengalen. Ze zijn vooral bekend door hun rol sinds de negentiende eeuw als militairen in het Britse leger, de Gurkabrigade. Ook het Indiase leger telt nog enkele Gurka-regimenten. De Britse actrice Joanna Lumley maakte zich sterk voor de rechten van Gurka-veteranen.

Stockholm-syndroom

Het verschijnsel dat gijzelaars tijdens een gijzeling gevoelens van sympathie ontwikkelen voor hun gijzelnemers. Criminoloog en psycholoog Nils Bejerot die de politie bijstond bij de overval en gijzeling op de Kreditbanken in Stockholm in 1973, heeft deze benaming bedacht.

Opgericht in 2000 om schendingen te onderzoeken, verkeerde deze commissie meermalen in zwaar weer door tegenwerking van de machthebbers. Momenteel is er onenigheid over een andere Waarheid- en Verzoeningscommissie, ingesteld door de (maoïstisch geleide) regering. Deze zou de wreedheden uit de Nepalese burgeroorlog moeten onderzoeken, maar mag ook amnestie verlenen aan de daders.

Nationale Commissie Mensenrechten

Het afgelegen Humla is een van de armste en meest bergachtige van de 75 districten van Nepal, met prachtige natuur zoals de Limi-vallei. De ruim 50.000 inwoners (voor een gebied iets groter dan Gelderland) zijn overwegend boeddhistisch en oorspronkelijk afkomstig uit Tibet.

22. Niet praten, maar samen de straat op

Christenen en moslims kunnen tot elkaar komen, maar niet via de weg van de theologie, ontdekte een Nederlandse predikant in Kenia. Samen de omgeving in kaart brengen, kan goed werken. tekst Eildert Mulder

Heeft een dialoog tussen christenen en moslims over zaken, waarover ze het al veertienhonderd jaar oneens zijn wel zin? Of moeten ze op andere manieren met elkaar aan de slag?

De Nederlandse protestantse predikant Willem Jansen ontwikkelde in Kenia een manier van communiceren tussen moslims en christenen, die volgens hem ook bruikbaar is in Nederland. Hij verving de dialoog door wat hij diapraxis noemt: niet discussiëren over eeuwig dezelfde theologische strijdpunten, maar samen een onderzoeksproject uitvoeren en daardoor meer inzicht krijgen in de leef- en denkwereld van de ander en van zichzelf.

Jansen deed ervaring op met de religieuze dialoog in Rawalpindi in Pakistan, later in Haagse migrantenwijken en de afgelopen jaren in Eastleigh, een voorstad van de Keniaanse hoofdstad Nairobi. De theologische disputen leverden nooit iets op. Maar Jansen ontdekte toch dat christenen en moslims wel degelijk nader tot elkaar kunnen komen, zij het niet via de gebaande en doodlopende weg van de theologie.

Gedichten voordragen

In Pakistan bijvoorbeeld vervaagden op dialoogconferenties de scheidslijnen na afloop van de theologische debatten, wanneer de aanwezigen zich overgaven aan poëzie. Jansen: "We hadden een keer de hele dag over theologie gepraat. We kwamen geen stap verder, maar 's avonds lukte de dialoog wel, op het gevoelsmatige vlak. Christenen en moslims droegen gedichten voor, in Urdu, een heel romantische taal. De verschillen verdwenen, er gebeurde zoiets als bij Russen wanneer die naar een pianorecital luisteren. In Eastleigh maak ik hetzelfde mee, nu met Somaliërs. Als je een bijeenkomst organiseert, moet je ook dichters uitnodigen. In een soort rap dragen ze ballades voor over de burgeroorlog. Mensen vinden dat prachtig."

Sinds 2009 werken Jansen en zijn vrouw Heleen Joziasse in Nairobi aan de St. Pauls University, hij als docent islam en zij als docente theologie. Ze zijn uitgezonden door Kerk in Actie. Jansen maakte kennis met een soort dialoog waar hij weinig in ziet, de mihadra's, theologische twistgesprekken tussen christenen en moslims, gehouden in de open lucht voor een heftig meelevend publiek. De partijen vangen elkaar behendig theologische vliegen af. Het zijn kleurrijke bijeenkomsten, de toehoorders ervaren ze als spannende sportwedstrijden, maar met pogingen om bruggen te slaan heeft het weinig te maken.

In zijn zoektocht naar andere vormen van dialoog kreeg Jansen een idee. Zijn collega C.B. Peter had hem vertrouwd gemaakt met het begrip mapping (in kaart brengen). Mapping is een soort micro-onderzoek van bijvoorbeeld een straat. Je bestudeert alle mogelijke details van die microkosmos, groot en klein, en legt ze vast op een kaart.

Het maken van een kaart is niet een zuiver objectieve bezigheid, er zit een flink subjectief element bij. Twee kaartenmakers vinden lang niet altijd dezelfde dingen waard om op de kaart te zetten en de interpretatie kan verschillen. Wat zou er gebeuren,

vroegen Jansen en Peter zich af, wanneer je koppels, bestaande uit een moslim en een christen, de straten en stegen van Eastleigh in kaart liet brengen? Er zou zeker een gesprek ontstaan, elk van de twee zou de straat met eigen ogen bekijken, vanuit eigen vooropgezette ideeën. Wat zou er na het project van die ideeën overblijven? Zouden er spanningen ontstaan tussen de kaartenmakers? En hoe zouden ze daarmee omgaan? Zouden ze na afloop ook anders tegen elkaar aankijken?

De 'mapping' van een roerig stadsdeel als Eastleigh is een ingrijpende, soms emotionele ervaring die iemand in elk geval verandert. Je kunt dat zichtbaar maken door van tevoren aan de deelnemers een lijst met vragen voor te leggen, en na afloop van het project dezelfde vragen nog eens te laten beantwoorden.

Aanslag op busje

Jansen en Peter stuurden dertig studenten, moslims en christenen, naar Eastleigh. Voor alle deelnemers was het een kennismaking met een realiteit die ze niet kenden, die van een als gevaarlijk bekendstaand no-go-area. Dat er reden bestaat voor die reputatie bleek in november, toen een onverlaat een granaat in een busje gooide. De studenten waren in die periode bezig met hun onderzoek. Tien mensen kwamen om, onder wie een familielid van een van de onderzoeksters. Inwoners zijn bang dat de aanslagen zullen toenemen na de nederlaag van de strijdgroep Shabaab in Mogadishu. Eastleigh lijkt een geschikt alternatief voor de extremisten.

De eerste opdracht aan de kaartenmakers luidde: geef weer wat je ziet, hoort, ruikt, voelt en proeft. En verder moesten de studenten alle religieuze organisaties en gebouwen in kaart brengen. Een aantal tegenstellingen viel meteen op. Bijvoorbeeld de enorme rotzooi buiten, vooral in stegen, en anderzijds de properheid binnenshuis. Buiten stonk het ongenadig, er waren open riolen, waarin nota bene zelfs foetussen waren gedumpt. De kaartenmakers legden al die ellende vast.

Zo treurig als het buiten was, zo schoon was het bij mensen binnen. Jansen: "Ze maken elke dag driemaal schoon, het ruikt er naar parfum en wierook." Bij mensen thuis maak je kennis met de mystieke soefi-islam, die nog steeds de meeste aanhang heeft onder Somaliërs. En dat ondanks decennia van burgeroorlog, waarin radicale wahabieten moordend en tiranniserend het nieuws haalden. Jansen: "Op straat is er van die soefi-islam minder te zien, het wahabisme bepaalt het straatbeeld, net als in Mogadishu. Belangrijke moskeeën die nu wahabitisch zijn, waren vroeger soefi."

Ook met soefi's is de dialoog moeilijk. Ze denken in prachtige beelden en metaforen, maar zijn minder geoefend in theologisch taalgebruik. Jansen: "Vaak heet het dat de islam en het christendom vechten om de ziel van Afrika. Maar een soortgelijke strijd woedt er binnen de islam tussen de wahabieten en de soefi's, en binnen het christendom tussen de pinksterkerken en de traditionele kerken.

Het onderwerp discriminatie riep soms heftige emotie op, bijvoorbeeld tussen een christelijke en een moslimstudente, die samen een straat in kaart brachten. De christelijke studente constateerde discriminatie van moslims tegen haar geloofsgenoten. De moslimstudente viel hard tegen haar uit. Dat was niet omdat ze die discriminatie tegen christenen ontkende, maar omdat ook haar eigen volk, de Boranas, leed onder discriminatie. Ook van moslims, hoewel de meeste Boranas zelf moslims zijn. Etnische, niet-religieuze discriminatie dus. Die twee studentes kwamen er samen wel uit, maar er

ontstonden problemen toen ze in hun rapport de discriminatie tegen Boranas noemden. Daarmee hadden andere moslimstudenten grote moeite, zodat het project zelfs even leek te stranden.

Na afloop waren alle deelnemers positiever over de relaties tussen christenen en moslims in Eastleigh dan bij het begin, althans dat blijkt uit de antwoorden die ze op de lijst met vragen invulden. Ze constateerden dat de twee groepen toch wel redelijk met elkaar overweg kunnen, hoewel ze dat niet hadden verwacht.

Kleine verhalen ontdekken

Jansen ziet goede mogelijkheden om soortgelijke projecten uit te voeren in Nederlandse migrantenwijken: "Het lijkt me erg leuk om hetzelfde in bijvoorbeeld de Haagse Schilderswijk te doen. Vaak voeren in discussies meningen en 'grote verhalen' de boventoon. Via 'mapping' kun je meningen corrigeren met feiten. Verder ontdek je de 'kleine verhalen', die de 'grote verhalen' nuanceren."

Na afloop constateerden ze dat de twee groepen toch wel redelijk met elkaar overweg kunnen

Zo treurig als het buiten was, zo schoon was het bij mensen binnen

Wat zou er gebeuren, als je een christen en een moslim straten in kaart liet brengen?

23. Kunnen religie en geweld samengaan?

De moordenaar in Londen motiveerde zijn gruweldaad met een religieus-politiek verhaal. In Syrië staan diverse godsdienstige groeperingen elkaar naar het leven. Bestaan er godsdienstoorlogen of draait alles om economische en andere macht? tekst Eildert Mulder

Gerard de Korte

De eigen christelijke bronnen zitten vol met geloofsgeweld. Denk aan de Israëlieten in het Oude Testament, die opdracht krijgen de Kanaänieten te verdelgen. Het christendom is in dat opzicht niet uniek. Alle godsdiensten hebben gewelddadige teksten. Het christendom heeft op verschillende manieren geleerd daarmee om te gaan. Er is bijvoorbeeld de Christocentrische uitleg van het Oude Testament, waarbij alle uitspraken moeten voldoen aan het leven en evangelie van Jezus. Verder hebben christenen de hermeneutische methode ontwikkeld. Ze plaatsen teksten in de context van de tijd en zonodig zetten ze ze tussen haakjes. Bovendien kent het christendom ook een pacifistische trek. Wie het zwaard opneemt zal erdoor vergaan, zegt Jezus tegen Petrus als die het oor van een soldaat heeft afgehakt. Jezus was zelf geweldloos. Door zich niet te verzetten tegen zijn kruisdood bracht hij anderen tot inkeer.

Jezus zei dat wanneer je een klap op je linkerwang krijgt, je de rechter moet toekeren. Dat is een wereld van verschil met Lamech die in Genesis zegt: "Krijg ik een schram dan dood ik een kind." Voor moslimtheologen ligt het moeilijker als ze religieus geïnspireerd geweld moeten veroordelen. Ze hebben niet dezelfde vorm van Schriftkritiek.

Christelijke theologen hebben vanaf het begin met het geweldsvraagstuk geworsteld. Nadat het christendom in de vierde eeuw staatsgodsdienst was geworden heerste er teleurstelling. De hoop was dat christenen nooit oorlog zouden voeren met andere christenen, maar dat gebeurde toch. Helemaal pacifistisch is het christendom overigens nooit geweest, ook niet voordat de keizers christen werden, zoals lang is gedacht. Ook toen dienden christenen in het Romeinse leger. Wel was de verplichte eed op de keizer een probleem. Christenen wezen immers de vergoddelijking van de keizer af.

Kerkvaders als Augustinus en Ambrosius ontwikkelden de leer van de rechtvaardige oorlog. Het doel was indammen van geweld. De leer eiste een streng onderscheid tussen strijders en burgers. Het was verboden om bestaansbronnen van mensen te vernietigen. Verheerlijking van geweld was onmogelijk in het licht van het voorbeeld van Jezus. Geweld was een bewijs van falen, van de gebrokenheid van het bestaan en het was onder de maat van Christus. Later verdwenen die ideeën naar de achtergrond. De kruistochten hadden als leuze 'God wil het', de godsdienstoorlogen tussen protestanten en katholieken waren zeer gewelddadig. Toch waren ook dat geen zuivere godsdienstoorlogen, evenmin als het conflict in Noord-Ierland tussen katholieken en protestanten. Een godsdienst functioneert altijd in een sociaal-politieke context.

De twintigste eeuw met zijn wereldoorlogen heeft een diepe impact gehad op het denken van christenen over geweld. Karl Barth zei al naar aanleiding van de Eerste Wereldoorlog: "Wij hebben God niet te spannen voor het karretje van onze oorlogspolitiek." Het Tweede Vaticaans Concilie bracht bij katholieken een ontkoppeling van geloof en geweld. Voortaan was het niet meer mogelijk om geweld met een beroep op God te rechtvaardigen. Dat was ook de boodschap van paus Benedictus in zijn beroemd geworden redevoering in Regensburg in 2006. Hij wilde andere godsdiensten

uitnodigen om dezelfde scheiding tussen geweld en geloof aan te brengen. Geloof moet vrij zijn, kan nooit met geweld worden afgedwongen. Door een ongelukkig citaat over de islam ging die boodschap helaas grotendeels verloren."

Gerard de Korte is de rooms-katholieke bisschop van Groningen-Leeuwarden

Matthias Smalbrugge

Tegenwoordig is het mode om te zeggen dat godsdienstoorlogen niet bestaan. Ik ben het daarmee oneens. Godsdienst kan net als vroeger een reden of een rechtvaardiging zijn om oorlog te voeren.

Je hoort vaak dat de motieven voor oorlog en ander geweld economisch en politiek zijn. Maar neem de massamoord op Franse protestanten in 1572, in de Bartholomeusnacht in Parijs en daarna in heel Frankrijk. Er speelde een politieke kwestie: het verlangen naar nationale eenheid die in het denken van toen ook inhield dat je één godsdienst moest hebben. Het besluit tot de massamoord was een politieke afweging maar de vraag welke religie de voorkeur verdiende was wel degelijk belangrijk.

Elke oorlog zoekt een legitimering. Als je Irak binnenvalt zeg je dat je dat doet om democratie te brengen. Een eventuele inval in Syrië zou je waarschijnlijk een humanitaire interventie noemen. Met zulke legitimeringen klinkt het beter aanvaardbaar. Ook een godsdienst kan een overtuigende legitimering bieden. Splits niet alles op in economische, politieke of tribale drijfveren. Negeer de religie niet.

De grote religies hebben zelf ook nooit afstand gedaan van geweld. Binnen het christendom vormen de quakers en de doopsgezinden met hun pacifisme een minderheid, ze zijn niet de hoofdstroom. Zelfs Jezus zegt nergens dat je altijd en overal het zwaard moet opbergen. Nooit wordt er gezegd dat geweld altijd uit den boze is. Ook het christelijke godsbeeld heeft gewelddadige trekken, ook het laatste oordeel is bepaald niet geweldloos. Je kunt dan moeilijk verbaasd zijn wanneer gelovigen geweld een begaanbaar pad vinden. Geweld is één van de uitingen van het menselijke bestaan. Dat moslims religie ervaren als een drijfveer is navoelbaar.

Vooraf jongeren kunnen religie als een houvast ervaren. Dat geldt zeker voor mensen die ogenschijnlijk niets te verliezen hebt, zoals je er nu veel hebt in de Arabische wereld als gevolg van de revoluties, die vooralsnog niet meer vrijheid maar juist meer knechting lijken te hebben gebracht.

Maar ideële motieven, waaronder religie, kunnen ook belangrijk zijn voor mensen die wel veel hebben te verliezen. Verzetsstrijders hadden in de Tweede Wereldoorlog ideële motieven. Hoeveel van hen zijn er niet met bijbelteksten op de lippen gestorven? Een mens leeft niet bij brood alleen. Je gelooft ergens in. Dat hoeft niet per se een godsdienst te zijn, ook communisten geloofden in iets, ook zij zaten in het verzet en kwamen daar bijvoorbeeld de gereformeerden tegen.

Als het gaat om leven en dood dan sta je op een grond die niet meer met een laatste ratio te verklaren valt. Op grote momenten krijgt de ratio een redenering niet meer sluitend. Je moet later natuurlijk wel terug naar de ratio en uitleggen wat je hebt gedaan. Maar de grote beslissingen zijn niet zuiver rationeel.

Religie behoort tot de ideële motieven van mensen. Een godsdienstige legitimering van een oorlog is geen vlag op een modderschuit. Een mens is meer dan een economisch wezen, je kunt hem niet reduceren tot een consument. Een mens wordt gedefinieerd door zijn overtuigingen. Hoe zou Nelson Mandela het al die tijd hebben volgehouden, als hij geen ideëel motief zou hebben gehad?"

Matthias Smalbrugge is predikant van de Protestantse Kerk in Nederland in Aerdenhout en hoogleraar kerk en cultuur aan de Vrije Universiteit in Amsterdam

'Zelfs Jezus zegt nergens dat je altijd en overal het zwaard moet opbergen' Matthias Smalbrugge

'Geloof moet vrij zijn, kan nooit met geweld worden afgedwongen' Gerard de Korte

24. Ik mijd de geijkte woorden;

Interview Carel ter Linden Vrijzinnig hofpredikant

Wat zou je aan je eigen kinderen kunnen en willen doorgeven? Daarover schrijft ds. Carel ter Linden, bekend als hofpredikant, een boek. Aan de vooravond van Pinksteren legt hij uit wat de betekenis van 'geest' is. 'Wat doen we hier in godsnaam?'

Als kind bad ik: 'Heere, houd over Careltje de wacht.' Nu weet ik: er is geen Heer die de wacht houdt over mij. Dat vind ik jammer

Dertig jaar geleden, beaamt hij, had hij een ander boek geschreven. "Toen geloofde ik nog in het leven na de dood. Want al begreep ik van dit bestaan helemaal niets, één ding wist ik zeker: straks zal ik God zien. Maar langzamerhand vroeg ik me af: wat zegt de Bijbel daar eigenlijk over? En dan ontdek je dat het Oude Testament - het Aloude Testament, zou Willem Barnard zeggen - nauwelijks rept van een hiernamaals. En dat de opstandingsverhalen in het Nieuwe Testament geen reportages zijn, maar een heel andere, diepzinnige betekenis hebben. Zo ben ik meer en meer opgeschoven in de richting van mijn dochter. Zij heeft altijd gezegd: ik kan niet geloven dat er een architect achter deze wereld zit."

Carel ter Linden ontvangt in zijn studeerkamer. Die stelt allerminst teleur. Langs de wanden een fraaie verzameling theologische en literaire werken, her en der foto's van zijn gezin én van de prinselijke trouw- en doopdiensten waarin hij voorging. De emeritus predikant, hartelijk en hoffelijk, is bijna tachtig. Je zou het niet zeggen.

Binnenkort verschijnt zijn nieuwe boek 'Wat doe ik hier in godsnaam?'. Het project was niet zijn eigen idee. Een paar jaar geleden zat de toenmalige uitgeefster van De Arbeiderspers onder zijn gehoor tijdens een 'gemengde' huwelijksviering - van een niet-gelovig meisje ('Zelfs tegen het wóórd God had ze een aversie') en een protestantse jongen.

Zo'n niet-kerkelijke viering, zegt Ter Linden, leidt hij graag. "Dat is niet minder ontroerend en net zo echt als een huwelijksdienst met twee gelovigen. Ook niet-geloven vind ik een volkomen legitieme houding, daar heb ik mijn leven lang al groot begrip voor.

Als ik een preek voorbereidde, dacht ik altijd aan drie niet-gelovige vriendjes van mij. Ook zij zouden er iets aan moeten hebben."

Niet veel later vroeg de uitgeefster hem om een boek te schrijven over wat hij zelf gelooft, en wat niet (meer). Wat zou hij aan zijn eigen kinderen kunnen en willen doorgeven? Lachje: "Opmerkelijk genoeg wordt die vraag aan dominees zelden gesteld."

In zijn nieuwe boek verkent Ter Linden wat hij 'een nieuw atheïsme' noemt. Dat is volgens hem in onze tijd hoognodig. Ik heb afscheid genomen van een bepaald soort God. Van een God die de wereld heeft geschapen met alles wat erbij hoort, die in ons leven ingrijpt, van een God die ons op een verborgen manier leidt, zonder wiens wil zich niets voltrekt dat zich voltrekt."

In zijn boek noemt hij God 'het Essentiële'. "Ik kwam op niets beters. Als je hem zo betitelt, is in elk geval duidelijk dat we niet met een persoon, maar met een geestelijke werkelijkheid te maken hebben." Het Essentiële, zegt Ter Linden, is voor hem 'direct

verbonden' met de verhalen in de Bijbel. "Die gaan haast niet over God als Schepper, die gaan over God als richtinggever, als stem die ons de weg wijst in deze vreemde wereld."

Je moet, vindt Ter Linden, de Bijbel anders leren verstaan, maar we zullen het met die beeldende taal moeten doen. Neem het onzevader, zegt hij. "Probeer dat maar eens te herformuleren, dat lukt je niet. Zo'n zin als 'Onze Vader die in de hemel zijt' - dat is een manier van uitdrukken waarvoor we geen andere hebben. Dus die God laten we in de hemel zitten, die zit er goed, die is daar niet voor niks gaan zitten. Maar we nemen zulke teksten niet langer letterlijk. Want mensen moeten natuurlijk niet denken dat Jezus werkelijk over het water heeft gelopen, of water in wijn heeft veranderd, of is opgestaan uit de dood. Dat zijn stuk voor stuk verhalen die beeldend uitdrukken dat de geest van Jezus, van dit begenadigde menskind, niet is verdwenen van de aarde. Dat zijn woord, zijn geest van eeuwige betekenis zijn."

Nieuwe wetenschappelijke inzichten, zegt hij, hebben hem daarbij zeer geholpen. "We zijn er nu achter dat Paulus de eerste was die schreef over Jezus. Toen Marcus, daarna Matteüs, en daarna pas volgden Lukas en Johannes. Paulus heeft nog geen verhaal over een leeg graf, dat komt pas bij Marcus. En Marcus heeft nog geen verschijningen, die komen pas bij Matteüs. Dat zijn ontdekkingen waar je iets mee kunt. Vervolgens hoor je dat de Grieken en Romeinen ook opstandings- en hemelvaartsverhalen kenden. Zo kan je theologie verder groeien."

Voelt u zich verwant met iemand als de atheïstische dominee Klaas Hendrikse? ¶

Ter Linden aarzelt. "Niet in de manier waarop hij zijn boodschap brengt. Dat is me te weinig theologisch. Hij neemt te veel afscheid, werkt in zijn boekjes erg met de moker. Ik denk dat hij bij veel gemeenteleden gehoor zal vinden, maar er zullen er ook zijn die zeggen: er komt te weinig voor in de plaats, hoe moet ik het dán verstaan?"

God is bij u liefde, barmhartigheid, gerechtigheid, vertrouwen. Wat doet u met het kwaad?

Stilte. Dan: "Ik zou me kunnen voorstellen dat mensen zeggen: allemaal mooi, Ter Linden, maar je kunt het woordje God niet reserveren voor de goede krachten. Je kunt hem niet alleen daarmee verbinden. Maar ik zie het kwaad als een onbegrijpelijke dwarsligger op ons bestaan. Ik kan dat niet aan God toeschrijven. Ik kan het niet rijmen met de liefdevolle God zoals hij in allerlei bijbelse verhalen naar ons toekomt. Ik kan er alleen maar verbaasd naar kijken: naar de wreedheid in de natuur, naar ziekten, naar wat mensen elkaar aandoen. Dat in de Middeleeuwen halve steden werden weggevaagd door de pest kun je toch niet met God in verband brengen? Daar kan hij toch geen verborgen bedoeling mee hebben? Ik begrijp wel dat mensen het een betekenis willen geven, maar die zit er niet in. Ik kan niet geloven in een Schepper die gedacht heeft: ik neem het kwaad op de koop toe. Zo'n God zou ik een zieke God vinden. Dan word ik nog liever ongelovig."

Uw boek ademt een optimistisch mens- en wereldbeeld.

"Nou, ik denk dat mensen een visioen nodig hebben om op gang te blijven. Dat is wat de Bijbel 'hoop' noemt. Zonder die hoop kunnen wij nauwelijks leven. Het bijbelse woord 'geloof' is een ander woord voor vertrouwen. En méér dan vertrouwen bestaat er niet. Waar halen mensen de moed vandaan om in een bizarre situatie te kijken of er toch licht aan het eind van de tunnel te vinden is?"

Ter Linden vertelt dat hij onlangs voor het eerst in Auschwitz is geweest. "Vreselijk was het. Vreselijk. Wij zijn gestoorde dieren. Dieren eten elkaar op, en dat is hartverscheurend om te zien, maar die doen elkaar niet bewust kwaad. Mensen wel. Op een verschrikkelijke manier."

En niet zelden uit naam van hun God.

"Natuurlijk. Ik kan me ook heel goed voorstellen dat mensen zeggen: die kerk heeft het nodige op zijn geweten, dus ik houd me er verre van."

Dacht u in Auschwitz aan de Heidelbergse Catechismus: de mens is geneigd is tot alle kwaad?

"Dat zinnetje gaat verder", zegt hij, "maar dat wordt meestal weggelaten." De predikant staat op, vindt een boek met geloofsbelijdenissen en slaat aan het bladeren. "Hier staat het: 'Tenzij wij door de Heilige Geest wedergeboren worden.' Dat betekent dus, als ik het in niet-gelovige taal vertaal: tenzij wij luisteren naar het Essentiële. Tenzij wij de geest van God laten waaien, die vanuit de bijbelse verhalen naar ons toekomt. Het gaat erom dat we de neiging tot het verkeerde verbinden met een andere geestelijke houding."

U vermijdt het begrip 'zonde'?

"Dat woord vind ik te zwaarbeladen omdat je het associeert met predikers die vanaf de kansel staan te donderen. Daar wil je niet bijhoren."

Ik probeer sowieso geijkte woorden te vermijden, omdat die beelden kunnen oproepen die ik niet wil oproepen. Maar het begrip 'zonde' vind ik op zichzelf heel mooi. Het Griekse woord ervoor is afgeleid van het werkwoord 'je doel missen'. Boogschutters gebruikten het. Dat is toch een prachtig beeld, dat je zegt: sorry, ik zat ernaast, dit was niet de bedoeling?

Natuurlijk zijn er dingen in je leven waarvan je denkt: dat had ik zo niet moeten doen. Daarom vind ik het begrip vergeving zo kostbaar. Dat iets niet meer telt in de verhouding tot je naaste. Dat je weer verder mag.

Precies dat is de geest van de bijbelse verhalen: dat je nooit vastgepind mag worden op je verleden."

Heeft u heimwee naar de tijd dat u nog in de klassieke leerstukken geloofde?

"Nee", zegt Ter Linden beslist. "Nooit. Wel soms naar het geloof van mijn kindertijd. Als kleine jongen bad ik elke avond: 'Ik ga slapen, ik ben moe, 'k sluit mijn beide oogjes toe. Heere, houd ook deze nacht, over Careltje de wacht.'"

Nu weet ik: er is geen Heer die de wacht houdt over mij. Dat vind ik jammer. Maar wie nu de wacht over mij houdt is mijn lieve vrouw. En wie dat dééd was mijn overleden vrouw. En ook mijn kinderen houden mij in de gaten. Daarin ervaar ik wat ik, tussen dikke aanhalingstekens, God noem."

Wat moeten mensen die geen liefhebbende vrouw of kinderen hebben daarmee?

"Dat kan soms heel eenzaam maken. Het enige wat je kunt doen, ook als kerkelijke gemeente, is goed letten op mensen die niemand hebben op deze wereld. Het gaat om

de aandacht voor elkaar. Leven is meer dan alleen ademen, het is vooral communiceren."

Ja, zegt Ter Linden, hij beseft dat ook een humanist dit van harte zal onderschrijven. "Daarom ben ik heel voorzichtig met een scheidslijn te trekken tussen de zogenaamd gelovigen en de zogenaamd ongelovigen. Zelfs voor een stippellijn ben ik al bang. Wij staan veel dicht bij elkaar dan we denken. De geest van God is natuurlijk allang buiten die muren van de kerk aan het waaien gegaan. Het gaat er ook niet om dat iedereen christen wordt, het gaat er uiteindelijk om dat wij allemaal mensen worden."

Waar heb je de kerk dan nog voor nodig? Als het toch niet uitmaakt?

"Mooie vraag", zegt Ter Linden. Waarna hij uitweidt over de twee gesprekskringen die hij nog leidt. Ook niet-gelovigen, zegt hij, raken daar 'gefascineerd' door de bijbelse verhalen. "De kracht daarvan kan je zo treffen dat je denkt: die wijsheid zit ons niet in het bloed. Wij hebben het nodig om deze verhalen altijd weer te horen. Dat vind ik ook de zin van het bij elkaar komen in de kerk. Alles begint bij de zondagse preek. Of, zoals iemand me ooit zei: als je hoort hoe David met zijn falen probeerde te leven, dan hoef je niet naar een managerscursus op de hei."

Ook grote literatuur of kunst kunnen je verzoenen met het bestaan.

"Dat is waar. Of het op een gelijkwaardige manier gebeurt, weet ik niet.

Ik durf best te zeggen dat een samenleving kerken nodig heeft. Er moet plaatsen zijn waar die oude bijbelse verhalen bewaard en opnieuw vertolkt worden. Telkens weer tot leven gebracht. Als die er niet meer zouden zijn, rukken we eenvoudigweg het fundament onder onze samenleving weg."

Denkt u dat de vrijzinnigheid toekomst heeft?

"Ik hoop het. Ik zal niet ontkennen dat je in vrijzinnige kerken minder jongeren ziet, en in evangelische en orthodoxe veel meer. Maar dat is voor mij geen reden om me daartoe te wenden."

In die kringen, zegt hij, spreken ze een taal die de zijne niet is. "Ik zou er ongelukkig worden. Aan de andere kant, mijn Elburgse grootmoeder werd méér geraakt door het Leger des Heils met z'n blaaspoepers op de markt dan door de psalmen en preken in de hervormde kerk. Dat begrijp ik heel goed. Vroeger heb ik die liedjes ook gezongen, hoor: 'Daar ruist langs de wolken' en 'Scheepken onder Jezus' hoede'. Nu ben ik dolblij met de liederen van Sytze de Vries en Huub Oosterhuis. Die sluiten veel meer aan bij het moderne levensgevoel."

Kijk, zegt Ter Linden, als iemand op de begrafenis van zijn moeder 'Veilig in Jezus' armen' wil horen, dan gaat hij 'niet schoolmeesterachtig' doen. "Dan laat ik dat zingen. Maar zelf ben ik ervan weggegroeid. Zoals ik ook ben weggegroeid van de Heer die over Careltje de wacht houdt. Zo'n gebedje, ik vind het niet erg als een kind van vijf dat opzegt. Als het maar op z'n vijftiende anders heeft leren denken. En niet in dat kindergeloof blijft hangen." â

'We hoeven niet allemaal christen te worden. Wel mens'

25. Confessies van een filosoof

Filosoof Frédéric Lenoir schreef veel over godsdienst, erudiet en afstandelijk. Voor het eerst schrijft hij nu over die lastige vraag: 'Gelooft u zelf?'

Frédéric Lenoir

'En u, gelooft u in God?' Aan het eind van mijn lezingen wordt me die vraag vaak gesteld. Terecht. Het is een onderwerp waarover je, naast eventuele objectieve kennis, wel een persoonlijke mening móét hebben.

Toen men aan Albert Einstein vroeg "Gelooft u in God?", antwoordde hij: "Vertelt u me eerst wat u onder God verstaat, en dan zal ik zeggen of ik erin geloof." Daar had zijn gesprekspartner niet van terug. Uiteraard niet, want als we 'God' zeggen, over welke god hebben we het dan? Over de god aan wie de Azteken kinderen offerden? Over de persoonlijke God uit de Bijbel die tot Mozes en de profeten sprak? Over de god van Spinoza die gelijkstaat aan de natuur? Over Voltaire's grote klokkenmaker? Over de onpersoonlijke god van de stoïcijnen? Zelfs binnen het christendom kent God talloze gezichten: wat hebben de liefhebbende Vader van Jezus en de boeman uit de negentiende eeuw met elkaar gemeen? Of de God van moeder Teresa en die van Dostojevski's grootinquisiteur?

Mijn idee van God is mijn leven lang aan verandering onderhevig geweest, zoals ik ook verschillende manieren waarop Hij wordt voorgesteld heb omarmd en verworpen. Het antwoord op de vraag op welke manier we ons tot God verhouden is zelden iets anders dan een momentopname. Voor velen onder ons, en dat geldt vooral voor Europeanen, verandert het antwoord voortdurend. We hebben een 'knipperlichtgeloof': het ontwikkelt zich, het verandert van vorm, het dooft uit of licht weer op, afhankelijk van de gebeurtenissen in ons leven, van de beproevingen of geluksmomenten die we meemaken.

Ik was een jaar of veertien toen ik in de bibliotheek van mijn vader de werken van Plato ontdekte, en de socratische gesprekken die ik ademloos las, maakten mijn geest rijp voor de grote filosofische vraagstukken: wat is de waarheid? Hoe kun je een goed en gelukkig leven leiden? Op welke fundamentele waarden moet je je bestaan baseren? Wanneer ben je werkelijk vrij? Wat is de zin van het menselijk leven? Met vragen over de ziel, de ethiek en het heil van de mensheid kwam ik dus eerst via filosofische, en niet via uitgesproken religieuze concepten in aanraking.

Van een overtuigd atheïstische vriend kreeg ik op mijn zestiende een boekje, 'The Third Eye', het autobiografische relaas van Lobsang Rampa, een Tibetaanse lama die vertelde over zijn inwijding in het kloosterleven van Lhasa, vlak voor de Chinese invasie. Hoewel ik er later achterkwam dat het boekje van begin tot eind verzonnen was door een Engelsman, kreeg ik door dit spannende verhaal zin om me te verdiepen in het Tibetaanse boeddhisme.

Tussen mijn zestiende en mijn twintigste las ik alles wat ik in handen kreeg - boeken die de existentiële kwesties op de uiteenlopende manieren benaderden: de romans van Dostojevski en Hermann Hesse, de werken van Carl Gustav Jung, de islamitische mystieke poëzie van bijvoorbeeld Rumi en Attar, de belangrijkste taoïstische en

confucianistische geschriften, en de stoïcijnse en neoplatoonse filosofen. In India werd ik door Tibetaanse lama's ingewijd in de meditatie.

De enige grote religie die ik nooit echt had bestudeerd was die van mijn katholieke jeugd: het christendom. Daar had ik een weerstand tegen, met dank aan nare catechismuslessen en zalvende preken.

Mijn beste vriend, die wel erg gelovig was, stelde me voor dat ik een paar dagen op mijn eentje in retraite zou gaan in een cisterciënzerklooster in Bretagne. Die uitdaging stond me wel aan, dus ik begaf me, nog maar nauwelijks negentien, naar de abdij van Boquen. Ik werd getroffen door de sobere schoonheid van dat oord en door de bezieling van de contemplatieve zusters die er leefden.

Maar dat maakte me nog niet ontvankelijk voor het christelijke geloof. De idee van een persoonlijke, geopenbaarde God was me volkomen vreemd, hoewel ik van harte instemde met die van het onpersoonlijke Absolute uit de Chinese en boeddhistische traditie, of met filosofische inzichten als die van Epictetus, Plotinus of Spinoza.

En toen las ik voor het eerst het Nieuwe Testament. Ik sloeg het open op een willekeurige bladzijde en stuitte op het evangelie volgens Johannes. Na een paar minuten werd ik een van liefde zinderende aanwezigheid gewaar: de Jezus over wie dit evangelie sprak voelde ik diep in mijn wezen. In hevige beroering en zo goed en zo kwaad als het ging, las ik verder, om me als het ware aan iets tastbaars te kunnen vastklampen.

Wanneer een Samaritaanse vrouw aan Jezus vraagt waar ze God moet aanbidden, antwoordt hij: niet op de berg Samaria of in de tempel van Jeruzalem, maar in geest en in waarheid, want God is Geest. Daarop voelde ik een enorme vreugde. Jezus leste de dorst van mijn hart en beantwoordde de vraag waarmee ik, net als die Samaritaanse, mijn hersens afpijnigde: wat is de ware religie?

Voor mij was zijn boodschap glashelder: alle religies kunnen tot de waarheid leiden, maar geen enkele bezit de hele waarheid, en de ware tempel is de menselijke geest.

Daar, en alleen daar, kan de mens in zijn zoektocht naar de waarheid God vinden.

Sinds deze mystieke ervaring dertig jaar geleden ben ik altijd in Christus blijven geloven. Ik beschouw hem als mijn innerlijke meester, de ware gids van mijn spirituele leven. Ik zoek zijn gezelschap op elk moment van de dag om me te voeden met zijn woorden.

Drie jaar heb ik in een klooster geleefd, met het idee dat ik een roeping had voor het contemplatieve leven. Ik voelde een diepe behoefte aan een eenvoudig, volkomen ongekunsteld bestaan dat helemaal in het teken stond van spiritualiteit. Ik omarmde met hart en ziel het katholicisme: zijn theologie, dogma's en rituelen. In dat leven van armoede en strikte kuisheid heb ik momenten van grote vreugde gekend.

Maar er begon iets te wringen. Het drong tot me door dat ik niet voor een monnikenbestaan in de wieg was gelegd: ik kreeg last van angsten en was voortdurend ziek. Mijn lichaam protesteerde. En ik voelde me verstikt door de Kerk. De meeste monniken en geestelijken die ik ontmoette waren ervan overtuigd dat ze de waarheid in pacht hadden. Ondanks hun mooie woorden over ruimdenkendheid meenden ze in feite dat de andere christelijke gezindten ondergeschikt zijn aan het katholicisme en dat

andere godsdiensten in het beste geval armzalige pogingen van de mens zijn om tot God te komen, en in het slechtste geval duivelse tradities.

Ik heb afstand genomen van de christelijke geloofsleer en van elke religieuze instantie. Toch blijf ik mezelf als christen beschouwen. Want wat ik uit de evangeliën heb begrepen is dat geloven niet in de eerste plaats inhoudt dat je het credo kunt opzeggen en naar de kerk gaat, maar dat je je verbonden weet met Christus, dat je zijn liefde toelaat en probeert je naaste lief te hebben.

Daarom geloof ik ook dat Jezus niet is gekomen om een nieuwe godsdienst te stichten (hij is trouwens geboren en gestorven als jood), maar om de aanzet te geven tot een universele spiritualiteit, die - zonder ze te verwerpen - boven alle rituelen en dogma's liefde stelt. God vereren betekende voor Jezus zijn naaste liefhebben - jood, Samaritaan, boeddhist of heiden. Johannes bevestigt deze revolutionaire gedachte: "Niemand heeft God ooit gezien. Maar als we elkaar liefhebben, blijft God in ons en is zijn liefde in ons ten volle werkelijkheid geworden. Ieder die liefheeft is uit God geboren en kent God."

Hoewel mijn verbintenis met het Absolute voornamelijk via Christus loopt, blijft de godsvraag voor mij onbeantwoord. In mijn hart weet ik dat er iets bestaat wat mij te boven gaat en me soms aangrijpt - een diep levensmysterie, een ander niveau van de werkelijkheid dan de stoffelijke, waarneembare wereld - maar ik kan niets over dit mysterie zeggen, behalve dat het bestaat uit liefde en licht.

Daarmee sluit mijn eigen ervaring aan bij die van vele spirituele denkers uit alle culturen en tijdperken die horen bij een mystieke traditie: van het neoplatonisme uit de Oudheid, de joodse kabbala, de christelijke negatieve theologie en het islamitische soefisme tot aan de theosofische mystiek van de Renaissance.

De tragedie van de monotheïstische godsdiensten is dat ze God voortdurend benoemen, ze weten hoe Hij is en wat Hij wil. Zo hebben ze hem uiteindelijk 'verstoffelijkt' en zijn ze tot afgoderij vervallen - die ze geacht werden te bestrijden.

Ik heb bij Meester Eckhart - de grote mysticus die op 27 maart 1329 door paus Johannes XXII werd veroordeeld - uitspraken gevonden die precies weergeven wat ik ervaar. "Ik vraag God dat hij me van 'God' bevrijdt." Eckhart onderscheidt tussen 'God' en 'Godheid'. De Godheid is de onbenoembare goddelijke essentie, het onbeschrijflijke Ene, waaruit alles voortkomt. En God is de manifestatie van de Godheid in de wereld. Het is de God met de vele namen en gezichten: Jahwe, Allah, de Drie-eenheid, de Trimur, de hoewa van de islamitische soefi's, de Ein Sof van de joodse kabbalis-ten, het sunyata (de absolute leegte) van het boeddhisme of het onpersoonlijke brahman van India.

Ik kan mediteren en vanbinnen de onuitsprekelijke diepzinnigheid van de geest ervaren, maar ook God aanspreken zoals je een vader aanspreekt. Ik weet dat het goddelijke me volkomen te boven gaat, maar ik kan Christus aanschouwen en me met hem als 'beeld van God, de onzichtbare' (Paulus) verbinden. Ik kan een pantheïstisch soort ervaring van het heilige beleven in de natuur, maar ook een kaars aansteken voor een beeld van de maagd Maria of bidden voor de monstren. Ik kan mezelf christen noemen, maar sabbat vieren met mijn joodse vrienden of Allah loven met mijn islamitische vrienden.

Wat ik lang heb beschouwd als tegenstrijdig en onverenigbaar is nu één geworden, doordat mijn betrekkingen met het goddelijke niet meer eenduidig zijn en ik mijn hart evenzeer laat spreken als mijn hoofd, mijn ontvankelijkheid evenzeer als mijn intuïtie.

Elke letterlijke lezing van religieuze teksten leidt tot onverdraagzaamheid en geweld. Het ritueel en het instituut moeten als middel en niet als doel worden beschouwd. Elk dogma, elk theologisch discours is betrekkelijk, want bepaald door de heersende cultuur, maar ook door de beperkingen van de taal en het verstand. Uit zo'n absolute benadering van de geschriften, van het ritueel, van de traditie of het instituut komt religieus fanatisme voort. Tegenwoordig zijn het de islamitische extremisten en extreem-rechtse christenen die dood en verderf zaaien; en de joodse kolonisten die elk vredesproces dwarsbomen; en de katholieke kerkvoogden die pedofiele priesters de hand boven het hoofd houden om het instituut te beschermen; en de hindoeïstische nationalist die moslims uitmoorden.

Ook als religieus fanatisme zich van een minder gewelddadige kant laat zien, blijft het een hardnekkig obstakel voor vrede en begrip. Dan denk ik aan die honderden miljoenen gelovigen van al die verschillende religies, die ervan overtuigd zijn dat ze de hoogste waarheid in pacht hebben. De grootste kloof gaapt niet tussen gelovigen en niet-gelovigen, maar tussen verdraagzame en onverdraagzame mensen. De filosoof Maurice Merleau-Ponty zei ooit enigszins verongelijkt: "Met katholieken kun je niet discussiëren, want zij weten." Hij had hetzelfde kunnen zeggen over veel atheïsten.

Wat de vooruitgang van de mensheid en de ontwikkeling van kennis het meest in de weg staat, is niet het geloof of het gebrek daaraan, zoals eeuwenlang gedacht werd, maar dogmatische zekerheid, van welke aard dan ook. Want die leidt altijd - op al dan niet heftige of uitgesproken manier - tot de afwijzing van de ander.

In een wereld waarin alles en iedereen met elkaar in verbinding staat, lijkt het me gevaarlijk om hevige twisten te voeren over religie en over de - onbeantwoorbare - godsvraag.

Waar in we ook geloven, gaat het er niet om dat we de universele waarden bevorderen waarvan de toekomst van de hele mensheid afhangt: gerechtigheid, vrijheid en liefde? â

26. Kriskras door elkaar en toch apart

De staat Kaduna in Noord-Nigeria haalt vaak het nieuws vanwege geweld tussen moslims en christenen. 'We doen beleefd maar we zijn niet meer bevriend.'

Kaduna, Nigeria

Vanuit een bepaalde hoek lijken het kruis en de maansikkel haast in een innige omhelzing verstrengeld. Slechts een paar meter zit er tussen de kerktoeren en de minaret in het centrum van Kaduna, de hoofdstad van de gelijknamige deelstaat in Noord-Nigeria. Een moskee pal naast een kerk; een beeld uit Nigeria dat we niet vaak zien. Zeker niet uit het noorden, dat de krantenkoppen haalt met het constante geweld tussen moslims en christenen.

Het beeld van een gesegregeerd Nigeria is hardnekkig. Het stadse zuiden zou enkel door christenen en het wat achtergebleven noorden alleen door moslims worden bevolkt. Van de zuidelijke metropool Lagos, via regeringscentrum Abuja naar het noordelijke Kaduna verandert inderdaad niet alleen het betonnen landschap en de vochtigheidsgraad in steeds legere vlaktes rode aarde en droge woestijnhitte. Nigerianen met Arabische trekken en hoofddoeken duiken nadrukkelijker op in het straatbeeld

Toch wandelen in de opvallend keurige straten van het kalme Kaduna dames met strakke truitjes en weelderige extensions tussen vrouwen met (gezichts)sluiers. Imams schuifelen op de drukke markt langs luidsprekers waar Nigeriaanse hiphop, met teksten bol van de seks, uitknalt. In het zowel religieus als etnisch gemengde Kaduna vloeien noord en zuid in elkaar over. De sfeer lijkt vriendelijk en ontspannen.

Of toch niet? Een tweede blik op Kaduna laat zien dat de moslims en de christenen weliswaar door elkaar bewegen, maar gescheiden leven. Ze noemen hun deelstaat niet voor niets 'Mekka en Jeruzalem'. In het noordelijke 'Mekka' domineren de moslims. Het zuidelijke 'Jeruzalem' is christelijk terrein. Tussen de twee delen stroomt de Kadunarivier.

Dan vallen ook de verwoeste kerken buiten het centrum van Kaduna op. Volgens velen het werk van Boko Haram. Deze radicaal-islamitische terreurbeweging teistert het noorden met bomaanslagen. Tussen de 1000 (Human Rights Watch) en 3000 (het Nigeriaanse leger) doden zouden er zijn gevallen sinds Boko Haram in 2009 een gewelddadige campagne begon om de complete invoering van de sharia in het noorden af te dwingen. Het leger, aanverwante strijdmachten en militaire onderaannemers zouden het dodental overdrijven omdat er veel geld te verdienen valt in de 'onveiligheidsindustrie', zoals critici het noemen. Soms wordt zelfs beweerd dat het leger en Boko Haram samenspannen. De moeiteloze aanslag op een zwaarbewaakte militaire basis eind vorig jaar zou daarvan een bewijs zijn.

Hoewel niemand de leden van Boko Haram weet te omschrijven - ze gaan op in de menigte - wordt hun aanwezigheid wel 'gevoeld'. Op een muur van een uitgebrand filiaal van de Nigeriaanse fastfoodketen Mister Biggs staat dat 'Amerika de duivel' is.

Moslims vertellen op hun beurt over bloeddorstige christelijke milities. Iets buiten de stad wonen bijna 900 moslims in het ontheemdenkamp Mando Hajj. Twee jaar geleden werden ze van de ene op de andere dag aangevallen door hun christelijke burens uit 'Jeruzalem'. Er vielen 29 doden. In andere delen van zuidelijk Kaduna werden nog enkele

honderden moslims gedood. Een 37-jarige man laat een kogelwond zien in zijn zij; beschoten door de man die getuige was op zijn bruiloft. Een christen, maar één van zijn beste vrienden.

Één van de vele weduwen in het kamp roert in een pan met rijst. De ontheemden leven zonder elektriciteit en stromend water. De staat heeft de hulp stopgezet. Terecht vinden omwonende christenen; de moslims moeten hun leven weer oppakken in hun oude wijk. "Nooit meer gaan we tussen de christenen wonen", zeggen de ontheemden.

Eenzelfde reflex trad op in de wijk Nasarawa, even buiten Kaduna-stad. Hier woonden moslims en christenen jarenlang door elkaar. Totdat een serie bomaanslagen op kerken bij Kaduna vorige zomer, waarbij 70 doden vielen, ook aan die saamhorigheid een einde maakte. Het leidde tot gevechten tussen de twee gemeenschappen. Sindsdien gaat bijna niemand meer na zonsondergang de deur uit. Bewoners van Nasarawa blikken terug op het geweld en geven ieder hun visie op de oorzaken en de oplossingen.

Christina Innocent (18, aankomend studente economie, christen)

"Ik woon precies op de grens van wat nu de christenkant van Nasarawa is. Het huis van mijn familie is gespaard bij de gevechten, maar aan de overkant is veel verwoest. Dat is nu de moslimkant. Het geweld begon op een zondag toen er opeens een bom afging bij de kerk in de stad. Iedereen kwam naar buiten. Vervolgens begonnen christelijke en islamitische jongeren brandhout en stenen naar elkaar te gooien. Wie er precies is begonnen weet ik niet meer. Dat maakt eigenlijk ook niet uit. Een christelijke jongen werd gedood. Toen liep het totaal uit de hand. De politie kwam uren later pas en begon te schieten. Toen zijn er ook mensen omgekomen door verdwaalde kogels. Nu zijn moslims en christenen bang voor elkaar geworden. Mijn moslimvriendinnen van school en uit de buurt zie ik niet meer. Dat is triest.

De regering moet met Boko Haram praten. Dat eisen ze steeds, maar de lokale regering weigert. En Boko Haram vraagt om de arrestatie van de voormalig gouverneur van de staat Borno. Dat weigert de regering ook. En er moeten banen komen in deze regio. Ik heb eindexamen gedaan en wil economie studeren. Maar soms denk ik: waarvoor eigenlijk? Er is geen werk in Kaduna."

'Regering moet met Boko Haram gaan praten'

Ahmed Mohammed Katogi (38, maatschappelijk werker, moslim)

"Geweld begint bijna nooit in Nasarawa. Moslims en christenen hebben elkaar hier nooit gehaat. We eten en leven met elkaar. De meesten van mijn vrienden zijn christen. Het ging vorig jaar om geweld van elders dat via de geruchtenmachine, angst en paniek, oversloeg naar hier. Zo is dat steeds in Kaduna. Het loopt altijd uit de hand rond de blackspots; de plekken waar de werkloze ongeschoolde jeugd rondhangt. Dat is een gemengde groep, moslims en christenen. En die zijn heel snel geneigd tot geweld. Meestal louter om te overleven; als er paniek is kunnen zij plunderen. Deze jongeren handelen uit wanhoop. Decennialang was hier een bloeiende textielindustrie, die vanaf de jaren negentig langzaam is ingestort omdat de overheid niet meer investeert in het noorden. De meeste fabrieken zijn gesloten. Ik was tien jaar vakbondsleider voor de textielwerkers. Ik ben mijn baan ook kwijtgeraakt. Maar ik ben naar school geweest, dus ik ben niet gevoelig voor haat en geweld. We moeten onze jongeren weer perspectief bieden. Maar ik vertrouw veel politici en militairen niet. Willen zij wel echt een oplossing?

Er gaat veel geld om in de defensiecontracten. Wist u dat ruim een kwart van onze nationale begroting naar defensie gaat?"

'Willen politici en militairen wel een oplossing?'

'We doen nog wel zaken met elkaar, we moeten wel'

Juliette Polycarp (37, yamverkoopster, christen)

"Ik pakte mijn twee kinderen op en ben gaan rennen toen het geweld vorig jaar begon. Precies hier, op de weg die christenen en moslims nu scheidt en waar ik mijn eten altijd verkoop, stonden ze tegenover elkaar. Moslimjongeren en christenjongeren. Het was een slagveld. Toen een christelijke jongen werd gedood, zijn de christenen harder gaan vechten. Ik was daar blij om, ik vond dat goed. Omdat ik boos was. Nu denk ik daar anders over. Ik weet dat geweld nooit de oplossing is. Maar ik ben nog steeds bang. Het geweld kan elk moment weer beginnen, dus we moeten wel voorbereid zijn. We moeten ons verdedigen. De moslims willen over ons regeren, ze willen dat wij ook moslim worden. Dat gaat niet gebeuren. Praten met de moslims? Discussies lopen nu altijd uit op gevechten. We doen nog wel zaken met elkaar. We moeten wel. Zij zijn bijvoorbeeld goed in het maken van moinmoin, een populaire bonenpudding. Dus kopen wij dat bij hen. Wij zijn beter in akkara, een hartig gefrituurd hapje. Ze kopen ook nog steeds mijn zoete aardappelen, gebakken banaan en biscuits. Vroeger, voor het geweld, bleven de moslims even hangen en kletsen. Dat is er niet meer bij. We doen dan beleefd, maar we zijn niet meer bevriend. Het is wat het is."

'Ik heb moslims in mijn huis verborgen'

Nentawe Gomiyar (29, jongerenleider en aspirant politicus, christen)

"De invloed van Boko Haram is een groot probleem. Het zijn een soort spoken, maar ze zijn er. Soms verdwijnen moslimjongens een tijdje en duiken geradicaliseerd weer op. Waar ze precies geweest zijn en wat ze gedaan hebben, dat weten we niet. Maar de geruchten zaaien wantrouwen tussen christenen en moslims. En toch, als puntje bij paaltje komt, helpen we elkaar. Toen vorig jaar het geweld uitbrak, heb ik moslims in mijn huis verborgen toen christenen het op ze gemunt hadden. Via mijn jongerenorganisatie geef ik moslims en christenen de ruimte om hun creativiteit te uiten in een muziekstudio. Toen ik vorig jaar in de race was voor een zetel in het lokale parlement, was mijn campagnestrategie een moslim. Ik kreeg veel steun van moslims vanwege mijn programma. Ik wilde malaria en tyfus aanpakken. Het is makkelijk om politiek te voeren langs religieuze lijnen. Maar ik wil iedereen in Nasarawa vertegenwoordigen. Ironisch genoeg heb ik me daarom teruggetrokken. Er werd te veel druk op me uitgeoefend van hogerhand. Onze politieke leiders houden graag de verdeeldheid in stand. Toen kreeg een moslim de zetel die ik wilde. Er hebben ook veel christenen op hem gestemd. Hebben ze toch hun zin niet."

Hafsat Maina Mohammed (32, activist en journalist, moslim)

"Er zijn veel oorzaken voor het geweld tussen moslims en christenen, maar geloof is er niet één van. Armoede en analfabetisme, zowel onder moslims als christenen, wel. Vaak wordt geweld gepleegd door mensen die beweren van Boko Haram te zijn, maar dan spreekt Boko Haram dat weer tegen in de media. Dan blijken het ordinaire bankovervallers of bendeleden te zijn. Meestal gaat het om jongeren die geen perspectief

hebben. Ik heb veel benadeelden in deze regio, moslim en christen, geïnterviewd. Ze zijn gewetenloos, geven niet om goed of fout en ze geven al helemaal niet om religie. Een kerk of een moskee aanvallen, het is ze om het even. Geweld is voor hen zelfs een soort uitlaatklep en dus laten ze zich gebruiken door politici en religieuze leiders die baat hebben bij de verdeeldheid. Ik denk ook dat dat vorig jaar bij de rellen in Nasarawa is gebeurd. Zij, en wij ook, zijn ons gevoel van eenheid en onze tradities vergeten. In heel Nigeria zijn er van oudsher gemengde families, moslims en christenen door elkaar. Maar nu haten we elkaar. Terwijl iedereen lijdt onder het geweld. Ik ben moslim, maar ik woon om de hoek van een kerk. Ik wil niet dat daar een bom op wordt gegooid. Ik ben, als alleenstaande moeder van twee kleine kinderen, elke dag bang."

'Geloof heeft niks met het geweld te maken'

27. Herkenbaarheid is de sleutel tot succes van tv-spektakel

Het was koud, gisteravond in Den Haag. Toch waren duizenden toeschouwers naar de Hofstad gekomen om getuige te zijn van 'The Passion'. Tijdens dit evenement wordt aan de hand van Nederlandstalige popliedjes het lijdensverhaal verteld. Bekende zangers en acteurs spelen bijbelse figuren.

Hoewel er soms kritiek klinkt op de popularisering van de bijbelse verhalen, vond het evenement voor het derde opeenvolgende jaar plaats, na eerdere edities in Gouda en Rotterdam. Vorig jaar konden de organisatoren (een aantal christelijke omroepen en kerkgenootschappen) zich verheugen in hoge kijkcijfers. Dit jaar volgde na de uitvoering de bekroning in de vorm van de Spaanprijs voor producent Jacco Doornbos. Die prijs wordt tweejaarlijks uitgereikt aan een persoon die op 'opmerkelijke wijze' een 'artistieke of publicitaire' bijdrage aan het bijbelse, geestelijke of kerkelijke leven heeft geleverd.

Een groot verlicht kruis werd gisteravond van de Scheveningse Bosjes via het Vredespaleis en Paleis Noordeinde naar het Binnenhof gedragen door een groepje vrijwilligers uit verschillende delen van het land. Ze deden dat "om stil te staan bij het leven van Jezus", of "om te laten zien dat de symboliek van kruis nog actueel is".

Als televisie-evenement lijkt 'The Passion' vooral succesvol dankzij de herkenbaarheid: bekende liedjes, bekende acteurs, bekende locaties: het Laatste Avondmaal was gesitueerd op het Plein voor de Tweede Kamer en het verraad van Jezus door Judas vond plaats op het strand voor het Kurhaus.

In een vakblad voor bijbelwetenschappers werd onlangs geanalyseerd waarom gelovigen én niet-gelovigen 'The Passion' waarderen: "Qua thematiek is het niet strikt bijbels, maar volgt het wel het spoor van een bijbels-theologische lijn die voor de meeste christenen meteen herkenbaar is. En door de vertaalslag wordt een poging ondernomen om de hedendaagse kijker -**christen** en niet-**christen** - aan het denken te zetten over relevante vraagstukken."

Producent krijgt prijs voor bijdrage aan bijbels leven

28. Wankelend geloof

Wat een troost, na vele lange bladzijden treurige zwart-wit letters. Opeens een bonte, kleurrijke plaat met geheimzinnige en dartele figuren, zomaar in deze fijne krant. Het bleek een afbeelding van de engel Gabriel, die de openbaring aan de profeet Mohammed kwam brengen. Maar zo blij als het hart ging kloppen van de afbeelding, zo treurig werd het van de woorden eromheen. Moslims, stond er, vertrouwen de fundamenten van hun geloof niet meer. De ontstaansgeschiedenis en bronnen van de islam lijken hen niet te kloppen, hun geloof wankelt en uiteindelijk vallen ze ervan af. Ze stappen over naar dat andere geloof, het atheïsme.

Het klinkt ook redelijk. Wie gelooft nog dat er een engel een grot invloog om een goddelijke boodschap aan een mens over te brengen? En is het niet onmogelijk om aan te nemen dat die boodschap 1500 jaar lang perfect bewaard is gebleven? Misschien hebben die boodschapper en zijn verhaaltjes over God wel helemaal niet bestaan!

Eindelijk is die verlichting er dan - en erna? Waarschijnlijk totale duisternis. De voorbeelden die de auteur van het artikel noemt van atheïstische moslims stemmen niet hoopvol. Hun namen zijn Ayaan Hirshi Ali en Ibn Warraq.

Hirshi Ali, getraumatiseerd door burgeroorlog en een gedwongen huwelijk. Ibn Warraq, wiens eerste herinnering volgens eigen zeggen zijn besnijdenis is. Je hoeft geen psychotherapeut te zijn, om te vermoeden dat zij hun frustraties op de islam geprojecteerd hebben.

Geen van beiden heeft ooit blijk gegeven van enige serieuze theologische worsteling. Waar zij gewoon heel erg goed in zijn, is hun afkeer van de islam aanwenden om carrière te maken in kringen waar atheïstische moslims niet hard genoeg geknuffeld kunnen worden. Dat zij hen gegund, maar om hen als de intellectuele voorhoede van atheïstische moslims te bombarderen, lijkt me iets te veel eer.

Verder is het opmerkelijk dat de schrijver van een artikel over atheïstische moslims, tevens de auteur is van een boek dat óók de bronnen van de islam in twijfel tracht te trekken. Dat riekt toch naar een triomfantelijk: 'ik schreef het, en ook moslims zelf zijn het met me eens'.

Maar ach, misschien doet dit geharrewar er niet zoveel toe.

Wie teleurgesteld is dat de verheven verhalen over God, overleveringen en wonderen niet op keiharde feiten berusten, kan gerust zijn heil zoeken in het niet-geloven. Al is het in sommige landen niet zo handig om dat luidkeels te doen. Interessanter is de vraag, of het nodig is. Of de historisch-kritische benadering van de Bijbel iets afdoet aan de inspiratie die de figuur van Jezus een gelovige **christen** biedt. En of de poëtische zeggingskracht van de Koran niet uitstijgt boven de vraag welke talen God dan precies sprak.

De poëtische zeggingskracht van de Koran stijgt uit boven historische vragen

29. 'Een gesprek gaat vaak goed, tot we Jezus noemen'

Veel Cambodjanen zijn onbekend met het christendom. Dat komt door de eeuwenoude band met het boeddhisme. Mormoonse zendelingen gaan er toch monter op pad.

REPORTAGE

Ate Hoekstra

Phnom Penh, Cambodja

In een stille straat in Cambodja's hoofdstad Phnom Penh blaft een hond, hard en schel. Het dier rent naar het hek van een groot huis. Daar staan Davis, Nielsen en Panha, twee jonge Amerikaanse zendelingen en een Cambodjaanse student. Ze komen de boodschap van de mormonen brengen, maar dat is hier nog niet zo eenvoudig. "We mogen niet aankloppen in Cambodja", vertellen de zendelingen. "Zelfs niet als je een afspraak hebt met iemand. Je moet roepen en dan maar hopen dat er iemand komt."

In Cambodja zijn tal van christelijke kerken en organisaties actief. Sommige proberen via weeshuizen, scholen en opvanghuizen voor gehandicapten het woord van god te brengen. Anderen, zoals Davis en Nielsen van de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen, proberen de mensen te bekeren door ze aan te spreken op straat en het Boek van Mormon op afspraak uit te leggen. In Cambodja, waar ruim 96 procent van de bevolking boeddhistisch is, komt die boodschap vaak niet aan.

"Het is hier anders dan in christelijke landen", zegt David Moon, missiepresident van de mormonen in Cambodja. "Veel mensen hier moeten nog leren wie Jezus was. Maar veel meer dan bijvoorbeeld Vietnam, staat Cambodja open voor verschillende religies. Het is een open samenleving met mensen die net als wij veel waarde hechten aan familie. Ik geloof ook dat er hier ruimte is voor diversiteit. Natuurlijk zijn er grote culturele verschillen. Niet elke Cambodjaanse werkgever begrijpt bijvoorbeeld waarom de sabbat voor onze volgelingen een rustdag is."

Davis en Nielsen, die door hun witte overhemd met stropdas gemakkelijk zijn te herkennen, ondervinden regelmatig tegenstand van de bevolking. Tijdens een fietstocht door een doolhof van kleine en gebrekkig geasfalteerde straten in Phnom Penh, worden de twee nauwlettend gadeslagen. Een vriendelijke glimlach zit er voor de mormonen niet altijd in, ook al spreken ze vloeiend Khmer. Davis: "Een gesprek voeren gaat vaak goed, maar zodra we Jezus Christus noemen, doen veel mensen alsof ze ons niet verstaan."

Dat veel Cambodjanen niet bekend zijn met het christendom, komt door de eeuwenoude band met het boeddhisme. Ruim tweeduizend jaar geleden werd het Theravada boeddhisme over Zuidoost-Azië verspreid en omstreeks de dertiende eeuw werd het uitgeroepen tot staatsreligie van het Khmer-rijk, dat onder meer het huidige Cambodja bevatte. Vooral voor de arme bevolking was het een uitkomst. Werden ze onder het hindoeïsme, dat in de eerste jaren van het Khmer-rijk de dienst uitmaakte, onderdrukt en als slaven behandeld, bij Theravada wordt gestreefd naar een einde aan het lijden en gewerkt aan een pad naar verlichting.

In de Wat Ounalom, een in 1443 gebouwd tempelcomplex dat huis biedt aan vierhonderd monniken, waait een verfrissende bries door de grote deuren en ramen het hoofdgebouw

binnen. Slippers en schoenen staan voor de ingang, twee Aziaten knielen voor een Boeddhabeeld. Vlakbij één van de altaren zit Rin Ran, een 36-jarige Cambodjaan die al zestien jaar als monnik dient. "Het boeddhisme is hier nog altijd een sterk geloof", vertelt hij. "De Rode Khmer heeft geprobeerd alle religie uit te bannen, maar het boeddhisme verdween niet. Het zit in de harten van de mensen."

Rin Ran ziet regelmatig zendelingen die proberen mensen te bekeren tot het christendom. Hoewel hij hun werkwijze soms opdringerig vindt, heeft de monnik geen bezwaar tegen hun missie. Ook niet als dat betekent dat iemand het boeddhisme inruilt voor de christelijke kerk. "Boeddha dwingt je niet in hem te geloven en vreest andere geloven niet", zegt hij met een kalme stem. "Iedereen moet zelf kiezen wat hij gelooft. Boeddha dwingt mij ook niet om monnik te blijven. Als ik volgend jaar wil stoppen, dan kan dat."

De islam is wat Rin Ran betreft een ander verhaal. Hoewel er in Cambodja geen conflict is met de moslimgemeenschap, heeft de monnik zijn twijfels over de aard van hun geloof. "Kijk naar het conflict in Zuid-Thailand. Toen er boeddhisten woonden, was het er rustig. Nu wonen er moslims en wordt er gevochten."

Dat Cambodjanen sterk staan in hun boeddhistische geloof, blijkt wel uit de ervaring van Bun Ratana, een 30-jarige marktverkoopster. Toen ze 17 was, kwamen er regelmatig zendelingen op bezoek die probeerden haar en haar ouders te bekeren tot het christendom. "Elke week kwamen ze langs om uit de bijbel te vertellen", zegt ze. "Dat waren prachtige verhalen, maar ik kon niet geloven dat het waar was. Toen ze het verhaal van Noach en zijn schip vol dieren probeerden uit te leggen, raakten we het helemaal kwijt. We hebben de zendelingen toen gevraagd niet meer terug te komen."

Desondanks is Ratana positief over het missionarismewerk dat in Cambodja wordt verricht. Net als veel andere Cambodjanen prijst ze hun inzet en waardeert ze het dat de kerken zich het lot van bijvoorbeeld armen en weeskinderen aantrekt.

"Volgens mij maakt het niet veel uit of je **christen** bent of boeddhist", zegt Sanghai, een 37-jarige tuk-tuk chauffeur die na de dood van zijn ouders werd grootgebracht in een boeddhistisch klooster. "We willen toch hetzelfde? Geen oorlog, maar vrede en liefde. Als mijn zoon op een dag naar me toekomt en zegt dat hij mij en het boeddhisme niet wil volgen, maar **christen** wil worden, dan vind ik dat prima. Hij moet zelf weten hoe hij zijn leven leeft."

Dat vindt ook Sian Vuthy. Al een aantal maanden komen zendelingen Davis en Nielsen bij hem op bezoek om de mormoonse leer uit te leggen. Vuthy wil een toegewijd mormoon zijn, maar worstelt met het geloof. Op de radio hoorde hij onlangs een dominee van een andere kerk prediken. Die boodschap deed hem veel denken aan wat de zendelingen hem vertellen. Waarom zou hij nog mormoon worden? "Elke christelijke kerk heeft een beetje waarheid in zich", antwoordt Nielsen. "Maar als je de hele waarheid wilt horen, moet je bij ons zijn."

De Cambodjaan lacht en lijkt tevreden met dat antwoord. Als de zendelingen enkele minuten later opstaan om te vertrekken, drukt Vuthy zijn handpalmen tegen elkaar, buigt licht naar voren en neemt met traditioneel boeddhistische groet afscheid.

96,4 procent van de Cambodjanen is boeddhistisch

Het boeddhisme werd ongeveer 300 jaar voor Christus vanuit Sri Lanka verspreid over grote delen van Azië. Ten tijde van het Khmer-rijk, dat lange tijd het grootste en machtigste rijk was van Zuidoost-Azië, concurreerde het boeddhisme met het hindoeïsme dat Indiase handelsreizigers hadden meegebracht. In de dertiende eeuw riep koning Indravarman III het Theravada boeddhisme - waarbij gestreefd wordt naar het einde van het lijden - uit tot staatsreligie in het Khmer-rijk. In de eeuwen die volgden transformeerden hindoeïstische tempels, bijvoorbeeld de Angkor tempels nabij Siem Reap, naar boeddhistische tempels en werd het overgrote deel van de Cambodjanen bekeerd tot het boeddhisme.

Dat het boeddhisme diep in de harten zit van veel Cambodjanen bleek toen de Rode Khmer in de jaren '70 Cambodja wilde omvormen tot een volledig socialistische en agrarische staat. Omdat leider Pol Pot daarbij geen religie kon gebruiken, trachtte hij het boeddhisme af te schaffen door tempels en pagodes af te breken, Boeddhabeelden te vernielen en intellectuele monniken te vermoorden. Na de val van de Rode Khmer, in 1979, werd het boeddhisme in ere hersteld. Volgens de officiële cijfers is in het huidige Cambodja 96,4 procent boeddhistisch, 2,1 procent islamitisch en volgt 1,5 procent een ander geloof, bijvoorbeeld het christendom.

Een vriendelijke glimlach zit er voor de mormonen niet altijd in

30. De pret begint bijde EO al in de auto

Er is een nieuwe trend onder programmamakers: in het aardedonker achter het stuur kruipen en dan gaan zitten mijmeren over al het schoons dat hen en ons te wachten staat. De EO is er dól op. Kefah Allush deed het in 'De kist' en Tijs van den Brink in 'Adieu God?' Dat gaat zo. Van den Brink, op weg naar Bennie Jolink: "Er zijn weinig mensen bij wie de kloof tussen imago en werkelijkheid zo groot is als bij hem. Ben benieuwd welke Jolink ik te zien krijg vanavond."

Het is als de lead van een krantenartikel of de ouverture van een opera: we worden alvast lekker gemaakt voor wat komen gaat. Het donker speelt daarbij een belangrijke rol. De dag zit erop. We mogen in alle rust gaan antichambreren: op kamertemperatuur komen én op adem. Andries Knevel rijdt niet zelf, maar huurt een chauffeur in. Die brengt de gasten al keuvelend naar Naarden Vesting, waar Knevel in een soort duistere kelder al zit te hunkeren naar een Goed Gesprek. "Wat doet u eigenlijk in de politiek?", vraagt de chauffeur aan Gert-Jan Segers. "Vooral mensenhandel en gedwongen prostitutie", antwoordt het CU-Tweede Kamerlid.

Knevel heeft het wel gezellig gemaakt, daar in zijn onderaardse gewelf. Fles wijn op tafel, mooi stuk klassieke muziek, een Van Gogh aan de muur. Alsof hij wil zeggen: wij calvinisten zijn echt niet zo saai als u denkt. Laatst had hij zelfs een frivool rood pochetje in, toen hij activist Antonie Fountain interviewde.

We zien in 'Andries' christelijke denkers. Wel andere gelovigen dan doorgaans op tv. Hier geen folkloristische stootkussens tegen moderne ontwikkelingen, de categorie waar 'P&W' zo verzot op is, maar 'doorsnee' christenen en hun inspiratie. Hoewel. Pas zat er een nogal wild type aan tafel. Uitbundig opgemaakt, paarse trui en een grote bos rood haar. Ze was dj en danseres geweest op Ibiza, deze Tineke Haket. Maar plotseling had ze een groot licht gezien, en toen was het gebeurd. Knevel begreep het helemaal. Ja, een wijntje wilde ze wel.

Een andere keer was een stroblonde vrouw te gast. Wilma Veen. Ze was kunstenares en dacht dat er 'iets' moest zijn, en dat het altijd goed is om na te denken over het leven, het leed en de gerechtigheid. Je zag de gastheer in wanhoop wegzakken. "Met muziek kun je ook heel goed communiceren", zocht Knevel een uitvlucht, waarna hij radeloos Rossini's 'Petite messe solennelle' opzette. "Je zou me zo vergeten, hè?", riep de vrouw door de muziek heen, terwijl Knevel nou juist een uiterste poging deed tot wegzwijmelen.

Bekeerlingen en gearriveerde, succesrijke protestanten, dat zijn de groepen die we tot nu toe in 'Andries' zien. Soms lijkt het zelfs een EO-reünie, met oud-gedienden als Henk Binnendijk en Aad Kamsteeg.

Het is daarmee een nogal verzuild programma, waarbij de minder-vrome zich wel buitengesloten moet voelen. Wie weet nog wat 'toegerekende gerechtigheid' is (Kamsteeg)?

Wat ontbreekt, is de maatschappelijke relevantie van het christendom. Zelfs bij Segers ging het niet over mensenhandel, maar over worstelen met God. Je mist de wat intellectuelere **christen**, die tegelijkertijd met beide benen in de werkelijkheid staat. Minister Timmermans, Oosterhuis, Kuitert. Maar ja, misschien zijn die autoziek.

31. Iets doen voor je naaste in Kameroen

Wat houdt gelovigen bezig? Trouw volgt het wel en wee van de protestantse gemeente Driebergen. Vandaag: de Amnesty-groep.

Binnenkort is het weer zo ver. Dan delen Trudy Martens en Hilde Geurkink brieven van Amnesty International uit bij de uitgang van hun kerk, de Grote Kerk in het midden van Driebergen. "We staan er met onze neus bovenop", zegt Martens. Geurkink lacht: "We zijn als een front. Daar moeten de mensen doorheen."

De kordate dames, alle twee van pensioengerechtigde leeftijd, delen vrijwel elke maand meer dan honderd brieven uit voor de mensenrechtenorganisatie. Martens: "Het is de bedoeling dat kerkgangers de brieven meenemen en ondertekend op de post doen. Eén is voor de regering in het betreffende land en één voor de ambassade ervan in Den Haag."

Volgens de twee is onrecht aan de kaak stellen een taak van gelovigen. Martens wijst op een bijbeltekst. 'Alles wat jullie gedaan hebben voor een van de onaanzienlijksten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie voor mij gedaan', zegt Jezus.' Geurkink: "We maken ons niet alleen zorgen om de mensen in de eigen kerk, maar ook daarbuiten. **Christen**-zijn is: liefde voor God, maar ook voor je naaste. Je naaste is niet alleen je eigen groep - graag een beetje ruimer."

Martens en Geurkink zijn al jaren actief voor Amnesty International. Zo werd Martens lid toen ze met haar man, die zendingswerker was, in de jaren zeventig in Kameroen woonde. "Een door en door corrupt land. Onze tuinjongen belandde zonder vorm van proces in de gevangenis."

Niet iedereen in de kerk is blij met de actie. Martens: "Sommigen denken dat Amnesty een politieke organisatie is. Die reageren dan een beetje geïrriteerd."

Geurkink valt haar bij: "Ik ken ze ook. Die kijken dan de andere kant op, mensen die dit te politiek vinden."

Martens: "Maar Amnesty is a-politiek. Ze is zowel tegen Rusland als tegen Amerika, Israël en China."

Geurkink: "Op de liturgie staat het en gelukkig zegt de predikant er meestal ook iets over. Dat helpt altijd. Je hebt natuurlijk geen garantie dat álle brieven verstuurd worden."

Martens: "Volhouden is goed. Op een gegeven moment nemen mensen tóch brieven mee."

Geurkink: "Dan is het: 'Hé, daar staan die mensen weer met de brieven'."

32. 'Religie hoeft niet achter de voordeur'

Seculiere politici voeren een kruistocht tegen religie, vinden veel gelovigen. Onzin, zegt Boris van der Ham. 'Een pluriforme samenleving heeft een neutrale overheid nodig.'

Interview

Wilfred van de Poll

'Kleinzielig christenpesten', vond SGP-Kamerlid Roelof Bisschop, toen D66 recentelijk vragen stelde over het recht van kerken om gegevens in te zien van de gemeentelijke basisadministratie. In de beleving van veel behoudende christenen waait er een gure seculiere wind door het land die alles wat riekt naar religie uit het openbare leven wegblaast.

Maar niet alleen zij maken zich zorgen. Ook andere gelovigen, of ze nu christelijk, joods of islamitisch zijn, hebben het gevoel in de verdrukking te komen. Van felle discussies rond rituele slacht en jongensbesnijdenis tot de controverse over weigerambtenaren, van een boerkaverbod tot het dichtdraaien van de subsidiekraan voor levensbeschouwelijke omroepen als de IKON en de Joodse Omroep: religie lijkt in de marges te worden gedrukt. Roel Kuiper van de ChristenUnie spreekt zelfs van een heuse ['kruistocht'].

"Onzin", zegt schrijver en oud-politicus Boris van der Ham, voorzitter van het Humanistisch Verbond en van 2002 tot 2012 lid van de Tweede Kamer voor D66. Vanavond gaat hij in De Rode Hoed over dit onderwerp in debat met onder andere rabbijn Tamarah Benima en filosoof Govert Buijs. "Sommigen zeggen dat we richting een Frans model van laïciteit evolueren, waarin religie krampachtig buiten de straat wordt gehouden. Het boerka-verbod is een van de weinig voorbeelden waar je dat van zou kunnen zeggen. Maar gek genoeg komt dat van het CDA, en bijvoorbeeld niet van Groenlinks en D66. Voor de rest zie ik die trend niet. Die zou ook haaks staan op onze Nederlandse cultuur: we zijn nu eenmaal niet op ons mondje gevallen en wensen onverbloemd voor onze mening uit te komen, religieus of niet religieus."

Dus religie hoeft niet achter de voordeur?

"Nee, vrijheid van meningsuiting houdt juist in dat je je mening kunt uiten. Waar moet dat anders dan in het publieke domein? Dat is de arena waar meningen met elkaar botsen."

U heeft het over vrijheid van meningsuiting, maar gaat het hier niet om vrijheid van godsdienst?

"Die twee liggen voor mij heel dicht bij elkaar. In een vrij land mag iedereen geloven, doen en zeggen wat hij of zij wil, zolang dit de vrijheid van de ander maar niet schaadt. Want die ander is er, en daar heb je rekening mee te houden. Zodra je de voordeur achter je dichtslaat en je je op straat begeeft, ben je aanspreekbaar op je gedrag en op je woorden. Dus: nee, godsdienst hoeft niet achter de voordeur te verdwijnen, maar gelovigen moeten ook niet klagen als ze kritiek krijgen. Dat geldt trouwens ook voor een humanist, een vrijzinnig-gelovige of atheïst. Mijn punt is dat je opvattingen of gebruiken niet kunt voortrekken vanwege het simpele feit dat die 'religieus' zijn. Waar religie een voorkeursbehandeling krijgt, kom ik in het geweer."

Waar ziet u dit dan gebeuren, die voorkeursbehandeling?

"Neem nog maar eens die lastige discussie over rituele slacht. De afgelopen decennia groeide gelukkig het besef dat ook dieren recht hebben op een aantal welzijnseisen. Het is op zich heel raar dat je minder dierenwelzijn zou mogen betrachten, puur en alleen omdat jouw manier van slachten 'religieus' is. Alsof iets 'religieus' noemen je ontheft van de plicht argumenten te geven. Als een koe meer lijdt doordat hij ritueel geslacht wordt, dan hebben wij als samenleving toch op te komen voor die dieren. Dat een oud boek zegt dat je het zo moet doen, mag niet de discussie op slot gooien."

U diende als Kamerlid ook een wet in om het godslasteringsverbod op te heffen.

"Dat klopt. Een wet die religieuze opvattingen onderscheidt van andere opvattingen en daar vervolgens speciale bescherming voor biedt, vind ik vreemd. Dan maak je dus een uitzonderingspositie voor religie. De SP sloot zich bij mijn initiatief aan, daarna de VVD."

Die wet kon er ooit komen vanwege een christelijke meerderheid. Nu schaft een seculiere meerderheid die weer af. De rollen zijn omgedraaid.

"Nou, die 'christelijke meerderheid', dat is een romantisering van het verleden. Zo uniform was het toen allemaal niet. Toen het wetsvoorstel in 1932 naar de Kamer ging, lagen veel partijen dwars, waaronder de Christelijk Historische Unie en, buiten de Kamer, de vrijzinnige protestanten. En de SGP? Die stemde tegen! Zij waren bang dat ze niet meer zouden kunnen fulmineren tegen verderfelijke roomse opvattingen als Mariaverering en hostiegebruik. Anno 2013 hebben ze het wetsartikel ironisch genoeg verheven tot kroonjuweel van christelijke politiek."

Ook over jongensbesnijdenis woedt een felle discussie. Hoe kijkt u daar tegenaan?

"Eigenlijk is dat helemaal geen religieus debat. Vroeger dacht iedereen dat besnijden medisch beter was, en daardoor werd er bijvoorbeeld in Amerika om niet-religieuze redenen veel besneden. Maar nu veranderen de medische ideeën daarover. Dat debat is om die reden ook schoorvoetend onder moslims en joden op gang gekomen."

Voor veel gelovigen lijkt dit wél een religieuze kwestie. Zij besnijden hun kinderen in eerste instantie niet op medische, maar op religieuze gronden. Mag dat?

"Welke reden je ook hebt, het moet altijd medisch verantwoord zijn. Ik heb niks met hysterische pleidooien om het te verbieden. Alleen al omdat het medisch debat nog woekert, maar ook omdat bij zo'n pleidooi mensen uit schrik stoppen met nadenken. De vraag is: in hoeverre heb je het recht om je kind iets te laten ondergaan met zulke ingrijpende consequenties? En waar het niet zelf voor kan kiezen?"

Hoe komt het dat al deze kwesties juist nu onderwerp van debat zijn? Waar komt het groeiende ongemak met religie in de publieke sfeer vandaan?

"Ik weet niet of ongemak het juiste woord is. We zoeken naar een nieuw evenwicht en dat hoeft niet te verbazen: de samenleving is nu eenmaal drastisch veranderd. Kerken en christelijke partijen hebben flink ingeboet aan invloed. Mensen voelen zich minder verbonden aan instituties en winkelen in levensbeschouwingen. De islam in Nederland geeft nieuwe spanningen rond kwesties van kerk en staat. En er zijn heel veel mensen die niet-religieus zijn, maar wel nadenken over kwesties van leven en dood. Zoals

humanisten. Soms is het debat ongemakkelijk. Alleen al omdat mensen zich eigenlijk niet willen verdiepen in andermans mening. Hoe pluriformer de samenleving wordt, hoe consequenter je als overheid moet zijn in het bieden van een gelijk speelveld. De overheid benadrukt haar neutraliteit, niet om religie uit te bannen, maar om diversiteit te kunnen waarborgen.

Mijn uitgangspunt is altijd: religie is een individueel recht. Wat je denkt mag je uiten, ook buiten de voordeur. Maar het is geen collectief recht: alsof je, zodra je het een religie noemt, een muurtje om je gemeenschap mag bouwen waarbinnen de overheid niks meer te zeggen heeft en waar de individuele rechten van mensen niet meer zouden gelden."

Maar juist met zo'n individualistische opvatting kunnen veel traditionele gelovigen niet uit de voeten. Dwing je religieuze minderheden nu niet zich te conformeren aan een nogal beperkte visie op religie?

"Integendeel, het is juist een heel principiële visie op geloofsvrijheid. Ik dwing niemand zich te conformeren, ik verzet me juist tegen groepsdruk. Zoals sluipend conformisme op het schoolplein. Als meisjes uit vrije wil een hoofddoek willen dragen, prima. Dat is hun recht, ook op straat of in de winkel of op school. Maar als op het schoolplein andere moslima's, die er voor kiezen geen hoofddoek te dragen, onder druk worden gezet die ook te dragen, dan staat dat haaks op individuele geloofsvrijheid. Ik vind het mooi als bijvoorbeeld Andries Knevel als orthodoxe **christen** toch de vrijheid voelt om de evolutietheorie aan te hangen. Ik ben niet tegen religie, ik ben vóór vrijheid."

Vanavond is er in Amsterdams debatcentrum De Rode Hoed een debat over de plaats van religie in de Nederlandse samenleving: Kerk en st(r)aat: moet religie achter de voordeur verdwijnen? Trouw-columniste Elma Drayer leidt de avond. 20 u, Keizersgracht 102, kaarten via www.derodehoed.nl. EUR 10, voor Trouw-lezers EUR 9.

Harm Brand slaat alarm. De 34-jarige ICT'er en behoudend **christen** uit Staphorst lanceerde deze maand <http://klikvoorvrijheid.nl>, een website waarop hij een overzicht biedt van alle gemeenten in Nederland met weigerambtenaren. "Het gaat mij vooral om keuzevrijheid", aldus Brand. Hij roept christelijke bruidsparen op om 'voor hun overtuiging uit te komen' door een weigerambtenaar te kiezen.

In totaal zijn er volgens hem in 51 gemeenten nog weigerambtenaren. Koploper is Bunschoten-Spakenburg met vijf, daarna komen Urk en Staphorst, zijn thuisstad. Daar verbinden 4 van de 13 ambtenaren homo's niet in de echt.

Volgens René van Soeren van COC Nederland kloppen Brands gegevens. "Ik kan me voorstellen dat je een ambtenaar wilt die dicht bij je staat, maar Brand gaat verder: hij wil dat christenen actief ambtenaren kiezen die homo's uitsluiten. Christenen moeten dus hun keuzevrijheid aanwenden om die van anderen te beperken."

Volgens Brand is dat onzin: "Ik zeg niet dat er alleen maar weigerambtenaren moeten zijn. Er moeten ook ambtenaren voor homo's zijn. Het COC wil dat er geen enkele weigerambtenaar is. In feite ben ik dus liberaler. Gemeenten hebben soms wel 20 weigerambtenaren, je hoeft er maar eentje te kiezen."

Voor Brand is de discussie over weigerambtenaren een teken aan de wand. "Als de trein zo verder gaat, zijn vroeg of laat ook de kerken aan de beurt, dan mag een dominee ook op de kansel niet meer zeggen wat hij vindt. Dat mag dan echt alleen nog achter je eigen

voordeur, mits daar geen kinderen bij zijn, want die mag je ook al geen mening meer 'opleggen'."

Het was nog een hele toer om van gemeenten informatie los te krijgen, vertelt Brand. "Gemeenten vrezen negatieve aandacht of willen hun ambtenaren beschermen. De ambtenaren zelf vrezen voor hun baan en komen er liever niet al te openlijk voor uit. Zo ver is het in Nederland al gekomen."

Onderaan zijn website staat: "Dit domein is eerder gebruikt tegen Christenvervolging in Noord-Korea, nu is actie in Nederland helaas nodig".

Noord-Korea aan de Rijn

33. Blasfemiewet heeft erg lange tenen

Haar pleidooi voor een respectvolle dialoog tussen moslims en christenen kwam Iqra Nadeem (21) op bedreigingen te staan. Ze kan niet terug naar Pakistan.

'Wat gebeurt er met een hert als je dat voor de leeuwen gooit?' reageert de Pakistaanse christin en mensenrechtenactiviste Iqra Nadeem een beetje kortaf op de vraag welk lot haar wacht als ze zou terugkeren naar haar geboorteland.

Ze heeft zichzelf onherkenbaar gemaakt. Hoe nerveus ze is, is voelbaar aan haar klamme handdruk. In december vroeg ze in een EU-land politiek asiel aan. Met een groep medestudenten, net als zij afgestudeerd aan het Kinnaird College in Lahore, maakte ze een studiereis door Europa. Daar vernam ze welke ophef er in Pakistan was ontstaan over een boekje van haar dat in december vorig jaar verscheen. Ze kreeg vanuit haar geboorteland het dringende advies om in Europa te blijven. Via e-mail kreeg ze foto's toegestuurd van demonstranten, die, staande op het dak van een bus, met borden opriepen haar te doden. 'Iqra moet dood', luidde hun boodschap. 'Wij accepteren niet dat de profeet wordt beledigd.' Op de foto's stralen ze, eerder dan verbeterd fanatisme, een treurige domheid uit.

Haar boekje van ongeveer honderd bladzijden, 'Christian-Muslim Dialogue and Pakistan's Blasphemy Law', behandelt de discriminatie van christenen in Pakistan en vooral de beruchte wet tegen godslastering. Lang geleden vaardigden de Britse kolonisators al een blasfemiewet uit. Ze wilden in hun Indiase bezittingen, waartoe ook het huidige Pakistan behoorde, conflicten tussen de talrijke verschillende religies voorkomen.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw liet de toenmalige dictator Zia ul Haq een nieuwe blasfemiewet ontwerpen, minder neutraal dan de oude Britse en vooral bedoeld om de islam te beschermen. Sindsdien zijn er geregeld incidenten waarbij christenen beschuldigd worden de Koran te hebben ontheiligd of de profeet te hebben beledigd. De achtergrond kan een burenruzie zijn, maar ook de ambitie van een ijdele imam die de schijnwerpers zoekt en daarom een **christen** vals van blasfemie beschuldigt. Dat overkwam in augustus het christelijke meisje Rimsha Masih, die uiteindelijk werd vrijgelaten omdat de plaatselijke imam haar zogenoemde koranontheiliging zelf in scène bleek te hebben gezet.

Er vallen soms zelfs doodvonnissen. Bizar was de terdoodveroordeling van de academicus Younas Sheikh, in 2000. Hij had tegen studenten gezegd dat de ouders van Mohammed geen moslims konden zijn geweest, omdat de islam dateert van na hun dood. Hij kreeg in hoger beroep vrijspraak en emigreerde naar Zwitserland. In hoger beroep veranderen doodvonnissen wegens blasfemie vaak in vrijspraak, maar dan nog kan de beschuldigde gemakkelijk het leven laten, bij een lynchpartij, soms al bij het verlaten van het gerechtsgebouw. Ook komt het geregeld tot lynchpartijen nog voordat er een berechting heeft kunnen plaatsvinden.

Iqra pleit voor een eerlijke dialoog tussen moslims en christenen, maar het is onwaarschijnlijk dat boze lezers dat hebben opgemerkt. Op bladzijde 2 van de inleiding staat al de passage die hun een rood waas voor ogen bezorgde: "Waar staat geschreven dat de profeet Mohammed (vrede zij met hem) bevel heeft gegeven om christenen op brute wijze te doden? En als hij wel zulke dingen heeft opgedragen dan geloof ik zo'n

gekke profeet niet. Geen enkel verstandig persoon zou ooit bereid zijn zulke commando's te geloven."

Het is een van de weinige plekken in het boek waarin Iqra echt uit haar slof schiet, ofschoon ze dus vol respect het woord profeet blijft voorzien van de toevoeging 'vrede zij met hem'. Maar ook zonder die ene gewraakte opmerking hadden scherpshijpers in hun logica al redenen genoeg om op te roepen haar te vermoorden.

Alleen al het enkele feit dat ze de blasfemiewet aanvalt, is daarvoor reden genoeg. Geestelijken maken met een sluitende redenering elke kritiek op de blasfemiewet bij voorbaat onmogelijk. Iqra: "Ze zeggen dat zelfs kritiek op deze wet al blasfemie is. Dat was ook de rechtvaardiging voor de moord op Salman Taseer." Taseer was tot zijn liquidatie, in januari 2011, gouverneur van de provincie Punjab. Hij was een fel tegenstander van de blasfemiewet.

In maart van hetzelfde jaar verloor ook Shabbaz Bhatti het leven door moordenaarshand. Hij was minister voor minderheidszaken in de centrale regering en hij was **christen**. Iqra: "Al voor mijn boek uitkwam, schreven ze dat ik herinnerd zou moeten worden aan het lot van Taseer en Shabbaz. Dat waren indirecte doodsb bedreigingen. De moordenaar van Taseer, Mumtaz Qadri, is nu voor veel moslims een grote held."

Ze laat een pagina zien van de krant Free Press, waarin de geestelijke Mawlana Raheem schrijft dat zij de islam beledigt. Lange tijd liep Iqra niet te koop met haar christelijke achtergrond. Zelfs op het Kinnaird College, in theorie christelijk, had haar dat schade kunnen berokkenen. Iqra: "Christenen in Pakistan worden zwaar gediscrimineerd. De bedoeling is dat ze niet gaan studeren. Docenten geven opzettelijk lage cijfers aan christelijke leerlingen. Het Kinnaird College is officieel christelijk, maar veruit de meeste studenten en docenten zijn moslims."

Veel christenen behoren tot de maatschappelijke onderlaag. Een chique instelling als Kinnaird College is voor hen financieel onhaalbaar. Ook Iqra komt uit een eenvoudig milieu, maar dankzij haar geëmigreerde vader kon zij hoger onderwijs volgen. Ze studeerde literatuur en mediastudies. Gebeurtenissen in 2009 zorgden bij Iqra voor een ommekeer. In de stad Gojra verspreidde zich het gerucht dat christenen bij een huwelijksceremonie de Koran hadden ontheiligd. Gemaskerde jongeren vielen de christelijke wijk aan. Ze staken veertig huizen en een kerk in brand. Acht mensen kwamen om. Het gerucht bleek onzin te zijn.

Iqra: "Dit was het toppunt van wreedheid, mensen in hun huis levend verbranden." Ze ging zich inzetten voor de mensenrechten en kreeg een bestuursfunctie binnen de christelijke vakbond CLM. In 2010 brak ze haar pols en neus toen de politie erop los sloeg bij een demonstratie van zestig christenen. Sindsdien lijdt ze aan nachtmerries.

De christenen, met ruim twee miljoen een minuscule minderheid in Pakistan dat 175 miljoen inwoners telt, hebben het niet als enigen moeilijk. Alle godsdienstige groepen die niet de soennitische islam aanhangen staan bloot aan bloedige terreur. Vorige week kwamen er in de provincie Baloetsjistan nog honderd sjieten om bij aanslagen. In 2010 en 2011 pleegden moordenaars zeer bloedige aanslagen op ahmadi-moslims en soefi's. Zelfs soennitische moslims zijn niet veilig voor extremisten. De aanslag op het vijftien jaar oude soennitische meisje Malala Yousoufzai, oktober vorig jaar, ligt nog vers in het

geheugen. Ze had de woede van de taliban gewekt door te ijveren voor onderwijs voor meisjes.

Iqra: "En toch hebben christenen het moeilijker. Ze geven ons zelfs geen hand omdat ze ons onrein vinden. Nee, dat is niet omdat veel christenen of hun voorouders uit het hindoeïsme bekeerde 'onaanraakbaren' zijn. Als ze zich hadden bekeerd tot de islam was die kastenachtergrond onbelangrijk geweest. Ik heb weinig hoop dat de toestand zich zal verbeteren. Natuurlijk zijn er goedwillende liberale moslims, maar die vormen niet meer dan 20 procent. Ze helpen ons niet. Ze zijn bang geworden, door de moord op Taseer en de aanslag op Malala."

Hoe voelt het om 21 jaar oud te zijn en te weten dat je misschien nooit meer je geboorteland zult zien? Iqra: "Ik zal me blijven inzetten voor de mensenrechten. Nee, ik zal dat anders doen dan Hirsi Ali. Ik heb haar film 'Submission' gezien. De boodschap was goed, maar ze had niet koranverzen op de huid van een vrouw moeten projecteren. Daarmee kwets je mensen en dat wil ik niet."

Wet verbiedt beledigen van elke godsdienst

Belediging van Mohammed geldt volgens de Pakistaanse strafwet als de zwaarste vorm van blasfemie. Er staat levenslang op of de doodstraf. Wie de Koran ontheiligt kan levenslang krijgen. Wie de vrouwen van Mohammed beledigt, of zijn familieleden of zijn 'metgezellen' wacht maximaal drie jaar cel. In de wetsartikelen ontbreken de begrippen 'belediging van de islam' of 'belediging van God'. Wel verbiedt een wetsartikel het beledigen van elke godsdienst, op straffe van een jaar cel. Tussen 1986 en 2007 zijn 647 mensen beschuldigd van blasfemie. De helft van hen was moslim, de overigen behoorden tot de minderheidsgodsdiensten, die ruim drie procent van de bevolking uitmaken. Dat betekent dat leden van minderheidsgodsdiensten vijftien maal zo veel kans lopen op een aanklacht als moslims. Een onbekend aantal mensen is in diezelfde periode gelyncht.

Moeder in dodencel

Sinds 2010 zit Asia Bibi, een christelijke moeder van vijf kinderen, in een dodencel in afwachting van haar hoger beroep. In 2009 haalde ze water voor haarzelf en andere vrouwen die het land bewerkten. De andere vrouwen vonden het water onrein omdat het gehaald was door een christin. Asia Bibi zou vervolgens hebben gezegd dat Jezus een betere profeet was dan Mohammed. Belediging, oordeelde een rechtbank in 2010.

'Ze geven christenen zelfs geen hand, omdat ze ons onrein vinden'

Staand op het dak van een bus riepen demonstranten dat Iqra dood moet

34. De home en de Heer

Helpt bidden om van de drugs af te komen? Trouw bezoekt het afkickcentrum van de omstreden Victory Outreachkerk in Rotterdam. Slot van een tweeluik.

'Dus ik sta daar, klaar om voor de eerstvolgende trein te springen '

De 41-jarige Marcel ligt in de bovenste slaapzaal van het afkickcentrum van de Victory Outreachkerk in Rotterdam, door de ongeveer twintig bewoners liefkozend 'de home' genoemd. Er zijn twee verdiepingen: op de eerste slapen de beginnelingen, op de tweede de oudgedienden. Na negentien maanden hoort Marcel daar ook bij. Hij was zeventien, vertelt hij, toen hij op een brug in Utrecht stond. "Een vrouw uit de Victory Outreach liep toevallig voorbij en trok mij weg. Zij heeft mij leven gered."

Het is zondagavond negen uur. De mannen maken zich klaar voor de nacht, maar moe zijn ze nog niet. Ze kruipen op hun stapelbedden, ertussen staan grijze lockerkasten zoals je die ook in kazernes ziet. Ze maken grapjes die alleen een ingewijde begrijpt - iets met 'glorie' en 'victorie', en dan gegniffel. Ze hebben zich het typische jargon uit de pinksterkerken eigen gemaakt: vraag je aan een bewoner wat hij van iets vindt, dan zegt-ie bijvoorbeeld 'gezegend' of 'krachtig'.

Terwijl de ernstige Ruud in zijn Bijbel leest en Gregory zichzelf in slaap bidt, haalt Alex een zak euroshopperchips uit zijn locker, grijpt er een hand uit en gooit hem naar Marcel aan de andere kant van het gangpad, die Antilliaanse praisemuziek uit zijn mobieltje laat schallen. Na zijn redding op die brug in Utrecht werd hij niet meteen een goed **christen**, zegt Marcel, smakkend op de chips. "Ik ben de Heer tijdelijk kwijt geweest." Hij leefde 'in de duisternis', en dat ging niet van een leien dakje. "Ik heb meer als anderhalf ton schuld op mijn rug", zucht hij en begint een warrig verhaal over rechtszaken die hij aan voeren is om onder zijn schuldeisers uit te komen. Ook in de liefde had hij geen geluk. Het een heeft trouwens met het ander te maken. "Die vrouwen, die trekken je financieel helemaal lek."

Via vrienden belandde hij in de 'planthandel'. "Wiet, weet je wel. Mijn hele huis stond er vol mee. Op een dag werd mijn Mercedes klemgereden op de A4. Ja, en dan ga je het natuurlijk nóg een keer proberen. Toen was ik echt de pineut." Hij schudt zijn hoofd. "Ik ga het helemaal anders doen. Dit is mijn huis. De home en de Heer horen bij elkaar. Vorig jaar ben ik gedoopt, zo powerful."

Nu is alles anders, nu is hij bijvoorbeeld bezig een eigen bedrijfje voor videoproducties op te zetten. Zijn ogen glimmen. Hij mag er een hok in de kerk voor gebruiken. "Ik wil ook best voor wereldse omroepen werken, zolang je geestelijk maar niet wordt aangetast."

's Ochtends om zes uur rollen de eerste mannen hun bed uit. Ze zitten in het 'leiderschapsteam', de geestelijke stormtroepen van het huis, en verzamelen zich in het kantoortje van home-director Arnold den Breems. Daar buigen ze zich over hun studiebijbel, een mok koffie in de hand. Een half uur later gaan ze hand in hand in een kring staan en zingen ze zich uit volle borst de nieuwe dag in. Arnold schreeuwt er overheen. "Heer, ga voor ons uit deze dag! Ik bid dat u elke macht van verslaving uit deze plaats weghaalt!"

Nog weer een half uur later is iedereen in de home opgestaan en begint de dienst, in de eetzaal, waar de stoelen aan de kant zijn geschoven. Ferry, een 35-jarige man met dikke buik, te ruim T-shirt en slonzige trainingsbroek, leidt het gebed. "Reinig ons van hoofd tot teen, Vader. Maak ons mannen van God, mannen van backbone, mannen van kaliber."

Lied na lied wordt gezongen, tussendoor worden 'getuigenissen' gegeven - levensverhalen die beginnen in de diepste duisternis en eindigen in de home, halleluja!

Arnold preekt. "Ik zeg altijd: van mijzelf ben ik een viespeuk. Eens was ik ook aan het hosselen. Maar God heeft mijn leven veranderd. Door de kracht van Jezus heb ik nu een dak boven mijn hoofd en vlees aan mijn lichaam - ik weeg nu 110 kilo, toen ik verslaafd was 60."

Hij vervolgt: "Het is heel moeilijk hier. Ook al ben je bekeerd, het verslavingspatroon moet nog uit je systeem. Je zult je strijd krijgen. De satan kent je misschien wel beter dan jijzelf, hij heeft duizenden jaren ervaring. Hou vol! God zal je de overwinning geven. Dit is de home, de plek waar mannen veranderen. Dit is de plek waar leiders worden opgericht."

Om kwart over negen is de dienst voorbij en is het tijd voor het ontbijt. De rest van de dag is het rustig. Sommigen zetten zich aan hun corveetaak, anderen doen vrijwilligerswerk in een nabijgelegen sportpark. Een enkeling heeft een afspraak met een psycholoog van verslavingskliniek De Hoop in Dordrecht. Sinds twee jaar is er een samenwerkingsverband met die kliniek, om aan strengere eisen van de autoriteiten tegemoet te komen. Naar aanleiding van negatieve berichtgeving was de inspectie langsgekomen.

Dat heeft tot veranderingen geleid. Nieuwe bewoners moeten eerst langs De Hoop voor een intake-gesprek. En waar men vroeger standaard cold turkey ging, is het beleid nu enigszins aangepast.

"De overheid vond onze aanpak inhumaan", aldus Den Breems. Hij zegt het smalend, want het is juist de overheid, vindt hij, die niet om mensen geeft. "Die verstrekt gewoon gratis methadon, zo van: rook je eigen lekker dood, dan zijn we van je af." De aanpassingen zijn dan ook met frisse tegenzin doorgevoerd en lijken vooral cosmetisch. "Ze willen dat we professioneel worden, als een echte instelling. Maar dat is niet onze kracht. We willen onze identiteit niet opgeven."

's Avonds is er een spreker uit de kerk, Eduardo, een boom van een vent uit Curaçao, met een basketbalpet, die tijdens het gebed zijn handen omhoogsteekt en wegzwijmelt in aanbidding van de Heer. De aanwezigen leggen flink de gesel over zichzelf, ze zijn te lauw geworden, vinden ze, de toewijding aan God verslapt. Als Eduardo na afloop van de dienst een spontane evangelisatie-actie op touw zet, kan hij op veel bijval rekenen.

Samen met de 54-jarige George uit Suriname deelt Ferry folders uit aan voorbijgangers, die hij steevast met 'broeder' aanspreekt. Ze lopen de Westersingel op, vlakbij het Centraal Station. Hier, in de buurt van de Pauluskerk, zitten veel drugsverslaafden op bankjes aan het water.

George en Ferry hebben in het verleden drugs gesmokkeld. Bij George is het altijd goed gegaan, bij Ferry ging het al bij de eerste keer mis. Toen hij met zeven kilo cocaïne in

zijn tas van Costa Rica naar Amsterdam wilde vliegen werd hij gepakt en naar een Costa Ricaanse gevangenis gebracht - "en alle clichés die je uit de films kent over dat soort gevangenschappen kloppen". Hij is nog nooit zo bang geweest als in die gevangenis, vertelt hij. "Iedereen had een wapen, al op de eerste dag werd ik met messen bedreigd."

Gelukkig werd hij na een jaar naar Nederland gehaald, om hier berecht te worden. Toen hij een half jaar geleden vrijkwam, ging hij linea recta naar de home, vastbesloten zijn leven te beteren. "Ik wil mijn gitaar nu in dienst van God gebruiken", zegt hij. Want Ferry is een musicus. En talent heeft hij ook. Gegrepen door gypsy-muziek toerde hij als tiener met het Rosenberg Trio door Europa. "Ik verdiende geld als water. En dat was het probleem. Ik kon er niet mee omgaan, het ging allemaal op aan drank en drugs."

In de home lijkt hij iets van zijn zelfrespect te hebben teruggevonden. "Ik heb een keuze gemaakt", zegt hij. "Een radicale keuze".

Op een bankje zit een Poolse man. Hij knikt ja op alles wat Ferry en George zeggen maar spreekt geen woord Nederlands. "Mogen we voor je bidden?" Hun handen liggen al op zijn hoofd. De man knikt.

"Weten jullie onderdak voor me?" wil een dronken man uit Hongarije weten. Ferry belt met Arnold om hem met een busje naar de home te laten brengen. George zegt: "Ik ga alvast voor je bidden".

Ze lopen verder. Plotseling blijft Ferry staan. "Hè, jou ken ik!" Een magere, ineengedoken man met een rond brilletje kijkt hem met volmaakte desinteresse aan. Ferry en George leggen hun handen op zijn hoofd en beginnen ongevraagd voor hem te bidden. De man blijft strak voor zich uit kijken. "De deur staat voor je open, broeder", zegt Ferry. "Je weet de weg."

Verder lopend zegt hij: "Die man heeft maanden in de home gezeten. Ik heb hem zelf nog binnengelaten. Maar ja, je weet hoe het gaat, toen kwam de vijand."

Het eerste deel verscheen afgelopen zaterdag in de Verdieping.

'Het is juist de overheid die niet om mensen geeft. Die verstrekt gewoon methadon, zo van: rook je eigen lekker dood, dan zijn we van je af.'

35. Mededogen drijft jonge christelijke tegenbeweging

'Wat waar is, kan niet strafbaar zijn.' Deze wonderlijke woorden sprak Geert Wilders uit tijdens zijn rechtszaak in 2010. De zin komt de laatste tijd geregeld in mijn hoofd op. Het is aan de ene kant levensgevaarlijk, de waarheid wordt boven de wet geplaatst, maar aan de andere kant wijst Wilders op een belangrijke discussie in de maatschappij: als de wet als onrechtvaardig ervaren wordt, volgen er problemen.

De enigszins pompeuze zin doet denken aan godsdiensttwisten tijdens de Reformatie, waar de waarheid ook inzet was van een politieke strijd. 'Sola scriptura' - alleen de waarheid van de Schrift telt, zo luidde de strijdleus van de Reformatie. Dit leidde natuurlijk gelijk tot problemen. Thomas More illustreerde dit mooi in zijn antwoord op Luthers theologie: "En wie oordeelt dan wat het enige ware Woord betekent, Luther of de paus?" More voorspelde dat het over een dergelijke opvatting van waarheid lastig discussiëren was, en hij voorzag een roerige tijd (en kreeg daar gelijk in).

Ik moet aan More en Luther denken omdat ook Wilders' appèl op waarheid moeilijk bediscussieerbaar lijkt te zijn. Zijn 'waarheid' is niet beredeneerbaar, maar voelbaar. Het is de politiek van een vaag omljnd maar urgent gemaakt begrip van Nederland, van onvrede, van de onderbuik of hoe je het ook noemen wilt, maar bovenal is het een politiek die emotie centraal stelt. Wilders zijn electoraat voelt hem aan, en mensen die hem denken te bekritisieren met rationeel debat slaan de plank vaak hopeloos mis.

Lange tijd was de politiek van het gevoel een stokpaardje van rechtse populistten. Het debat rondom migratie is bijvoorbeeld sterk beïnvloed door een emotionele mengmoes waarbij migratie in verband gebracht wordt met dreiging, tsunami's, gelukszoekers, gefaalde integratie en andere emotionele termen. Maar de strafbaarstelling van illegaliteit, wellicht de grootste splijtzam in hedendaags politiek Nederland, lijkt nu een tegenbeweging te hebben veroorzaakt. Gevoelens van mededogen en rechtvaardigheid staan lijnrecht tegenover de angst voor oncontroleerbare migratiestromen.

Dit is niet alleen te merken bij de emotionele ledenvergaderingen van de PvdA, ook religieus verzet speelt hierbij een opvallende rol. Er is een lange traditie van kerkasiel en barmhartigheid, en in de jaren zestig en zeventig was er een sterke traditie van christelijk activisme. Zo waren onder de vroege krakers ook christelijke organisaties die voor jonge gezinnen en jongeren met psychische problemen onderdak zochten. Maar de laatste paar decennia leken toch humanitaire, seculiere hulp en welzijnswerk centraal te staan. Het huidige verzet tegen de strafbaarstelling van illegaliteit wordt daarentegen uitgevoerd door veelal jongere gelovigen, die openlijk ervoor uitkomen dat hun geloof in tegenstrijd is met het vreemdelingenbeleid.

Karel Smouter is redacteur van het christelijke tijdschrift de Nieuwe Koers, en een van de initiatiefnemers van de Vluchtkerk. De theoloog en verzetsstrijder Dietrich Bonhoeffer parafraserend beschouwt hij zijn betrokkenheid bij het vluchtelingenvraagstuk als 'een spaak in het wiel': "Het gaat om rechtvaardigheid, meer nog dan om barmhartigheid. Ik kan niet anders dan solidair zijn met vluchtelingen." Op de website Godschrift omschrijft theoloog Jan de Vlieger het als volgt: "Mededogen vraagt niet om slimmere computers. Mededogen vraagt om een attitude die het systeem voortdurend hinderlijk onderbreekt en bevraagt". En Rikko Voorberg, ook theoloog, wordt mede dankzij zijn rol als woordvoerder bij de Vluchtkerk genomineerd voor de titel meest spraakmakende theoloog van het jaar en is hoofdspreker op de aanstaande **EO-**

jongerendag. Vreemdland, een organisatie bestaande uit veelal jonge christenen, organiseert in juni een fietsroute voor jonge Amsterdammers langs uitzetcentra: 'totdat vreemdelingdetentie geheel is afgeschaft vechten wij voor 5 concrete punten van verbetering'.

Kortom, het broeit rondom het thema. Geloof lijkt zich op een nieuwe manier te manifesteren. Voor deze christenen is de waarheid van hun geloof een andere dan die van de superieure 'Joods-christelijke wortels' waar Geert Wilders het over heeft, of het beleid dat Gerd Leers uitgevoerd heeft en nu in de wet terecht dreigt te komen. Maar, zoals More al opmerkte, wie bepaalt wat de geest van de wet is? Wat waar is kan niet strafbaar zijn. Om met de woorden van Thomas More te spreken, we gaan een roerige tijd tegemoet.

Bert Keizer heeft vakantie.

'Ik kan niet anders dan solidair zijn met vluchtelingen'

1993 – Christendom – Trouw

1. Jezus leeft

BYLINE: NICO TER LINDEN

SECTION: Pg. 010

LENGTH: 1274 words

Een briefje van het Leger des Heils. Of ik wil meewerken aan het paasnummer van De Strijdkreet. Ze willen een getuigenis van me. Of ik, samen met een aantal andere "bekende Nederlanders" wil beamen dat **Jezus leeft**. Of ik daartoe in vijfenzeventig woorden de kop "**JEZUS LEEFT** . . . WIE ZEGT DAT? WIJ . . . EN DUIZENDEN ANDEREN!" wil onderschrijven. Wil ik dat?

Voor het Leger des Heils wil ik veel. Maar ik houd niet zo van die uitspraak "**Jezus leeft**" . Ja, begrijp me goed, in Paasliederen zing ik die woorden van harte mee, want **Jezus leeft**, wis en waarachtig, hij leeft, maar als statement, als kop in de krant, als losse flodder van de kansel riekt het mij te veel naar een sibbolet van en fantasieloze orthodoxie, naar enge fundamentalistische kretologie en naar het soort evangelische blijheid, dat mij nimmer vrolijk vermag te stemmen.

Maar het Leger des Heils mag het van mij op de Dam door een toeter roepen, dat **Jezus leeft**, want het bewijs voor de waarheid van die woorden levert het tezelfdertijd door een paar straten verderop met soep door deze Godvergeten stad te sjouwen en te helpen wie geen helper heeft.

Laat ik dat stukje maar meteen even schrijven, bedenk ik me. Naief! Niks even. Was het niet Cicero, die een brief aan een vriend begon met de woorden: "Ik heb weinig tijd, dus dit wordt een lange brief?" Inderdaad. Iets in zevenhonderdvijftig woorden schrijven, dat gaat sneller dan in vijfenzeventig. Ik ben er dan ook een mooi tijdje zoet mee en moet terugdenken aan een jaar geleden, toen ik een soortgelijk klusje moest opknappen. Mij was gevraagd het hoofdstuk over de Bijbel te schrijven voor Het Cultureel Woordenboek, een Encyclopedie van de Algemene Ontwikkeling. In Amerika hadden ze al zo'n boek ('What every American needs to know'), maar in Nederland nog niet (bij ons werd de ondertitel 'Wat iedere Nederlander zou willen weten!'). Zo'n honderdvijfenzeventig onderwerpen mocht ik in dat Bijbelhoofdstuk opnemen, met gemiddeld veertig woorden per onderwerp. De Opstanding mocht natuurlijk niet ontbreken, maar hoe zeg je daar in zo kort bestek iets over voor gesecculariseerde vreemdelingen in Jeruzalem, die je niet "beginnende bij Mozes en al de profeten" kunt uitleggen dat heel dat Boek van opstanding spreekt? Dit is wat ik ervan maakte:

Alle vier evangelisten berichten, zij het in verhalen die opmerkelijke verschillen vertonen, dat Jezus na kruisiging en graflegging "ten derden dage" (een in bijbelse verhaaltraditie dikwijls gebezigde uitdrukking om een daad van Hogerhand te beschrijven) uit de dood is opgewekt en aan zijn leerlingen is verschenen. Bijbeluitleggers verschillen van mening over de vraag of het hier gaat om een literaire inkleding van het in de discipelkring

gegroeide geloof dat God zich over de gekruisigde ontfermde en hem "ten hemel had doen opvaren" , of om de weergave van een feitelijk-historische, lichamelijke opstanding. In het laatste geval was het graf leeg, in het eerste geval is het lege graf symbool van de opwekking. In beide gevallen is het een getuigenis van het geloof dat God het voor de veroordeelde opnam en in hem voor de wereld die hem verwierp.

Even ben ik in de verleiding deze tekst naar De Strijdkreet te sturen, maar het is geen direct antwoord op hun vraag en het is bovendien te lang, dus ik ploeter braaf verder. Ik moet drie keer opnieuw beginnen, ik plus en ik min, net zolang tot ik dit maggiblokje in elkaar heb gezet:

Als ik eerlijk ben, ik houd niet zo van die uitspraak "**Jezus leeft**" . Het klinkt met te massief en te dwingerig en de woorden worden niet zelden in stelling gebracht tegen hen die wel in de opstanding geloven maar niet in het lege graf.

Ik geloof in de opstanding. Jezus geloofde er ook in, en hij ontleende dat vertrouwen aan het geloof van zijn volk. Want dat God het laatste woord heeft, daar had dat volk al eeuwenlang een vermoeden van gekregen. Je kunt dat geloof op de noemer brengen "**Jezus leeft**" . Maar het is dus wel poezie en je moet niet doen alsof het proza is. Je kunt het eigenlijk alleen maar zachtjes zeggen. Of zingen.

Zo moest het maar, meer kon ik er niet van brouwen. Ik was intussen wel benieuwd wie die andere 'bekende Nederlanders' waren en wat die ervan hadden gemaakt. In welk gezelschap zou ik verkeren? En zou ik er de enige ketter zijn?

Meestal koop ik de Strijdkreet in een kroeg, maar dit keer kreeg ik hem keurig thuisgestuurd, en ik moet zeggen, het viel alles mee, want hoewel ze een zestal vrij degelijke godvruchtigen voor dit karweitje gestrikt hadden, is er zowaar niemand die het "**Jezus leeft**" opvat als een uitspraak waarmee de lichamelijke opstanding van onze Heer op formule is gebracht.

Sipke van der Land ("zendingspredikant en publicist") komt er nog het dichtste bij, wanneer hij met instemming zijn fietsenmaker (een onbekende Nederlander) citeert: " . . . als je een bloembol in de grond stopt, komt er na een koude winter, waarin alles dood lijkt, toch een prachtbloem uit. Dus waarom zouden wij mensen dan na ons sterven niet opnieuw kunnen opbloeien, zoals Jezus heeft voorgedaan met zijn opstanding? Hij leeft en wij leven met Hem. Eeuwig!"

Anders dan Sipkes rijwielhersteller zou ik het geloof in de opstanding bij voorkeur niet aan Jezus ontleenen, maar liever aan dezelfde bron waar Jezus zelf (met de farizeeën) zijn geloof in de opstanding aan ontleende: aan de vogelen des hemels en aan de Schriften. En anders dan Sipkes fietsenmaker zou ik ook nooit zeggen dat Jezus met zijn opstanding ons iets heeft voorgedaan, want Jezus is niet 'God bekleed met macht', hij is niet zelf opgestaan, God heeft hem opgewekt, zoals wij in vertrouwen belijden. Maar verder valt er op het geloofsgetuigenis van Sipkes fietsenmaker niets aan te merken, het

lijkt ook als twee druppels op het oudste getuigenis over Jezus' opwekking dat wij kennen, dat van de bekende Israëliet Paulus, tentenmaker.

Henk Mochel ("TV-journalist") ziet "met enige jalouzie" naar het spontane en blijde dat de bijeenkomsten van het Leger kenmerkt. Daarin herkent hij "de bijna tastbare aanwezigheid van Jezus. Daar leeft hij, daar wordt Hij beleefd" .

Pete Pronk, ("Verhalenverteller en theoloog") memoreert met dankbaarheid dat sommigen van Jezus' leerlingen twijfelden. "Dat versta ik. Want zo vanzelfsprekend is het allerm minst: leven temidden van verdriet en dood. En toch . . . is dat ene verhaal sterker dan mijn twijfel."

Aad Peters ("poppenspeler") brengt scheppend dode poppen tot leven. Hij ziet dat als een mystiek gebeuren, zoals ook de opstanding: "De opstanding waarin God in de persoon van Jezus de dood heeft overwonnen, is voor mij een mystiek gebeuren dat leven brengt."

De aardigste bijdrage vond ik die van Prof. Dr I. A. Diepenhorst ("rechtsgeleerde en theoloog"): "Soms heb ik de grootste moeite te geloven dat **Jezus leeft**. Ik ontdek Hem niet in de narigheid, in de ellende van deze wereld. Ik vind Hem niet in mijn eigen zelfzuchtig doen en laten. Toch, af en toe vertrouw ik erop, dat iemand die ik telkens vergeet, aan mij denkt. Jezus heeft mensen die het niet meer "zien zitten" , lief. Hij heeft lief. Dus hij leeft."

Ik weet niet of ze bij De Strijdkreet met de gegeven antwoorden gelukkig zijn. Hun uitverkoren zestal heeft, zo vermoed ik, bij "**Jezus leeft**" wat andere associaties dan de heilsofficier met zijn toeter op de Dam en ook andere gedachten dan de "duizenden anderen" waar de kop van getuigt. Maar het zijn daar geen scherp slijpers, tolerantie voeren ze hoog in het vaandel en ze zullen er zonder twijfel ook een vrolijk paasfeest vieren.

Wel moeten ze het volgend jaar eens zes vrouwen vragen.

2. Als de aardappels nog niet gaar zijn

Vader sloeg de Bijbel dicht en liet zijn blik glijden langs zijn aan tafel geschaard kroost. Zijn oog bleef rusten op Henk en hij zei: "'t Laatste woord, Henk!' Prompt antwoordde Henk: 'Verwoesten'. Vader knikte tevreden en vouwde de handen om voor te gaan in het dankgebed.

Zo ging het vroeger . . . en wie weet, gaat het nog . . . in goed-gereformeerde gezinnen. Drie keer 's daags werd uit de Bijbel voorgelezen: aan het ontbijt, na de warme maaltijd en bij de avondboterham. Om te bevorderen dat de kinderen goed zouden luisteren, vroeg vader aan een van hen, het laatste woord van het door hem gelezen bijbelgedeelte te herhalen. Je wist nooit wanneer je aan de beurt was - en Henk hoefde heus niet te denken dat hij, omdat hij vandaag een beurt kreeg, morgen onder 't lezen met zijn gedachten kon afdwalen, want misschien pikte vader hem er dan juist weer uit . . .

Van die dagelijkse bijbellezingen nam je veel mee, vraag het Jan Wolkers maar. Aan de andere kant zat er het gevaar van sleur en slordigheid dik in en daarover gesproken: als pril verslaggever moest ik eens een gelovig echtpaar interviewen, dat zich in de oorlog door goed gedrag had onderscheiden. 't Waren aardige mensen en ik mocht de deur niet uit voordat ik met hen had meegegeten. Meneer en ik zaten al aan tafel, toen mevrouw de keuken uitstootte en tegen haar man riep: "Lees maar vast, de aardappels zijn nog niet gaar!". Met andere woorden (dacht ik): dan hebben we dat tenminste gehad! Meneer las haastig, de aardappels moesten niet tot pap koken.

In betere tijden en in betere kringen dijde de bijbellezing aan 't ontbijt uit tot een korte godsdienstoefening, waarbij de dienstbode, die in de keuken haar boterham verorberde, werd binnengeroepen. Zij nam haar keukenstoel mee en ging in een hoek van de eetkamer zitten. Ze kende haar plaats.

Voor deze stichtelijke bezigheid (ik bedoel niet het sjouwen met de keukenstoel, maar de godsdienstoefening) werd vaak gebruik gemaakt van een bijbels dagboek of een christelijke scheurkalender. Deze boden voor elke dag een beknopte meditatie over een tekst uit het ter lezing opgegeven bijbelgedeelte; verder stond erbij welk lied je kon aanheffen en wanneer de zon en de maan op- en ondergingen. De scheurkalender bood het voordeel dat de achterkant van de kalenderblaadjes spannende bekeringsverhalen boden of "mengelwerk" dat varieerde van vrome versjes tot gepaste grapjes.

Het voorgaande had ik overigens beter in de tegenwoordige tijd kunnen schrijven. Dienstmeisjes bestaan niet meer, maar bijbelse dagboeken en christelijke scheurkalenders wel, al neigen de laatste ertoe de gedaante van een dagboek aan te nemen. En wat meer zegt: ze worden nog steeds goed verkocht. Van het bijbels dagboek Gaandeweg van de Ermelose hervormde predikant A. F. Troost gingen er meer dan tienduizend exemplaren over de toonbank en alle kans dat zijn nieuwe dagboek Aan stille wateren ook veel afnemers vindt (Boekencentrum, Den Haag, gebonden f 26,50; paperback f 17,50).

Ten gerieve van belangstellenden noem ik nog een paar verse bijbelse dagboeken. De hervormde dominee F. Joh. Veldman te Houten schreef Een trouwe nachtgezel. Hij

ontleende de titel aan een gedicht van Revius (Kok/Voerhoeve, Kampen, f 24,90). Net als het dagboek van zijn collega Troost is dit boek niet aan een bepaald jaar gebonden. Dit is wel het geval met Kracht voor elke dag, het bijbels dagboek 1994 van en voor vrijgemaakte gereformeerden (De Vuurbaak, Barneveld, f 16,50).

Immanuel, dagoverdenkingen 1994, is van afkomst een scheurkalender. Dit dagboek, compleet met opgaven van volle maan en zo, is bestemd voor ouderen: de letter is bijzonder duidelijk en van de te zingen psalmen en gezangen wordt vaak ook het overeenkomstige lied in de oude berijming en het oude hervormde gezangenboek opgegeven. Dit laatste kan ook z'n oorzaak hierin vinden dat de zeer confessionele dominee J. P. van Roon het dagboek inleidt (Veenman, Wageningen, geen prijsopgave).

Ten slotte vraag ik graag aandacht voor de Bijbelse dagkalender 1994, waarin je medewerkers vindt uit alle hoeken en gaten van het vaderlands protestantisme, van de 'lichte' Laura Reedijk tot de 'zware' professor Velema. Aan het begin van elke week staat een toelichtend inleidinkje en de dagelijkse 'stukjes' zijn aantrekkelijk kort (Boekencentrum, f 9,50).

En nu maar stichtend lezen, ongeacht de vraag of de aardappels al gaar zijn.

3. In bijbelverhalen zit weinig fondant

Als bijbelse geschiedenissen al niet bar slecht eindigen, bieden ze in elk geval een waaier van rampspoed en ellende, waar de hoofdpersonen zich in de loop van het verhaal doorheen moeten slaan. Hun levensverhalen hebben een gering fondant-gehalte en verschillen daarin opmerkelijk van het doorsnee heiligenleven.

Behalve dan bij het begin. Dat is iedere keer weer een sprookje. Een eenvoudige herdersjongen die tot koningsschap wordt geroepen; een om haar kinderloosheid verstoten vrouw, die toch een kind krijgt; of een kind dat al dingen ziet en hoort die volwassenen ontgaan.

Het evangelie van Lucas vormt geen uitzondering en begint met maar liefst twee onwaarschijnlijke, sprookjesachtige geboorteaankondigingen. De eerste aan een oude man die als priester dienst doet in de hoofdtempel. Precies op het moment dat hij, als enige daarvoor uitverkoren, het offer zal brengen in het heiligste tempelgedeelte komt een engel tussenbeide en vertelt hem dat hij een zoon zal krijgen. De priester reageert vol scepsis en voor die reactie is, ondanks het feit dat hij met een engel te doen heeft, nogal wat te zeggen. Zijn vrouw en hij zijn al aardig op leeftijd. Hun huwelijk is altijd kinderloos gebleven. Alleen in sprookjes komt daar nog verandering in.

De reactie van de engel op deze scepsis is ronduit fors. Hij slaat de priester met stomheid tot de geboorte van zijn zoon. Pas dan krijgt hij zijn stem terug en vertelt in de lofzang die Lucas hem in de mond legt, bekend als de lofzang van Zacharias, wat zijn (Lucas) bedoeling met dit verhaal is.

Zacharias staat, samen met zijn vrouw Elisabeth, voor het volk Israel, dat, volgens Lucas, zo moeilijk toegankelijk is voor het Woord van God dat het vergeleken wordt met de onvruchtbare schoot van een oude vrouw. Een sterker beeld bestaat hiervoor nauwelijks.

Niettemin, aldus Lucas, is Gods overmacht sterker dan die onvruchtbaarheid van Israel en zal die schoot een kind baren, dat, eenmaal volwassen, zal aankondigen dat, zoals Zacharias het uitdrukt, God heeft omgezien naar Zijn volk en dat voor dat volk de tijd is gekomen zich tot God te bekeren.

Dat is allemaal heel prachtig en sprookjesachtig maar wij, de lezers, weten evenals Lucas, toen hij het evangelie schreef, dat het met deze 'profeet van de Allerhoogste' bar slecht zal aflopen. Het kind over wie zoveel vreugde was bij zijn geboorte, sterft tenslotte als tegemoetkoming aan de grillen van een vrouw op een dansfeest van koning Herodes. Daar zit weinig martelaarsheldhaftigheid in.

Het hoofd van Johannes de Doper dat de feestzaal wordt binnengebracht, ligt op een schotel als het symbool voor al die diepbetreurde ontijdig en onverhoeds gestorven mensen waarover zo veel vreugde was bij hun geboorte.

Maar de dood van Johannes staat bij Lucas niet alleen daarvoor. Hij wordt ook gebruikt om een appeltje met de synagoge te schillen. Johannes zou immers niet alleen de profeet van maar ook voor Israel worden en in die taak heeft hij hopeloos gefaald. God mag dan bij zijn geboorte de onvruchtbaarheid overwonnen hebben, de vruchteloosheid krijgt toch het laatste woord.

Die bedoeling van Lucas blijkt duidelijk uit een ander verhaal in zijn evangelie. Pal na zijn triomfantelijke palmpasen-intocht in Jerusalem barst Jezus in tranen uit over de stad. Dat gebeurt nadat de farizeeën, bij Lucas de vertegenwoordigers van het joodse volk bij uitstek, hem gemaand hebben de toejuichingen van zijn volgelingen in te perken. Jezus huilt omdat de inwoners van Jerusalem 'niet hebben opgemerkt de tijd dat God naar hen omzag'. Het zijn precies de woorden die Zacharias in zijn lofzang gebruikte om te beschrijven wat zijn dan pas geboren zoon Johannes zou gaan verkondigen: dat de tijd was gekomen dat 'God omgezien heeft naar Zijn volk'. Negentien hoofdstukken verder blijkt dat het volk niet naar hem geluisterd heeft en dat er daarom spiegelbeeldig zal gebeuren wat Zacharias meende te voorzien. Jezus voorspelt Jerusalem oorlog en niet, zoals Zacharias, vrede, en rampen en ellende in plaats van voorspoed en welzijn.

De geboorte van Johannes, en wat later geldt dat helemaal voor de geboorte van Jezus, mag dan een sprookje lijken met alleen maar blijde gezichten - de lezer weet beter. In werkelijkheid is het het eerste bedrijf van een drama met als resultaat dat Israël door de kerk wordt afgeschreven en dat is nooit meer goed gekomen. Effectiviteit kan Lucas niet ontzegd worden. Zijn evangelie is nog geen hoofdstuk op gang of alle kaarten liggen al op tafel.

Dat de geboorte van Jezus door Lucas pas in de tweede aankondiging wordt voorzegd is, gelet op de opbouw van zijn evangelie niet meer dan logisch. Eerst komt de profeet uit Israël, daarna pas de vervulling van zijn profetie. In beide gevallen is Israël de ontvanger van de boodschap. De tweede keer niet, zoals bij Johannes, in de persoon van een oude priester, maar in de gedaante van een jonge, maagdelijke vrouw, die in tegenstelling tot de eerstgenoemde niet met ongeloof maar enthousiast en opgetogen reageert.

Lucas keert daarmee de volgorde van Genesis om. In het eerste bijbelboek schept God de mens door Zijn Geest in een maagdelijke klomp aarde te blazen. Pas later, na de zondvloed, wordt in Abraham het volk Israël geroepen. Bij Adam kan er van een reactie op God nog geen sprake zijn, maar van Abraham wordt dat wel gevraagd en die komt er ook. Abraham gaat weg uit zijn woonplaats Ur en trekt er op uit.

Bij Lucas is de volgorde andersom en klopt God voor een reactie op de komst van Zijn zoon eerst aan bij het nageslacht van Abraham. Daarna pas treedt Hij, als bij Adam, opnieuw met een 'maagdelijke geboorte' de schepping binnen en zendt Zijn zoon in de wereld.

Niet alleen de levens van Johannes en Jezus beginnen als een droom en verlopen verder allesbehalve sprookjesachtig. Om er maar een paar te noemen, bij Jacob, Jozef, Simson, Saul of zelfs David, is hetzelfde patroon waar te nemen. Bij Simson en Saul eindigt het ook nog in een drama. Bij Jacob, Jozef en David loopt het dan tenslotte nog goed af, al hebben zij in de tussentijd hun portie menselijk verdriet wel ruim gehad.

Dit vaste bijbels stramien maakt me kopschuw voor kerstromantiek. Om misverstanden te voorkomen, op huiselijk vlak kan de warmte en behaaglijkheid van het kerstfeest me moeilijk ver genoeg doorgevoerd worden. Niets op tegen, integendeel. Maar met Lucas' verhaal over Jezus' geboorte heeft dat slechts zijdelings te maken. Dat verhaal is niet meer het eerste bedrijf in een drama van afwijzing, verwerping en verraad. Niet alleen door Israël, maar door alle mensen. Dat is, om het maar zacht uit te drukken, niet altijd door de kerk beseft. Dat de weg tot God in het algemeen zo onvindbaar en onbegaanbaar is, dat Gods weg naar de mensen via onvruchtbare, oude vrouwen of via

maagdelijke scheppingen of geboortes verloopt, heeft de christenheid nogal eens vergeten. Alsof afwijzing en onvindbaarheid alleen geldt voor Israel en de synagoge en niet ook voor kerk en christenkerk.

Ik denk veel aan de synagoge in deze tijd. Want in alle hardheid staat er, wat er staat. Lucas is allermist subtiel. Tegelijk is zijn evangelie me lief en weiger ik het me te laten afnemen door wat christenen later, mede op grond van wat hij geschreven heeft, aan onheil over Israel hebben gebracht. Anderzijds vind ik het al helemaal ongeoorloofd de kerk te beschouwen als de geestelijke opvolger van de synagoge. Minstens even ongeoorloofd als de eigenheid van het christen-zijn in een soort filo-semitisme (hadden ze daar in de jaren dertig maar wat van gehad) maar een beetje weg te moffelen.

De afwijzing van Jezus zoals de evangelieën die beschrijven, is een hard raadsel, waar iemand pas wat van begrijpt, die die afwijzing op zichzelf betreft. Op God zit niet iedereen ondanks verzekeringen van het tegendeel, altijd te wachten. Hij spreekt per slot van rekening in de woestijn en niet ieders hoofd staat altijd naar de woestijn. Maar ook die woestijn is geen garantie. Ook daar laat Hij nogal eens op zich wachten en vertoont zich niet. Hij begint, ook na de zoveelste slechte afloop van een bijbelverhaal, weliswaar iedere keer opnieuw. Maar altijd op Zijn tijd en onder Zijn voorwaarden, bij een onvruchtbare vrouw en een jong meisje.

Salome bespiedt haar prooi, terwijl Johannes de Doper zijn laatste lied zingt. Scene uit de opera Salome van Richard Strauss (De Nederlandse Opera). FOTO JAAP PIEPER

4. Huub, beste jongen, wat is nu nieuw aan Christus?

Van een onzer verslaggeefsters Over de vraag die in de aankondiging centraal had gestaan, 'Is Jezus God?', ging het dinsdagavond eigenlijk nauwelijks in het gesprek tussen de gereformeerde theoloog Harry Kuitert en de dissidente r-.k. dichter Huub Oosterhuis.

De bijna 400 belangstellenden die de Rode Hoed vulden hoorden de twee mannen vooral van mening verschillen over de betekenis van Jezus. De discussie spitste zich toe op de rol van de joodse bijbel (Oosterhuis) of Oude Testament (Kuitert). Hierin lag voor Oosterhuis toch eigenlijk de kern van de Bijbelse boodschap, terwijl Kuitert de verzoening door Christus centraal stelde. "Als dat wegvalt, wat heb je dan nog over?"

Door de vorm die voor de avond gekozen was - geen debat, maar een gesprek waarbij Oosterhuis de vragen stelde - kreeg prof. Kuitert volop de gelegenheid zijn opvattingen uiteen te zetten, terwijl Oosterhuis onvoldoende uitgedaagd werd om zijn tegengestelde stellingname toe te lichten. Eenmaal deed Kuitert het wel: "Ja maar Huub, beste jongen, wat is dan het nieuwe aan Christus?", maar in de wedervraag die hierop volgde ging het antwoord verloren.

Oosterhuis had de avond hooggestemd ingezet met het citeren uit de 'hymne' van Nicea uit het jaar 325 waarin Jezus Christus wordt genoemd: "God uit God, Licht uit Licht, waarachtig God uit waarachtig God; geboren niet gemaakt, van hetzelfde wezen met de Vader...'

Kuitert kon hier niet veel mee. De 'twee-naturenleer', die zegt dat Jezus zowel God als mens is, is een constructie. En daar mag je best vanaf, zonder dat je dan meteen van je geloof hoeft te vallen. Liever hield hij het dichterbij het historische verhaal van Jezus, om zo uit te komen bij de verzoening. Wat God in Christus met de wereld deed, deed hij niet in moeder Teresa, de paus of Nelson Mandela.

Dat ging Oosterhuis meteen al veel te ver. Via Israel verzoent God de wereld met zichzelf. Al in het verhaal van de uittocht uit Egypte heet het, dat God afdaalde om te bevrijden. Als een levende mens geofferd moet worden (zoals het volk Israel vroeger een zondebokje de woestijn inzond om God weer voor zich te winnen), als God dus bloed wil zien, dan voer je de metafoor toch over z'n grenzen heen?

Kuitert: "Het is een legitiem stuk van het christelijk geloof; daar wil ik niet vanaf. Heel de gedachte dat je kunt verschuldigen tegenover God is zinvol'.

Oosterhuis: "In de geschriften van het oude jodendom wordt juist voortdurend gezegd dat het juist niet ging om offers, maar om gerechtigheid en liefde'.

Het doen van de gerechtigheid is te volbrengen - Oosterhuis kwam er telkens op terug. Gods naam garandeert dat. Het volk Israel wist dat en aan die wijsheid mogen de volken deel hebben door Jezus.

Kuitert vond dat veel te optimistisch. "Er gebeuren dingen, ook in het nette leven dat wij leiden, die je niet meer goed kan maken.'

De discussie verschoof hierop naar de eeuwige vraag over God en het kwaad. In de visie van Kuitert kan God maken en breken en breekt hij dus ook. Kijk naar de farao die met

z'n legers in zee verdween, naar Somalie, naar Bosnie. "Alleen wij gokken erop dat God uiteindelijk niet breekt, maar maakt. Het is een ondoorgrondelijk probleem, dat je niet moet wegedeneren.'

Oosterhuis wilde er niet aan. Het kwaad is niet onoverwinnelijk. Als je zo praat, plaats je de Schepper, God die de chaos van de aarde getemd heeft, buiten de orde. God is Schepper, Verzoener en Bevrijder; dat heeft allemaal niks met breken te maken.

Kuitert: "Dat klinkt mooi, maar met dat optimisme kom je er niet uit. Als ik denk aan al die miljoenen en miljarden mensen die als vliegen tegen de wand geklapt zijn, dan besterft mij jouw boodschap op de lippen. Iedere richting van een antwoord pleegt verraad aan die mensen. Als ik het kwaad weghaal bij God dan kan ik Hem niet meer aanroepen; dan zijn we er geweest.'

Een vraag uit het publiek, dat overigens zonder morren accepteerde dat het verder buitenspel stond, bepaalde de twee op het podium ten slotte weer bij de beginvraag: Om welke van de twee naturen van Jezus gaat het nu bij Kuitert? Het antwoord kostte weinig tijd: "Jezus is een zekere J. van N., die op die-en-die dag veroordeeld werd en gekruisigd. Van een Drieenheid 'die zich daarboven beraadt', daar stap ik vanaf", zei Kuitert.

Als er al tegenstanders van de professor in de zaal zaten, dan moeten die bij dit woord opgelucht ademgehaald hebben. Tegenover Oosterhuis leek Kuitert wel veel op een orthodoxe dominee, hij is het daarom nog niet.

5. Evangelicalen bieden cursus geloofskennis christendom

Van onze kerkredactie AMSTERDAM - Evangelische christenen hebben een nieuwe manier gevonden om mensen met het geloof in aanraking te brengen: de vrijblijvende oriëntatiecursus christelijk geloof.

Vooraf onder studenten is de interesse groot.

Ifes-Nederland, een overkoepelende organisatie van reformatorische en evangelische studentenverenigingen is samen met de (orthodox hervormde) Inwendige zendingsbond lesmateriaal aan het ontwikkelen, om zowel in de studentenwereld als daarbuiten meer dergelijke algemene cursussen te gaan aanbieden. Tot nu toe zijn de oriëntatiecursussen vooral in studentensteden (Maastricht, Wageningen, Utrecht) gegeven, maar ook elders blijken ze volop in trek.

Ichthus

Ongeveer twee jaar geleden begon de evangelische studentenvereniging Ichthus met vier avonden over 'het christelijk geloof en de wereldgodsdiensten'. Ifes-medewerker Rene van Loon vertelt dat de benadering 'wereldgodsdiensten' vooral gekozen werd om de opvatting te bestrijden dat islam, hindoeïsme, boeddhisme, jodendom en christendom 'in feite allemaal op hetzelfde neer komen'. Voor meer specifiek geïnteresseerden leverde men ook informatie over stromingen in het christelijk geloof. De belangstelling kwam overigens niet alleen van studenten die hun tekort aan kennis van de christelijke traditie wilden wegwerken.

De opzet van de cursussen is geheel vrijblijvend. De evangelisatie ligt er niet duimendik op. Van Loon: "Deze aanpak past in de huidige cultuur. een eerste kennismaking. Wij zijn enthousiast over ons geloof, maar dat wil nog niet zeggen dat we anderen voor het blok zetten."

Tijdens de cursus worden de belangrijkste aspecten van het christelijke geloof - schepping, zonde, de verlossing door Jezus Christus, de Heilige Geest en de toekomstverwachting - behandeld. Deelnemers die aan vier avonden niet genoeg hebben, kunnen verder studeren.

Begin januari organiseren Ifes-Nederland en de IZB twee toerustingsdagen voor mensen die in hun eigen omgeving een 'oriëntatiecursus' willen gaan leiden.

6. Verbod hoofddoekjes: kloof christendom en oosterse religies

De auteur is rabbijn van het Nederlands Israelitisch Kerkgenootschap.

Nederland heeft nu zijn eigen hoofddoekjes-affaire. Volgens directeur H. van der Zalm van de basisschool Timotheus uit AmsterdamWest heeft de teamvergadering van de school besloten het dragen van hoofddoekjes te verbieden omdat men dit onnodig acht. Het hoofddoekje zou volgens van der Zalm in het islamitische geloof een gevoel van onveiligheid symboliseren. Vanuit verschillende geledingen werd geschokt gereageerd, en terecht.

Op de Timotheusschool heeft meer dan de helft van de leerlingen een niet-christelijke achtergrond. Kennelijk had deze bijzondere school er geen bezwaar tegen leerlingen toe te laten, die de uitgangspunten van de school duidelijk niet onderschrijven. Dan moet het schoolbestuur consequent zijn en ook uitingen van andere religies toestaan.

De reactie van de directeur is een toonbeeld van onbegrip voor het belang dat religieuze minderheden hechten aan uiterlijke kenmerken waarin de religieuze traditie wordt benadrukt.

Volgens het ministerie van onderwijs in Nederland mogen scholen officieel het hoofddoekje niet verbieden. Niettemin maken veel Nederlandse scholen bij de aanmelding van nieuwe leerlingen de islamitische ouders er op attent, dat hoofddoekjes op school niet gewenst zijn. Zelfs op openbare scholen is een opmerking van de directeur in de trant van 'je bent nu binnen, dus doe je doekje even af', niet ongevoel.

Is de gemiddelde Nederlander reeds wars van alles wat boven het gemiddelde uitsteekt, al te opvallende uitingen van religieuze betrokkenheid kunnen er bij hem al helemaal niet in. Religieuze uiterlijkheden worden als reactionair, ouderwets en onnodig van de hand gewezen: 'God wil het hart' en 'als je gewoon doet doe je al gek genoeg'.

Cultuurkloof

Er is hier sprake van een duidelijke cultuurkloof tussen het christendom en de oosterse religies als islam en jodendom, waar uiterlijk en innerlijk hand in hand gaan.

Werkelijke tolerantie in een pluriforme maatschappij is meer dan alleen het openstellen van grenzen. Het is een verdragen van de ander in zijn individuele of collectieve eigenheid. Maar juist hiervoor bestaat weinig begrip. Voor religieuze minderheden zijn uiterlijke kenmerken functioneel voor de overlevingskansen van een bepaalde traditie binnen een vreemde omgeving. Voor de 'inner group' zijn de religieuze kentekenen graadmeters voor de waarachtigheid van de innerlijke beleving.

In de ontmoeting tussen christendom - in welke vorm dan ook - en andere religies en ter bevordering van een beter klimaat in de ontmoeting met allochtonen acht ik het juist heel pedagogisch met name de jeugd te confronteren met dit soort uiterlijke verschillen. Opvoeders die deze verschillen willen uitbannen, kan een fundamenteel gebrek aan inzicht in de kinder- en jeugdpsychologie bij culturele en religieuze minderheden worden verweten.

Voorzitter H. Ibelings van het Timotheus-schoolbestuur geeft blijk van een volslagen onbegrip van de identiteitscrisis, die met name de generatie jongeren en adolescenten

van immigranten-ouders doormaakt. Nederland stuurt bewust of onbewust aan op een collectief identiteitsverlies bij minderheden.

Door de omgang buiten het gezin komen opgroeiende kinderen in aanraking met normen en waarden die opvallend verschillen van wat hun ouders voorstaan.

Het proces van ontplooiing van een identiteit is - naast vele andere factoren - afhankelijk van de steun die een jongere ontvangt vanuit de maatschappij waarbinnen hij zich beweegt. Wanneer de omgeving vijandig staat tegenover religieuze uitingen in gedrag of kleding ontstaan identiteitsproblemen bij levensbeschouwelijke groeperingen, omdat hun religieuze formules, die lange tijd hebben gefunctioneerd als basis voor een gemeenschappelijke beleving, niet meer blijken te voldoen. Slaagt men niet in een herorientatie dan ontstaat een collectief probleem. Dreiging van collectief identiteitsverlies brengt de 'tweede generatie' in een toestand van verwarring.

Zo gaat zij zoeken naar doctrines en zekerheden die haar een kunstmatige identiteit verschaffen. Groeperingen die als vijandig tegenover de traditionele identiteit worden beschouwd, worden veroordeeld om op deze wijze de eigen positie te rechtvaardigen en kracht bij te zetten.

Idealen

Onze democratie moet jonge mensen idealen kunnen bieden; idealen die acceptabel zijn voor mensen van uiteenlopende achtergronden. In onze pluriforme maatschappij houdt dit in, dat met name de onderwijsinstellingen de verschillende tradities als autonoom moeten aanvaarden en dragers van de traditie positief en constructief moeten bejegenen.

In de adolescentieperiode gaat het om het verwerven van een gevoel van identiteit. De deugd die zich in deze fase ontwikkelt is 'trouw': nadat keuzen zijn gemaakt trouw voldoen aan de eruit voortvloeiende verplichtingen. Het gevoel van autonomie leidt tot 'zelfzekerheid'; weigering de religie in de kleding tot uiting te mogen brengen leidt tot (extreme) verlegenheid en een pijnlijk zelfbewustzijn. Onderwijzers en docenten die uitingen van allochtone culturen onvriendelijk bejegenen, veroorzaken een ernstige breuk in het 'self-image' en de zelfverzekerdheid van de tweede generatie, hetgeen een positieve persoonlijkheidsontwikkeling ondermijnt.

De in 1902 geboren psycholoog Erik H. Erikson onderscheidt voorafgaand aan de adolescentieperiode vier ontwikkelingsfasen, elk met hun eigen ontwikkelingstaak. De wijze waarop deze ontwikkelingstaak wordt vervuld is bepalend voor de verdere ontwikkeling van de persoonlijkheid. In de eerste fase moet een fundamenteel vertrouwen tegenover een fundamenteel wantrouwen worden ontwikkeld. Daar de eerste perioden zich voornamelijk in het gezin afspelen, heeft de impliciet-vijandige omgeving nog niet veel invloed. Maar tussen het zesde en twaalfde levensjaar verandert dit ingrijpend. In deze fase gaat het om constructiviteit tegenover minderwaardigheid. Reeds in deze fase, die dus nog ver voor de adolescentieperiode ligt, bestaat het gevaar dat zich een min of meer blijvend gevoel van minderwaardigheid ontwikkelt.

De ver voorgeschreden kennis van de ontwikkelingspsychologie en de inmiddels hoog ontwikkelde kinder- en jeugdpsychologische inzichten staan in schril contrast tot de middeleeuwse opvattingen, die binnen het Timotheus schoolbestuur opgeld doen. Ware naastenliefde is de ander accepteren zoals hij is.

7. Anti-islamisme net zo goed afzweren als antisemitisme

LEUSDEN (ANP) - De kerken moeten een einde maken aan elke vorm van anti-islamisme, zoals ze ook het antisemitisme hebben afgezworen. Dit betoogde dr. A. Wessels, hoogleraar islamologie aan de Vrije Universiteit, vrijdag in Leusden bij het afscheid van dr. J. Slomp, de islamdeskundige van de gereformeerde kerken.

Kerk en theologie hebben volgens Wessels nog veel huiswerk te doen om het vijandsbeeld af te breken. Op het gebied van het anti-islamisme zijn er nog veel vooroordelen. De moslims worden nog vaak gezien als vijanden van het Westen. De christenen zagen eeuwenlang de moslims, de Turken in het bijzonder, als 'de vijanden van het kruis', zo zei Wessels.

Het is ook nodig dat er een eind komt aan een bepaalde anti-islamitische theologie. Deze wordt volgens Wessels ingegegeven door de theologie van Hendrik Kraemer, naar wie het zendingshuis van de hervormde kerk is genoemd. Velen in Nederland en Indonesië zweren nog steeds bij hem, maar Kraemer heeft 'schokkende' dingen over de islam gezegd, aldus Wessels.

Ook de in hervormde kring invloedrijke theoloog K.H. Miskotte schreef negatief over de islam en typeerde het als een wettische godsdienst, als een godsdienst van de natuurlijke mens. Miskotte kan geen wegwijzer zijn voor de ontmoeting met moslims, aldus Wessels, die daarbij ook het recente islamnummer van het tijdschrift Kerk en Theologie op de korrel nam.

8. Van der Graaf: lippentaal, geen hartetaal

Van een onzer verslaggeefsters NIJKERK - In de hervormde kerk, de rechterflank inclus, is het maar pover gesteld met 'de gemeenschap', vindt ir. J. van der Graaf, secretaris van de gereformeerde bond. Hij sprak gisteren op een ontmoetingsdag van de bond met studenten theologie zorgelijke woorden over de teloorgang van het gemeenschappelijk belijden en geloven en het mede daardoor tanende kerkelijk besef bij de hervormden.

Kerkelijk besef breekt volgens hem stuk "op gebrek aan confessionele gemeenschap en op lippentaal, die geen gemeenschappelijke hartetaal is'. In de gemeente moet de gemeenschap vlees en bloed krijgen. Alle gemeenten samen zijn als zodanig een geestelijke graadmeter voor de kerk, stelde hij. Om eraan toe te voegen dat het dan ook niet mag uitmaken in welke plaats je woont. Maar "helaas krijgen mensen die verhuizen, vaak het gevoel dat ze opeens in een heel andere wereld terechtkomen. Met het gevolg dat ze de band met de nieuwe gemeente soms al spoedig verbreken. "Het gemeentebesef zit dus niet erg diep, soms slechts zolang de dominee 'duurt'. Van der Graaf: "Het kerkbesef zat niet zo diep, terwijl anderzijds de kerk kennelijk zo pluraal is dat de gemeenschap niet meer echt wordt beleefd.' De kerk heeft daar volgens Van der Graaf zelf fors aan bijgedragen. Hij wees in dit verband op de beslissing van de hervormde synode om perforatie van gemeentegrenzen principieel toe te staan - wat wil zeggen dat hervormden zich mogen aansluiten bij een andere dan de eigen gemeente, als zij zich daar meer thuisvoelen.

Van der Graaf noemde deze beslissing een van de ernstigste van de naoorlogse jaren. "De kerk heeft zo het basisprincipe van de gemeente losgelaten. Daarmee heeft ze toegestaan, ja zelfs bevorderd, dat leden hun gemeente de afscheidsbrief geven.'

De bondssecretaris haastte zich eraan toe te voegen dat beschamend genoeg er geen enkele perforatie is tussen gemeenten "die voor elkaar niet willen onderdoen, als het gaat om Schrift en belijdenis'.

Somber tekende hij vier typen gemeenten, zodra de nieuwe kerkorde en daarmee de Verenigde Protestantse Kerk een feit zal zijn: hervormde, gereformeerde, lutherse en verenigde gemeenten. "Wat is nu de gemeenschapsgedachte kerkelijk nog waard, als bij voorbaat de kerk in losse gemeentelijke eilandjes wordt opgedeeld en dus verandert in een kerkelijke archipel?' vroeg hij zich af. Nogmaals stak hij in dit verband de hand in eigen bonds-boezem. "Wat betekent gemeenschap ten diepste in hervormd-gereformeerde kring? Is het de dragende grond van echt kerkelijk besef en als zodanig ook van het verzet tegen Samen op Weg?' Als dat zo zou zijn, dan moeten naar zijn mening alle gereformeerde-bondskansels principieel openstaan "voor alle dienaren des Woords, die niets anders begeren dan overeenkomstig de Schrift en naar de belijdenis der vaders de kerk te dienen'. Maar zo gaat het er niet overal. Er zijn predikanten, aldus Van der Graaf, die hun kansel vrijwel voor zichzelf alleen opeisen.

9. Job en de brontosaurus

Van een onzer verslaggeefsters In het boek Genesis komen ze niet voor. Toch moeten zowel de triceratops als de stegosaurus en de brachiosaurus geleefd hebben in de tijd waarin de Bijbel is geschreven. Althans, volgens degenen die in de Bijbel een historisch verslag zien van het ontstaan van het leven op aarde.

Om te voorkomen dat ieder kind denkt dat dino's door Steven Spielberg zijn geschapen, komt de Evangelische Hogeschool binnenkort met een brochure over dinosauriers. In deze uitgave van de Hogeschool leefden de dino's niet zo'n 225 tot 65 miljoen jaar geleden, wat in wetenschappelijke kring de gangbare opvatting is, maar 'enkele duizenden jaren geleden'. Adam leefde volgens de kaft-tot-kaft opvatting immers bijna zesduizend jaar geleden en dino kan volgens dezelfde opvatting hoogstens een dag of wat ouder zijn dan Adam.

Enige inventiviteit kan de Hogeschool niet ontzegd worden, want de EH ('Ook het werk Gods') heeft een ansichtkaart uitgebracht met daarop een brontosaurus, een nijlpaard en een mens, als illustratie bij enkele verzen uit het bijbelboek Job.

R. P. Plattel, directeur algemene zaken van de EH wuift de lof deels weg door te zeggen dat deze exegese van Job 40 vers 15 in evangelische kring al langer bekend is. Met het woord dat in Job 40: 15 staat: Behemoth, zou volgens de evangelische bijbeluitleg een brontosaurus bedoeld zijn, een verouderde benaming voor het dier dat nu doorgaans 'apatosaurus' heet. Plattel: "We hebben gekozen voor een populaire benadering. De naam brontosaurus is net iets bekender dan 'apatosaurus'. In het boekje worden ze beide gebruikt'.

"Hij eet gras als een rund, hij spant zijn staart als een ceder, hij is de grootste van Gods werken", citeert de Hogeschool uit de verzen 15 tot 19 van het veertigste hoofdstuk uit het boek Job. De beschrijving past goed bij het uiterlijk van de plantenetende brontosaurus/apatosaurus, een reus met een lange staart en een lange hals.

De nieuwsgierigheid is gewekt. Hoe hebben andere bijbelvertalers 'Behemoth' uitgelegd? De Statenvertaling laat de naam staan: "Zie nu Behemoth." (vers 10). De Willibrordvertaling heeft het over een nijlpaard, vandaar dat deze op de kaart van de Hogeschool ook staat afgebeeld, tegenover de dino. Met gevoel voor symboliek heeft de tekenaar een beide dieren gescheiden door een rivier. Op de ansichtkaart is goed te zien dat staart van een nijlpaard niet bepaald aan een ceder doet denken, zoals in de bewuste passage (Willibrord: vers 17, Statenvertaling: vers 12) geschreven staat. In de Willibrordvertaling is dan ook geen sprake van een staart, maar van een 'lid, gespannen als een ceder'.

De kaart van de Evangelische Hogeschool geeft op dit punt geen uitsluitsel. Zowel dino als het nijlpaard hebben hun achterpoot strategisch neergezet.

Ook de Groot Nieuwsbijbel houdt het op een nijlpaard, met staart, die 'omhoog staat als een ceder'. Zouden de vertalers wel eens een nijlpaardachterwerk bekeken hebben?

Op de ansichtkaart staat naast de bronto/apatosaurus een mens. Onmogelijk, zeggen de paleontologen, want de dino's stierven zo'n 65 miljoen jaar geleden uit door de inslag

van een meteoriet, terwijl de eerste mens, homo habilis, pas 2.3 a 1.6 miljoen jaar geleden op het toneel verscheen. Het boekje van EH zal een einde moeten maken aan de verwarring, die onder het evangelische publiek na het zien van Spielberg's film Jurassic Parc en na het lezen van de eindeloze reeks jeugdboeken over dinosauriers alleen maar groter zal zijn geworden.

De uitgave van de EH is een bewerkte vertaling van een boekje dat in Duitsland uitkwam bij de evangelische studievereniging 'Wort und Wissen', die eveneens het Scheppingsverhaal als uitgangspunt heeft genomen. Het is de bedoeling dat het boekje voor de jaarwisseling uitkomt.

10. Calvijn van voetstuk af Reformator kende aan zijn inzichten goddelijk gezag toe

Van onze kerkredactie KAMPEN - "Een afgerond ideologisch bouwwerk als het calvinisme bevordert eerder het ontstaan van leergeschillen dan het zoeken en vinden van God. De geschiedenis van het protestantisme heeft dit keer op keer bewezen."

De reformator Calvijn van zijn voetstuk gehaald door de rector magnificus van de Theologische universiteit te Kampen, de kerkhistoricus prof. dr. Auke Jelsma. ("Calvijn, wiens beeld zoal niet de theologiebeoefening dan toch in ieder geval de binnentuin van het gebouw aan de Oudestraat bewaakt.")

In een rede ter gelegenheid van de dies natalis, zeg maar de verjaardag van de universiteit, ging Jelsma uitvoerig in op wat hij noemde 'de mislukking van de Reformatie'. Zijn redenering: de onafhankelijke denkers die in de zestiende eeuw braken met de oude kerk, deden dat omdat zij meenden dat het principe van de gewetensvrijheid bij het gereformeerde protestantisme het beste tot haar recht zou komen. Iedere gelovige behoorde immers in staat gesteld te worden zelfstandig de Heilige Schrift te lezen en zich door Gods Geest te laten inspireren, in plaats van dingen te moeten geloven op gezag van de paus. Waar zij echter op stuitte, was de leer van Calvijn, die geen ruimte liet voor afwijkingen. Het sola scriptura (door de Schrift alleen) werd toch in feite vervangen door het sola confessione Calvinis (door de belijdenis van Calvijn alleen). Calvijn, zo hebben vele onderzoekers vastgesteld, onder wie oprechte volgelingen van de reformator, kon geen kritiek op zijn inzichten verdragen en kende zijn theologische inzichten een goddelijk gezag toe.

Jelsma betoogde dat een denker als de Italiaan Acontius eigenlijk al precies hetzelfde beweerde als Kuitert in zijn boek Het Algemeen betwijfeld christelijk geloof. Acontius vond dat de reformatie zich tot haar grondprincipes moest beperken: Alleen de Heilige Schrift mag het voor het zeggen hebben en rechtvaardiging door het geloof alleen dient het leven te dragen. De consequenties die theologen aan die principes onttelen, zoals de uitverkiezings- en erfzondeleer, kunnen een zekere waarde hebben, maar ze mogen niet dwingend worden opgelegd, want ze maken de kerk kapot. Kuitert formuleerde het zo: "Tegen systematisch denken in de theologie is niets, tegen systemen die totaalvisies van God en zijn werk willen leveren alles. Ik meen dat we daartoe niet in staat zijn en er slechts tot schade van kerk en **christendom** mee kunnen doorgaan."

Jelsma liet trouwens niet na het ook voor Calvijn op te nemen. Calvijn had zo'n behoefte om de protestantse theologie af te bakenen en af te grenzen, omdat hij geconfronteerd werd met vrijdenkers als de genoemde Acontius en de Fransman Sebastiaan Castellio. Misschien, aldus de kerkhistoricus, moet men zelfs constateren dat de grondprincipes van de reformatie onvermijdelijk tot mislukken gedoemd zijn omdat zij anders tot onbegrensd individualisme en anarchie leiden.

De vraag is nu, stelde Jelsma; welke invloeden zullen de overhand krijgen in de nieuwe protestantse kerk die ontstaat bij de aanstaande hereniging van de gereformeerde, hervormde en lutherse kerken. Wat Jelsma betreft wordt dit een kerk waarin Calvijn en zijn tegenstanders elkaar vinden en "waar zij elkaar kunnen verrijken met wat zij in hun

omgang met de bronnen van het leven hebben opgedaan'. In dit verband betreurde Jelsma het afhaken van de remonstranten.

11. Eerst de inhoud en dan pas de vorm, zegt Van der Graaf

Van onze kerkredactie AMSTERDAM - De bezwaren van de gereformeerde bond tegen het Samen op Weg-proces 'liggen dieper' dan de angst dat zijn stem straks in de verenigde kerk van hervormden, gereformeerden en lutheranen minder luid zal klinken dan nu het geval is op de hervormde synode.

Zo reageert ir. J. van der Graaf, algemeen secretaris van de gereformeerde bond, op een pleidooi begin deze week van de gereformeerde synodevoorzitter ds. P. Boomsma voor een 'evenredige vertegenwoordiging' van de hervormde rechtervleugel in de synode van de Verenigde protestantse kerk in Nederland die over enkele jaren moet ontstaan.

Een concrete invulling van zijn proefballon had Boomsma niet. Ds. B. Wallet, secretaris van de raad die fungeert als motor achter het kerkelijk fusieproces, opperde een beroep te doen op de regionale kerkvergaderingen in de verenigde kerk om in hun afvaardiging naar de landelijke synode "door te laten klinken wat er in de classis aan spiritualiteit aanwezig is'.

Hoewel Van der Graaf het idee van Boomsma 'sympathiek' vindt, geniet de evenredige vertegenwoordiging van de bond voor hem geen hoge prioriteit. "Eerst de inhoud, dan de vorm", zegt hij. De ontwerpkerkorde moet in belijdende, gereformeerde zin worden bijgesteld. En dan is er de vraag op welke wijze je als drie kerken samengaat: de bond verkiest nog steeds het 'federatief groeimodel' boven de fusie die in gang is gezet.

Rulle bodem

Daarna komt pas Boomsma's idee in het vizier van Van der Graaf. "Boomsma heeft het voorstel gedaan vanuit de optiek dat de kerk al een is.' En zo ver is hij nog lang niet. Wallets suggestie is Van der Graaf te vaag. "Evenredige vertegenwoordiging is met zeggen niet te doen. Je kunt het van de goodwill laten afhangen, een gentleman's agreement, maar dat is een hele rulle bodem om op te staan.' Hij denkt eerder aan een herindeling van de classes. Door de huidige indeling vormt de hervormde synode geen eerlijke afspiegeling van het grondvlak, oordeelt Van der Graaf. 'Leeggelopen' regio's leveren evenveel afgevaardigden als regio's waar de hervormde kerk nog volop bloeit. "Juist op het punt van de classes ligt er in de hervormde kerk toch nog een hele hete aardappel.'

Eveneens 'sympathiek' noemt de voorman van de gereformeerde bond de door de gereformeerde synode geuite wens, regelmatig geloofsgesprekken te gaan voeren met de lutherse en hervormde partners, waarbij de synode bovenal de gereformeerde bond in gedachten had. "Vanuit gereformeerde optiek is dit een heel opmerkelijke uitspraak. Toen de hervormde synode (eind vorig jaar, red) besloot tot een gesprek met de gereformeerde bond, was dat al een novum: de hervormde kerk gaat in gesprek met een van haar stromingen. Zoiets was in de gereformeerde kerken helemaal ondenkbaar. Die hebben toch altijd een heel massief, uniform kerkpatroon gehad.' Maar voor het geloofsgesprek geldt hetzelfde als voor de evenredige vertegenwoordiging in de synode: eerst de inhoud, dan de vorm. Moet je dat geloofsgesprek niet eerst diepgaand voeren, en pas dan met de kerkorde aan de gang?, vraagt Van der Graaf.

Karikaturen

Dat het voeren van zo'n geloofsgesprek leidt tot het opruimen van 'karikaturen' die binnen de gereformeerde bond over gereformeerden zouden leven, daar is Van der Graaf nog niet van overtuigd. Uit de kranteverslagen deze week van een discussie op de gereformeerde synode over zending maakt hij op dat ze "in Oegstgeest, in de hervormde Raad van de zending en in de Gereformeerde zendingsbond (de zendingsorganisatie van de gereformeerde bond, red) meer sjoerge hebben van wat zending is' dan de gereformeerde synode. Bovendien zijn bonders allerm minst wereldvreemd. "We lezen toch hun publicaties, kranteartikelen en theologische werken.'

Uit de beide gereformeerde handreikingen van deze week concludeert hij wel dat de gereformeerden doordrongen zijn van "de ernst van dit moment'. "Ook in de gereformeerde kerken wordt opgemerkt: Samen op Weg wordt een kwestie van to be or not to be.' Voor de gereformeerde bond toch not to be? "Ik wil zo graag in een grote belijdende kerk !', verzucht Van der Graaf. Maar dan wel een kerk die terugkeert naar de bronnen van de Reformatie, naar Luther en Calvijn.

Protestantisme ; Levensbeschouwing ; Religie ; **Christendom**

12. Synode gaat gelovig praten met bonders

Van een onzer verslaggevers LUNTEREN - De gereformeerde synode wil regelmatig een geloofsgesprek gaan beleggen in de Samen op Weg-synode met de hervormde en lutherse fusiepartners ter bevordering van het begrip voor elkaars geloofsbeleving.

Dat sprak de synode gisteren in Lunteren uit op voorstel van ds. J.A. Bos (Papendrecht) bij de unanieme goedkeuring van de ontwerp-kerkorde in voor de Verenigde protestanse kerk. De kerkorde gaat nu naar de plaatselijke kerken en regionale kerkvergaderingen ter bespreking en amendering.

Bos kwam met zijn onverwachte motie, omdat de huidige gang van zaken in het kerkelijk fusieproces van hervormden, gereformeerden en lutheranen hem 'knap frustreert'. Hij doelde op het aanhoudend dwarsliggen van de gereformeerde bond, de rechterflank van de hervormde kerk, in het fusieproces.

Bos denkt die bezwaren te kunnen ondervangen door een geregeld geloofsgesprek in de trio-synode, los van de agenda: "We willen samen met heel de kerk. We willen meer laten zien dan alleen ons stemgedrag. Laten we dan ook zorgen voor een goede spirituele bevraging.'

De gereformeerden kunnen zo, hoopt hij, aan de bonders duidelijk maken waar ze geestelijk werkelijk staan. Hij paste ervoor dat de bond nog langer een karikatuur van de gereformeerde kerken schetst, die gebaseerd is op 'vooringenomen standpunten'.

Niet iedereen was ingenomen met het voorstel, onder wie dr. D. Visser (Stiens) die twee maanden geleden naam maakte door op de trio-synode via een ordevoorstel een poging te dwarsbomen van de gereformeerde bond om de lutheranen buiten 'Samen op Weg' te laten, tot woede van de bonders. Hij had naar eigen zeggen allerm minst frustraties overgehouden aan het gebeuren. "Juist in de botsing worden de tegenstellingen zichtbaar waarmee je kunt komen tot een gezamenlijke weg.' En ds. W.J.W. Scheltens (Glimmen) waarschuwde dat een gesprek niet per se tot meer verbondenheid hoeft te leiden; het kan ook voor meer versplintering zorgen.

De meerderheid van de synode liep wel warm voor het geloofsgesprek. Synodebestuurder ds. A. Hekman (Beilen) vond het idee weliswaar aan de late kant, maar nog niet te laat. Mits de gereformeerden het niet doen uit begeerte om door de bonders aanvaard te worden, of om de bonders naar hun hand te zetten. SoW-secretaris Ds. B. Wallet was onder de indruk van de gereformeerde handreiking aan de bond, die "respect afdwingt'. De synode besloot verder dat de SoW-kerkorde naar een aantal partnerkerken van de gereformeerde kerken wordt toegestuurd voor een reactie.

Partnerpensioen

Er komt een partnerpensioen voor niet-huwelijkse partners van gereformeerde predikanten. Dinsdagavond besloot de gereformeerde synode tot een kerkordewijziging waardoor voortaan ook de homoseksuele of samenwonende partner van een gereformeerde predikant na diens overlijden recht krijgt op een kerkelijk pensioen. Tot nog toe was de uitkering gebonden aan de huwelijkse staat.

In 1989 had de synode al het principebesluit genomen tot invoering van een partnerpensioen. Alleen behoudende plaatselijke kerken maakten gebruik van de mogelijkheid bij de synode bezwaar te maken. "Leven in een relatie van ongehuwd samenwonen of in een homoseksuele relatie is in strijd met de normen die de Schrift ons geeft omtrent menselijke relaties", schreef de kerkeraad van Den Ham. Den Ham noemde het onbillijk dat gereformeerde kerken die samenwonen of homoseksualiteit niet velen, zo gedwongen worden om eraan mee te betalen.

Herwijnen en Urk wezen het partnerpensioen af, omdat daarmee "impliciet niet-huwelijkse relaties worden erkend". Zuidland meende dat door het partnerpensioen "het aangaan van relatievormen wordt aangemoedigd, die in strijd zijn met de normen welke de Schrift ons geeft omtrent menselijke relaties." En twee kerkeraden, in Zwartsluis en in Kampen, raadden predikanten met een niet-huwelijkse relatie aan, zich particulier te verzekeren.

Volgens de commissie die zich namens de synode in de reacties had verdiept, houdt financiële gelijkberechtiging geen waardeoordeel over de verschillende relatievormen in. Ze wees erop dat er in de gereformeerde kerken verschillend over niet-huwelijkse relaties geoordeeld wordt. En om van een predikant te vergen dat hij/zij zich naast zijn pensioensafdracht moet bijverzekeren voor zijn partner, is financieel vaak teveel gevraagd.

De synode nam ook in haar kerkorde op dat kinderen welkom zijn aan het Avondmaal. De deelname van kinderen aan de Tafel van de Heer is al veel ouder. Reeds in 1977 sprak de synode uit dat het plaatselijke kerken niet langer verboden wordt om kinderen aan de Avondmaalstafel toe te laten. Kerkordelijk werd dat echter nooit geregeld, terwijl de praktijk in de loop der jaren groeide.

Eind 1992 mochten in eenderde van de gereformeerde kerken kinderen delen in brood en wijn. Andere kerken verscholen zich achter de letter van de kerkorde om kinderen en jongeren deelname aan het Avondmaal te ontzeggen. Daarom besloot de vorige synode kerkordelijk schoon schip te maken, alhoewel de kwestie ook geregeld zal worden in de ontwerp-kerkordes voor de Verenigde protestantse kerk in Nederland waarin de gereformeerde kerken over enkele jaren zullen opgaan.

De deelname van kinderen werd door de synode wel aan voorwaarden gebonden. Zo moet een kerkeraad die overweegt kinderen toe te laten tot het Avondmaal, goedkeuring vragen aan zijn classis (regionale kerkvergadering).

Reacties

Negen kerkeraden reageerden op het synodevoorstel. Urk vreesde voor "een uitholling van de openbare geloofsbelijdenis" en voor het feit dat met kinderen "een stuk rust en eerbied verloren zal gaan" bij de viering van het Heilig Avondmaal.

Twee van de kerken, Winschoten en Dalfsen, vonden het voorgestelde artikel daarentegen te zuinig. Synodelid ds. K.H. Wigboldus (Voorburg) was het met hen eens. Hij noemde het voorstel tot wijziging "een heel verschrikkelijk artikel. Ik zie, en velen met mij, uit naar de ontwerpkerkordes die een heel andere taal spreekt dan 'toegelaten', 'onderzoek', 'goedkeuring'."

Synoderapporteur ds. R.S.E. Vissinga (Kampen) beaamde dat de ontwerp-kerkorde voor de verenigde kerk 'ruimhartiger' kinderen tot de Tafel noodt, "maar we moesten nou eenmaal blijven binnen de kaders van de oude kerkorde'. Nochtans vond hij de kerkordewijziging 'uniek': "Na zestien jaar wordt iets vastgelegd in de kerkorde waar veel om te doen is geweest in de kerken en nog te doen is.'

Protestantisme ; Levensbeschouwing ; Religie ; **Christendom**

13. Bijbel wordt het meest vergeten boek

Officieel orgaan van het Nederlands Genootschap ter bevordering en verbreiding van nutteloze kennis. Opgericht 14 juli 1989 te Amsterdam. Voorzitter: Jan Kuijk, secretaris/penningmeester: Ruud Verdonck, lid: Rob Schouten. 5e jaargang nummer 12

Behalve in advertenties voor begrafenisverzekeringen komt de dood binnen de reclame nauwelijks voor. Benetton is een opvallende uitzondering met mogelijk een averechts effect op de verkoopcijfers geweest. Op de dood rust in onze cultuur een taboe. Wie dat taboe schendt, graaft in commercieel opzicht zijn eigen graf.

Daarom heb ik me afgevraagd of ik wel goed keek toen ik in het vignet van de Engelse stroopfabriek Abram Lyle & Sons een dode leeuw meende te ontwaren. Lag het beestje niet gewoon te slapen, terwijl de lastige vliegen om hem heen cirkelden? Maar, waren het wel vliegen? De tekst onder de leeuw luidde immers: 'Out of the strong came forth sweetness'.

Zonder hulp van de firma Lyle & Sons zou ik het raadsel niet hebben opgelost. Samen met enkele verrukkelijke recepten ontving ik de verwijzing naar de bron van deze intrigerende tekst: de Bijbel, het boek Richteren, hoofdstuk 14. Simson, wiens libido hem over de grenzen van zijn volk laat kijken, wil per se een Filistijns meisje tot vrouw. In de Nieuwe Vertaling lees ik het volgende: "Simson nu ging met zijn vader en zijn moeder naar Timna. Toen zij bij de wijnbergen van Timna gekomen waren, zie, een jonge leeuw kwam hem brullend tegemoet. Maar de Geest des Heren greep hem aan, zodat hij dien uiteenscheurde, zoals men een bokje uiteen scheurt zonder dat hij iets in de hand had. (. . .) Daarna ging hij met de vrouw spreken, want zij beviel Simson. Na enigen tijd keerde hij terug om haar te huwen; en toen hij van den weg afweek om naar den doden leeuw te zien, was er een bijenzwerm in het lichaam van den leeuw en ook honig. Hij haalde dien er uit, nam dien in zijn hand en ging al etende verder, waarna hij naar zijn vader en moeder ging en ook hun er van te eten gaf.'

In het Filistijnse dorp richt Simson een feestmaal aan: "Zodra men hem zag, koos men dertig metgezellen om met hem samen te zijn.' Aan deze dertig metgezellen geeft Simson een raadsel op, dat in de spreuk van de stroopfabrikant terugkeert: "Spijze ging uit van den eter, en zoetigheid van den sterke.' Rara, wat is dat? Uiteraard komen de Filistijnse jongelingen er niet spontaan achter. Met inzet van haar tranen lukt het de vrouw van Simson wel. Wanneer de Filistijnen Simson ten antwoord geven: "Wat is zoeter dan honing, wat is sterker dan een leeuw?', weet hij uit wiens koker dit afkomstig is en is het met zijn huwelijk gedaan.

Abram Lyle, de uitvinder van de gouden stroop van Lyle was een Godvrezende Schot, die zijn Bijbel van binnen van buiten kende. Daarom verbaast het niet dat hij in 1883 een Bijbeltekst tot motto van zijn produkt verkoos. Maar de exacte bedoeling van de ontlending aan de Bijbel is niet gemakkelijk te doorgronden. De overeenkomst tussen zoete honing en zoete gouden stroop is duidelijk, maar dan? Waar zit het element 'strong' bij de stroop? De firma Lyle is er zelf niet uitgekomen. De enige verklaring die ik kan verzinnen is dat Abram Lyle in 1883 een faillissement boven het hoofd hing en dat hij op het lumineuze idee van de winning van stroop uit het afval van de suikerfabricage kwam. Dan zou het woord 'strong' op de moeilijke situatie slaan. Maar dit blijft speculatief.

Wat leert ons de leeuw van Abram Lyle? Dat er tussen nu en het jaar 2000 een ontwikkeling zal plaatsvinden, die steeds dramatische vormen gaat aannemen. Een grote kloof wordt zichtbaar tussen de generaties, een kloof, die niet van psychologische maar van taalkundige en culturele aard is. Voor het eerst in duizend jaar wordt een meerderheid van de Nederlandse jongeren volwassen zonder elementaire kennis van de Bijbelse geschiedenis. Die generatie van Bijbel-analfabeten zal zelfs niet op het idee komen dat zoete stroop zichzelf aanprijst met een citaat uit Richteren. Die generatie zal ook niet meer weten wat Richteren inhoudt. En Simson zal haar alleen nog onder ogen komen als Simson-solutie, wanneer ze haar banden plakt. Daar komt geen zoetigheid meer aan te pas.

14. Duizend bloemen of een grasveld vol zuring

Er zijn nog mensen die dromen over de nieuwe Verenigde Protestantse kerk in Nederland. Dat er duizend bloemen mogen bloeien. Vooral ook wilde.

Bij al het gekrakeel van rechtzinnige hervormden, voor of tegen een fusie met de gereformeerden, zou je deze mensen gemakkelijk over het hoofd zien. Ze zijn er nog wel, meent Voorlopig, progressief tijdschrift voor maatschappij en kerk, dat maandelijks als bijlage bij Hervormd Nederland verschijnt. "Het zijn die lieden die een vrij kerktype voorstaan met ruimte voor veelvormigheid, openheid, onderweg-geloof, experimenten en varianten. Niet een kerk die weert wat haar belijden weerspreekt, maar met plaats voor zoekontwerpen en godzoekers.'

Je krijgt duizend bloemen alleen niet zo gemakkelijk tegelijk aan het bloeien, weet dr. G. D. J. Dingemans, emeritus hoogleraar praktische theologie van zijn buurman die hovenier is. En zeker geen wilde. Want als je de natuur haar gang laat gaan krijg je al gauw een grasveld met zuring. Dingemans droomt wel van iets anders, van een kerk die zich precies als Jezus in het evangelie, iets aantrekt van mensen, die ingaat op de onpeilbare eenzaamheid van ons, individualisten, en nog veel meer. Een kerk die duizend vruchten laat groeien, met hulp van de Tuinman die Maria van Magdala door haar tranen heen gezien heeft in de tuin van de opstanding.

Eric Verseput, als beleidssecretaris van de vrijzinnig hervormden min of meer de tegenpool van ir. J. van der Graaf aan de rechterkant van de hervormde kerk, wil niets afzweren, neemt de hele geschiedenis mee in de nieuwe kerk, en gelooft vervolgens dat een kerk vol dwalenden geen dwalende kerk hoeft te wezen. Het gaat om de eenheid van mensen die de bijbel openen. "Die bijbel is net zo uniform als alles wat er daarna aan kerk en **christendom** is verschenen. Niet een theologie, niet een systeem, niet een recept, maar een veelheid van onderwerpen uit vele tijden en van vele plaatsen.'

Poetische taal over duizend bloemen zoekt men tevergeefs in de huisorganen van de verschillende bij de kerkfusie betrokken stromingen. Elkeen schreef wel zijn eigen synodeverslag. Verleden week ging de hervormde synode, het hoogste gezagsorgaan van die kerk, immers akkoord met de ontwerp-kerkordes voor de Verenigde Protestantse Kerk in Nederland, een week nadat de gecombineerde vergadering van de drie kerken onder luid applaus met de kerkorde instemde.

Vooral het meer behoudende deel van de kerk laat niet na te benadrukken dat ruim een kwart van de synodeleden (21 van de 75) tegen de kerkorde gestemd heeft. De al genoemde ir. J. van der Graaf in De Waarheidsvriend, vindt het maar niks dat de kerk in het stadium gekomen is dat zij zelfs over zichzelf beslist met een meerderheid van stemmen. Terwijl in de kerk toch nooit de macht van het getal kan heersen. "Wanneer in een bestuur op vitale punten telkens bij meerderheid van stemmen besloten wordt, geeft dat op den duur frustraties en breuklijnen.' Van der Graaf stelt wel vast dat de verschillende facties in de kerk een gesloten front vormen; de stellingen lijken ingenomen. Tot die conclusie is ook Theo Klein gekomen, in het tweewekelijkse opinieblad Woord & Dienst: "Zouden tien weken praten en debatteren over SoW iemand overhalen de ingenomen stelling te verlaten ?' Instemmend citeert hij de voorzitter van de synode die al voor de discussie opmerkte dat alle geruzie over de kerkfusie meer met de eigen hervormde verdeeldheid dan met SoW te maken heeft.

Het Hervormd Weekblad pakt opnieuw fors uit met Samen op Weg. (Opvallend, tevens tekenend, lijkt het dat het gereformeerde Centraal Weekblad volstaat met een pagina van Theo Klein, die ook in Woord & Dienst verscheen. Een eigen reactie van gereformeerde voormannen ontbreekt.) In het blad van de confessionele vereniging worden de tegenstellingen in de hervormde kerk misschien wel het best weerspiegeld. Zo is er enerzijds een fel artikel van ds. J. J. C. Dee uit Twijzelerheide, die zijn lezers waarschuwt in geen geval akkoord te gaan met plannen om eventueel de hervormde classes (de regionale kerkvergaderingen) voorlopig te laten bestaan. "Laat u geen zand in de ogen strooien! Een eigen hervormde classis lijkt een mogelijkheid, maar schijn bedriegt." Vijftien argumenten somt Dee op om zijn stelling dat zo'n classis slechts een onpraktisch zoethoudertje is om koppige hervormde schapen over de dam te trekken, te onderbouwen. In de laatste stelling komt al zijn gram samen: Een eigen hervormde classis in een gefuseerde kerk "stelt ons het beeld voor ogen van het verachten van het eerstgeboorterecht voor het kooksel van een overgangsregeling, waardoor men 'tweede keus' is geworden en pas echt is 'kaltgesteld'.

Anderzijds is er in het Hervormd Weekblad een veel milder getoonzet artikel van ds. G. de Klerk, die vraagtekens zet bij de prominente rol die de 'verenigingen' in de discussies spelen, d.w.z. zowel de gereformeerde bond als de confessionele vereniging. SoW is een kerkelijk proces, schrijft hij, en het zou goed zijn als ir. Van der Graaf in de Raad van Deputaten SoW (de wegbereiders van de fusie) wordt opgevolgd door iemand die langs kerkelijke weg benoemd wordt. "Zitting in een kerkelijk orgaan met last en ruggespraak van een verenigingsbestuur is tegen alle klassiek gereformeerde regels.'

Een heel eigen visie op de ontwikkelingen in de hervormde kerk staat te lezen in De Reformatie, het blad van de vrijgemaakt gereformeerden. Drs. R. ter Beek slaat de gebeurtenissen met veel belangstelling gade. Vooral de actie van negentien predikanten, die verleden week aan de hervormde synode lieten weten dat zij onder de vlag van de nu aangenomen kerkorde niet mee willen naar de nieuwe kerk heeft hem aan het denken gezet. Ter Beek: "Het begint erop te lijken dat ze straks gaan samenvallen, de hervormd-gereformeerden (ook genaamd: gereformeerde bonders) en de Hervormde Kerk: de gemeenten op gereformeerde grondslag kijken na de 'hereniging' om zich heen en ze zijn als enigen overgebleven in 'de oude Hervormde Kerk'. De weg is vrij voor integrale terugkeer naar de gereformeerde belijdenissen en een gereformeerde kerkorde. Want wie hervormd wil blijven, die moet wel gereformeerd zijn.'

Het staat er niet, in De Reformatie, maar je denkt het er haast automatisch achteraan: dan kunnen de gereformeerd hervormden samen op weg met de vrijgemaakten. Het smalle pad op.

15. Bijbel heeft zijn afnemers van Jezus-film tot Terminator

Van een onzer verslaggeefsters AMSTERDAM - De bijbel is voor de kunstenaars al eeuwenlang een bron van inspiratie geweest. Niet alleen de beeldende kunst maakt dankbaar gebruik van bijbelse verhalen, ook toneel, ballet en film zijn regelmatige afnemers van het Heilige Boek.

De 15e Alverna-conferentie van de Raad voor contacten en overleg betreffende de Bijbel (RCOB) in Amsterdam ging gisteren over het onderwerp 'De Bijbel verbeeld'. Een van de thema's was Christusfiguren in speelfilms.

"Film en evangelie of film en de bijbel roept steeds een conflictsituatie op, omdat de bijbel niet is te filmen", vertelde Johan Hahn, docent communicatie en levensbeschouwing aan de Katholieke theologische universiteit Utrecht. Bijna alle Jezus-films zijn een poging om het leven van Jezus zo goed mogelijk te reconstrueren. Dat lukt niet altijd, immers, wie kan zeggen hoe het 2 000 jaar geleden was?

Door middel van korte filmfragmenten toonde Hahn de ontwikkeling van het Jezus-personage. In het tijdperk van de stomme film mocht Jezus nooit frontaal in beeld; vanaf de jaren zestig kon dat wel. "Het is voor mij altijd verbazend dat ze voor een acteur zorgen met prachtige blauwe ogen", merkt Hahn glimlachend op na een close up van Jezus' ogen. In Hollywood-films wordt Jezus ook vaak afgebeeld als een soort tovenaars. De Europese cineasten blijven volgens Hahn dichter bij de theologie.

De Amerikaanse filmindustrie vindt het klassieke bijbelverhaal commercieel niet meer aantrekkelijk om te verfilmen. "De klassieke Jezus-films waren geen speelfilm in de zin dat er spanning of drama in zat. Je ziet dan ook dat er nu films komen met verwijzingen naar de bijbel of dat de achterliggende gedachte ervan wordt uitgebeeld", vertelde Hahn. Als voorbeeld noemde hij enkele speelfilms, zoals Unforgiven van Clint Eastwood, Terminator en StarTrek V. De helden in deze films hebben veel weg van hoe wij Jezus zien: als verlosser en als een persoon die dood gaat voor alle mensen. Hahn: "In een film als Terminator zit een theologische lading. Het beeld van de held die sterft voor de mensheid blijft hangen. Ik denk dat je met deze films de jongeren bewust kunt maken van Christus."

16. Diagnose van een 'eventuele stervende godsdienstigheid'

LEUSDEN - Levensbeschouwing is in de mode. Theologen worden weer aan tafel gevraagd in spraakmakende praatprogramma's, kranten stoppen meer religie in hun kolommen dan ze lange tijd hebben gedaan en bij lezingen over religieuze onderwerpen zitten de zalen vol.

Terwijl de godsdienst zich steeds meer uit het publieke leven terugtrekt, is er een discussie op gang gekomen over wat er moet gebeuren met de ontstane leegte. Daarbij gaat het vooral om de betekenis van religie voor de samenleving. Niet dat de dolende schapen zich nu haasten om weer kuddes te formeren; nee, het gesprek van de dag is vrijblijvend. Opvallend is daarbij dat de kerken zich tot nu toe nog nauwelijks in de discussie gemengd hebben. De oude instituten zijn nog druk met zichzelf en de leegloop, zo lijkt het.

Afgelopen vrijdag en zaterdag belegde het Nederlands Gesprek Centrum een conferentie over de 'Revitalisering van de levensbeschouwing'. Terwijl zich gewoonlijk zo'n zestig belangstellenden voor de bijeenkomsten van het centrum melden, pilde de zaal nu uit met 120 deelnemers. Het Gesprek Centrum is een discussieclub die in de oorlog ontstaan is om de dialoog tussen mensen van totaal verschillende achtergronden te bevorderen. Opdat de 'zuilen' een beter inzicht in elkaars opvattingen zouden krijgen.

Terwijl de instituten leeglopen en/of op instorten staan en ook politieke ideologieën terrein hebben moeten prijsgeven, is er los daarvan een hausse in religieus gekleurd engagement, aldus het Gesprek Centrum in een voorbereidende notitie. Wat betekent dit: moeten we de ontbinding in kleinst mogelijke veelvouden van kerk, religie en levensbeschouwing positief waarderen (ontkluistering uit de boeien van het leergezag) of zijn de negatieve kanten minstens zo zwaarwegend?

Als inleiders waren twee coryfeeën uit r.-k. Nederland uitgenodigd, de emeritus godsdienstsocioloog prof. Walter Goddijn en de kunsthistoricus en priester Antoine Bodar. Ook sprak de voorzitter van het Humanistisch Verbond, prof. J.F. Glastra van Loon. Een media-genieke protestant ontbrak; als voorzitter van het forum leverde prof. Harry Kuitert geen inhoudelijke bijdrage.

In gisting

Het duidelijkst van de drie was Glastra van Loon, die eerder dit jaar enig opzien baarde met zijn pleidooi voor 'nieuwe ritensymbolen' die onze ontkerstende samenleving nodig zou hebben. Eeuwenlang was er altijd maar een waarheid voor iedereen en overal, maar die eenheid is afgebrokkeld. Dat we in een tijd leven die levensbeschouwelijk 'in gisting' is duidt erop, zei hij, dat vernieuwing aanstaande is. Die mogelijkheid tot vernieuwing moeten we dan ook aangrijpen, en niet zien als een aansporing tot herstel van het oude.

Zonder het zo te noemen koos Antoine Bodar wel voor het oude. Niet het herstel ervan, maar juist een voortgaan in de traditie van de eeuwen. Eeuwig gaat voor ogenblik, u weet wel. Religie is eigen aan de mens, betoogde Bodar. En de instituten, de r.-k. kerk,

zij zullen stellig niet instorten, als zij doorgaan om wars van scepsis en bitterheid in liefde de Leer te overwegen, contemplatie bevorderen, voorgaan in bidden en leven van inkeer.

Glastra van Loon benadrukte dat grote waarde toegekend moet worden aan 'terugkijken'. Door de ervaringen van Reformatie, Verlichting en industrialisatie staan wij anders in de geschiedenis dan onze voorouders en het is onze taak vandaaruit uitleg, zin en vorm aan het leven te geven. Zonder dat we meteen de antwoorden ter beschikking hebben, aldus Glastra van Loon.

Antwoorden kwamen er ook niet van prof. Goddijn, die bekende al moeite te hebben om een juiste diagnose te stellen van een eventuele stervende godsdienstigheid. Hij droeg veel relevante gegevens van anderen aan en voegde op basis daarvan vele vragen toe. Hij liet o.a. zien dat als je de geschiedenis van het **christendom** wereldwijd over vele eeuwen bezieet, het nog wel mee valt met het afsterven van het geloof. Globaal gezien is er van sterven geen sprake.

Gat in de markt

Opvallend was dat de twee representanten van de r.-k. kerk die waren uitgenodigd, geen van beiden een spoor van triomfantelijkheid van 'zie je nou wel, de wereld kan niet zonder godsdienst' tentoonspreidden. Daarmee bevonden ze zich, waarschijnlijk zonder het zelf te weten, in de lijn van ds. A. A. Spijkerboer die zich onlangs in het vaktijdschrift Kerk en Theologie over de actuele religie-discussie uitliet. Spijkerboer schreef naar aanleiding van een aantal artikelen die de afgelopen zomer in NRC Handelsblad verschenen, van o.a. NRC-columnist J. L. Heldring en Glastra van Loon. Je moet geen ogenblik ruimte geven aan de gedachte 'er is een gat in de markt, dat kunnen wij dus vullen met evangelie', aldus Spijkerboer. God is nooit een middel tot een doel, zelfs niet tot het hoogste en beste doel dat wij ons kunnen indenken.

Ook verwonderde Spijkerboer zich erover dat degenen die nu zo warm lopen voor de religie-discussie, mensen die het geloof in Jezus Christus belijden als volstrekt irrelevant beschouwen. "Hebben wij dan zo slecht over Gods openbaring in Jezus Christus gesproken dat op dit forum onbekend is dat wij geloven dat de openbaring zich tot alle mensen richt, en dat wij verantwoording af kunnen leggen van ons geloof?"

Christendom ; Religie ; Levensbeschouwing

17. Rechterflank heeft moeite in konvooi te varen

Van een onzer verslaggevers DRONTEN - 'Varen in konvooi', 'samen de schouders eronder zetten', 'elkaar bijstaan in de nood van deze tijd'; de drie sprekers op de jaarlijkse appeldag van het Confessioneel gereformeerd beraad (CGB) zeiden het zaterdag in Dronten met andere woorden, maar ze bedoelden hetzelfde: de stromingen aan de rechterkant van de hervormde en gereformeerde kerken moeten de handen ineen slaan om de aanstaande Samen op Weg-kerk in belijdende, rechtzinnige zin bij te sturen.

Het CGB had, ter voorbereiding van de discussie over de ontwerp-kerkorde die het komende jaar in de plaatselijke kerken en gemeenten gehouden gaat worden, het fusieproces van de hervormde kerk, de gereformeerde kerken en de evangelisch-lutherse kerk uitgekozen als thema. Het verschaftte zichzelf zo meteen een podium om nog eens het orthodoxe verlanglijstje te herhalen over de kerkorde, de grondslag van de gefuseerde kerk die over enkele jaren moet ontstaan.

Ds. J. ter Stege uit Steenwijk, voorzitter van de hervormde Confessionele vereniging (rechts van het midden maar links van de gereformeerde bond) was nog meest te spreken over de ontwerp-kerkorde zoals die nu op tafel ligt. Hij toonde zich 'redelijk tevreden', zeker na de veertig wijzigingen die dit najaar zijn aangebracht door de ontwerpers, waarmee 'een stuk kritiek is opgenomen'. Het confessioneel gehalte van de nieuwe kerk mag er volgens hem wezen. "Zeker, er hadden meer verbeteringen kunnen en ook moeten zijn. Toch moet je zeggen: dit is het maximaal haalbare. Meer zit er, gezien de kerkelijke verhoudingen, niet in. Daar kun je over klagen, daar kun je ach en wee over roepen, maar dat heeft geen zin."

Wel zorgelijk vindt hij het, dat de gezamenlijke synode van hervormden, lutheranen en gereformeerden zich vorige maand doof hield voor het confessionele pleidooi om voorlopig nog aparte hervormde en gereformeerde classes te laten bestaan voor die gemeenten die per se niet Samen op Weg willen. Natuurlijk moeten de classes (regionale kerkvergaderingen) samengaan, erkende Ter Stege. Maar moet dat met de "botte bijl van: het moet en het kan ? Ik moet er niet aan denken wat dat dan voor vergaderingen worden; of ze worden buitengewoon vervelend, of ze functioneren niet doordat een grote groep wegblijft.' Hij pleitte voor een overgangstermijn waarin, naast de SoWclasses, ook nog hervormde en gereformeerde classes kunnen blijven bestaan voor die gemeenten voor wie Samen op Weg 'een te grote zwaai' is. "Ook zij zijn wagons van de Samen op Weg-trein. Het gevaar dreigt dat de Samen op Weg-trein doordendert en er wagons uit de rails lopen en vernield worden."

In tegenstelling tot Ter Stege gaf dr. B. van Oeveren van het CGB, een organisatie op de rechtervleugel van de gereformeerde kerken, de ontwerp-kerkorde een onvoldoende. "Deze kerkorde vormt een te smalle basis om als kerken vruchtbaar samen op weg te gaan.' Hij miste een duidelijke afbakening van waar de Samen op Weg-kerk straks voor staat. "Aanvaarding van deze kerkorde betekent dat de nieuwe kerk een plurale kerk gaat worden. Het CGB is tegen een plurale kerk. Je mag geen pluraliteit hebben waar een oeverloze ruimte bestaat voor opvattingen die het hart van het evangelie aantasten."

In de nieuwe kerkorde zou volgens van Oeveren achter de zinsnede 'Jezus Christus is de Heer der wereld' moeten worden opgenomen dat Hij 'onze schuld verzoent'. "Dat is het

hart van het evangelie dat duidelijk moet doorklinken.' Verder mist hij een paragraaf over de huwelijksbevestiging; moet in het rijtje bijzondere kerkdiensten de bid- en dankdag voor gewas en arbeid en de erediensten op oud- en nieuwjaarsdag worden opgenomen; mag de zending niet ingewisseld worden voor een interreligieuze dialoog "waarbij prijsgegeven wordt dat Christus de enige weg tot redding is"; wordt er naar z'n zin te weinig gezegd over de persoon en het werk van de Heilige Geest; en - 'de grote vraag' - waar is het artikel over de prediking uit de Heidelberger catechismus ?

Ir. J. van der Graaf, algemeen secretaris van de gereformeerde bond, zag als enige niets in het SoW-proces. "Of Samen op Weg een herstel van de kerk van de Reformatie in dit land is, daar heb ik niet alleen mijn twijfels over, daar antwoord ik negatief op. Daarvoor ontbreken teveel belijdende en kerkelijke componenten. Samen op Weg is een toevalligheid, een samengaan van kerken van gederailleurde gereformeerde confessie die samengaan uit confessionele verlegenheid en armoede. Terwijl andere kerken van confessionele signatuur buiten beeld blijven. En als de voortekenen niet bedriegen, zijn die vanaf nu voorgoed buiten beeld.'

Op zichzelf beschouwt hij het herstel van de kerk van de Reformatie in Nederland als een 'heilig moeten', inclusief de evangelisch-lutherse kerk die de laatste maanden nogal wat kritiek te verduren krijgt vanuit bondshoek. Maar dan moet dat samengaan wel anders dan nu in Samen op Weg: 'terug naar de bronnen' in plaats van de 'modern-theologische kerk van oecumenische snit' die zich begint af te tekenen. "Wanneer de lutheranen vandaag vanuit de geschiedenis de stem van Luther in de kerk van de Reformatie kracht zouden willen bijzetten, mogen ze er op rekenen dat bij hen die in de calvinistische stroming staan, die stem weerklank zal vinden', zei hij richting lutheranen. Aan zijn gereformeerde gehoor stelde hij de vraag in hoeverre in hun kerken nog geloofd en beleden wordt wat de gereformeerde 'vaderen' geloofden en beleden. "Het is nog maar zo kort geleden dat de Doleantie nieuwe bakken heeft uitgehouwen om het water uit de bron van de Reformatie op te vangen voor het volk om te drinken. Maar de bakken, zijn ze niet gebroken ? Ze hebben het water niet gehouden.'

In de drie kerken die samen op weg zijn, zijn volgens Van der Graaf 'omkeerblijdenissen' aan de orde van de dag. "We zeggen wat we allemaal niet meer kunnen geloven: het algemeen betwijfeld christelijk geloof", verwees hij naar de religieuze bestseller van de gereformeerde ethicus prof. dr. H. M. Kuitert, die hij een 'omkeer-reformator' noemde "van blijdenissen uit het negatieve. Geen vaste grond om op te staan, maar moerasbodem vanuit de aanvechtingen van deze tijd.'

Protestantisme ; **Christendom** ; Religie ; Levensbeschouwing

18. Gereformeerde bond vestigt zijn hoop op het 'eigen huis'

Van een onzer verslaggevers HUIZEN - Het hoofdbestuur van de gereformeerde bond, de rechtervleugel van de Nederlandse hervormde kerk, heeft zich unaniem en zonder enig voorbehoud geschaard achter het besluit van zijn algemeen secretaris, ir. J. van der Graaf, om uit de raad te stappen die waakt over de voortgang van het Samen op Weg-proces.

Het hoofdbestuur zal niet meewerken aan de benoeming van een opvolger voor Van der Graaf als vertegenwoordiger van de gereformeerde bond in de Samen op Weg-raad, tenzij de hervormde synode op haar eerstvolgende zitting de bonders op de een of andere wijze tegemoet komt. Het hoofdbestuur ziet daarom, meldt Van der Graaf, de synode 'zeer gespannen' tegemoet.

Door het besluit van het hoofdbestuur van de gereformeerde bond dreigt er een ernstige situatie te ontstaan voor 'Samen op Weg', het proces van de hervormde kerk, de gereformeerde kerken en de evangelisch-lutherse kerk in de richting van een grote protestantse kerk in Nederland. De gereformeerde bond omvat een kwart van de hervormde gemeenten die nu niet meer betrokken zijn bij het fusieproces waarin de rest van de hervormde kerk verwickeld is. Een hervormde tweedeling is niet denkbeeldig.

Aanleiding voor de stap van het hoofdbestuur is het verloop van een gezamenlijke synode van de drie kerkgenootschappen begin deze maand. Bij de aanvang diende dr. J. Hoek, hervormd synodebestuurder en predikant in de gereformeerde bond, een voorstel in om SoW voorlopig te beperken tot twee kerken, de hervormde en de gereformeerde, om zo het draagvlak voor Samen op Weg in gereformeerde-bondskring te vergroten. De discussie die Hoeks voorstel opriep, werd abrupt afgebroken door een ordevoorstel van het gereformeerde synodelid dr. D. Visser uit Stiens. Op diens voorspraak verklaarde de synode Hoeks voorstel niet opportuun omdat het samengaan van de drie kerken al onomkeerbaar zou zijn. Ir. J. van der Graaf, die zich overvallen voelde door een en ander, kondigde daarop aan de SoW-raad te verlaten.

"De hobbel van de fusie is impliciet genomen. De stem van het 'laat Samen op Weg alsjeblieft federatief verdergaan en laat het bovenplaatselijk hervormd blijven' is in de kiem gesmoord", legt hij nog eens uit. "Als de zaak doorgaat zoals ze nu door lijkt te gaan, namelijk dat er afgezien wordt van alle bovenplaatselijke hervormde structuren, komen we in een ernstige situatie terecht. Er zal dan toch iets moeten gebeuren aan al die gemeenten die op het plaatselijk vlak hervormd willen blijven. Die plaatselijke gemeenten zullen behoefte hebben aan een bovenplaatselijke accolade om te voorkomen dat ze eilandjes worden."

Haastmodel

Hij benadrukt dat de gereformeerde bond de hervormde gemeenten die plaatselijk samen willen gaan met gereformeerden en / of lutheranen nimmer een strobreed in de weg heeft gelegd. Net zomin mag aan gereformeerde-bondsgemeenten tegen heug en meug een kerkfusie worden opgedrongen die zij nooit hebben begeerd. Het voorgevallene op de combi-synode riekt voor hem wel in die richting. Hij heeft zijn hoop nu gevestigd op het hervormde 'eigen huis', want getuige de stemverhouding bij het ordevoorstel Visser

waren niet slechts bonders ontstemd over de gang van zaken. De synode zou kunnen besluiten om datgene wat er op de combi-synode gebeurd is niet voor haar rekening te nemen, denkt hij hardop. Want dat was "drie bruggen te ver" (de drie synodes die afzonderlijk nog 'ja' moeten zeggen op de Samen op Weg-kerk, red). Nu dreigt SoW volgens Van der Graaf te verworden tot "een haastmodel waar je als hervormde kerk niet zou moeten willen leven omdat je op deze manier de spanningsvelden die er altijd al in de hervormde kerk zijn geweest, opjaagt. Met alle gevolgen van dien.'

Het hervormd synodebestuur heeft sinds de combi-synode geen officieel contact - via een uitnodiging tot gesprek of schriftelijk - gezocht met de bond. Wel zijn er informeel 'signalen' over en weer afgegeven over hoe zorgelijk op het ogenblik de situatie is. Van der Graaf duidt het synodebestuur dat niet euvel. Het synodebestuur weet dat hij met zijn opstappen niet over een nacht ijs is gegaan, zegt Van der Graaf. "Het is geen kwestie meer van: laten we nog eens praten, dan kunnen we de zaak bijspijkeren. De hervormde synode is aan het woord.'

19. Samen op Weg loopt vertraging op door onvrede met structuur

Van een onzer verslaggevers AMSTERDAM - Het Samen op Weg-proces, het toch al niet voortvarend verlopende fusieproces van de hervormde kerk, de gereformeerde kerken en de evangelisch-lutherse kerk, loopt tien maanden extra vertraging op.

Er is onvoldoende steun onder de landelijke en provinciale kerkwerkers, provinciale en regionale kerkvergaderingen voor de voorgestelde kerkstructuur van de Samen op Weg-kerk, zo blijkt uit een inspraakronde die de SoW-commissie structuurvragen heeft gehouden. De hervormden hebben de meeste aanmerkingen.

De commissie heeft samen met het organisatiebureau KPMG de nu afgewezen structuur ontworpen. Op grond van de kritiek heeft de commissie besloten haar plannen terug te nemen en volgend jaar april met een herzien voorstel te komen dat wel op voldoende draagvlak rekenen kan. Daardoor kan de combisynode, die in januari volgend jaar de structuurvoorstellen bespreken zou, dat pas eind oktober '94 doen.

Vooraf het commissievoorstel om voortaan een aantal synodeleden tevens te benoemen tot vice-voorzitter van een landelijk orgaan van bijstand ontmoette weerstand. Vergt dat niet teveel tijd van iemand die het er allemaal 'bij moet doen'?, klonk in veel van de 150 schriftelijke reacties door. Ook bestaat de vrees dat de synode en de organen van bijstand zo teveel met elkaar mengen. De gezonde 'kritische afstand' tussen beiden kan zo in het gedrang komen, vertolkt de secretaris-generaal van de hervormde kerk, dr. K. Blei, die gevoelt. Het feit dat de organen straks gaan werken onder de verantwoordelijkheid van de synode acht hij voldoende waarborg dat de landelijke organen niet los gaan zweven van de synode of de synode domineren.

Indikken

Tegen het indikken van de huidige veelheid aan landelijke organen tot slechts drie organen van bijstand hebben de kerkwerkers en classes weinig bezwaar. Wel zijn ze ongelukkig met de indeling ervan: een voor toerusting, opleiding en studie; een voor diakonaal en missionair werk en oecumenische relaties; en een voor personeel, financiën en organisatie. Onder andere uit de kring van zending en werelddiakonaat is er kritiek op dat loskoppelen van inhoud en zaken. Die organen gebruiken hun geldwerving mede om aan hun achterban te vertellen waar ze mee bezig zijn.

Een ander heikel punt is de structuur van de dienstverlening in de regio. De Samen op Weg-kerk krijgt straks drie bestuurslagen: de plaatselijke gemeente, de classis en de landelijke synode. Daarmee komt de huidige provinciale kerkvergadering in de hervormde kerk en de particuliere synode in de gereformeerde kerken te vervallen. Ervoor in de plaats komen vijf of zes regionale 'dienstencentra' met geschoolde werkers op allerlei terrein, van jeugdwerk tot geloofstoerusting, die het plaatselijk kerkwerk moeten ondersteunen. Vooral voor de hervormde provinciale kerkwerkers is dat een gevoelige aderslating; de PKV's hebben nu inhoudelijk nog veel in de melk te brokkelen. Onder meer bij hen bestaat de vrees dat ze straks bestuurd worden vanuit het landelijk kantoor, als 'centralistisch' bolwerk. Anderen zijn weer beducht dat de dienstencentra, doordat ze los staan van de classes, een eigen(zinnig) leven gaan leiden.

Hoe moet je tussen zulke tegengestelde kritiek nu een middenweg vinden ? Drs. P. J. C. Keizer, vicevoorzitter van de commissie structuurvragen, zegt met een lach: "Je kunt daaruit concluderen dat de voorgestelde oplossing dus goed is'. Hij sluit niet uit dat er bij de critici hier en daar sprake is van 'koudwatervrees' aangezien de voorgestelde structuur nieuw is en dus zowel hervormden als gereformeerden vreemd. Met een helderder presentatie is er al veel kou uit de lucht, denkt hij. Maar hij sluit het hier en daar 'bijsturen van het model' evenmin uit.

Gezicht

In het persbericht over de vertraging wordt het ontbreken van een secretaris-generaal in de voorgestelde structuur niet bij de kritiekpunten genoemd. Het hebben en houden van zo'n 'gezicht naar de samenleving toe' weegt voor de hervormden echter wel degelijk zwaar, verzekert dr. Blei, en zal door de commissie opnieuw overwogen worden. Hij vindt de pas op de plaats geen ramp. Het is volgens hem niet meer dan "een noodzakelijke vertraging die we voor lief moeten nemen om er met elkaar beter doorheen te kunnen komen'.

20. Duizend diakenen tekort

Van onze kerkredactie AMSTERDAM - Een overgrote meerderheid van de hervormde gemeenten (95 procent) voelt zich betrokken bij diakonaal werk; tegelijkertijd heeft ruim eenderde de grootste moeite om voldoende diakenen te vinden.

Dat blijkt uit een gisteren gepresenteerd onderzoek van de hervormde Generale diakonale raad en het onderzoeksbureau NIPO onder 1396 hervormde diakonieden. Ruim zestig procent van de aangeschreven diakonieden deed aan de enquête mee.

Zesendertig procent van de hervormde gemeenten kampt met een gebrek aan diakenen. In totaal heeft de hervormde kerk behoefte aan bijna duizend diakenen erbij, vooral in de grote gemeenten. In de provincies Groningen (53 procent van de gemeenten) en Noord-Holland (63 procent) is de nood het hoogst. Momenteel zijn er 7 400 hervormde diakenen actief; gemiddeld 5,3 diaken per hervormde gemeente. Ze worden bijgestaan door 4200 diakonale medewerkers; een instituut dat bijna de helft van de hervormde gemeenten kent, vooral de grotere.

Van de 95 procent van de diakonieden die zichzelf 'betrokken' noemt bij de diakonale, dienende taak van de plaatselijke kerkgemeenschap noemt maar 15 procent zich 'sterk betrokken'. In de provincie Overijssel is de betrokkenheid het geringst: 6 procent van de gemeenten is sterk betrokken. Daartegenover staat de provincie Utrecht, waar een kwart sterk betrokken is. Diakonale taken

die gemeenten plaatselijk veel verrichten, zijn: ouderenwerk (68 procent) en het werk onder vluchtelingen (53 procent) en gehandicapten (50 procent). Ook jongeren (47), armoedebestrijding (41), publiciteit (20) en milieu (12 procent) scoren hoog op de diakonale agenda van de plaatselijke hervormde gemeenten. Ruim driekwart participeert in maatschappelijke instellingen in de eigen woonplaats of regio: bejaardenoorden (54 procent), maatschappelijke dienstverlening (44), verpleegtehuizen (31) en ziekenhuizen (14).

Minder dan tien procent noemt sociale vernieuwing, racisme, landbouwvragen, de specifieke problemen van grote steden of kleine gemeenten, gezondheidszorg en ziekenzorg, maatschappelijke dienstverlening, hulp aan verslaafden, opvang van dak- en thuislozen en het opvangproject De Herberg van de Inwendige Zendingsbond.

Meer dan de helft (52 procent) werkt op diakonaal terrein in meer (24) of mindere mate (28) samen met de gereformeerde kerk ter plekke. Soms is samenwerking niet mogelijk omdat er een gereformeerde kerk ontbreekt. Waar samenwerking wel kan, gebeurt dat in 71 procent van de gevallen. Tweeennegentig procent collecteert voor het werelddiakonaat. Daarnaast wordt er onder meer geschreven voor Amnesty International (57 procent), ondersteunen de gemeenten specifieke projecten (9) of bieden hulp aan Oosteuropese landen. Hoe groter de gemeente, des te meer aandacht krijgt het werelddiakonaat.

Maar de belangrijkste taak van de diakonie is en blijft de individuele hulpverlening, zowel financieel als niet-financieel. Zeventig procent van de diakonieden houdt zich daarmee bezig; vooral voor de eigen gemeenteleden maar ook voor buitenstaanders. Zesendertig

procent van de gemeenten verleent uitsluitend bijstand aan de eigen leden, 4 procent richt zich uitsluitend op niet-kerkelijken. De kleinere gemeenten richten zich in hun hulpverlening vaker op de eigen gemeenteleden. Zes van de tien gemeenten die aan individuele, financiële hulpverlening doet, nemen wel eens contact op met de Sociale dienst; 15 procent doet dat altijd.

Plaatselijke hervormde diakonien doen niet heel vaak een beroep op de know how van de bovenplaatselijke diakonale deskundigen. Vorig jaar belde of stapte 42 procent van de diakonien naar Provinciale diakonale commissie of diakonaal consulent, voornamelijk voor informatie. Slechts 6 procent ging te biecht bij het maatschappelijk activeringswerk, terwijl 17 procent aanklopte bij de Generale diakonale raad; voor informatie op financieel gebied, begeleiding van projecten of training.

Een hervormde gemeente haalt via de collectezak gemiddeld jaarlijks F 22 329,- op. Dat betekent een landelijke collecteopbrengst van 31 miljoen gulden per jaar. De helft daarvan gaat naar plaatselijke en regionale doelen, de rest is voor het landelijke en werelddiakonale werk.

21. Zwartekousenkerk doet grote zaken op eigen huishoudbeurs

Wegwijs '93 in de Jaarbeurs in Utrecht is vandaag nog te bezoeken van 10 tot 5 uur.

Het beeldscherm bij de VVV-stand van de gemeente Rijssen vertoont een bisschop die de sleutels van de stad overhandigt aan de Rijssense burgervader E. van Voorden. Een gezin met kleine kinderen kijkt ademloos toe. "Dat is Sinterklaas", legt de vader z'n kroost uit. "Nee hoor", haast het meisje van de VVV zich het recht te zetten. "Het is bisschop Otto III die Rijssen stadsrechten verleende."

De goedheiligman ligt gevoelig op de Reformatorische Gezinsbeurs Wegwijs '93, die tot en met vandaag in de Utrechtse Jaarbeurs plaatsvindt. Organisator D. C. van Voorthuijsen verwacht dat de bezoekersteller dit jaar tot tachtigduizend zal reiken. Daarmee begint de gezinsbeurs voor mensen uit de zogeheten 'zwartekousenkerken' een heus fenomeen te worden.

Van Voorthuijsen ving begin jaren tachtig de roep op onder zakenlieden uit de gereformeerde gezindte om een eigen beurs. Ze voelden zich in toenemende mate bezwaard om op 'wereldse' beurzen als de Huishoudbeurs te staan, omdat die ook op zondag open waren.'

In 1984 waagde hij het erop en begon met een driedaagse beurs met 46 standhouders, alleen in de Marijkehal, die 28 000 bezoekers trok. Nu duurt Wegwijs vier dagen, beslaat vier Jaarbeurshallen (een totaal oppervlak van 170 000 vierkante meter) en telt 180 standhouders.

Niet alleen in de zondagsheiliging onderscheidt Wegwijs zich van de Huishoudbeurs, die voor Van Voorthuijsen qua variatie in aanbod toch een voorbeeld blijft. Ook in koopgedrag. Op Wegwijs worden de echt grote zaken gedaan, zoals de aankoop van auto's, keukens, houtbewerkingsmachines en bedden.

Baukje bakprodukten

Daarnaast is er het kleinere werk, van chique damesmode, naaimachines, dameshoeden, orgels, koorzangmuziek, verre reizen tot en met Baukje bakprodukten dat dit jaar voor het eerst op de beurs staat omdat het 750-jarige Rijssen, waar Baukje gevestigd is, zichzelf op Wegwijs presenteert. Het VVV-meisje is niet beducht dat Rijssen zichzelf daarmee opzadelt met een 'zwaar' odium. "Rijssen is ook zo", zegt ze. "Het is een plaats als Staphorst, Scherpenzeel of Spakenburg. En we zijn zoals we zijn."

Bovenal zijn er op Wegwijs veel boeken. Den Hertog uit Houten is de grootste uitgever in het gereformeerde spectrum. Adel verplicht: dan moet je op Wegwijs met een grote stand aanwezig zijn. In de vitrine van nieuwe uitgaven staat onder andere 'Weid mijn schapen'; een levensbeschrijving van ds. P. Honkop (1891-1963) en een heruitgave van 'Het eeuwige leven der rechtvaardigen' van de 'oude schrijver' Theodorus van der Groe. 'Oude schrijvers' waren predikanten uit de zeventiende eeuw van de Nadere Reformatie, de bevindelijke toespitsing van de Reformatie, de voornaamste geestelijke bron voor de 'zwartekousenkerken'.

Den Hertog verkoopt enkele tienduizenden boeken per jaar uit die categorie, zegt redacteur A. Bel. In totaal worden er jaarlijks in Nederland vijftig- a zestigduizend boeken van 'oude schrijvers' verkocht. Hijzelf leest ze ook. "Wij zijn van mening dat die

mensen bedeed waren met een licht dat ook voor deze tijd zijn schijnsel afwerpt. Dat blijkt wel uit de grote aftrek die ze nog steeds vinden.'

De verkoop van de 'oude schrijvers' valt in het niet bij de kinderboeken, waar Den Hertog per jaar honderdduizenden exemplaren van verkoopt. W. G. van der Hulst doet het in de gereformeerde gezindte nog steeds goed, maar er zijn ook nieuwe populaire kinderboekenauteurs, zoals Lenie Ippel-Breedveld en Sjanie van Duinen. Maar het is niet zo, zegt Bel, dat Den Hertog alles uitgeeft wat rijp en groen is. Er worden heel wat manuscripten geweigerd met vloeken, grof taalgebruik of waarin de zondag niet op een passende wijze wordt doorgebracht.

SGP-jongeren

Hans Tanis, voorzitter van de jongerenorganisatie van de Staatkundig Gereformeerde Partij, die ook een stand op Wegwijs heeft, beziet met gemengde gevoelens alle kooplust. Wat is er nog over van de spreekwoordelijke calvinistische soberheid van vroeger? vraagt hij bedenkelijk. Het materialisme houdt geen halt bij de deuren van zware gereformeerden. Terwijl die toch zouden moeten beseffen dat het op andere dingen aankomt in het mensenleven.

"Als ik Wegwijs vergelijk met de Vakantiebeurs of de Huishoudbeurs, durf ik te zeggen dat we calvinistisch sober zijn', reageert Van Voorthuysen. "Als je het showelement daar meemaakt en ziet wat ze daar voor geld uittrekken om tot kopen te prikkelen, dan denk ik: tjonge, tjonge, wat is dat allemaal gebondenheid waar ik van griezels. Dan vind ik dat wij het nog heel netjes en eenvoudig houden.'

Tanis heeft ook zijn vragen over of er wel zo nodig een eigen gezinsbeurs moet zijn. Daarachter gaat, vermoedt hij, de neiging schuil van de rechtervleugel in de gereformeerde gezindte om de wereld te mijden en zich in eigen kring terug te trekken. Die angst voor de wereld is ook de oorzaak van het wegstemmen vorige maand door de SGP van het vrouwenlidmaatschap, denkt hij, tot ongenoegen van zijn jongerenorganisatie.

In haar 75-jarige bestaan heeft de SGP altijd pal gestaan voor de homeopathische geneeskunst, waar heel veel zwaren bij zweren. Op Wegwijs ontbreken de reformzaken dan ook niet. Toch zit Klazien uit Zalk eenzaam achter een tafeltje voor de stand van uitgeverij KokVoorhoeve. Niemand komt naar haar toe om Klazien's Scheurkalender 1994 of een van haar boekjes over het weer of de gezondheid te laten signeren. Het reformatorische publiek kent haar natuurlijk niet, want ze kijken geen televisie.

O, maar ze kennen me wel hier, zegt Klazien in haar bekende dialect en haalt haar agenda te voorschijn. De komende tijd is ze elke week wel een paar avonden op stap voor een toespraak voor de christelijke plattelandsvrouwen en allemaal 'hier in de buurt', in het Groene Hart. Zelf heeft ze niet zo'n zwaar geloof als de bezoekers van de beurs, wel heeft ze met hen gemeen dat ze het niet meer dan gewoon vindt dat je gebruik maakt van de geneeskracht die de Schepper in Zijn Schepping heeft gelegd.

"Weet u dan ook iets voor slapeloosheid', vraagt een vrouw die meegeluisterd heeft. "Want daar heb ik zo'n last van.' "Zeker wel', zegt Klazien, en haalt diep adem voor een homeopatisch advies van zeker vijf minuten over aardappelschillen, water, en kruiden. In een mum van tijd verzamelt zich een drom mensen voor het tafeltje die meeluisteren. Klazien is doorgebroken op Wegwijs.

22. Bezwaar tegen Kuitert Kerk Haarlem vraagt gereformeerde synode om veroordeling

Van een onzer verslaggeefsters AMSTERDAM - Uit teleurstelling dat de gereformeerde synode zich na anderhalf jaar nog steeds niet heeft uitgesproken over het boek 'Het algemeen betwijfeld christelijk geloof' van prof. H. Kuitert heeft de gereformeerde kerk van Haarlem-Centrum nu zelf maar actie ondernomen.

De kerk heeft een bezwaarschrift ingediend bij de gereformeerde synode. "Het gaat niet om de persoon van Kuitert", licht ds. J. Staat toe, die sinds juni aan de gereformeerde kerk van Haarlem is verbonden. "Het gaat ons vooral om zijn boek, waarin we teveel het gezag van de Heilige Schrift missen." Kuiterts boek, waarin hij de christelijke traditie inventariseert en steeds zijn eigen positie bepaalt, zou te weinig gereformeerd zijn. "Volgens Kuitert is de Bijbel een boek van beneden over boven. Wij zien dat fundamenteel anders", vat ds. Staat de bezwaren samen.

De predikant, bestuurslid van het rechtzinnige Confessioneel gereformeerd beraad, is niet de initiator van de Haarlemse actie. "De brief lag al klaar toen ik in Haarlem kwam." Maar de actie viel bij hem gezien zijn achtergrond wel in goede aarde.

"De bedoeling is vooral, de synode uit te dagen, standpunten in te nemen. Het liefst natuurlijk een standpunt tegen", verduidelijkt ds. Staat. "We hebben eerst afgewacht of de synode zelf een uitspraak zou doen. Vandaar dat het bezwaarschrift pas nu, anderhalf jaar na het verschijnen van het boek, is ingediend."

De kerkeraad heeft een afschrift van het bezwaarschrift naar prof. Kuitert gestuurd. Die zegt, verbaasd te zijn dat de gereformeerden van Haarlem-Centrum niet eerst met hemzelf gesproken hebben. "In de kerkorde staat dat eerst met de zondaar gepraat moet worden." Zijn verbazing is ook gerezen door de wijze waarop de kerk van Haarlem-Centrum hem op de hoogte heeft gesteld: "Met een afschrift van het bezwaarschrift, waarin wel het woord 'veroordeling' valt. En dan niet eens met een briefje erbij, maar zo'n voorgedrukt formuliertje waarop je kunt aankruisen wat van toepassing is: ter kennisname en: hoeft niet geretourneerd". De gereformeerde auteur van 'Het algemeen betwijfeld christelijk geloof' vindt de Haarlemse actie "eerder curieus dan serieus. De jaren zestig herleven. Dat doen we anno 1993 toch niet mee zo. . . Ik denk niet dat de synode er op ingaat".

In artikel 108 van de gereformeerde kerkcode staat het zo: "Maatregelen van tucht zullen niet genomen worden zonder voorafgaand grondig onderzoek en niet dan nadat de beschuldigde gelegenheid heeft gehad zich te verantwoorden." Volgens ds. Staat is er geen sprake van een tuchtprocedure. Dat er geen persoonlijk contact is geweest met prof. Kuitert heeft te maken met het zakelijke karakter van de Haarlemse bezwaren. "Het staat los van zijn persoon. Het gaat om een openbaar boek."

Bij zijn bespreking van Kuiterts 'Algemeen betwijfeld christelijk geloof' schreef de Kamper hoogleraar dr. Pieter Holtrop vorig jaar in Trouw dat hij het boek voor zijn dochters zou kopen. "Dan lezen ze tenminste iets goeds."

23. Baptistenunie lanceert evangelisch offensief

Van onze kerkredactie BOSCH EN DUIN - De Unie van Baptisten Gemeenten wil in 1994 en 1995 uitdrukkelijk aandacht besteden aan evangelisatie. Met een evangelisatiejaar wil de Unie herdenken dat de eerste zeven Nederlandse baptisten zich anderhalve eeuw geleden in het Drentse Gasselternijveensekanaal lieten dopen.

De algemene vergadering van de Unie, waarbij ongeveer tachtig gemeenten met 12.000 leden zijn aangesloten, beslist volgende week over het plan, dat is opgesteld door de evangelisatiecommissie van de Unie. In een 'blauwdruk' schrijft de commissie aan de gemeenten dat zij streeft naar "een duidelijke verkondiging van de boodschap van verlossing in Jezus Christus onze Heer, opdat Gods Koninkrijk daarin haar uitbreiding zal vinden, mensen tot hun doel zullen komen en Gods Naam verheerlijkt zal worden". Een persoonlijke benadering staat voorop bij dit evangelisatiewerk dat als motto voert: 'Deel het uit!'. Gedacht wordt aan tentcampagnes, evangelisatiediensten, straatevangelisatie, evangelisatiemarkten, huisbezoek, bootacties en concerten. Met het oog op de jeugdevangelisatie wil men ook gaan werken met musicals en sportevenementen. De actie is geconcentreerd op de periode februari-mei 1995.

24. Samen op Weg in Drenthe

In het Drentse Gasselternijveen gingen hervormden en gereformeerden gisteren letterlijk 'samen op weg'. Halverwege de gezamenlijke dienst in het gereformeerde kerkgebouw, dat door de lokale SoW-fusie overbodig is geworden, stapte men uit de banken en liep in optocht, een kind met de paaskaars voorop, naar de hervormde kerk. Daar wordt voortaan door hervormden en gereformeerden samen gekerkt.

25. Kerkgevoel

Nu maar liefst drie synodes deze week zo indringend over hun toekomstige samengaan gesproken hebben, wordt het tijd voor wat samen-op-weg ervaringen van een modaal gereformeerd kerklid. Zo'n twintig jaar geleden woonden we in een nieuwbouwwijk waar de hervormden en de gereformeerden samen een kerk bouwden. Misschien was de oecumenische activiteit wel uitsluitend uit financiële nood geboren. Ik weet het niet, maar dat samengaan verliep uitstekend.

Beurtelings gingen de hervormde en de gereformeerde predikant in gezamenlijke diensten voor. Het pastorale werk was niet volgens hervormd/gereformeerd maar volgens het stratenplan verdeeld.

Soms informeerde je wel eens of iemand van huis uit gereformeerd of hervormd was. Maar dat was om de eigen nieuwsgierigheid te bevredigen, niet om nieren te proeven. 'Typische gereformeerden' bleken bovendien vaak van huis uit hervormd en omgekeerd.

Later verhuisden we naar een plaats waar de gereformeerden en hervormden juist aan samenwerking begonnen. Dat ging niet makkelijk. Er waren nogal wat historische hervormde gevoeligheden en even zo zware gereformeerde bezwaren. Maar dankzij de inzet de predikanten ging het steeds beter.

Tot een van de predikanten vertrok en zijn opvolger wars van iedere samenwerking bleek. Samen-op-weg verpieterde. Er kwamen spanningen, zelfs ruzies en na verloop van tijd werd de hele zaak afgeblazen en ging ieder weer 'vrolijk' verder in het eigen spoor. Niet omdat de oecumenische gezindheid van de gemeenteleden zo verschrikkelijk achteruit gegaan was of zelfs om inhoudelijke kwesties, maar omdat de ene predikant niet wou meedoen en dan kun je hoog of laag springen maar oecumene zit er dan niet in.

Nog weer later gingen we naar een dorp dat het zonder gereformeerde kerk moet stellen (wel in het dorp er vlak naast, dus op zich is dat het punt niet). Maar er was wel een open en gastvrije hervormde gemeente waar ik al jaren over de vloer kwam. Ik meldde me daarom bij de plaatselijke hervormde kerk maar kon daarvan slechts volwaardig lidmaat worden als ik me van gereformeerd liet overschrijven naar hervormd.

In die situatie bleek me hoe diep kerkgevoel zit, want hoeveel sympathie ik ook voor de hervormde kerk voel, om nu ook daadwerkelijk hervormd te worden. Daarvoor voel ik me toch te gereformeerd. Ik constateerde dat bij mezelf met enige verbazing. Als het me van te voren gevraagd was, had ik waarschijnlijk geantwoord dat het 'natuurlijk' niets uitmaakte. Maar toen het puntje bij het paaltje kwam, bleek niet de rede maar het gevoel de sterkere factor. Ik ben nu dus gastlid van de hervormde kerk maar sta ingeschreven bij de gereformeerde kerk van het belendende dorp. Toen ik zo aarzelde om hervormd te worden, merkte de hervormde predikant trouwens op dat hij dat goed begreep. Hij kon zichzelf ook niet als gereformeerd voorstellen. Dat was dus 1-1.

Naar aanleiding van deze ervaringen veroorloof ik me een paar opmerkingen over 'samen-op-weg'.

De eerste is, dat je het wel kunt vergeten als de predikanten niet mee willen doen. Daarvoor hoeven het helemaal geen bonders te zijn, het kan net zo goed om

incommunicatieve 'loners' (want die zijn er ook onder predikanten) gaan. Een volgende punt is dat de zaak (zie mijn ervaringen met het 'lidmaat zijn') kerkordelijk nog steeds krakkemikkig is geregeld. Met goede wil, en die ontbreekt gelukkig zelden, valt er natuurlijk veel te improviseren. Maar nu sommige gemeentes als meer dan twintig jaar met elkaar samenwerken, zou zo'n zaak toch eens geregeld moeten zijn.

Het is duidelijk dat ik me na mijn eigen onmacht om hervormd te worden er niet meer over verbaas wanneer er van samen-op-weg weinig terecht komt in een dorp, waar al generaties lang de hervormde hereboeren in hun eeuwenoude dorpskerk en de gereformeerde middenstanders in hun doleantiekerkje aan de rand van het dorp zitten. Dat zit diep. Met een paar verstandige predikanten kan er ook in zo'n dorp heel goed iets gebeuren, maar voor 't zelfde geld blijft de zaak zoals het was. Erg? Nauwelijks, lijkt me.

En tenslotte, de praktische omstandigheden (van financiële armslag tot gezindheid van de predikant) zijn voor samen-op-weg het belangrijkste. De oecumenische gezindheid komt dan vanzelf wel. Behalve bij een groep, en dat is de gereformeerde bond. Ik zou zeggen, laat die rustig zitten waar ze zijn. Maar dat hoeft ik niet te zeggen. Dat doen ze toch al wel.

26. Doorgaan met Samen op Weg

Het kan er nog om gaan spannen met 'Samen op Weg', het fusieproces tussen de Nederlandse hervormde kerk (2,4 miljoen leden), de gereformeerde kerken (770 000) en de evangelisch-lutherse kerk (23 000). Volgens de marsroute moeten deze drie kerkgenootschappen in 1996 samengaan tot de Verenigde protestantse kerk in Nederland. Deze week heeft echter de gereformeerde bond, de rechterflank van de hervormde kerk, roet in het eten gegooit.

Zijn vertegenwoordiger in de raad die SoW naar een goed einde moet sturen, ir. J. van der Graaf uit Huizen, houdt het voor gezien. Hij maakt uit een gezamenlijke synode van de drie kerken op dat ze het fusieproces als onomkeerbaar zien, terwijl hij en zijn bond lang zo ver niet zijn en hoogstwaarschijnlijk ook nooit zo ver zullen komen.

Heeft de bond zoveel reden tot klagen? Allerminst. De pastorale bewogenheid met de bonders is uitermate groot. In januari dit jaar lastte de hervormde synode een extra zitting in om te luisteren naar hun bezwaren tegen SoW; het gereformeerde synodebestuur praatte dit voorjaar een dag lang met het hoofdbestuur van de bond; plaatselijk mogen bondsgemeenten tot Sint Juttemis zich onthouden van fusie; en de SoW-kerkorde is zodanig bijgesteld naar de wensen van de bond dat de rest van de kerk zich begint te roeren en vindt dat deze groepering wel erg veel punten scoort.

Tot slot werd op de gezamenlijke synode deze week een ander bondsstrijdpunt - het handhaven van hervormde regionale kerkvergaderingen, ook na de fusie - eerst met een ruime meerderheid weggestemd, waarna SoW-secretaris ds. B. Wallet alsnog toezegde dat zijn raad zal studeren op mogelijkheden om tegemoet te komen aan de bond. Maar dat alles is niet voldoende. Met het opstappen van ir. Van der Graaf bestaat de kans dat een kwart van de hervormde kerk zich afscheidt van de eigen kerk.

Het fusieproces zou natuurlijk afgebroken kunnen worden. Maar plaatselijk zijn er al veel gereformeerde kerken en hervormde gemeenten gefuseerd. Wat moet er dan met deze SoW-gemeenten gebeuren? Een vierde, Samen op Weg-kerk erbij? Dan zou het fusieproces in het tegendeel zijn verkeerd.

Ook is er een economische noodzaak voor de fusie. Het hervormde en gereformeerde landelijk apparaat moeten fors bezuinigen omdat de slinkende plaatselijke gemeenten de contributie steeds moeilijker op kunnen brengen. De kleine lutherse kerk komt door gebrek aan mankracht al niet eens meer aan de extra's van kerk-zijn toe. De Samen op Weg-kerk zou daarin uitkomst kunnen brengen.

Vertraging van het fusieproces is evenmin een oplossing. Juist de basis, de reeds gefuseerde gemeenten, klagen steen en been omdat ze er nog altijd twee ledenadministraties op na moeten houden, twee boekhoudingen, twee doopregisters, enzovoorts. Moeten de gereformeerden dan maar met hangende pootjes terugkeren naar de hervormde kerk, zoals de gereformeerde oud-synodevoorzitter ds. E. Overeem deze zomer suggereerde? De bonders zouden daar geen bezwaar tegen hebben. Ir. J. van der Graaf heeft het al meermalen gesuggereerd, waarbij er aan weerskanten schuld zou moeten worden beleden.

De gereformeerden zouden excuus moeten vragen voor hun vertrek uit de hervormde kerk in 1834 en 1886 en hun jaren volgehouden kritiek op de gereformeerde bond omdat die niet hetzelfde deed. De hervormde kerk zou er vergeving voor moeten vragen dat ze in 1816 ermee instemde dat de Nederlandse overheid een flinke vinger in de hervormde pap kreeg en zo de calvinistische belijdenisgeschriften buiten werking werden gesteld. Dat historische gegeven sterkt echter nog steeds veel gereformeerden in hun overtuiging dat in elk geval de Afscheiding van 1834 terecht was en de gereformeerde kerken evenzeer het patent hebben op het predikaat 'vaderlandse kerk' als al die bonders die daar zo dierbaar over spreken.

Kortom, er blijft de drie kerken weinig anders over dan ferm doorgaan op de ingeslagen weg. Feitelijk mag Van der Graaf dan gelijk hebben met zijn opvatting dat de kerkfusie nog niet rond is, materieel en gevoelsmatig is dat voor het overgrote deel van de leden van de drie kerken wel degelijk het geval. De recente cijfers van het onderzoeksbureau Kaski bevestigen dat: slechts 14,7 procent (minder dus dan het bondskwart) van de hervormde gemeenten heeft principiële bezwaren tegen SoW.

27. Wie heeft er gelijk: Wallet of Van der Graaf ?

Van onze kerkredactie AMSTERDAM - Hoe zit het nu echt met Samen op Weg ? Volgens ir. Van der Graaf, secretaris van de gereformeerde Bond in de hervormde kerk, wil 55 procent van de hervormde gemeenten niet meedoen met de fusie. Ds. Wallet, secretaris van Samen op Weg, zegt dat slechts 11 procent van de hervormden bezwaar heeft.

"Afhankelijk van de kerkelijke ligging leidt het optellen tot andere uitkomsten", concluderen dr. L. G. M. Spruit en drs. J. A. M. Helderman, respectievelijk directeur en stafmedewerker van KASKI, het onderzoeksbureau dat de bewuste cijfers leverde.

Volgens de onderzoekers hoeft er echter geen verschil van mening te zijn over de cijfers. Aan de hervormde gemeenten is gevraagd om zelf de mate van samenwerking met de gereformeerde kerk aan te geven, zeggen zij. Daarbij kon men kiezen uit de antwoorden 'totaal geen samenwerking of overleg', 'enige samenwerking' of 'verregaande samenwerking'. Van de gemeenten die meededen - en die samen een goede afspiegeling vormen van de gehele hervormde kerk - heeft 66.1 procent zich ingedeeld bij 'enige' of 'vergaande' samenwerking. Maar volgens ir. Van der Graaf zouden er appels en peren op een Samen op Weg-hoop gegooid worden (Trouw, 2 oktober). Voor een deel heeft hij gelijk, vinden dr. Spruit en ds. Helderman, want er zijn gemeenten die aangeven maar op een of twee punten samen te werken (de appels). Andere gemeenten doen veel meer samen, houden bijvoorbeeld en alle kerkeradsvergaderingen gezamenlijk en alle erediensten en ook nog eens vijftien andere activiteiten (de peren). Voor een ander deel heeft hij volgens hen geen gelijk, want de gemeenten gooien zichzelf op de ene Samen op Weg-hoop. Ja maar, vervolgt ir. J. van der Graaf in Trouw van 7 oktober jl., meer dan de helft wil niet samen.

"Dat verbaasde ons als onderzoekers in hoge mate. Wij hebben daarom nog eens naar de gegevens gekeken", aldus dr. Spruit en drs. Helderman.

Van de gemeenten die 'totaal geen samenwerking of overleg' hebben, zijn er 216 waar geen samenwerkingspartner aanwezig is. Daar kun je niet spreken van 'niet samen willen'. Dat is wel zo bij 196 gemeenten die voor het ontbreken van de samenwerking redenen opgeven die je modaliteitsverschillen kan noemen. Van de gemeenten met 'enige samenwerking' (de appels) zijn er 25 die 'modaliteitsverschillen' als een belangrijk knelpunt opgeven. Tel deze 25 gemeenten bij de 196 gemeenten die geen samenwerking of overleg hebben vanwege 'modaliteitsverschillen' en je komt aan een totaal van 221 gemeenten van de 1505, dat is 14,7 procent, waarvan men kan zeggen dat zij geen samenwerking willen.

Bij nog een aantal andere gemeenten met 'enige samenwerking' vormen 'modaliteitsverschillen' een belangrijk knelpunt, maar kennelijk weet men daarmee om te gaan en is men verder gekomen dan samenwerking op een of twee punten.

28. Evangelische alliantie krijgt grote kerken nog niet mee

Van onze kerkredactie DRIEBERGEN - Onder de titel 'Landelijk Getuigenis' gaat de Evangelische Alliantie (EA) in maart volgend jaar een grootse evangelisatieweek houden. Het is de bedoeling dat deze weken ieder jaar gehouden worden.

De gereformeerde kerken en de hervormde kerk doen dit jaar niet mee, maar de gereformeerde synodevoorzitter ds. Pieter Boomsma zei gisteren bij de presentatie van de plannen van de EA, van harte te hopen dat de twee grote protestantse kerken in 1995 wel meedoen.

Vertegenwoordigers van 80 kerken en organisaties waren gisteren in Driebergen aanwezig bij de presentatie van het 'Landelijk Getuigenis'.

Het doel van het project is, plaatselijke initiatieven voor evangelisatie te stimuleren.

29. 'Uitleg van cijfers over Samen op Weg veel te optimistisch'

Van onze kerkredactie AMSTERDAM - Veel te rooskleurig. Dat vindt ir. J. van der Graaf, algemeen secretaris van de gereformeerde bond, van de uitleg die Samen op Weg-secretaris ds. B. Wallet donderdag gaf aan de jongste cijfers over het fusieproces van de hervormde kerk, de gereformeerde kerken en de evangelisch-lutherse kerk.

Wallet benadrukte bij de presentatie van een onderzoek naar de mate van samengaan van de drie kerkgenootschappen op het plaatselijk vlak dat er veel meer gemeenten en kerken blijken samen te werken dan tot dusver werd aangenomen. Tweederde van de hervormde gemeenten, 89 procent van de gereformeerde kerken en de helft van de lutherse gemeenten kennen een of andere vorm van samenwerking.

Volgens Van der Graaf worden bij deze uitkomst echter appels en peren op een hoop gegooid. In januari dit jaar wijdde de hervormde synode een speciale zitting aan de bezwaren van de gereformeerde bond tegen het Samen op Weg-proces, waarbij synode en bond na afloop de gemeenten opriepen, plaatselijk in gesprek te gaan met de gereformeerden. De gemeenten die dat hebben gedaan, aldus Van der Graaf, worden ten onrechte meegeteld bij degenen die samenwerken.

De voorman van de gereformeerde bond had deze relativerende kanttekening graag willen plaatsen bij de presentatie van het onderzoek, maar was verrast door het feit dat de persconferentie vervroegd was.

30. Cijfers vallen mee Ook vrijzinnig hervormden blokkeren SoW

Van een onzer verslaggeefsters LEUSDEN - Het zijn niet alleen gereformeerde bondsgemeenten die om principiële redenen niet meedoen aan Samen op Weg. Ook bij de vrijzinnige vleugel van de hervormde kerk zijn er gemeenten die niet bereid zijn plaatselijk de samenwerking met gereformeerden en/of lutheranen te zoeken.

"Uiteindelijk doet slechts 11 procent van alle hervormde gemeenten in het land niet mee, omdat het gereformeerde bondsgemeenten zijn.' Ds. B. Wallet, secretaris van de Raad van deputaten Samen op Weg, die gisteren de cijfers over de plaatselijke samenwerking van hervormden, gereformeerden en lutheranen toelichtte, had verwacht dat het er meer zouden zijn.

"Het vaak gehoorde geluid 'waar doe je het voor, voor die 250 gemeenten?' wordt gelogenstraft door de feiten', aldus Wallet. Maar liefst 995 hervormde en 935 gereformeerde gemeenten zijn op een of andere manier betrokken bij Samen op Weg. Dat zijn percentages van 66 respectievelijk 89 procent. Van de lutherse gemeenten werkt 52 procent met een of beide partners samen.

In de gisteren gepresenteerde gegevens van het onderzoeksbureau Kaski is onderscheid gemaakt in de mate van plaatselijke samenwerking. Van de 995 hervormde gemeenten die meedoen zijn er 357 die zich inlaten met verregaande samenwerking; bij de gereformeerden gaat het om 349 van de 935. De overige kerken houden de contacten over en weer bescheiden.

Wallet toonde zich blij verrast over het feit dat ruim veertig procent van de hervormden die niet deelnemen aan het fusieproces, dat niet doen omdat er hun omgeving eenvoudig geen gereformeerde partner is. "In Aagtekerke in Zeeland bijvoorbeeld, waar ik zelf nog heb gestaan, zijn drie gereformeerden, en die vallen onder de classis Domburg. Met wie moet je dan samenwerken?' Vooral in Zeeland en Gelderland doet het probleem van de ontbrekende partner zich voor. Voor het overige blijft samenwerking uit vanwege modaliteitsverschillen. Op de vraag hoeveel bondsgemeenten wel meedoen in SoW moest Wallet het antwoord schuldig blijven. In het onderzoek zijn die niet uitgesplitst. Uit de losse pols wist hij er zelf twee te noemen, Utrecht-Tuindorp en Veenendaal-West.

Van de 510 hervormde en 114 gereformeerde gemeenten waar nog geen enkele samenwerking is, valt ook niet te verwachten dat die er op termijn zal komen. Van hen denkt 92 procent van de hervormde (wijk)gemeenten en 94 procent van de gereformeerde kerken dat er de komende drie jaar ook geen samenwerking zal ontstaan.

Bij de categorie gemeenten die heeft opgegeven dat er wel sprake is van samenwerking, maar in beperkte mate, zijn er knelpunten. Het gaat daarbij vooral om structuurverschillen. Die spelen ook een belangrijke rol bij het achterblijven van de lutherse integratie. Wallet: "De lutherse gemeente Leeuwarden bijvoorbeeld, omvat de hele provincie Friesland. Met wie je dan moet samenwerken is niet gemakkelijk uit te maken.' Elders doet zich de moeilijkheid voor dat er in een plaats twee hervormde gemeenten zijn en een gereformeerde streekgemeente.

Is de samenwerking eenmaal op gang gekomen, dan zijn de verschillende stromingen in de beide kerken het grootste knelpunt. Daarbij gaat het om de prediking, het verstaan van de Bijbel en daaruit voortvloeiende visie op sociale en ethische kwesties.

Samenwerking kan ook stagneren omdat hetzij de hervormde, hetzij de gereformeerde partner moeite heeft met de vrouw als ouderling en als voorganger. Bij sacramentele handelingen doen zich soortgelijke problemen voor. Gereformeerden laten vaak kinderen toe aan het Avondmaal, terwijl de hervormden daar nog niet aan toe zijn, of omgekeerd.

Samenwerking komt het gemakkelijkst op gang in het jeugdwerk en de catechese. Financien en beheer liggen het moeilijkst. Het persoonlijk huisbezoek blijft het langst gescheiden voortbestaan.

Hoe verder de samenwerking is, des te meer moeite de plaatselijke kerken hebben met het landelijke SoWniveau. Want daar is hervormd, gereformeerd en luthers nog helemaal gescheiden. Gemeenten die al volstrekt in elkaar zijn opgegaan, moeten bij voorbeeld voor een gezamenlijke synode gaan tellen hoeveel gereformeerden, hervormden en lutheranen zij mogen afvaardigen, terwijl zij dat onderscheid zelf niet meer maken. In feite hangt het landelijke niveau de plaatselijke SoWgemeenten als een steen om de nek. Wallet zei gisteren zich dat wel degelijk te realiseren. Maar van stagnatie wilde hij niet weten. "Integendeel, we maken juist onder druk van de basis enorme haast met het aanpakken van het bovenplaatselijke niveau. Maar het gaat uiteraard wel op de kerkelijke wijze, en die is niet erg snel."

31. Kerkfusie loopt beter dan verwacht, maar de grenzen zijn in zicht

Van onze kerkredactie AMSTERDAM - Veel meer hervormde, gereformeerde en lutherse kerken dan tot nu toe werd aangenomen werken plaatselijk op de een of andere manier met elkaar samen. Bijna 90 procent van de gereformeerde, 66 procent van de hervormde en 52 procent van de lutherse gemeenten is betrokken bij Samen op Weg, de fusie van drie protestantse kerken.

Dit blijkt uit cijfers van het onderzoeksbureau Kaski, die gisteren gepresenteerd zijn. De gegevens zijn afkomstig uit een enquête die dit voorjaar werd gehouden onder 1863 hervormde, 849 gereformeerde en 61 lutherse gemeenten. De secretaris van het herenigingsproces, ds. B. Wallet toonde zich zeer verheugd met de uitkomsten. "Het vaak gehoorde geluid 'waar doe je het eigenlijk voor?' wordt door de feiten gelogenstraft."

Uit het Kaski-rapport blijkt ook, dat wat de deelname aan SoW betreft het maximaal haalbare wel ongeveer bereikt is. Van de kerken die opgaven dat ze nog op geen enkele manier met de aangewezen fusiepartners in zee gegaan zijn, bij wijze van spreken nog geen gezamenlijke kerstdienst organiseren, zei ruim 90 procent dat ze ook niet van plan zijn in de naaste toekomst te gaan samenwerken. Een deel van de hervormden die niet meedoen is afkomstig uit de orthodoxe vleugel van die kerk, de gereformeerde bond, maar er zijn ook vrijzinnig hervormden die om principiële redenen van banden met de gereformeerden afzien.

Volgende week vergaderen de synodes van de drie fuserende kerken gezamenlijk over de basis van de Samen op Wegkerk, de kerkorde. Ter gelegenheid daarvan geeft Trouw vandaag op een extra kerkpagina een overzicht van de stand van zaken, inclusief de cijfers uit de Kaski-enquête.

32. 'Satan krijgt via house duizenden in zijn greep'

Van onze kerkredactie Housemuziek van is beslist een kenmerk van de eindtijd. Door deze muziek krijgt de satan duizenden jongeren in zijn greep, dus is het de hoogste tijd dat de kerk zich in deze muziek verdiept en ertegen waarschuwt.

De Nijkerkerveense predikant drs. J. Mulder hoorde voor het eerst van house via zijn catechisanten. Die waren er helemaal weg van, ontdekte hij tot zijn schrik. Hij schrok nog meer toen hij de muziek, compleet met tekst, hoorde. 'Helse muziek, uit het rijk van de duisternis', oordeelde hij. Mulder liet het daar niet bij, maar verdiepte zich in het fenomeen en schreef een serie van vier artikelen in De Waarheidsvriend, het huisorgaan van de gereformeerde bond in de hervormde kerk, waarin hij zijn collega-pastores inwijdt in de geheimen van housemuziek.

House en de bijbehorende cultus bedreigen volgens Mulder ook de reformatorische jeugd. Aanvankelijk veronderstelde de dominee dat de uitnodigingen voor houseparties, waar jongeren tot diep in de nacht dansen op het opzwepende ritme van de keiharde muziek, wel tot het seculiere circuit beperkt zouden blijven, maar spoedig ontdekte hij dat ook in de fietsenkelders van reformatorische scholen de flyers, uitnodigingen voor houseparties worden uitgedeeld.

Gewapend met o. a. de Popencyclopedia, het muziekblad Oor en Club Veronica legt drs. Mulder in De Waarheidsvriend uit hoe het zit met de verschillende soorten house. Acid, Deep, Garage, New Beat en World Beat: al die soorten hebben gemeen dat ze een uiting zijn van gevoel. Dreunende muziek die mensen in extase moet brengen. Eventueel met behulp van pilletjes, zodat je de hele nacht kunt doordansen zonder er bij neer te vallen.

"Het lijkt zo eenvoudig en onschuldig", schrijft Mulder, "En toch, al ben je nog zo reformatorisch: deze muziek grijpt je, arresteert je en binnen een paar minuten ben je verkocht."

Aan zijn catechisanten heeft Mulder uitgelegd dat house-muziek de wereld en de hele mensheid naar de afgrond wil helpen. Ten bewijze citeert hij 'Dead to the house. I am the God of hellfire . . .'

Mulder: "De kerk maakt zich druk over duizend en een ding. Maar de vraag mag gesteld worden, laten wij de jeugd niet zwemmen in het levensgevaarlijke water van de wereld."

33. 'Humor is belangrijk om mensen te bereiken die van God noch gebod weten' 'Dat oprijzen uit een graf mocht eerst niet van de EO'

Bij de EO moeten ze af en toe even slikken als Peter Scheele weer een voorstel indient voor zijn spraakmakende programma. Sommige bestuursleden zien hem het liefst vertrekken, maar 'Peter' is toevallig wel een van de best scorende religieuze tv-programma's.

"Ik wil op een voor iedereen begrijpelijke manier levenszaken ter discussie stellen. Om het niet te zwaarwichtig te maken verpak ik mijn gespreksonderwerpen in een gimmick. Je kunt ook over religieuze zaken praten met een lach. Humor is een belangrijk ingrediënt wil je mensen bereiken, die van God noch gebod weten of geen boodschap meer hebben aan het geloof.'

'Peter' is een van de hoogst scorende religieuze programma's op de Nederlandse televisie. Ruim veertig afleveringen zijn er nu geweest. En de EO heeft onlangs een nieuw contract gesloten met Peter Scheele en zijn compagnon achter de schermen, Henk Dokter, voor nog eens 39 afleveringen.

Die nieuwe reeks gaat met ingang van 9 oktober een vast onderdeel vormen van de uitzendingen op zaterdagavond. Er zijn bovendien plannen voor een programma rond Peter Scheele (31) voor de late zaterdagavond, waarin hij drie kwartier met gasten praat over levensbeschouwelijke zaken. Scheele: "De kwaliteit van de proefprogramma's was technisch niet in orde, vandaar dat de uitvoering van dat plan even is uitgesteld, maar ik hoop nog steeds dat het er volgend jaar van zal komen. Over de opzet zijn we het eens. We willen dat programma gaan opnemen in 'De Vooruitgang', een stadscafé hier op de Markt in Eindhoven. Opzet is met name mensen uit te nodigen die van zich hebben doen spreken in 'Peter'. Met hen ga ik dan dieper in op zaken die eerder vluchtig aan de orde zijn gekomen. Het geheel krijgt een informeel karakter. Vooral niet te zwaar, zo laat op de avond.'

'Peter' duurt gemiddeld zeven minuten en is spraakmakend. Neem de keer dat hij met een kinderwagen er op uittrok met daarin een huilende pop en voorbijgangers vroeg of ze wisten waar de vader van dat 'kind' was. Of de wandeling van Scheele door het centrum van Den Bosch waarbij hij reacties uitlokte op zijn luidkeels verkondigde theorie dat ieder mens zelf maar moet uitmaken wat hij of zij er in het leven van maakt. Immers: leve de vrijheid, de kerk heeft de mensheid jarenlang onderdrukt en daardoor is alles fout gegaan. Zijn optredens als Noach de Tweede, Napoleon en het orakel dat in zijn bakfietsje de oplossing voor het voetbalvandalisme meevoert deden het eveneens goed. Peter Scheele als gemaskerde bandiet die argeloze mensen met een pistool bedreigde, uitroepend dat het de laatste dag van hun leven was, bleef ook hangen. Aan die wilde confrontatie koppelde hij gesprekken over dood en hiernamaals.

Nog opvallender was het slot van die uitzending. Terwijl de bijbeltekst "Jezus zegt: Ik ben de opstanding en het leven, wie in Mij gelooft zal leven zelfs al is hij gestorven" over het scherm glijdt, rijst Scheele op uit de aarde, het zand wijdt om zich heen verspreidend. Bij de EO moesten ze toen wel even slikken. Dat hebben ze het afgelopen jaar meer gedaan. In het programmablade Visie komen regelmatig verontwaardigde EO-leden aan

het woord die de manier waarop Peter Scheele met de bijbel omspringt alle perken te buiten vinden gaan.

"Mijn persoon staat sommigen ook niet aan. Met mijn wilde krullebol en soms een staartje, het ringetje in mijn oor en mijn leren jack beantwoord ik niet aan het patroon van EO-presentatoren. Die kritiek gaat grotendeels langs mij heen. Die komt in eerste instantie in Hilversum binnen. Maar natuurlijk hebben Henk en ik onze informatiebronnen. Zo is duidelijk dat er in het EO-bestuur verschillend over 'Peter' wordt gedacht. Er zijn een paar bestuursleden die mij echt niet zien zitten. Aan de andere kant hoorden we dat een dochtertje van een ander bestuurslid een handtekeningenactie heeft gehouden onder het motto 'Peter moet blijven'. Dat mag ik nu, maar Henk en ik hebben best in spanning gezeten of we een nieuw contract zouden krijgen. Overigens verloopt de samenwerking met de EO heel plezierig. Ze coachen mij op alle mogelijke manieren. We dienen voor elk programma een concept in. Aan de hand daarvan wordt beslist of het zal worden uitgevoerd. Als een programma klaar is wordt het nog eens kritisch bekeken, ook hoe het zal overkomen op de achterban. Het is een paar keer voorgekomen dat men een aflevering niet wilde uitzenden. Daar hebben we ons dan bij neer te leggen. Het is dan wachten op een nieuwe kans. Voor een paar in eerste instantie afgekeurde programma's is die inmiddels al gekomen. Zo mocht dat programma van dat oprijzen uit een graf eerst ook niet.'

Voor de nieuwe serie zijn nu een stuk of tien afleveringen opgenomen. "Daar zijn heel mooie bij. Zo hebben we onlangs een programma gemaakt over het onderwerp reïncarnatie. Aanhangers van die denkwijze geloven ook, dat als mensen er in hun leven niet veel van terecht brengen ze in een volgend leven als een dier kunnen terugkeren. Mensen herinneren zich onder hypnose soms vorige levens. Als dat waar zou zijn kun je ook proberen dieren onder hypnose terug te voeren naar een vorig bestaan waarin ze misschien wel mens waren. We zijn daarvoor naar het Noorderdierenpark in Emmen gegaan. Toen we ons meldden bij de secretaresse van de directeur deed zij wat zenuwachtig. Haar baas was er even niet, maar we mochten wel vast wat gaan filmen. Die directeur heeft zich niet laten zien. Wel een dierenoppasser die kwam kijken wat wij uitvoerden bij de giraffen, die ik onder grote belangstelling van het publiek probeerde te hypnotiseren met een slingerend horloge. Dat leek eerst te lukken, giraffen zijn vreselijk nieuwsgierig hoorde ik later, maar na een minuut of tien ging de giraffe er vandoor. Een dierenpsycholoog had daarvoor een duidelijke verklaring. . . dieren hypnotiseren is volgens hem onmogelijk. Maar het was een topper! We hebben veel plezier gehad om die opnamen.'

Scheele begint te lachen als we samen kijken naar zijn gesprekken met scholieren op een landweggetje bij Gouda. Het ging erom of zij in God zouden gaan geloven als Hij een teken gaf, als bijvoorbeeld de lantaarnpaal die vlak bij hen stond om zou vallen. Op dat moment zorgde Henk, die tussen de bosjes zat, ervoor dat de lantaarn langzaam ter aarde stortte. En dan die boekpresentatie. Er was een stapel dummies gemaakt van een nieuw standaardwerk 'De beste argumenten tegen Jezus' van de 'theoloogniet' P. M. Scheele. De mensen kwamen er in drommen op af om het boek, gesigneerd door de auteur, in ontvangst te nemen. Sommigen hadden niet eens in de gaten dat het op het omslag en het titelblad na blanco was. Degenen die dat wel ontdekten kregen van hem te horen dat het daar nu juist om ging. Dat was het enige antwoord op de uitdagende titel.

Peter Scheele werd min of meer toevallig EO-medewerker. "Henk Dokter, die zich bezig houdt met het maken van bedrijfsvideo's, kreeg een idee voor een televisieprogramma en zocht mij ervoor aan omdat hij me in Eindhoven aan het werk had gezien voor Youth for Christ. Dat doe ik al jaren. Met elkaar hebben we een concept uitgewerkt. Dat zag er eerst heel anders uit dan het huidige 'Peter'. We hadden bedacht dat ik in Rotterdam als lifter bij de Van Brienenoordbrug zou gaan staan met het bordje 'Hemel'. Dan vraag je natuurlijk om reacties in de geest van 'Zover ga ik niet, maar als je wat dichterbij de rijbaan gaat staan ben je er in een wip'.

Het was de bedoeling om als ik eenmaal bij iemand in de auto zat tot een gesprek te komen. Dat pakte ietwat anders uit. Ik kreeg liften genoeg, maar het was steeds hetzelfde soort mensen bij wie ik in de auto terecht kwam: vaak directeuren of zoiets van middelbare leeftijd. Dan is de aardigheid er gauw af. Ik wilde met allerlei mensen praten, vooral met jongeren. Onze conclusie was dat ik de straat op moest. Een concept voor zo'n programma hebben we aan alle omroepen toegestuurd. Ons programma is niet aan een bepaalde omroep gebonden. Bij de VPRO en Veronica zou het ook niet misstaan. Daarom hadden we niet specifiek de EO in gedachte. Integendeel, ik was in die tijd niet zo EO-achtig. Het lag er daar vaak zo dik bovenop en dat is een methode die mij niet aanstaat. Je moet mensen niets opdringen. Daarom wil ik onder geen beding een telefoonnummer achter mijn programma hebben. De EO was de enige omroep bij wie we beet kregen en ik moet zeggen dat de EO van nu wel een beetje anders is dan die van een paar jaar geleden.'

Hoe Scheele in de evangelisatie terecht kwam is een opmerkelijk verhaal. "Mijn grootvader was Nederlands gereformeerd predikant, het laatst in Arnhem. Hij heeft het erg moeilijk gehad, is op een gegeven moment zelfs de kerk uitgesmeten. Ik ben opgegroeid in Deventer in een gezin met twee broers. Mijn vader is daar nog steeds huisarts. Achteraf moet ik zeggen dat ik nogal vormelijk ben grootgebracht. Zondags (zonder morren) twee keer naar de kerk, broek keurig in de vouw en stropdasje om. Vader zat er erg achterheen dat mijn broers en ik ook eens naar Youth for Christ gingen.

Moet je weten dat hij in het bestuur zat. Na lang aandringen hebben we dat gedaan. Het was ook meteen de laatste keer. We moesten naar een film kijken die tweeënhal uur zou duren. Je kon na een minuut of vijf het einde al vermoeden. Na een half uur hebben we de benen genomen. Het was weer zo'n overduidelijke film. Dat bezwaar heb ik nog steeds tegen veel evangelisatie-activiteiten. Degenen die je wilt bereiken moet je niet met termen en begrippen om de oren slaan, waarbij ze uitroepen: 'o, waait de wind uit die hoek'. Dat hebben ze bij de EO ook te veel gedaan. Veel mensen hebben negatieve ervaringen met het **christendom**. Het is geen onbesmet gebied, maar een terrein dat vaak associaties oproept met Amerikaanse televisiedominees en brave EO-mannetjes. Als je je daarin gaat bewegen krijg je te maken met een spanningsveld. Dan is het een eerste vereiste dat je normaal doet, begrijpelijke taal spreekt en ook kunt lachen om wat je doet. Dan ontstaat er een volstrekt andere relatie tot degene met wie je in contact treedt.'

Als jongen van een jaar of elf wilde Peter Scheele zendeling worden, enthousiast gemaakt door iemand van de zendingsvelden die op school over zijn leven in Afrika kwam vertellen. Dat verlangen ebde weg. Hij verhuisde na de middelbare school naar Eindhoven (Twente vond hij te dichtbij) om er elektrotechniek te gaan studeren. "Daar ben ik na twee jaar vrij abrupt mee gestopt, nadat iemand die dezelfde studie had

afgerond me vertelde dat er op dat terrein zo veel verandert dat je drie a vier avonden in de week moet blijven studeren om bij te blijven.

Daarvan schrok ik zo dat ik er een punt achter heb gezet.' Scheele ging zich vanaf dat moment helemaal richten op het doel dat hij als zijn levensopdracht was gaan zien: anderen vertellen over de rol die het geloof in zijn leven was gaan spelen. Daarmee was hij tijdens zijn studententijd al begonnen. Na diverse opleidingen, onder meer bij Youth for Christ, werd hij beroeps. Een vetpot was dat niet. Vandaar dat zijn tv-werk ook financieel zeer welkom is. Los daarvan begon Scheele in Eindhoven een soort winkeltje annex zoete inval voor mensen die een beetje aandacht en een goed gesprek willen hebben. Op dat adres is ook de een paar jaar geleden door Peter Scheele opgerichte Jezus-Fanklub gevestigd. Die club stelt landelijk materiaal beschikbaar voor evangelisatie-activiteiten. "Door mijn televisieprogramma's dreigde dat werk in de knel te komen. Ik heb er toen mijn broer Arjan bijgehaald, die ontwerper is. Hij runt nu de winkel.'

Het is Scheeles ervaring dat de belangstelling om over religieuze zaken te praten toeneemt. "Geloven mag weer. Veel mensen die de kerkdeur achter zich dicht trokken en met een zucht van verlichting constateerden: gelukkig, dat hebben we gehad, komen langzamerhand tot de ontdekking dat die nieuwe vrijheid ook niet alles is. Dat de officiële kerken leeglopen is een niet te loochenen feit. De kerken hebben dat deels aan zichzelf te wijten. Ze hebben zich veel te lang druk gemaakt over onbenulligheden. Door onderling gekijf en de kerkscheuringen die daar het gevolg van waren verloor de kerk uit het oog waar het werkelijk om gaat. De herders vergaten dat de kudde gehoed en gevoed moet worden. Het is prachtig om mee te helpen daar verandering in te brengen, de mensen erop te wijzen dat het weer goedkomt als ze op God vertrouwen, met Hem een persoonlijke relatie aangaan.'

Peter Scheele geeft toe niet gauw met de mond vol tanden te staan, maar altijd een babbel klaar te hebben. "Dat zit kennelijk in me. Opa Scheele was per slot van rekening dominee. Mensen zijn boeiend, of ze nu gelovig zijn of niet, zich positief of negatief opstellen. Ik steek mijn mening niet onder stoelen of banken, maar ik hoef niet het laatste woord te hebben. Het enige wat ik wil bereiken is dat mensen aan het denken worden gezet.'

Peter Scheele: 'Met mijn wilde krullebol en soms een staartje, het ringetje in mijn oor en mijn leren jack beantwoord ik niet aan het patroon van EO-presentatoren.' FOTO ROB HUIBERS

34. Vrijgemaakte vrouwen mogen stil stemmen

Van een onzer verslaggevers OMMEN - Per fax had de verhinderde prof. dr. M. te Velde, hoogleraar aan de vrijgemaakte Theologische universiteit in Kampen, de synode voor het laatst gewaarschuwd, maar helpen deed het niet: voortaan mogen vrouwelijke leden in de gereformeerde kerken vrijgemaakt deelnemen aan de verkiezing van ambtsdragers.

Tot nu toe was het kiezen van ouderlingen en diakenen in de gereformeerde kerken vrijgemaakt (117 000 leden) voorbehouden aan de mannelijke lidmaten. Daarbij speelden uitspraken van de apostel Paulus een rol als: 'de vrouwen moeten in de gemeente zwijgen' en 'ik sta niet toe dat een vrouw onderricht geeft of gezag over de man heeft'.

In een dik rapport kwam een commissie die zich over de kwestie gebogen heeft, echter tot een andere conclusie. In de Bijbel staat geen duidelijk verbod van deelname van vrouwen aan de verkiezing van de kerkeraad. Bovendien regeren vrouwen niet mee, als ze mee mogen stemmen, nee, de (uit louter mannen samengestelde) kerkeraad houdt zijn eigen, leidende verantwoordelijkheid. De uitslag van de verkiezing is niet meer dan een advies, waar hij van af kan wijken.

De gereformeerde kerken vrijgemaakt discussieren al zeventig jaar over de kwestie. De laatste keer, in 1978, was de vrijgemaakte synode nog in overgrote meerderheid van mening dat 'het niet in overeenstemming is met de onderdanigheid die de Schrift de vrouw in de gemeente geeft' om aan vrouwen stemrecht te verlenen.

Maar volgens commissierapporteur ds. F. H. Folkerts was "de basis onder die uitspraak uitermate smal, te smal". Als de vrouw al niet mag spreken in het stilzwijgend stemmen, wanneer mag ze dan wel nog spreken ?!, vroeg hij zich af. En dan is er het pastorale argument. In de gereformeerde kerken vrijgemaakt zijn veel niet-gehuwde of niet meer gehuwde vrouwen (een kwart van zijn gemeente in Stadskanaal bijvoorbeeld) voor wie de kerk een substituuut is voor het gezinsleven. Zulke vrouwen willen graag volwaardig meedoen in de kerk, zonder dat ze daarbij gedreven worden door 'verkeerde' (feministische - red.) motieven, aldus Folkerts.

Hellend vlak

Hij toonde begrip voor die vrijgemaakte kerkleden die beducht zijn dat hun kerk zich met het verlenen van het actief stemrecht aan vrouwen op het 'hellende vlak' begeeft. Maar, zei hij, de gereformeerde kerken vrijgemaakt nemen hun beslissing op basis van de Bijbel, terwijl in het verleden bij de hervormden en de synodaal gereformeerden bijbelkritische argumenten meespeelden. Ook wees hij op de christelijke gereformeerde kerken die in 1968 aan vrouwen stemrecht verleenden zonder dat daarna de vrouw in het ambt volgde.

Synodelid ds. G. Boersema (Zwolle) bepleitte het aan de plaatselijke kerkeraden over te laten of ze vrouwen mee laten stemmen of niet. Gezien het feit dat de Bijbel geen uitsluitsel over de zaak geeft en omdat die 'huisstijl' van meer overlaten aan de plaatselijke kerken de vrijgemaakten niet zou misstaan. Zulke variëteit is 'ongereformeerd', brieft synodebestuurder ds. B. van Zuilekom. En ook Folkerts voelde

er niet voor. "In een zaak als deze moet richting worden gewezen. Anders zou er wel eens een oeverloze discussie kunnen ontstaan en veel spanningen in de plaatselijke kerken met alle gevolgen van dien.'

Historisch

De synode stemde daarop nagenoeg unaniem in met het voorstel. Synodevoorzitter ds. M. H. Sliggers betitelde het als "historisch'. Volgens hem is het allerm minst zo dat de vrijgemaakten hiermee de Rubicon tussen recht- en vrijzinnigheid zijn overgestoken. Maar besloot de synode dan 15 jaar geleden niet precies het tegenovergestelde? "Er zit een stukje ontwikkeling in denken in. Er is in het verstaan van de Bijbel een vooruitgang gekomen. En dat vind ik juist het mooie.'

Dat vrouwen ooit diaken (het laagste ambt) zullen kunnen worden in de vrijgemaakte kerken, sluit hij uit. Gelukkig, zegt hij, speelt die discussie ook niet in zijn kerken. "Er is geen claim van vrouwen van: 'en nu willen wij ook diaken zijn'.' Hij ziet het besluit als een teken dat de vrijgemaakten zich begeven in "een tijd van opbouw en uitbouw van het kerkelijk leven', na de jarenlange windstilte omdat eerst intern orde op zaken moest worden gesteld na de kerkscheuring van '68.

35. Hervormde kerk ontbeert draagvlak

Van onze kerkredactie AMSTERDAM - Een schouderklopje voor het trouwe hervormde kerklid, maar tegelijkertijd zorg over de vraag hoe de Nederlandse hervormde kerk in de nabije toekomst financieel op krachten kan blijven.

Met gemengd gemoed beziet ds. H. J. J. Radstake uit Soest, voorzitter van de hervormde commissie geldwerving, het net bekend geworden hervormde resultaat van de actie Kerkbalans 1993.

De trend dat een slinkend aantal hervormden (vorig jaar daalde het ledental opnieuw, met 52 000) meer geld geeft aan de eigen kerk, is ook dit jaar onveranderd. De hervormde bijdrage aan de actie Kerkbalans steeg met 2,2 procent tot 2,9 miljoen gulden. Een kleine 48 procent van de gevers gaf minder dan honderd gulden als jaarbijdrage. Terwijl vijf procent van de gevers, onder wie veel ouderen, tweederde van de inkomsten voor haar rekening nam.

Offervaardige kern

Dat die offervaardige kern klein is vindt Radstake op zich niet verontrustend. Dat is al zo sinds de actie Kerkbalans bestaat. Meer zorgen baart het hem dat de vijf procent van het huidige hervormde ledental niet de vijf procent is van tien jaar geleden.

De vergrijzing is volgens Radstake minder erg dan ze op de eerste blik lijkt.

Binnen de commissie Kerkbalans, is het een bon mot om te wijzen op de oude vrouwtjes die de Russisch-orthodoxe kerk al zo lang in leven houden. En ook vroeger was het zo dat ouderen het meeste gaven aan de hervormde kerk.

'Vergroting van het financiële draagvlak' is voor hem en secretaris ds. H. A.

Van Til al een paar jaar lang het parool. Daartoe zijn ze de afgelopen tweeëneenhalf jaar het land ingetrokken om kerkvoogdijen in fondswervingsmethodiek toe te rusten. De kerkvoogdij, die de materiele belangen behartigt van een plaatselijke hervormde gemeente, moet zich meer gaan richten op jongeren en op de 'wanbetalers', die minder dan honderd gulden per jaar voor hun kerk overhebben. Radstake en Van Til hebben intussen de helft van het land bereisd. De resultaten ervan zullen zich pas over enkele jaren aftekenen.

Onderzoek

Onderwijl voeren Van Til en Radstake ook nog een ander onderzoek uit. Ze hebben sterk de indruk dat de offervaardigheid binnen een hervormde gemeente niet alleen bepaald wordt door leeftijd of door de grootte van hoed en rand.

Radstake verwacht dat uit het onderzoek zal blijken dat de omvang van de kerkelijke bijdrage ook afhangt van de vraag of een plaatselijke gemeente een predikant heeft of niet, en of er in de gemeente problemen zijn.

Dat laat zijn lof onverlet voor al die trouwe kerkleden die nu al voor het zoveelste jaar ervoor hebben gezorgd dat de hervormde kerk, ondanks dalend ledental en inflatie, even

goed bij kas blijft zitten. Al is het dit jaar wel erg met de hakken over de sloot. Het motto voor actie Kerkbalans 1994 - 'Omdat je geeft om je kerk' - moet de emotionele verbondenheid van de hervormden met hun kerk daarom vergroten.

36. Hervormden lonken naar legaat

Van onze kerkredactie LEIDSCHENDAM - Onder hervormde gemeenten bestaat veel belangstelling voor een legaat van 6,5 miljoen gulden dat een mevrouw uit Den Haag aan de Nederlandse hervormde kerk heeft nagelaten voor 'positief orthodoxe gemeenten'.

In december vorig jaar meldde de Generale financiële raad, de hervormde penningmeester, in het blad De Kerkvoogdij hoe kerkeraden aanvragen konden indienen om van deze buit mee te delen. De ene helft van de koek (door de erflaatster bestemd voor de restauratie van kerkgebouwen in plaatsen met minder dan 100 000 inwoners) is al voor een fors deel aangesneden. Met de andere helft, bedoeld voor de instandhouding van het pastoraat, gaat het wat langzamer.

Medio vorig jaar brak de hervormde synode zich het hoofd over de vraag wat de erflaatster verstond onder 'positief orthodox'. "Zijn wij niet allemaal orthodox ?", merkte een van de synodeleden op. Nader onderzoek in de familiekring leerde de GFR dat zij met 'positief orthodox' in ieder geval niet de vrijzinnig hervormden op het oog had. Bijna een eeuw geleden was haar schoonvader als dorpspredikant betrokken bij een bittere strijd tussen rekkelijken en preciezen, een wonde die bij haar nog steeds niet was geheeld.

Anderzijds getuigden de schenkingen die ze tijdens haar leven deed, ervan dat ze het begrip 'orthodox' ook weer niet heel strak trok. Zo gaf ze onder meer aan de Wilde Ganzen van de Ikon en aan andere goede doelen "die duidelijk vergelijkbaar zijn met de midden-orthodoxie in de hervormde kerk", aldus J.

Runherd van de GFR. Kortom; gemeenten van gereformeerde-bondssignatuur, confessioneel of midden-orthodox komen wel in aanmerking, vrijzinnige gemeenten niet.

Een grappig neveneffect van de schenking is de ontdekking dat hervormde gemeenten minder beschroomd blijken om daarvoor een aanvraag in te dienen, dan om een beroep te doen op de Generale kas, die speciaal bedoeld is voor hervormde gemeenten met geldproblemen. De financiële nood moet hoog zijn, concludeert Runherd, eer een gemeente bij dit 'solidariteitsfonds' aanklopt.

Dankzij de nalatenschap is de GFR op het spoor gekomen van zaken die weliswaar niet aan de criteria van de erfenis voldeden, maar wel in aanmerking komen voor subsidie uit de Generale kas.

Plaatselijke gemeenten krijgen regelmatig legaten, voor de landelijke hervormde kerk is dat echter vrij ongebruikelijk. Aan de legaten ze wel krijgt zijn of geen voorwaarden verbonden, of ze zijn specifiek bestemd voor diakonaat of zending.

Protestantisme ; Levensbeschouwing ; Religie ; Christendom ; Erfrecht ; Recht ; Burgerlijk Recht

37. New Age jaagt mensen verder het moeras in

De auteur is hervormd predikant te Heemstede.

Het zou natuurlijk kunnen zijn dat ik als predikant met argusogen kijk naar de grote belangstelling voor New Age, terwijl de belangstelling voor het 'eigen produkt' lijkt af te nemen. Dat ik kijk naar de kraam van mijn concurrent en me zorgen maak over de drukte daar: verlies ik straks mijn klanten . . . ?

New Age vraagt om een reactie, stond enige tijd geleden in deze krant.

Daar ben ik het mee eens. Daar komt nog bij dat ik met belangstelling maar ook met groeiende ergernis heb gekeken naar de Ikon-serie 'In de zwevende hemel'.

Waarom ergerde ik me zo aan de mensen die daarin hun gedachten uitten?

Is het angst voor het onbekende? Ik kan mijn calvinistische opvoeding niet overstijgen - loslaten heet dat in kringen van New Age - en daarom verzet ik mij tegen elke vorm van nieuwe religiositeit? Ik zit vast aan mijn eigen geloofsovertuiging en ben eigenlijk veel orthodoxer dan ik zou willen en kan of wil daarom deze nieuwlichterij niet accepteren? Is het mijn eigen bekrompenheid die het verzet in mij losmaakt?

Ik heb deze mogelijke verklaringen overwogen maar geloof toch niet dat daarmee mijn verzet voldoende verklaard is. Ik heb met opzet deze redenen genoemd, omdat die vaak aangevoerd worden wanneer je je weerstand tegen New Age openlijk uitspreekt. Je bent dan al gauw een dominee die juist dat belichaamt wat New Age achter zich laat.

Ik denk dat de kerk in haar maag zit met New Age, en niet voor de eerste keer.

New Age is in feite ouder dan de weg naar Rome. Het zijn gedachten en stromingen die steeds weer opduiken op gezette tijden in de geschiedenis.

Steeds weer heeft de kerk zich moeten verhouden met deze stromingen en dat is niet altijd even fijntjes gebeurd.

Gelukkig geven we elkaar nu de ruimte in plaats van elkaar te verketteren. We zijn toleranter geworden. Mensen hebben de ruimte om te vinden "wat ze er zelf van vinden". Ook in de kerk. En toch . . . er zijn naar mijn mening grenzen.

De kerk moet New Age serieus nemen, ze kan er niet omheen. Dat kan betekenen dat je uiteindelijk stelling neemt tegenover deze stroming. Ik geloof dat het New Age denken de mens en de samenleving van nu uiteindelijk alleen maar verder het moeras in jaagt. Ik neem er stelling tegen, omdat ik geloof dat het verhaal van het **christendom** veel meer te bieden heeft dan alle esotherische theorieën uit 'de zwevende hemel'.

Dit leven

Het New Age denken past naar mijn idee precies bij de mens van deze tijd.

Allereerst vanwege het idee dat je in een beslissende tijd leeft. In dit leven gaat het gebeuren , alles wat vooraf gegaan is, was voorspel en wat erna komt is irrelevant .

Het tweede aansluitingspunt ligt in het narcisme van deze tijd. "Er is geen wereld dan die waarvan ik zelf het middelpunt ben". Er is geen tegenover, geen ander, geen overkant. Nee, alleen ik zelf besta en ik heb uiteindelijk alles zelf in de hand. Mijn leven is groei en het is mijn keuze of ik volwassen word of niet. Mijn leven is een eindeloze zoektocht in en naar mijzelf.

Het derde punt is de drang alles te verklaren en te beheersen. De levensvragen mogen geen vragen meer zijn, maar worden gevangen in een systeem waarin een doodsaaie harmonie bestaat die alle scherpe kanten van het leven weghaalt.

Vragen mogen geen vragen meer zijn en het onbekende mag niet meer onbekend zijn.

Het vierde is het eindeloze geloof in groei en vooruitgang. Zelfs Auschwitz mag in dat groeiproces een rol spelen.

Waar ik als predikant nu net geleerd heb om niet alleen vanuit het antwoord de ander te benaderen, - en dus de vraag van de ander serieus te nemen zonder meteen een antwoord te formuleren -, geeft New Age op al die vragen een antwoord, waarvan ik denk dat het daarmee de echte vragen niet serieus neemt.

Wanneer iemand bij voorbeeld zegt dat haar doodgeboren kind er zelf voor gekozen heeft om dit keer "even een beurt over te slaan", alsof het zelf gekozen heeft voor de dood, dan is dat niet anders dan wanneer je zegt: God geeft en God neemt. Dan is het weer het antwoord dat de vraag overstemt. Het verzet, de woede, het verdriet, krijgen niet de ruimte. Bovendien zou ik op deze wijze een hekel aan mijn eigen kind krijgen dat mij zo niet de kans geeft een goede vader te zijn die het beste voor zijn kind wil.

De intrinsieke waarde van het **christendom** is dat het het leven met al zijn hardheid en onverklaarbaarheid serieus neemt. Geloven is niet leven vanuit het antwoord, maar leren leven met je vragen. Uiteindelijk een dragende hand voelen die voorkomt dat je wegzakt in het moeras.

Het **christendom** is begonnen als het jodendom en komt er uit voort. Een verzetsbeweging tegen het onrecht van die dagen. Het verhaal van een God die zich onderscheidt van de goden van deze wereld door zich bekend te maken en een geschiedenis aan te gaan met een volk en mensheid. Een God die niet in vaagheid blijft steken, maar die keuzes maakt. Een God die mensen roept om wegen te gaan die dwars tegen de stroom van de tijd inlopen. Een geloof dat je uitnodigt om niet alleen naar en in jezelf te zoeken, maar het gelaat van de ander te zien en daarin jezelf te herkennen.

Alleen zichzelf

In de Ikon-serie 'In de zwevende hemel' heb ik mensen gezien en gehoord die geen ander meer zien en horen, maar alleen zichzelf. Waar blijft de ander, of de Ander, in het verhaal? Waar is de ethiek? Waar is de verontwaardiging en het verzet over en tegen de dingen die het leven kapot maken? Waar is de vraag naar de zinloosheid van gebeurtenissen die we om ons heen zien en die ons met afgrijzen vervullen? Of hoort dat allemaal bij ons groeiproces en is het daarom onschadelijk of op zijn minst goed voor onze ontwikkeling?

De kerk kan niet anders dan New Age serieus nemen. Maar wanneer dat alleen maar gebeurt door het in te lijven alsof het een nieuwe religiositeit binnen de kerken is, dan gooit zij het kind, of liever het Kind, met het badwater weg.

De kerk moet de belangstelling voor New Age serieus nemen, niet door te bieden wat New Age biedt, maar door te kijken naar haar eigen mogelijkheden en soms onvermogen om het verhaal van Jezus Christus zo te vertellen dat het mensen niet alleen op zoek laat gaan naar zichzelf, maar naar elkaar.

Het verhaal van het **christendom** heeft veel meer te bieden dan alle esoterische theorieën uit de zwevende hemel. FOTO MAARTEN HARTMAN

38. 'Evolutietheorie en bijbelse scheppingsleer vullen elkaar aan'

Eerst wat cijfers: 47 procent van alle bewoners van de Verenigde Staten gelooft dat God de mens heeft geschapen op de manier zoals dat in het Boek Genesis staat aangegeven, 40 procent denkt dat de mens via een evolutionair proces van miljoenen jaren tot zijn huidige vorm is gekomen, maar dat God daar de hand in heeft gehad, en slechts negen procent huldigt de mening dat de menselijke evolutie zich zonder goddelijk ingrijpen heeft voltrokken.

Deze resultaten van een Gallup-onderzoek uit 1991 onder een representatieve groep Amerikanen wijken sterk af van de mening die West-Europeanen bij soortgelijke peilingen laten horen. Het aantal mensen in West-Europa dat gelooft dat God iets met de schepping van doen heeft, is veel geringer. Zeker als wordt gevraagd of men denkt dat het bijbelse scheppingsverhaal letterlijk moet worden genomen.

In de Verenigde Staten hebben de kerken de evolutionaire opvattingen van Charles Darwin en Thomas Huxley dan ook lang bestreden. En met succes.

Nog in 1925 werd in Tennessee tijdens het zogenaamde Apenproces een leraar veroordeeld, omdat hij op school de evolutieleer onderwees. Pas eind jaren zestig was in alle staten het verbod op het doceren van de evolutietheorie opgeheven. In Arkansas en Louisiana werd vervolgens verordonneerd dat op openbare scholen naast de evolutietheorie ook de bijbelse scheppingsleer moest worden onderwezen. Er was in 1987 een uitspraak van het hooggerichtshof voor nodig om aan deze kerkelijk genspireerde overheidsdwang een einde te maken.

En nog steeds hebben veel Amerikaanse kerken, met name in de evangelicale en fundamentalistische hoek, tezamen een miljoenenaanhang vertegenwoordigend, grote moeite met het aanvaarden van de idee dat God de aarde en haar bewoners niet, zoals in Genesis staat, in zes dagen heeft geschapen.

Over die moeite kan Howard J. van Till ('ik kom uit een klassiek gereformeerd nest') meepraten. Als hoogleraar in de natuurkunde en de astronomie aan Calvin College in Grand Rapids, Michigan, raakte hij binnen zijn kerk, de Christian Reformed Church (400 000 leden), in opspraak na het publiceren van zijn boek 'De vierde dag' (1986). Daarin poogde hij Darwins evolutieleer te verzoenen met het bijbelse scheppingsverhaal. Fundamentalisten eisten dat de 'ketterse' hooggeleerde zou worden ontslagen, wat het universiteitsbestuur pas na een onderzoek van vier jaar weigerde. De affaire haalde de landelijke pers.

In mei 1991 aanvaardde de synode van de Christian Reformed Church een nogal tweeslachtig rapport waarin enerzijds elke dwang om de eerste hoofdstukken van Genesis letterlijk te nemen werd afgewezen, maar waarin anderzijds het 'omhelzen' van elke vorm van evolutietheorie taboe was.

Al moest dit laatste aldus het rapport niet worden gezien als inperking van verder onderzoek naar de oorsprong van menselijk leven.

Terugkijkend zegt Van Till (54), een algemeen gerespecteerd wetenschapper: "De uitspraak van de synode weerspiegelde de tweeslachtigheid die er binnen onze kerk

heerste en heerst met betrekking tot het vraagstuk van de bijbelse scheppingsleer. Overigens worstelt de Christian Reformed Church bepaald niet als enige christelijke denominatie in ons land met dit probleem.' Toch is het volgens hem van levensbelang dat alle kerken vrede sluiten met de moderne natuurwetenschappen. "Anders zal het orthodox-christelijk getuigenis zijn geloofwaardigheid steeds meer verliezen.'

Uniciteit

De reden waarom veel kerken in de Verenigde Staten zich zo fel hebben verzet en ten dele nog verzetten tegen het evolutiedenken, heeft alles te maken met de vrees dat bij acceptatie van de evolutieleer de uniciteit van de mens en diens speciale relatie tot God overboord zouden worden gegooid. Wat men in West-Europa ook massaal heeft gedaan.

Van Till: "Dat lag echter niet aan de ideeën van Darwin en van hen die na hem kwamen, maar aan de zwart-wit-manier waarop sommigen ermee zijn omgesprongen. Die heeft ertoe geleid dat de westerse naturalisten God uit Zijn eigen Schepping hebben verbannen, onder het motto: de moderne wetenschappelijke ontdekkingen hebben het religieuze concept met betrekking tot de Schepping uitgehold.'

"Als reactie daarop klampen de creationisten zich vast aan een letterlijke uitleg van de Bijbel die het echter steeds weer aflegt tegen nieuwe feiten die fysica en biologie aandragen. En dan zijn er nog degenen die krampachtig proberen de moderne wetenschap en de scheppingsleer te combineren. Dat levert uiterst gewrongen constructies op als: met de dagen in Genesis worden geologische 'eeuwen' bedoeld. Of: de Schepping voltrok zich inderdaad in zes dagen van 24 uur, maar tussen elk van deze dagen lagen miljoenen jaren. Dat krijg je als je Bijbel en moderne natuurkunde als identieke grootheden tegenover elkaar plaatst.

Zoiets loopt altijd mis. Dan gaan mensen religie en wetenschap als elkaars tegenpolen zien.'

Volgens prof. Van Till sluiten evolutietheorie en bijbelse scheppingsleer elkaar helemaal niet uit, vullen elkaar zelfs aan. "Wat echter niet wil zeggen dat je ze op elkaar kunt leggen.' Elk van beide opereert namelijk op een heel eigen niveau en houdt zich daarom met heel eigen vragen bezig. De een probeert de feitelijke gang van zaken tijdens het evolutieproces te verklaren, terwijl de ander een puur theistisch concept vertegenwoordigt dat nooit kan worden gepresenteerd als resultaat van wetenschappelijk onderzoek. Elk moet op zijn eigen merites worden beoordeeld, anders komt het, aldus Van Till, tot een enorme spraakverwarring.

Zittend in zijn verrassend kleine werkkamer, die omlijnd is door boeken en waar op een schoolbord 'onbegrijpelijke' formules staan geschreven, legt hij uit waarom. "De evolutie is een biologisch-fysisch fenomeen dat je op een wetenschappelijke manier te lijf moet gaan, terwijl de scheppingsleer zich beweegt op het terrein van geloof en religie. De schrijver van het Genesisverhaal had niet de pretentie een wetenschappelijke uitleg te geven van het ontstaan van mens, wereld en heelal. Hij wilde duidelijk maken dat er tussen God en Zijn schepping een relatie bestaat, en stelde daarbij zaken aan de orde als zonde, schuld, vergeving en heil.'

"Vandaar dat het niet opgaat te stellen dat het moderne natuurkundige onderzoek de christelijke scheppingsleer heeft vervangen. We hebben het, nogmaals, over totaal verschillende categorieën, met elk hun eigen vragen en antwoorden. Het triomfalisme

waarmee sommigen de moderne wetenschappen in stelling brengen tegen het geloof in God, is daarom even zinloos als de gretige manier waarop bepaalde groepen christenen elke nog openstaande vraag op het gebied van biologie, fysica en kosmologie als bewijs voor het bestaan van God aanvoeren. Beide reacties zijn typerend voor onze moderne cultuur die alles, zelfs God, wil vangen in de netten van de empirische wetenschap.'

Maar kun je het mensen kwalijk nemen als ze zich afvragen: zo langzamerhand zijn vrijwel alle natuurkundige fenomenen wetenschappelijk verklaarbaar, wat moet ik nog met God?

"Ik vind dat een vreemde retoriek. Het feit dat de moderne wetenschap steeds duidelijker kan laten zien dat de natuur een enorme continuïteit en samenhang bezit, wil absoluut niet zeggen dat God niet bestaat. Je kunt evengoed stellen, en volgens mij zelfs met meer reden, dat het een bewijs te meer vormt van Zijn overweldigende creativiteit.'

Iemand als Stephen Hawking, de beroemde Britse fysicus, zal het met uw stelling volstrekt oneens zijn. Hij en anderen verzekeren ons dat men in de toekomst zelfs het begin van het heelal, de 'big bang', op zuiver natuurkundige wijze zal kunnen verklaren, zonder dat God er aan te pas komt.

"Ik heb respect voor de kosmologische en astrofysische inzichten van Hawking, maar de theologische conclusies die hij eraan vastknoopt vind ik slecht onderbouwd en naef. Mensen als hij wekken de indruk dat je op den duur alles wetenschappelijk kunt bewijzen, maar dat is niet zo.'

"Dit besef dringt geleidelijk ook door tot het grote publiek. Niet voor niets hebben boeken zoals die van Fritjov Capra, een fysicus die de hedendaagse natuurkunde probeert te koppelen aan de oosterse mystiek, zulke enorme oplagen. Ze vormen het bewijs dat men zich begint te realiseren dat lang niet elk aspect van onze werkelijkheid kan worden gevat binnen de wetten van de moderne fysica.'

"Ook al zou Hawking ooit gelijk krijgen wat betreft zijn wetenschappelijke voorspelling - voorlopig is het echter nog puur giswerk - dan heeft hij daarmee nog niets gezegd over het bestaan van God. Want in de geschiedenis van het christelijk denken werd God nooit gebruikt om 'het begin' te verklaren. Vragen over de 'big bang' en over het eindig of oneindig zijn van ons heelal mogen wetenschappelijk interessant wezen, theologisch gezien zijn ze niet relevant. Daar gaat het om heel andere kwesties. Met name om de essentiële vraag: Wat is de bron van mijn bestaan?' ...God, zeggen velen. Maar ze zouden zo graag Zijn bestaan op de een of andere manier natuurkundig bevestigd zien.

"Die hoop kunnen ze wel opgeven. Het is een illusie om te denken dat we God kunnen vangen in een reageerbuis, onder de elektromicroscop, in een deeltjesversneller of via de telescoop. Zelfs als je, zoals ik, de kosmische evolutie beschouwt als een voorbeeld van Gods manifestatie in en door Zijn schepping, kan je er geen natuurkundig bewijs voor aanvoeren. Hij onttrekt zich aan elke fysische wet. De christelijke traditie noemt Hem niet voor niks 'Geest'.'

"Als we zoeken naar een manifestatie van Zijn daden moeten we kijken naar de manier waarop Hij mensen opwekt tot een geestelijke interactie met Hem, waardoor ze de zin van hun bestaan ontdekken en anders, met meer besef voor de noden van hun omgeving, in het leven komen te staan.

Want God is een creatieve kracht die zich manifesteert in de coherentie en de continuïteit die we ervaren in al het geschapene, op aarde en daarbuiten. We zijn daarbij aangewezen op Zijn genade, die ons doet beseffen dat de zin die we aan de dingen beleven, te maken heeft met een zingeving die elk begrip te boven gaat. Helemaal doorgronden zullen we Hem immers nooit. Het is uiteindelijk toch een kwestie van geloven. Dat wil zeggen: je eigen onvermogen op dit punt beseffen en desondanks op God blijven vertrouwen. Hij laat ons volkomen vrij om aarde en kosmos te interpreteren als een feit of als een gegeven feit, als de materiele werkelijkheid an sich of als een realiteit waarachter Hij schuilgaat.

Velen kiezen gretig voor de eerste interpretatie, maar of die op de langere duur wel zo bevredigend werkt, is voor mij zeer de vraag.'

Toch zijn er veel mensen die exacte wetenschappen beschouwen als de nieuwe religie van onze tijd.

"Ten onrechte. Exacte wetenschappen kunnen geen afdoende antwoorden geven op religieuze zijnsvragen. Daar hebben ze gewoon de competentie niet voor, ook nooit gehad. Met name de cruciale, ontologische vraag naar de oorsprong van al het geschapene kan geen bioloog, kosmoloog of natuurkundige beantwoorden. Zoals zij evenmin kunnen aangeven waarom het evolutieproces juist deze gang is gegaan en geen andere. Ook morele vragen kunnen door de exacte wetenschappen nimmer worden beantwoord. Wat ze wel kunnen, is ons helpen ons meer bewust te worden van de plaats die we innemen binnen geschiedenis en kosmos. Dat is al heel wat.'

Neil Armstrong op de maan: bewijs van Gods creativiteit?

39. Schudden aan de boom van het vrijzinnig protestantisme

De haren grijzen, de ledentallen slinken langzaam doch gestaag en het vrijzinnig gedachtengoed trekt niet meer. Toch brengt de crisis de vrijzinnig protestantse kerkgenootschappen in Nederland niet nader tot elkaar.

'Revitalisering', 'bewust een eigen doperse weg', of 'werken aan het imago-probleem'; het klinkt allemaal anders, maar het staat voor hetzelfde: in ons isolement ligt onze kracht. Of gloort er toch een doorbraak in de vrijzinnige oecumene?

Het was de Doopsgezinde Broederschap die begin dit jaar heftig begon te schudden aan de boom van het vrijzinnig protestantisme. Voor buitenstaanders onverwacht nam de broederschapsvergadering het besluit om eind dit jaar uit de Centrale commissie voor het vrijzinnig protestantisme te treden. Insiders hadden het al langer aan zien komen. De laatste jaren was het animo van de doopsgezinden voor het landelijk overleg van vrijzinnig protestanten tanend.

Drieëneenhalf jaar geleden verwoordde secretaris E. van Straten de reden op deze pagina: de doopsgezinden moesten maar niet meer vrijzinnig genoemd worden, zei hij. "Ondogmatisch graag, vrijzinnig liever niet."

Zijn de doopsgezinden (ruim 15 000 leden) dan van hun vrijzinnig geloof afgevallen? Dat niet; er zijn nog steeds vermaningen waar vanaf de kansel een woord wordt gebracht dat niet-doopsgezinde vrijzinnigen lyrisch stemt. Op andere plekken onderscheidt de doopsgezinde gemeente zich daarentegen nauwelijks van een doorsnee hervormde gemeente of gereformeerde kerk. Haarlem en Giethoorn worden wel genoemd als exponenten van beide vleugels. Voortgaan met en in de Centrale commissie zou een gemeente als Giethoorn van de broederschap kunnen vervreemden, is bij sommigen de vrees.

Oude papieren

Maar veel zwaarder nog weegt het dreigend verklinken van het eigen doperse geluid door een verdere toenadering tot andere vrijzinnige kerkgenootschappen. Veel doopsgezinden zouden het een verarming vinden als de doperse visie niet meer gehoord zou worden in Nederland. Want de papieren van de doopsgezinden zijn oud, even oud als die van de lutheranen en de calvinisten, de twee andere stromingen die ontstonden uit de Reformatie. Calvijn en Luther wel, maar de Nederlandse reformator Menno Simonsz niet? Die bewustheid van de eigen identiteit is de laatste jaren nog eens versterkt door de intensievere contacten met andere doopsgezinden over de grens: drie jaar geleden nog in het Canadese Winnipeg bij het congres van de Wereldbroederschap, waar Van Straten verkozen werd tot vice-voorzitter.

Het speelde allemaal mee bij de keuze die de doopsgezinden moesten maken: meedoen met het Samen op Weg-proces, opgaan in de vrijzinnige oecumene, of kiezen voor de eigen doperse weg. Het werd het laatste, op hoop van zegen dat het eigen geluid - de volwassendoop, de Tafel des Heren niet als hocuspocus maar als gedachtenismaal, de pacifistische inslag - uiteindelijk nieuwe mensen trekken zal.

Zijn de doopsgezinden met hun nadruk op eigenheid anti-oecumenisch? Van Straten, die op 1 juni met de vut ging om zich helemaal aan de Wereldbroederschap te kunnen wijden, vindt juist van niet. Oecumene is voor hem geen eenheidsworst. Hij ziet de oecumene als de dop op de grote glazen fles die pontificaal middenin zijn huiskamer staat; opgebouwd uit allerlei details en waar het zonlicht veelkleurig doorheen speelt. Een gezamenlijke inzet van de kerken voor vrede, recht en de natuur, zeker, daar moet het naartoe met de oecumene. En dat het open Avondmaal er nog niet is, acht hij stilstand. Maar een oecumene a la Samen op Weg, een heus fusieproces, daar bedankt hij feestelijk voor. Dat vindt hij geen oecumene, ja, zelfs misschien wel het tegenovergestelde ervan. Want iedereen die erbij betrokken is, raakt bezeerd. De Remonstrantse Broederschap voelt zich 375 jaar na de synode van Dordrecht opnieuw in de ban gedaan door de opnemings van de 'vijf artikelen tegen de remonstranten' in de grondslag van de SoWkerk; de gereformeerde bond en de lutheranen kibbelen met elkaar over de dubbele predestinatie; en de ontwerp-kerkorde hangt van de compromissen aan elkaar. Nee, Samen op Weg vindt hij "eerder een zich terugtrekken op het calvinisme met nog wat ruimte voor Luther dan een oecumenische beweging.'

Elders in de vrijzinnigheid wordt het SoW-proces eveneens gezien als een staaltje van hoe het niet moet. Vorige maand zegde ir. W.E.R. van Herwijnen, kersvers gekozen als voorzitter van de Remonstrantse broederschap, de hervormden, gereformeerden en lutheranen de wacht aan.

Wat hem betreft haken de remonstranten dit najaar af als waarnemer bij het Samen op Weg-proces, tenzij de Dordtse leerregels (oftewel de vijf artikelen tegen de remonstranten) uit de ontwerp-kerkorde geschrapt worden. Maar zelfs als dat wondertje mocht gebeuren, dan weet Van Herwijnen nog niet of hij wel mee samen op weg wil. Hij is er beducht voor dat het remonstrantse, vrijzinnige geluid teloor zal gaan in de mammoet-kerk. Nu kunnen de remonstranten nog de hervormde, gereformeerde en lutherse synodebesturen de les lezen vanwege hun kritiek op het wetsvoorstel gelijke behandeling. Of ze kunnen, samen met de doopsgezinden, binnen een week een boze brief sturen aan de Nederlandse bisschoppen over het Vaticaan, dat het weren van homoseksuele leerkrachten goedkeurt. Straks wordt de vrijzinnigheid op de SoW-synodevloer wellicht gecanvast door de numeriek zoveel sterkere gereformeerde bond en krijgt de Nederlandse samenleving de indruk dat het **christendom** alleen maar uit conservatievelingen bestaat. Dat beeld achtervolgt Van Herwijnen als een boze droom.

Hij zou het toejuichen als er naast de rooms-katholieke kerk en de SoW-kerk nog een ander, derde geluid zou klinken. Noem het vrijzinnig, maar het mag ook anders heten, knipoogt hij in de richting van de doopsgezinden. Hij denkt daarbij aan een bundeling van activiteiten van de vrijzinnige kerkgenootschappen; geloofstoerusting, het opnieuw opzetten van vrijzinnig jeugdwerk en studentenverenigingen, gezamenlijke beraadsdagen, en een vrijzinnig magazine. Al die activiteiten zouden prima passen in het 'revitaliseringsproces' waar de Remonstrantse broederschap (ruim 9000 leden en vrienden) sinds kort mee doende is en dat erop mikt jongeren erbij te krijgen.

Na de door de doopsgezinden aangezegde dood van de Centrale commissie voor het vrijzinnig protestantisme stelden de overgebleven drie deelnemers - de Remonstrantse broederschap, de Vereniging van vrijzinnig hervormden en Nederlandse protestantenbond - een adhoccommissie in waarin overigens ook de doopsgezinden participeerden. Deze commissie heeft een studie uitgevoerd naar de mogelijkheden voor

samenwerking op bovengenoemde terreinen. Op 7 juli presenteert ze de uitkomsten, met naar verluidt een positief advies.

Federatief verband

Gaat het van samenwerking en samenbundeling tot een samengaan? Van Herwijnen ziet het niet. Hooguit, zegt hij, komt het op den duur tot een landelijk federatief verband. Zowel praktische als inhoudelijke bezwaren staan volledige eenwording in de weg. De doopsgezinden gaan zoals gezegd hun eigen weg en het is de vraag of ze überhaupt voor samenwerking voelen; de vrijzinnig hervormden maken deel uit van de hervormde kerk; en de NPB heeft zich volgens veel remonstranten buiten de christelijke traditie geplaatst doordat ze een paar jaar geleden in haar grondslag opnam dat ze naast het **christendom** ook religieuze inspiratie put uit andere godsdiensten en stromingen. Druk van onderop tot landelijke eenwording valt niet te verwachten. Plaatselijk is er nu al veel mogelijk. Van de 45 remonstrantse gemeenten zijn er nog slechts 18 zelfstandig; de rest werkt en kerkt samen met andere vrijzinnige groeperingen.

Juist met het oog op die wenkende vrijzinnige samenwerking moet de algemene vergadering van de Remonstrantse broederschap in september duidelijkheid verschaffen, vindt Van Herwijnen. Een halfslachtige oplossing - het continueren van het waarnemerschap bij het SoW-proces - kan niet. De vrijzinnige partners willen hom of kuit. Anders past wellicht de NPB voor intensievere samenwerking, omdat hij bang is dat de remonstranten over 1, 2 jaar over de horizon zullen verdwijnen.

40. Hoofddoeken spreken geheimtaal

Bij de Evangelische Broedergemeente Amsterdam is zaterdag, in het kader van het 130-jarig jubileum van de afschaffing van de slavernij in Suriname, een koto (klederdracht) en anjisa (hoofddoek) demonstratie gehouden. Sinds de afschaffing van de slavernij hebben Surinaamse vrouwen de hoofddoek, oorspronkelijk van ongesteven katoen, ontwikkeld. De doek van ongeveer een meter bij een meter werd gesteven en in verschillende vormen gebonden.

41. 'Euthanasie ernstig gehandicapte baby's soms verantwoord'

Van een onzer verslaggeefsters LEUSDEN - In zeer uitzonderlijke gevallen kan het medisch, ethisch en moreel voor (gelovige) ouders en artsen verantwoord zijn het leven van een ernstig gehandicapte pasgeborene opzettelijk te beeindigen. Passieve euthanasie verdient in deze noodgevallen altijd de voorkeur. Maar er kunnen zich extreme situaties voordoen waarin het louter staken van een behandeling geen oplossing biedt.

Er zijn namelijk ernstig gehandicapte pasgeborenen die (voorlopig) in leven kunnen blijven zonder kunstmatige middelen - bij hen kan van passieve euthanasie dus geen sprake zijn - maar die een leven tegemoet gaan zonder enig perspectief, zonder enige menselijke kwaliteit. Gedacht moet worden aan kinderen met volledige hersenuitval, zonder nieren of met een groot aantal handicaps en afwijkingen tegelijkertijd.

Dit zijn de belangrijkste conclusies uit het gisteren gepresenteerde rapport 'Keuzen op leven en dood'. Het is samengesteld door een werkgroep van de Samen op Weg-kerken en gaat over medische, ethische en pastorale vragen rond de behandeling van ernstig gehandicapte pasgeborenen.

Het vraagstuk van opzettelijke levensbeeindiging van ernstig gehandicapte pasgeboren kinderen heeft in Nederland betrekking op een relatief kleine groep. Van de 190 000 babies die per jaar worden geboren zijn er enkele honderden voor wie de overlevingskansen zo minimaal zijn dat het beter is hun leven niet langer te rekken.

Dat dit relatief 'kleine' vraagstuk veel aandacht krijgt, vinden de samenstellers van het rapport terecht. "Het staat immers niet op zichzelf, maar houdt verband met verschillende andere actuele vraagstukken die zich afspelen op de grens van leven en dood", schrijven ze, daarbij verwijzend naar het moderne erfelijkheidsonderzoek, nieuwe geboortetechnieken, genenmanipulatie, behandeling van mensen in een onomkeerbaar coma en vragen rond (hulp bij) suïcide.

Over dit laatste onderwerp is overigens een apart rapport in voorbereiding. Zowel dat rapport als 'Keuzen op leven en dood' vloeien als vervolgoopdrachten voort uit het rapport 'Euthanasie en pastoraat', waar de drie SoW-partners zich in 1987 achter hebben geschaard. De hervormde, gereformeerde en lutherse synoden bezinnen zich dit najaar afzonderlijk op het rapport over euthanasie bij ernstig gehandicapte pasgeborenen. De besluitvorming vindt plaats in een gezamenlijke synode, volgend voorjaar.

De moeilijke vragen waarvoor de ouders van een zwaar gehandicapte baby en de artsen komen te staan zijn voor een deel een probleem van deze tijd, constateerde werkgroeplid drs. A. H. C. Melles-de Haas gisteren bij de presentatie van het rapport. "Het probleem is dat we door de vooruitgang van de wetenschap tegenwoordig zoveel kunnen. De kinderen over wie we in ons rapport spreken, gingen vroeger dood, of omdat ze te vroeg geboren waren, of omdat aan hun afwijking zeker niets te doen was."

Bij het beantwoorden van de vraag hoe lang je met een medische behandeling doorgaat, mogen naar haar mening dan ook niet alleen de technische mogelijkheden tellen, maar moet de ethische notie meewegen, dat niet alles wat kan, ook mag.

Het zijn deze ethisch-morele overwegingen die tot het nemen van keuzen dwingen. Maar om verantwoorde keuzen te kunnen maken, zijn uitgangspunten nodig. Een zo'n uitgangspunt in het rapport is dat, wanneer de te verwachten ontwikkeling van de baby (nog) erg onzeker is of als de voorspelde handicap beperkt is, alles wordt ingezet om het leven van het kind te redden.

In het hoofdstuk 'Ethische vragen in christelijk perspectief' zet de werkgroep een aantal uitgangspunten neer, die ze vindt horen bij een basale levensvisie en een basaal geloofsleven. Op de kernvraag 'mag je kiezen voor de dood' heeft zij al pratend en aftastend een antwoord geformuleerd. Niet door de bijbel te pakken en te constateren 'dat we niet mogen doden', maar door eerst de vraag te beantwoorden en vervolgens het antwoord te toetsen aan de eigen geloofsbeleving. "Met het oog op de dialoog met andersdenkenden heeft de werkgroep bewust geen exclusief kerkelijk rapport willen maken", legt de ethica drs. A. C.

Houtkoop-Faber, uit. "Het resultaat is dan ook geen christelijke ethiek of een ethisch betoog, maar een ethiek die past bij het christelijk geloof", vindt zij.

42. Secularisatie zegt lang niet alles over crisis in christendom

LEIDEN - "Het begrip secularisatie mag dan een heldere these bieden over de positie van godsdienst in de samenleving, het is niet bruikbaar voor een diagnose hoe het **christendom** in West-Europa er voorstaat.'

Deze stelling poneerde de kerkhistoricus dr. P. Raedts gisteren tijdens het symposium 'Christenen als minderheid in Nederland', dat de Leidse faculteit godgeleerdheid voor haar oud-studenten had georganiseerd.

Afgaande op de geschiedenis spreekt Raedts liever van een ontwikkeling van het **christendom** in termen van 'kersteningsgolven'. "De 4de eeuw, de 8ste en 9de, de 12de en 13de en de 19de eeuw zijn voorbeelden van zulke golven. Die zie ik als tijden waarin het **christendom** expansief was. Nu leven we in een tijd waarin de golf van het **christendom** aan het terugbuigen is. De crisis in het **christendom** is duidelijk. Uit studie van de historie kan echter niet worden afgeleid dat het **christendom** ten einde is en de secularisatie onvermijdelijk.'

Het probleem met de secularisatiethese is voor Raedts dat deze "hoog aanzet bij de ideale toestand van het **christendom**, toen de objectieve orde en de subjectieve zingeving elkaar nog dekten. Die toestand waarin sprake was van een volstrekte kosmische eenheid, ook in de maatschappij, waar de kerk de maatschappelijke instituties zin gaf en legitimeerde.' Volgens de secularisatiethese bracht eerst de Reformatie en vervolgens de Verlichting in die ideale toestand een breuk aan. De kerk wordt na de 18de eeuw een randverschijnsel en de maatschappij heeft de legitimatie van de godsdienst niet meer nodig.

Raedts' voornaamste kritiek op deze benadering is dat die vooronderstelde 'gouden tijd' waarin objectieve orde en subjectieve zingeving samenvielen, nooit heeft bestaan. "Die tijd heeft alleen bestaan in het hoofd van Duitse romantici, zoals Novalis. Het zijn die romantische gedachten geweest, die Duitse 19de-eeuwse protestantse theologen zoals Max Weber hebben vertaald in de secularisatiethese. De grote verwarring in het heden, nu blijkt het **christendom** niet homogeen blijkt te zijn, is het nadelige gevolg van zo'n hoge aanzet.'

Raedts verwijt Weber c.s. ook dat zij bij het ontwikkelen van hun secularisatiegedachte slechts een, zeer nobele vorm van ideaal **christendom** op het oog hadden, die volstrekt niet geschikt was om grote massa's mensen te mobiliseren. "Andere vormen van **christendom** werden door Weber niet gezien. Het ultramontaans katholicisme bijvoorbeeld. Hij keek niet naar die geloofsgemeenschappen, die werden gekenmerkt door een strakke leiding en organisatie en die de christenen onder de deftige burgerij - de kleine luiden - wisten te mobiliseren.'

De godsdienstsocioloog prof. dr. H. J. Adriaanse deed in zijn inleiding een poging het thema van de dag 'Christenen als minderheid in Nederland' nader te definiëren. Hij concludeerde dat er in kwantitatief opzicht niet van een christelijke minderheid kan worden gesproken. "Christenen vormen nog steeds de meerderheid, zo niet van de hele bevolking dan toch in ieder geval van alle godsdienstige en levensbeschouwelijke groeperingen.'

In 'cognitief' opzicht zijn de christenen in Nederland volgens hem echter wel een minderheid geworden. Daarmee bedoelt hij dat de denkbeelden en symbolen, die kenmerkend zijn voor de identiteit van christenen, niet meer vanzelf spreken. "Tekend voor de huidige situatie is de weerklank, die Kuiterts boek 'Het algemeen betwijfeld geloof' vindt. Deze titel en die weerklank duiden erop dat, dat christenen in Nederland zichzelf in cognitief opzicht als minderheid ervaren en het dus ook zijn.'

Minimale cohesie

Toch lijken zich ook nieuwe kansen aan te dienen. In het debat over het relativisme in het denken over recht en moraal, dat in Nederland sinds kort gaande is, blijkt, aldus Adriaanse, een maatschappelijke behoefte aan een 'minimale cohesie'. En voor de vervulling van die behoefte wordt, minister van justitie Hirsch Ballin voorop, niet zelden gekeken naar de godsdienstige en levensbeschouwelijke groeperingen.

De bijdrage van christenen zou, in de visie van Adriaanse, kunnen bestaan in het ten toon spreiden van een religieuze moraliteit. Het soort religiositeit dat hem daarbij voor ogen staat kan omschreven worden als 'het erkennen van laatste bindingen', bijvoorbeeld die van de mens aan de biosfeer - datgene waarvan hij leeft en waarvan de ondergang ook zijn eigen ondergang inhoudt.

43. 'Vervolging van Chinese kerken weer intensiever'

PEKING (DPA, UPI) - De Chinese regering heeft volgens de Amerikaanse mensenrechtenorganisatie Asia Watch het afgelopen jaar de vervolging van gelovigen verscherpt en uitgebreid. Geestelijken en leken die geen lid van een erkende kerk zijn, worden weer gevangengenomen, geïntimideerd en gemarteld.

Niet alleen houdt de staat officiële kerkelijke activiteiten nauwlettender in de gaten, maar de regering streeft er ook naar de niet erkende activiteiten te doen verdwijnen, aldus het jongste rapport van Asia Watch in New York.

De beschuldigingen van de Amerikaanse organisatie komen kort na een Chinese campagne voor een beter 'image' inzake de naleving van mensenrechten. Kortgeleden werden enkele dissidenten en geestelijken na langdurige gevangenschap vrijgelaten. Volgens Asia Watch zitten twee van deze personen echter nog steeds gevangen.

Van 56 geestelijken en leken is bekend dat zij zich in hechtenis bevinden. 36 anderen kunnen zich niet vrij bewegen. Doordat mensen bang voor represailles zijn, is het moeilijk een volledige lijst op te stellen.

Asia Watch wijt de toegenomen vervolging aan bezorgdheid van de regering over de explosieve groei van het **christendom**, vooral onder jongeren. De huidige tactiek is invallen doen tijdens godsdienstoefeningen en daarna de opgepakte mensen onder grote druk zetten. Naar schatting van de Amerikaanse organisaties zijn er tientallen miljoenen christenen lid van een ondergrondse kerk of van een huiskerk.

Er is in China "geen sprake van officiële, stelselmatige vervolging" van de ondergrondse kerk, zei ds. W. R. van der Zee, secretaris van de Raad van kerken in Nederland, in februari na een zesdaags bezoek aan dat land op uitnodiging van de Chinese kerken. Hoewel de Chinese kerken nog steeds onder druk staan, kunnen ze zich beroepen op de grondwettelijke vrijheid van godsdienst.

Van der Zee sprak met de directeur van het regeringsbureau voor religieuze zaken en met de leider van de door de regering gedoogde Chinese katholieke kerk. Hij had geen contact met leden van niet erkende kerken. Daarvoor was de tijd te kort en was hun situatie "te diffuus" .

44. Theologen: christendom en New Age zijn twee verschillende dingen

Van een onzer verslaggevers

AMSTERDAM - "Ik voel dat het oordeel klaarstaat en dat dus de tijd voor een echt gesprek nog niet is aangebroken." Met gekromde tenen had IKON-radiopastor Hans Stolp vrijdagavond in de Keizersgrachtkerk in Amsterdam een forumdiscussie aangehoord over New Age en christendom.

Toen ds. A. C. Grandia de 'Nieuwe-Tijdsdenkers' (zoals de New-Agers binnen de kerken zichzelf wel noemen) voor de voeten wierp dat er zeer bedenkelijke kanten kleven aan hun reïncarnatiefilosofieën, werd het Stolp te gortig. Grandia droeg voor uit een officiële publicatie van de Theosofische vereniging in Nederland, waarin staat dat "als een bepaald volk uitsterft, dat te maken heeft met het gedrag van dat volk". De Azteken werden als voorbeeld genoemd, maar, griezeld Grandia, even gemakkelijk had er 'joden' kunnen staan.

Stolp noemde de kritiek 'niet fair': "Ik kan met zoveel citaten zoveel dingen belachelijk maken". Maar een uitleg geven aan de theosofische visie, waar de New Age-beweging mede uit put, deed hij niet. Daarvoor zou hij vijf, zes, zeven avonden nodig hebben, zei hij.

Uitgeverij Ten Have had de discussie georganiseerd ter gelegenheid van de verschijning van haar boek 'Hier beneden is het', waarin zes protestantse theologen reageren op de opgang van het Nieuwe Tijdsdenken binnen de kerken. Kort en goed gezegd: ze achten New Age en christendom onverenigbaar met elkaar. Vrijdagavond richtten ze hun pijlen vooral op de visie binnen de New Age-beweging dat alles wat de mens overkomt in het leven - lijden, ziekte en dood inclusief - zin en doel heeft. In 1989 verloor de hervormde predikante Yolanda Voorhaar uit Brummen haar oudste dochter. Een jaar later klom ze in de pen toen ds. Stolp in HN-Magazine schreef dat de dood een opengaan is naar God, zoals een bloem zich openvouwt naar het licht van de zon. "Dit kan, dit mag zo niet gezegd worden", vond ze destijds en ook nu nog. "Mensen bloeien in hun leven open. Mensen die te vroeg sterven, worden in de knop afgebroken. Die krijgen geen kans om te bloeien."

Grandia, gereformeerd predikant in de Keizersgrachtkerk, beaamde het. Ook hij verloor een kind en las daarop een publicatie van Nieuwe-Tijdsschrijfster Aleid Schilder die aan sterfgevallen een plaats toekent in 'het grote kosmische geheel'. Een achterhaalde theologie, vond hij, en daarenboven heel onbarmhartig.

"De dood van een dierbare is een afgrijselijk iets dat je hele leven pijn doet", bevestigde Stolp. Maar hij vroeg zich af of dat alles is wat je van de dood zeggen kunt. 'Tastenderwijs' is hij op zoek naar een aantal antwoorden, omdat hij niet heen kan om zijn eigen ervaringen.

Drs. R. Maaswinkel, cursusleider bij conferentiecentrum Relief in Deventer, trok van leer tegen de Nieuwe-Tijdsgedachte dat de dood een kans is om door te groeien - met immers nog zoveel kansen in volgende levens in het verschiet. "Mensen kunnen niet

uitstaan dat het met de dood afgelopen is. Ze willen alsmaar door blijven groeien. De dood als groeikans ? De kerkhoven liggen er vol van."

Drs. H. Dane, vormingswerker bij het gereformeerd Dienstencentrum in Leusden, zag in de groeiende populariteit van het New Age-gedachtengoed een prachtkans om een nieuwe impuls te geven aan de kwaliteit waarmee kerkleden over God spreken. Door het gesprek met de Nieuwe-Tijdsdenkers kunnen christenen hun eigen geloofsgoed beter leren kennen. Maar het is niet zo, zoals Nieuwe-Tijdsdenkers wel beweren, als zouden zij de in de loop der kerkgeschiedenis onder het stof verdwenen ware uitleg van het **christendom** in pacht hebben. "De Bijbel is een ander boek dan het boek dat Rudolf Steiner (grondlegger van de antroposofie, red.) geschreven heeft. Laten we daar helder over zijn. Steiner heeft een andere God. In de Bijbel gaat het over een God die kan vloeken over de dingen die in deze werkelijkheid gebeuren. In de Nieuwe-Tijdsdenken gaat het over een God die alles wat er gebeurt een plek heeft gegeven omdat het wel zinvol zal zijn."

Onder trouwe kerkgangers leeft het Nieuwe-Tijdsdenken amper, is de ervaring van ds. R. Roukema in De Pijp in Amsterdam. Bij zijn bezoeken aan de mensen van de gereformeerde kaartenbak stuit hij wel op veel belangstelling voor New Age. Ze vinden het leuk om erover te praten, maar daar blijft het bij: in de zes jaar dat hij nu in Amsterdam staat, heeft hij nog niemand kunnen overtuigen dat in de christelijke traditie minstens evenveel zo niet meer spiritualiteit te delven is dan in New Age.

45. Vertaal Bijbel goed, en dus niet in het Neder-hebreeuws

Van onze kerkredactie

Er was eens een Nederlander met veel eerbied voor het Engels die 'yesterday's newspaper' vertaalde met 'gisterens krant' en 'it is true that she is ill' met 'het is waar dat zij is ziek'.

Die vertalingen, dacht hij, stonden dicht bij het Engels dan 'de krant van gisteren' en 'het is waar dat ze ziek is'. Dit is onzin. Een vertaling is pas zo getrouw mogelijk, als ze normaal Engels overzet in normaal Nederlands. Wat onze anglofiel uit het oog verloor, is dat je beide talen onrecht doet, wanneer je voor sommige aspecten van het Engels - bijvoorbeeld de woordenschat wel Nederlandse equivalenten zoekt, maar voor andere - bijvoorbeeld de woordvolgorde - niet.

Deze dubieuze vertaalmethode schijnt bij sommige bijbelvertalers niettemin populair te zijn. In de jongste aflevering van Psalmschrift - een reeks cahiers van dr. Kees Waaijman en drs. Laetitia Aarnink, met telkens vijf psalmvertalingen, voorzien van commentaren, overdenkingen en muziek - komen we in Psalm 44 constructies tegen als 'niet trok jij uit met onze drommen' en 'niet vergaten wij jou' (Kok, Kampen; 84 blz.-f 18,50).

Een ander voorbeeld: een Amsterdams vertaalteam komt in het bijbelboekje Ruth voor de dag met het zinnetje 'en zij namen zich vrouwen, Moabitische'. Tegen zulk Nederhebreuws protesteert, in de bundel Elementen van bijbelvertalen, de oud-hoogleraar Semitische talen dr. J. H. Hospers. De volgorde zelfstandig naamwoord - bijvoeglijk naamwoord is in het Hebreeuws gewoon, schrijft hij, en vraagt dan ook om een vertaling die in het Nederlands even gewoon is. 'Moabitische vrouwen' dus. Trouwens, 'namen zich' deugt evenmin. Onze taal heeft voor het Hebreeuwse werkwoord in kwestie 'trouwen met'. Zulke vertalingen, meent Hospers, doen niet alleen het Nederlands te kort, maar ook het Hebreeuws, want ze maken dat tot 'een linguistisch curiosum'.

Elementen van bijbelvertalen bundelt tien lezingen en voordrachten, door (oud-)hoogleraren en andere experts gehouden voor (aspirant)medewerkers aan een bijbelvertaling in het Gronings. Het boek (red. ds. K. G. Pieterman; uitg. Nederlands Bijbel Genootschap, 142 blz.-f 20) geeft iedereen die zich voor het onderwerp interesseert, veel stof tot nadenken. Zo kritiseert Hospers ook de gewoonte om een bepaald woord uit het Hebreeuws altijd en overal met hetzelfde Nederlandse woord weer te geven. Dat is net, schrijft hij, als doen alsof het Engelse to call altijd roepen betekent (He called for help), hoewel het in normaal Nederlands vaak een ander equivalent heeft, noemen bijvoorbeeld (We'll call her Diana).

Een andere medewerker aan de bundel, dr. B. Smilde, valt onder andere over het veelvuldige 'En het geschiedde ...' in sommige Nederlandse bijbels. Het Hebreeuwse equivalent van die uitdrukking was in feite niet veel meer dan een manier om een nieuwe alinea aan te geven, meent hij, en zo'n plechtige Nederlandse zinswending geeft er al te veel gewicht aan. Smilde is ook betrokken bij de herziening van de psalmberijming, in gebruik bij de evangelisch-gereformeerden in Duitsland. Vijftig psalmen die hij ervoor in

het Duits nadichtte, gaf hij bij Van Wijnen in Franeker uit: Eine andre Welt (met muziek, 96 blz.-f 19,50).

Weinig enthousiast commentaar op de vertaalmethode van de 'Amsterdamse school' bevat ook Ontmoetingen rondom de Bijbel, waarin Jan J. van Capelleveen de geschiedenis beschrijft van de in 1967 opgerichte Raad voor Contact en Overleg betreffende de Bijbel (78 blz.-f 7,50 plus verzendkosten; te best. bij het Nederlands Bijbelgenootschap, 023-22 41 00).

De RCOB is allengs uitgegroeid tot een orgaan waarin diverse bijbelorganisaties en meer dan een dozijn kerken overleggen over alle kanten van het bijbelwerk, inclusief het vertalen. Met materiele steun aan dit werk zijn die kerken overigens maar 'louwloenig', klaagt Van Capelleveen.

Hij geeft er ook curieuze voorbeelden van, hoe gevoelig bijbelvertalingen liggen in protestants Nederland. In een overzetting van het Onze Vader, in de jaren zeventig onder auspicien van de RCOB vervaardigd, stond: 'Uw wil geschiede op aarde zoals het is in de hemel' - tot misnoegen van hervormden die niet ophielden erover te klagen, "dat de volgorde van hemel en aarde was omgedraaid" .

46. Dialoog contra het superioriteitsgevoel

BOXMEER - Superioriteitsgevoel is de duistere kant van religie; de dialoog van gelovigen moet dat gevoel bestrijden. Dialoog is meer dan praten: het is een houding van luisteren naar de ervaring van God van anderen, die op hun beurt luisteren naar mijn ervaring.

Prof. D.C. Mulder, oud-voorzitter van de Raad van kerken, en al een leven van gesprek met andere godsdiensten achter zich was op Hemelvaartsdag samen met imam H. Zaid Kailani te gast bij het Landelijk Overleg van studentengemeenten in Boxmeer. Het LOS had een conferentie belegd met als thema de 'interreligieuze dialoog'. Onder de tachtig aanwezige studenten waren zo'n tien moslims en vijf joden.

"Een pittige dialoog," voorspelde dr. Mulder. "Ik heb mijn bijbel voor mij en imam Zaid zijn koran." Volgens Marjan Hanrath van het LOS is het thema populair in studentengemeenten, maar meestal nodigt men een hindoe-, moslim- of boeddhistische spreker uit. "Kennelijk is de tijd nog niet rijp voor een echte dialoog in een groep van moslim- en christenstudenten. Er is nog veel onwennigheid en wantrouwen."

Over dat wantrouwen en taaie vooroordelen spraken ook prof. Mulder en imam Zaid, in het dagelijks leven imam voor moslim-gedetineerden en ijveraar voor de dialoog met christenen. Mulder wees op de enige basis voor de dialoog, als het motto van de dag: 'mensen te zijn op aarde', die "leven in onheil en zoeken en strijden voor heil" .

Een van de grootste belemmeringen voor het gesprek noemt Mulder dat mensen hun eigen ideaal plegen te vergelijken met de werkelijkheid van de ander. "Een christen zegt: het **christendom** is vredelievend, de islam is oorlogszuchtig. En hij vergeet dat ook het **christendom** veel godsdienstoorlogen heeft gekend en dat ook de islam de salam, de vrede, belijdt. Op zijn beurt zegt een moslim: de islam is superieur, want in het **christendom** bestaat prostitutie en dat is bij ons verboden. Maar beide religies zijn tegen prostitutie en onder beide komt het voor."

Imam Zaid Kailani benadrukte dat christenen een fout beeld hebben van moslims: die zouden fanatiek zijn, fatalistisch, oorlogszuchtig. "Ik kan geen goede moslim zijn als ik niet fatsoenlijk leef, als ik geen verantwoordelijkheid neem voor mijn medemensen en de schepping niet respecteert." Het vooroordeel van christenen over 'oorlogszuchtige moslims' vond hij des te erger, omdat juist westerse christenen de (islamitische) derde wereld onderdrukken. "In de Golfoorlog ging het het Westen om geld en olie, niet om democratie," aldus Zaid. Mulder springt in, wijst op verschillende stromingen in het westen: de Wereldraad van kerken, de paus, die hun kritiek lieten horen.

Zaid verzucht: "Gelukkig wel, anders was het echt een godsdienstoorlog geworden. Voor ons Arabische christenen is de paus de big boss van de christenen; als die kritiek op beide partijen heeft, kan het geen oorlog van christenen tegen moslims zijn, vonden wij."

Voor imam Zaid eist de dialoog dat christenen hun superioriteitsgevoel laten varen: "Ik krijg pijn in mijn nek van dat alsmaar omhoog moeten kijken." "Ik zal het proberen," zegt Mulder, "maar ik vind dat superioriteitsgevoel bij moslims en hindoes ook. Laatst las ik: een katholiek is OK, een vroom katholiek is geweldig, want die maakt kans in zijn volgende leven hindoe te worden."

47. 'De secularisatie in West-Europa gaat door'

AMSTERDAM - Ook al blijkt volgens een recent internationaal onderzoek dat in veel Westeuropese landen het geloof in God sterker is dan ooit en dat zelfs in Nederland nog altijd ruim de helft van de bevolking in het opperwezen gelooft, toch schrijdt de secularisatie in ons land en in de rest van West-Europa voort.

Gerard Dekker, godsdienstsocioloog aan de Vrije Universiteit, kan er niets anders van maken, als hij de koele cijfers bekijkt. En dat komt echt niet doordat we het elkaar aanpraten, zoals een ingezonden brievenschrijver in Trouw onlangs opperde.

Maar er is ook een kentering. "Want wie had in de jaren tachtig kunnen denken dat we in de jaren negentig weer tamelijk onbevangen over godsdienst zouden praten."

Dekker heeft er een hard hoofd in dat jongeren van nu later, bijvoorbeeld als de dood in het vizier komt, de weg naar de kerk weten te vinden. "Er groeit in Nederland een generatie op die niets weet van de kerk of het **christendom**. Wie Jezus was, of Mozes, welke betekenis de Bijbel heeft, het is ze niet bekend. Het is daarom niet te verwachten dat deze generatie later alsnog de band met de kerk zal aanhalen."

Verzwakking

"Getalsmatig gezien beleeft het **christendom** in Nederland en in de rest van West-Europa, inderdaad een behoorlijke verzwakking", vervolgt Dekker, gevraagd naar de ernst van de secularisatie.

"Ieder jaar zeggen meer Nederlanders dat ze geen lid zijn van een kerk. Uit onderzoek, verricht door de universiteit van Nijmegen, blijkt dat inmiddels 54 procent van de Nederlanders zegt niet tot een kerk of geloofsgemeenschap te behoren, waarmee kerkelijke gelovigen voor het eerst een minderheid zijn. Jaarlijks daalt hun aantal met een procent."

Maar met het aantal kerkleden verdwijnt nog niet het **christendom** uit de cultuur, daarvoor zit het te diep in de Nederlandse bodem. Het calvinisme blijkt zelfs uit de wijze waarop christenen afscheid nemen van de kerk als instituut. Dekker: "In Duitsland en de Scandinavische landen blijven christenen die niet meer naar de kerk gaan toch lid. Nederlanders die geen heil meer zien in de kerk zeggen hun lidmaatschap op. Typisch calvinistisch: heel consequent."

Als godsdienstsocioloog onderzoekt Dekker de reikwijdte van godsdienst in de samenleving, en dat is wat anders dan de individuele gelovigheid van de burgers van die samenleving. De invloed van religieuze instituten op het openbare leven neemt af. Het geloof trekt zich in Nederland hieruit terug en wordt meer en meer een persoonlijke zaak.

Maar als betrokken onderzoeker (Dekker is zelf gereformeerd) is hij ook nieuwsgierig naar het lot van de kerkverlaters; geloven zij nog wel of niet meer. En is ook dat in kaart te brengen ?

Want met de getalsmatige afbrokkeling is nog niet gezegd dat mensen ongelovig zijn. Weliswaar kunnen steeds minder mensen zich vinden in klassiek geformuleerde uitspraken over een leven na de dood, de invloed van God op ons leven, de Vader-zoon-verhouding tussen God en Jezus en de Bijbel als Gods Woord, maar buiten dit orthodoxe **christendom** zijn er nog een andere vormen van gelovigheid.

"Denk maar aan de islam; nu is zo'n 3 a 4 procent van de bevolking moslim. Als de ontwikkeling zo doorgaat, die berekening heb ik wel eens op een kladje gemaakt, zijn er in het jaar 2000 meer moslims in Nederland dan gereformeerden."

En dan zijn er vele min-of-meer christelijke groeperingen buiten de kerken, maar die vormen volgens Dekker in elk geval kwantitatief geen tegenwicht voor wat de kerk heeft verlaten. Evenmin heffen ze de maatschappelijke secularisatie op, de afnemende invloed van het **christendom** op het openbare leven. "t is allemaal prive," verzucht Dekker.

Dat laatste spoort met de constatering van bovengenoemd internationaal onderzoek, namelijk dat in de vroegere communistische landen wel een duidelijke opleving van geloof valt te constateren, maar geen massale terugkeer naar de kerken.

De gereformeerde godsdienstsocioloog is geen aanhanger van de kreet 'Geloven kun je ook wel (of: beter) buiten de kerk'. Hij is ervan overtuigd dat geloven als individuele bezigheid uiteindelijk ten dode opgeschreven is. "In mijn ogen is de kerk nodig om een geloofsovertuiging in stand te houden. Geloof kun je immers niet bewijzen, dus je hebt een omgeving nodig die je steunt."

Sociale contacten

Dat God zich, geheel buiten instituten om, aan individuele mensen zou openbaren is volgens Dekker niet mogelijk. Voor een bekering zijn sociale contacten onmisbaar. "Je hebt een groep nodig om God te horen roepen en een zekere kennis om een goddelijke ervaring als zodanig te benoemen. Samuel bijvoorbeeld had Eli daarvoor nodig. Alleen wie iets van God weet kan een ervaring als een Godservaring duiden. Een ander zal zeggen dat hij zich high voelde. Ik durf stellig te beweren Maria nooit aan mij als protestant zal verschijnen, domweg omdat ik niet in haar geloof."

Door de jaren heen ziet Dekker ook zijn eigen vak veranderen, juist door de ontkerkelijking. Vroeger kon op grond van iemands geloof tot in details zijn opvattingen en gedrag vastgesteld worden. (Katholieken hadden een piano, dronken bier en kozen bij precaire bevallingen voor het leven van het kind, terwijl gereformeerden het harmonium bespeelden, jenever dronken en in noodgevallen het leven van de moeder lieten voorgaan.) Nu zijn deze verbanden diffuus.

De tegenwoordige godsdienstsocioloog is geïnteresseerd in de samenhang tussen het geloof in een hiernamaals en bijvoorbeeld crimineel gedrag. Is een gelovige jongere minder dan zijn gesecculariseerde leeftijdgenoot geneigd een bushokje in elkaar te trappen?

Mede in verband hiermee geeft Dekker toe de ontkerkelijking te betreuren. (Na enige aarzeling): "Ja, ik vind het wel erg dat de kerken aanhang verliezen. Levensbeschouwing is belangrijk, het geeft mensen zin, richting, ordening in hun leven. Ik ga ervan uit dat traditioneel christelijke noties als gerechtigheid, respect en het opkomen voor de

zwakken, goed zijn voor de mens en de mensheid. Dergelijke begrippen kunnen alleen door groepsvorming behouden blijven.

Ik betreur de afbrokkeling van het kerkelijke geloof en vermoed dat het slecht is voor de samenleving. Met minister Hirsch Ballin zie ik dat bepaalde waarden minder vertegenwoordigd zijn dan vroeger: waarden als mijn en dijn, de waarde van een mensenleven. Mensen worden neergeschoten voor 300 gulden. Nu weet ik wel dat veel van deze gegevens op registratie vastzit, maar toch. Je hoort weinig meer spreken over het algemeen belang; het is allemaal individueel en deelbelang. En het wordt geaccepteerd"

Nostalgie

Hem ontglipt het woord nostalgie. "Het was toch niet zo'n gekke tijd. Maar dat gevoel helpt me weinig. Ik zou niet terug kunnen als ik al zou willen, maar ik wil niet. Weliswaar was er toen meer helderheid en duidelijkheid en wist je waar je voor stond, maar we zijn dankzij de ruimere bijbeluitleg ook veel rijker geworden. Het was een bevrijding dat we niet meer hoefden geloven dat de wereld in zes dagen was geschapen. De opvatting dat Genesis een loflied op de Schepping en de Schepper is, heeft me verrijkt."

Verdwijnt het gereformeerde volksdeel? Wijs geworden waagt Dekker zich niet meer aan lange termijnvoorspellingen over de ontwikkeling van gelovig Nederland.

Verwijzend naar het onderzoek van drs. Marthy P. Veerman, eveneens verbonden aan de VU, wil hij wel met enige slagen om de arm, zeggen dat gereformeerden niet zullen verdwijnen en de christelijke godsdienst evenmin. "Daarvoor is er teveel leven aan de rand van de kerken en daarvoor is het **christendom** in cultureel opzicht te diep in de samenleving gedrongen. Wel staan de kerken voor een ongelooflijk diep dal" .

Gerard Dekker: "Kerken staan voor een ongelooflijk diep dal" . FOTO PATRICK POST

48. 'Samen op Weg' moet voor jaar 2000 voltooid zijn

De auteur is lid van de kerkeraad van de Ichthuskerk in Voorthuizen en gepromoveerd op het proefschrift 'Oecumene als praktijk en probleem; een vergelijkende sociologische beschouwing van hervormd-gereformeerde verhoudingen in Nieuw-Guinea en Nederland.

Kennisnemen van het verleden, bestuderen van de geschiedenis, brengt een mens in aanraking met zijn wortels, waardoor hij zich zelf beter kan leren verstaan.

Deze waarheid ervoer ik de afgelopen dagen bij het lezen van 'Het wonder van de 19e eeuw' van dr. H. Algra. De in 1982 overleden Henrik Algra beschrijft daarin met veel liefde het ontstaan van de kerken van de Afscheiding in de vorige eeuw en hoe het merendeel van deze gemeenten zich in 1892 verenigde met de kerken van de Doleantie tot de Gereformeerde Kerken in Nederland. Algra maakt de pijn in de beginperiode van de afgescheiden gemeenten over het hen aangedane onrecht navoelbaar. Hij beschrijft zijn intense vreugde over het samengaan van 1892 en de bittere teleurstelling over de scheuring in de oorlogsjaren bekend geworden als de Vrijmaking.

Schrijvend over de Doleantie merkt hij op: "Kerkelijke conflicten leiden tot wonden, die lang blijven schrijnen. De wonde is het grootste geweest in plaatsen, waar de rechtzinnige gemeente in tweeën is gegaan, dwars door de families heen." In zulke plaatsen kwamen twee groepen tegenover elkaar te staan, die in rechtzinnigheid niet voor elkaar onderdeden. Met alleen dit verschil, dat de ene groepering verschil van inzicht over de belijdenisgeschriften een reden tot kerkscheuring vond, terwijl de andere dit afkeurde en de bestaande Hervormde Kerk dus trouw bleef.

Herinneringen

Toen ik de zojuist gememoreerde passages in het boek van Algra las doemden beelden en situaties uit mijn jongensjaren op. Gesprekken bij mijn grootvader thuis in de Zuidwesthoek van Friesland; gesprekken met ooms en tantes. Mensen, nauw betrokken op kerk en maatschappij. Voluit hervormd, rechtzinnig, met een enkele gereformeerde in de familie, wat de gesprekken verhevigde. Meepraten kon je nog niet. Woorden en klanken hoorde je, die je opgenomen moet hebben, zoals de grond regendruppels opneemt. Het ging vaak over Dolerenden en Modernen. Je kreeg het gevoel je voor beiden in acht te moeten nemen. Voor Dolerenden, omdat ze alles beter deden of wisten; dat zelf althans meenden. Voor Modernen, omdat die in gevaar brachten, of konden brengen, wat heilig was. Als het gesprek een politieke wending nam ging het over Anti's en de CH. Persoonsnamen die je vaak hoorde, moesten wel slaan op mensen van formaat, wat je later via literatuur zelf kon vaststellen: Kuyper en Hoedemaker. Na jaren besef je wat die ervaringen voor je betekend hebben. Een stuk vorming voor de rest van je leven.

En nu zijn de Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken bezig samen op weg te gaan. In een aantal plaatsen heeft dit samengaan al vorm gekregen in een federatief verband. Ook in het dorp, waar mijn grootvader woonde. Landelijk moet het proces zijn beslag nog krijgen; naar het heet in de komende paar jaar. Lutherse doen mee in het proces; remonstranten zijn betrokken vanuit een waarnemerspositie. Lijnen van vijf eeuwen kerkgeschiedenis komen bij elkaar. Zal de twintigste eeuw ook nog een

wonder te zien geven in de vorm van een kerkelijke hereniging op landelijke schaal? Plaatselijk en regionaal geeft het proces grote tempoverschillen te zien. Het grootste struikelblok lijkt de Gereformeerde Bond. Recent waren er gesprekken van de hervormde synode en van het moderamen van de gereformeerde synode met de Bond.

Dat de Gereformeerde Bond opvattingen huldigt, die geen gemeengoed zijn in de Nederlandse Hervormde Kerk is sinds lang bekend. Dat kan tot pijnlijke situaties aanleiding geven. Zelf ben ik lid van een hervormde deelgemeente in een regio en classis, die overwegend het stempel van de Gereformeerde Bond dragen.

Het afgelopen jaar werd ik door de deelgemeenten in de classis voorgedragen als ouderling-primus naar de provinciale kerkvergadering. Het schrijven, waarin de classis mij bericht deed van mijn benoeming vermeldde, dat de door de deelgemeenten voorgedragen ouderlingtertius niet benoembaar was. De persoon in kwestie was een vrouw. Waarop ik liet weten mijn benoeming niet te kunnen accepteren. Door dat wel te doen zou ik meewerken aan het weren van vrouwelijke ambtsdragers. Correspondentie met classis en PKV, die zich over meer dan een half jaar uitstreckte, mocht niet baten. De vertegenwoordiging van de deelgemeenten in de PKV is intussen geregeld in overeenstemming met de meerderheidsopvatting binnen de classis.

Formeel lijken kwesties als deze nog een intern-hervormde aangelegenheid. Maar in het perspectief van het Samen op Weg-proces zijn ze meer dan dat. Kan de Gereformeerde Bond dit alleen maar als bedreigend ervaren, of is er ook een andere mogelijkheid? De zelfde vraag kan gesteld worden in verband met de belijdenisgeschriften.

Nieuw-Guinea

Meer dan dertig jaar geleden bleken hervormden en gereformeerden al goed samen te kunnen gaan in een kerkverband. Ambtenaren en onderwijzers van protestantse origine uit Holland maakten in het toenmalige Nederlands Nieuw-Guinea deel uit van de Nederlands sprekende classis van de Geredja Kristen Indjili of Evangelisch Christelijke Kerk. Niet alleen het klimaat in letterlijke zin, ook het geestelijke klimaat in Nieuw-Guinea was heel anders dan in Nederland. Hervormd-gereformeerde verschillen, destijds in ons land nog breed uitgemeten, speelden daar niet of nauwelijks een rol. Men had daarbij niet alleen het gevoel het wezenlijke van geloof en kerk-zijn te behouden. Niet zelden leefde het besef aan dat wezenlijke meer toe te komen. De levensbeschouwelijke context en 'infrastructuur' van kerkelijk Nederland was ver weg; zeker een groot deel daarvan. De confrontatie met een achtergebleven gebied in opbouw droegen daartoe natuurlijk sterk bij. Terug in de kerkelijke structuren van Nederland voelde men zich niet zelden ontheemd.

Inmiddels is in ons land een situatie ontstaan, die een niet geringe gelijkenis vertoont met het zojuist beschreven geestelijke klimaat in het toenmalige Nederlands Nieuw-Guinea. Ook hier is de kerkelijke context nu een totaal andere dan 30 of 40 jaar geleden. Een complex van processen heeft dat veroorzaakt. Gedacht moet hier worden aan de enorme invloed van de media. Nederland, en de kerken daarin, zijn deel geworden van een global village.

Te denken valt ook aan de snelle groei van de mobiliteit, aan processen als individualisering en, ook binnen kerken, een verminderde betekenis van gezag en hiërarchie. Evenals de moderne burger laat ook de gelovige van deze tijd zich steeds

minder de wet voorschrijven. Wat niet betekent, dat hij dus losgeslagen is van God en gebod, maar hij wil steeds meer zelf uitmaken wat hij gelooft, betwijfelt, of niet gelooft.

Kerken hebben altijd de spanning gekend tussen het vastleggen en verder schrijven van het evangelie. Enerzijds het hechten aan de traditie, het bewaren van het pand, de formuleringen en geschriften ons door vroegere generaties overgeleverd. Anderzijds de diepgevoelde behoefte de eisen van het evangelie te vertalen naar de toekomst, die al begonnen is. Door ontwikkelingen als zojuist aangeduid worden kerken meer dan ooit geconfronteerd met de roep om gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping.

Hoe lang is het nog verantwoord om een belangrijk deel van de kerkelijke energie te investeren in problemen van eenwording of samengaan? Deze eeuw duurt niet lang meer. Dat aantal jaren lijkt het maximum aan tijd ons toegemeten om het ontwerp van Samen op Weg te realiseren.

49. Bevriezen Samen op Weg voorkomt veel ellende

Van onze kerkredactie

AMSTERDAM - Geen gefuseerde kerk, van hervormden, gereformeerden en lutheranen, maar handhaving van de bestaande situatie in het Samen op Wegproces, waarbij de gemeenten die plaatselijk al in een federatie samenwerken gewoon onder de bestaande 'tussenorde' blijven functioneren.

Dit bepleit ds. M. J. Aalders, gereformeerd predikant in een gefedereerde gemeente te Amstelveen, in het Centraal Weekblad van deze week in een reactie op eerdere voorstellen van oud-synodevoorzitter ds.

Overeem om als gereformeerden allemaal maar gewoon hervormd te worden.

Ds. Aalders vraagt zich af de bestaande structuren niet te taai zijn, om, wanneer gereformeerden eenmaal massaal zijn overgekomen, de hervormde kerk van binnenuit te laten veranderen.

Volgens hem is ook de Gereformeerde Bond gebaat bij een handhaving van de bestaande situatie. Bij een massale intocht van gereformeerden zal de pijn van de Bond als minderheidsgroepering alleen maar versterkt worden, aldus de predikant.

50. Leden werven is een kwestie van overleven

GRONINGEN - Onbekend maakt onbemind, zegt het spreekwoord. Dat gaat volgens dr. F. de Lange ook voor de kerk op. Sterker nog, de kerk is voor buitenstaanders zo onzichtbaar geworden dat ze zelfs niet meer onbemind is.

Die onzichtbaarheid speelt de kerk flink parten, denkt hij. "Als je niet weet dat een bepaald produkt bestaat, koop je het ook niet. Het valt me ook op dat mensen die in geen jaren een kerk van binnen hebben gezien, de meest archaische voorstellingen hebben van wat daar binnen gebeurt. Als ze horen dat daar normaal Nederlands gesproken wordt, zijn ze onthutst."

Vandaag houdt De Lange (38) aan de gereformeerde Theologische universiteit in Kampen zijn inaugurele rede als hoogleraar evangelistiek. De term 'evangelistiek' (evangelisatiekunde) dekt al jaren niet meer de lading. Illustere voorgangers van De Lange als Gerard Rothuizen en Okke Jager verbreedden het vak tot 'cultuurtheologie', waarbij - naast de vragen rond evangelisatie - de spanning tussen geloof en ongeloof aan bod kwam, de dialoog tussen de kerk en de westerse cultuur, en de leer van de verdediging van het geloof (apologetiek). Maar de naam 'evangelistiek', in de vorige eeuw bedacht door de gereformeerde aartsvader Abraham Kuyper, bleef dezelfde. Terecht, vindt De Lange. Want, "je moet zuinig zijn op je tradities. Zo lang je die tradities maar kunt verantwoorden" .

In weerwil van de hoogleraarspost zijn de gereformeerde kerken vanouds helemaal niet zo evangeliserend ingesteld. De gereformeerde kerken waren allereerst een kerk van de emancipatie; het bewerkstelligen van de maatschappelijke gelijkstelling van de 'kleine luyden'.

'Knappe koppen' gingen de politiek in of de wetenschap, terwijl het evangelisatiewerk werd verricht door hobbyisten. Dat kwam mede door de gereformeerde theologie, waarin de uitverkiezing door God sterk werd benadrukt. "Of God mensen roept, dat is Zijn zaak" , vat De Lange het bondig samen. "Lange tijd was in de gereformeerde kerken een gevelegd gezegd: 'de kerkdeuren staan toch elke zondag open'. Je hoefde het werk van God nog niet eens dunnetjes over te doen."

Opgedrongen

Gereformeerden kunnen daarom goed meevoelen met buitenkerkelijken die bij het woord 'evangelisatie' het idee hebben van iets dat wordt opgedrongen, zegt De Lange. Toch is hij niet wars van de verkondigende betekenis die evangelistiek en evangelisatie oproept. "Evangelisatie is voor mij het bevrijdend ter sprake brengen van God temidden van de hedendaagse cultuur, over God praten met mensen die eigenlijk niets meer van God willen weten. Wel vind ik dat je die traditie moet oprekken: die mensen die van God vervreemd zijn, zouden we zelf wel eens heel goed kunnen zijn. De evangelisten van weleer zijn nu zelf evangelisatieobject geworden."

Hij raakt daarmee aan wat hij noemt "het dilemma" van de voorgangers in de grote kerken. Tot ver na de tweede wereldoorlog hadden de kerken het allemaal helder op een rijtje wat evangelisatie aangaat. In de zondagse kerkdienst verwachtten kerkleden van

de dominee of pastoor 'vaste spijs', terwijl buitenkerkelijken 'melk' en 'wittebrood' kregen voorgezet. Nu is die grens veel diffuser. De Lange heeft de ervaring dat hij in veel kerkdiensten aan evangelisatie moet doen in plaats van aan geloofstoerusting. In de kerkbanken zitten naast paulinische geloofshelden tegenwoordig twijfelende Thomassen, die het ABC van het christelijke geloof opnieuw moeten leren spellen, omdat ze met het aap-nootMies van de catechisatieles van vroeger niet meer uit de voeten kunnen.

Dat de gereformeerden, die vroeger erom bekend stonden dat ze het in gelovig opzicht allemaal zo zeker wisten, in een geloofscrisis zijn beland, wijt De Lange aan de secularisatie. "Die maakt geen halt bij de kerkdeuren", juist niet bij de gereformeerde kerkdeuren die na de tweede wereldoorlog openzwaaiden naar de wereld toe. "Bij de kerkgenootschappen die zich nog steeds isoleren van en zich beslist niet aan willen passen aan de cultuur, komt de secularisatie hoogstens druppelsgewijs binnen. Maar in de kerken die open zijn naar de cultuur, komt de secularisatie kolkenderwijs door die open vensters binnen."

Dat betekent overigens niet dat zulke open kerken automatisch zullen leeglopen, totdat het laatste kerklid het licht uit moet doen. De Lange verfoeit zulk "crisisdenken", die "begrafenisstemming", die hij in de kerk wel vaker bespeurt. Secularisatie is volgens hem beslist niet een onomkeerbaar proces, noch een wetmatigheid. "Secularisatie is een cultuurverschijnsel en cultuur is zo onvoorspelbaar als wat." En hij ziet ook tekenen die erop duiden dat de secularisatie niet het laatste woord zal hebben. "Heel wat mensen hebben moeite om het in hun bestaan te rooien, niet alleen maatschappelijk, maar ook qua identiteit."

Maar aangezien een zwaluw nog geen zomer maakt, moet de kerk zich vooralsnog inpakken voor de winter, naar strikt recept van de godsdienstsociologen die met hun statistieken en grafieken exact kunnen uitrekenen wanneer bijvoorbeeld de gereformeerde kerken ophouden te bestaan. (Deze week werd bekend dat vorig jaar de gereformeerde kerken weer bijna tienduizend leden verloren - red.) De kerk zal slinken tot een kleine actieve kern met een grote groep randkerkelijken eromheen, schetst De Lange het godsdienstsociologische toekomstperspectief. Ze zal zich daarop moeten instellen en ruimte moeten leren bieden aan mensen die niet meer het hele geloofspakket willen, maar af en toe wat uit het kerkelijke aanbod snoepen.

Het moet dus uit zijn met alle gemopper en wenkbrauwfronsen in de kerk over de 'graascultuur' en 'consumptiegeest' van de moderne mens. "Daar moeten de kerken niet hun neus voor ophalen, maar voor zulke mensen gewoon klaar staan om ze te helpen bij hun zoektocht naar zin."

Mag de kerk, om het ledenverlies tegen te gaan, ook aan ledenwerving doen? Lange tijd gold dat, onder het mom van 'zieltjeswinnerij' in de grote kerken als taboe. De Lange heeft er daarentegen geen moeite mee. Niet omdat hij gelooft dat anders buitenkerkelijken naar de hel zouden gaan of zo, nee, voor hem is het simpelweg een kwestie van overleven.

Wil de kerk als instituut blijven bestaan dat aan volgende generaties de christelijke traditie doorgeeft "die een schat aan woorden biedt waarmee mensen hun leven kunnen beschrijven", dan ontkomt ze niet aan ledenwerving. Met als 'unique selling-point' dat het **christendom**, als het goed is, mensen helpt "om meer mens te worden", citeert hij de hervormde theoloog Van Ruler.

"Maar mijn theologische uitgangspunt is niet dat er buiten de kerk voor mensen geen heil zou zijn. Dan ben ik toch weer heel gereformeerd en zeg ik: Hij gaat zijn eigen wegen met mensen."

51. Eerste complete Bijbel in het Albanees

In opdracht van de organisatie Open doors vervaardigt drukkerij Jongbloed in Leeuwarden 50 000 bijbels in het Albanees. Twee jaar geleden werd hier het Nieuwe Testament in deze taal gedrukt. Op 14 mei wordt het eerste exemplaar in Albanie gepresenteerd. FOTO PETER WOUDA

52. Het is onbegrijpelijk dat de kerken stilzwijgend ...

Het is onbegrijpelijk dat de kerken stilzwijgend reageren op de wet gelijke behandeling en op de wettelijke regeling voor euthanasie, vindt het hoofdbestuur van de gereformeerde bond in de Nederlandse hervormde kerk. In een appelbrief doet de kerkeraad van de Noorderkerkgemeente in Amsterdam, (een Bondsgemeente), samen met het hoofdbestuur een oproep aan hervormde en andere kerkelijke gemeenten en aan christelijke organisaties, de Eerste Kamer te vragen de wet gelijke behandeling te verwerpen.

53. Kerkband christelijke gereformeerde jeugd is duidelijk verslapt

DORDRECHT (ANP) - Tien procent van de christelijke gereformeerde jongeren voelt zich van de kerk vervreemd. Een op de vijf voelt zich niet thuis in de gemeente en maar iets meer dan de helft noemt het **christendom** als de enige ware godsdienst. De helft heeft geen grote problemen met euthanasie, sport op zondag en ongehuwd samenwonen.

Dat zijn enkele resultaten van een onderzoek onder 178 christelijke gereformeerden tussen 17 en 25 jaar. Het onderzoek is uitgevoerd door dr. J. van der Wal, lid van de landelijke commissie voor het contact met de kerkjeugd van de Christelijke Gereformeerde Kerken (76.000 leden).

Zeventig procent van de ondervraagden gaat op zondag twee keer naar de kerk en 20 procent een keer. Eveneens 70 procent zei zichzelf als lid van de kerk te beschouwen, terwijl 20 procent aan het lidmaatschap twijfelde, of zoals Van der Wal het noemt, "op drift" is.

Van der Wal constateert dat jongeren godsdienstig actiever zijn naarmate het om aangeleerde gewoonten gaat, zoals het meebidden aan tafel. Wordt van de jongeren meer inspanning verwacht, dan neemt het percentage sterk af. Zo leest 51 procent vaak in de bijbel, maar kijkt slechts een op de vijf jongeren dikwijls andere religieuze lectuur in.

De ondervraagden relativeren de relatie tussen kerk en geloof. Zo is een derde het min of meer eens met de stelling dat men ook zonder de kerk kan geloven en vindt minder dan de helft de kerk "heel belangrijk" voor zichzelf. Minder dan de helft van de ondervraagden laat bij de keuze van een studie, vrienden of vriendinnen of de vrijetijdsbesteding het geloof zwaar meewegen.

Tweederde van de ondervraagden wijst in overeenstemming met de leer van de Christelijke Gereformeerde Kerken een homoseksuele leefwijze af. Iets meer dan de helft vindt euthanasie verkeerd.

Van der Wal waarschuwt dat zijn onderzoek nog een geflatteerd beeld geeft. 57 jongeren weigerden aan het onderzoek mee te werken. Bij navraag bleek dat zij niet meer tot de kerk behoorden of er afstandelijk tegenover stonden.

Protestantisme ; Levensbeschouwing ; Religie ; **Christendom**

54. Pastoraal werkers willen hun positie in synode bespreken

USQUERT (ANP) - De vereniging van pastoraal werkers binnen de gereformeerde kerken in Nederland heeft het overleg met het deputaatschap (landelijke commissie van deskundigen) toerusting en opleiding opgeschort.

De pastoraal werkers verlangen overleg met het synodebestuur over de positie van de 200 pastoraal werkers in de nieuwe Samen-opWeg-kerk.

Hun vereniging verwijt het deputaatschap dat het niets heeft gedaan om de pastoraal werkers een plaats te geven in het Samen-op-Wegproces.

De deputaten zouden de pastoraal werkers beschouwen als 'tijdelijke krachten', voor wie in de Samen-opWegkerk geen plaats is. In de concept-kerkorde van de SoW-kerk komen de pastoraal werkers niet ter sprake.

Pastoraal werkers vervullen dezelfde taken als een predikant met uitzondering van de ambtsbedieningen, zoals het doopsel.

55. Vertalers streven naar een nieuwe Statenbijbel

AMSTERDAM - "De verzenen tegen de prikkels slaan" , "gelijk een hond tot zijn uitspuwsel wederkeert" , "gij zult de dorsende os niet muilbanden" ; het is maar een kleine greep uit de overvloed aan spreekwoorden en gezegden die de Nederlandse taal dankt aan de Statenvertaling van 1637.

Als het aan dr. S. J. Noorda ligt, wordt de oecumenische bijbelvertaling, waar onlangs het startschot voor is gegeven, net zo'n "monument van de Nederlandse taal" als de Statenvertaling. "Met de nieuwe vertaling hebben we de ambitie, de standaardrol over te nemen die de Statenvertaling nog heeft in de Nederlandse taal en cultuur." Want, hoe monumentaal de Statenvertaling ook moge zijn, zij is sterk verouderd en in een taal geschreven die niemand meer begrijpt, vindt hij.

Dat irriteert hem vooral als weer eens een journalist van een krant of tijdschrift voor een artikel de Schrift citeert en daarvoor de Statenvertaling pakt. "Dat wekt de indruk als zou de bijbel een antiek boek zijn waarover je alleen in antiek zeventiende-eeuws Nederlands zou kunnen denken. Homerus en Dante lees je toch ook niet in een vertaling uit de zeventiende eeuw, maar in de vertaling van 1993 ?! En er is geen mens die Tacitus leest in de vertaling van Hooft. Waarom zou je dat bij de bijbel wel doen ?"

Noorda, nieuwtestamenticus en lid van het College van bestuur van de Universiteit van Amsterdam, is door het protestantse Nederlands bijbelgenootschap en de Katholieke bijbelstichting benoemd tot voorzitter van de commissie die het project van de nieuwe vertaling gaat begeleiden. De in het verleden wel gebezigde aanduiding Vertaling 2 000 is een gruwel in zijn ogen, al was het maar omdat hij vermoedt dat het niet lukken zal de nieuwe bijbelvertaling bij de eeuwwisseling te presenteren. Voorlopig noemt hij haar de Nieuwe Nederlandse Vertaling, maar hij ruilt die graag in voor een betere. "Het is moeilijk om een bijbelvertaling vooraf een naam te geven. Dat is nooit gebeurd, ook bij de Statenvertaling niet."

De Nieuwe Nederlandse vertaling is niet de eerste poging om een opvolger voor de Statenvertaling te creëren. In 1951 bracht het Nederlands Bijbelgenootschap de Nieuwe vertaling uit, die echter meteen al het predikaat 'houterig' kreeg toebedeeld. Als kerkbijbel voor de protestantse kerken in Nederland was ze geslaagd, buiten de kerkmuren was ze nauwelijks een succes. Bij roomskatholieken, Vlamingen en heidenen vond de vertaling geen ingang.

Volgens Noorda komt dat doordat de vertaling protestants geurde en een compromiskarakter had. "Ze werd gemaakt met het uitdrukkelijk oogmerk de Statenvertaling als kerkbijbel in de protestantse kerken te verdringen. Bij het vertalen mocht daarom niet onnodig afstand genomen worden van de Statenvertaling. De mensen die aan de Statenvertaling gewend waren, moesten ook die nieuwe vertaling accepteren. Alle nuances van het protestantisme moesten tot hun recht komen. Dat doet een vertaling nooit goed, als ze moet balanceren tussen zulke belangen."

Bovendien was de nieuwe vertaling bij verschijning al verouderd. Het vertaalwerk was grotendeels in de jaren dertig gedaan, maar de tweede wereldoorlog stelde de verschijning onverwacht fors uit. Daarbij kwam dat juist na de jaren dertig de

Nederlandse taal sterk veranderde. De nieuwe vertaling maakt daardoor een veel belegener indruk dan haar leeftijd zou doen vermoeden. Noorda zegt het met auteurs: de taal van Carry van Bruggen en Jacob Israel de Haan in plaats van die in De avonden van Gerard Reve.

Twee uitgangspunten moeten voorkomen dat de Nieuwe Nederlandse Vertaling of hoe ze ook heten gaat, in dit soort valkuilen valt: het streven is de Griekse en Hebreeuwse grondtekst - ook stilistisch - recht te doen, maar tegelijkertijd moet de vertaling als zelfstandige Nederlandse tekst ook 'staan'.

"Je moet niet bij iedere regel de indruk krijgen van: 'oh, wat een compromissen zijn daar gesloten'," zegt Noorda. Zie opnieuw de Statenvertaling als lichtend voorbeeld: "Een tekst die staat als Nederlandse vertaling. Ze heeft dat bereikt ook door een zekere durf. In de Statenvertaling vind je veel wat nieuw was in die tijd: er werden nieuwe Nederlandse woorden gemaakt, er werd veel aandacht aan besteed, de typische verteltrant van de originele tekst te bewaren. Dat heeft tot een goede mix geleid."

Het geach en geweeeklaag over de teloorgang aan kennis van bijbel en **christendom** bij jongeren is de laatste jaren in Nederland niet van de lucht. De Nieuwe Nederlandse Vertaling kan soelaas bieden, gelooft Noorda stellig, zij het niet door een gemakkelijke toegankelijkheid. Daar zijn al Groot Nieuws en de Startbijbel op de markt. Die volgen echter niet de bijbelse verteltrant, maar wekken de indruk dat Genesis tot Openbaring "een soort taal is die in een keer uit de tekstverwerker is gekomen". Zo blijkt niet dat de bijbel in verschillende literaire vormen geschreven is.

Huiswerk dus voor de scholier, maar Noorda is niet pessimistisch. Hij ziet in Nederland een "opvallend nieuwe aandacht" voor de bijbelse achtergronden. Hij heeft de indruk dat het onderwijs zich ervan bewust is dat de meerderheid van de jongeren die nu opgroeit niet meer vertrouwd is met het **christendom**. Zoals er al Griekse mythologie werd gedoceerd op de middelbare scholen, zo wordt in toenemende mate ook aandacht besteed aan de joodschristelijke traditie. En aan de UvA neemt een hoogleraar middeleeuwse geschiedenis vaste prik zijn studenten een ochtend mee naar een traditionele r.-k. kerk. "Dat is essentieel wil je iets van de middeleeuwen begrijpen. De nieuwe bijbelvertaling kan ook een belangrijke schakel zijn in die keten."

De nieuwe Nederlandse bijbelvertaling moet er weer een zijn die staat.

56. Nieuwe bijbelvertaling impuls voor oecumene

HAARLEM (ANP) - Over welgeteld acht jaar zal er vanaf rooms-katholieke en protestantse kansels dezelfde bijbelvertaling klinken.

Op een persconferentie in Haarlem kondigden het protestantse Nederlands bijbelgenootschap (NBG) en de Katholieke bijbelstichting (KBS) gisteren aan, rond de eeuwwisseling een oecumenische bijbelvertaling klaar te willen hebben. De samenwerking tussen protestanten en katholieken stoelt op een overeenkomst van het Vaticaan en de Wereldbond van bijbelgenootschappen uit 1987.

Veertien kerkgenootschappen in Nederland, waaronder de grote drie (hervormd, gereformeerd en roomskatholiek) hebben reeds laten weten uit te zien naar de vertaling.

De behoefte aan een nieuwe bijbelvertaling bestond in eerste instantie vooral bij de protestantse kerken. De huidige NBG-vertaling, die dateert uit 1951, voldoet niet langer. Het taalgebruik is verouderd, de zinnen zijn te lang en te moeilijk en de vertaling is niet consequent. Bovendien is de gebruikte vertaalmethode achterhaald door allerlei nieuwe vertaaltechnieken.

De rooms-katholieke bisschoppen waren aanvankelijk minder enthousiast. Ze zagen niet in waarom de KBS aan het project mee zou moeten doen, gezien het feit dat de eigen Willibrordvertaling slechts zestien jaar oud is. Inmiddels steunen zij het project echter "meer dan van harte", aldus KBS-directeur Th. J. Kersten.

De vertaling wordt ter hand genomen door vertalers van het NBG, die bijgestaan zullen worden door twaalf deskundigen van buitenaf. Het protestantse bijbelgenootschap neemt ook de financiering voor zijn rekening. Het hele project gaat minstens vijf miljoen gulden kosten, waarvoor het NBG vooralsnog uit zijn reserves put. De KBS levert 'supervisoren' en mensen voor de beleidscommissie.

Herkenbaarheid

KBS-voorzitter H. A. van Munster verwacht dat de gezamenlijke vertaling een belangrijke impuls aan de oecumene kan geven. "Het is een poging om de verdeeldheid die wij uit het verleden hebben geerfd, te overwinnen en het onderling gesprek en het gezamenlijk handelen te versterken." Hij hoopt dat de nieuwe vertaling "een belangrijk middel zal worden voor christenen in Nederland en Vlaanderen om herkenbaar voor elkaar te worden".

NBG en KBS hebben gekozen voor de functioneel-equivalente vertaalmethode, waarbij grote aandacht bestaat voor de functie en het effect van de bijbeltekst. Bij de NBG-vertaling uit 1951 was die aandacht er nauwelijks.

Wetenschappelijk secretaris E. W. Tuinstra van het NBG vertelde gisteren dat neerlandici een veel grotere invloed zullen krijgen dan bij vorige vertalingen het geval was. Kenners van het Hebreeuws, Aramees en Grieks zullen uiteindelijk moeten buigen voor de neerlandicus. Het uiteindelijke doel van hun gezamenlijke inspanning is een vertaling

waarin de "bijbeltekst bij de tijd wordt gebracht" . Dat zal betekenen dat bepaalde woorden die alleen in de bijbel voorkomen, geschrappt zullen worden omdat niemand die meer begrijpt. Volgens Tuinstra is 'braambos' zo'n woord en zal er over 'genade' en andere woorden uit de 'tale Kanaans' ongetwijfeld flink worden gediscussieerd.

Voor neerlandica M. B. Feith staat echter nu al vast dat 'genade' blijft: "Dat is geen kerkelijk jargon, maar religieus taalgebruik."

57. 'Samen op weg mag niet vertragen door gesprek met bond'

AMSTERDAM - Directeur R. Dekker van de hervormde Generale financiële raad is bezorgd dat de tegemoetkomingen die de hervormde synode eind januari deed aan de gereformeerde bond zullen leiden tot vertraging in het Samen-op-wegproces, het fusieproces van hervormden, gereformeerden en lutheranen.

In het nieuwste nummer van Woord en dienst, het tweewekelijks blad voor hervormde ambtsdragers, hekelt Dekker de onduidelijke besluitvorming op de synode. De synode sprak uit dat er 'voldoende tijd' genomen moet worden voor een 'diepgaand gesprek' over 'vragen van historische continuïteit en confessionele identiteit' van de drie kerken die samen op weg gaan.

Na de extra synodezitting, die belegd was om de onrust bij de bonders, de rechtervleugel van de hervormde kerk, weg te nemen, is Dekker overtuigd dat er 'met spoed' met de bond doorgepraat moet worden over Sow. Maar "als de uitkomst van het gesprek moet zijn, dat we het eens worden over 'de waarheid', dan redden we het niet in een generatie, ben ik bang!" Hij vraagt zich af, in hoeverre de bond bereid is het pluriforme karakter en de oecumenische gezindheid van de toekomstige Sow-kerk te accepteren. "Als dat niet zou gebeuren, dan maak ik me zorgen over de hervormde kerk en de Sow-kerk."

Een mogelijke vertraging in de fusie van de landelijke kantoren van de drie kerkgenootschappen acht Dekker onaanvaardbaar. "De ondernemingsraden hebben duidelijk uitgesproken dat die fusie niet verder opgerekt mag worden. Indien er verdere vertraging op zou treden, dan wil men het gehele proces afbreken en een aantal jaren in de kast leggen. Dat mag natuurlijk nooit gebeuren." Hij wijst in dat verband op de vele plaatsen waar hervormden en gereformeerden al samen zijn gegaan en die last hebben van dubbele regels en -dienstverlening, op de 'noodzakelijke bezuinigingen', en op de wens van veel plaatselijke gemeenten dat Sow doorgaat.

Tegenover de herhaaldelijk geuite kritiek in gereformeerde-bondskring dat maar een klein deel van de drie kerkgenootschappen samen op weg wil, zet Dekker een Kaski-rapport uit 1988 waaruit bleek dat "29 procent al veel tot alles samendeed, 39 procent een begin van samenwerking kende, 17 procent niet kon samenwerken omdat er geen andere Sow-gemeente in die plaats is, en slechts 15 procent geen samenwerking wenste."

Ds. K. Bisschop, lid van het gereformeerde synodebestuur, laat in Woord en dienst zijn teleurstelling blijken over het geringe Sow-gehalte van de synodezitting. "Het hervormd kerkelijk instituut stond in de discussie wel zeer centraal. Samen zonder de gereformeerde bond kan niet, hoorde ik bij herhaling. Zonder de gereformeerde kerken wel?"

58. 'De kerk moet echte aandacht opbrengen voor de eigen jeugd'

LEUSDEN - De meeste protestants-christelijke jongeren nemen het christelijk geloof van hun ouders over als een 'gedachtenconstructie', zonder er veel mee te kunnen in het leven van alledag.

Bij ingrijpende gebeurtenissen zoals een sterfgeval in hun omgeving putten de jongeren niet of nauwelijks uit hun christelijke achtergrond voor een verklaring of zingeving.

Geloven is voor hen een geïsoleerd gebied dat ze associëren met kerk en thuis, niet met werk, vrijetijdsbesteding, school of vrienden. Ze zien het geloof als een pakket dogma's, dat ze veelal overnemen zonder er kritische vragen bij te stellen. Protestantse jongeren houden er dan ook, of ze zichzelf nu gelovig noemen of niet, een traditionele versie van het **christendom** op na, met name de meisjes.

Tweenvijf procent van de meisjes gelooft in de God van het **christendom**, tegen 35 procent van de jongens. De uitspraak 'God wil mij helpen het goede te doen' onderschrijft 53 procent. Protestantse jongeren houden er een traditioneel Jezusbeeld op na. Een ruime meerderheid is het eens met uitspraken als 'Jezus stierf voor onze zonden', 'Jezus is Gods Zoon', en 'Jezus helpt ons om met God en met elkaar te leven'. Minder belijnde uitspraken als 'Jezus was een heel bijzonder mens' en 'Jezus is het voorbeeld voor ieder mens, om op een eigen manier na te volgen' krijgen bijval van respectievelijk 48 en 43 procent. Slechts 9 procent stemt in met 'Jezus zegt mij niets'.

Bijbel

Wat de Bijbel betreft, zijn de jongeren het vooral eens met de uitspraak 'De Bijbel leert ons, hoe God met mensen om wil gaan' (54 procent). Veertig procent kan zich vinden in de uitspraak 'de Bijbel staat vol verhalen over mensen, waar ik veel van kan leren'. Slechts 6 procent steunt de uitspraak 'de Bijbel is een boek vol verzinsels, waar soms wel eens iets goeds in zit'. Tien procent van de jongeren 'zegt de Bijbel niets'.

Andere uitkomsten van de enquête: wie veiligheid en geborgenheid bij z'n ouders ervaart, heeft ook een vertrouwd gevoel als waar het over God gaat. De belangstelling voor levensbeschouwing en godsdienst blijft tussen het vijftiende en het zeventiende levensjaar stabiel, maar de invulling van het geloof wordt minder traditioneel-christelijk. Godsdienstige praktijken thuis, zoals bidden voor het eten en geloofsopvoeding, zijn onontbeerlijk willen jongeren oog krijgen voor christelijke normen en waarden.

Deze cijfers staan in het rapport 'Geloven in de leefwereld van jongeren' van de vakgroep praktische theologie van de VU in Amsterdam. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de gereformeerde kerken. Volgende week praat de gereformeerde synode over, maar ook met jongeren over hun geloofsbeleving.

Als de kerken de kerkverlating onder jongeren willen stoppen, dan moeten ze allereerst luisteren naar de jongeren, is de slotsom van het onderzoek. "Niet vanuit het belang van hoe houden we ze bij de kerk, maar vanuit pure belangstelling in jongeren: wie zijn zij. In welke wereld leven zij? Hoe spelen zij dat klaar? Wat bezielt hen?", zei dr. J. Hendriks van de vakgroep praktische theologie van de VU gisteren bij de presentatie van het onderzoek. De kerk zal fundamenteel moeten veranderen om jongeren vast te houden.

De franje en de incidentele jongerendiensten waarmee ze de afgelopen twintig jaar haar jongeren zoet probeerde te houden, bieden onvoldoende soelaas.

Niet meer spannend

A. Lanser van het jeugd- en jongerenpastoraat in Noord-Holland heeft de ervaring dat er in het kerkelijk jeugdwerk al volop naar jongeren geluisterd wordt. Naar haar mening zouden vooral de ouders zich het onderzoek moeten aantrekken en met hun eigen geloof aan de slag gaan. Daar kunnen hun kinderen zich weer aan optrekken. Nu hebben jongeren veel te vaak het beeld dat geloven na je twintigste niet meer spannend is. "Dan is het afgelopen. Dan heb je het geloof in je zak."

Volgens drs. H. Alma, die tekende voor het leeuwedeel van het onderzoek, moeten de kerken ouders intensiever bijstaan bij de geloofsopvoeding. Een geloofwaardige geloofsopvoeding biedt weliswaar geen garantie dat jongeren trouwe kerkgangers zullen blijven, maar zet ze wel op de weg van het gebruiken van elementen uit de christelijke traditie voor de inrichting van hun leven. De kerk kan die rol echter alleen vervullen wanneer ze het individualiseringsproces aanvaardt, de christelijke traditie ook weet te presenteren buiten de geijkte kaders van geloof en kerk, en kritisch de ontwikkelingen in de samenleving volgt, aldus Alma.

59. Gereformeerde waarschuwing na klachten uit Friesland en Zeeland

LEUSDEN (ANP) - Kerkeraden en gelovigen hebben de afgelopen tijd bij het landelijk secretariaat van de Gereformeerde kerken in Leusden geklaagd over onbevoegde voorgangers op de preekstoel. Met enige regelmaat betreedt vooral in de provincie een man of vrouw de gereformeerde kansel die daartoe geen enkel recht heeft. In een enkel geval heeft zo'n onbevoegde voorganger zelfs een huwelijk ingezegend.

Het hoofd van het algemeen secretariaat van de gereformeerde kerken, A.J. Logtenberg, heeft onlangs in het orgaan van zijn kerk gewaarschuwd voor het optreden van zulke onbevoegde voorgangers. Kerkeraden die een onbekende voorganger vragen om de preek te verzorgen, moeten zich er altijd van vergewissen of de desbetreffende voorganger een preekconsent heeft, een schriftelijk bewijs dat men in een bepaalde regio of in het gehele land mag preken. Logtenberg wijt het dan ook aan slordigheid van de kerkeraden dat onbevoegde voorgangers een kans krijgen.

Maar een tweede reden is de "specifieke drang van sommigen om de kansel te bestijgen." Sommigen zijn zelfs bereid om een gehele preek van een dominee uit het hoofd te leren om de gelovigen vanaf de preekstoel te mogen toespreken.

Het probleem doet zich volgens Logtenberg vooral voor in provincies als Friesland en Zeeland, waar een tekort aan predikanten heerst en de preekvoorzieners van een plaatselijke kerk soms grote moeite hebben een geschikte voorganger te vinden. Gelovigen hebben recht op een goede preek en mogen geen genoegen nemen met een preek, waarin allerlei "rare dingen" worden verkondigd, onderstreept Logtenberg.

Gereformeerden die een theologische opleiding hebben gevolgd, maar geen predikant zijn, kunnen desgewenst bij hun classis (regionale kerkvergadering) een preekconsent aanvragen, dat ook om de zoveel tijd vernieuwd moet worden. Zij dienen een bewijs van bekwaamheid in de vorm van een proefpreek af te leggen. Volgens het jaarboekje beschikten vorig jaar veertig gereformeerden over een preekconsent voor geheel Nederland. Daarnaast kan men een preekconsent krijgen voor een bepaalde regio, voor een bepaalde kerk of voor een bepaald onderwerp, zoals de zending of de oecumene. Met zo'n consent mag men alleen preken. Het uitoefenen van een ambtelijke handeling, zoals het uitspreken van een zegen, het inzegenen van een huwelijk of het bedienen van het Avondmaal is nooit toegestaan.

60. Gereformeerde vrijzinnigheid ligt bonders zwaar op de maag

Als nu eens de Leuenberger Konkordie uit de ontwerpkerkorde van de Samen-opwegkerk zou worden geschrapt en de gereformeerde kerken zich zouden bekeren - terug naar de ware Reformatie -, zou de Gereformeerde Bond dan con amore kunnen meewerken aan een Verenigde reformatorische kerk in Nederland? Ir. J. van der Graaf, secretaris van de Bond, wordt helemaal geestdriftig bij het idee.

"Van harte, maar dan wel samen terug en samen onze schuld belijden voor de Heer. Want het is niet zo dat de gereformeerden alleen de grote boosdoeners zijn. De hervormde kerk heeft bij voorbeeld aan de Afscheiding van 1834 grote schuld, meer nog dan de afgescheidenen. Schuldbelijdenis moet je daarom doen met inbegrip van jezelf. De Gereformeerde Bond maakt immers deel uit van een kerk die schuld heeft in de geschiedenis. Als hervormd-gereformeerden in die hervormde kerk staan wij niet niet los van die schuld."

We praten met hem aan de vooravond van het cruciale gesprek dat het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond vrijdag en zaterdag zal hebben met de hervormde synode. Het hartgrondige 'neen' van de bond tegen de ontwerp-kerkorde van de Samen-op-wegkerk, die vorig najaar het licht zag, heeft de hervormde gelederen diep geschokt. De getuigenis van de 1 600 hervormd-gereformeerde ambtsdragers die eind november naar Putten togen om hun stem luid en duidelijk te verheffen, klinkt nog na. Zo'n massale tegenstand uit de rechterflank van de kerk had het synodebestuur niet verwacht.

In het gesprek met de synode moet duidelijk worden of en zo ja onder welke voorwaarden de Gereformeerde Bond het proces van ver/hereniging met de gereformeerden en lutheranen nog wil/kan meemaken.

Van der Graaf is niet zo naïef, te veronderstellen dat het hierboven geschetste 'droom'-scenario instemmend zal worden begroet door de minder orthodoxen in het SoW-gezelschap. Hij weet dat de voorwaarden voor de ver-/hereniging altijd elementen zullen bevatten die de Gereformeerde Bond tegen de borst stuiten.

Zwartste dag

Desalniettemin is het nog steeds te vroeg voor een antwoord op de vraag of dan uiteindelijk toch het moment is aangebroken dat de Gereformeerde Bond na eeuwen van geloof, hoop en (ver)trouw(en) 'de kerk der vaders' zal moeten verlaten. "Het zou de zwartste dag van mijn leven zijn, buiten een kerk te komen staan waar de Here God mij geplaatst heeft", is Van der Graafs reactie op dit onheilsperspectief.

Mocht het werkelijk zover komen dat de Gereformeerde Bond zich onder druk van het SoW-proces genoodzaakt zou zien de hervormde kerk te verlaten, dan zou dat een ongekende breuk met de geschiedenis betekenen. De Bond is immers niet slechts de meest behoudende vleugel van de hervormde kerk, het is ook de meest consistente stroming.

"Wij zijn altijd in de 'vaderlandse' kerk gebleven, zowel bij de Afscheiding in 1834 als bij de Doleantie in 1886, terwijl de uitgetreden, met wie wij ons in het belijden toch zeer verwant voelden, steeds riepen dat dat niet kon. 'Je kunt niet in die hervormde kerk zijn, want dat is een kerk zonder tucht', zeiden ze. In de vooroorlogse jaren waren het vooral

de gereformeerden die zeiden dat dat niet kon - gereformeerd zijn in de hervormde kerk."

Bevinding

Om de positie van de Bond goed te begrijpen moeten we terug naar de tijd van de Reformatie, want daar liggen zijn wortels. "Maar we hebben ook altijd affiniteit gehad met de afgescheidenen", nuanceert Van der Graaf. "Dat heeft te maken met de wijze waarop voor ons het geloof inhoud heeft. Ons principiële standpunt is de prediking van Schrift en belijdenis. Maar dat kan al gauw tot een slogan worden. De wijze waarop wij geloven, is minstens zo belangrijk. Een van de vroegere bondsvoorzitters, professor Severijn, sprak in dit verband graag van de 'religie van onze belijdenis'. Hij doelde daarmee op de bevinding. Onze manier van geloven is niet kil en rationeel, nee, het gaat om het hart. Wij geloven met het hart - dat is het bevindelijke element - en belijden met de mond, zou je kunnen zeggen."

Om misverstand te voorkomen voegt Van der Graaf eraan toe dat bevinding niet iets is wat je als mens zelf kunt bewerkstelligen. "Bevinding is van boven af, het is geschonken door de Heilige Geest. De Heilige Geest werkt in ons hart. De woorden en de gedachten van de Bijbel - want de Schrift is dan toch de norm waarom het gaat - worden uitgewerkt in het hart van de mensen. Zo komen mensen tot geloof. Want bekering en geloof gaan niet automatisch, zo van 'je hebt een christelijke opvoeding gehad en dat geloof je of dat geloof je niet'. Nee, er is echt een moment in je leven of een geleidelijke ontwikkeling waardoor het geloof echt een plek krijgt in je hart en helemaal je geestelijke leven mede gaat bepalen."

Door het belang dat de Gereformeerde Bond hecht aan dat bevindelijke element, hebben de bonders altijd een ander geloofstype gehad binnen de hervormde kerk dan bij voorbeeld de gereformeerden die met Abraham Kuyper zijn meegegaan. "De Kuyperianen waren veel rationeler en ik zeg wel eens, daarom konden ze ook gemakkelijker dan wij afvallen van hun vroegere standpunten."

Dordtse leerregels

Van de 'religie van onze belijdenis' terug naar de belijdenis zelf. Het principiële uitgangspunt van de Gereformeerde Bond is de prediking van Schrift en belijdenis. Maar waarom is nu eigenlijk die belijdenis zo belangrijk voor de Bond? Zelfs zo belangrijk, dat hij niet akkoord kan gaan met het hoofdstuk in de nieuwe ontwerp-kerkordé dat aan de belijdenis(geschriften) is gewijd?

In de hervormde kerkordé zijn als belijdenisgeschriften opgenomen de zogenaamde Dordtse leerregels, de Heidelbergse catechismus en de Nederlandse geloofsbelijdenis. In het kader van het SoW-proces zijn aan die geschriften nu ook de Augsburgse confessie toegevoegd - uit de lutherse traditie - en de zogenaamde Leuenberger Konkordie. Deze Konkordie is een geschrift uit 1973, waarin reformatorische kerken in Europa hun gemeenschappelijk verstaan van het evangelie vaststellen.

Het is dat 'gemeenschappelijke verstaan' wat de Gereformeerde Bond nu juist te ver gaat. Hoe de 'vaderlandse kerk' het evangelie verstaat, is immers al in 1619 vastgesteld, in de Dordtse Leerregels. En daaraan wenst de Gereformeerde Bond onverkort vast te houden.

Een van de meest omstreden elementen uit 'Dordt' is het leerstuk van de uitverkiezing - 'het meest geheimenissvolle moment uit de gereformeerde leer' noemt Van der Graaf het. Kort gezegd houdt dit leerstuk in dat God sommige mensen (uitver)kiest en anderen verwerpt (dubbele predestinatie). Deze Dordtse uitverkiezingsleer wordt echter door Leuenberg onderuitgehaald. In de Leuenberger Konkordie wordt namelijk gesteld dat wij, wanneer wij Gods belofte geloven, zeker mogen zijn van onze verkiezing. Er zijn mensen die niet geloven; hoe God in hen werkt is en blijft Zijn geheim. Dat God voor alle tijden besloten heeft een aantal mensen te verwerpen, is nergens uit de Schrift op te maken, stelt Leuenberg.

Voor de bonders bepaalt 'Dordt', met de uitverkiezing - die voor hen zelfs het hart van de kerk is - echter nog steeds voluit de inhoud van hun belijden. En in dat belijden zit voor hen ook het belangrijke element van de 'gemeenschap'. "Je bent nooit op je eentje christen, maar altijd met elkaar. Het belijden is dan ook een akkoord van kerkelijke gemeenschappen", legt Van der Graaf uit. "Neem je nu zowel de Dordtse leerregels als de Leuenberger Konkordie op in de kerkorde, dan laat je zien hoe weinig belang je eigenlijk hecht aan de belijdenis en aan het gemeenschapsvormende karakter van het belijden. De gemeenschap gaat op die manier volledig verloren."

Verkeerde been

De Leuenberger Konkordie, die in de ontwerp-kerkorde is opgenomen omdat sinds twee jaar ook de lutheranen meedoen, is dus een fors struikelblok, maar moet niet alle aandacht krijgen, vindt Van der Graaf. Dat zou de discussie op het verkeerde been zetten. De grootste pijn van de Gereformeerde Bond zit 'm namelijk in de opstelling van de gereformeerden. "De gereformeerden hingen altijd juridischer en rationeler aan de belijdenisgeschriften dan de Gereformeerde Bond ooit heeft gedaan. Dat diezelfde gereformeerden na een ontwikkeling van enkele tientallen jaren ineens ook kunnen leven met de Leuenberger Konkordie, is voor ons onbegrijpelijk. Dat zegt veel over de positie van de gereformeerden in het SoW-proces."

Met alleen het schrappen van de Leuenberger Konkordie heeft de Gereformeerde Bond dus nog geen vrede met SoW. De Leuenberger is voor de Bond veeleer een symptoom van de verregaande tolerantie van de gereformeerden. Het is met name de hele ontwikkeling in theologisch opzicht in de gereformeerde kerken, die de Gereformeerde Bond koud om het hart slaat. "Voor ons is het verbijsterend om te zien dat die ontwikkelingen waarom de gereformeerden in 1886 meenden de hervormde kerk te moeten verlaten - wij meenden van niet, wij liepen niet onder de schuld vandaan - nu helemaal, en misschien nog wel in verdubbelde mate in de gereformeerde kerken aanwezig zijn. Het is verbijsterend om te zien dat de gereformeerde kerken alles tolereren waartegen ze in het verleden hebben gevochten."

Wiersinga en Kuitert

Als voorbeelden van de theologische 'verwording' bij de gereformeerden noemt Van der Graaf de prediking die onherkenbaar is veranderd, en de theologische visies van gereformeerden als Wiersinga en Kuitert. "Wiersinga's visie op de verzoening, verwoord in Geloven bij daglicht is door en door vrijzinnig. En Kuitert staat met zijn 'algemeen betwijfeld christelijk geloof' volstrekt haaks op de belijdenis aangaande de Schrift, zoals die in de eerste artikelen van de Nederlandse geloofsbelijdenis staat, die toch de gereformeerden sinds jaar en dag dierbaar zijn geweest."

Met de extra synodevergadering in het vooruitzicht laat Van der Graaf uiteraard het achterste van zijn tong niet zien. "Ik zeg niet hoe de kerk zich zal ontwikkelen in de nabije toekomst, als het hele SoW-proces toch gewoon doorgaat. Maar ik zeg wel, dat Samen op Weg geen winst is voor een kerk die het belijden naar de Schrift en naar de belijdenis ernstig neemt. Voor die kerk is SoW een duidelijke verzwakking. En dat hadden we van de gereformeerden anders mogen verwachten. Dat is de diepe pijn voor ons als hervormd-gereformeerden, in de bevindelijke zin van het woord."

Het eventueel schrappen van de Leuener Konkordie zou die pijn niet kunnen verzachten voor de Gereformeerde Bond. "Als een huwelijk kapot is, repareer je dat niet door een ander trouwboekje te laten drukken of desnoods een paar andere bepalingen over het huwelijk te formuleren. Ik heb het al vaker gezegd, de situatie is zo: 'We kunnen niet weg en we kunnen niet mee'. Het gaat nu om de vraag 'to be or not to be' voor de kerk als zodanig. Met de bijzondere synodevergadering heeft ze A gezegd. Het woord is aan de kerk."

61. 'Hervormde kerk is volkomen ontrouw aan haar grondslag'

Van een onzer verslaggeefsters

ZEIST - Er is nog steeds geen doorslaggevende reden voor de gereformeerde bond om af te haken in de hervormde kerk, vindt (bonds)hoogleraar prof. dr. C. Graafland, maar het is zeer de vraag of dat zo blijft, nu de Samenopwegkerk zich aandient. Met name de ontwikkeling in de gereformeerde kerken vervult hem met vrees voor de toekomst. Op de jaarlijkse predikantenconferentie van de gereformeerde bond sprak hij daarover gisteren duidelijke taal.

Een reden voor de gereformeerde bond om af te haken komt er wat Graafland betreft pas "als het onmogelijk wordt gemaakt om Gods Woord in de kerk zuiver te verkondigen". En juist wat die zuivere bediening van Gods Woord betreft, is hij niet bepaald optimistisch over het toekomstig optrekken met de gereformeerden. "De gereformeerden brengen geen versterking teweeg, maar verzwakking en verzaking van het reformatorisch belijden. Dusdoende richten zij een spoor van geestelijke vernieling aan, zowel in de theologie als in de prediking in eigen gemeenten als ook in SoWgemeenten. Want in de abrupte neergang van deze kerken sleuren zij ook de hervormde gemeenten mee", is zijn overtuiging.

Graafland zei het aangrijpend te vinden en tegelijk onbegrijpelijk dat een kerk binnen zo'n korte tijd zo volslagen ontrouw kan worden aan haar oorsprong en haar grondslag.

Graafland refereerde in zijn lezing ook uitvoerig aan het geschrift Man en vrouw in bijbels perspectief, dat in 1985 is samengesteld door een studietoelichting van de gereformeerde bond, waarin hij zelf zitting heeft gehad. Hij liet merken dat zijn denken over dit onderwerp de laatste jaren niet heeft stilgestaan.

"Sprekend over de vrouw in het ambt zijn wij toen tot de conclusie gekomen dat het diakenschap in de Schrift ook aan de vrouw wordt toegekend. Maar ja, omdat niet de Schrift maar onze traditie van het diaken-zijn meer een regeerdan een dienend ambt heeft gemaakt en daarom met de andere ambten heeft genivelleerd, zijn we uitgekomen op een soort compromis tussen wat bijbels gegeven is en wat in de praktijk aan wantoestand is gegroeid. Daarmee zijn we toen in de mist terechtgekomen, want toen moesten we wel heel onduidelijk ons boek besluiten." Het handboek Man en vrouw in bijbels perspectief geeft volgens hem dan ook nog zoveel openingen tot verdere bezinning, "dat we daarmee nog lang niet klaar zijn".

Graafland voegde hieraan toe dat hij de huidige anti-vrouw-tendens in gereformeerde-bondskring zeer betreurt. Hij vindt het uitermate jammer dat het er steeds meer op gaat lijken dat de vrouw helemaal niet meer aan bod komt "in haar profetisch dienen van de gemeente. Ik hoorde dat er protestbrieven zijn binnengekomen bij de Inwendige zendingsbond, omdat op de Windroosconferentie ook vrouwen zouden spreken. Dat heeft toch helemaal niets meer met het ambt te maken! Waar moet dat op uitlopen? Je vraagt je dan af: gaat het eigenlijk wel om de vrouw in het ambt? Gaat het niet ten diepste om de vrouw als zodanig?"

Als tweede voorbeeld van deze vrouwenonvriendelijke tendens noemde

afland de afwijzing - enkele jaren geleden - door een aantal leden van de bond van de van overheidswege opgelegde maatregel dat in besturen ook vrouwen moeten kunnen plaatsnemen. Het ging niet om een ambt, maar toch mocht het niet van die bonders. "Waarom werd dit gezegd? Op grond van bijbelse informatie of op grond van een conservatieve levenshouding, waarin de vrouw in publieke zaken onmondig dient te blijven?" Voor alle duidelijkheid voegde Graafland hieraan toe dat hij overigens niet de bedoeling heeft te pleiten voor de vrouw in het ambt. "Ik wil vooralsnog alleen pleiten voor een voortgaande, bijbelse bezinning hierover. Maar als dat a priori al wordt uitgesloten, dan zijn we wel heel eenzijdig bezig."

Een laatste gevoelig onderwerp dat Graafland aansneed, was het Schriftonderzoek. Naar zijn mening levert de bijbelwetenschap met haar Schrift- en bronnenonderzoek zulke evidente resultaten, dat ook de gereformeerde bond daarnaar moet luisteren, al lijkt de bron wellicht verdacht. "Ons eraan onttrekken gaat niet meer" , meent hij, "of het moet zijn dat wij een eigenaardige domheid verkiezen boven een echte Schriftgeleerdheid."

2013 – Christendom – Trouw

1. Verbod op godslastering uit wetboek geschrapt

Het verbod op smalende godslastering wordt geschrapt uit het Wetboek van Strafrecht. Dat is tegen de zin van de christelijke partijen en van vijf VVD-senatoren. Zij stemden gisteren in de Eerste Kamer tegen het initiatiefwetsvoorstel van Gerard Schouw (D66) en Jan de Wit (SP). De andere elf VVD'ers en de rest van de Eerste Kamer stemden voor, samen een ruime meerderheid.

Wel wordt op verzoek van voor- en tegenstanders van het verbod het komend half jaar bekeken of een ander wetsartikel tegen beledigen van groepen mensen (artikel 137) zodanig kan worden aangepast dat ook de smalende godslastering eronder komt te vallen. CU, **SGP** en CDA wilden de uitkomst van dit onderzoek afwachten, voordat er over het wetsvoorstel zou worden gestemd. De meeste partijen voelden er echter niet voor hun opstelling afhankelijk te maken van deze motie. Ook de PvdA niet, de partij die de motie indiende en die vorige week heel kritisch was over het opheffen van het verbod op godslastering.

Met de hoofdelijke stemming komt politiek een einde aan het debat over artikel 147, dat een slapend bestaan leidde sinds het in 1968 voor het laatst van stal werd gehaald om - tevergeefs - schrijver Gerard Reve te straffen voor het beledigen van christenen. CDA-minister Donner gaf na de moord op Theo van Gogh in 2004 de aanzet tot een fel debat over de waarde van het artikel. Donner suggereerde destijds het verbod op godslastering nieuw leven in te blazen, om gelovigen te vrijwaren van beschimpingen. Een seculiere meerderheid vindt dat gelovigen daarmee meer bescherming krijgen dan niet-godsdienstigen. (trouw)

Eerste Kamer

2. 'Met Kerst laten we zien waar we voor staan'

Morgen houdt dominee Charlotte van der Leest haar eerste kerstpreek in Scheveningen. Daar is ze net bevestigd als gemeentepredikant. Interview Gerrit-Jan KleinJan foto Inge van Mill

Het is nog even zoeken naar de juiste weg. Predikant Charlotte van der Leest (40) dwaalt door de Nieuwe Badkapel, een monumentaal kerkgebouw in Scheveningen van bijna honderd jaar oud. Ze is hier net een paar weken geleden in het ambt bevestigd als gemeentepredikant. Ze lacht: "Ik ben nog in de fase van: waar staat het koffiezetapparaat." Terwijl ze haar tocht voortzet door de statige ruimtes - kroonluchters, veel hout en stijlelementen uit de jaren twintig - vertelt Van der Leest over haar kerstpreek in deze protestantse gemeente. Ze weet: met Kerst is het druk in de kerk. De predikant: "De kerk is een huis voor mensen die zoeken. En dat merk je met Kerst."

Je kunt ook zeggen: dan komen de mensen die maar één keer per jaar gaan.

"Dat vind ik te negatief uitgedrukt, dat in deze dagen de mensen komen die 'maar' één keer per jaar komen. Ik zie daar juist de mooie kant van: met Kerst kunnen we aan een breder publiek laten zien waar wij voor staan."

Komen de mensen met Kerst niet gewoon voor een sfeervol verhaal in een mooi versierd gebouw?

"Al komen ze daarvoor! Laten we dan proberen in ieder geval iets mee te geven. Als de bezoekers een ervaring hebben die goed en prettig is, dan zal er wellicht een volgende keer worden gedacht: 'Ah, misschien toch weer eens naar de kerk gaan.'"

Een 'prettige' en 'goede' ervaring is dus voldoende.

"Het gaat wel om méér, natuurlijk. Zou 'goed' en 'prettig' alles zijn, dan kunnen we net zo goed met elkaar de kerstboom bij de tramhalte neerzetten en er met een gitaar bij gaan zitten. Ik streef ernaar mensen iets mee te geven van het verhaal waar wij met elkaar voor staan en dat wij met elkaar willen uitdragen."

Wat is dat voor verhaal?

"Dat is het geloof: de grenzeloze liefde van God voor de wereld. Dat vieren we met Kerst, als we stilstaan bij de geboorte van Christus. Als gelovigen willen wij in navolging van Christus aan die grenzeloze liefde invulling geven. Dat is wat ons bindt."

Heel vaak wordt er juist gewezen op de verschillen in de kerk.

"Je ontkomt daar voor een deel niet aan, want het is een feit. Maar zoals ik net al zei, het is onze taak om te kijken naar wat ons bindt. Ik heb meer dan tien jaar gepreekt als gastpredikant. Dat is een heel vormende periode geweest. Ik ben met een ongelooflijke diversiteit aan gemeentes in aanraking gekomen, ik heb veel kleuren binnen de protestantse kerk gezien. En inderdaad: dan kun je de nadruk leggen op de vele verschillen. Maar ik ben zelf tot een andere conclusie gekomen. Ik ben steeds meer gaan geloven in de eenheid - ook al is het nog zo'n diverse groep."

Kunt u dat uitleggen?

"Voor de een zal dat ene boek - de Bijbel - een dagelijkse richtlijn zijn, de ander zal het meer zien als inspiratiebron ergens op de achtergrond. Maar: dat ene boek raakt ons als christenen allemaal."

Is het niet zo dat in de grote protestantse kerk begrippen als God, Jezus en verlossing overal hetzelfde zijn, maar de inhoud overal anders wordt beleefd?

"Voor een deel is dat zo. Maar ik denk dat we elkaar wel vinden in bepaalde waarden. Ik zie mijn kerk als een brede groep mensen die geïnspireerd raakt door hetzelfde. Vanuit God, de Geest, Christus - ieder op zijn heel eigen manier, daar kunnen we niet omheen. Maar wat belangrijk is: het doet iets met al die mensen. Dat willen we uitstralen naar de omgeving. Dat is essentieel."

Wat wilt u dan uitstralen?

"In mijn intrededienst heb ik het toegespitst op de Geest. Ik gebruikte daarvoor een bekende tekst, 1 Korintiërs 12, waarin staat dat er vele talenten zijn, maar dat er één Geest is. De kerk wordt daarin voorgesteld als het lichaam van Christus met vele delen. Kijk, dat gaat over ons."

"Het is heel goed mogelijk om in je eentje te geloven en spiritueel te zijn. Als je je daar goed bij voelt is daar niets mis mee. Maar met elkaar, met de gemeenschap, kun je de Heilige Geest misschien wel meer gestalte geven. Je kunt in je eentje prachtig viool spelen en ervan genieten, maar door te spelen in een ensemble kun je nog meer gestimuleerd worden. Zo kun je het misschien wel beter overbrengen op een groter publiek."

"Dat is wat er in mijn ogen in de kerk gebeurt. Ja, wat is dat dan precies? Voor de een zal dat glashelder zijn, die zal zeggen: zoals het in de Bijbel staat is hoe ik geloof. Een ander zal zeggen: het is voor mij een mysterie. Juist in de breedte voel ik mij vrij."

Waarover gaat uw kerstpreek?

"Over Johannes 1: 'In het begin was het Woord, het Woord was bij God en het Woord was God.' Het is een tekst waarover vaak wordt gepreekt met Kerst."

Ik heb wel eens een predikant horen verzuchten dat de kerstpreek zo lastig is omdat dan altijd dezelfde teksten aan bod komen.

"Ik begrijp best dat sommige predikanten behoefte hebben om ergens anders over te preken, als ze met Kerst al honderd keer over dezelfde tekst hebben gepreekt. Voor mij geldt dat niet. Waar deze tekst uit Johannes 1 mij gaat brengen, dat weet ik nog niet. Want ik zit nog midden in het denkproces. Ik heb nu een eigen gemeente. Die neem ik mee in het schrijfproces."

Ik begrijp het nog niet helemaal. Hoe neemt u uw gemeente mee?

"Ik stel bij mezelf de vraag: wat kunnen we nog met deze tekst in deze tijd? Bij het stellen van die vraag zie ik de gemeente en de individuele gemeenteleden tot wie ik me richt voor mij. Bij mijn intrededienst zag ik de gemeente voor mij, zoals ik die ontmoet heb tijdens het beroepsproces. Het is een gemeente die veel heeft opgebouwd, die enthousiast is, maar tegelijkertijd ook nadenkt over hoe het met de kerk verder moet in de toekomst."

In uw preek gaat het over God. Als er een gelovige na de dienst bij u komt met de vraag wie of wat God is, welk antwoord geeft u dan?

"Een pasklaar antwoord wil ik je zo niet geven. In een kranteninterview wordt dat heel snel plat. Volgens mij kun je deze vraag alleen beantwoorden als je de ervaring van de persoon die de vraag stelt meeneemt. God heeft voor mij te maken met de liefde en het goede in deze wereld. In de verhalen in de Bijbel zien we daar iets van. Daarover kun je een mooi gesprek hebben. De ander kan mij daarop bevragen en ik hem of haar."

Wat bedoelt u daarmee?

"Het verhaal van God met mensen, zoals we dat in de Bijbel lezen, is een levend verhaal: dat is niet in statische begrippen uit te drukken. Ik zal nooit pretenderen dat ik precies weet hoe het zit. Daarmee zou ik onrecht doen aan datgene dat groter is dan ik."

Als ik met levensvragen bij u aanklop en ik krijg als antwoord 'ik weet het ook niet precies'

"Dát bedoel ik niet. Ik zeg niet dat ik van een of ander vaag godsbeeld ben. Maar wanneer je het met elkaar hebt over God, dan gebeurt dat in de dynamiek van dát moment, in díe specifieke context. Voor mij heeft het er alles mee te maken dat van Hogerhand geloof, hoop en liefde worden geboden. Er is perspectief.

Maar ik wil mij niet in standaard dingen vastleggen, zo van: zij is de dominee van dit, of zij is de dominee van dat. Ik geloof dat je altijd de gedragenheid hebt vanuit de Eeuwige. Maar ik besef: ook dit kan een makkelijke uitspraak worden. 'De dominee denkt dat je gedragen wordt? Nou, ik merk daar helemaal niets van', kun je er makkelijk tegenin brengen als je ernstig ziek bent. Het gaat hier om heel kwetsbare zaken. Ik vind het heel belangrijk om dat te benadrukken. Het is volgens mij heel gevaarlijk om te zeggen: dit is God. Het is niet: deze dominee staat nergens voor."

U bent niet de predikant van de pasklare antwoorden.

"Niet als het over dit soort kwesties gaat. Dat komt omdat ik geloof in de dynamiek van het **christendom**. 'Het onweersaanbaar woord, dat rusteloos de eeuwen voortdrijft' - dat is toch de manier waarop ik er in sta."

Charlotte van der Leest (40) is sinds deze maand de eerste vrouwelijke predikant van de Protestantse Gemeente Scheveningen. Ze studeerde theologie in Leiden, waar ze in het jaar 2000 haar bul behaalde. In datzelfde jaar voltooide Van der Leest ook haar kerkelijke opleiding. In 2008 promoveerde ze op een historisch onderzoek naar theoloog Samuel Gobat (1799 - 1879). Van der Leest werkt ook aan de Nederlandse Onderzoekschool voor Theologie en Religiewetenschap van de Universiteit Utrecht. Zij woont met haar echtgenoot en twee dochtertjes in Den Haag.

Charlotte van der Leest

'Al komen ze alleen voor een sfeervol verhaal. Laten we in elk geval proberen om iets mee te geven.'

'Ik begrijp best dat sommige predikanten behoefte hebben om ergens anders over te preken'

'Een pasklaar antwoord op de vraag wie God is, wil ik je zo niet geven. In een interview wordt dat heel snel plat.'

3. Kerst als tv-spektakel: is dit het nieuwe christendom?

analyse De EO en het Leger des Heils vieren vanavond Kerst op tv met artiesten op de Dam. De Protestantse Kerk sponsort al jaren 'The Passion'. Religie voor niet-gelovigen.

Emiel Hakkenes

redactie religie & filosofie

Huidige popfestivals als Pinkpop of Lowlands, menen sommige historici, zijn verre nazaten van de protestantse zendingsfeesten uit de negentiende eeuw. Met dank aan de pas aangelegde spoorwegen konden gelovigen uit het hele land een dag lang met elkaar optrekken tijdens deze feesten in de open lucht. Na betaling van entree wachtte een programma met samenzang, gebed en toespraken. Het bleek een succesformule: de feesten trokken grote aantallen bezoekers.

Zo bezien is het niet heel vreemd dat de Protestantse Kerk participeert in het 'paasspektakel' The Passion of dat de EO en het Leger des Heils Kerst vieren met populaire artiesten op de Amsterdamse Dam, vanavond te zien op tv: mikken op een massapubliek doen christelijke organisaties al sinds mensenheugenis.

Toch is er een essentieel verschil. De zendingsfeesten trokken duizenden bezoekers, maar dat waren stuk voor stuk fervente kerkgangers. Zij waren ook de doelgroep: de bijeenkomsten moesten hun onderlinge contact vergroten en de identiteit van de groep versterken. Ongelovigen waren op het festivalterrein niet te vinden, zij woonden in verre landen waarvan zendelingen verhaalden.

Inmiddels woont de ongelovige bij Nederlandse kerkgangers om de hoek. Uit cijfers die het Centraal Bureau voor de Statistiek vorige week publiceerde, blijkt dat bijna de helft van de volwassen Nederlanders geen religie aanhangt. Daarvan lijken de kerken en christelijke omroepen zich bewust. Hun nieuwste evenementen zijn niet gericht op de eigen achterban maar op de seculiere andere helft van de bevolking.

Voor hen wordt de boodschap gestoken in een populair-seculier jasje: een televisiecommercial of een muziekfeest op het plein, met niet-christelijke artiesten die een geheel (The Passion) of gedeeltelijk (Kerst op de Dam) niet-christelijk repertoire vertolken. Dat staat tamelijk ver af van wat er op zondag in de kerk gebeurt.

Uit deze aanpak spreekt een veranderde opvatting van wat religie is.

Het **christendom** wordt hier niet gepresenteerd als een rituele levenswijze vol vaste gewoontes (zoals kerkgang op zondag) maar als een eenmalige speciale gebeurtenis. 'Komt allen tezamen' luidt de tv-slogan waarmee de Protestantse Kerk reclame maakt voor Kerst. Behalve als verwijzing naar een bekend lied klinkt het als 'wees erbij en mis het niet'.

De christelijke boodschappers hebben de oversteek gemaakt naar een seculiere evenementencultuur. Die kenmerkt zich niet door herhaling en vaste gewoontes, de aantrekkingskracht ligt juist in verrassingselementen zoals de locatie of de optredende artiesten.

Een spotje op tv en een muziekfeest op het plein prikkelen de nieuwsgierigheid van een niet-kerkelijk publiek. Ze bieden, in de woorden van de protestantse hoogleraar Henk de

Roest, 'een vrijblijvende mogelijkheid voor bezinning en inspiratie'. Of het zal leiden tot veel extra zondagse kerkgangers is de vraag, maar het beleveniskarakter en de eenmaligheid van de evenementen zorgen bij de bezoekers voor een (kortstondig) gevoel van saamhorigheid.

Kerst 2013 zorgt de kerk zo voor tijdelijke vormen van gemeenschap en voor verbondenheid tussen mensen. Aan haar aloude doelstelling blijft ze daarmee onverminderd trouw.

4. 'Ik leef verder aan mijn kant van het grote geheim'

Hans Klokke (93) werkte in de jaren vijftig als zendingsarts op Borneo en werd verliefd op het land en de bewoners. Mijn vrouw en ik zeiden altijd: "Wij blijven Dayaks." tekst dana ploeger

Hans Klokke

Arnoud Hendrik (Hans) Klokke (1920) werkte een belangrijk deel van zijn leven als zendingsarts in Midden-Kalimantan (Borneo) en later in India. Klokke promoveerde als eerste Nederlander aan de universiteit van Yogyakarta, Indonesië op de volksziekte framboesia. In de jaren zestig werkte hij als arts en opleider in India en van 1970 tot 1984 was Klokke hoogleraar dermatologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Over zijn tijd in Borneo (1949-1959) verscheen vorig jaar het fotoboek 'Langs de rivieren van Midden-Kalimantan' bij het Museum Volkenkunde in Leiden. In dat museum zijn verschillende voorwerpen te zien die Klokke cadeau kreeg van de lokale bevolking. Vorig jaar overleed Klokke's echtgenote Ada Coster; samen hebben ze vier kinderen en zes kleinkinderen.

levenslessen

Les 1

Wees

dankbaar

"Ik blik dankbaar terug op mijn leven. Dat ik als 93-jarige nog in mijn eigen huis in de bossen kan wonen, stemt me gelukkig. Dankbaarheid is voor mij altijd een belangrijke grondtoon geweest, en zeker ook voor mijn vrouw, Ada Coster. Anderhalf jaar geleden overleed ze, ze had multiple sclerose en bracht de laatste 25 jaar door in een rolstoel. Onze pensioenjaren waren de mooiste jaren samen. Juist doordat we door haar verlamming op elkaar waren aangewezen.

Ik moest haar bij elke overstap helpen, wat ik niet als last zag, eerder als voorrecht om haar zo vaak in mijn handen te hebben. Voor mij was ze geen invalide, maar een optimistische vrouw met een scherp verstand. We herkenden veel in elkaar; we waren beiden arts, hielden van de natuur en van Indonesië.

Achter in onze bostuin staat een oude beuk met een dubbele stam. Die symboliseert onze relatie en de verwevenheid die we met elkaar hadden. Over de beuk schreef Ada een gedicht:

'Voor mij een dagelijks gezicht:

Bruine beuk met dubbele stam,

Donker afgetekend tegen het licht.

Levend symbool van het paradijs.'

Les 2

Geef een kind

vrijheid

"Ik stam uit een antieke tijd; ik ben geboren in 1920 in een groot herenhuis in Gorinchem, waar mijn vader kantoor hield als notaris. Mijn ouders waren moderne mensen in die tijd. Ze waren sportief en gingen graag uit wandelen, fietsen of roeien. Soms meerden we aan bij een strandje; destijds erg ongewoon. Ik genoot van mijn jeugd vol vrijheid en onbekommerdheid.

Met mijn beste vriend speelde ik eindeloos op het terrein van zijn vader - de plaatselijke houtfabrikant. Of we gingen salamanders vangen en hutten bouwen aan de oever van de Merwede. Niemand legde ons een strobreed in de weg. Mijn ouders waren nooit bang of benauwd, zoals je tegenwoordig wel ziet. Die vrijheid is een belangrijk fundament geweest voor de rest van mijn leven.

Na de lagere school ging ik naar het gymnasium, dat huisde op een bovenhuis en zestig leerlingen telde. Bij een practicum biologie, waarbij we doorsnedes van wormen en vliegen onder de microscoop bekeken, ontdekte ik dat ik arts wilde worden. Ik begon aan geneeskunde, maar de Tweede Wereldoorlog brak uit, ik moest mijn studie staken en onderduiken. In het ziekenhuis in Tiel ging ik aan de slag als assistent en zag alle ellende aan schotwonden en narigheid voorbijkomen. In mijn jeugdige overmoed deed ik dingen die mij eigenlijk in gevaar brachten, zoals met een illegale radio over straat lopen. Ik was nooit bang."

Les 3

Volg je eigen

overtuiging

"Tijdens de oorlogsjaren werd ik gegrepen door het **christendom**; een belangrijke wending in mijn leven. In die tijd trok de bekende dominee H.C. Touw in zijn preken parallellen tussen het kwaad in de Bijbel en de daden van Hitler. Iets in mij werd wakker; een christelijke overtuiging waar ik altijd naar ben blijven luisteren. 's Avonds las ik uit de Bijbel, waar ik verdieping, troost en inspiratie uit haalde. Woorden als 'Ik ben met u, alle dagen tot aan de voleinding der wereld' gaven mij kracht.

Na de oorlog rondde ik mijn studie medicijnen af. Alle afgestudeerde artsen moesten verplicht naar Nederlands-Indië om het leger te ondersteunen, maar ik was tegen de Nederlandse overheersing. Ik wilde de Indonesiërs juist helpen en ben als zendingsarts via de medische zending van de Nederlands Hervormde Kerk uitgezonden. â ¶

Van de Nederlandse regering kreeg ik een brief met de woorden: 'Hierbij verlenen we u vrijstelling van dienstplicht wegens het aannemen van een menslievend beroep'. Zo vertrok ik in 1949 met de Willem Ruys vanuit de Rotterdamse haven. Mijn ouders zwaaiden me uit; mijn moeder bracht nota bene een plantje mee voor in mijn hut. Ik was 29 en tekende voor drie jaar."

les 4

Taal is de sleutel tot de ziel

"Na een maand varen kwamen we aan in Jakarta. Ter plekke hoorde ik pas waar ik geplaatst werd: op Kuala Kapuas op Borneo - het huidige Midden-Kalimantan. Ik kwam midden in de bush terecht in een klein ziekenhuis met diverse poliklinieken langs de rivieren. Wegen bestonden nog niet. Mijn district was zo groot als Nederland. Regelmatig voeren we wekenlang met een boot de rivieren op om de plaatselijke bevolking - de Dayaks - van zorg te voorzien.

Het was dankbaar werk, het merendeel had jarenlang geen dokter gezien. Veel kinderen hadden de besmettelijke huidziekte framboesia en met een eenvoudige injectie verdwenen die zweren na enkele weken. Ze zagen mij als wonderdokter; al ervoer ik dat zelf niet zo.

Ik voelde een diepe verbondenheid met de Dayaks. Ik wilde net zo zijn als zij; ik droeg een sarong, liep op blote voeten en sliep op een slaapmat. Ik leerde niet alleen Indonesisch, maar ook het Dayaks om echt contact met hen te krijgen. Taal is de sleutel tot de ziel.

Borneo werd mijn thuis. In die tijd ontmoette ik mijn vrouw, zij was ook arts en altijd al gebiologeerd door de tropen. Als kind had zij eindeloos de platen bekeken in het historische boek 'Quer durch Borneo' van dr. Nieuwenhuis. Borneo was onze glorie tijd. We zeiden altijd: 'Wij blijven Dayaks'. Zo voelt dat nog steeds; ik kan overdag ineens Dayakse liedjes zingen."

les 5

Help waar je kunt

"Je moet in het leven helpen waar je kunt. Zo heb ik twee Dayakse schooljongens geholpen met hun studiekosten, omdat de stiefvader van een van hen alleen de studie wilde betalen als de jongen diens naam aannam. De jongen weigerde, want zijn eigen vader was kort daarvoor gestorven. We kwamen speciaal naar zijn dorp om zijn graf te verzorgen. Toen heb ik in een opwelling aangeboden de zorg voor beide jongens op me te nemen. Via een Dayaks ritueel waarin je een beetje bloed van elkaar drinkt, werd ik familie - met de bijkomende zorgplicht. Dat voelde heel natuurlijk. Ze kwamen bij ons wonen en hebben altijd een rol gespeeld in ons leven."

les 6

Soms moet je je aanpassen

"Door de toenemende politieke problemen tussen Nederland en Indonesië moesten we in 1959 repatriëren. In Nederland vervolgde ik mijn studie, werd dermatoloog. Maar we pasten hier niet en wilden weer naar de tropen. Via de zending kwamen we in India, waar ik werkte in twee zendingsziekenhuizen en les gaf aan de universiteit van Punjab en Tamilnad.

Toen enkele jaren later onze vier kinderen naar de middelbare school moesten, voelde dat als natuurlijk moment om terug te keren naar Nederland. Ik werd hoogleraar dermatologie aan de Groningse universiteit. Een andere wereld. Zelfs na mijn ervaring aan twee Indiase universiteiten was het moeilijk aansluiting te vinden.

Maar na enige tijd kwam er rust en kon ik ook oude contacten herstellen met de 'Hautklinik' in Münster. De oprichting van een stichting om Indonesische specialisten in Nederland bij te scholen bracht de Indonesische sfeer weer binnen.

Voor ons gezin pakte deze stap goed uit; de kinderen vonden onze vaste woonplek heerlijk na al die verhuizingen en mijn vrouw had een fijne baan als schoolarts bij kinderen met minimal brain damage. Ik moest me aanpassen, maar dat zorgde wel voor harmonie in het gezin."

les 7

Vanuit de stilte kun je beter horen

"Na mijn pensioen in 1984 ben ik altijd actief gebleven. Ook nu nog schrijf ik graag historische boekjes en artikelen over dingen die mij interesseren. Vorig jaar verscheen een fotoboek over mijn zendingswerk in Midden-Kalimantan, dat ik samen met mijn achternichtje heb gemaakt. Ik mail met vrienden en familie en google regelmatig dingen die mij door de ouderdom ontschoten zijn. Los van al die activiteit kan ik intens genieten van stilte: een verdwenen goed. Stilte zorgt voor overpeinzing over anderen en mezelf. In het 19de-eeuwse gedicht van Guido Gezelle staat: 'Een witte spree ligt overal gespreid op 's werelds akker; geen mensche en is, men zeggen zou, geen levend herte wakker.' Ik zie op dit moment geen witte spreij die over de harten van mensen ligt, maar een zwarte spreij.

Die verstikkende deken is een topic van mij; mensen hebben geen lucht meer naar boven. Ze maken alleen contact via machientjes; kinderen worden via diezelfde machientjes gepest. Niet te geloven. Dat vind ik moeilijk, vooral in het licht van het **christendom**. Onder die zware omstandigheden moeten dominees tot de mensen doordringen; a hell of a job. Je moet heel goed kunnen preken in relatie tot het heden, wil je mensen nog raken. Het lijkt wel of de antennes bij mensen voor de bijzondere verhalen uit de Bijbel uitstaan. Vanuit stilte kun je de stemmen van boven beter horen."

les 8

Het geheim hoeft niet ontrafeld

"Na het overlijden van mijn vrouw leven we samen verder; ieder aan onze kant van het 'grote geheim'. Ik denk natuurlijk bijzonder vaak aan haar. Gelukkig woon ik nog in mijn eigen huis, zie ik dagelijks haar stoel met altijd een verse orchidee ernaast. Ik heb zo mijn eigen rituelen en kleine altaartjes. In de eerste veertig dagen na haar overlijden droomde ik veelvuldig over haar. Dat is werkelijk een heilige tijd, net als Jezus die nog veertig dagen onder de mensen was. In die periode zag ik wonderlijke dingen in mijn dromen: Ada in blinkend wit, niet te beschrijven met woorden. Nu heb ik dat minder. Ik vermoed dat haar ziel, net als de duif van Noach meer is losgelaten. Niemand weet wat er werkelijk gebeurt na de dood. Wij vermoeden dat het niet afgelopen is, maar ik heb daar geen concreet idee over: dat is juist 'het geheim'.

Ik geniet erg van mijn vier kinderen en zes kleinkinderen, op wie ik bijzonder trots ben. Je kijkt anders naar de dood als je 93 bent; leven en dood komen dan dichterbij." â

5. Liever terug naar de lijst van 1948

Precies 65 jaar geleden werd de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens aangenomen. Rechtsfilosoof en ethicus Paul Cliteur waarschuwt voor inflatie. Interview Sebastien Valkenberg

De publicatielijst van Paul Cliteur (1955), hoogleraar encyclopedie van de rechtswetenschap in Leiden, laat er geen misverstand over bestaan waar zijn fascinatie ligt. Hij heeft een handboek geschreven over mensenrechten, heeft er hoorcolleges op cd over ingesproken en columns aan gewijd. Vanwaar die betrokkenheid bij het onderwerp? "Ik raakte al heel snel gefascineerd door het succes van mensenrechten. In 1948 slaagde de wereldgemeenschap erin een lijst met fundamentele rechten te formuleren die voor alle mensen gelden. Een unicum in de geschiedenis."

Wat is het unieke daaraan?

"Met de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens lukte wat concurrerende bewegingen nooit is gelukt. Dan denk ik met name aan de wereldgodsdiensten. Ook zij menen een set waarden te hebben die als moreel richtsnoer voor de hele wereld zou moeten gelden. Maar de invloed van het **christendom** bleef grotendeels beperkt tot de Westerse wereld en die van de islam tot het Midden-Oosten. Wat dat betreft zijn de mensenrechten veel succesvoller geweest en is er in 1948 echt iets op de rails gezet."

Voordat we verder gaan: wat zijn mensenrechten eigenlijk?

"Bij mensenrechten kun je denken aan het recht op een eerlijk proces, maar ook het recht van vrije expressie en van geweten. Kenmerkend is dat ze voor iedereen gelden, waar ter wereld je ook woont, van welk geslacht je ook bent, ongeacht je ethische afkomst of religie. Mensenrechten vormen de filosofische of ideële kern van het hele rechtsbedrijf. Daarbinnen kom je ze op twee plaatsen tegen. Ten eerste in verdragen die landen met elkaar sluiten. Daarin leggen ze vast welke afspraken ze maken over mensenrechten. En ten tweede in grondwetten die landen maken. Ook daarin leggen ze mensenrechten neer. Hun betekenis voor de nationale rechtsorde is dus enorm."

Vandaag staan we stil bij 65 jaar mensenrechten. Reden voor een feestje?

"Het is belangrijk om de vlag uit te hangen. We moeten de mensenrechten in ere houden; dat gaat niet vanzelf. Daarom is het belangrijk om hun verjaardag te vieren. Over het geheel genomen sta ik er positief tegenover dat er een morele taal is die over de hele wereld gesproken wordt. Vandaar dat de titel van een van mijn boeken 'Moreel Esperanto' luidt. Als mensen in het Midden-Oosten uit onvrede over hun leiders de straat opgaan, dan vind ik het goed dat ze zich baseren op mensenrechten. Natuurlijk kun je ook zeggen dat het wanbestuur in strijd is met soera zus en zo uit de Koran, maar wat als je aan dat boek geen gezag toekent? Daarom pleit ik voor een gemeenschappelijke taal. Die is nodig om de wereld als morele gemeenschap te verenigen."

U maakt de vergelijking met het Esperanto. Die universele taal is geen succes gebleken.

"Klopt. En in zekere zin is dat illustratief voor de wereld waarin we leven. Ook het moreel Esperanto van de mensenrechten heeft het zwaar in 2013. De versplintering is veel groter dan in 1948. Er is sprake een forse opleving van religieus fundamentalisme. Heilige boeken hebben de afgelopen decennia een groter gewicht gekregen. Ik acht de

kans klein dat veel landen die de Universele Verklaring van de Rechten destijds ondertekenden, dat ook nu nog zouden doen."

Sommige landen onttrekken zich aan de mensenrechten. Zal dat niet altijd tot op zekere hoogte het geval zijn?

"Misschien. Maar dat is niet waarop ik doel. Op dit moment dreigen mensenrechten van binnenuit te worden uitgehold. De morele versplintering van de hedendaagse wereld sijpelt door in de mensenrechten zelf. Een negatieve ontwikkeling vind ik de proliferatie of inflatie van mensenrechten. In zekere zin zijn mensenrechten zo succesvol dat iedereen zijn wensen en eisen in die termen formuleert. Je ziet dat ze in toenemende mate ook een retorische betekenis hebben gekregen. Elke malle eis van deze of gene actiegroep wordt als 'mensenrecht' verkocht. Dat is zorgelijk. In het ongunstigste geval heeft dit een ondermijnende werking voor de mensenrechtentraditie als geheel."

Hoezo?

"Er zijn grofweg drie generaties mensenrechten. Het begon met de klassieke rechten, zoals de vrijheid van meningsuiting en van godsdienst. Die hebben we te danken aan liberale filosofen als John Locke. Later kwamen daar de sociale rechten bij die een zekere mate van sociale zekerheid vastlegden. Ten slotte volgden de groepsrechten, zoals het recht op behoud van culturele identiteit. Die laatste categorie zou je niet moeten erkennen. Mensenrechten komen uit de aard der zaak toe aan individuen. Ze zijn bedoeld om iemand te beschermen tegen groepsdruk, bijvoorbeeld van een godsdienst. Maar groepsrechten doen precies het omgekeerde: die beschermen de groep tegen de 'gedachten' - denk aan films, boeken, cabaret - van het individu. Het vorige week afgeschafte wetsartikel 147 tegen godslastering had die functie. Zo'n collectief recht gaat ten koste van de oorspronkelijke mensenrechten, in dit geval de vrijheid van meningsuiting."

Een veelgehoorde reactie luidt dan dat de vrijheid van meningsuiting weliswaar belangrijk is, maar niet misbruikt moet worden.

"Laat er geen misverstand over bestaan, ik ben niet vóór belediging. Wel ben ik ertegen als een (religieuze) groep speciale privileges krijgt ter bescherming van haar wereldbeschouwing. Mensenrechten zijn individualistisch, liberaal en seculier. Daarmee doel ik voor alle duidelijkheid níet op een set waarden van een bepaalde groep, in dit geval de liberalen. Van dat denken in termen van groepsrechten wil ik juist weggkomen. Mensenrechten hebben universele zeggingskracht. Als gelovigen er goed naar kijken, zullen zij zien dat ook zij er baat bij hebben. Tegen mensen van de ChristenUnie zeg ik dan ook altijd: secularisme is ook in jullie voordeel. Stel dat christenen ooit in een minderheidspositie komen. Dan hebben ze belang bij een neutrale staat in plaats van een staat die de ene godsdienst bevoordeelt ten opzichte van de andere."

Wat zou er moeten gebeuren om de mensenrechten de volgende 65 jaar te laten overleven?

"Daar kan ik kort over zijn. Terug naar de kernrechten, in plaats van een lijst die almaar langer wordt. Dus terug naar de mensenrechten van de eerste generatie. Die zouden we de komende 65 jaar moeten hooghouden. Dat vraagt om ambassadeurs. Filosofen, juristen, en vooral ook politici. Ze moeten opstaan om het belang ervan te verdedigen,

telkens weer. Dat mag wel wat fermer dan nu gebeurt. Anders valt te vrezen dat op de duur de waarden eroderen die we in 1948 zo prominent op de agenda hebben gezet."

'Elke malle eis van deze of gene actiegroep wordt als 'mensenrecht' verkocht'

'Ik ben ertegen dat een religieuze groep privileges krijgt ter bescherming van haar wereldbeschouwing'

6. Nederland is gebouwd op religiekritiek die al vaker bot en smalend was

De mening van de krant, verwoord door leden van de hoofdredactie en senior redacteurs.

commentaar

Het wetje dat smalende godslastering verbood, is verleden tijd. Dat is goed zo, het was een overbodig, verwarrend en weinig effectief verbod.

In de praktijk werd het meer gebruikt door mensen die geen geloof aanhangen om te klagen over het voortrekken van gelovigen, dan door gelovigen om zich te beklagen over godslastering.

Op zich is het zorgelijk dat minderheden kunnen worden geïsoleerd door ze te kwetsen op hun meest gevoelige punten, zeker in een land waar cabaretiers en tv-persoonlijkheden beter blijken te scoren naarmate ze grover en cynischer zijn. Het nu gesneuvelde wetje bood daarvoor echter geen oplossing.

Het is om te beginnen te simpel om te doen alsof in Nederland seculieren en gelovigen tegenover elkaar staan. Alsof er maar twee kleuren zijn die noodzakelijkerwijs ruzie hebben, goed en fout; waarbij de ene kant de gelovigen kwalificeert als de goeden, en de andere kant de niet-gelovigen. Nederland telt meer kleurschakeringen, meer nuances dan deze schijntegenstelling suggereert.

Dat was trouwens ook in 1931 al zo, toen het nu gesneuvelde verbod op godslastering werd ingevoerd. Twee christen-democratische Kamerleden, Frida Katz en Jan Rudolph Slotemaker de Bruïne (beiden CHU), voegden zich toen bij de Kamerleden van niet-christelijke partijen die zich keerden tegen het verbod. Het wetje werd toch aangenomen, maar heeft sindsdien meer ruis veroorzaakt dan veroordelingen. Dinsdag maakte de Eerste Kamer er definitief een einde aan.

Dit land is gebouwd op religiekritiek, die altijd al bij vlagen hard, bot en ronduit smalend was. Anders dan velen wellicht vermoeden, zijn het juist christenen die daarin vaak voorop hebben gelopen. Het protestantisme is in wezen keiharde kritiek op de rooms-katholieke variant van het **christendom**, en het Nederlandse katholicisme heeft zich weer sterk ontwikkeld door te reageren op het protestantisme en zich verder te emanciperen. Nog in 1966 ging de rechtszaak van start tegen Gerard Reve, de beroemde romanschrijver. Diens vergelijking van God met een Ezel waarmee hij geslachtsgemeenschap had was zeker opmerkelijk, maar de rechter sprak Reve vrij van smalende godslastering. Een overwinning van het vrije woord, zeker, maar ook van het zich vrij ontwikkelende geloof. Weinig schrijvers hebben in hun werk op zo'n eigen wijze hun geloof in woorden gevat als juist Gerard Reve. De ergste godslastering is soms eigenlijk vroom en de vroomste taal soms godslasterlijk.

Het gesneuvelde wetje heeft meer ruis veroorzaakt dan veroordelingen

7. Sinterklaas is niet jarig. En Jezus ook niet ; Sinterklaas en Kerstfeest Essay

Wanneer is Sint Nicolaas geboren, en Jezus? Sam Janse gaat op zoek naar de zin van verjaardagen in de Oudheid. En wat betekenen sinterklaasavond en Kerst nu nog?

Sam Janse (1949) is protestants theoloog, gespecialiseerd in het Nieuwe Testament. Hij publiceert daarnaast geregeld over geweld, Oudheid en islam.

Sinterklaas is niet jarig op 6 december en al helemaal niet op 5 december. Het schone lied 'Sinterklaas is jarig, 'k zet mijn schoen al klaar', zegt dat wel, maar het klopt niet. Nu is er op de historiciteit van Sint Nicolaas wel wat af te dingen en het is dan ook zeer onwaarschijnlijk dat we van deze heilige de geboortedag zouden weten. Maar dat is het punt niet. Van heiligen wordt niet de verjaardag gevierd, maar de sterfdag.

Zo staat Sint Nicolaas op 6 december op de heiligenkalender van de rooms-katholieke kerk. Bij heiligen telt de sterfdag, want dat is de geboortedag in de hemel. Ignatius, een martelaar aan het begin van de tweede eeuw, schrijft kort voor zijn terechtstelling aan zijn medegelovigen: "Mijn geboorte is aanstaande." Dat is een zaak van vreugde. Ignatius wordt op transport naar Rome gesteld voor onderzoek en hij roept zijn geloofsgenoten daar op om geen pogingen te doen om hem vrij te krijgen, want dat zou hem zijn ultieme beloning kosten. We hebben zijn brief aan de gemeente in Rome nog: "Ik schrijf alle gemeenten en druk alle op het hart dat ik graag voor God sterf. Als u het mij maar niet verhindert." Op de heiligenkalender staan dus de sterfdata. Met de uitzonderingen van Johannes de Doper en Maria, van wie ook de (fictieve) geboortedata een plaats hebben gekregen.

De gewoonte om de sterfdag te vieren veronderstelt een totaal ander levensgevoel dan het onze. Het lijkt een treurige levenshouding waarbij niet de geboorte, maar het sterven gevierd wordt, maar er zit natuurlijk ook een zonnige kant aan. Godfried Bomans zei het in de vorige eeuw al: Als je vroeger oud was, was je er bijna en nu ben je er bijna geweest. De hedonist piekt rond zijn dertigste en levert vanaf dat hoogtepunt in. Het grote aftellen is dan begonnen. Dat levensbesef is het voor-moderne **christendom** ten enenmale vreemd. Het leven is een pelgrimstocht, met massale kindersterfte, verwoestende oorlogen en rondsluipende pest, maar aan het eind wacht het Vaderhuis, het nieuwe Jeruzalem, de hemel, de gloria, God zelf.

Wat weten we, historisch gezien, van de heilige Nicolaas, bisschop van Myra, die in de vierde eeuw geleefd moet hebben in wat nu het zuidwesten van Turkije is? Weinig. De Vitae, vrome vertellingen over het leven van de heilige Nicolaas, verschijnen vanaf de negende eeuw. Als historische bron is een bericht van vijfhonderd jaar na dato natuurlijk dubieus. Dat geldt te meer voor heiligenlevens, waarin het er niet om gaat een historisch betrouwbaar verslag te geven, maar om de gelovigen te stichten. Dat zien we ook in deze Vitae: verhalen klonteren samen, de ene Nicolaas wordt geïdentificeerd met de andere en de wonderen zijn niet van de lucht.

Maar historisch gesproken hebben we toch nog iets meer houvast. De naam Nikolaos komt in de voor- en vroegchristelijke tijden weinig voor. Maar vanaf het begin van de vijfde eeuw mag de naam zich juist in de omgeving van Myra op een grote populariteit verheugen. Dat wijst erop dat daar vóór die tijd een heilige met die naam geleefd moet

hebben. Zoals in onze eeuw ouders hun kind naar filmsterren of sporthelden noemen, zo werden destijds heiligen vernoemd.

We kunnen nog een detail van deze heilige Nicolaas met grote waarschijnlijkheid vaststellen: zijn sterfdatum. We weten dat een zekere abt, Nicolaas van Sion (de eerste naam zal niet toevallig zijn), in 564 een reis heeft gemaakt naar een kerk even buiten Myra waar de sterfdag van bisschop Nicolaas door bisschoppen en abten van de regio jaarlijks wordt gevierd. ¶

Nicolaas van Sion komt ziek thuis van de reis en sterft op 10 december van dat jaar. De sterfdag van zijn beroemde naamgenoot op 6 december zal dus wel historisch zijn.

Kende men in de Oudheid verjaardagen? Zeker wel. Uit het Nieuwe Testament weten we dat de vorst Herodes Antipas zijn verjaardag vierde. Natuurlijk met veel drank en vrouwen. De Romeinse keizers plachten er grote volksfeesten van te maken. Ook het weldenkende deel van de natie liet zich niet onbetuigd. De geboortedag van de wijsgeer Epicurus werd jaarlijks binnen de Epicureïsche gemeenschap gevierd. Het zal een soort herdenking geweest zijn, waarschijnlijk met veel uitspraken en stellingen van de vereerde meester.

De kerkvader Origenes verwierp het vieren van verjaardagen. Hij wees naar de farao en Herodes die volgens de Bijbel hun verjaardag vierden en deze exemplarische bewijsvoering was voor hem afdoende. Het zijn argumenten die we nog tegenkomen bij de Jehova's Getuigen om geen verjaardagen te vieren. Waarom zijn christenen dan toch Jezus' geboortedag gaan vieren. En waarom op 25 december?

Er zijn twee theorieën om het ontstaan van het Kerstfeest op 25 december te verklaren - allebei te mooi om niet waar te zijn. De eerste wijst op het bestaan van een zonnecultus in Rome in de maand december. De zon wordt overal op aarde gewaardeerd en op vele plaatsen vereerd, zoals in Rome. De inheemse cultus werd versterkt door allerlei zonnereligies uit het Oosten, bijvoorbeeld de Mithrasverering. In 274 stelt de Romeinse keizer Aurelianus de cultus van de Sol invictus, de onoverwinnelijke Zon, in. En wel op 25 december. De datum is niet toevallig, want die zit in de buurt van de zonnewende: de langste nacht is geweest, de zon neemt weer in kracht toe.

Daar zullen christenen niet aan mee hebben gedaan. Die dachten er het hunne van. Had Jezus niet gezegd: "Ik ben het licht van de wereld"? Had de oudtestamentische profeet Maleachi niet geschreven over de 'zon der gerechtigheid' die zou opgaan? En sloeg dat niet op de komst van Jezus Christus, de ware Zon?

Als keizer Constantijn in het jaar 313 christenen voluit als loyale staatsburgers accepteert en het **christendom** nog wel niet als staatskerk erkent, maar wel rechten en voorrechten geeft, gaat er ook in de feestkalender van de kerk iets veranderen. Constantijn is een raadselachtige figuur. Hoeveel berekening en hoeveel persoonlijke overtuiging zit er achter zijn beslissing? Hij laat na zijn bekering (al dan niet tussen aanhalingstekens) op de grote overwinningsboog te zijner ere ook symbolen van de traditionele zonnegod zetten. De verering van de zon gaat na de Wende van Constantijn gewoon door. Meende de keizer dat juist op deze manier oud en nieuw geloof met elkaar te verbinden waren? Het was belangrijk voor de eenheid van het rijk om de tegenstelling niet op de spits te drijven.

Voor deze visie pleit ook dat Constantijn in 321 de zondag als vrije dag invoert. De christenen konden samenkomen in de kerk, de heidenen konden hun eigen god(en) blijven vereren. Deze argumenten pleiten ervoor dat de invoering van het kerstfeest bewust op 25 december heeft plaatsgevonden. Wat voor Constantijn mogelijk een manier was om twee geloven te combineren, zal voor de bisschop van Rome een poging zijn geweest om het oude feest te vervangen door het nieuwe. Wil je opstand krijgen, dan moet je een volk zijn feesten afnemen en wat je niet kunt verslaan, moet je overnemen, zullen de christelijke leiders gedacht hebben.

Zo gezien is het Kerstfeest op 25 december een poging van de christelijke kerk om een heidens feest te kerst-enen en met behoud van oude vormen, een nieuwe inhoud te geven: Jezus Christus is de onoverwinnelijke Zon, de Zon der gerechtigheid, het Licht van de wereld.

Een verjaardagsfeest is Kerst nooit geweest. De geboortedatum van Jezus was onbekend. De datum van 25 december werd van buitenaf aangereikt. Van de nood werd een deugd gemaakt.

Er is nog een andere verklaring voor die datum. De kritiek op de hierboven gegeven theorie is dat het Kerstfeest al veel eerder, al vóór Constantijn en vóór de instelling van het feest van de Onoverwinnelijke Zon op 25 december gevierd wordt en dat de kerstviering op die datum eigen, kerkelijke wortels heeft.

Een oud geschrift, mogelijk uit de vierde eeuw, 'De solstitiis' ('Over de Zonnewende'), verbindt de vier keerpunten van het jaar met momenten uit de heilsgeschiedenis. Deze vier momenten vallen op de langste en de kortste dag en op de equinoxen, de data waarop dag en nacht even lang duren. Dat zijn de vier momenten die het begin van een nieuw seizoen markeren.

De nu volgende redeneerkunst zal in die tijd wellicht indrukwekkend geweest zijn, al overtuigt ze ons niet meer. Duidelijk is dat de conclusie de argumentatie bepaalt in plaats van omgekeerd. De anonieme schrijver stelt dat Johannes de Doper verwekt werd bij het begin van de herfst, tijdens het loofhuttenfeest. Het was in de tijd dat diens vader, de priester Zacharias, dienst moest doen in de tempel. Sterk is dit uitgangspunt niet. Sterker is de conclusie dat Johannes negen maanden later, op de langste dag, werd geboren. Uit het Evangelie van Lucas haalt de schrijver dat Johannes zes maanden ouder is dan Jezus. Bijgevolg moet Jezus op 25 maart, aan het begin van de lente, verwekt zijn en op 25 december geboren. Zo zijn we waar we wezen willen.

In dit soort redeneringen speelt ook de veronderstelling mee dat de sterfdag en de geboortedag of de dag van de verwekking dezelfde zijn. Immers, net als de gelovigen van die tijd, houdt God van afgeronde tijdseenheden. Uit de Bijbel is te halen dat Jezus op de veertiende van de Joodse maand Nisan sterft, een datum die gelijkgesteld werd aan 25 maart. Dan zal hij ook op 25 maart verwekt zijn. Negen maanden later hebben we dan 25 december.

De logica van een andere schrijver uit die tijd leidt tot 28 maart als Jezus' geboortedatum. Want, zo veronderstelt hij, zijn sterfdag valt samen met de eerste dag van de schepping: 25 maart. Als de zon op de vierde dag is geschapen moet Jezus als de ware zon dus op 28 maart geboren zijn. Op een woensdag.

Voor ons gevoel zijn het kronkelredeneringen, maar christelijke theologen waren niet de enigen die ze te berde brachten. Joodse wijzen, pagane filosofen en gnostische denkers kunnen ons evenzeer verbazen met een voor ons vreemde redeneertrant die destijds een zekere geloofwaardigheid moet hebben gehad.

Het leidt te ver om de voors en tegens van de twee theorieën te bespreken: heeft de kerk van buitenaf impulsen gekregen om op 25 december het Kerstfeest te vieren als alternatief voor een heidens feest, of waren er intern-liturgische argumenten waardoor de christenen tot de viering van 25 december als geboortefeest van de Heer kwamen? Duidelijk is wel dat er een sterk verband is tussen de kerkelijke feestkalender en de natuurlijke keerpunten van de jaarkalender. Ook al zou het Kerstfeest op 25 december van vroeger datum zijn dan het Romeins-heidense feest van Sol invictus, op een gegeven moment worden het wel concurrerende grootheden met het **christendom** als overwinnaar. Wel met de steeds terugkerende vraag of de kerk er niet een hoge prijs voor heeft moeten betalen en er niet erg veel heidendom is meegekomen met dit feest.

Het is een vraag die tot nu toe speelt. De theoloog Bram van de Beek pleitte er een paar jaar geleden nog voor om het Kerstfeest maar af te schaffen. Volgens hem was het niet meer te redden.

Toch zag de kerk kans om met de viering van Christus' geboorte nog een punt binnen te halen. Nu niet naar buiten, naar de zoonanbidders, maar naar binnen, naar de Arianen, vanuit katholiek gezichtspunt de ketters bij uitstek.

De leerlingen van Arius vonden de doop van Jezus het hoogtepunt van zijn leven en dus ook van wezenlijk belang voor de christenen. Op dat moment aanvaardde, adopteerde God de mens Jezus als zijn goddelijke Zoon. De orthodoxe christenen verzetten zich tegen deze gedachtengang, met de uitspraken van het concilie van Nicea in 325 als steun in de rug. God was mens geworden in Jezus Christus. Hij was 'God uit God', vanaf zijn geboorte, ja al van eeuwigheid. Het moment van Jezus' geboorte was voor de orthodoxe christenen dus belangrijker dan dat van zijn doop. Ongetwijfeld heeft dit motief meegespeeld om het Kerstfeest in de kerk in korte tijd tot een belangrijk feest te laten uitgroeien. Jezus' verjaardag werd niet gevierd, maar met Kerst werd een geloofsbelijdenis uitgesproken.

Kan de kerk met Kerst haar punt nog maken? Overheid en samenleving maken het haar niet makkelijk. Kerst wordt als christelijk feest uit het openbare leven verbannen. Blijven onze oosterburen op hun Weihnachtsbriefmarken onophoudelijk kribbetjes, herders en koningen afbeelden, op onze kerstpostzegels staan 'algemene' kerstsymbolen: kaarsjes, rendieren en kerstbomen. Wel de kerstman, niet het kerstkind. Nu ik dit typ, zie ik dat mijn spellingcorrector kerstman met een hoofdletter wil schrijven en kerstkind met kleine letter, precies andersom dan het 'Trouw Schrijfboek' zegt. We zijn ook alweer een paar jaar verder. Ook de kerstboom ligt trouwens onder vuur. De Haagse Hogeschool besloot in 2009 geen kerstboom te plaatsen, omdat hij niet-christelijke studenten zou kunnen kwetsen.

Toch is dat niet het eigenlijke probleem van de kerken. In de tijd van Constantijn bestond er naast het christelijke Kerstfeest ook het feest van het onoverwinnelijke licht. De kerk zag toen kans om dat licht te duiden. Dat ze dat nu nauwelijks doet, wijst op een innerlijke crisis: wat voor punt maken we met Kerst? De verleiding bestaat om het Kerstfeest algemeen te houden en aan te sluiten bij een algemeen besef: verlangen,

vrede, gerechtigheid. Daar kan iedereen zich in vinden. 'Vrede op aarde, in de mensen een welbehagen' is een makkelijke boodschap. Tegelijk beseft men buiten en binnen de kerk dat ze op deze manier wel fuseren kan met het Humanistisch Verbond. Ze zal ook tegendraads moeten zijn in haar boodschap om haar bestaansrecht niet te verliezen.

In vele opzichten hadden christenen het in de eerste eeuwen makkelijker dan wij. Een transcendente werkelijkheid werd niet betwijfeld. De hemel was nog niet verdwenen, om het met Von der Dunk te zeggen. Er was een gemeenschappelijk denkkader waarin de wereld van de goden of van de ene God een vanzelfsprekend uitgangspunt was. Toch zetten christenen zich ook toen, indien nodig, schrap tegenover het pagane, heidense denken.

De polemiek van de derde-eeuwse kerkvader Origenes tegen de heidense filosoof Celsus is er een mooi voorbeeld van. Beide denkers zijn leerlingen van Plato. Daarom juist valt Celsus het **christendom** zo aan. Wat is dat voor een God die naar de aarde komt? Wat heeft hij, komend vanuit zijn hemelse gelukzaligheid in een zwetend, stinkend mensenlijf te zoeken? Kan hij met zijn goddelijke kracht zijn doelen niet vanuit de hoge hemel verwerkelijken?

Voor Origenes is dat onmogelijk. Dat deze God mens wordt, is voor hem het wezenlijke van het evangelie. Wil de kerk met recht Kerstfeest vieren, dan zal ze antwoord moeten geven op Celsus' vraag: wat is dat voor een god die naar deze aarde komt? Dat moet met de humaniteit te maken hebben, met de getroffen Filippijnen. Onderscheidend kan de kerk alleen zijn als ze laat zien waarin de humaniteit verankerd is: in een God die zijn grootheid af wil leggen. En overtuigend kan ze alleen zijn als ze ook haar eigen grootheid aflegt. Kenosis, 'ontlediging' noemen de theologen dat. Als protestant heb ik hiervoor mijn inspirator gevonden: paus Franciscus. Sinterklaas spelen helpt niet, Kerst moeten we vieren. â

In de Oudheid vierden ze verjaardagen, maar die van Jezus heeft geen oude papieren. Kerst was nooit een verjaardagsfeest

Dat ze de gewoonte hadden om de sterfdag te vieren, getuigt van een levenshouding die heel anders is dan de onze

Vrede op aarde - daar kan ook het Humanistisch Verbond niets tegen hebben. Maar wat had God in een zwetend, stinkend mensenlijf te zoeken?

8. In de frontlinie van het christelijke debat

Het **christendom** verschieft wereldwijd van kleur. Die verandering is goed te zien in de Wereldraad van Kerken. Vandaag begint de Assemblée, een vergadering met duizenden gelovigen uit alle delen van de wereld. 'Nederland maakt geen indruk meer met het homostandpunt.' tekst Gerrit-Jan KleinJan, Busan

In ieder geval vijfendertig Nederlandse christenen zijn vandaag helemaal in hun element. Amper bekomen van een vliegreis van bijna een dag en daardoor tollend van de jetlag, ontmoeten ze in Zuid-Korea drieduizend medegelovigen uit zowat alle landen ter wereld. Net als de anderen in dit legioen komen de Nederlanders voor wat je de Verenigde Naties van de christelijke wereld kunt noemen: de Wereldraad van Kerken.

Vanaf vandaag vergaderen delegaties christenen tien dagen lang over allerlei kwesties die volgens kerken van het hoogste belang zijn. Iedere zeven jaar komt deze algemene vergadering, de Assemblée genaamd, bijeen. De ontmoeting is in Busan, een grote havenstad in Zuid-Korea. De Nederlandse delegatie is vooral afkomstig uit de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), het grootste protestantse kerkgenootschap van Nederland.

Ook voor buitenstaanders is de bijeenkomst de moeite waard. De Assemblée laat namelijk heel concreet zien welke ingrijpende transformatie het **christendom** wereldwijd doormaakt. In Europa lopen de kerken in rap tempo leeg. Zo is er over een jaar of veertig in Nederland geen protestantse kerk meer over - als de leegloop zich in dit tempo doorzet. Wereldwijd is dat beeld totaal anders. Het **christendom** groeit, met name in Afrika, Azië en Latijns-Amerika. Evangelische kerken zijn met een ongekennde opmars bezig. Een kwart van de twee miljard christenen in de wereld bezoekt een pinksterkerk. In 1980 was dat nog 6 procent. Iedere dag komen er 35.000 nieuwe leden bij.

Deze veranderingen zijn ook waar te nemen in de wereldraad. De machtsbalans verschuift van het noorden naar het zuiden en oosten van de globe, vertelt Michiel Hardon. Tot een paar jaar terug was hij financieel directeur van de organisatie, deze dagen loopt hij als deelnemer over het vergaderterrein. Hardon: "Toen de Wereldraad van Kerken in 1948 in Amsterdam werd opgericht, deden er 147 kerken mee, voornamelijk protestants en afkomstig uit Noord-Amerika en West-Europa. Nu zijn het 345 kerken lid, protestants, anglicaans en orthodox uit de hele wereld."

Deze wisseling van de wacht heeft inhoudelijke consequenties. De gematigde protestantse cultuur van het westen dreigt verdrongen te worden door een orthodox getoonzette koers. Het is een ontwikkeling die Klaas van der Kamp, algemeen-secretaris van de Raad van Kerken in Nederland, voor zijn ogen ziet gebeuren. "Als je de voorzitter van de Raad van Kerken uit Zuid-Amerika hoort spreken, dan zou je denken dat hij lid is van een pinksterkerk. Met zoveel passie als hij spreekt en met zoveel aandacht voor het werk van de Heilige Geest." Zaken als gelijke behandeling van homoseksuelen en vrouwen die door veel christenen in Nederland als vanzelfsprekend worden gezien, zijn voor gelovigen uit andere delen van de wereld vaak ondenkbaar. Van de Kamp: "We spreken nu al jaren over acceptatie van homoseksualiteit. Maar nog steeds vraag ik me af wie, als Nederland het niet op de agenda zet, het dan wel doet."

Hij vertelt over een verklaring die kerken in Nederland nog niet zo lang geleden opstelden. Daarin staat dat iemands homoseksuele geaardheid geen aanleiding mag zijn

voor agressie en uitsluiting. "Je denkt dat dit een normale uitspraak is. Maar wereldwijd blijkt dit dus al heel wat te zijn." Ook dit jaar staat er welgeteld één bijeenkomst over kerk en homoseksualiteit in het programmaboek van de Assemblée. Inderdaad, geleid door een Nederlander. Michiel Hardon denkt dat de invloed van Nederland zeer beperkt is: "Het is op zich natuurlijk goed dat Nederland hier een issue van maakt, maar of dat op veel andere kerken enige indruk maakt, is zeer de vraag. Daarbij komt dat, als je het onderwerp al te nadrukkelijk steeds weer aan de orde stelt, je je doel voorbij kunt schieten. Die afweging is vaak niet eenvoudig."

Gerechtigheid

Toch is het een te simpele voorstelling van zaken, zo meent Van der Kamp, om de tegenstelling tussen progressief en conservatief door te trekken op alle fronten. Homoseksualiteit mag dan voor veel christenen buiten Europa een brug te ver zijn, maar met andere onderwerpen vinden ze wél raakvlakken met progressieve christenen uit Nederland. "Als je evangelicals hoort spreken over economie en ecologie, dan lijkt dat zeer op hoe wij er hier over denken. Met name door christenen uit Latijns-Amerika wordt er op gehamerd dat gerechtigheid betekent dat welvaart eerlijk wordt verdeeld en dat op een duurzame manier omgaan met de schepping belangrijk is."

Christenen mogen dan over de hele wereld uit dezelfde Bijbel lezen, het betekent geenszins dat ze allemaal hetzelfde bedoelen. Dat leidt op de wereldraad soms voor verwarring. Niet alleen als het gaat over homo's of vrouwen. Verschillen van inzicht zijn er ook als het gaat om een thema als economie, is de ervaring van Joris Vercammen, aartsbisschop van de oud-katholieke kerk uit Utrecht. Hij leidt de komende dagen een aantal sessies waarin het gaat over de vraag hoe je heikele kwesties tussen gelovigen bespreekbaar maakt, waartoe hij de economische crisis ook rekent. "Amerikaanse christenen zeggen dan: Je moet de markt zijn werk laten doen. Terwijl anderen klip en klaar zeggen dat zo'n economisch systeem dat zorgt voor verkwisting en crisis zonde is."

Wie houdt van spijkers met koppen slaan, moet niet op de Assemblée zijn. Over sommige documenten spreken de vertegenwoordigers al twintig jaar, elke keer als de internationale vergadering bijeen is een nieuw stukje, vertelt Vercammen. Het is niet zo, zegt hij, dat er over een paar weken een mooi stappenplan ligt waarin wordt uitgelegd hoe christenen met euthanasie en homo's behoren om te gaan. Vercammen: "Over enkele decennia zal een sessie resulteren in een document. De dialoog tussen christenen is een ingewikkeld en vaak moeilijk proces. Je kunt zeggen: het is een beetje saai. Maar ik geloof echt dat ik hier in de frontlinie sta van het debat tussen christenen."

Frontlinie of niet, het gebrek aan eenheid dreigt de Wereldraad onzichtbaar te maken. De grootste wapenfeiten dateren alweer van even terug, zo blijkt. Gaat het over de invloed van de raad, dan wijst Klaas van de Kamp op de Koude Oorlog. "Ik denk dat het een verdienste is van de Wereldraad dat de kerken zich niet verloren in wij-zij denken, maar contacten onderhielden met gelovigen aan beide kanten van het ijzeren gordijn." Michiel Hardon wijst op de veroordeling van het apartheidsregime van Zuid Afrika. "President Nelson Mandela kwam in 1998 tijdens de Assemblée in Harare, Zimbabwe, hier persoonlijk van getuigen." Als betrokkenen zelf kwesties noemen van twintig, dertig jaar geleden, wat zegt dit dan over de huidige invloed van de Wereldraad van Kerken? Hardon: "Een organisatie die namens 500 miljoen christenen spreekt, daaraan kun je niet voorbijgaan. Alleen dan moet het wel een eensluidende stem zijn en dat blijkt nog wel eens een probleem te zijn."

De algemene vergadering van de Wereldraad van Kerken bestaat uit afvaardigingen uit alle 345 kerken die wereldwijd lid zijn. Een groot deel van de tijd besteden de vierduizend deelnemers aan vergaderingen. Iedereen mag daar zijn zegje doen, bijvoorbeeld over puur kerkelijke thema's als het spreken over de heilige geest en de vraag 'wat is een kerk?', maar ook over meer aardse onderwerpen als ecologie, economie en ethiek. De afgevaardigden hebben afgesproken veel te spreken over rechtvaardigheid. Dat is ook het centrale thema voor deze tiende Assemblée sinds het begin in 1948: 'God van vrede, leid ons naar rechtvaardigheid en vrede'.

De Wereldraad van Kerken is de kerkelijke pendant van de Verenigde Naties. Beide organisaties zijn kort na de Tweede Wereldoorlog opgericht met als doel vrede, veiligheid en internationale samenwerking te bevorderen. In 1948 kwam de Wereldraad van Kerken voor het eerst bijeen in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. De Wereldraad streeft naar samenwerking tussen christenen wereldwijd. De raad vertegenwoordigt 500 miljoen gelovigen uit meer dan 110 landen, een kwart van alle christenen wereldwijd. De rooms-katholieke kerk is geen lid. Deze kerk beschouwt zichzelf als enige legitieme kerk en meent daarom geen wereldraad nodig te hebben. Er zijn wel katholieke 'waarnemers' naar Busan gestuurd.

Rechtvaardigheid

De VN van de kerk

'Een organisatie die namens 500 miljoen christenen spreekt, kun je niet negeren'

In de Wereldraad van Kerken, in 1948 in Amsterdam opgericht, domineren nu Afrika , Latijns-Amerika en Azië. Een kwart van alle christenen bezoekt een pinksterkerk.

9. Waar is de god van de dertiger?

Voor veel dertigers die opgroeiden in de christelijke traditie van hun ouders, speelt het geloof een andere rol of helemaal geen rol meer. Ze zoeken andere goden, een kerk die bij hen past of steken er gewoonweg geen energie in. tekst Nynke Sietsma

Jonge hoogopgeleide mensen stoppen niet alleen hun hoofden vol met dubben en piekeren over de vele keuzes in hun leven, maar worstelen net zo hard met vragen over authenticiteit, geluk en zin. Existentiële vragen dus. Dat zegt psycholoog en loopbaanadviseur Nienke Wijnants (38) in haar recent verschenen boek 'Wie ben ik, wat wil ik', over de dertiger van nu. De dertiger weet zich geen raad met die vragen, zegt zij. Die doolt. Het institutionele geloof waarmee de meesten zijn opgegroeid, is vaak geen optie meer voor deze jongvolwassenen. Van alle generaties is die van de dertigers het minst vertegenwoordigd in de kerk.

Geeske Hovingh (34), cultureel antropoloog en voorganger in de Amsterdamse Studenten-ekklesia herkent het beeld van die dolende dertiger. Zelf was ze er ook één, en ja, ook zij had af en toe last van het zogeheten dertigersdilemma, waarop Nienke Wijnants promoveerde. "Existentiële vragen komen rond het dertigste jaar ineens allemaal tegelijk opzetten. Vragen over het juiste werk, wel of geen kinderen, wie ben ik eigenlijk, en o ja, moeten we een huis kopen of huren en waar dan? Ergens tussen al die grootse keuzes fladdert er soms een zingelevingsvraagstuk voorbij", merkt Hovingh om zich heen. "Die zoektocht eindigt vaak niet expliciet bij God."

De reden daarvan, is volgens Hovingh, 'heel banaal', een totaal gebrek aan tijd. "We werken hard, hebben kinderen om voor te zorgen, we moeten sporten om er goed uit te zien, onze vriendschappen onderhouden, we moeten twitteren, facebooken, er is zoveel te doen. En op zondagochtend liggen we uitgeput in bed. In de lijst van al die dingen heeft een ochtend naar de kerk niet de eerste prioriteit, nee."

Maar dat is het niet alleen. Volgens Hovingh zijn dertigers ook allergisch voor het opgeheven vingertje, voor hokjes en doctrines. Tel daarbij op dat van alle generaties de dertiger van nu de minste affiniteit heeft met instituten en dan is de rekensom snel gemaakt: de kerk is uit, de dertiger zoekt zelf wel uit wat bij hem of haar past.

Die eigengereidheid brengt wel een moeilijkheid met zich mee. Want wat geef je door aan de volgende generatie als kaders wegvallen? Waar put je dan uit? Is het christelijk geloof, waarmee de meeste dertigers nog zijn opgevoed dan een optie?

Nee, zegt Evelyn Prinsen (37) gedecideerd. Spiritualiteit wel. Ze is 'quarterlife'-expert en loopbaancoach in Amsterdam en schreef het boekje 'Spiritualiteit werkt in de dertigersdip'. De tientallen twintigers en dertigers die aan haar bureau komen, dubben met existentiële kwesties als: wie ben ik, wat is het hogere doel van mijn leven, en hoe geef ik zin en betekenis aan mijn leven? Zij reppen in die zoektocht met geen woord over God, is Prinsens ervaring.

Mensen komen, zegt ze, niet meer bij de kerk uit. "Die is passé", aldus Prinsen, zelf protestants opgevoed. "Veel ouders zijn geen spirituele gidsen geweest voor hun kinderen. Die liepen zelf al halfslachtig rond in de kerk, van: wat doe ik hier eigenlijk? Ze gingen wel braaf, maar begrepen geen jota van de Bijbel en konden het ook niet goed overbrengen."

Bovendien, zegt Prinsen, past het niet meer bij de huidige authenticiteitscultuur om collectief een antwoord te zoeken op zingevingsvragen, zoals voorgaande generaties dat nog wel deden. "Dat heeft niets met egoïsme of narcisme te maken. Dertigers zijn oprecht op zoek naar de bestemming in hun leven en wat ze aan de wereld hebben toe te voegen."

Daarbij spreken de jongvolwassenen die zij coacht veel meer in termen van 'de innerlijke god', en 'de boeddha in jezelf', om daar weer 'contact' mee zien te krijgen. "Het uitgangspunt is veel meer geworden dat god in jouzelf zit. Dat wij het allemaal zijn."

Prinsen heeft niets meer met de kerk, maar toch wilde ze van haar christelijke opvoeding iets doorgeven aan haar kinderen. Dus kocht ze een kinderbijbel. "Als je de bijbelse verhalen op de juiste manier kunt interpreteren, kun je er ongelooflijk veel aan hebben. Maar die verhalen zijn zo gruwelijk, dat zijn nou niet echt verhaaltjes voor het slapengaan."

Voor Henrico Kisteman (37), werkzaam binnen de Christelijke Hogeschool Ede, is het **christendom** juist wel een optie. Hij sloot zich bewust aan bij een evangelische gemeenschap na een opvoeding binnen een vrijgemaakt-gereformeerde kerk. Hij herkent in de dertiger vooral het beeld van 'doe wat bij je past en het moet vooral leuk zijn'.

Maaltjeditueel

Kisteman doolt niet, zegt hij. Wel worstelt hij soms met traditie en nieuwe vormen. "Een simpel voorbeeld: ons maaltjeditueel bestond vroeger uit bidden, eten, toetje, bijbellezen, danken. Het bidden en danken bestond meestal uit standaardriedeltjes en het lezen bleef bij een paar verzen uit de Bijbel. Ik vond dat te weinig beleving. Dat doen wij dus anders. Maar zodra je het laat gaan, kan de traditie ook helemaal verdwijnen. Dus óf je laat oude rituelen verwateren, óf je moet er veel energie in steken om nieuwe te bedenken. Want wat geef ik mijn kinderen mee, op zo'n manier dat ze het begrijpen, dat het behapbaar voor ze is, dat het leeft? En trouwens, als ik al zo worstel, wat moeten mijn kinderen dan straks? Daar kan ik me wel eens druk om maken, ja."

Ook met sleetse vormen binnen zijn kerkgemeenschap heeft Kisteman vaak moeite. Doorzettingsvermogen en commitment zijn geboden, zegt hij, maar daar blinken de dertigers niet in uit. "Maar bij de kerk weggaan, is voor mij geen optie. In mijn eentje red ik het niet."

De studentenekklesia waar Geeske Hovingh voorgaat, probeert zich te richten op deze kritische, eigengereide, antiautoritaire dertigers die toch behoefte hebben aan zingeving en rituelen. Twijfel je aan het bestaan van God? Welkom. Wil je wél alle kerkelijke rituelen maar níet de God waarmee je bent opgegroeid? Prima, ook welkom. Er mogen kritische vragen gesteld worden, Hovingh benoemt dat ook in haar preken. De antropologe hoopt dat andere kerken dat ook meer zullen doen. "Ik zie nog veel doctrine."

Binnen de studentenekklesia gaat het er vrijzinnig aan toe. Bijvoorbeeld als het gaat om dopen, een ritueel dat wegvalt zodra de kerk buiten beeld is. Hovingh: "Dopen betekent bij ons niet dat de gedoopte een streepje voor heeft op de niet-gedoopte. Het is simpelweg een manier om nieuw leven te vieren."

Het eigengereide en kritische vindt Hovingh juist het leuke van haar generatie, zegt ze. "Dat mensen aan allerlei dingen snuffelen: oosterse spiritualiteit, mindfulness, meditatie, yoga noem het maar op, dat hoort bij onze tijd. Dat lijken mij goeie dingen. Het is zoals Paulus zegt: 'Onderzoekt alles en behoud het goede.' Maar ik hoop dat deze dertigers in alle vluchtigheid ergens een rode draad weten te vinden."

Geen autoriteit a.u.b.

'Zeg maar waar jij staat, dan vertel ik hoe ik erin sta, als jij mij de ruimte geeft om het niet met je eens te zijn'. Dat typeert de dertiger, aldus theoloog en socioloog Harm Dane. Hij is verbonden aan het Expertisecentrum van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). Dane deed vorig jaar voor de kerk onderzoek naar dertigers en hun religie. Zijn conclusie en aanbeveling: "De gemeente is als (deel van het) instituut oninteressant voor de dertiger. Het gaat om ontmoeting als gelovigen en gemeenschapsbeleving. Graaf daarom een spa dieper en zorg voor reuring met een veelkleurig aanbod, voor voorbijgangers en blijvers. Gedoe over gemeenteopbouw, kerkelijke regelgeving en twistappels als homohuwelijk of kinderen aan het avondmaal, de dertiger heeft er geen boodschap aan. Het sluit niet aan bij de behoefte aan zelfontwikkeling en de behoefte aan een bedding voor sociale verbondenheid. Heb het over de inhoud."

De dertiger wil helderheid zonder opgelegde autoriteit, denkt Dane. Maar dat is 'vreselijk lastig te begrijpen' voor zijn eigen generatie, de babyboomers, die nu de kerk domineren. De PKN probeert nu, net als de Raad van Kerken in Nederland, inzichten over generatieverschillen onder de aandacht van de kerken te brengen.

De Nieuwe Liefde in Amsterdam organiseert komende dinsdag een avond met vier dertigers over de betekenis van de christelijke traditie, de generatieverschillen met hun ouders en de vraag wat ze hun eigen kinderen mee (gaan) geven.

Met Trouw-journalist Emiel Hakkenes (1977), theoloog Rikko Voorberg (1980), antropoloog Geeske Hovingh (1979) en zanger Tonnie Dieleman (1976), die ook live zal optreden. Emiel Hakkenes leest voor uit zijn boek 'God van de gewone mensen'. Presentatie: Elsbeth Gruteke, EO-presentator van het radioprogramma 'Dit is de dag'.

Dinsdag 5 november, 20u. De Nieuwe Liefde, Da Costakade 102 Amsterdam. Toegang EUR 10. Kaartverkoop en informatie via: www.denieuweliefde.com

Avond in De Nieuwe Liefde

'Als ik al zo worstel, wat moeten mijn kinderen dan straks?'

'Veel ouders waren geen spirituele gids voor hun kinderen'

10. 'Kierkegaard was ideoloog van het theo-terrorisme'

In het tweehonderdste geboortjaar van de Deense filosoof en theoloog Søren Kierkegaard spreekt Trouw met mensen over de invloed van Kierkegaard op hun leven. Vandaag (slot): rechtstfilosoof Paul Cliteur.

In een van de bekendste verhalen uit het Oude Testament wordt Abraham door God opgedragen zijn enige zoon Isaak te offeren. Abraham besluit dit bevel op te volgen, maar als hij wil toesteken stuurt God een engel die Abraham tegenhoudt. Kierkegaard analyseerde dit verhaal in zijn boek 'Vrees en beven', onder het pseudoniem Johannes de Silentio. Volgens rechtstfilosoof Paul Cliteur is Kierkegaards analyse ronduit gevaarlijk: "Ik vind het vreemd dat Kierkegaard vergaand begrip toont voor Abrahams handelen, en dat hij de lezer niet waarschuwt tegen Abrahams blinde gehoorzaamheid."

Cliteur ziet in Kierkegaard een ideologische voorloper van hedendaags religieus getint terrorisme, door Cliteur 'theoterrorisme' genoemd. Cliteur meent dat Abraham God een weerwoord had moeten geven, in plaats van slaafse bereidheid te tonen zijn zoon te offeren. Omdat Abraham die bereidheid wel toont, schept hij een groot gevaar dat mensen hem zullen volgen, en bereid zullen zijn de meest afgrijpselijke daden te verrichten, zich erop beroepend dat God hen dat heeft bevolen.

Cliteur: "Volgens de statistieken onderschrijft ongeveer 50 procent van de wereldbevolking een van de drie grote monotheïstische godsdiensten. De verhalen die binnen deze godsdiensten worden verteld, hebben dus invloed op het denken van de helft van de wereldbevolking. Daarom is het nodig deze verhalen tegen het licht te houden. Het verhaal van Abraham en Isaak heeft voor zowel jodendom als **christendom** en islam een funderende betekenis. Dat is onthutsend, want volgens mij is de morele strekking van dat verhaal verkeerd. Welke hedendaagse vader zou het als zijn religieuze plicht zien om zo'n gruwelijk bevel van God op te volgen?"

Paradox

"Ik suggereer overigens niet dat geweld altijd religieus gemotiveerd is. Wat mij interesseert is het paradoxale van religieuze gewelddadigheid. Religie zou iets moois en moreel verhevens moeten zijn, maar kan perverse consequenties hebben."

Is 'Vrees en beven' een inspiratiebron voor religieuze terroristen? "Daar zijn zulke boeken vaak te moeilijk voor. Natuurlijk zijn er allerlei Kierkegaard-lezers die menen dat je zijn werk ook anders kan interpreteren. Hij heeft zijn analyse van Abraham en Isaac immers in de mond van een ander gelegd, het karakter van Johannes de Silentio. Maar met dat karakter, en met de ideeën die dat karakter er op nahoudt, formuleert Kierkegaards iets heel bedenkelijks. Theoterrorisme is een van de grootste problemen van deze tijd. Dat maakt Kierkegaard actueel."

11. Theoterrorisme

Jan Tiemens

In zijn bijdrage aan de Kierkegaard-serie (Trouw, 23 oktober) meent rechtsfilosoof Paul Cliteur dat Abraham weerwoord had moeten geven toen God hem opdroeg zijn enige zoon Isaak te offeren. Abraham zou zelfs een groot gevaar hebben geschapen door dat na te laten en de basis hebben gelegd voor 'theoterrorisme'. Dit zou juist zijn als je uitgaat van een wereld waarin mensenoffers niet bestaan. Als je echter uitgaat van een wereld waarin mensenoffers wél bestaan, ligt dat heel anders. Het verhaal beschrijft dan een, voor de toenmalige lezer, herkenbaar bevel van God met een even herkenbare reactie van Abraham. Vervolgens wordt die lezer in het diepst van zijn wezen geschokt, als God zelf het offer tegenhoudt. Dat maakt het verhaal mijns inziens tot het sterkst denkbare manifest tegen mensenoffers. Zo'n beetje de hele Europese beeldende kunst, Rembrandt voorop, heeft dat begrepen door van dat verhaal juist het moment af te beelden waarop God het offeren stopt. Bleek het maar vaker dat dit verhaal voor zowel jodendom, **christendom** en islam van fundamentele betekenis is.

12. Even stilstaan tegen de keuzestress

Dorinde IJdo is jong, hoogopgeleid en heeft last van keuzestress. Omdat veel leeftijdgenoten daar mee kampen, organiseert ze de Nacht van de Hoop. Deel 3 van een serie met kanshebbers voor de Kerk en Wereld Jongerenprijs. interview Gerrit-Jan KleinJan

Het perfecte leven. Daar weet Dorinde IJdo (32) alles van. Nu ja, het perfecte leven - het is vooral de weg ernaartoe waarover ze mee kan praten. In een koffietentje in haar woonplaats Den Haag somt IJdo op: "Elke avond kan ik wel naar een café om live jazz te horen. En dan heb ik nog tennis en wil ik afspreken met vrienden. O ja, ik heb ook nog een vriend." Er is zoveel leuks, verzucht ze. "Het vrijmaken van een avond is gewoon heel erg lastig." Soms verzuipt ze zowat in al de keuzes die er zijn.

In Den Haag organiseert IJdo evenementen voor jongeren. Dat doet ze bij Stek, de Stichting voor Stad en Kerk van de protestantse gemeente in Den Haag. Maar zelfs zij, iemand die voor de kerk werkt, is druk, druk, druk. Ze zegt: "Het lukt me niet meer om elke zondagochtend vrij te houden om naar de kerk te gaan."

Ze staat niet alleen, weet IJdo. Nog niet zolang geleden las ze een tijdschriftartikel over keuzestress bij jonge hogeropgeleiden. Daarin werd gesteld dat mensen tussen de 25 en 35 jaar meer dan voorgaande generaties last hebben van de vrijheden en dus ook van de oneindige keuzemogelijkheden. Een aantal vragen die de stressbarometer rood doen uitslaan: wel of niet nu trouwen, wel of geen kinderen, wel of geen carrière? IJdo: "Als het hierbij bleef is het nog niet zo erg. Maar het is ongemakkelijk. De boodschap is telkens: aan jou de taak om het goede te kiezen. En als het mislukt dan is het je eigen schuld."

Het is dus niet zo gek, vertelt IJdo, dat haar generatie naarstig op zoek is naar een antwoord op levensvragen. "Ik merk om mij heen dat mensen van mijn leeftijd heel erg de behoefte hebben om af en toe stil te staan bij wat ze doen. Ook mensen van mijn leeftijd zoeken naar betekenis." Daarom besloot ze aan de slag te gaan en festivals te organiseren voor mensen van haar eigen leeftijd.

Kerkelijke kaders

Sinds twee jaar organiseert ze de 'De Nacht van de Hoop', een evenement in de nacht voor Eerste Paasdag. IJdo: "Het is een moment om stil te staan en vragen te stellen: waar sta ik? Waar ben ik mee bezig? Wat geeft mij hoop? Hoe wil ik verder?" Het project maakt nu kans op de Kerk en Wereld Jongerenprijs.

"De hele nacht is er muziek, theater en bezinning", vertelt IJdo. De nacht verloopt volgens een vast ritme. Zo wordt er elk uur een episode uit een verhaal verteld. "Het is speciaal voor de gelegenheid geschreven. Het trekt met de mensen mee door de nacht." De kerkelijke achtergrond van de bezoekers en deelnemers doet er niet toe, ook al staat de nacht bol van christelijke symboliek. IJdo: "Je hoeft de kerkelijke kaders niet te kennen om mee te doen. En ben je wel vertrouwd met de kerk, dan herken je vast wel iets uit de traditie." Ook komende Paasnacht vindt er weer een Nacht van de Hoop plaats.

Dat IJdo dit evenement organiseert heeft alles te maken met haar opvoeding. Ze vertelt dat ze opgroeide in een christelijk gezin in Gouda. Vanzelfsprekend ging de familie op zondagochtend naar de kerk. "Vroeger dacht ik: als ik groot ben, dan ga ik weer iedere zondag naar de kerk. Dat was mijn beeld. Maar nu ben ik gesetteld en vraag ik mij af: komt dat moment nog wel?" Nee dus. Toch mist ze nu iets. "Ik vind iets in de kerk: het moment van stilstaan op een specifiek moment in de week." Vandaar dus die Nacht van de Hoop, waarin, in de uitleg van IJdo, 'het moment van stilstaan in de vorm van een evenement is gegoten'. IJdo is niet zelf begonnen met de nacht. Het is een evenement haar stichting al vier keer heeft georganiseerd. Enkele honderden twintigers en dertigers uit Den Haag weten de manifestatie tot nu toe iedere keer te vinden.

Kracht

Het verhaal van de opstanding van Christus inspireert IJdo, gaat ze verder. De Paasnacht is traditioneel de nacht waarin christenen de verrijzenis van Christus uit zijn graf herdenken. IJdo spreekt vooral de symboliek aan. "Ik geloof dat je mag hopen dat er uitzicht is op een nieuw begin en op verbetering. Ik ben natuurlijk nog niet zo oud, dus wat heb ik allemaal meegemaakt, zal je zeggen. Maar toch is het een verhaal dat mij tot nu toe heeft geholpen om verder te gaan. Bijvoorbeeld toen mijn opa en oma veertien jaar geleden omkwamen bij een auto-ongeluk. Dit verhaal gaf mij en mijn familie de kracht om weer door te gaan."

IJdo rekent zich niet tot de categorie gelovigen die met grootse plannen de hele wereld wil bekeren. "Ik denk wel eens: zit er iemand op mijn werk te wachten? En dan word je toch weer gebeld door iemand die met je mee wil werken." Ze nipt aan haar kruidenthee. "Mijn droom is niet om een plek gevonden te hebben, maar om samen met anderen te zoeken naar nieuwe vormen van verbinding."

IJdo denkt dat er uit allerlei levensbeschouwelijke bronnen inspiratie valt te halen, niet alleen het **christendom**. "Mijn ouders hebben mij het christelijk geloof meegegeven en daar voel ik mij toe nu toe het meest mee verbonden. Ik voel dat er een verdieping zit in de rituelen. Ik vind het best moeilijk in woorden te vatten hoe dat precies in zijn werk gaat. Maar laat ik het zo zeggen: ze maken me ontvankelijk voor de wereld om me heen. Ik word er een zachter mens van. Het helpt mij om open en zonder vooroordelen met mensen om te gaan."

En dat perfecte leven, hoe zit het daarmee? Bij keuzestress is de christelijke traditie een effectief medicijn, zo merkt IJdo. "In de christelijke traditie voel ik de ruimte om dingen niet goed te hoeven doen. Het geloof geeft me richting. Dat gevoel betekent voor mij vrijheid en rust."

Eerdere afleveringen van deze serie verschenen op 8 en 15 oktober.

In een serie van vijf artikelen belicht Trouw vijf weken een aantal personen die meedingen naar de Kerk en Wereld Jongerenprijs. De vraag die in de reeks centraal staat, is op welke manier het geloof van de kandidaten een drijfveer vormt om bij de samenleving betrokken te zijn. Kerk en Wereld is een stichting die projecten initieert en subsidieert op het grensvlak van geloof en samenleving. Projecten die kans maken op het prijzengeld moeten een connectie hebben met de thema's van Kerk en Wereld, zoals duurzaamheid, het bevorderen van sociale samenhang en ontmoetingen tussen mensen met een verschillende levensbeschouwelijke achtergrond. Er zijn twee prijzen van elk

5000 euro te verdelen. Eén voor een al georganiseerd jongerenproject, de andere voor een nog te realiseren project voor jongeren. Op 7 november worden de winnaars bekendgemaakt in Museum Catharijneconvent in Utrecht. Op www.jongerenprijs.nl is de complete lijst te vinden van de deelnemende projecten. Tot 31 oktober kan worden gestemd.

Kerk en Wereld Jongerenprijs

'Een speciaal geschreven verhaal trekt met de mensen mee door de nacht'

13. Wie preekt er nog over vrede?

De jaarlijkse 'vredesweek' begint zondag. Ooit had de vredesbeweging massale aanhang onder gelovigen. Wat is daar nog van over? 'Wij worden weggezet als mannen of vrouwen met futuristische prietpraat.' tekst Gerrit-Jan KleinJan

De regenboogvlag hangt zo te zien al een tijdje in de etalage. 'Vredescentrum' staat er in grote letters op. Aan het waslijntje eronder hangt een tiental vredesduiven van papier. Dit is de entree van het pand van Kerk en Vrede, een kerkelijke stichting uit Utrecht die zich al bijna een eeuw inzet voor ontwapening en geweldloosheid.

Wanneer het laatste nieuwe lid van de stichting is verwelkomd? De vier mannen aan tafel, stuk voor stuk voorbij de pensioengerechtigde leeftijd, kijken elkaar aan. Er valt een diepe stilte. "Je hoort het al, dat weten we niet", zegt Arie de Bruijn. Hij is al jaren actief in de stichting. "Verandert er niets, dan is het over vijf jaar over", voegt Jan Anne Bos, gepensioneerd predikant, toe. De andere twee knikken. De mannen, omringd door duizenden boeken over vredesvraagstukken, beseffen dat ze waarschijnlijk de laatste christelijke vredesactivisten in Nederland zijn. "We zijn allemaal oud", zegt Bos.

Ooit zette de vredesbeweging honderdduizenden Nederlandse gelovigen in beweging. Dat is geschiedenis. De kerkelijke vredesbeweging lijkt een relik uit de jaren zeventig en tachtig, toen kerkleden met bussen naar het Haagse Malieveld trokken om te demonstreren tegen de kernbom. De kernactiviteit van Kerk en Vrede bestaat tegenwoordig uit het ontwikkelen van ideeën voor kerkdiensten. Die plaatst de stichting op zijn website.

Jezus als Che Guevara

Niettemin houden de Nederlandse kerken volgende week gewoon de jaarlijkse 'vredesweek'. Sinds 1967 is het een van de kroonjuwelen van de vredesbeweging. Hoogtepunt vormt de vredeszondag, de eerste zondag van de vredesweek.

Maar wat is er na een halve eeuw nog over van de kerkelijke vredesbeweging? Het antwoord is kort maar krachtig: bar weinig. Jan Anne Bos van Kerk en Vrede: "De indruk bestaat wel eens: het is allemaal wel klaar."

"Het staat in de kerk niet meer op de agenda", voegt Wim Grandia toe. Grandia, bekend geworden als pastor bij de interkerkelijke omroep Ikon, was net als Bos ooit predikant. Hij zegt: "Ik heb de indruk dat het onderwerp in de Protestantse Kerk in Nederland beperkt is tot diaconale hulp in conflictgebieden." Bos, brommend in zijn krullende baard: "De vredesweek is een miezerig dingetje. Plaatselijk doen mijn collega's er geen rúk meer aan." Op gemeenteavonden in zijn eigen kerk probeert hij het onderwerp vrede nog wel op de kerkelijke agenda te krijgen. Tevergeefs. "Wat ik zeg wordt niet eens genotuleerd."

Kerk en Vrede is altijd een kleine organisatie geweest. Wie weet geeft de barometer elders beter weer aan. Een paar kilometer verderop zetelt IKV Pax Christi, een andere vredesorganisatie. De veel grotere broer van Kerk en Vrede houdt kantoor boven een stiltecentrum in winkelcentrum Hoog Catharijne. Dertig jaar geleden was Mient Jan Faber van het Interkerkelijk Vredesberaad hét gezicht van de massale vredesbeweging in de strijd tegen de plaatsing van kruisraketten in Nederland. Soms wordt Helma Maas, sinds

tien jaar medewerker van de organisatie, wel eens moe van de vergelijking met het verleden. "Als je op een verjaardag vertelt waar je werkt, dan beginnen de mensen altijd over vroeger", verzucht ze. "Bij Mient Jan Faber hebben ze vaak nog wel een beeld. Maar als je hier op Hoog Catharijne rondvraagt, weet denk ik niemand wat IKV Pax Christi is."

Van de Vredeskrant, de actiefolder die de organisatie in de Vredesweek uitdeelt, gingen er op het hoogtepunt wel 200.000 de deur uit. In de tijd dat Maas nu bij de organisatie werkt, zegt ze, zijn dat er elk jaar minder geworden. Tegenwoordig is de oplage nog 30.000 stuks.

In de kerken zorgde de vredesbeweging voor grote polarisatie. Critici vonden dat demonstrerende kerkgangers van Jezus een soort Che Guevara maakten. In het kantoor van Kerk en Vrede verheft ex-predikant Bos zijn stem: "Het lijkt me eerder te rechtvaardigen dat je van Jezus een vrijheidsstrijder maakt dan een soort zoethoudertje. Het **christendom** is gestart als pacifistische beweging." Grandia, sussend: "We moeten een andere toon zien te vinden. Mensen zijn ook afgeknapt op de zwaarte en de dogmatiek van de vredesbeweging."

Het gesprek komt op Syrië. Wat zou de vredesbeweging daar nog kunnen betekenen? Bos, resoluut: "Ik zou het geval van Syrië in handen willen geven van de kerken en de Rode Halve Maan (het islamitische Rode Kruis, red). Die hebben een betere oplossing dan al die foute politici."

Preken over gifgas

IKV Pax Christi heeft de kerkelijke veren voor het grootste deel afgeschud. Zo promoot de organisatie sinds twee jaar in de vredesweek het zogeheten 'Ministerie van vrede', waarbij onder meer een bekende Nederlander onderwerpen over vrede en veiligheid op de kaart zet. Dit jaar is dat cabaretier Jörgen Raymann. In het kantoor van Pax Christi vertellen campagnemedewerkers Helma Maas en Dorien Jansen dat ze de vredesweek op deze manier nieuw leven hopen in te blazen. Ze vertellen dat de naam 'Ministerie van Vrede' heel bewust is gekozen. Maas: "Dit is een neutrale naam waaraan niemand zich kan storen." Ook op de website van de organisatie zijn referenties aan kerk of **christendom** met moeite te vinden.

Maas: "We zijn een maatschappelijk organisatie geworden, een ngo." Jansen: "We noemen ons op zijn Engels faith based, maar staan nadrukkelijk open voor iedereen." De 31-jarige Jansen is zelf een voorbeeld van die koers. "Ik ben nog wel christelijk opgevoed, maar ga zelf niet meer naar een kerk." Ruimte voor kerkelijkheid reserveert de organisatie nog in een zogeheten 'liturgiekrant', met daarin tips voor een kerkelijke vredesviering met een lied, een gedicht en een kaars.

De kerk ligt niet meer zo lekker in de samenleving, vertellen ook de mannen in het kantoor van Kerk en Vrede. Zo staat Arie de Bruijn wel eens te folderen voor zijn organisatie. "Als ze horen dat we van de kerk zijn, dan weten ze niet hoe snel ze moeten doorlopen", zegt hij. De overige aanwezigen herkennen het helemaal. "Mensen knappen af op het woord kerk."

Toch zijn hier en daar restanten van de vredesbeweging in de kerk te vinden. Zo preekte Grandia onlangs nog in de Amsterdamse Keizersgrachtkerk, de plaats waar de gereformeerde voorhoede tot op de dag van vandaag bijeenkomt. "Ik preekte over de vraag 'wat is waarheid?' Ik haalde daarbij het zogenaamde bewijs aan voor het gebruik

van gifgas in Syrië." Volgens Grandia worden kerkgangers wakkergeschud door een stevige oproep vanaf de kansel: "Je moet ze soms op weg helpen om kritisch te blijven." Dan: "Je kunt alles van de jaren tachtig zeggen, maar in de kerk ging het ging wél ergens over." Zijn collega Bos zucht: "Laatst zat ik in de kerk. Uit niets was op te maken dat we in een crisistijd leven." Grandia: "Het barst tegenwoordig van tijdloze preken die ook een eeuw geleden gehouden hadden kunnen worden. Ondertussen worden wij van de vredesbeweging weggezet als mannen of vrouwen met futuristische prietpraat." Bos, stellig: "Maar achteraf gezien hebben we áltijd gelijk gekregen."

Een radicale bevrijdingsboodschap

Waarom vond de vredesbeweging in de kerken zo'n vruchtbare voedingsbodem? De maatschappelijke ontwikkelingen in de jaren zestig, zeventig en tachtig hielden niet op bij de voordeur van de kerk. Het traditionele geloof in een persoonlijke God werd deels verdrongen door de hoop dat het goddelijke zich in een betere wereld zou manifesteren. Het evangelie werd zodoende een radicale bevrijdingsboodschap voor onderdrukten. In Den Haag waren op 29 oktober 1983 naar schatting 550.000 mensen op de been om te demonstreren tegen kernraketten. Het was daarmee de grootste demonstratie ooit op Nederlandse bodem.

De consequenties waren uiteindelijk desastreus voor de kerk. Sociaal en politiek engagement met verdrukten kan ook heel goed buiten de kerk, zo ontdekten gelovigen al snel. In de jaren tachtig zette, mede hierdoor, een dramatische ledendaling in. Progressieve christenen pakten hun biezen. Naast theologische koerswijzigingen is het einde van de Koude Oorlog in 1989 aan te wijzen als keerpunt voor de vredesbeweging. Opeens was de dreiging van een kernoorlog niet meer actueel. Tegenwoordig heeft IKV Pax Christi nog twintigduizend donateurs, Kerk en Vrede duizend.

'De vredesweek is een miezerig dingetje. Plaatselijk doen mijn collega's er geen rúk meer aan.'

'Mensen zijn afgeknapt op de zwaarte en de dogmatiek van de vredesbeweging'

14. Kerk redt het niet meer met alleen clubgevoel

Het aantal christenen over heel de wereld lijkt de komende tijd stabiel te blijven, meldt het Center for the Study of Global Christianity. Moslims zullen tot 2020 toenemen van 15,6 naar 23,9 procent van de wereldbevolking. En het aantal atheïsten en agnosten neemt af. Deze statistieken zijn echter moeilijk hard te maken. Ander recent onderzoek geeft juist aan dat het aantal atheïsten toeneemt en het aantal gelovigen daalt. Het is maar net welke vragen je stelt. Sommige mensen hebben geen eenduidige levensbeschouwelijke identiteit. Wat dat betreft leveren internationale vergelijkingen zinniger informatie, vooral als je focust op specifieke groepen.

Wat mij deze week opviel is dat grote Amerikaanse kerken een ontwikkeling doormaken die sterk lijkt op de ontwikkeling bij de PKN sinds de jaren zeventig. Het klassieke protestantisme heeft het in het godsdienstige Amerika kennelijk net zo moeilijk als hier. Afgelopen week is een onthutsende studie verschenen over de van oorsprong gereformeerde Presbyterian Church USA. Deze kerk heeft ongeveer dezelfde omvang als de PKN (minder dan twee miljoen leden). Tussen 2002 en 2012 verloor deze Presbyteriaanse kerk bijna een kwart van haar leden, ongeveer een half miljoen mensen. Dat is vergelijkbaar met de PKN, die ongeveer 60.000 leden per jaar verliest.

Afkalving van het ledental vindt ook plaats in andere zogenaamde 'mainline' protestantse kerken in Amerika, zoals de Anglicaanse kerk, de methodisten, of de noordelijke baptisten. In al deze kerken is sprake van vergrijzing. De gemiddelde leeftijd van de presbyterianen ging tussen 2008 en 2011 van 60 naar 63 jaar, alsof er geen jongere mensen zijn bijgekomen. Een commentator spreekt over de aanstaande 'ineenstorting' van de presbyteriaanse kerk.

Een afgang voor kerken die ooit in het middelpunt stonden van de Amerikaanse samenleving. Zij leverden de bestuurlijke elite. Zij vormden de ruggengraat van het sociale leven. Zij functioneerden als het ethisch zuurdesem van de Amerikaanse samenleving. Tot de jaren zestig nam hun ledental toe, hoewel deze groei geen gelijke tred hield met die van de samenleving. Dit was overigens ook hier het geval. Vanaf de jaren zestig nam de invloed van de Hervormde Kerk af, en werd geconstateerd dat zij aan 'money and members and meaning' inboette. Nu wordt ze zelfs in haar voortbestaan bedreigd.

Een groot verschil tussen de Amerikaanse kerken en de PKN, is dat in Amerika veel mensen de 'mainstream' kerken verlaten wegens geschillen. Vooral verschil van mening over de ruimte die aan homoseksuelen kan worden gegeven is een reden tot uittreding, vooral onder conservatieven. Geschillen zijn op een perverse manier een teken van leven van deze kerken. Een Nederlandse antropoloog zei dat het Nederlandse **christendom** echt stervend is omdat er geen theologische ruzies meer zijn.

Afgezien van deze spanningsverschillen, is het proces van afkalving goed vergelijkbaar: veel kinderen blijven de kerk niet trouw, oudere leden sterven, er is weinig aanwas van buiten. En veel kerkgangers die blijven zijn vertwijfeld of in verlegenheid gebracht over het christelijk geloof. De rol van de bijbel en het gebed neemt af, ook bij de kerkelijke leiding. In dit opzicht hebben we te maken met een diepe geloofscrisis.

Deze trans-Atlantische crisis heeft dus meer dan een gebrek aan 'money and members' te maken met afnemende 'meaning'. Een kerk redt het op den duur niet meer met het

clubgevoel van goedbedoelende mensen die iets voor anderen willen betekenen, of met het idee dat de kerk een plek is om via mooie verhalen en rituelen je eigen spirituele zoektocht naar zingeving voort te zetten. Het gebrek aan robuust geloof zie je ook terug onder sommige PKN-predikanten, die onderling bekennen dat ze hun gemeente eigenlijk niets te vertellen hebben of onder leken die nauwelijks meer onder woorden kunnen brengen wat het christelijke geloof voor hen inhoudt.

Binnen de PKN worden pogingen ondernomen om de kerk nieuw elan in te blazen en is het goed mogelijk dat een afgeslankte kerk het tij uiteindelijk kan keren. Maar het Amerikaanse voorbeeld laat zien dat de geloofscrisis deel is van een breder patroon, dat niet gemakkelijk kan worden afgeschud.

15. Verzet tegen vaccinatie gaat vanzelf over

Anderhalve eeuw drang en dwang om te vaccineren leert één ding: dat stijft orthodoxen in hun verzet, legt historicus Fred van Lieburg uit. Nog twee generaties, dan is deze kwestie geen kwestie meer.

Loop je God voor de voeten als je je kinderen vaccineert tegen mazelen, rode hond en polio? Nu er een mazelenvirus rondwaart op de biblebelt lijkt een ferm nee tegen de vaccinatiespuit voor sommige gelovigen een cruciale geloofszaak. Die halsstarrige houding heeft helemaal niet zoveel te maken met stevig onderbouwde theologie, meent Fred van Lieburg, hoogleraar geschiedenis van het Nederlands protestantisme aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Wel ziet hij een al eeuwenoud politiek probleem.

"In de afgelopen tweehonderd jaar zie je in het debat over wel of niet vaccineren steeds hetzelfde patroon, van een overheid die onhandig omgaat met orthodoxe christenen. Je kunt er zo de wet van Murphy op toepassen: eigenlijk is alles wat mis kon gaan, fout gegaan, vanaf koning Willem I die een soort algemeen **christendom** wilde, tot en met de oproep van premier Mark Rutte aan reformatorische dominees voor inenten te pleiten. Het onderwerp is hierdoor in Nederland gepolitiseerd geraakt. In Schotland bijvoorbeeld enten behoudende calvinisten gewoon in, mede doordat de overheid daar minder dwang uitoefende."

De Nederlandse overheid versterkt dus het probleem dat ze wil bestrijden, denkt de hoogleraar.

Om dat te illustreren reist Van Lieburg bijna tweehonderd jaar terug in de tijd. In 1823 overlijdt de Schotse arts Edward Jenner, die een veilige manier bedacht om mensen te enten met koepokstof. Zijn dood is groot nieuws, gedenkschriften roemen hem als toonbeeld van Verlichting.

Van Lieburg: "Isaac da Costa, een belangrijke orthodox-protestantse denker in die tijd, raakte zo geïrriteerd door deze lofzang dat hij het hele Verlichtingsdenken aan de kaak stelde in een boek, 'Bezwaren tegen den geest der eeuw'. Dat boek kreeg grote invloed." Hij is niet de enige. Een ander schrijft zelfs een boekje speciaal tegen vaccinatie. "Overigens heeft Da Costa later zijn mening over vaccinatie herzien, iets wat dikwijls wordt vergeten."

Extra brisant wordt de kwestie als enige tijd later een grote kerkscheuring plaatsvindt, bekend als de Afscheiding, die grote beroering wekte. Grootste bezwaar van de scheurmakers is de boodschap die van de kansels klonk in de Nederlandse Hervormde Kerk. De predikanten verkondigen op last van koning Willem I een soort christelijke eenheidsleer waaruit alle dogmatische verschillen waren weggepoetst. De overheid treedt hard op tegen de Afscheidenen, onder meer door (soms met geweld) hun diensten te verbieden. Onder hen zijn vele tegenstanders van inenten. "Behoudende christenen kregen hierdoor het gevoel dat godsdienst bij de overheid niet in goede handen is."

Het volgende grote moment waarop de discussie over vaccinatie wordt gekoppeld aan een politiek thema is de schoolstrijd, een halve eeuw later. "Er ontstaat dan een groep gelovigen, onder aanvoering van onder anderen Abraham Kuyper, die niet theologisch tegen vaccinatie is, maar zich wel keert tegen maatregelen die de overheid dan wil nemen om vaccinatie verplicht te stellen. In 1872 werd wettelijk vastgelegd dat alleen

kinderen met een zogeheten pokkenbriefje, een bewijs van vaccinatie, naar school mochten. De niet-ingeënte christelijke kinderen konden niet naar school. Christenen zagen dit als bevestiging dat de liberale overheid hen dwarsboomde."

Als derde voorbeeld noemt Van Lieburg een petitie die de leider van de net opgerichte SGP, Gerrit Hendrik Kersten, in 1922 indient, tegen overheidsdwang bij vaccinatie. Hij doet dat samen met de Anti-Vaccinebond, die vooral medische argumenten gebruikt. "Want vergeet niet dat vaccinatie tegen pokken en hersenvliesontsteking echt gevaarlijk was." Het levert 27.000 handtekeningen op die Kersten aan koningin Wilhelmina aanbiedt. "Daar heeft hij helemaal niets op gehoord. Dat is ook weer zo'n ervaring in de SGP-traditie van: ze nemen ons nooit serieus."

Toch komen gelovigen die niet inenten altijd met theologische argumenten. God wikt en beschikt, redeneren ze, niet het vaccin.

"Het is meer vroomheid dan theologie. In de klassieke gereformeerde theologie is het menselijk handelen gewoon erkend naast het goddelijke handelen; mensen zijn daarin redelijke wezens die verantwoordelijkheid dragen. Eigenlijk zit daarin helemaal geen potentieel om tegen vaccinatie te zijn. Niet voor niets nemen de meeste reformatorische kerkgenootschappen geen standpunt in over deze kwestie. Voor en tegen bestaan gewoon naast elkaar."

Dus het is geen brandende geloofskwestie?

"De wereld van de preventieve geneeskunde wekt wantrouwen bij orthodoxe protestanten. Daarvoor moet je weer even tweehonderd jaar terug. Eenmaal succesvol werd vaccinatie een van de symbolen van de overwinning van het rationele denken op een wereldbeeld waarin epidemieën aan Gods straffende hand werden toegeschreven." ¶ Dit was tegen de zin van sommige gelovigen. "Ze vonden de wereld niet zo maakbaar als wij mensen denken. Volgens hen is zo'n vaccin een uiting van hoogmoed: alsof ons niets meer kan overkomen. Deze gedachte zie je al bij sommige protestanten tijdens de Verlichting, in de achttiende eeuw. Dan ontstaat er een stroming binnen het calvinistische **christendom** waarmee veel reformatorische christenen zich nu nog verwant voelen, die persoonlijke spiritualiteit sterk benadrukt. Het verzet tegen vaccins moet je in de context zien van het verzet tegen de Verlichting: tegenstanders weigeren een modern middel te gebruiken, omdat ze denken daarmee mee te gaan in de verlichte wereld. Toch is hun reactie paradoxaal genoeg op een bepaalde manier ook modern."

Legt u dat eens uit.

"Ze handelen natuurlijk ook gewoon in hun tijd. Ze zien dat de wereld verandert, zo krijgt de wetenschap meer grip op de natuur. Ze voelen zich gedwongen om zich te verzetten tegen al het nieuwe. De wereld wordt minder onvoorspelbaar, maar zij, redeneren ze, komen tenminste nog op voor Gods onvoorspelbare wereld. Zo zijn deze gelovigen aanvankelijk ook tegen kunstmest, tegen de stoomtrein en tegen verzekeringen. Maar anders dan in de tijd voor de Verlichting, toen vrijwel iedereen geloofde dat de mens geen enkele invloed had op Gods willekeurig handelen, creëren ze een soort menselijk beïnvloedbare voorzienigheid. Ze vinden dat ze voor God en de voorzienigheid moeten opkomen. De mens haast op zo'n voetstuk plaatsen is heel modern. Want als je echt vindt dat God zijn eigen plan trekt, dan maakt het niet uit of je

bent ingeënt of niet. God kan je dan toch wel ziek maken als Hij het wil in zijn voorzienigheid."

Tegenstanders van vaccinatie presenteren hun verzet vaak als een onwrikbare principekwestie.

"Zij maken het zo principieel omdat ze echt een rechte lijn van het verleden naar nu zien. Maar de meningen over dit vraagstuk zijn in de loop van de tijd veranderd. Ik noemde al Da Costa. Zoals hij zijn er velen."

Hoelang houden weigeraars hun verzet nog vol?

"De meesten die hun kinderen niet laten inenten, volgen gewoon wat ze thuis hebben meegekregen. Die hebben er niet zo diep over nagedacht. Er is wel een onuitgesproken code in sommige kerkelijke gemeenten dat je meer vertrouwen in God hebt als je niet inent. Maar er zijn natuurlijk ook mensen die er nog eens goed over hebben nagedacht en bewust een standpunt voor of tegen innemen. Per saldo heb ik de indruk dat het percentage voorstanders stijgt. Een punt is wel dat de biblebelt geografische concentratieverschijnselen vertoont: zware gelovigen gaan steeds meer bij elkaar wonen. Dat is voor de risicospreiding niet gunstig."

Dan zucht Van Lieburg. "Maar als de kwestie dus steeds gepolitiseerd wordt, zoals nu ook weer, dan is dat niet handig." Hij doelt onder meer op uitspraken van VVD-senator Heleen Dupuis en oud-minister van volksgezondheid Els Borst. 'Als alles de wil van God is, dan is de uitvinding van het vaccin dat ook', zeiden de twee eerder in het AD. Ook moeten geestelijke leiders gelovigen wat hen betreft 'bij de hand nemen'.

"Als iemand zich er niet mee zou moeten bemoeien, is het de oud-minister van D66 die zoveel gelovigen tegen zich in het harnas heeft gejaagd", zegt Van Lieburg. Zij zorgde er ooit voor dat euthanasie niet langer strafbaar is. "Suggesteren dat reformatische mensen ergens moeten komen waar anderen al zijn, is altijd een heel onvruchtbare manier om draagvlak te creëren. 'Ik heb gelijk, maar jij moet het nog inzien', versterkt het gevoel bij gelovigen dat religie bij de overheid niet in goede handen is. Een hele bevolkingsgroep heeft hierdoor het idee dat langzaam maar zeker een soort dwang ontstaat, ook op andere gebieden, denk maar aan het beleid rondom de weigerambtenaar."

Welk advies heeft u?

"Zoveel mogelijk nuchtere voorlichting geven. Gewoon zakelijk op een rijtje zetten wat vaccinatie is en hoe er in twee eeuwen tijd zoveel verwarring kon ontstaan. Veel politici hebben geen idee dat de refogemeenschap de kant opgaat dat ze vaccinatie aanvaardt. Dat proces moet je gewoon in rust zijn gang laten gaan."

Dat helpt tegen scherpslijperij?

"Hoe meer je je erin verdiept, hoe lastiger het wordt om vol te houden dat inenten verkeerd is. Geef het nog één, twee generaties, dan is het probleem opgelost. Refo's zijn goed opgeleide mensen. Ze raken geïntegreerd in de wereld, jongeren hebben allemaal internet, gebruiken allemaal sociale media. Ze weten echt wel wat er te koop is. Niet verzekeren is voor weinigen nog een issue. Het verzet tegen de bliksemafleider en kunstmest is gewoon vergeten. Zo zal het uiteindelijk ook gaan met vaccineren." â

interview

De Heidelberger, antwoord 27

Voor sommige gelovigen is een passage uit de zogeheten 'Heidelbergse Catechismus' reden om tegen inenten te zijn. De 'Heidelberger' is een belangrijk gereformeerd belijdenisgeschrift uit 1563, dat reformatorische christenen tot op de dag van vandaag onderschrijven. De catechismus verwoordt de gereformeerde geloofsleer in vraag en antwoordvorm. In het inentingsdebat gaat het om vraag en antwoord 27.

Wat verstaat gij door de voorzienigheid Gods?

De almachtige en alom tegenwoordige kracht Gods, door welke Hij hemel en aarde, mitsgaders alle schepselen, gelijk als met zijn hand nog onderhoudt, en alzo regeert, dat loof en gras, regen en droogte, vruchtbare en onvruchtbare jaren, spijs en drank, gezondheid en krankheid, rijkdom en armoede, en alle dingen, niet bij geval, maar van zijn vaderlijke hand ons toekomen.

Fred van Lieburg: "De catechismus is geschreven in het oude wereldbeeld van voor de Verlichting, maar het wordt nu in een moderne discussie gebruikt voor een fenomeen dat in de tijd dat de catechismus werd geschreven niet bestond. Dat wringt natuurlijk. Het is een toe-eigening van iets uit een heel andere context."

Kenner van de biblebelt

Fred van Lieburg (1967) is hoogleraar in de geschiedenis van het Nederlands protestantisme aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. In zijn onderzoek besteedt hij vooral aandacht aan de leef- en denkwereld van bevindelijk gereformeerden. Van Lieburg heeft talrijke publicaties op zijn naam staan over onderwerpen als predikanten, lekenpredikers, volksvroomheid, religieuze egodocumenten en wonderverhalen.

'Ze vinden dat ze voor God en de voorzienigheid moeten opkomen. Maar als Hij het wil, kan Hij je ook wel ziek maken als je bent ingeënt.'

'Als iemand zich er niet mee zou moeten bemoeien, is het oud-minister Borst, die zoveel gelovigen tegen zich in het harnas heeft gejaagd'

16. Oproep of niet, extra vaccinaties blijven uit

Analyse Met zijn 'geloofsgetuigenis' riep premier Rutte orthodoxe christenen op hun kinderen te laten inenten. Heeft dit nut gehad?

Emiel Hakkenes

redactie religie & filosofie

Predikanten in orthodoxe streken van Nederland zouden hun gemeenteleden moeten aansporen hun kinderen te laten inenten tegen mazelen. Die oproep deed minister-president Mark Rutte vrijdagavond in zijn wekelijkse televisiegesprek.

Rutte (VVD) sloot zich daarmee aan bij een eerdere oproep van zijn partijgenote senator en ethica Heleen Dupuis en oud-minister Els Borst (D66). Dupuis ging dit weekeinde nog een stap verder door te pleiten voor wettelijk verplichte vaccinatie. Ze vergeleek dat met de leerplicht: ook daar kunnen ouders hun kinderen niet aan onttrekken.

Premier Rutte, die zelf behoort tot de Protestantse Kerk in Nederland, meent dat het inenten van kinderen theologisch te verdedigen is.

Volgens hem 'heeft God nooit bedoeld dat deze kinderen zo lijden als er tegelijkertijd in de wereld, waar God ook iets mee te maken heeft in mijn ogen, er ook voor is gezorgd dat er vaccins zijn'.

Afgaand op reacties uit het reformatorische milieu, valt de oproep van de premier op verschillende manieren te waarderen. Maar in geen enkel geval leidt dat tot alsnog vaccineren.

De meest welwillende reactie bestaat uit respect - dat de premier blijk geeft van zijn geloof is mooi. Maar het voorbehoud in zijn uitspraak ('in mijn ogen') betekent dat niet iedereen die visie op ziekte en Gods rol daarin hoeft te delen.

De uitspraak van Rutte leidt ook tot opgezette stekels bij orthodoxe christenen. Wie is de premier om zich te bemoeien met hun religieuze leven? Gelovigen vormen individueel hun geweten. Zij toetsen dat aan Gods Woord, en vinden dat zij behalve de Allerhoogste niemand verantwoording schuldig zijn - niet hun medegelovigen, niet de dominee en zeker niet de minister-president. De allergie voor gewetensdwang is immens.

Bovendien hebben behoudende gelovigen nog een appeltje te schillen met liberale politici van VVD- en (vooral) D66-huize. In het bijzonder Els Borst, minister van volksgezondheid in de kabinetten-Kok I en II, kan geen goed doen. Op enige bijbelkennis of begrip voor het **christendom** heeft men haar in reformatorische kring nog nooit kunnen betrappen.

Dat gaat terug tot haar periode als minister in het tweede paarse kabinet. Nadat minister Borst de euthanasiewet tot stand had gebracht, sprak zij: 'Het is volbracht'. Ze bedoelde dat de invloed van het **christendom** in medisch-ethische wetten nu gereduceerd was. Dat zij daarvoor Jezus' laatste woorden aan het kruis citeerde, ervoeren heel wat christenen als een trap op hun ziel.

Rutte, Borst en Dupuis zullen het belang voor ogen gehad hebben van de kinderen die in de huidige mazelenuitbraak het risico lopen ziek te worden. Dat risico kennen de refo's, bijvoorbeeld uit de folders die de GGD in hun kerken mag verspreiden. Maar zo lang inenten vrijwillig is, behouden gelovigen zich het recht voor daar niet voor te kiezen.

Dat de premier een bescheiden geloofsgetuigenis gaf, is volgens orthodoxe christenen sympathiek. Maar het zal geen vaccinatie extra opleveren.

Debat na pleidooi Rutte voor inenten

Rutte's uitspraak leidt tot opgezette stekels bij orthodoxe christenen. Wie is de premier om zich te bemoeien met hun religieuze leven?

17. Homo's trouwen, laat ze

Dat de hoogste rechter in de VS vorige week het homohuwelijk in bescherming nam, was een klap voor evangelisch Amerika. Maar voor de jongste generatie viel die klap wel mee. tekst Bas den Hond | Greenland, New Hampshire

Kom op, ga staan, zing mee!" Dat uit zo'n klein lijf zo'n grote stem kan komen, zal de dominee later grappen. Maar hoe de zangeres van de gospelgroep ook haar best doet, en hoe groot de letters op twee karaoke-schermen ook zijn, meer dan staan en een beetje meewiegen doen de meeste van de zeshonderd kerkgangers niet.

Slechts een enkeling steekt de armen omhoog en laat zien dat we toch echt in een evangelische kerk zijn, een 'megachurch' zelfs, zeker voor New England. Maar in die regio van een handvol deelstaten in het noord-oosten van de Verenigde Staten zijn de meeste mensen blank en van het niet al te gepassioneerde, Noord-Europese type. Levenslust blijkt hier niet uit het volume, maar uit kleine dingen. Het compliment van de groeter aan de deur voor de strooiende hoed van een oudere heer die binnenkomt; het bijkletsen met koffie en een muffin in de ruime 'broederschapshal' - waar de net begonnen kerkdienst al op een groot videoscherm te zien is.

Over Bethany Church in Greenland, New Hampshire zou afgelopen zondag een grauwsliert hebben moeten hangen. Het Hooggerechtshof van de VS maakte immers elk homohuwelijk dat wettig in een deelstaat is gesloten, geldig voor de federale overheid. Met homohuwelijken zijn ze in New Hampshire wel vertrouwd, daar werden die vier jaar geleden al toegelaten. Maar de VS als geheel zetten vorige week een flinke stap verder op een weg die veel christenen in de VS, katholieken en evangelischen voorop, verderfelijk vinden.

Ook Bethany Church vindt dat, officieel. Op de website treft de bezoeker een uitgebreid overzicht aan van wat de kerk gelooft, met verwijzing naar de onfeilbare Bijbelteksten waar dat op berust. Hoofdstuk drie: 'Voor de zondeval leefden Adam en Eva in perfecte gemeenschap met de Vader en hadden ze een onbezoedelde relatie met elkaar. Deze huwelijksrelatie werd door God bestempeld als een tussen een man en een vrouw, met de uiting van seksuele intimiteit exclusief binnen de huwelijksrelatie.'

Hooggerechtshof is geen God

Geen speld tussen te krijgen. Maar noch in het gebed van de dominee, noch in de ruim een half uur durende preek daarna (over gierigheid en gulheid) komt het homohuwelijk ook maar zijdelings aan de orde.

"Het is geen onderwerp dat veel ter sprake kwam", weet aspirant-dominee Scott Kearny (27) "Veel andere kerken kiezen er voor om homoseksualiteit als een brandende kwestie te beschouwen, maar voor ons is dat het kennen van en je relatie met de Heer Jezus Christus. Op andere dingen leggen we gewoon minder de nadruk. Maar vergis je niet: we hebben wel ons standpunt."

De dagen ervoor leken vooral politici de rol op zich te nemen van dominees van de natie. President Obama prees het Hooggerechtshof omdat het 'een onrechtvaardigheid heeft rechtgezet'. Hij probeerde de tegenstanders van het homohuwelijk gerust te stellen: "In een kwestie die zo gevoelig ligt als deze, wetend dat Amerikanen wijd uiteenlopende

standpunten hebben, gebaseerd op diepgevoelde overtuigingen, is het handhaven van de godsdienstvrijheid in ons land ook van levensbelang. Hoe religieuze instellingen het huwelijk definiëren en sluiten, hebben ze altijd zelf kunnen bepalen. Niets in deze uitspraak - die alleen gaat over burgerlijke huwelijken - verandert dat."

Maar dat is voor velen geen geruststelling. Congreslid Michele Bachmann uit Minnesota trok zich van de scheiding tussen kerk en staat juist weinig aan toen ze zei dat "God altijd het huwelijk zal definiëren. Het Hooggerechtshof is, hoewel het daar misschien anders over denkt, nog niet tot de hoogte van God gestegen."

Nu had Bachmann het makkelijk, analyseerde de grootste krant van haar staat, de Minneapolis Star-Tribune: in haar district moeten de kiezers niets van het homohuwelijk hebben. Een aantal Republikeinse collega's hield zich op de vlakte. Want daar in Minnesota wordt volgende maand het homohuwelijk ingevoerd: in een referendum haalde een verbod erop geen meerderheid.

En dat betekent dat evangelisch theoloog, blogger en schrijver Tony Jones (45) uit Edina in Minnesota eindelijk kan trouwen. Niet met een man, gewoon met de vrouw met wie hij al jaren samenwoont en voor de kerk al lang getrouwd is. Zolang homo's voor de wet niet konden trouwen, wilde hij het ook niet. Want hoewel hij uit dezelfde stroming binnen het **christendom** komt als Bachmann, is hij er al jaren van overtuigd dat haar verzet op niets gebaseerd is.

"Ik denk dat er manieren zijn voor evangelischen om het homohuwelijk te steunen, en toch trouw te blijven aan hun geloof. Twintig jaar geleden hebben ze zich ook neergelegd bij het toen nieuwe verschijnsel 'scheiding met wederzijds goedvinden'. Ze vonden altijd dat je scheiden moeilijker moest maken, niet makkelijker. Maar ik zie nooit actievoerders bij de rechtbank mensen tegenhouden die op weg zijn naar een scheidingszitting. Op dezelfde manier zouden evangelischen ook kunnen zeggen: ik ben moreel tegen homoseks, maar ik kan zien hoe de maatschappij op dat gebied verandert en nu ga ik me inzetten voor monogamie en trouw in die relaties."

Die ideeën heeft hij niet in zijn eigen jeugd opgedaan. "Ik groeide op in een kerk die tussen algemeen en evangelisch in zat. In vorm was het heel gereformeerd, de voorgangers droegen toga en bef. We hadden een groot koor, een organist die prijzen had gewonnen, de geloofsbelijdenis en het Onze Vader. Maar we namen ook jongeren mee op zomerkamp, waar ze zongen en muziek maakten en hoorden dat ze hun leven aan Jezus moesten wijden."

De dominee van die kerk preekte tegen homoseksualiteit. "Maar tegenwoordig preek ik zelf wel eens in mijn oude kerk, en dan zouden ze toch niet willen dat ik dat deed. Een heleboel van dit soort kerken zou het probleem graag op de lange baan schuiven. Ze hopen maar dat er geen homostel de deur door komt en vraagt om daar te mogen trouwen. Tijdens het referendum hier heeft de rooms-katholieke kerk zich bijvoorbeeld flink ingespannen om een uitslag tegen het homohuwelijk te krijgen. De evangelische kerken zwegen meestal."

Een verandering op theologisch gebied verwacht hij niet. "Dat is met echtscheiding wel gebeurd, maar dat was omdat zoveel evangelische voorgangers zelf gescheiden zijn. De enige manier voor hen om op die preekstoel te mogen blijven, was hun theologie bij te stellen. Misschien dat je hier en daar een voorganger zult krijgen die uit de kast komt en

zegt: ik ben homo, en hier is mijn theologie die zegt dat ik toch evangelisch kan zijn. Maar scheiden komt natuurlijk veel vaker voor."

Generatiekwestie

De theologie mag dan hetzelfde blijven, de evangelischen zelf veranderen wel geleidelijk. Volgens een peiling van het Pew instituut van afgelopen maart is een kleine meerderheid van de Amerikanen nu voor het homohuwelijk. Datzelfde geldt voor gewone protestanten en katholieken. Bij de blanke evangelischen en bij de daarmee vergelijkbare zwarte kerken is het één op vier. Maar dat is wel een verdubbeling ten opzichte van twee jaar geleden.

Dat is vooral een generatiekwestie, zegt Jones. De nieuwe generatie evangelischen denkt niet anders over God of de Bijbel, maar gaat met andere mensen om.

Klopt, zeggen Casey en Rick Knight - 23 en 22 jaar en getrouwd - na de dienst in Bethany Church druk bezig felrode T-shirts te verkopen voor vermaak/zendingsactiviteiten op het vlakbijgelegen strand. En gevraagd naar hun gedachten bij de uitspraak van het Hooggerechtshof vertonen ze niets van de zekerheid die de website van hun kerk kenmerkt.

Rick: "De Bijbel is er duidelijk over. Dus ik ben er niet voor. Maar ik heb vrienden die homo zijn, en dat vind ik best. Het staat de vriendschap niet in de weg, het is net zoiets als dat sommigen van hen niet in God geloven. Je hebt het er niet zo vaak over, het is gewoon iets wat je van elkaar weet." Om die reden twijfelt hij, wat hij er precies van moet vinden. "Ik ben er in elk geval niet extreem tegen gekant."

Casey zegt het nieuws over de uitspraak van het hof niet echt gevolgd te hebben. Maar ze heeft een praktisch argument waardoor het homohuwelijk misschien toch beter legaal kan zijn: "Homostellen kunnen ook kinderen hebben - niet per se gay - en die hebben er misschien last van als hun ouders niet mogen trouwen. Die worden dan vaker gepest op school."

Rick: "Een kwestie van gelijke rechten voor alle kinderen eigenlijk."

De logische volgende stap zou zijn, dat Bethany Church met hun generatie meebeweegt en de theologische teugels laat vieren. Maar daar is het echtpaar Knight zelf helemaal niet voor. Casey: "Ik heb vroeger in Massachusetts gewoond, daar had je kerken die zich op hun website heel nadrukkelijk openstelden voor mensen van alle seksuele voorkeuren. Ik ben blij dat dat hier niet zo is, daar zou ik me toch niet prettig bij voelen."

'Ik heb vrienden die homo zijn, en dat vind ik best. Het staat de vriendschap niet in de weg. Het is gewoon iets wat je van elkaar weet.'

'Ik denk dat er manieren zijn voor evangelischen om het homohuwelijk te steunen, en tochtrouw te blijven aan hun geloof'

18. 'Terug naar het jaar nul'

Wetenschapper Arie Zwiep heeft een theologisch megaproject voltooid: ruim duizend pagina's over de geschiedenis van de bijbeluitleg, vanaf de eerste eeuw tot nu. 'Ik ben een vakidoot.' Interview Gerrit-Jan KleinJan foto Bram Petraeus

Spreekt theoloog Arie Zwiep als wetenschapper over de Bijbel, dan krijg je er een gelovige bij. Zo zegt hij halverwege het gesprek: "Ik vind de Bijbel een inspirerend boek. Het gaat over God en Jezus en over de hoogte- en dieptepunten van het leven."

Arie Zwiep (1964), theoloog aan de Amsterdamse Vrije Universiteit, heeft zijn levenswerk gemaakt van de bestudering van de uitleg van de Bijbel door de eeuwen heen. Hij promoveerde ooit op de verschillende varianten van het verhaal over de hemelvaart van Jezus. Nu heeft de universitair docent Nieuwe Testament en Hermeneutiek twee lijvige boeken voltooid over de geschiedenis van de bijbeluitleg, vanaf de eerste eeuw tot nu. Het resultaat van ruim een kwarteeuw onderzoek omvat meer dan duizend pagina's. Met een lach: "Ik ben een vakidoot."

In de woonkamer van zijn huis in Veenendaal komt het gesprek regelmatig op de verhouding tussen geloof en wetenschap. Voor veel academici mogen het werelden zijn die elkaar uitsluiten, Zwiep denkt daar anders over. "Geloof en wetenschap zijn bij mij niet te scheiden, ze beïnvloeden elkaar wederzijds", zegt hij. Zo benadert hij ook zijn vak: "Ik probeer omzichtig tussen twee klippen door te varen. Ik heb moeite met de gesloten dogmatische benadering van de Bijbel die zich principieel afsluit voor de uitkomsten van de moderne bijbelwetenschap."

"De fanatieke lezer met een kruisvaardermentaliteit die met de Bijbel in de hand de wereld om zich heen naar zijn hand zet: het staat er, dus het is zo. Het andere front ligt helemaal aan de andere zijde. Dat zijn degenen die de Bijbel al bij voorbaat een achterhaald boek vinden. Het type predikant dat zich in iedere preek verontschuldigt voor de achterhaalde voorstellingen in de Bijbel. Ik begrijp heel goed dat, na bestudering, niet iedereen de Bijbel een mooi boek vindt. Maar ik begrijp niet dat iedereen maar een mening over de Bijbel heeft zonder er zich ook maar enigszins in verdiept te hebben."

Ooit was het vakgebied van Zwiep niet meer dan 'uitlegkunde'. De dominee legde zijn gehoor precies uit wat een tekst betekende en probeerde er waar mogelijk een praktische draai aan te geven. Inmiddels is het een wetenschap die zich met veel meer bezighoudt: hoe interpreteren precies 'werkt', hoe lezers zelf betekenis aan teksten verlenen en wat er allemaal tussen tekst en lezer gebeurt.

U noemt uzelf gelovig.

"Ik geef de historische kritiek volop de ruimte, maar toch leg ik het bijltje er niet bij neer. Ik kan je niet precies vertellen waaraan dat precies ligt. Ik wil in ieder geval geen dingen geloven die nergens op slaan. Als de Bijbel zegt dat de wereld plat is, dan geloof ik dat natuurlijk niet. En als er ethische voorstellingen in staan die niet door de beugel kunnen - denk aan de beruchte geweldsteksten - dan wil ik daar afstand van kunnen nemen. Ik wil mijn geloof kunnen verantwoorden. Daarom ben ik dit vak ingegaan."

Valt het geloof, theologie en de Bijbel nog serieus te nemen in een geseculariseerde wereld?

"Dat was precies de vraag waarmee ik ooit theologie ben gaan studeren. Ik dacht: Hoe kan het nu dat ik met een boek bezig ben dat uitgaat van een wereldbeeld dat gewoon niet klopt? De wereld is niet plat. We kunnen niet met een wolk omhoog naar de hemel. Kunnen we, was mijn vraag, überhaupt nog iets met dat wereldbeeld?

Wat mij opviel is dit: mensen blijven de Bijbel lezen, ook al snappen ze er een heleboel niet van en weten ze dat we nu dingen anders formuleren. Waarom laten ze het boek niet gewoon dicht? Er zit kennelijk iets 'in' de Bijbel wat het de moeite waard maakt. Dat houd ik ook mijn studenten voor. Ik zou het jammer vinden wanneer ze aan het eind van de rit, als ze heel veel kritische inzichten hebben opgedaan, het oorspronkelijke vuur en enthousiasme zijn kwijtgeraakt."

Hoe geloofwaardig vindt u geloofsclaims, bijvoorbeeld dat Jezus Gods zoon is?

"Dit is precies een vraag waarvoor mijn vak, de hermeneutiek, heel belangrijk is. Ik zeg: terug naar het jaar nul. Wat bedoelde men toen met de formulering 'zoon van God'? In de vierde eeuw hebben de kerkvaders ervan gemaakt dat Jezus letterlijk Gods zoon is. Dat heeft voor veel misverstanden gezorgd. Kijk je naar de context uit de tijd van Jezus zelf, dan ontdek je iets heel anders. Jezus was iemand die volgens zijn volgelingen met God op gelijke voet stond. Dat was de basisclaim en die liegt er niet om. Daarmee wilde men zeggen dat Jezus uniek was. En misschien moet je dat in onze tijd anders zeggen."

Als het beeldspraak is, wat maakt het verhaal van Jezus dan nog bijzonder?

"Dat Jezus in de eerste eeuw al zoveel reactie heeft opgeroepen dat het tot op vandaag nagalmt, geeft mij te denken. Dat wil ik serieus nemen."

De logische conclusie voor een wetenschapper is toch dat de Bijbel gewoon door mensen is geschreven?

"Zelfs als het alleen door mensen is gemaakt, dan nog gaat de Bijbel ergens over. De claims in de Bijbel zijn voor mij voldoende waardevol om daar mijn kaarten op te zetten. De oproep om Jezus na te volgen in het leven van alledag, de nadruk op geloof en genade, het barmhartige **christendom** van de Bergrede. De navolging van Jezus is voor mij de samenhangende factor, de kern. Dat vind ik goed, dat spreekt mij aan."

Is het een taak van een wetenschapper om geloofsuitspraken te doen?

"De taak van de wetenschapper is onbeperkt. Maar er is een grens aan wat mogelijk is. Voor die grens kan ik keurig wetenschappelijk onderzoek bedrijven. Maar ik mis als wetenschapper de tools om iets zinnigs over die grens heen te zeggen. Dat kan ik niet. Het ultieme godsbewijs bestaat volgens mij dan ook niet. Maar het betekent óók dat ik me er niet bij hoeft neer te leggen dat er niets niets achter die grens is. Ik moet gewoon bewust zijn van mijn beperkingen."

Toch wordt zuivere wetenschap gedaan met een beroep op de empirie, herhaalbaarheid en statistiek.

"Ja, binnen het natuurwetenschappelijk discours dat nu dominant is op de universiteiten. Mijn held is de Duitse filosoof Hans-Georg Gadamer. Wat is waarheid, vraagt hij zich af."

Is dat iets wat je in een laboratorium kunt onderzoeken, waarmee je experimenten kunt doen? Of is waarheid ook iets wat je bijvoorbeeld ervaart als je voor een prachtig schilderij staat? Of als je liefde ervaart? Of schoonheid? Je kunt dan iets heel bijzonders ervaren wat je niet met een apparaat of methode kunt analyseren of meten. Dat overstijgt, zeg maar, de empirische, meetbare werkelijkheid. Toch is het er."

Is dat nog wetenschap?

"Ik wil niet mijn wetenschappelijke visie laten inperken door een gesloten wereldbeeld of grillige spelregels. Ik zie niet in waarom ik mij zou moeten beperken in mijn onderzoek tot wat alleen empirisch bewijsbaar is. Dat gaat niet met de filosofie, niet met de literatuurwetenschappen. Zo werkt het met de Bijbel ook niet."

Arie Zwiep promoveerde in 1996 aan de Universiteit van Durham, Engeland, en is universitair docent Nieuwe Testament en Hermeneutiek aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Eerder publiceerde hij 'The Ascension of the Messiah in Lukan Christology' (1997), 'Judas and the Choice of Matthias' (2004) en 'Christ, the spirit and the community of God' (2010). Zwiep is initiatiefnemer en redacteur van de wetenschappelijke publicatiereeks 'Amsterdam Studies in Theology and Religion' (AmSTaR).

'Ik zie niet in waarom ik mij zou moeten beperken tot wat alleen empirisch bewijsbaar is'

'Ik begrijp heel goed dat, na bestudering, niet iedereen de Bijbel een mooi boek vindt'

19. Een dialoog is meer dan twee monologen

Tegenwoordig leidt de dialoog tussen religies een tanend bestaan. Die voldoet niet meer aan de eisen van de moderne tijd met zijn felle tegenstellingen. Hoe vertel je elkaar in een interreligieuze dialoog toch de waarheid? tekst Eildert Mulder

Bas van der Graaf

Bij ons in de Baarsjes in Amsterdam-West kom je elkaar niet vanzelf tegen. Er is weinig natuurlijke dialoog. De buurt verandert. De laatste jaren vestigen zich hier veel witte, goed opgeleide mensen. Ze willen het liefst in het stadscentrum wonen.

Maar de Jordaan is te duur en daarom komen ze hier of in het aangrenzende Bos en Lommer. Je ziet het aan de hippe eettentjes. Met de overige bewoners hebben ze vaak weinig contact. Die laatste groep bestaat vooral uit allochtonen. Je hebt hier 140 etniciteiten, Marokkanen en Turken voeren de boventoon.

In de ruim zeven jaar dat ik hier werk, heeft zich weinig duurzame, structurele dialoog ontwikkeld. Er is een klein clubje intensief mee bezig, maar dat zijn vaak dezelfde mensen. Buurtcoördinatoren, stadsdeel en gemeente proberen de contacten te stimuleren, bijvoorbeeld via rondetafelgesprekken. Ik vond ze zinvol, soms verrassend. Maar het is moeilijk om de vrijblijvendheid voorbij te komen. We hadden het weinig over echte problemen. Meestal bleef het steken in een beleefde uitwisseling.

Het kan ook anders. Een collega in Amsterdam-Noord, Jurjen ten Brinke, leidt 'Hoop voor Noord', een kerkplanting van de christelijk-gereformeerde kerk. Het was een vergrijzende gemeente. Ze gingen zich richten op andere bewoners. De kerk heeft de kleur van de wijk aangenomen. Jurjen voert wel stevige gesprekken met moslims en die waarderen dat. Respect betekent niet dat je zwijgt over de essentie van je eigen geloof.

Jurjens benadering heeft concrete resultaten. Jaarlijks worden ettelijke moslims christen. Onder Iraniërs en Irakezen is veel openheid voor het evangelie, het lijkt een soort opwekking. Het omgekeerde komt ook voor. De Blauwe Moskee in Nieuw-West is behoorlijk missionair. Mensen worden moslim, ook christenen. Ik zie veel mensen, cultureel gezien stevige moslims, die onzeker zijn over existentiële vragen. Je kunt vanuit het evangelie gesprekken over die zaken aangaan. In ons project in Westerbijck deden we dat door de jaren heen. We vertelden bijbelverhalen aan kinderen, met toestemming van de ouders, en die wilden soms zelf ook meer weten.

Mensen moeten zien dat je je echt voor de wijk inzet. Een jaar geleden organiseerden we een 'menselijke keten voor verdraagzaamheid'. Driehonderd mensen liepen hand in hand van de moskee naar de synagoge en vandaar naar de Jeruzalemkerk. Bij iedereen leefde het besef dat we hier een goed leven willen. Je hebt van die verhalen dat moslims niet hetzelfde denken als wat ze zeggen. Het is moeilijk je helemaal aan die argwaan te onttrekken, maar ik voel 'm niet bij zo'n manifestatie en evenmin op de sportschool. Daar praat ik veel met moslims. Vaak hebben ze de hele Bijbel gelezen. Het zijn mensen met een open levenshouding.

Er is nog iets. Er zijn veel discussies over de rol van de kerk in de samenleving. Christenen en moslims zijn in dezelfde positie geraakt. De reacties op de activiteiten van de Blauwe Moskee zijn identiek aan de ophef over Youth for Christ, toen die via een

Europese aanbesteding het jeugdwerk in de Baarsjes mocht organiseren. Wij als christenen weten al langer hoe het is om een religieuze minderheid te zijn in een seculiere samenleving. We kunnen de moslims daarbij helpen.

Bas van der Graaf is predikant

in Amsterdam-West

Elisa Klapheck

De vooronderstelling van dialoog is tolerantie. Maar tolerantie betekent ook dat je van elkaar bepaalde dingen duldt, die je eigenlijk afkeurt. De kernvraag bij een dialoog is of we kunnen praten over dat soort dingen.

Een dialoog is pas dan een dialoog als beide kanten de logos vormen, dus niet alleen maar twee monologen. Een steriele dialoog met alleen maar uitleg over waaruit een religie bestaat, draagt daartoe niet bij. Dan blijft het bij beleefdheden. Bij een goede dialoog gebeurt er iets bij beide deelnemers en is er een verschil tussen de situatie voor en na de dialoog.

Bij de dialoog tussen religies bestaat het grote gevaar dat je langs elkaar heen praat. Vaak hanteer je dezelfde begrippen terwijl je er een andere inhoud aan geeft. Als christenen het over vergeving en verlossing hebben, dan doe je als jood een stap achteruit. Persoonlijke vergeving is prima, maar een cultuur van vergeving die conflicten uitwist niet. Verlossing moet in de joodse opvatting de redding uit een concrete toestand zijn, niet zoiets abstracts als de bevrijding uit de condition humaine.

Heilig betekent in het **christendom** iets wat respect inboezemt, wat je niet mag aanraken. De vertaling in het Hebreeuws is qadosj. Maar bij joden zie je dat ze de heilige Thora juist aanraken en kussen. Joden zijn voortdurend bezig met het heiligen van dingen.

Qiddushin komt van dezelfde stam als qadosj en betekent bruiloft. De bruidegom heiligt de bruid. Als je wijn gaat drinken, heilig je die met het ritueel van de qiddusj. Heiligen betekent dat je profane dingen geschikt maakt voor gebruik. De gedachte is dat geschiedenis niet een cyclus van herhalingen is maar een heilsgeschiedenis, die leidt tot een betere toekomst. Met het oog daarop heilig je de dingen die je gebruikt.

Het Oude Testament kent wel de heiligheid van het onaanraakbare, zoals de ark en het heilige der heiligen. Maar de godsdienst van het volk Israël en het latere rabbijnse jodendom zijn niet hetzelfde. Nog een voorbeeld van verschil in gevoelswaarde: in het **christendom** zijn schuld en schulden vooral negatieve begrippen. In het jodendom houdt schuld verantwoordelijkheid in. Als je schulden maakt om iets te ondernemen dat nuttig is voor de samenleving, dan is dat goed. Als je het geleende geld alleen maar verbrast dan is dat natuurlijk fout.

Bij de religieuze dialoog moet de vraag aan de orde komen wat de religie kan zeggen over de grote maatschappelijke vraagstukken van vandaag. Wat vind je bijvoorbeeld van speculatie met voedsel? Kun je zo met de wereld omgaan? Ja, zegt het jodendom. Het hangt af van de aard van de speculatie. Als die bijdraagt tot een liquide markt en de bevoorrading van de bevolking, dan is het goed. Maar speculatie om de speculatie, desnoods ten koste van het volk, is fout.

Een voorbeeld van een geslaagde dialoog is de discussie die ik met een vriendin had over de drie-eenheid. Uiteindelijk formuleerde zij het zo dat de drie-eenheid drie manieren biedt voor een relatie met God: via de mens, de geest en de grote kracht. Voor mij was dat verhelderend, die gedachte zal op een joodse manier ook in mijn preken doorklinken.

Elisa Klapheck

is rabbijn in Frankfurt

'Als christen het over verlossing heeft, doe je als jood een stap achteruit' Elisa Klapheck

'Respect betekent niet dat je zwijgt over de essentie van je eigen geloof' Bas van der Graaf

'Bij de dialoog tussen religies bestaat het grote gevaar dat je langs elkaar heen praat'

20. Synode in tijden van secularisering

Onder leiding van predikant Gerrit de Fijter organiseert een interkerkelijke stuurgroep op 25 en 26 oktober de tweede Nationale Synode. Doel: de secularisering tegengaan.

Wat gaat er gebeuren tijdens deze bijeenkomst?

"Verschillende geloofsgemeenschappen praten met elkaar over het geloof. Dit doen we in geloofsgesprekken met een nieuwe stijl. Vroeger hadden zulke gesprekken de vorm van het afvinken van elkaars geloofspunten. Nu vragen we aan elkaar: 'Hoe ben je tot geloof gekomen en wat betekent het voor je leven?' De uitkomst van die gesprekken wordt vervolgens aan het publiek gepresenteerd."

Waarom is het belangrijk om samen over het geloof te praten?

"Wij moeten onze onderlinge verschillen aan de kant zetten en laten zien waar het christelijk geloof nu werkelijk over gaat. Het is belangrijk om in deze tijden van secularisering het doorgeven van het geloof aan de komende generaties op de eerste plaats te zetten."

Hoe is dat te voorkomen?

"De nationale synode heeft als uitgangspunt de Apostolische Geloofsbelijdenis uit het jaar 170 en de geloofsbelijdenis van Nicea uit 325. Die geschriften dateren van vóór alle afscheidingen binnen het **christendom**. Ze verwoorden de kern van het geloof. We hebben geprobeerd de strekking van deze teksten eigentijds te verwoorden, en hierop baseren wij onze gesprekken. Je kunt het **christendom** vergelijken met een gezin met allemaal verschillende kinderen. Ieder volgt zijn eigen weg, maar de familienaam blijft hetzelfde."

Helpt het om terug te grijpen op die oude teksten?

"Christelijk Nederland raakt er steeds verder van doordrongen dat het belangrijk is om het geloof door te geven. Op de website van de Nationale Synode melden steeds meer groepen dat zij samen geloofsgesprekken houden. Mensen uit verschillende geloofsgemeenschappen komen dan samen in een huiskamer om te praten over het christelijk geloof. Met de Nationale Synode in oktober hopen we hierop voort te bouwen."

Zijn niet-protestanten welkom?

"Ja, iedereen mag komen, ook de rooms-katholieken. Als ze dat willen mogen zij het woord nemen. We kennen ze nog geen officiële status toe, omdat sommige protestanten zeer argwanend staan tegenover katholieken. Dit onder andere vanwege de vervolging van protestanten door de katholieke kerk in het verleden. Wij willen eerst het versnipperde protestantisme bijeen brengen. Na de synode in 2018/2019 hopen we op een Algemeen Christelijk Concilie voor alle christenen in Nederland."

21. Twee geloven op het schoolplein

Aanbod verschaalt als openbaar en christelijk onderwijs fuseren. Samenwerking in dorp soms enige redding voor school.

Het christelijk onderwijs heeft een slechte week achter de rug. Kleine scholen worden gedwongen samen te werken, en schoolbestuurders vrezen dat die maatregel de christelijke identiteit van scholen aantast. Het kabinet wil ook bezuinigen op het godsdienstig en humanistisch vormingsonderwijs op openbare scholen. Dat is voor de christelijke onderwijsbestuurders het tweede bewijs dat de coalitie van VVD en PvdA geen waarde hecht aan godsdienst en levensbeschouwing.

Staatssecretaris Sander Dekker (VVD) presenteerde deze week zijn plannen voor kleine scholen. Hij komt niet met een nieuwe minimumgrens, die nu op 23 leerlingen ligt. Maar hij schaft wel de - forse - toeslag af voor kleine scholen. Scholen krijgen voortaan een bonus als ze gaan samenwerken of fuseren.

In kleine plaatsen gaat het dan haast altijd om een openbare en een christelijke school. In 82 van de dorpen met minder dan vijfduizend inwoners staat een openbare én een christelijke school. In 27 van die dorpen heeft een van de scholen minder dan vijftig leerlingen.

Daar komt de samenwerkingsschool in beeld en uit alles blijkt dat Dekker dat een mooi idee vindt, een fusie van de twee werelden die sinds 1917 gescheiden zijn. Hij wil de regels versoepelen, zodat er snel meer samenwerkingsscholen kunnen komen waarvan er nu nog geen handvol is.

Het protestants en katholiek onderwijs zijn daar niet per se op tegen; als het de enige manier is ervoor te zorgen dat een dorp een school houdt, dan werken ze eraan mee zodat het een succes wordt. Maar zowel de protestantse Besturenraad als het Centrum voor katholiek onderwijs staat er bepaald niet bij te juichen. Het christelijk element moet zichtbaar en voelbaar zijn in zo'n nieuwe school, vinden zij. Ze zien niet hoe dat is gewaarborgd als zo'n school gaat vallen onder een openbaar bestuur. Dat kan moeilijk van het personeel eisen dat het een geloofsovertuiging heeft - terwijl het voor een samenwerkingsschool wel nodig is dat een substantieel deel van het docententeam affiniteit heeft met de christelijke overtuiging.

Bovendien, zegt voorzitter Wim Kuiper van de protestantse Besturenraad, hebben protestantse en katholieke scholen hun bestaansrecht gewoon bewezen. Dwars tegen de ontzuiling en secularisering in, is het christelijk onderwijs fier overeind gebleven. 60 procent van de scholen is christelijk, tegen 25 procent openbaar. Ouders vinden het schoolklimaat prettig, de omgangsvormen, de normen en waarden, de cultuur van het **christendom**, de vieringen, het zingen.

Of die ouders massaal te hoop zullen lopen als hun kleine schooltje om te overleven samengaat met de openbare, dat valt nog te bezien. Hun keuzevrijheid wordt beperkt als het aanbod verschaalt, maar als het alternatief is dat beide schooltjes sluiten en de kinderen naar een ander dorp moeten, dan is de keuze wellicht snel gemaakt.

Veel hangt af van de manier waarop de samenwerkingsschool wordt ingericht. Zowel het openbaar als het christelijk onderwijs moet een veer laten, en accepteren dat de school niet meer volledig naar hun eigen wensen kan worden ingericht.

Het openbaar onderwijs laat weten dat het geen zin heeft nog langer 'in hokjes' te denken. De diversiteit is juist gebaat bij deze oplossing, zegt de directeur van de vereniging openbaar onderwijs, Bert-Jan Kollmer. Het geeft, heel praktisch, de grootste kans om een school overeind te houden.

Dekker vindt het een mooi idee, een fusie van twee werelden die sinds 1917 gescheiden zijn

22. Het nieuwe Liedboek wordt uitgeprobeerd in lotushouding

Reportage Festival viert nieuwe protestantse muziekcanon

Monnickendam

De geur van wierook trekt door de yogastudio van Simone Rietveld uit Monnickendam. Een portretfoto van de Dalai Lama kijkt met een mysterieus glimlachje naar de mannen en vrouwen die op ronde kussentjes voor haar zitten. Een van hen is Hendrik Jan van de Vliert. "Ik heb dit nog nooit gedaan", fluistert hij. Geconcentreerd doet hij wat Rietveld opdraagt: "Sluit zachtjes de ogen. Laat de schouders los. Geef je over aan de houding."

Je verwacht het niet. Maar Rietveld, yogadocente en mantrazangeres, geeft les aan protestantse zangliefhebbers. Met duizenden overspoelden gelovige zangfanaten zaterdag het havenstadje Monnickendam. Met bussen uit heel Nederland en zelfs België kwamen ze bijeen voor een 'liedboekfestival', speciaal voor de introductie van het nieuwe Liedboek voor de Kerken.

Op elke denkbare manier stonden de liedliefhebbers stil bij de bundel, die bedoeld is als nieuwe canon van de protestantse religieuze muziek. Uiteraard was er massale samenzang - het gebruikelijke werk met grote orgels en loftrompetten. Maar ook spoedden de bezoekers zich van de ene naar de andere workshop, met namen als 'het dansende liedboek', 'De geuren van het liedboek' en 'yoga en het liedboek'.

In de serene yogaruimte heft Hendrik Jan van de Vliert zijn armen intussen langzaam omhoog. Ook draait hij zijn romp zachtjes heen en weer. "De combinatie liedboek en yoga zou ik zelf nooit bedacht hebben", zegt Van de Vliert, die vanuit het Overijsselse Rijssen naar het Noord-Hollandse stadje is gekomen. "Het liedboek associeer ik met kerkdiensten, yoga met meditatie."

Om te laten zien dat het tóch bij elkaar past, pakt de docente er een gitaar bij. Ze zingt: "Bron van het zijnde, groot zijt Gij: eeuwig oneindig, en zo nabij." De bezoekers vallen haar al snel bij. De nieuwe melodie klinkt nog een beetje onwennig, in het begin zelfs beverig. Een enkeling tuurt naar de tekst.

Voor Hendrik Jan van de Vliert is het een aangename kennismaking met de Oosterse meditatie. "Ik kan me best voorstellen dat sommigen zeggen: yoga past niet bij het **christendom**. Maar ik vind: God ervaren is een zoektocht. Ontspanningsoefeningen kunnen daarbij ook een rol spelen." Toch aarzelt hij om vaker in lotushouding plaats te nemen. "Te complex. Ik kan er niet echt bij ontspannen."

Na een half uur is het voorbij. De meeste gasten - vooral vrouwen in fleurige kleding - vertrekken met een glimlach, helemaal klaar voor het volgende zangavontuur.

'Liedboek en yoga, dat zou ik zelf nooit bedacht hebben'

23. 'God is nog steeds heer en vader'

Het vuur brandend houden, dat is de taak waar de feministische theologie voor staat. Emeritus hoogleraar Riet Bons-Storm (80) is nog volop actief, maar ze verwacht ook veel van de 'jonge bloemen'.

INTERVIEW

Sanne Hoving

Feministische theologie, is dat niet iets van de jaren zeventig? Absoluut niet, zegt Riet Bons-Storm. De emeritus hoogleraar praktische theologie en vrouwenstudies is onlangs tachtig jaar geworden, maar ze is nog volop actief in de feministische theologie. "We zijn een heel stuk opgeschoten. Maar als het goed gaat denkt men dat het klaar is. Het is nog lang niet klaar." Zolang God uitsluitend als man wordt gezien, is de emancipatie niet voltooid, stelt Bons-Storm. "In de dominante taal van kerk en theologie is God heer en vader. En een heer is een man met macht. Zolang men niet overal in kerken en theologie kritisch en genderbewust durft te denken over het godsbeeld schieten we niks op."

Is uw God een vrouw?

"Ook. Ik heb niet een vast godsbeeld. God is soms een duw in je rug, als je bang bent. Dan denk ik weleens: goh, daar kon God wel achter zitten. Voor mij is God de essentie van het goede. Maar ik denk ook heel concreet. Er is een tijd geweest dat ik God zag als een soort oudere vriendin die langer in het leven staat, meer gezien heeft en die soms zegt: 'Riet, zo ken ik je niet, hè.'"

Wat voor godsbeeld zou de kerk volgens u moeten aannemen?

"Iedereen moet zelf kiezen welk godsbeeld hij of zij aanvaardt. Als je maar weet dat jouw wijze van kiezen patriarchale tendensen in zich kan hebben: het idee dat mannen het voortouw hebben. De hele theologie werkt met menselijke constructies en dat maakt het zo interessant. Als je daar dieper over nadenkt, dan ga je ook over andere geloven anders denken."

Hoe bedoelt u dat?

"Ik word niet geïnspireerd door 'het **christendom**'. Ik kan ook niet geïnspireerd worden door 'de islam' of 'het hindoeïsme', of 'het jodendom'. Nee, ik word geïnspireerd door sommige christenen, door sommige moslims en mensen van andere geloven, die ik goed ken. Doordat ik zie hoe ze hun geloof beleven, hoe ze erdoor geïnspireerd en getroost worden. Dat maakt dat ik meer van zo'n geloof wil weten." In haar studeerkamer, thuis in de Groningse gemeente Loppersum, is een muur gereserveerd voor vrouwen die ze bewondert. Zoals Tine Halkes, de eerste Nederlandse feministisch theologe. Maar ook vrouwen die het stokje van haar hebben overgenomen.

"Elk jaar zijn er wat ik noem jonge bloemen. Vrouwen die er weer aan beginnen. Ik ben blij nog steeds mee te mogen doen in de kring van vrouwenstudies theologie, zoals we de feministische theologie tegenwoordig noemen."

Voor welke taak staat de feministische theologie op dit moment?

"Haar taak is om het vuurtje brandende te houden. Niet te denken dat de emancipatie al is voltooid. Als vrouw heb je nu eenmaal een andere bestaansbeleving dan een man, al zijn er ook tussen vrouwen en tussen mannen onderling vele verschillen. Het interessante is om na te gaan wat dat betekent, voor je denken, je voelen, je functioneren. En voor wat je inbrengt in je baan, in de kerk, in de wetenschap."

Toen u hiermee begon, in de jaren zeventig, was dit een hot onderwerp. Nu nog steeds?

"Het is nooit populair geweest, absoluut niet. We hebben altijd met veel tegenstand te maken gehad. Er was in die tijd nog een heleboel te verwerven, omdat de macht bij mannen lag en die dachten er niet over na dat wat zij zeiden mannelijk was. Ze dachten dat dat gewoon algemeen menselijk was. De feministische theologie is in de kerk en wetenschap heel lang, en nog steeds, een stoorzender geweest. En dat was nodig. Je ziet gewoon dat er aardig wat is bereikt in die dertig, veertig jaar."

Wat is er dan bereikt?

"We hebben nu een vrouwelijke voorzitter van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), dat was vroeger niet denkbaar geweest. Dat is een spectaculaire ontwikkeling. Maar dat wil niet zeggen dat nu alles oké is. Uiteindelijk gaat het om de zeggingskracht van vrouwen. Je kunt wel een aardige positie hebben, maar het belangrijkste is dat er naar je visie geluisterd wordt. Men vindt het nog steeds niet helemaal vanzelfsprekend dat vrouwen dezelfde zeggenschap hebben als mannen."

"Het moeilijkste blijft het in gezinnen. Hoe je als partners met elkaar omgaat, elkaar de ruimte voor eigen ontplooiing biedt, in samenspraak met elkaar. Dus niet: ik mag alles en jij mag ook alles, dat kan natuurlijk nooit. Maar wie zorgt er voor de kinderen en waarom? Een vrouw is een moeder en kan dus het beste verzorgen, dat is vaak zo basaal dat men daar geen vragen bij stelt. Ook veel vrouwen niet. En als ze wel voor hun carrière kiezen, geeft dat een schuldgevoel. Ik heb geloof ik nog nooit een vrouw zonder schuldgevoel ontmoet in mijn leven."

Hebt u zelf een schuldgevoel gehad?

"Och ja, verschrikkelijk. Onze oudste is in 1959 geboren. Toen was het toch wel een beetje gek dat een moeder werkte. Maar ik heb een man getroffen die dat vanzelfsprekend vond. En ik moet zeggen, in de tijd dat we echt een jong gezin hadden, zaten we in Indonesië. Daar had je vanzelfsprekend hulp in de huishouding, dat maakte het gemakkelijker. In Nederland was het waarschijnlijk ingewikkelder geweest."

Tegenwoordig is het toch wel makkelijker?

"Ja, het landschap verandert. Maar jonge vrouwen die zeggen: 'Wat een onzin die feministen', mogen best blij zijn dat er vroeger vrouwen op de barricaden zijn gaan staan. Anders waren ze nooit waar ze nu waren. En nog, als je als vrouw kinderen krijgt, kom je vaak voor de oude dilemma's te staan. Of je moet een bijzonder aardige partner vinden. Die zijn er gelukkig wel, maar het is nog geen gemeengoed. Hebt u die serie 'Borgen' gezien? Daarin zie je precies hoe het gaat. Een aardige, goedwillende man die het toch niet kan verdragen dat zijn vrouw carrière maakt en hij niet. Ik vond dat een heel goede schets van hoe het kan gaan."

Woensdag 15 mei organiseert de faculteit godgeleerdheid en godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen een studiedag ter ere van Riet Bons-Storm, getiteld 'Vrouwen in dialoog'. De dag gaat over de rol van vrouwen bij vredesinitiatieven in Israël en in de interreligieuze dialoog in Nederland.

Wie is Riet Bons-Storm?

Theologe Riet Bons-Storm (80) was van 1990 tot 1998 hoogleraar vrouwenstudies en pastoraat aan de Rijksuniversiteit Groningen. Als jonge vrouw woonde ze tien jaar lang met haar gezin in Indonesië, waar haar man zendingspredikant was. Daar doceerde ze pastorale psychologie. Terug in Nederland promoveerde ze en werd ze één van de gezichten van de feministische theologie in Nederland. Na haar emeritaat houdt Bons-Storm zich vooral bezig met de interreligieuze dialoog en de rol van vrouwen in het conflict tussen Israël en de Palestijnen. In 2011 schreef ze met anderen over dit onderwerp het boek 'Bidt Jeruzalem vrede toe'. Samen met Nelly van Doorn publiceerde ze in 2012 'Dubbele dialoog, vrouwen en mannen in interreligieuze ontmoetingen', over de interreligieuze dialoog in Nederland.

De nieuwe generatie

Jonge vrouwelijke theologen en godsdienst-wetenschappers bouwen voort op de feministische traditie. Deze drie vrouwen nemen deel aan het onderzoeksnetwerk dat mede door Riet Bons-Storm werd opgericht.

Christiane van den Berg (38) doet promotieonderzoek aan de Protestantse Theologische Universiteit (PthU) naar seksuele grensoverschrijding in pastorale relaties. "Het onderwerp seksueel geweld is door het feminisme op de agenda gezet. Zij wezen ook als eerste op de verantwoordelijkheid van de pastor voor het waarborgen van veilige grenzen in relaties. Hierbij aansluitend zoek ik naar een genuanceerder slachtofferbeeld dat niet voorbijgaat aan de schade van seksuele grensoverschrijding voor slachtoffers, maar dat ook ruimte biedt aan hun betrokkenheid bij en hun inzet voor hun geloofsgemeenschap of andere slachtoffers."

Froukje Pitstra (35) schrijft een biografie over Anne Zernike, de eerste vrouwelijke predikante van Nederland. "Binnen mijn onderzoek speelt gender een belangrijke rol. Anne Zernike beweerde in haar autobiografie stellig dat het er in haar beroep niet toe deed dat ze vrouw was, maar dat deed ze zo vaak dat het bij mij de vraag opriep waarom ze het zo nodig vond om dat te doen. Ook nu, honderd jaar later, is een vrouwelijke predikant in sommige kerken nog steeds niet vanzelfsprekend. Ik ben nieuwsgierig naar de argumenten die nu worden gebruikt om vrouwen van de kansel te weren. Zijn dat dezelfde als toen? In de tijd van Anne Zernike zijn bijbelse en psychologische argumenten daarvoor door elkaar gaan lopen, die probeer ik weer uit elkaar te halen en te benoemen."

Wietske de Jong (31) promoveert binnenkort op postkoloniale feministische theologie. "Ik onderzoek hoe oude koloniale denkbeelden nu nog (onbewust) doorwerken in de theologie. De theologie is nog steeds heel westers georiënteerd, terwijl in de praktijk de kerk juist heel groot is in andere werelddelen. De westerse cultuur wordt nog steeds als superieur gezien, en dat heeft parallellen met de superioriteit van de man waar het feminisme kritiek op heeft. Ik denk dat dit iets is waar het feminisme op dit moment mee worstelt, want in alle culturen zijn er ook vrouwen die bewust kiezen voor de traditionele

verhoudingen. Daarmee zijn ze niet meteen passief en onderworpen. Maar als het feminisme dit nuanceert, wat is dan nog de bevrijdende boodschap?"

'Ik heb nog nooit een vrouw zonder schuldgevoel ontmoet in mijn leven'

24. Protestanten tobben met islam

Wat is het verschil tussen Mohammed en Jezus? Zijn de islamitische God en de christelijke God dezelfde? Het zijn voorbeelden van vragen waarmee sommige christenen worstelen. Om hen gerust te stellen praat de generale synode van de Protestantse Kerk in Nederland (landelijke vergadering met afvaardigingen uit alle lokale kerken) vrijdag over het onderwerp.

De Protestantse Kerk hoopt op die manier een visie te ontwikkelen die, zo staat te lezen in het voorwoord van een speciaal voor deze gelegenheid geschreven nota, 'richtinggevend' is voor 'de ontmoeting' met moslims. Met andere woorden: kerkleden kunnen met het boekwerk, dat de titel 'Integriteit en Respect' kreeg, bij de islamitische buurman of buurvrouw op de koffie om te praten over wat hen bindt en verdeelt.

Maar voordat er één woord gesproken is over het rapport klinkt er vanuit Twente stevige kritiek. De opvatting in het discussiestuk zou hopeloos ouderwets zijn, vindt Herman Koetsveld, predikant in Hengelo. Het steekt hem dat de Protestantse Kerk pal staat voor de goddelijke natuur van Christus en de leer van de drie-eenheid, twee dogma's die de christelijke kerk al bijna tweeduizend jaar officieel gelooft. "De conclusie kan geen andere zijn dat de islamitische interpretatie van Christus zo anders is dat wel sprake moet zijn van een andere godsdienst. Gemakshalve wordt voorbijgegaan aan het feit dat tal van christenen zich niet meer in de dogma's van weleer herkennen."

Zo stelt het discussiestuk dat 'de gemeente van Christus de islam niet kan erkennen als een laatste, het **christendom** overstijgende openbaring van God'. "Hoe dicht islam en **christendom** op bepaalde geloofspunten elkaar ook naderen - één God, het oordeel, de noodzaak van redding - en hoezeer beide in ethisch opzicht ook verwant zijn, het **christendom** heeft een eigen identiteit, die gerelateerd is aan haar verstaan van Christus als de bijzondere en beslissende openbaring van God", luidt het standpunt in de islamnota.

Koetsveld krijgt bijval van Enis Odaci van de Stichting Humanislam, een islamitische denktank die eveneens in Hengelo is gevestigd. Odaci en Koetsveld, die zich omschrijven als 'partners voor christelijke en islamitische samenwerking', vinden dat het tijd is voor 'een nieuw theologisch fundament'. "Een wereldbeeld waarin alles in de context van de eigen 'correcte' theologie geplaatst wordt, heeft als enige uitkomst doorgaande, diepe verdeeldheid en wantrouwen", aldus Odaci en Koetsveld. "Wij zeggen: elk mens heeft een eigen weg naar God."

Ook in kringen rondom de synode klinken er bezwaren. Zo constateert René de Reuver, voorzitter van de Generale Raad van Advies van de synode, dat er bij de totstandkoming van het discussiestuk juist bitter weinig discussie is geweest. "De oorzaak van het geringe aantal reacties laat zich slechts raden", schrijft De Reuver in een brief die alle afgevaardigden onlangs kregen. De Reuver laat doorschemeren dat moslims en christenen te weinig belangstelling voor elkaar hebben. "Is het denkbaar dat er gewerkt zal moeten worden aan meer en levendig contact tussen de Protestantse Kerk in Nederland en diverse moslimorganisaties in het land, zodat niet theoretisch op grond van een nota maar in een concrete ontmoeting over integriteit en respect gesproken kan worden?"

Het rapport is geschreven voor kerkleden die behoefte hebben om de islam in een kader te plaatsen. Maar of het stuk waarover de kerk op het hoogste bestuursniveau spreekt daadwerkelijk door gewone kerkleden wordt gelezen, betwijfelt predikant Koetsveld. "Als ik kijk in mijn eigen gemeente, dan zijn er nauwelijks mensen te vinden die dit lezen."

Wat bindt moslims en christenen? En wat verdeelt hen?

25. Schrap verbod op godslastering

Heeft de Tweede Kamer niets beters te doen dan te debatteren over dode letters in de wet? Hoewel ik de discussie niet nodig vind, mag het verbod op godslastering wat mij betreft worden geschrapt, juist uit christelijke overwegingen.

Nederland is niet het enige land met een verbod op godslastering. Acht Europese landen hebben een dergelijk verbod en zesendertig Europese landen hebben wetten tegen het bespotten van religie, volgens een onderzoek uit 2011 door de Pew Trust. Hoewel deze wetten in landen als Rusland nog gehandhaafd worden, zijn ze in West-Europa dode letters geworden.

Ook in de VS hebben zes van de vijftig staten nog wetten tegen godslastering. Massachusetts - nu een van de meest vrijzinnige staten - heeft nog een wet uit 1697 waarin staat geschreven: "Wie welbewust de heilige naam van God lastert door God, Zijn schepping, Zijn regering of het laatste oordeel over de wereld te ontkennen, te vervloeken of bespotten, of door Jezus Christus of de Heilige Geest te vervloeken of bespotten, of door de Heilige Schrift te vervloeken, beschimpen of bloot te stellen aan minachting en spot, zal bestraft worden met een gevangenisstraf van hoogstens een jaar of een boete van niet meer dan driehonderd dollar, en mag ook verplicht worden tot goed gedrag."

Zelfs in de 19de eeuw werden deze wetten zelden gehandhaafd. In 1952 maakte het Amerikaanse Supreme Court effectief een eind aan het gebruik van deze wetten, toen het de staat van New York beval om de vertoning van een 'godslasterlijke' Italiaanse film toe te staan. Ook een wet die in de jaren zeventig werd aangenomen in Pennsylvania, waarin godslasterlijke bedrijfsnamen werden verboden (zodat de God Damn Gun Shop een andere naam moest kiezen), is inmiddels ongrondwettelijk verklaard.

In de VS leiden deze wetten niet tot debat over intrekking. In goed functionerende democratieën waar religieus pluralisme normaal is, hebben deze wetten in de praktijk geen betekenis. Diegenen die nu in het parlement een pleidooi houden voor het herroepen van deze wetten, zijn dus eigenlijk bezig met holle symboolpolitiek. Het zou tegenover een tanende christelijke minderheid grootser van geest zijn om deze krachteloze wet zo te laten. Ook vanuit historisch perspectief is het interessant om deze oude bepalingen in het wetboek van strafrecht te zien.

Maar waarom willen christelijke partijen nog geassocieerd worden met de verdediging van deze wet? Van alle mensen zouden zij juist moeten weten dat dergelijke wetten wereldwijd vooral gebruikt worden tegen christenen, denk aan Pakistan. In het Midden-Oosten zijn zulke wetten, of het streven naar de invoering daarvan, een teken van onvrijheid in die landen. Christenen zouden ook moeten weten dat deze wetten hun wortels hebben in een minder aantrekkelijk deel van de geschiedenis van christelijk Europa, toen de christelijke staat de macht had mensen te vervolgen en te bestraffen die zij schuldig oordeelden aan godslastering. Als dit de onderliggende reden zou zijn voor het herroepen van deze wetten, zou de seculiere parlementariërs niets te verwijten zijn.

Het zou dus beter zijn als christelijke partijen hun steun voor deze oude wet lieten varen. Er is een goede traditie binnen het **christendom** die de vrijheid van het **christendom** verbindt aan politieke vrijheid. Deze traditie zou hooggehouden worden door het verbod op godslastering te schrappen.

Bovendien past het ook beter in het gezamenlijk streven van veel christenen, moslims en niet-gelovigen naar vrijheid van religie voor iedereen in heel de wereld. In plaats van hun angst te tonen over hun marginalisering in de Nederlandse samenleving, zouden christelijke partijen met zelfvertrouwen kunnen staan voor vrijheid van godsdienst en van meningsuiting. Voor iedereen, in Nederland en in het buitenland.

Waarom willen christelijke partijen nog geassocieerd worden met de verdediging van deze wet?

26. Eén Bijbel, twee standpunten

Mogen vrouwen actief worden in de politiek? De SGP vergadert vandaag over de kwestie. Twee SGP'ers over wat de Schrift écht zegt.

Laurens van der Tang (47), ICT-ondernemer uit Rhenen

'Voor mij is het uitgangspunt: wat zegt de Bijbel? De Bijbel spreekt herhaaldelijk en heel expliciet over de rol van mannen versus vrouwen. Het is daarom een belangrijke kwestie.

Naar mijn mening zit er een duidelijke, consistente lijn in de Bijbel. Wij geloven dat de wereld zo'n zesduizend jaar bestaat. Ik zie dat mijn opvatting in die duizenden jaren gewoon de hoofdstroom is geweest van het **christendom**.

Het begint al bij de schepping. God schept eerst Adam en dan Eva. Een gegeven waar ik niet meteen consequenties aan zou durven verbinden, ware het niet dat de apostel Paulus dit punt nadrukkelijk aanhaalt als hij spreekt over de positie van mannen en vrouwen.

De vrouw wordt geschapen als 'hulp' tegenover de man. Vervolgens is er de zondeval, waarin de Here onder meer tegen de vrouw zegt dat de man heerschappij over haar zal voeren. Als je het Oude Testament leest, dan zie je gedurende een lange reeks van duizenden jaren dat leidinggevende functies steeds door mannen worden vervuld. In het Nieuwe Testament wordt die lijn doorgezet. De discipelen van Jezus waren bijvoorbeeld allemaal man.

Inderdaad, het klopt dat er bijzondere vrouwen in de Bijbel voorkomen met leidinggevende capaciteiten. De uitzondering is niet het bewijs dat het anders moet. Nee, zeggen wij, de uitzonderingen bevestigen juist de regel.

Als je het niet erg vindt, dan pak ik de Bijbel er even bij. De apostel Paulus gaat herhaaldelijk in op de rol van mannen en vrouwen. In 1 Korintiërs 11 staat een veelzeggend stukje. Daar heeft Paulus het over de verhouding van mannen en vrouwen in het algemeen. Dat is op dat moment niet gerelateerd aan huwelijk of het spreken in de gemeente. Op andere plaatsen zie je dat ook.

De vrouw zou geen actieve bestuurlijke rol in de politiek moeten vervullen. Ik ben van mening dat de vrouw de eerste verantwoordelijkheid heeft in het gezin.

Ik vind het belangrijk er nog wel iets bij te zeggen: er ontstaat heel makkelijk een beeld dat vrouwen bij ons de sloofjes zijn die thuis mogen zitten. Onzin. Ik zie dat in mijn eigen leven. Mijn vrouw en ik zijn er samen van overtuigd dat haar eerste verantwoordelijkheid in het gezin is en mijn eerste verantwoordelijkheid om de kost te verdienen. Maar tegelijkertijd voldoet ze op geen enkele manier aan de karikatuur. Ik bedoel: ik kom ook thuis en dan blijkt opeens dat er een kamer is geschilderd. Ik ben dan niet eens verbaasd.

Als je de Bijbel écht leest, zie je dat er wel degelijk een grote mate van gelijkwaardigheid is tussen man en vrouw. De Bijbel zegt dat de man zijn vrouw moet liefhebben zoals Christus de gemeente liefheeft. Dat is de hoge standaard die de Bijbel hanteert. Als ik dat vergelijk met de moderne maatschappij - daar is de vrouw weliswaar geëmancipeerd, maar wordt ondertussen breed gezien als vooral een lustobject.

De kans is groot dat het vrouwenstandpunt van de SGP vandaag verandert. Ik geloof dat er meer getuigenis van was uitgegaan als de partij op dit punt geen water bij de wijn had gedaan. Het is nog steeds mijn SGP, maar wel met meer pijn in het hart."

Tegen

Wim van Duijn (48), verpleeghuisarts en SGP-raadslid in Katwijk

'Voor mij is het uitgangspunt: wat zegt de Bijbel. Gods woord is de absolute waarheid. Maar onze interpretatie is dat niet. Daarin zit de oorzaak van ons meningsverschil. Volgens mij heeft de SGP te veel vastgehouden aan wat zij nu eenmaal gewend was.

Terecht heeft de SGP een kritische houding tegenover een doorgeslagen emancipatiestreven. Daarmee bedoel ik een eenzijdig accent op zelfontplooiing ten koste van een goede huwelijksrelatie. Maar ik denk dat de partij zelf ook is doorgeslagen. Door haar verzet tegen het emancipatiestreven is er niet kritisch gekeken naar de bijbelse gegevens. Mij werd wel eens verweten dat ik me laat bepalen door de tijdgeest en 'verlichtingsdenken'. Maar mij gaat het er echt om wat de Bijbel zegt.

Kernpunt in de discussie is de 'scheppingsorde'. In de Bijbel staat dat God eerst de man schiep en daarna de vrouw. Het is volgens mij onjuist om te stellen dat deze scheppingsordening gaat over de hele samenleving. Het gaat daar duidelijk over de huwelijksrelatie.

Ik pak de Bijbel er even bij, dat praat makkelijker. Neem 1 Korintiërs 11. Dat is een bijbelpassage die elke keer opduikt als we spreken over het vrouwenstandpunt. Lees je dat in de context, dan zie je dat de apostel Paulus de rol van de vrouw heel duidelijk koppelt aan het huwelijk tussen man en vrouw. Dat kun je niet zomaar doortrekken naar de rol van de vrouw in de hele samenleving. Dat is de kern van het verschil van inzicht dat voor- en tegenstanders hebben.

Er is nog een reden waarom ik dit standpunt heb. In de Bijbel zijn er ook vrouwen, bijvoorbeeld profetessen, die door God leidende functies krijgen. Was dat omdat de mannen het lieten afweten? Welnee, er wordt niet eens een hint gegeven die kant op!

Ik zeg niet: mijn interpretatie is de enige ware manier van interpreteren. Bij de tegenstanders van de vrouw in de politiek mis ik vaak wel de ruimte om te zien dat er ook serieuze gelovigen zijn die er anders over denken. Christenen kunnen tot verschillende conclusies komen, zonder dat dit afbreuk doet aan je geloofwaardigheid.

Je moet voorzichtig zijn om een bepaald standpunt te verabsoluteren tot: dit is wat Gods woord zegt. Ik vind het bovendien een wonderlijk standpunt dat indruist tegen het wezen van ons gereformeerd belijden. We belijden als gereformeerden juist dat we feilbaar zijn. Dat betekent dat onze eigen lezing van Gods woord ook feilbaar is. Dat betekent dat er altijd ruimte moet zijn voor andere benaderingen.

Eigenlijk is die hele vrouwendiscussie een ondergeschikt punt. Het is zeker niet een van de pijlers onder de partij. De grondslag van de partij is Gods woord. Onze identiteit is het geloof in de drie-enige God. De vertaalslag naar concrete politieke standpunten is iets anders. Dat heeft wel een relatie met de grondslag, maar politieke standpunten zijn geen bouwsteen van de partij. Over politieke standpunten kun je van mening verschillen, over de identiteit niet.

Ik kan met de Bijbel in mijn hand zeggen dat ik een uitgesproken voorstander ben van de vrouw in de politiek."

Voor

'Vrouwen, erken het gezag van uw man als dat van de Heer, want een man is het hoofd van zijn vrouw' Efeziërs 5

'Tegen de vrouw zei God: Je zult je man begeren, en hij zal over je heersen' Genesis 3

'De man is immers niet uit de vrouw voortgekomen, maar de vrouw uit de man' 1 Korintiërs 11

'Een vrouw dient zich gehoorzaam en bescheiden te laten onderwijzen; ik sta dus niet toe dat ze zelf onderwijst of gezag over mannen heeft' 1 Timoteüs 2

27. Afkicken op God in Rotterdam

Helpt bidden om van de drugs af te komen? Een half jaar geleden bezocht Trouw het afkickcentrum van de Victory Outreachkerk in Rotterdam. Nu keren we terug. Een tweeluik.

Ferry is weg. Twintig mannen staan in een voormalig hervormd kerkgebouw in Rotterdam-Zuid, in de multiculturele en sociaal achtergestelde Tarwewijk. Het is een doordeweekse dag, vier uur 's middags. Vlaggen van allerlei landen hangen langs de wanden, boven het podium prijkt levensgroot een gouden opschrift: JEZUS. De mannen krijgen zangles. Ze moeten 'helikoptergeluiden' maken, van hoog naar laag. Enthousiast laten ze hun tong tegen hun gehemelte trillen.

Ferry is er niet bij.

De mannen - Surinamers, Antillianen, Afrikanen, enkele Nederlanders - zijn kaal of kortgeschoren, hun lichamen zijn getekend door een leven in de goot. Ze wonen in het afkickcentrum van de Victory Outreachkerk in Rotterdam. Dat strak hiërarchisch geleide pinkstergenootschap is in 1967 in Los Angeles opgericht door Sonny Arguinizoni, zelf een ex-verslaafde. In 1985 streek het genootschap ook in Nederland neer. Onomstreden is de kerk niet: ze heeft sektarische trekjes en de gewoonte om mensen cold turkey van hun verslaving af te helpen, roept op zijn minst vragen op.

Bij Victory Outreach geloven ze in radicale keuzes en in discipline. De deelnemers aan het afkickprogramma worden gedrild als in een leger. Op een streng dieet van bijbellezen, bidden en zingen, héél veel zingen, worden ze van hun verslaving afgeholpen. Niet meedoen aan gebed of bijbelstudie is geen optie. Iedereen gaat bij intekening op de knieën voor een 'zondaarsgebed'. "Waar je vroeger troost zocht in drugs, vindt je die hier in God", zegt Arnold den Breems (32), leider van het opvanghuis. "Het gaat er niet alleen om dat je je oude leven afzweert, maar dat je een nieuw mens wordt."

Het leven van deze mannen beweegt zich tussen het opvanghuis - de 'mannenhome' - aan de Heemraadssingel in West en de kerk aan 's Mijnsheerenplein op Zuid. In de home eten en slapen ze, en hebben ze tweemaal daags een dienst. In de kerk zijn ze praktisch de hele zondag en ook vaak doordeweeks. Ze moeten zichzelf nuttig maken, in het muziekteam, of het videoteam. In hun vrije tijd worden ze geacht voor zichzelf in Gods Woord te lezen. In hun lijvige Engelse studiebijbels onderstrepen ze ijverig allerlei passages. Ze mogen niet alleen de straat op. Dat moet altijd met zijn tweeën - zodat je elkaar kunt behoeden voor een terugval in de zonde.

'Sing praise to the Holy One', zingen ze in de kerk. Hard en nadrukkelijk: zo zingen ze altijd, met elkaar wedijverend in vroomheid, maar ook doorleefd, vurig. Niet heel zuiver. Daar staan ze: Marcel, de cameraman die altijd grapjes maakt, de lange, magere en doodserieuze gestalte van Ruud, David, George, de Poolse Thomas - ik herken ze van een half jaar geleden, toen ik enkele dagen in de home verbleef om zelf mee te maken hoe het leven er toeging. Nu kom ik terug om te zien hoe het de mensen vergaat die ik toen ontmoette.

Een half jaar geleden was Ferry er nog wel. Net als Alex en Gregory, maar die zijn weg omdat ze klaar waren met het programma en min of meer op eigen benen kunnen staan.

Alex, een guitige, slimme jongen van 22 die goed Engels sprak, is weggepromoveerd naar de bijbelschool in Los Angeles, het epicentrum van Victory Outreach. Hij was nooit aan de harddrugs, wel aan de wiet. Dat geldt niet voor Gregory, een stoere man met een ruig verleden. Hij is inmiddels getrouwd met iemand uit de vrouwenopvang van Victory Outreach, want die is er ook. Het stel woont nu vlakbij de kerk. Zoals de meeste ex-verslaafden die het afkickprogramma met succes hebben doorlopen. Ingekapseld door het kerkgenootschap als ze zijn, blijven ze dicht bij hun broeders en zusters wonen. De kerk is de spil van hun bestaan. Welk ander leven hebben ze?

Gregory's lijf is bezaaid met tatoeages. Het zijn er maar liefst veertien, vertelde hij: voor iedere keer dat hij in de nor zat één. Op de binnenkant van zijn rechterarm was een levensgroot pistool getekend. Op de binnenkant van zijn linkerarm stond JEZUS. "Met de rechter schiet ik", grapte hij. "Dat is mijn slechte arm."

In een van de diensten deed hij zijn 'getuigenis', een ouderwets evangelisch God-trok-mij-uit-de-putverhaal. "Anderhalf jaar geleden dwaalde ik nog door de straten van Aruba. Ik was verslaafd aan zo ongeveer alles. Ik had geen toekomst behalve het ziekenhuis of het graf..."

Ik lag tegenover hem in de slaapzaal op de tweede verdieping. Gregory knipte voor het slapengaan zijn teennagels, legde ze keurig op een rijtje naast zijn bed, krabde zich op zijn buik en geeuwde 'Dank u Jezus'. Toen knielde hij en bleef net zo lang bidden tot het tl-licht uitging - stipt om tien uur.

Als student had ik een bijbaantje: ik werkte in hostels van het Leger des Heils in Utrecht. Daar kregen de bewoners netjes hun dagelijkse dosis methadon en koesterde niemand de illusie dat ze konden veranderen. Het ging om een zwaardere categorie dan de mensen in deze home, maar toch: het cynisme vond ik schokkend, voordat ik eraan gewend raakte.

Hier in Rotterdam streven ze wél naar verandering. Dat raakt mij, hoe onbeholpen het er ook aan toegaat. Misschien is grof geschut wel onontbeerlijk. Je kunt je geen subtiliteiten veroorloven als het gaat om leven of dood. De bewoners hebben hun trots al lang geleden laten varen. Die luxe hebben ze niet meer.

Ik wilde zien of het werkt, afkicken op God. Als religie haar nut ergens kan bewijzen, zo redeneerde ik, dan hier, in deze home. Tegelijk stoot die overdreven vroomheid mij af. Als religie ergens gevaarlijk wordt als instrument voor manipulatie - ja, dan óók hier. Het paardenmiddel van de Heilige Geest mag helpen om clean te worden, maar wat gebeurt er daarna? Het soort **christendom** dat de bewoners hier opsnuiven lijkt even verslavend als de coke die ze eerst snoeven. Belanden ze niet van de ene afhankelijkheid in de andere?

Volgens Den Breems wérkt het, de mannenhome-methode. Zo'n tachtig procent van de bewoners komt naar zijn zeggen van zijn verslaving af. Maar dat kan wel jaren duren, waarschuwt hij. "Om echt te veranderen heb je minstens twee of drie jaar nodig." Veel bewoners blijven dan ook langere tijd in de home.

Ferry hield het al na een half jaar voor gezien. Waar hij nu is, weet niemand. Den Breems zucht. "Mensen vallen terug, dat gebeurt."

Deel twee verschijnt op 15 januari

28. De nobele leugen van de cultuurchristen

Herwaardering van religie is in. Niet om het geloof op zich, maar om het vermeend gunstige effect op ons gedrag. De vraag is echter of gelovigen zich wel netter gedragen, en of het niet cynisch is anderen een wereldbeeld aan te smeren dat je zelf niet gelooft.

Hoeveel christenen moesten zich de afgelopen dagen melden bij de supersnelrechter wegens wangedrag tijdens de jaarwisseling? Weinig tot geen, mogen we aannemen. Volgens een populaire opvatting zorgt het geloof immers voor een solide moraal. Omgekeerd zou de afwezigheid van een godsgeloof leiden tot bandeloosheid en andersoortige morele ontsporingen.

De meest recente verdediger van deze gedachte is Simon Critchley, een hoogleraar filosofie aan de New School in New York. Gretig stortten de media - Filosofie Magazine, de Volkskrant - zich op zijn nieuwste boek 'The Faith of the Faithless' (2012). Hoewel hij atheïst is, wijst hij in zijn boek op het onschatbare belang van godsdienst. Een van de zegeningen zou zijn dat het bij ons een slecht geweten kweekt dat alarm slaat bij misdragingen. De behoefte hieraan is groot omdat in zijn optiek cynisme en hol pragmatisme alomtegenwoordig zijn.

Door zelf niet te geloven in een opperwezen dat goed en kwaad bewaakt, maar godsdienst wel te beschouwen als remedie tegen de kwalen van de huidige tijd, lijkt Critchley op een slager die de heilzame werking van het vegetarisme bezingt. De vraag is dan ook gerechtvaardigd hoe geloofwaardig de positie is die Critchley verdedigt.

In elk geval staat hij verre van alleen met zijn pleidooi. Er lijkt zowaar sprake van een bescheiden hausse aan denkers die een religieuze herbewapening bepleiten. Zo flirtte de Engelse filosoof Alain de Botton in 'Religie voor atheïsten' (2011) op vergelijkbare wijze met het geloof, en ook een liberaal als Frits Bolkenstein hamert regelmatig op het grote belang van het **christendom**.

Aanhangers van deze instrumentele visie op het christelijk geloof heten 'cultuurchristenen'. Ze laten de vraag naar het bestaan van een godheid links liggen of beantwoorden haar negatief. Zo ook De Botton. "Waar het werkelijk om gaat is niet zozeer de vraag of God bestaat", zegt hij in zijn religieboek, "maar hoe je verder redeneert wanneer je hebt besloten dat dit uiteraard niet het geval is." Cultuurchristenen herleiden hun waardering voor het geloof tot de positieve effecten die het zou hebben, zowel in ons persoonlijke leven als op maatschappelijk niveau.

Het cultuurchristendom heeft lange wortels - heel lange wortels. Met hun pleidooien voor hernieuwde religiositeit zijn Critchley en De Botton de nazaten van Voltaire. Hoewel deze Franse denker uit de achttiende eeuw een vertegenwoordiger is van de rationalistische Verlichting, heeft hij nooit de frontale aanval ingezet op het geloof. Daarvoor achtte hij het maatschappelijke nut te groot. "Het staat buiten kijf", stelt Voltaire in zijn 'Filosofisch Woordenboek' (1765), "dat het in een beschaafde staat eindeloos veel nuttiger is een godsdienst te hebben (zelfs al is het een slechte) dan om er helemaal geen te hebben."

Beschaafd zijn is volgens deze redenering in ieder geval ook gelovig zijn. Logischerwijs is een maatschappij vol atheïsten het absolute spookbeeld. Zij erkennen immers geen opperwezen die als een kosmische politieman mensen middels straffen en beloningen in het gareel brengt.

De theorie staat echter op gespannen voet met de praktijk. Het percentage christenen dat voor de supersnelrechter moest verschijnen zou wel eens opmerkelijk hoog kunnen zijn. Want wat bleek uit een onderzoek door het Reformatorisch Dagblad? De schade rond Oud en Nieuw is steevast groter in gemeenten waar de SGP of ChristenUnie de grootste partij is, dan elders in het land.

Het is een verrassende relativering van het beeld van de Randstad als de hedendaagse incarnatie van Sodom en Gomorra. Juist in Zaltbommel, Staphorst en Kampen gaan rond de jaarwisseling de remmen pas los.

Bij het veronderstelde verband tussen geloof en goed gedrag zijn meer kanttekeningen te plaatsen.

In zijn essaybundel 'Moderne papoea's' (2003) vraagt de Leidse rechtsfilosoof Paul Cliteur zich af hoe het moreel verval in een land als Italië valt te verklaren, waarin het katholicisme een steviger greep op de mensen heeft dan in de decadente Lage Landen. Het geloof heeft in Italië kennelijk niet tot een hogere morele standaard geleid.

Recent onderzoek ondersteunt de these van Cliteur. Uit de Corruption Perceptions Index die eind 2012 verscheen, bleek dat er slechts acht landen zijn die minder corrupt zijn dan het (relatief) goddeloze Nederland. Ter vergelijking: op deze ranglijst staat het katholieke Italië op de 72ste plaats.

Het uitgangspunt waarop cultuurchristenen zich baseren - moraal schreeuwt om godsdienst - is dus lang niet zo vanzelfsprekend als wordt aangenomen. Maar daarnaast is er een fundamentele bezwaar dat hun positie moeilijk houdbaar maakt. Het is namelijk maar de vraag of hun pragmatische omgang met het geloof mensen zal doen besluiten zich hiertoe te bekeren. In hoeverre is het mogelijk anderen een wereldbeeld aan te smeren dat je zelf niet of maar half gelooft?

Het bestaan van een opperwezen ontkennen, maar er wel van uitgaan dat de samenleving diens leefregels overneemt of zich daar op zijn minst door laat inspireren. Deze constructie herinnert aan het voorstel dat de Griekse filosoof Plato 2500 jaar geleden deed in zijn 'Politeia' (ca. 380 voor Christus). Dit boek gaat over de beste staatsinrichting en de vraag hoe we de maatschappelijke vrede kunnen bewaren. Een van de manieren om deze harmonie te bewerkstelligen is via een noodzakelijke of nobele leugen.

Deze leugen presenteert hij via een tweegesprek dat gaat over volmaakte burgers. Ze moeten gaan geloven in een pseudo-religieuze mythe die vertelt dat iedereen 'in de schoot der aarde gevormd en gevoed' werd, ook al weten de twee gesprekspartners dat het zo in werkelijkheid niet is gegaan.

De boodschap die bij de bevolking moet worden ingeprent luidt dat iedereen in wezen gelijk is. Aanvankelijk is er nog enige schroom om haar op deze manier een rad voor ogen te draaien. Het doel rechtvaardigt echter de middelen. Wat is de beste manier om burgers tegemoet te treden volgens de gespreksgenoten in de Platoonse dialoog? "Gij allen die deze stad bewoont, zijt dus broeders", zullen we hun in onze fabel voorhouden."

Er spreekt een zeker elitarisme uit de samenzwering die Plato voorschrijft. Zelf doorzien de samenzweerders de fabel; zij hebben haar niet nodig om goede burgers te zijn. Het

gros van de mensen daarentegen is hiertoe slechts in staat met behulp van een 'nobe leugen'.

Een vergelijkbaar *dédain* verradt ook Alain de Botton in zijn rehabilitatie van het geloof. In een boekrecensie stoorde *The Guardian* zich aan de onoprechtheid die hierachter schuilgaat. De Britse krant sprak over een 'verbijsterend schaamteloze onderneming' en vatte zijn werkwijze als volgt samen: "Ik geloof zelf niet, maar in politiek opzicht is het verstandig dat u het wel doet."

Deze pijnlijke spagaat is kenmerkend voor het cultuurchristendom als zodanig. Ook Critchley valt er aan ten prooi. Zijn klacht is dat cynisme en pragmatisme welig tieren. Maar de vraag dringt zich op of hij niet juist dichterbij brengt wat hij hoopt te vermijden. Hij pleit voor het geloof zonder zelf oprecht te geloven. Die benadering is in het gunstigste geval pragmatisch en in het ergste geval cynisch. Het is dan ook een onwaarschijnlijk recept voor een rustige jaarwisseling.

Critchley pleit voor het geloof zonder zelf oprecht te geloven. Die benadering is pragmatisch, of zelfs cynisch te noemen

1993 – Vrouwenstandpunt SGP – Algemeen Dagblad

August 7, 1993

1. SGP houdt stand in discussie over lidmaatschap van vrouwen

ROTTERDAM/DEN HAAG - Vrouwen niet belangrijk in de **SGP**? De schijn is soms anders. Bij de politiek leider van de staatkundig gereformeerden is het niet fractieleider B. van der Vlies die de telefoon aanneemt, maar zijn vrouw, die namens hem meldt dat de Kamerfractie geen commentaar heeft.

En ook het Kamerlid C.N. van Dis komt thuis niet zelf aan de telefoon. Woensdagavond niet omdat het gezin aan de dis zit, en donderdagmorgen komt al evenmin gelegen. "Nee meneer, we zitten nu in de Bijbel te lezen."

De vraag of ook vrouwen lid mogen worden heeft in de **SGP** veel commotie veroorzaakt, maar slechts weinig SGP'ers van hun beginselen afgebracht. Binnen de partij mag dan een in- vloedrijke groep leden voor meer vrouwenrechten ijveren, erbuiten mogen vrouwen naar de rechter stappen, het hoofdbes- tuur blijft onwrikbaar. "Want de man moet het hoofd niet dekken, vermits hij het beeld en de heerlijkheid Gods is; maar de vrouw is de heerlijkheid des mans. Want de man is uit de vrouw niet, maar de vrouw uit de man. Want ook is de man niet geschapen om de vrouw, maar de vrouw om de man," zo citeert het hoofdbestuur 1 Korinthen 11: 7 tot en met 9.

Deze en andere Bijbelteksten gebruikt het hoofdbestuur ter onderbouwing van een compromis, waarmee het hoopt de gelederen op de Huishoudelijke Vergadering van 25 september weer te kunnen sluiten. Vrij algemeen zijn de SGP'ers het eens over het principe, dat aan vrouwen geen regeermacht (lees: lidmaatschap van Tweede Kamer, provinciale staten of gemeenteraden) toekomt. Maar dat sluit volgens een groot aantal SGP'ers het lidmaatschap van de partij niet uit.

Toegelaten

Het hoofdbestuur wil nu de ongeveer twintig vrouwen die inmiddels door drie kiesverenigingen als lid zijn toegelaten, als zodanig handhaven, en voor nieuwe leden het loket weer sluiten. Een voorstel dat vrouwelijke aspirant-leden niet alleen discrimineert te opzichte van mannelijke aspiranten, maar ook tegenover het handjevol vrouwen dat er al is doorgeslipt. Ir. L. van der Waal, als Europarlementarier (mede voor GPV en RPF) blijkbaar niet onderworpen aan de zwijgplicht die zijn collega's in de Tweede Kamer zichzelf hebben opgelegd, vindt dat een zwak punt. "Daar wringt wat, de voorstellen van het hoofd- bestuur behoeven zeker op dat punt bijstelling. Ik zou meer ruimte voor vrouwen willen scheppen. Het hoofdbestuur stelt dat aan de vrouw het regeerambt niet toekomt, maar maakt niet duidelijk dat dit tot de conclusie moet leiden dat de vrouw geen lid mag zijn. Volgens mij is die conclusie ook niet te verdedigen."

Dat zegt ook fractieleider in de Eerste Kamer H.G. Barendregt. 'Principieel, materieel en vanuit een oogpunt van rechtsgelijkheid' lijkt het compromis hem nauwelijks houdbaar. "Het hoofdbestuur geeft simpelweg een andere, strengere interpretatie aan sommige Bijbelteksten. Hetzelfde speelde vroeger met het vrouwenkiesrecht, met de

zondagsviering en voor ons politici ook voor de omgang met de media. Ik sta al vijftien jaar de radio te woord en heb daar ooit een briefje over gehad. En zondags autorijden, dat doe ik gewoon. Dat vind ik het schitterende van de **SGP**, alle kleuren zitten erin. En alle stormen overleven we, omdat iedereen er zo graag bij hoort. Rond de deelname aan de Europese verkiezingen leek de partij te splijten. Toch is dat niet gebeurd."

Anders dan Van der Waal heeft Barendregt dan ook weinig zorgen voor stemmenverlies volgend jaar. Van der Waal: "Ook bij de **SGP** zit een nieuwe, jongere generatie die anders tegen dingen aankijkt. Het hoofdbestuur is naar mijn overtuiging gewetensvol te werk gegaan, maar het leest de Bijbelteksten waarop het zich beroept te veel vanuit een vooringenomen, behudend **stand-**punt. De **SGP** verenigt vanouds mensen uit verschillende kerken, gehouden aan de beginselen van deze partij, maar verder zeer verscheiden. Nu zien we dat een kwestie die geen hoofdzaak is tot een voor ieder bindend principe wordt verheven. Ik denk dat veel jongeren, evenals ik, zich afvragen of je het Bijbels getuigenis in die mate op het maatschappelijk leven mag betrekken waarin het hoofdbestuur dat doet."

Verknochtheid

Barendregt: "de verknochtheid aan de partij is groot, de verzoeningsgezindheid ook. Zolang je het voor zeventig procent eens bent met de partij waarvan je lid bent, moet je blijven. Want honderd procent lukt toch niet. Ik denk dat een groot deel van onze achterban er zo over denkt."

Toch gaan de golven bij de huidige partijdiscussie zeker voor **SGP**-begrippen hoog. "Laat toch een ieder van ons diep doordringen zijn van wat op het spel staat! Het zou toch heel erg en in het licht van de ernst van de tijd waarin wij leven ook ten enenmale niet te verantwoorden zijn als onze Partij schade zou lijden door blijvende interne verdeeldheid of onverhoopte ontwikkelingen", zo schrijft het hoofdbestuur.

Zijn angst geldt niet zozeer de emotionele, vijandige of meewarige reacties van de buitenwereld. Daaraan zijn SGP'ers onderhand gewend. "Als je werkelijk probeert te leven naar Gods Woord, kom je in de wereld in de verdrukking", zegt A. Wisse, lijsttrekker in Domburg en voorman van de Zeeuwse **SGP**. "Met onze opvattingen en leefwijze stuiten we op tegenstand. Da vind ik niet erg. Ze mogen met mij spotten, zolang ze maar niet met Gods Woord spotten."

De **SGP**-achterban bestaat uit diep gelovige leden van de gereformeerde gezindte, afkomstig uit vijf kerkgenootschappen. Hun principiële opvattingen omtrent geloof, zondagsrust, inenting en verzekeringen stuiten vaak op spot en onbegrip. Wat dat betreft is er een treffende overeenkomst tussen de recente polio-epidemie en de huidige vrouwenkwestie.

Opvallend in beide gevallen is dat binnen de **SGP** zelf over beide zaken zo verschillend wordt gedacht. Terwijl een 'zwarte' minderheid nog altijd op Bijbelse gronden vaccinatie afwijst, hebben tienduizenden gereformeerden zich bij de jongste poliogolf alsnog laten inenten.

Verzekeringen, televisie en uiterlijk vertoon van welvaart zijn de laatste jaren op veel plaatsen niet meer taboe. Leefden veel SGP'ers in de jaren vijftig nog in de beslotenheid van het platteland, de jongens en meisjes van de huidige generatie trekken de wijde wereld in, volgen voortgezette opleidingen op reformatische scholen, en studeren in

sommige gevallen verder aan de universiteit. Deze veranderingen vormen de achtergrond van de opgelaaide richtingenstrijd binnen de **SGP**.

"Het percentage dat zich laat inenten, is even groot als het percentage dat voor het lidmaatschap van de vrouwen is", vat Wisse de situatie samen. De Zeeuw zelf is een warm voorstander van opname van vrouwen in de plaatselijke kiesverenigingen. "Het grootse deel van Zeeland denkt er heel anders over dan het hoofdbestuur. Dat is afgegaan op een peiling onder de afdelingen. Een enquête onder alle leden zou wel eens een heel andere uitslag kunnen geven."

Betrokkenheid

Ook voorzitter J.P. Tanis van het Landelijk Verband van Staatkundig Gereformeerde Studieverenigingen (LVSGS) ziet verband met de maatschappelijke ontwikkelingen. Hij betreurt dat het **SGP**-hoofdbestuur 'geen concrete invulling heeft gegeven aan de betrokkenheid van de vrouw'. Tanis is 31 jaar en had vier jaar geleden eigenlijk al moeten vertrekken bij de **SGP**-jeugd. Op verzoek van de partijleiding bleef hij in functie.

Met 13.000 leden is zijn club uitgegroeid tot de grootste politieke jongerenorganisatie in Nederland. Zestig procent van de leden bestaat uit meisjes. Tanis: "De dames hebben bij ons een duidelijke inbreng op regionale bijeenkomsten, **discussie**-avonden en themadagen. De enige beperking is, dat bestuursleden lid moeten zijn van de **SGP**, waardoor vrouwen niet tot het bestuur kunnen toetreden."

Tanis krijgt 'incidentele signalen' dat mensen weg zullen lopen als de vrouwen het onderspit delven. Zo laat Cobi Hoogendorn uit Veenendaal in het LVSGS-blad 'Ons Contact' weten zich te gaan verdiepen in wat de RPF te bieden heeft: "Ik ben bang dat velen de **SGP** zullen verlaten omdat men het uitdragen van de bijbelse beginselen anders ziet dan de **SGP**. Hierdoor zal de **SGP** nog meer opschuiven, waardoor de partij zich soms onnodig belachelijk maakt."

Tegenover dit kritische geluid staat het onwrikbare vertrouwen van Annemarie Fokker uit Hendrik Ido Ambacht. "Als vrouw heb ik geen behoefte lid te worden van de **SGP**", zegt ze in het blad van de **SGP**-jongeren. "Man en vrouw hebben elk hun eigen plaats. Bijbels gezien heeft de vrouw een andere plaats, wat ik helemaal niet als negatief zie."

Tanis: "We rollen heus niet vechtend over straat. Intern is de **discussie** tot nu toe eerlijk en waardig gevoerd. Ikzelf verwacht dan ook geen massale uittocht. Dat de moederpartij zich niet voor vrouwen openstelt is tenslotte niets nieuws. Voor ons is het lidmaatschap voor vrouwen geen hoofdzaak. Voor veel vrouwen in onze organisatie evenmin. Ik vind het moedig, dat ons hoofdbestuur vlak voor drie verkiezingen zo'n ingrijpende **discussie** aandurft. Nu dreigt de zaak mede onder invloed van de media te polariseren. Maar ik hoop en verwacht dat na 25 september de rijen zich sluiten, ongeacht de uitkomst."

Tussen zijn drukke werkzaamheden als hervormd predikant heeft partijvoorzitter dsW.Chr. Hovius inmiddels bijna een dagtaak aan het toelichten van de voorstellen van het hoofdbestuur. "Wij discrimineren niet. We zeggen absoluut niet dat de vrouw niet deugt of minderwaardig is. Het is geen kwestie van mannen die onaardig zijn, maar van gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift. Op Bijbelse gronden menen wij dat de regeermacht aan mannen is voorbehouden."

Assistent

Hovius ziet wel een plaats voor vrouwen in werkgroepen, in adviescolleges of als donateur met welomschreven rechten. "Zeer begaafde talenten zouden assistent kunnen worden van een fractie in en vertegenwoordigend lichaam."

De **SGP**-leidsman verwacht niet dat zijn partij zal worden veroordeeld - of zelfs verboden - wegens discriminerende statuten. "Als dat zou gebeuren, dan zou er pas echt een stuk intolerantie in Nederland ontstaan."

Moet zijn partij zich in zo'n geval niet, involge Romeinen 13, richten naar de uitspraak van de overheid en de vrouw alsnog regeermacht toekennen?

Hovius: "In de Bijbel staat ook: men zal Gode meer gehoorzaam zijn dan de mensen. Daar houden we ons zeker aan bij een principiële punt dat te maken heeft met onze belijdenis en getuigenis."

Als het gaat om het lidmaatschap van vrouwen gaat, komen veel SGP'ers echter tot een andere exegese van de Bijbel. De 'vrouwvriendelijke' Werkgroep Bouwen heeft ook enkele predikanten in haar midden, een enkele domineesvrouw is zelfs al lid van een kiesvereniging. In de discussies valt regelmatig de naam van Debora, die in het Bijbelboek Richteren 4 het bestuurlijke heft in handen nam.

Wisse uit Domburg kan zich niet vinden in de Bijbel-uitleg van het hoofdbestuur. "Gods Woord is duidelijk als het gaat om de geboden gaat. Je mag niet stelen, vloeken of echtbreken, daar is geen twijfel over mogelijk. Heel anders is het met het lidmaatschap van de vrouw van onze partij. Daar geeft de Bijbel geen richtlijn voor. Men heeft helaas een bijzaak tot hoofdzaak gemaakt. Persoonlijk heb ik er geen breuk voor over. Tenslotte hebben we elkaar hard nodig in de toekomst. Ik blijf de **SGP** steunen. Maar als we om deze kwestie worden bespot, dan heeft onze groepering het er zelf naar gemaakt."

2. Vrouwenkwestie splijtzwam in klein rechts

NUNSPEET - De **vrouwenkwestie** bij de SGP heeft verstrekkende gevolgen voor de samenwerking met de twee andere kleine christelijke partijen GPV en RPF. In zeker tien gemeenten komt er bij de komende raadsverkiezingen geen gezamenlijke lijst van "**klein rechts**".

In veel andere gemeenten verlopen de onderhandelingen zeer moeizaam, doordat GPV en RPF meer dan vroeger vrouwelijke kandidaten naar voren schuiven. Hun geneigdheid toe te geven aan de wensen van de SGP is sterk afgenomen na het recente besluit van die partij om geen vrouwen als lid toe te laten.

Een sprekend voorbeeld is Zeist, waar de RPF zelfstandig de verkiezingen ingaat. De SGP verzette zich tegen de plaatsing van Marjolein van Kranenburg op de tweede plaats van de gezamenlijke lijst van **klein-rechts**. "De helft van onze afdeling bestaat uit vrouwen. Voor ons is het onverteerbaar dat vrouwen als tweederangsburgers worden behandeld", aldus de RPF-lijsttrekker. In Zeist zet het GPV de samenwerking met de SGP overigens voort. De GPV'ers zijn niet overtuigd van de kwaliteiten van mevrouw Van Kranenburg en willen daarvoor niet de goede band met de SGP op het spel zetten.

De SGP vindt - op grond van haar uitleg van de bijbel - dat de vrouw niet in aanmerking komt voor 'regeerambten' als het raadslidmaatschap. Zij maakt hier veelal een punt van bij de vorming van gezamenlijke lijsten of het aangaan van lijstverbindingen.

pagina 4:

Vrouwen op gecombineerde lijst niet voor alle SGP-afdelingen breekpunt

RPF en GPV accepteren vrouwen wel als volwaardig lid. Het bekleden van 'regeermacht' door de vrouw is voor de twee kleinste christelijke partijen geen enkel punt van discussie.

In enkele gevallen hebben plaatselijke kiesverenigingen van de SGP zich neergelegd bij de aanwezigheid van RPF- of GPV-vrouwen op de gecombineerde lijst. "We werken al zestien jaar goed samen met RPF en GPV", zegt de Nijkerkse SGP-voorman G. Blokhuis. "Het GPV wilde met het oog op zijn nieuwe leden een vrouw op de lijst zetten, overigens op een onverkiesbare plaats. Toen stonden wij voor de keus, breken of samengaan. Mijn afdeling is met 18 tegen 5 stemmen akkoord gegaan. Er zijn nog meer zaken die ons scheiden, maar er is zoveel meer dat ons bindt. En we hebben elkaar zo hard nodig."

Ook in Soest, Harderwijk, Bunschoten en Den Haag zijn vrouwelijke kandidaten geen breekpunt voor de SGP. De staatkundig-gereformeerde kiesvereniging in Capelle aan den IJssel daarentegen maakt bezwaar tegen de aanwezigheid van vrouwen als fractiemedewerker. Het GPV vindt deze eis onverteerbaar. Aan een twintig jaar oude samenwerking is daarmee een einde gekomen.

Gecombineerde lijsten lijken er evenmin te komen in Houten, IJsselstein, Woudrichem, Haarlemmermeer, Kollumerland, Zoetermeer, Alphen aan den Rijn, Papendrecht, Assen en Arnhem. GPV en RPF trekken naar elkaar toe en laten de SGP **rechts** liggen.

In Amersfoort stelde de SGP zelfs voorwaarden aan een lijstverbinding, die van belang kan zijn bij het toewijzen van een restzetel. Het GPV reageerde perplex op de SGP-eis, dat de eerste drie namen op de GPV-lijst mannen moeten zijn. Hiermee wil de partij voorkomen dat wellicht een GPV-vrouw de raadzaal betreedt met behulp van SGP-stemmen. Het plaatselijke GPV-bestuur bracht deze eis niet over aan de ledenvergadering om de kandidaatstelling niet te beïnvloeden. De eerste GPV-vrouw is uiteindelijk op de vierde plaats beland. De lijstverbinding blijft zodoende intact, maar, aldus GPV'er Th. Haasdijk - lijsttrekker en medewerker van het landelijk partijbureau - "het is een duidelijk voorbeeld van de verharding van het SGP-standpunt.'

Zeker bij de RPF-achterban groeit het vertrouwen in eigen kracht. De partij heeft het afgelopen jaar 1500 leden gewonnen. Het federatiebestuur heeft de afdelingen geadviseerd zich niet bij voorbaat te laten weerhouden van het kandideren van geschikte vrouwen. Ook het GPV staat op gelijke rechten in de politiek, al wil men de staatkundig-gereformeerde broeders niet "provoceren'.

"Het meest sprekende voorbeeld is het Europees parlement', meent Haasdijk. "Als we uit elkaar gaan, hebben we straks geen van allen wat. Is het dan verstandig om voor de zevende kandidaat van de RPF, die vrouw zou op de 21ste plaats staan van de totale lijst, de hele samenwerking op het spel te zetten? Die vraag moet zowel RPF als SGP zichzelf stellen.'

3. Niet de rechter, maar de kiezer zal de SGP straffen

HET Tweede-Kamerlid Mieke van de Burg (PvdA) was er als de kippen bij om minister Hirsch Ballin (justitie) aan te spreken op het vrouwvijandige gedrag van de Staatkundig Gereformeerde Partij. De voorzitter van de Rooie Vrouwen staat een vervolging wegens discriminatie voor van de SGP, die zaterdag besloot geen vrouwen als lid toe te laten.

Uiteraard laat minister d'Ancona (wvc) zich ook niet onbetuigd. "Ik voel me nog altijd feministe", aldus de bewindsvrouw op dezelfde toonhoogte, waarmee een kleuterjuf haar pupillen pleegt toe te spreken. Vrouwen uit het hele land zijn "geschokt en woedend", ook al hebben ze zelf geen enkele binding met het orthodox-christelijke partijtje.

Bliksemafleider

Met de interne troebelen binnen de SGP hebben de PvdA-vrouwen een aardige bliksemafleider gevonden voor de ellende in hun eigen partij. Horen we van de twee PvdA-prominentes nog iets over de rampzalige gevolgen van de afbraak van de sociale zekerheid, waarmee hun mannelijke partijgenoten zo druk in de weer zijn? Hoe zit het met de aanslagen op de inkomens van bijstandsmoeders?

Het land zit vol met organisaties, die alleen vrouwen als lid toelaten. Van christelijke plattelandsvrouwen via kegelclubs tot vrouwencafe's in de grote stad. Daarnaast barst het van de exclusieve mannenclubs, zoals vrijmetselaars, sommige rotary- en kegelclubs. De SGP kiest ervoor deel uit te maken van dit rariteitenkabinet. Wel worden twintig in enkele afdelingen binnengeloodste vrouwen er niet meer uitgekegeld.

Kiezersvolk

Het is de vraag of de rechter bevoegd is een uitspraak te doen over de interne gang van zaken van een politieke partij. De SGP moet zelf weten wie zij als lid toelaat. Maar los daarvan, in Nederland bestaat een college dat met veel meer recht kan oordelen over het SGP-besluit. Het kiezersvolk krijgt volgend jaar met de raads- en Kamerverkiezingen daartoe twee uitgelezen gelegenheden.

De SGP-aanhang is al tientallen jaren stabiel. Onveranderd beweegt de aanhang zich rond de twee procent en de drie zetels. Een meerderheid van de stemmen is tot dusver afkomstig van vrouwen. Zij hebben kennelijk geen moeite met een uitleg van de Bijbel die hen uitsluit van de "regeermacht" - SGP-jargon voor het bezetten van zetels in gemeenteraden, provinciale staten en parlement.

In beweging

Maar aan alle volgzzaamheid komt een eind. In het gereformeerde milieu is de laatste twintig jaar veel veranderd. Ook de "bevindelijken" zijn in beweging. Ze hebben met veel inspanning een eigen zuil geschapen met een Reformatorisch Dagblad, aparte scholen en een grote politieke jongerenorganisatie, waar de PvdA en het CDA jaloers op kunnen zijn. De jongere garde is beter opgeleid en de emancipatiedrift begint over te slaan naar de vrouwen en meisjes in SGP-kringen.

De meerderheid laat zich tegenwoordig inenten. Slechts een kleine kern van ultra-orthodoxen verzet zich nog. Televisie en verzekeringen zijn niet langer taboe. Het is niet

meer vanzelfsprekend dat de achterban zich neerlegt bij de beslissingen van de voormannen. Een kloof begint zich af te tekenen tussen de "afglijdende" kudde en dat deel van de partijleiding, dat alles bij het oude wil houden. Eenzelfde tegenstelling tussen rekkelijken en preciezen doet zich trouwens voor binnen de kerkgenootschappen, waaruit de SGP haar aanhang put.

Alternatief

Voor de SGP is deze ontwikkeling des te gevaarlijker, omdat er een alternatief bestaat voor de ontevreden. De Reformatorische Politieke Federatie draagt eenzelfde gedachtengoed uit zonder de vrouw uit te sluiten. De RPF gaat de Kamerverkiezingen in onder leiding van de Zeeuw Van Dijke; en juist in Zeeland overheerst de "lichte" vleugel van de SGP. Een beperkte uittocht van kiezers kost de SGP al haar derde Kamerzetel en dat zal bij de kiesverenigingen veel meer indruk maken dan de opgeklopte woede van de buitenwacht.

4. Groep vrouwen gaat SGP aanklagen

HENGELO - Twintig vrouwen uit Overijssel en Gelderland zullen de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) aanklagen wegens vrouwendiscriminatie. Namens hen zal Karin Berfelo uit Epse vanmiddag bij de politie in Hengelo (Ov) daarvan aangifte doen. De klacht wordt ondersteund door het Clara Wichmann Instituut, actief op het gebied van vrouwen en recht.

Aanleiding is een voorstel van het SGP-hoofdbestuur om in de statuten vast te leggen dat het partijlidmaatschap niet aan vrouwen toekomt. Op grond van Bijbelse argumenten meent een meerderheid van de partijleiding dat het regeerambt aan de man is voorbehouden. Hoewel het partijcongres dit voorstel nog niet heeft bekrachtigd, heeft SGP-voorzitter ds. W. Chr. Hovius zich in de ogen van de groep vrouwen schuldig gemaakt aan discriminerende uitspraken.

De uitsluiting van vrouwen is volgens Berfelo in strijd met artikel 1 van de Grondwet en met artikel 7 van het vrouwenverdrag van de Verenigde Naties. "Als iemand Turken of Marokkanen weert, wordt hij wegens discriminatie aangepakt. Maar dit laat men over zijn kant gaan. Hoewel ik geen lid ben van de SGP, gaat de politieke uitsluiting van vrouwen mij aan het hart", zegt Berfelo. De politiek leider van de SGP en fractieleider in de Tweede Kamer, B. van der Vlies, wilde gisteren niet reageren. Volgens hem is afgesproken dat alleen partijvoorzitter Hovius hierover mededelingen doet. Hovius was gisteren niet bereikbaar.

Europarlementarier L. van der Waal (SGP/GPV/RPF), noemt de gang naar de rechter misplaatst. "De rol van vrouwen in de partij is in de eerste plaats een zaak van de SGP. Ik vind het beter dat de partij hierover eerst met zichzelf in het reine komt."

Bij de formulering van zijn voorstellen heeft het SGP-hoofdbestuur zich verdiept in "de juridische en praktische haken en ogen", zoals de Wet Gelijke Behandeling die uitzonderingen maakt voor levensbeschouwelijke organisaties en politieke partijen.

Berfelo bestrijdt dat het al of niet toelaten van vrouwen alleen een interne zaak is voor de SGP. Zij wil de houding van deze partij ook niet vergelijken met die van Vrijmetselaarsloges of Rotary clubs die eveneens vrouwen plegen te weren. "Rotary's of vrouwencafés, waar mannen niet welkom zijn, vormen meestal een klein en besloten geheel. Hier gaat het om politieke besluitvorming. Die mag niet gebonden zijn aan ras of geslacht."

In de afgelopen jaren zijn ongeveer 20 vrouwen als lid toegelaten tot plaatselijke kiesverenigingen van de SGP. In de partij ijvert een werkgroep voor volwaardige deelneming van de vrouw aan het partijleven. Die groep houdt op 4 september, drie weken voor de algemene vergadering van de SGP, een openbare themadag over de kwestie.

5. Ritzen: SGP discrimineert

DEN HAAG - Minister Ritzen (onderwijs) vindt dat de SGP zich schuldig maakt aan discriminatie door vrouwen te weren van het partijlidmaatschap.

Ritzen deed deze uitspraak gisteren tijdens een discussie met de Tweede Kamer over de emancipatie in het onderwijs. "De verdeling van talenten is niet gekoppeld aan bepaalde uiterlijke kenmerken, noch aan ras, noch aan geslacht, noch aan seksuele geaardheid", hield de minister SGP-fractieleider Van der Vlies voor.

De minister vindt het merkwaardig dat de SGP geen bezwaar heeft tegen vrouwen in leidinggevende maatschappelijke posities zoals in de directie van scholen, maar wel vrouwen verbiedt lid te worden van de partij.

Pagina 4:

SGP: vrouwen hebben andere taken

"Als je belang hecht aan gelijkwaardigheid, moet je dat ook tot uitdrukking brengen in de wijze van functioneren van je eigen partij", vindt Ritzen.

Van der Vlies nam duidelijk afstand van de opmerkingen van Ritzen. Vrouwen zijn wel gelijkwaardig aan mannen, maar hebben volgens de SGP'er andere taken. Tegen "ambitieuze docentes" heeft Van der Vlies geen bezwaar, maar een politieke functie komt vrouwen niet toe.

Het besluit van de SGP om in de statuten vast te leggen dat vrouwen geen recht hebben op het partijlidmaatschap, was voor de officier van justitie vorige week aanleiding om de Rijksrecherche een onderzoek in te laten stellen. Afhankelijk van de uitkomst hiervan belist de officier of er grond is voor strafrechtelijke vervolging van de partij. De PvdA-fractie heeft over het SGP-besluit ook vragen gesteld aan minister Hirsch Ballin (justitie).

Een derde (31 procent) van de Nederlanders meent dat de SGP verboden moet worden zolang deze partij geen vrouwen als lid toelaat, aldus een onderzoek van het bureau Nimmo uit Amsterdam dat enkele dagen geleden werd uitgevoerd onder 524 Nederlanders. Van de ondervraagden kon 41 procent zich niet in een verbod vinden en nam 28 procent een neutraal standpunt in. Twee procent was het eens met het SGP-besluit om vrouwen als lid te weren.

6. SGP-VROUW

DOMINEE Hovius is als voorzitter van de SGP afgetreden, omdat hij in de Bijbel geen grond vindt voor het uitschakelen van De Vrouw als lid van een politieke partij.

Haar moet geen regeermacht toekomen, zegt hij (en daar vindt hij in de H. Schrift kennelijk wel grond voor), maar zij mag best een politiek engagement belijden en tot steun zijn voor De Man die tot regeermacht geroepen wordt.

Het is een wezenlijke nuance van het harde standpunt, ingenomen door het SGP-bestuur, dat tot verbijstering van de rest van deze toch redelijk-christelijke natie, De Vrouw nog eens nadrukkelijk heeft terugverwezen naar Huis en Haard, het Aanrecht en de dienstbaarheid ook in het echtelijk ledikant.

Zo begrijp ik dat - met respect voor dominee Hovius, wiens geweten (hij noemde het nadrukkelijk) niet zo verkrampt is dat hij De Vrouw het corset gunt, haar aangemeten door het SGP-bestuur. Hovius moet een moedig man zijn, die in elk geval de Bijbel-interpretatie van zijn geloofsgenoten durft te weerstaan.

Misschien wordt hij ook tot revolutionair verklaard, want hij kan strikt genomen toch niet meer door een kerkdeur met degenen die de Bijbel zoveel strikter nemen dan hij.

Hoe dat zij: het is al wereldnieuws geworden dat in de folklore der christelijke denominaties in Nederland zich een orthodox eiland bevindt, de SGP geheten, waar De Vrouw geen recht heeft op emancipatie, laat staan op politiek engagement.

Ik word er niet vrolijk van. En of de burgerlijke rechter, nu bestookt met aanklachten tegen zoveel 'onwettige discriminatie', het een eenvoudig karweitje vindt om de SGP te veroordelen, wacht ik met spanning af.

En ik wacht ook met interesse op de uitslag van de verkiezingen en hoe stabiel (of niet) de SGP daarna in de Tweede Kamer de Bijbel mag hoog houden.

Het fascineert mij ook hoe verstokte SGP-ers tegen ons aankijken, die De Vrouw evenveel recht op regeermacht toekennen als De Man. Zijn wij Bijbel-miskennende zondaars? En is De Koningin, hoofd van de regering toch, bij de gratie Gods nog wel, een on-Bijbels fenomeen?

Wie van de SGP legt me dat eens uit?

7. Fractie leider SGP: Het denken gaat door; Van der Vlies doorbreekt de stilte na afwijzen van vrouwen als volwaardige leden van de partij

DEN HAAG - Voor- en tegenstanders van het vrouwenlidmaatschap van de SGP hebben zich de laatste maanden duchtig geroerd. Afgelopen zaterdag ging de kogel door de kerk. Een ruime meerderheid van de huishoudelijke vergadering van de staatkundig gereformeerden schaarde zich in Putten achter het voorstel van het hoofdbestuur om vrouwen geen volwaardig lidmaatschap aan te bieden.

Opvallende afwezige in deze discussie was de fractieleider van de SGP in de Tweede kamer, ir B.J. van der Vlies. Nu het besluit is gevallen, verbreekt hij het stilzwijgen.

Van der Vlies: "Dat ik me publiekelijk afzijdig heb gehouden in deze discussie had zijn redenen. Over deze kwestie wordt in onze partij totaal verschillend gedacht. Als je je als politiek leider met zo'n discussie gaat bemoeien, valt dat al gauw verkeerd. Dat had de polarisatie kunnen verergeren. Daarom heb ik me er bewust buiten gehouden."

Toch zou dat de indruk kunnen wekken dat de uitkomst hem niet interesseerde. Dat is echter niet het geval. "Ik was er met alle snaren bij betrokken. En op aangelegen momenten (lees: in het SGP-hoofdbestuur) heb ik mijn mond niet gehouden. Maar de toegang van vrouwen tot de partij is voor mij bij uitstek een partijzaak", zegt de fractievoorzitter in zijn werkkamer op het Binnenhof.

Uit balans

Van der Vlies had natuurlijk ook vooraf in de discussie zijn gewicht in de schaal kunnen leggen. "Er waren al zoveel mensen die hun gewicht in de schaal hadden gelegd, daar hoefde het mijne niet meer bij. Ik vreesde zelfs dat het hele gebeuren dan uit balans had kunnen geraken."

Of hij echt gelukkig is met het besluit van de vergadering in Putten? Lidmaatschap voor vrouwen zonder passief kiesrecht was toch ook mogelijk geweest? "Die ruimte zat wel in het hoofdbestuursvoorstel maar die is door de vergadering ingeperkt", merkt hij op waarmee hij laat doorschemeren niet tegen een beperkt lidmaatschap te zijn.

Tegenstanders van het besluit van zaterdag zeggen: de SGP discrimineert de vrouw. Van der Vlies reageert fel. "Dat begrip wordt veel te gemakkelijk gebruikt. Iedereen die het profiel van de SGP kent weet dat wij het heel anders ervaren. Wij bedoelen dat in elk geval ten enen male niet zo. Want de vrouw heeft ook bij ons een zeer gewaardeerde plaats en functioneert maatschappelijk ook op allerlei niveaus. Dat is ook goed. Het gaat er ons om dat op grond van de Bijbel het regeerambt de vrouw niet toekomt. Maar dan blijven er wel een heleboel hoogstaande taken over. Iemand die ons gedachtengoed niet kent moet voorzichtig zijn om ons van discriminatie te beschuldigen."

Intussen ligt er al een klacht van een aantal vrouwen bij de officier van justitie tegen de SGP wegens discriminatie. En ook het PvdA-Tweede-Kamerlid M. van der Burg vindt dat justitie tot vervolging moet overgaan. "Wij wachten dat af, maar we hebben een eerlijk verhaal. Stel dat dat de rechter zich over deze kwestie moet buigen, dan zal hij moeten afwegen hoe het grondwettelijk recht van vrijheid van vereniging zich verhoudt tot artikel 1 van de Grondwet' (het non-discriminatiegebod).

Enquete

Wat de electorale gevolgen voor de SGP zijn, valt volgens Van der Vlies moeilijk te zeggen. Hij is blij met de oproep van de Werkgroep Bouwen om toch vooral actief in de partij te blijven. Tot zaterdag probeerden leden van deze actiegroep de SGP ertoe te bewegen de vrouw een volwaardige plaats te geven.

Uit een enquête van de werkgroep bleek overigens dat 20 procent van de SGP-aanhang zou overwegen om op een andere partij te stemmen als de vrouw geen lid mag worden. Dat moet hem verontrusten. Van der Vlies: "Die enquête is een peiling onder 200 mensen geweest. Dat moeten we niet overdrijven. Maar ik hoop deze mensen ervan te overtuigen dat ze dit niet moeten doen. Aan weglopers hebben we niets.'

Kan Van der Vlies zich voorstellen dat er een moment in de partij komt waarop vrouwen wel volwaardig lid mogen worden? "Dat is een moeilijke vraag. Ik heb zaterdag scherp geluisterd en gemerkt dat de opvatting dat dit niet moet, diep geworteld is. Maar het denken gaat door. De tijdgeest laat ook ons niet ongemoeid.'

Van der Vlies: "De opvatting dat vrouwen geen volwaardig lid mogen worden van de SGP is diep geworteld. Maar het denken gaat door.'

8. Vrouw heeft recht op haar plaats in de SGP

WAAROM zetten andere vrouwen en ik zich in voor het lidmaatschap van de SGP? Het antwoord is simpel: wij menen dat er geen bijbelse gronden zijn die ons dat kunnen beletten.

Voor de duidelijkheid: de SGP baseert zich op de Bijbel en toetst alles wat zij doet en nalaat daaraan. Dat geldt dus ook voor de SGP-vrouwen. Wat de maatschappij - en dus ook de politiek - van ons vraagt of aan ons biedt, is daaraan ondergeschikt, hoe onze rechten als staatsburgers ook zijn. Die bijbelse argumentatie is echter meteen het kernpunt van de interne discussie die nu binnen de SGP wordt gevoerd. Want daarover wordt verschillend gedacht.

De partij bood ook altijd ruimte daartoe. Daardoor ben ik zelf al volwaardig lid van de SGP sinds 1984. Niet door een foutje of een handigheidje mijnerzijds door mij als man te laten inschrijven. Nee, toen ik lid werd was het hoofdbestuur er volledig van op de hoogte dat ik een vrouw ben. Tegelijk met mij werd nog een vrouw lid en na ons volgden er meer. We functioneerden heel gewoon in de Haagse kiesvereniging.

Omdat de SGP een interkerkelijke partij is, die zich uitstrekt over alle kerken van de gereformeerde gezindte, ligt het lidmaatschap van vrouwen elders in het land moeilijker. Daar meent men op grond van de Bijbel dat vrouwen geen lid kunnen zijn van een politieke partij en daarom worden zij niet toegelaten tot de plaatselijke kiesvereniging. De Haagse vrouwen respecteerden dat en woonden daarom geen vergaderingen bij, waar ze - op grond van dat standpunt - niet welkom waren. Dat gold ook voor de landelijke partijdag, waar de kiesverenigingen uit het hele land elkaar jaarlijks ontmoeten.

Emoties

Door een veranderd standpunt van het hoofdbestuur van de SGP in 1989/1990 werd het vrouwenlidmaatschap plotseling een punt van discussie. Toen was het voor de Haagse vrouwen met de rust gedaan. De discussies en de daarmee gepaard gaande emoties binnen onze kiesvereniging liepen hoog op. Door hun relatief hoge aantal wisten de vrouwelijke leden voorstellen die ten doel hadden hun bepaalde rechten te ontnemen, af te wenden of te blokkeren. We dreigden echter de zaak te verliezen. Kaarten voor de partijdag 1991 werden geweigerd en ik besepte dat voor mij de maat vol was.

Daarom ging ik in januari 1992 naar een advocaat om langs die weg de kaart nu wel te verkrijgen. Ik deed dat alleen, want ik wilde andere vrouwen niet met iets belasten waartegen zij mogelijk bezwaar zouden hebben. Daarom nam ik zelf bewust alle consequenties. Onder dreiging met een kort geding kreeg ik de kaart en woonde ik met nog vier vrouwen de partijdag 1992 bij. Dat was geen gemakkelijke daad en onze aanwezigheid werd ons ook niet in dank afgenomen, met name mij als aanstichtster niet.

Het is daarna niet meer rustig geworden binnen de SGP. Degenen die voor het vrouwenlidmaatschap zijn (de grote meerderheid van de kiezers) juichten mijn initiatief toe, anderen wezen het af. Vele leden en kiezers, mannen zowel als vrouwen, schreven of belden me. De meesten waren het met me eens, anderen niet. Maar een ding kenmerkte de aard van beider reacties: ze werden gedrongen door de liefde voor de partij. Dat maakte de zaak er voor mij niet eenvoudiger op.

Peiling

In januari 1993 legde het hoofdbestuur met betrekking tot de vrouwen drie modellen ter peiling aan de kiesverenigingen voor die echter alle drie het volwaardige lidmaatschap, zoals ik dat heb, uitsloten. De uitkomst van de peiling was desastreus: met overgrote meerderheid sprak de partij zich uit tegen het vrouwenlidmaatschap. Voor vrouwen was dat vernederend en politiek onvoorstelbaar, zeker als men weet dat meer dan de helft van de 11.000 leden tellende SGP-jongerenorganisatie uit meisjes bestaat. Ondanks de uitkomst van de peiling woonde ik overigens opnieuw in februari 1993 de landelijke partijdag bij.

Door een werkgroep binnen de SGP is er sindsdien veel werk verzet om het standpunt van de partij om te buigen, vooral in het besef dat het omgekeerd evenredig is aan de mening van de achterban. Intussen heeft het hoofdbestuur een aantal voorstellen gedaan, waarover de huishoudelijke vergadering zich op 25 september definitief moet uitspreken. Ook die zijn slecht voor vrouwen. Ze willen als uiterste voor hen wel een zekere betrokkenheid regelen, maar wijzen op grond van een in mijn ogen volstrekt eenzijdige, voorgeprogrammeerde bijbelse benadering, hun lidmaatschap af.

Toch is dat - hoe vreemd voor buitenstaanders ook te begrijpen - niet gebaseerd op discriminatie, maar op het eerder vermelde verschil in bijbels denken. Evenmin is het de emancipatie als zodanig die mij drijft; ik wil alleen gebruik blijven maken van de ruimte die de Bijbel naar mijn vaste overtuiging aan vrouwen biedt. Daarom is het ook mijn plan om lid van de SGP te blijven. Ook na 25 september.

9. Na voorzitter verliest SGP ook secretaris

HILVERSUM - Na SGP-partijvoorzitter ds. W.C. Hovius heeft ook secretaris C.G. Boender zijn functie neergelegd wegens het besluit van zijn partijraad om vrouwen niet toe te laten als lid. Boender heeft zijn besluit zaterdagmiddag bekendgemaakt tijdens een bijeenkomst van het hoofdbestuur van zijn partij.

Vorige week dinsdag maakte SGP-voorzitter Hovius bekend dat hij aftrad, na het besluit van de SGP-ledenraad van zaterdag 25 september in Putten. De SGP-partijraad oordeelde die dag dat vrouwen niet kunnen worden opgenomen in zijn gelederen der mannenbroeders. Hovius is van mening dat het besluit om vrouwen als partijlid te weren 'onbijbels' is.

Secretaris Boender, die met Hovius voorstander is om vrouwen binnen de partij als lid te aanvaarden, zei bij die gelegenheid dat hij zich op zijn positie zou beraden. Nog eens drie andere leden van het SGP-hoofdbestuur hebben toen hetzelfde standpunt ingenomen, maar nog geen besluit kenbaar gemaakt.

ANP

10. Onderzoek naar discriminatie vrouwen bij SGP; Twee klachten bij openbaar ministerie om alleen mannen toe te laten als lid

DEN HAAG - "Een zeer goede stap." Zo betitelt het PvdA-Tweede Kamerlid mevrouw M. van der Burg het aangekondigde onderzoek door de hoofdofficier van justitie in Den Haag naar het besluit van de SGP om vrouwen te weren uit de partij.

De recherche moet dit oriënterende feitenonderzoek binnen enkele weken afronden. Daarna beslist de officier of er sprake is van strafbare feiten en of er strafvervolgning wordt ingesteld. De SGP zegt in een reactie van partij en fractie "het onderzoek met vertrouwen tegemoet te zien".

Bij het openbaar ministerie zijn tot dusver twee klachten binnengekomen tegen het besluit van de SGP om het lidmaatschap alleen open te stellen voor mannen. Afgelopen zaterdag is dat besluit door de huishoudelijke vergadering van de staatkundig gereformeerden in Putten bekrachtigd. Daags erna heeft partijvoorzitter dominee W. Hovius zijn functie neergelegd omdat hij het oneens is met het besluit.

Mevrouw M. van der Burg heeft de klachten van de niet aan de SGP-verwante vrouwen steeds ondersteund. Ook heeft ze minister Hirsch Ballin (justitie) vragen gesteld over de kwestie.

Levensovertuiging

Dat de SGP zou discrimineren wordt door de partij tegengesproken. Die beroept zich op haar "diepgewortelde levensovertuiging, gebaseerd op de Bijbel als Gods woord'. Tegelijkertijd vraagt de partij zich af waarom justitie tijd en mankracht steekt in een onderzoek naar een "van oudsher gezagsgetrouwe partij' terwijl er andere zaken zijn "die schreeuwen om een daadkrachtige aanpak van justitie'.

Dat de rijksrecherche het onderzoek uitvoert, heeft volgens persofficier mr Zandbergen in Den Haag te maken met het feit dat het om een landelijke kwestie gaat die niet onder een politiekorps valt.

Het weren van vrouwelijke leden door de SGP houdt ook de Nederlandse Europarlementariërs bezig. M. van den Brink, lid van de PvdA-fractie in het Europees parlement, wil niet dat de SGP'er L. van der Waal langer optreedt als vertegenwoordiger van de Nederlandse parlementaire afvaardiging bij staatsbezoeken en andere formele aangelegenheden. Zij vindt dat Van der Waal te weinig afstand heeft genomen van de beslissing van zijn partij om vrouwelijke leden te weigeren. Van den Brink stelt tevens zich gestoord te hebben aan Van der Waals "denigrerende opmerkingen' over de vrouwencommissie van het Europees parlement.

Onzin

Van der Waal, die geen bezwaar heeft tegen het lidmaatschap van vrouwen van zijn partij, wilde gisteren niet reageren op het initiatief van Van den Brink. Hij wacht eerst haar brief af. Zijn VVD-collega G. de Vries bestempelde de actie van de PvdA-politica als "onzin".

Van der Waal is door C. Crawley, Labour-afgevaardigde in het Europees parlement en voorzitter van de vrouwencommissie, ook gevraagd om voor deze commissie te verschijnen. De SGP'er, die ook de GPV en het RPF in het parlement vertegenwoordigt, liet weten er "niets voor te voelen in het beklagdenbankje terecht te komen".

"Als ze willen luisteren, als ze mij accepteren en mijn opvattingen respecteren en geïnteresseerd zijn in een uitleg over de achtergronden van mijn partij die tot het besluit hebben geleid, dan heb ik er geen moeite mee. Maar ik heb er geen behoefte aan als de commissie de zaak tot Europese proporties wil opblazen."

11. Ruzie over lidmaatschap vrouwen laait op bij SGP

DEN HAAG - In de SGP is de ruzie over het partijlidmaatschap van vrouwen opnieuw opgelaaide. Een werkgroep heeft er bij het hoofdbestuur sterk op aangedrongen vrouwen alsnog toe te laten tot de partij.

Voorzitter G. Hogendoorn van de werkgroep zet grote vraagtekens bij een door het hoofdbestuur gehouden peiling, waaruit naar voren kwam dat de meerderheid van de SGP-kiesverenigingen het lidmaatschap van vrouwen op bijbelse gronden afwijst.

Twintig vrouwen al lid

De werkgroep wijst er op dat de twintig vrouwen die al lid zijn van de SGP geroyeerd zullen moeten worden als het hoofdbestuur een verbod op het lidmaatschap van vrouwen afkondigt. Dat kan ingrijpen van de rechter betekenen op grond van de anti-discriminatiewet. Bovendien heeft de werkgroep, van wie prominente SGP'ers deel uitmaken, ontdekt dat enkele kiesverenigingen hun leden niet echt over de kwestie hebben geraadpleegd.

Een eigen inventarisatie wijst er verder op dat velen grote moeite hebben met de manier waarop SGP-vrouwen, die ongeveer 54 procent van het kiezerspubliek van de partij vormen, definitief op een zijspoor zullen worden gezet. Gevreesd wordt dat een eventueel verbod voor vrouwen een belangrijk deel van de achterban van de partij zal vervreemden. Dat zal kunnen leiden tot een forse achteruitgang bij de verkiezingen en dus zetelverlies, aldus de werkgroep in een open brief.

12. Fractie leider SGP roept op tot eenheid

De fractieleider van de SGP in de Tweede Kamer, ir. B. van der Vlies, heeft zaterdag opgeroepen tot eenheid in zijn partij. De aan niemand speciaal gerichte oproep van Van der Vlies kan slechts bedoeld zijn voor een aantal SGP-vrouwen, die onder leiding van mevrouw H. Grabijn-Van Putten uit Den Haag het recht op partijfuncties opeisen. Vrouwen kunnen tot nu toe zelfs geen lid worden van de SGP, ze mogen er alleen op stemmen.

13. Bestuur SGP blijft erbij: vrouw kan geen volwaardig lid zijn

DEN HAAG - Het hoofdbestuur van de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) wil niet dat vrouwen volwaardig lid van de partij kunnen worden. Vrouwelijke leden zouden dan in aanmerking kunnen komen voor het lidmaatschap van de Eerste en Tweede Kamer en volgens de SGP is op basis van bijbelsteksten het 'regeerambt' slechts voorbehouden aan mannen.

Het SGP-hoofdbestuur heeft hierover een brief aan de kiesverenigingen geschreven. Ds W. Hovius, voorzitter van het hoofdbestuur, heeft er in de brief wel op gewezen dat er ruimte voor betrokkenheid bij de partij voor vrouwen moet zijn.

Hoorzitting

Begin januari kreeg het hoofdbestuur van de SGP tijdens een besloten hoorzitting de steun van de overgrote meerderheid van de kiesverenigingen om vrouwen te weren als partijlid. In Putten deden toen vrijwel alle kiesverenigingen hun zegje over de rol van de vrouw in de partij. Van de bijna 250 aanwezige kiesverenigingen kozen 160 ervoor om vrouwen niet te accepteren als lid.

Bij ruim 60 kiesverenigingen waren vrouwen wel welkom als toehoorder op de vergaderingen, maar kregen ze verder geen rechten. Bijna 20 kiesverenigingen vinden dat de toelating van vrouwen als partijlid een zaak is waar ze zelf ter plaatse over moeten kunnen beslissen. In de jaren tachtig heeft een aantal kiesverenigingen wel vrouwen als lid toegelaten omdat de statuten van de partij dat niet verbieden.

Dominee Hovius kondigde na de hoorzitting in Putten aan dat de partij dit najaar een definitief besluit zal nemen over de positie van de vrouw. De fractieleider van de SGP in de Tweede Kamer, ir B. van der Vlies, deed kort na de hoorzitting nog een oproep tot eenheid in zijn partij. De aan niemand speciaal gerichte oproep van Van der Vlies kon slechts bedoeld zijn voor een aantal SGP-vrouwen, dat onder leiding van mevrouw H. Grabijn-Van Putten uit Den Haag het recht op partijfuncties opeist.

Forse ruzie

Daarna laaide er in de SGP een forse ruzie over het partijlidmaatschap van vrouwen op. Een werkgroep, die grote twijfels had over de peiling onder kiesverenigingen tijdens de besloten hoorzitting, drong er bij het hoofdbestuur sterk op aan vrouwen alsnog toe te laten tot de partij. Veel leden vrezen hierdoor een groot verlies aan stemmen tijdens de verkiezingen volgend jaar.

14. Voorzitter SGP dreigt met aftreden

DEN HAAG - SGP-partijvoorzitter ds W. Chr. Hovius dreigt met opstappen als de meerderheid van zijn partij volgende maand besluit vrouwen niet toe te laten als leden van de plaatselijke kiesverenigingen. Hovius schrijft dit in een brief die hij zaterdag naar alle kiesverenigingen heeft gestuurd.

"Van mij mag u niet verwachten medewerking te geven aan beslissingen, die ik zelf in vrijheid van het geweten - alleen aan Gods Woord gebonden - nimmer genomen zou hebben", aldus Hovius in een persoonlijke brief aan alle kiesverenigingen.

Een meerderheid van het partijbestuur is tegen het lidmaatschap voor vrouwen en wil niet verder gaan dan een grotere betrokkenheid van de vrouw. Een tiental vrouwen, dat in het verleden door plaatselijke afdelingen als lid werd geaccepteerd, mag dat blijven. Uit een peiling onder de kiesverenigingen bleek dat een meerderheid dit standpunt deelt.

Pagina 4:

Partijvoorzitter vreest grote schade voor SGP

In het hoofdbestuur lopen de meningen uiteen. Met zijn brief maakt Hovius duidelijk tot de minderheid te behoren van het bestuur dat vindt dat vrouwen wel lid moeten kunnen worden van de kiesverenigingen. Op de huishoudelijke vergadering van de partij op 25 september moet de partij een definitief standpunt innemen. Met het oog daarop heeft Hovius zijn brief geschreven.

Uitgehold

Hovius vreest dat "de betrokkenheid van de vrouw zo uitgehold en geminimaliseerd wordt", dat er sprake zal zijn van "een schijnvertoning, onwaardig voor een partij, die Schriftgebonden en Schriftgetrouw wil opereren". "De uitwerking daarvan zal de partij, naar ik vrees, grote schade toebrengen", aldus Hovius. Hij kan in de Bijbel geen argumenten vinden tegen het lidmaatschap van de vrouw. Daarom moeten de leden elkaar "een stuk vrijheid" gunnen, meent Hovius. Volgens ingewijden wil de voorzitter met zijn opstelling ook voorkomen dat de partij bij de verkiezingen volgend jaar stemmen kwijtraakt aan de concurrerende RPF.

Hovius, hervormd predikant in Katwijk, vindt overigens dat de regeermacht - het lidmaatschap van gemeenteraden, provinciale staten en parlement - is voorbehouden aan de man. De SGP-werkgroep Bouwen, die zich sterk maakt voor het vrouwenlidmaatschap, is verheugd over de brief van de voorzitter. "Ik hoop dat hij hiermee de discussie weet los te weken", aldus zagsman A.C. Ph. Hardonk, de burgemeester van Barneveld. "Ik kende de gevoelens van dominee Hovius en heb respect voor de manier, waarop hij zijn standpunt naar buiten heeft gebracht."

Minder blij

Hardonk schat dat een derde van de hoofdbestuursleden op dezelfde lijn zit als voorzitter Hovius. "Ik denk dat het bij de kiezers juist omgekeerd ligt. Ik schat dat tweederde voor het volwaardige lidmaatschap van vrouwen is." Hardonk is minder blij met de aanklacht wegens discriminatie, die een groep vrouwen uit Gelderland en Overijssel onlangs tegen de SGP en haar voorzitter heeft ingediend. "Als ze daarmee de SGP-kiezers een hart

onder de riem willen steken, dan vergissen ze zich deerlijk. Uit hun actie spreekt onbegrip en vijandschap. Door deze klacht voelen we ons dan ook niet aangesproken', aldus de burgemeester van Barneveld.

De Werkgroep Bouwen organiseert op 4 september een openbare discussie over de vrouwenkwestie. Oorspronkelijk was hiervoor een school aula met 400 zitplaatsen in Rotterdam uitgekozen. Gezien de enorme belangstelling in SGP-gelederen wordt inmiddels naar een grotere zaal gezocht.

15. SGP-bestuur blijft de vrouw weren

DEN HAAG - Het hoofdbestuur van de SGP houdt vast aan zijn weigering om vrouwen toe te laten als lid van de kiesverenigingen. Daarmee neemt het bestuur afstand van de brief van partijvoorzitter ds. Hovius, die begin deze maand een brief naar de achterban stuurde met de mededeling dat er wel plaats is voor vrouwelijke leden in de **SGP**.

16. SGP-vrouwen

HET leek wel een kleine SGP-top, gistermiddag in het Kamerrestaurant. Tweede- en Eerste-Kamerfractie bogen er zich broederlijk over de sneetjes bruin en wit en over een aantal lopende politieke kwesties.

Ook over het in de SGP zeer omstreden partijlidmaatschap voor vrouwen? Fractieleader in de Eerste Kamer H. Barendregt: "Ja, ook daarover."

Barendregt, zelf voorstander van een prominentere plaats voor de vrouw in de partij, voelt zich niet geroepen er veel over mee te delen, want de fracties hebben juist afgesproken zich op de vlakke te houden. Maar zoveel is duidelijk: ook in de Tweede Kamerfractie zitten aanhangers van het meerderheidsstandpunt in het hoofdbestuur, geen nieuwe vrouwelijke leden toe te laten. Fractieleader Van der Vlies, tevens politiek leider van de SGP, heeft dus een extra reden in alle talen te zwijgen.

De ledenvergadering die eind deze maand de knoop moet doorhakken, krijgt in elk geval meer aandacht dan de partij in jaren heeft gehad. En dat kan alleen nog maar erger worden, als bij een voor de **SGP-vrouwen** negatief besluit de rechter tot vervolging overgaat.

17. Zaak tegen SGP dient in Den Haag

HENGELO - De aanklacht die namens 33 vrouwen bij de Hengelose politie is gedaan tegen het hoofdbestuur van de Staatkundige Gereformeerde Partij (**SGP**) wegens aanzet tot discriminatie, wordt behandeld in Den Haag. Volgens mr E. Wesselius, officier van justitie in Almelo, is zijn arrondissement niet bevoegd, omdat de **SGP** haar zetel daar niet heeft. "Bovendien zijn de uitspraken elders gedaan", aldus Wesselius. De **SGP** is statutair gevestigd in Den Haag.

18. SGP-vrouwen verzetten zich fel tegen partijbestuur

DEN HAAG - De club van vrouwen in de Staatkundige Gereformeerde Partij (SGP), de Werkgroep Bouwen, wil op 4 september een laatste poging wagen om bestuur, kiesverenigingen en leden ervan te overtuigen dat vrouwen lid van de partij moeten kunnen worden.

De leiding van de SGP wil tijdens de ledenvergadering op 25 september artikel 10 van het beginselprogramma van de partij aanscherpen, om vrouwen uit de partij te kunnen weren.

Volgens de SGP-voormannen staat in de Bijbel dat vrouwen 'niet tot het regeerambt kunnen worden geroepen'.

Mevrouw Grabijn-van Putten, Haags lid van de SGP, verzet zich fel tegen deze uitleg: "Er kan alleen sprake zijn van een evenwichtige politieke groepering die haar bestaan dankt aan kiezers van wie ruim de helft vrouw is, als ook vrouwen daarvan lid kunnen zijn. Maar het bestuur wil de rechten van vrouwen nu totaal terugschroeven. En dat moet niet gebeuren.'

Ledenvergadering

Mevrouw Grabijn hoopt dat een kiesvereniging op 4 september kan worden overgehaald drie weken later op de ledenvergadering een voorstel te doen om vrouwen wel toe te laten. Dat voorstel zou dan door de ledenvergadering moeten worden aangenomen. Mevrouw Grabijn acht dat mogelijk, omdat volgens haar het bestuur ook is verdeeld over de vraag of vrouwen nu wel of niet volwaardig lid kunnen zijn van de SGP. Volwaardige leden zouden zich kunnen opwerpen als kandidaat voor het lidmaatschap van de Eerste en Tweede Kamer; het bestuur is daar tegen.

Mevrouw Grabijn hoopt op een goede afloop: "Wij hebben honderden aanhankelijkheidsbetuigingen uit heel het land gekregen. Dat is een steun voor ons.'

19. Vrouwen dienen aanklacht in tegen SGP

Namens 33 vrouwen hebben Cathy Peters uit Hengelo en Karin Berfelo (links) uit Epse gistermiddag bij de politie van Hengelo een aanklacht ingediend tegen het hoofdbestuur van de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) wegens de aanzet tot discriminatie.

Twintig van de 33 sympathiserende vrouwen vergezelden het tweetal naar het hoofdbureau van de Hengelose politie waar de aanklacht met een glimlach werd opgenomen.

De vrouwen reageerden met de aanklacht op de mededeling van de SGP dat bij die partij vrouwen geen regeerambt mogen uitvoeren en niet als volwaardig lid worden erkend. De partij beroept zich daarbij op de bijbel.

"Ik voel me persoonlijk vernederd", zei Karin Berfelo gisteren bij het indienen van de aanklacht. "En ik weet zeker dat er nog veel meer vrouwen zijn die zich ook zo voelen maar het alleen niet kenbaar maken". De algemene ledenvergadering van de SGP zal op 25 september beslissen over het vrouwenlidmaatschap.

20. Vrouwenactie binnen SGP slaat aan

DEN HAAG - De actie van SGP-leden die vrouwen een volwaardige plaats in de partij willen geven, heeft al enkele honderden steunbetuigingen opgeleverd.

Volgens G.P. Hogendoorn, de voorzitter van de werkgroep 'Bouwen' zoals het actiecomite heet, zijn er nog geen twintig afkeurende brieven binnengekomen.

Hogendoorn en zijn ongeveer 50 medestanders verzetten zich tegen de koers van het hoofdbestuur van de staatkundig gereformeerden om vrouwen uit te sluiten van het lidmaatschap. Tot nu toe is deze kwestie aan de kiesverenigingen overgelaten. Tijdens een peiling van de partij in Putten bleek onlangs dat een meerderheid van de besturen van de kiesverenigingen de opvatting van het hoofdbestuur deelt. Het actiecomite vreest echter dat als de statuten vrouwen in de toekomst uitsluiten, een groot deel van de achterban zich van de partij zal afkeren. Hogendoorn heeft er in een brief aan het partijbestuur op gewezen dat 55 procent van de SGP-stemmers vrouwen zijn. De bijbelse argumentatie om vrouwen te weren wordt door de actievoerders evenmin gedeeld. Het SGP-bestuur zal zich binnen enkele maanden opnieuw over de kwestie uitspreken. Vervolgens krijgen de leden in het najaar de kans om er hun zegje over te doen.

21. Kiesverenigingen SGP tegen vrouwen als lid

PUTTEN - Het hoofdbestuur van de Staatkundig Gereformeerde Partij heeft de steun van de overgrote meerderheid van de kiesverenigingen gekregen om vrouwen te weren als partijlid.

Dat bleek zaterdag op een besloten hoorzitting van de partij in Putten, waar vrijwel alle kiesverenigingen hun zegje deden over de rol van de vrouw in de partij.

Van de bijna 250 aanwezige kiesverenigingen kozen 160 ervoor om vrouwen niet te accepteren als lid. Bij ruim 60 kiesverenigingen zijn vrouwen wel welkom als toehoorder op de vergaderingen, maar krijgen ze verder geen rechten. Bijna 20 kiesverenigingen vinden dat de toelating van vrouwen als partijlid een zaak is waar ze zelf ter plaatse over moeten kunnen beslissen.

In de jaren tachtig heeft een aantal kiesverenigingen wel vrouwen als lid toegelaten omdat de statuten van de partij dat niet verbieden. In 1991 schreef het hoofdbestuur alle afdelingen echter dat vrouwen geen volwaardige leden van de partij konden zijn. De peiling zaterdag in Putten wijst uit dat de meeste kiesverenigingen dat standpunt delen.

De belangrijkste voorvechtster van het lidmaatschap voor vrouwen, mevrouw H. Grabijn-van Putten uit Den Haag, reageerde teleurgesteld. "Het is nog triester dan ik al had gedacht. Maar ik ben ervan overtuigd dat veel kiezers van de SGP anders denken. Jammer genoeg haken veel progressieve leden door deze starre houding van het hoofdbestuur af en maken de hard-liners de dienst uit.' Mevrouw Grabijn zegt door te gaan met haar pogingen om vrouwen een volwaardige plaats in de SGP te geven.

Partijvoorzitter ds. Hovius kondigde na de hoorzitting in Putten aan dat de partij dit najaar een definitief besluit zal nemen over de positie van de vrouw.

2013 – Vrouwenstandpunt SGP – Algemeen Dagblad

1. 'Ik denk dat ik de eerste vrouw in langere rij ben'

Lilian Janse kijkt eerder beduusd dan opgelucht of trots. Zij is net met 23 stemmen voor en 14 tegen als eerste vrouw ooit gekozen op een verkiesbare plaats voor de SGP en moet duidelijk even bijkomen van alle emoties.

„Ik ben blij dat ik gekozen ben. Het voelt voor mij niet als een historische gebeurtenis, maar gewoon als iets dat ik moet doen. Ik ben blij dat dit achter de rug is, het is de afgelopen dagen erg druk geweest. Maar eigenlijk begint het werk nu pas. We moeten een verkiezingsprogramma gaan schrijven, ik heb mensen nodig om me te ondersteunen. Maar nu dit voorbij is kunnen we echt aan de slag.”

Noodgedwongen

Janse lijkt nauwelijks bekomen van wat ze de afgelopen week allemaal heeft losgemaakt. Nadat woensdag bekend werd dat ze kandidaat was voor het lijsttrekkerschap, viel de halve wereld over haar heen. Niet zo verwonderlijk, want sinds de SGP dit voorjaar noodgedwongen afzag van het standpunt dat vrouwen niet op een verkiesbare plaats mogen staan, bleef het stil - totdat Janse zich meldde.

De ledenvergadering in de Philipszaal van de Marnixkerk in West Souburg, waar het over haar kandidatuur ging, werd bijgewoond door bijna veertig leden van de kiesvereniging Vlissingen. Normaal gesproken komen er niet meer dan zo'n tien tot twintig leden naar de vergadering.

Na de bijbellezing en gezang bestond de besloten vergadering uit een korte beraadslaging. Daarna was er een schriftelijke stemming. Janse was zelf bij de beraadslagingen aanwezig. Volgens haar verliep de discussie zakelijk. Ook de mensen die haar kandidatuur niet zagen zitten, brachten hun argumenten rustig. Wel moet gezegd dat er na de vergadering een aantal mensen snel wegliep, zonder commentaar te willen geven.

Lang duurde het allemaal niet. Binnen anderhalf uur was het klaar.

Landelijk partijvoorzitter Maarten van Leeuwen is niet echt te spreken over de benoeming van Lilian Janse als lijsttrekker in Vlissingen. Haar benoeming `spoort inhoudelijk niet met de tekst van het beginselprogramma van de partij', zo liet hij gisteravond in een eerste reactie weten. Hij betreurt het vooral dat er geen mannen zijn die een plekje op de lijst wilden innemen. Janse meldde zich pas nadat zeven mannen nee hadden gezegd. „Dit duidt op een tekort aan verantwoordelijkheid bij de leden.”

Janse kent de mening van het landelijk bestuur, maar accepteert haar. „Het bestuur heeft er alle recht op dat te vinden en dat respecteer ik. Maar ik denk dat ik de eerste in een langere rij ben. Ik hoor al van meer afdelingen waar ook vrouwen zich kandidaat willen gaan stellen.”

De komende tijd zegt ze zich te willen inzetten voor alle SGP-kiezers, ook die haar kandidatuur eigenlijk niet zo zien zitten. „Ik sta ook voor hun normen en waarden, dat zal ik de komende tijd gaan uitdragen. Maar ik hoop natuurlijk ook kiezers te trekken van buiten de gebruikelijke SGP-kring. Uit de reacties die ik de afgelopen tijd heb gehad, leid ik af dat er ook veel mensen van buiten de partij op mij willen stemmen, juist omdat zij het zo waarderen dat ik dit doe. Maar ik voel me niet een of andere strijder voor de vrouw of zo, ik ben geen Aletta Jacobs. Ik ben alleen maar een heel dankbaar mens."

Lilian Janse schrijft historie binnen SGP

Lilian Janse

`Ik voel me niet een of andere strijder voor de vrouw'

Vlissingen De afdeling van de SGP in Vlissingen schreef gisteravond historie door voor het eerst in de geschiedenis van de partij een vrouw op de lijst voor de verkiezingen te zetten. Lilian Janse (40) gaat de kar voor de mannenbroeders trekken bij de komende verkiezingen voor de gemeenteraad. `Ik ben geen Aletta Jacobs, ik ben gewoon een dankbaar mens dat ik dit doen mag.'

2. 'Toen ik zei dat het Lilian was, bleef het bestuur wel even stil'

Het gebeurt, het kan natuurlijk ook niet anders, kort na de zondagse kerkgang.

„De ene week ga ik naar mijn ene dochter, de andere week naar de andere," vertelt Kees van der Weele, tweede voorzitter van de SGP in Vlissingen. „Deze zondag was ik bij Lilian. Dan praat je over wat je zoal bezighoudt, dus ik zeg, joh, dat is ook wat: Ik ben al zeven man langs geweest met de vraag of ze lijsttrekker willen worden. En wat denk je? Niemand wil. Wat nu? Nou, zei Lilian toen spontaan: Dan doe ik het toch?"

Vijf simpele woordjes op een doodnormale zondagmiddag, maar met een enorme en zelfs historische lading in onze politieke geschiedenis. Want kort daarna meldt Van der Weele in de bestuursvergadering van de SGP in Vlissingen dat hij eindelijk iemand heeft voor het lijsttrekkerschap in 2014, een kandidaat, pardon, een candidate.

„Dat was wel even een bommetje toen ik zei dat het Lilian was. Het bleef even stil." Maar inmiddels is een meerderheid in het bestuur het ermee eens, en dragen ze maandag, voor het eerst in de geschiedenis van de mannenbroeders, een vrouw voor voor een plekje op de lijst. En dan nog wel voor de bovenste plek.

Het is even slikken, want hier worden bijbelse woorden als 'de man is het hoofd van de vrouw' en 'het siert de vrouw als ze zwijgt' in de gemeente nog altijd letterlijk genomen. Pas in maart dit jaar wijzigde de partij onder dwang het standpunt dat vrouwen niet verkiesbaar konden zijn. De SGP ging tot het Europees Hof voor de Rechten van de Mens om het tegen te houden, maar tevergeefs. De partij zag geen andere weg, maar het bleef wachten op de eerste vrouw die het aandurfde. Gisteravond was het officieel zover, toen Janse bij de EO haar kandidatuur naar buiten bracht. „Ik ben geen revolutionair, helemaal niet. Ik wil ook geen lange neus naar de SGP trekken. Ik wilde al vanaf mijn 18de politiek actief worden. En nu kan het eindelijk."

Lilian is een politiek dier. Ze vergezelt haar vader, die twintig jaar geleden zelf in de gemeenteraad zat, vaak naar vergaderingen, en naar werkbezoeken. Ze studeert bestuurskunde. En eigenlijk popelt ze al die jaren om de politiek in te gaan: maar het kan niet, en dus bezorgt ze in de ochtend kranten en doet ze in de avond schoonmaakklassen. Ze laat de ChristenUnie, waar vrouwen wel actief mogen zijn, links liggen, omdat voor haar alleen de SGP telt. „De SGP-normen en-waarden zitten me gewoon in het hart. De kans wordt me nu geboden om die uit te dragen. Waarom zou ik het dan niet doen als ik van politiek houd? En dan wil ik het voor de SGP doen, want dat is toch de partij waar ik me thuis voel."

Keukentafels

Vlissingen lijkt een logische proeftuin. De Staatskundig Gereformeerden hebben er niets te verliezen. Bij de vorige verkiezingen werd geen raadszetel gehaald: bij 532 stemmen stokte de teller. Er zijn maar zo'n 60 leden, vooral in Souburg. Maar de discussie die ze in Vlissingen nu onderling voeren kan zo model staan voor wat er vandaag aan alle keukentafels in de biblebelt ter sprake komt.

„Ik heb niets tegen Lilian, integendeel," zegt de bestuursvoorzitter van de SGP Vlissingen, Cees de Landmeter. „Zij is eerlijk, kan het goed overbrengen en ze weet waar het over gaat. Maar dames in de politiek, zoals ik het maar noem, is toch iets

anders. De partij kiest alleen maar de minst slechte oplossing: het was dit doen, of misschien verboden worden. Wat ik er zelf van denk? Ach, mag ik er op wijzen dat er ook dames zijn die vinden dat het de mannen moeten zijn die politiek bedrijven, en niet de dames?"

Lilians vader Kees denkt daar anders over. „Ik ben het ook niet eens met de manier waarop wij ons standpunt hebben moeten veranderen. Dat is onder druk gebeurd, dat is niet goed. Maar ik denk ook dat dit een andere tijd is. En politiek is iets anders dan de kerkenraad, daar horen alleen mannen in. In de politiek heb ik er minder moeite mee?"

Lilian Janse zelf beseft wat ze teweeg brengt, maar iemand moet nu eenmaal de eerste zijn. Ze zegt zich gesteund te voelen door haar partij, hoe moeizaam die ook akkoord ging met wijziging van het vrouwenstandpunt. „Tachtig procent van de SGP-leden heeft voor gestemd. Als dat niet meer dan 52 procent was geweest, had ik gedacht: die paar procent heeft vast knarsetandend voorgestemd. Dan zou ik veel meer tegenstand kunnen verwachten en had ik niet het lef gehad. Er zijn mensen die altijd tegen blijven, maar deze mogelijkheid is democratisch tot stand gekomen."

Toch is het geen gelopen koers: maandag wordt Lilian in de SGP-ledenvergadering gewikt en gewogen. „Ik denk dat het fifty-fifty is, als ik het zo beluister," zegt voorzitter De Landmeter. „Dus met respect voor uw vragen: U loopt een beetje voor de muziek uit." Van der Weele: „Als de meerderheid tegen is, hebben we gewoon geen lijsttrekker. Dan zegt de partij kennelijk: liever laten we ons helemaal niet vertegenwoordigen dan door een vrouw."

VLISSINGEN De kogel is bijna door de kerk. Gisteravond stelde de eerste vrouw ooit zich kandidaat voor het lijsttrekkerschap op een SGP-lijst: Lilian Janse wil volgend jaar graag gekozen worden in Vlissingen. Het woord is nu aan de aarzelende leden. `Het wordt fifty-fifty of ze het ook mag doen, want lang niet iedereen wil er aan.'

SGP velst maandag oordeel over vrouwelijke kandidaat

Lilian Janse

`De normen en waarden van de SGP zitten me in het hart'

3. Hulde aan echtgenoot en vader van Lilian Janse

`Janse eerste vrouwelijke lijsttrekker SGP' (AD 27-8). Janse vindt dat ze haar verantwoordelijkheid neemt, daar waar mannen binnen de SGP die blijkbaar lieten liggen. Hulde aan haar vader en echtgenoot die haar steunen, gewoon omdat ze het kan. Dát is pas emancipatie.

Margreth Taekema, Rotterdam.

4. Janse eerste vrouwelijke lijsttrekker SGP

Vlissingen Lilian Janse schrijft geschiedenis: zij is de eerste vrouwelijke lijsttrekker ooit voor de SGP. De 40-jarige Zeeuwse leidt in haar woonplaats Vlissingen de SGP bij de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2014.

De kiesvereniging van SGP in Vlissingen stemde gisteravond in met het lijsttrekkerschap van Janse. Vanaf de oprichting van de SGP in 1918 mochten vrouwen zich niet verkiesbaar stellen voor de christelijke partij.

Na jarenlange procedures besliste de Hoge Raad in 2010 dat de SGP vrouwen niet langer mocht uitsluiten van haar kieslijsten. Na 95 jaar paste de partij begin dit jaar haar vrouwenstandpunt aan. >> P7

1993 – Evenementen – Algemeen Dagblad

1. EO-jongerendag breekt record

Ongeveer 24.000 jongeren hebben zaterdag in het Stadion Galgewaard in Utrecht de EO-Jongerendag bezocht. In de 19-jarige geschiedenis van de jaarlijkse manifestatie is dat een record-aantal. De meeste bezoekers waren volgens woordvoerder Ruud Kraan tussen de 18 en 22 jaar.

2013 – Evenementen – Algemeen Dagblad

1. 'Christelijk festival verjaagt vogels'

Biddinghuizen De milieugroep Dronten heeft bezwaar aangetekend tegen de vergunning voor een pinksterconferentie in Biddinghuizen, waar van 17 tot en met 20 mei ruim 50.000 christenen worden verwacht. Zij vrezen dat op het festivalterrein, dat aan een natuurgebied grenst, zo veel geluidsoverlast ontstaat, dat vogels midden in hun broedseizoen worden verstoord.

Van een paar hallelujahs liggen ze in Flevoland niet wakker. Maar die harde muziek, voornamelijk van jeugdige bezoekers van het festival **Opwekking**, dat gaat de milieugroep Dronten te ver.

De vrouwtjesvogels zouden daardoor de lokroep van de mannetjesvogels niet kunnen horen, zo is de vrees. Van paring is dan helemaal geen sprake. En de paartjes die wél een nestje bouwen, zouden door alle christelijke decibellen wel eens van hun broedsel kunnen worden verjaagd.

„Dat is niet bepaald de bedoeling van een festival dat de schepping van God looft en prijst,” laat bestuurslid Gerrit van Duuren van de milieugroep weten.

Metingen zouden hebben aangetoond, dat de geldende geluidsnormen met maar liefst 17 decibel worden overschreden. En de gemeente weigert op te treden. Directeur Joop Gankema van de stichting **Opwekking**, die het grote pinksterfestival in Biddinghuizen organiseert, denkt dat het allemaal wat overdreven is. Hij denkt dat hij gewoon keurig binnen de regels van de vergunning zal blijven. Gankema: „Wij doen al van alles om zo weinig mogelijk geluidsoverlast te veroorzaken. Dat is een keer verkeerd gegaan, toen er klachten kwamen van een camping. Daarover is iemand met een meetrapport bij ons geweest. We hebben toen het boetekleed aangetrokken en gezegd, 'dát mag niet meer gebeuren.' We hebben het gemeld aan de mensen van het geluid en de indeling van het terrein veranderd.”

Dat ook vogels last zouden hebben van het christelijke gezang en het feest wil er bij Gankema niet in. „Op het terrein zijn broedende zwanen. We zetten altijd een hek om de nesten zodat de kinderen er niet bij kunnen en er is niets aan de hand. De zwanen lopen zelfs gewoon op het terrein rond en zijn heel relaxed.”

Er is een bezwaar ingediend tegen de vergunning. De stichting **Opwekking** wacht naar eigen zeggen rustig de ontwikkelingen af. „We vinden het een beetje te ver gaan.”

Op het festival **Opwekking** kwamen vorig jaar meer dan 55.000 mensen af.

Van hen verbleven er zo'n 20.00 in tenten op het terrein bij Walibi Holland. Traditiegetrouw wordt op de zondagmiddag een sing-in in de openlucht gehouden, waarbij duizenden mensen uit volle borst meezingen.

milieugroep: lawaai inbroedseizoen is funest

2. Broedvogel moet christenen dulden

BIDDINGHUIZEN Christenen die bang waren dat de jaarlijkse pinksterconferentie **Opwekking** in Biddinghuizen niet door zou gaan, kunnen opgelucht ademhalen. Het bezwaar dat de milieugroep Dronten indiende, is afgewezen. Dat meldt de gemeente. De groep diende het bezwaar in, omdat het gezang van de 50.000 bezoekers de broedende vogels in de omgeving zou storen. Zo vreest de milieugroep dat vrouwtjesvogels de lokroep van de mannetjes niet meer horen. De gemeente Dronten is echter van mening dat de vergunning voor het evenement op de juiste gronden is verstrekt.

3. 55.000

Het zijn er net zoveel als eind augustus tijdens Lowlands worden verwacht. Het religieuze festival **Opwekking**, afgelopen weekend op het evenemententerrein in Biddinghuizen, staat stevast in de schaduw van het populaire popfestival.

Niet dat het de bezoekers veel uitmaakte. Die genoten, ondanks het slechte weer, van muzikale optredens en lezingen. In Kafé De Keet kon worden geflirt met andere vrijgezellen en voor tieners was er een speciale Teen Zone ingericht.

4. Pinksterconferentie Opwekking weer succes

BIDDINGHUIZEN De pinksterconferentie **Opwekking** op het festivalterrein van Walibi in Biddinghuizen was ook dit jaar weer een groot succes. Er kwamen ongeveer 55.000 mensen op af, meldt de organisatie. Het was de 43ste keer dat christenen Pinksteren gezamenlijk op deze bijeenkomst vierden. Ze woonden kerkdiensten en workshops bij. Ook waren er massale zangbijeenkomsten. Vele duizenden gelovigen overnachtten op een camping in de buurt van het terrein. Volgens de organisatie was het slechte weer geen spelbreker. „Mensen waren erop gekleed. Alles is prima verlopen. Vorig jaar kwamen er ruim 50.000 mensen op het evenement af.

1993 – Christen – Algemeen Dagblad

1. Oppositie op de bres voor homo's in het bijzonder onderwijs

DEN HAAG – Nederland kent wel een bank-, maar nog geen bedgeheim en dat moet veranderen. Dat is de kern van de kritiek van D66 en de VVD op de anti-discriminatiewet, die deze week door de Tweede Kamer wordt behandeld.

De twee oppositiepartijen vinden dat het voorstel voor de Algemene Wet Gelijke Behandeling, zoals de anti-discriminatiewet officieel wordt genoemd, moet worden aangepast voor een betere bescherming van de persoonlijke levenssfeer van homoseksuelen in het bijzonder onderwijs.

In het wetsvoorstel staat dat iemand op basis van "het enkele feit van politieke gezindheid, ras, geslacht, hetero- of homoseksuele gerichtheid of burgerlijke staat" niet uit een functie in het bijzonder onderwijs mag worden geweerd.

Rechtvaardigen

"Bijkomende feiten" zouden een eventuele weigering om iemand tot een christelijke onderwijsinstelling toe te laten, dus wel kunnen rechtvaardigen voor een schoolbestuur, concluderen D66 en VVD.

Het D66-Kamerlid Groenman: "Je kunt je afvragen of een homoseksuele leraar dan bij voorbeeld nog samen met zijn vriend naar de markt kan gaan. Inderdaad, dat betekent dat je wel homoseksueel mag zijn, maar het niet mag doen."

De positie van homoseksuelen in het christelijke onderwijs heeft de voorbereiding van het wetsvoorstel tot een langdurige affaire gemaakt. Uiteindelijk is dit compromis van "het enkele feit" eruit gekomen: de PvdA heeft zijn anti-discriminatiewetgeving gekregen en het CDA heeft zijn "vrijheid" van onderwijs behouden. In streng-christelijke kringen wordt **homoseksualiteit** als strijdig met het geloof beoordeeld.

Het COC (de Nederlandse Vereniging tot Integratie van **Homoseksualiteit**) heeft de Tweede Kamer verzocht de "enkele feit-constructie" te schrappen uit het wetsvoorstel: "Die constructie geeft een ontsnappingsmogelijkheid aan het verbod van discriminatie. Dat is onaanvaardbaar."

Amendement

Gesteund door de VVD zal Groenman vandaag een amendement indienen waarin het verwijderen van die zinsnede uit de wet wordt voorgesteld. VVD-woordvoerder Rempt-Halmans de Jongh: "Het stuit mij tegen de borst dat ook maar iemand zich mag bemoeien met het seksuele leven van een ander."

Voor de PvdA is dat niet nodig. Kalsbeek-Jasperse meent dat de "enkele feit"-constructie niet zo eng moet worden opgevat. Volgens haar betekent de erkenning van een homoseksuele geaardheid ook dat iemand daar naar kan en mag leven. Het CDA ziet dat

toch iets anders: het samenwonen kan wel als een bijkomend feit worden gezien dat van invloed kan zijn op iemands sollicitatie.

Kalsbeek-Jasperse wijst erop dat de discussie zich erg op de positie van de homoseksuelen in het onderwijs heeft gericht, terwijl de nieuwe wetgeving veel breder is opgesteld. De PvdA is tevreden met het wetsvoorstel. Volgens Kalsbeek-Jasperse zorgt de anti-discriminatiewet er voor dat de burger makkelijker in actie kan komen tegen discriminatie dan voorheen.

De nieuwe Commissie Gelijke Behandeling, waar de burger met zijn klachten over discriminatie kan komen, is volgens haar veel toegankelijker dan de rechter. Die commissie kan ook op eigen initiatief vormen van discriminatie onderzoeken en bij de rechter aanbrengen.

2. Gelijke behandeling?

Momenteel is er een politieke discussie over de positie van de homoseksuele leerkracht op bijzondere (= christelijke) scholen. In de wet 'gelijke behandeling' moeten de rechten van deze leerkrachten worden beschermd. Scholen mogen deze mensen niet achterstellen bij sollicitaties of ontslaan, als uiting wordt gegeven aan hun **homoseksualiteit**.

Iedere zich christelijk noemende school heeft als leidraad Gods Woord, zoals dat wordt omschreven in de Bijbel. De Bijbel is duidelijk over **homoseksualiteit**: het is een gruwel. Daarom kunnen er ook geen christelijke homoseksuelen bestaan. Mensen die zich als dusdanig profileren, laten bewust stukken uit de Bijbel weg. Als men zijn kinderen naar christelijke scholen stuurt, mag men verwachten dat de kinderen daar beschermd worden tegen **homoseksualiteit**. Door de wet 'gelijke behandeling' is dit niet mogelijk.

Het begint er steeds meer op te lijken dat er een discriminatie van de christenen in Nederland plaatsvindt. En dan is de wet 'gelijke behandeling' weer in het geding: want daarin wordt ook de discriminatie van godsdienst geregeld.'

T. SCHERMERS, Hardinxveld-Giessendam.

3. Homoseksualiteit

"Volgens een briefschrijver uit Hardinxveld-Giessendam is **homoseksualiteit** een gruwel (AD, 15/2). Dat klopt, want dat staat in de Bijbel. Maar er staan nog meer gruwelen in de Bijbel, bijv. liegen, overspel, moorden, stelen, oordelen over anderen, enz. De ene gruwel is erger dan de andere. Maar waar ligt de grens iemand buiten te sluiten. Bij het kijken naar een andere vrouw, een leugen, fraude of misschien bij **homoseksualiteit**. Deze grens kun je echter niet meten.

En uiteraard gaat het daar dus ook niet om. Want elke christen, niet-christen en ook de heer Leerling, briefschrijver en ikzelf begaan gruwelen. We bezwijken allemaal voor zonden. Als we daar naar gaan kijken is niemand goed genoeg voor God. Daar ligt echter de clou voor het christendom. God kent onze fouten. Daarvoor is Zijn Zoon gestorven. En als je dat gelooft dan gaat Gods belofte in van een nieuwe hemel en aarde. Als je dit gelooft, betekent het niet dat je zonder zonden bent, maar wij hoeven er niet meer voor te boeten.

Het enige vereiste voor een christelijke school voor het aannemen van een leerkracht is zijn oprecht christen zijn. Wie zonder zonde is werpe de eerste steen en anders moet je het oordelen overlaten aan God. Bovendien heeft men het over godsdienstvrijheid, waarbij ik (ik ben geen homoseksueel) denk als iemand buitengesloten wordt, het godsdienstberoving van een ander is. Als Jezus hier was zou hij homoseksuelen afwijzen? Dat gelooft geen christen.'

4. Met gebed en pen

ANDIJK - Dominee Wang Jiashui en evangelist He Chanzhou zijn in de Chinese provincie Yunnan vogelvrij verklaard. De predikant is volgens de autoriteiten levend 54 Amerikaanse dollars waard. Dood doet hij 19 dollar meer. Chanzhou is kennelijk iets minder gewild. Voor hem is de prijs bepaald op respectievelijk 27 en 36 dollar.

Niet bekend

Geloofsgenoten

Wat Amnesty International is voor vooral politieke gevangenen, wil Dorkas graag zijn voor de medemens die zich **christen** voelt. De uitgangspositie van beide organisaties is dezelfde: opkomen voor de rechten van de mens.

Een van de afdelingen op het hoofdkwartier van Dorkas in het Westfriese dorp bekommert zich uitsluitend om vervolgte geloofsgenoten elders in de wereld. Volgens Dorkas hebben 65 landen beperkingen aan zo'n 100 tot 150 miljoen christenen opgelegd. Sinds juni vorig jaar probeert een ploeg van vijf medewerkers zoveel mogelijk leed in kaart te brengen. Het vijftal leest, verzamelt, onderzoekt en publiceert rapporten en nieuwsbrieven.

De stroom klachten is eindeloos. Andersdenkenden zitten overal in de knel. In Saoedi-Arabie zijn de afgelopen twee jaar 316 christenen opgepakt. In Nigeria zijn kerken gesloten. De gelovigen komen nu onder een paar bomen samen. In Maleisie zijn wetten aangescherpt om het niet-moslims lastiger te maken hun geloof te belijden. In Pakistan is geprobeerd christelijke kerken in brand te steken. In Irak leven christenen op de rand van de hongerdood.

Morele steun

De broeders en zusters in Nederland proberen de vervolgdgen vooral moreel te steunen en de autoriteiten aan te klagen. Een kaartje met een bemoedigend woord naar een gevangene kan al wonderen verrichten. Dat weten ze in Andijk uit ervaring. Hun bemoeienis is voortgekomen uit een organisatie die beknelde christenen in het voormalige Oostblok met kaarten en brieven heeft gesteund. Na de omwenteling is bijna de hele wereld tot actiegebied uitgeroepen.

Dorkas is gespecialiseerd in wereldwijde hulpverlening. Het particulier initiatief van Andijker Dirk-Jan de Groot is uitgegroeid tot een omvangrijk circuit met "gevende" vestigingen in de Verenigde Staten, Canada, België en Hongarije en "ontvangende" filialen in Roemenie, Rusland, Kenia en Albanie. Dorkas steunt 60 projecten in 24 landen. In eigen land zijn 260 depots voor inzameling van hulpgoederen. De spullen - variërend van kleding en voedsel tot rolstoelen en medische apparatuur - worden vanuit een gigantische loods op het industrieterrein in Andijk over de wereld verspreid.

De naastenliefde is meestal voorzien van een stichtelijk woord. De bijbel wordt meegestuurd, want de stichting Antwoord, die zich heeft toegelegd op verspreiding van Het Boek, is inmiddels ook bij Dorkas aangesloten.

Hengel

Adjunct-directeur Jan Perton (35) vertelt dat zijn organisatie liever een hengel dan een visje schenkt om de benarde medemens verder te helpen, maar hij wenst ook het christelijk karakter van de organisatie te onderstrepen.

Dorkas bestiert bijvoorbeeld een gaarkeuken in Moskou. Het bezoek verplicht tot niets, maar in het gebouw is wel ruimte voor 'bezinning' beschikbaar. De zendingsdrang blijkt ook bij andere projecten als een kinderziekenhuis voor aids-patientjes in Roemenie, een huisvestingsproject in Ethiopie of een naai-atelier in Israel.

De steun aan vervolgte geloofsgenoten is minder direct dan de materiele hulp aan probleemgebieden. De afdeling van 'hoofd-research' Eric Leijenaar kan de wereld hooguit op misstanden wijzen, maar staat tamelijk machteloos als er daadkracht wordt verwacht. Veel onheil blijft voor de buitenwereld verborgen. Toch krijgt Dorkas dank zij een netwerk van medewerkers en internationale contacten volop berichten over christenen die in verre landen worden vervolgd. 'Hoe ik aan de informatie kom kan ik niet vertellen. Ik moet mijn bronnen en contacten beschermen', zegt journalist Leijenaar, 'maar dank zij ons netwerk krijgen we de legpuzzel toch vaak passend.'

Geen leven

Andersdenkenden hebben het volgens Dorkas vooral in de islamitische wereld zwaar te verduren. Saoedi-Arabie, Irak, maar ook China en zuidoost-Azie zijn berucht. En in een Afrikaans land als Sudan schijnt een **christen** geen leven te hebben. 'Daar is de situatie zelfs zeer ernstig. In Sudan worden christenen aan een boom gespijkerd als ze voor hun geloof durven uitkomen. Als in die hongerende wereld een vrachtwagen met voedsel aankomt worden christenen gemaand door te lopen. Alleen moslims mogen meedelen', zegt Leijenaar.

China erkent alleen geregistreerde christenen. Wie zich niet officieel bij de door de staat gecontroleerde kerk heeft aangesloten loopt kans zonder vorm van proces achter de tralies te verdwijnen. Vooral op het platteland bestaan veel 'huisgemeenten.' De gelovigen komen in het geniep bij elkaar en riskeren met die godsdienstige samenshoring langdurige straffen of een verblijf in een heropvoedingskamp.

Dorkas probeert de martelaren met gebed en pen te steunen. Brieven en kaarten bereiken zelden de geadresseerde, maar komen meestal wel de autoriteiten onder ogen. Ook dat helpt. Leijenaar: 'Als ze weten dat een gevangenschap bekend is, zullen ze het slachtoffer toch niet zo snel laten verdwijnen. Daarom kan een kaartje al heel belangrijk zijn. We hebben vroeger honderden berichten naar een gevangen **christen** in Siberie gestuurd. Slechts een kaart is aangekomen. De man wist vanaf dat moment dat de buitenwereld van zijn situatie op de hoogte was.'

Nieuwsbrieven

Dorkas probeert ook de politiek en de media over de misstanden te informeren. Nieuwsbrieven en rapporten moeten de opinie bewerken. Zo nodig organiseert de stichting een wake voor een ambassade of consulaat om haar ongerustheid te onderstrepen.

De inbreng en de resultaten van Dorkas zijn nog bescheiden. Leijenaar vertrouwt op de lange adem. Het streven is er op gericht om eerst een 'betrouwbare' naam op te bouwen. Hij kijkt soms met afgunst naar de uitstraling van Amnesty International. De

christelijke collega van de internationale organisatie voor de mensenrechten waant zich als een muis naast een olifant. "Ik lik m'n vingers er weleens bij af als ik zie hoeveel publiciteit Amnesty krijgt", erkent Leijenaar. "Maar als ik zie wat Amnesty allemaal binnen krijgt dan zou die organisatie best nog wel wat meer aan de vervolgte christenen mogen doen. Ze besteedt nauwelijks een woord aan Sudan, terwijl in dat land toch heel enge dingen gebeuren. Wij houden ons mond in elk geval niet.'

5. Godsdiensten niet een pot nat

Het christendom is er altijd op uit geweest zoveel mogelijk mensen voor zich te winnen. Het kon ook moeilijk anders. Volgens de evangelist Mattheus riep Jezus zijn volgelingen onverbloemd op 'alle volken' tot zijn discipelen te maken. Een controversiele passage, want dezelfde Mattheus liet Jezus twee keer eerder zeggen dat hij alleen gekomen was voor het huis van Israel. Niettemin hebben christenen er eeuwenlang een universele opdracht tot missie en zending in gezien.

In de afgelopen twintig jaar is dat zendingsbesef echter danig afgenomen. Natuurlijk, er zijn er nog genoeg die op de bres gaan voor evangelisatie: evangelikalen vooral en gelovigen uit de rechterflanken van de kerken. Maar een toenemend aantal christenen en religieus genteresseerden vindt toch dat aanhangers van andere godsdiensten in hun eigen waarde gelaten dienen te worden. Meer en meer is de opvatting aan het post vatten dat alle wereldgodsdiensten waarheid bevatten omtrent God. En dat het voor iemands heil niet zoveel uitmaakt of hij de Bijbel dan wel de Koran tot richtsnoer neemt. Het gaat er in die opvatting vooral om op het spoor te komen van wat de verschillende godsdiensten met elkaar verbindt. Want dat, zegt men, heeft pas echt universele waarde.

Iets van deze stemming proefde ik onlangs tijdens een zeer druk bezochte bijeenkomst in de Rode Hoed te Amsterdam. Drie gelovigen - een jodin (Hanneke Gelderblom), een moslim (SajidanAbdusSattar) en een **christen** (Karel Deurloo) - discussieerden er over hun heilige boeken: joodse Bijbel, Koran en Nieuwe Testament. Aanleiding was het verschijnen van een fraaie nieuwe Koran-vertaling bij uitgeverij Agon in Amsterdam.

Opvallend in deze discussie was ten eerste de nadruk die zowel Gelderblom als Sattar legden op wat hun godsdiensten met andere verbond. Zo wees de joodse er op dat de geboden, die Noach van God gekregen had, bedoeld waren voor alle mensen, zonder dat ze jood behoefden te worden. "Het jodendom is er niet op uit anderen te bekeren", zei Gelderblom, "er bestaat voor ons meer dan een weg naar God." Ook Sattar volgde deze lijn. Zij benadrukte dat de Koran in diens eigen visie niets meer of minder dan een samenvatting is van wat God eerder openbaarde aan joodse en christelijke profeten. "De islam is dan ook geen nieuwe godsdienst", aldus Sattar, "maar een sluitstuk van de goddelijke openbaring."

De christelijke theoloog Deurloo daarentegen constateerde dat de drie genoemde godsdiensten in hun boodschappen vooral 'ergerlijk' voor elkaar waren. De vraag was, zei hij, waar ze zich gezamenlijk voor in konden zetten, niet hoe ze in elkaar vielen te schuiven. "Want als we doen alsof alle godsdiensten in feite een pot nat zijn, loopt onze toenadering onherroepelijk dood. Deze drie godsdiensten zijn heel, heel verschillend."

Anders dan de verzoenende opmerkingen van Gelderblom en Sattar vielen die van Deurloo niet in goede aarde. Op een vraag uit het publiek waarom een **christen** nu weer de verschillen moest etaleren, volgde een donderend applaus. Vervolgens werd een ander, die meende dat alleen Christus redding bracht, weggehoond. En ten slotte zei iemand niet te begrijpen waarom er verschillende godsdiensten nodig waren als God een en ondeelbaar is, zoals die godsdiensten leren. "Creëren wij dan niet onze eigen misverstanden?"

Uit alles bleek: het publiek was niet gekomen om het exclusieve, unieke of superieure van de ene godsdienst boven de andere bevestigd te krijgen. Het hoopt eerder dat de godsdiensten elkaar ooit zullen vinden in een gezamenlijke visie op de weg van God met de mensheid. Een gerechtvaardigde hoop?

Er is in onze tijd verbluffend veel dat wijst op een groei naar grotere eenheid in de wereld. Communicatie, emigratie, schaalvergroting, wereldhandel en talloze andere factoren spannen onzichtbare draden tussen ontelbare mensen. Dat de grote godsdiensten daar op den duur niet bij achter kunnen blijven, ligt voor de hand. Bovendien blijkt steeds meer dat er geen wereldvrede kan bestaan zonder vrede tussen de godsdiensten.

Anderzijds echter worden godsdiensten gekenmerkt door een zekere mate van onaantastbaarheid. Zo wijst de arabist J.J.G. Jansen er in zijn inleiding bij de Koran-vertaling op dat moslims hun heilige boek beschouwen als het letterlijke 'ongeschapen' woord van God, op dezelfde manier waarop orthodoxe christenen geloven dat Jezus de ongeschapen Zoon van God is. In beide gevallen impliceert de term 'ongeschapenheid' dat de Koran dan wel Jezus een onlosmakelijk deel van God zelf is, al bestaand voor de schepping van de tijd. Nu is de islam uiteraard meer dan de Koran, zoals ook het christendom meer is dan de figuur van Jezus. Niettemin maakt dat goddelijke karakter het er voor zulke godsdiensten niet makkelijker op de tegenstellingen tussen beide glad te strijken.

Het is trouwens de vraag of dat gewenst is. Immers, tussen een uniforme wereldgodsdienst en verschillende godsdiensten die erop uit zijn elkaar te bekeren, liggen nog wel andere oplossingen. Zo zouden de aanhangers van de godsdiensten elkaar de ruimte kunnen laten de eigen godsdienst als de - voor zichzelf - unieke toegangsweg tot God te beschouwen, terwijl ze met elkaar op zoek gaan naar gemeenschappelijke woorden. Beter dan een pot nat, lijkt me.

6. Prediken in het geniep

ZEIST - Bevreesd dat hij het land uitgezet zou worden is Henk IJmker (37) geen moment geweest. "Maar ik hield me dan ook aan de regels", zegt de landbouwkundige die in 1983 door de zendingsorganisatie Interserve naar Nepal werd uitgezonden om daar de landbouw op poten te helpen en tegelijkertijd - maar dat mochten de autoriteiten niet weten - Gods Woord uit te dragen.

Evangeliseren is in het hindoe-koninkrijk verboden, zoals het in de meeste landen waar Interserve zijn tentenmakers heen stuurt niet toegestaan is. "Je mag er wel **christen** zijn, maar het niet worden", vertelt IJmker, die - voordat hij werd uitgezonden - uitvoerig is getest op doorzettingsvermogen en stressbestendigheid. "Je verblijf in zo'n land is van het eerste tot het laatste moment onzeker. Elk ogenblik kun je er uitgeknikkerd worden. Die spanning moet je aankunnen."

Terloops gesprekje

Gemoedelijke omgang met mensen en terloops een gesprekje kunnen aanknopen over de diepere zin van het bestaan, zijn ook vereisten voor een tentenmaker. Want zo moet hij of zij de Boodschap verkondigen: niet te opvallend. "Niet voor niets hebben we zes jaar geleden onze naam in Interserve veranderd. Voorheen heetten we Bijbelse en Medische Zendingsgemeenschap. Daarmee maakten we slapende honden wakker."

Niet bekend

Alle macht

"Ze staan niet stil bij de gevolgen. Als jij een hindoe-staat wilt blijven, moet je natuurlijk geen christenen uitnodigen. Christus is de Heer over alle landen en alle godsdiensten en Hij heeft alle macht. Als Zijn macht tegenover die van het hindoesme, het boeddhisme of de islam komt te staan, dan moeten zij het verliezen. Want Jezus is overwinnaar."

"Als er dan mensen tot geloof komen en er kleine kerkgemeenschappen ontstaan, dan zeggen ze opeens: daar moeten we iets aan doen. Meestal is dat het vervolgen van de christenen. Nou, als je iets van Gandhi kunt leren in India, dan is het: nooit christenen vervolgen. Want zodra je dat doet gaat de kerk groeien. Dat gebeurt dan ook in de landen waar de christenen worden vervolgd. Helaas ook Nepal, al moet ik zeggen dat men daar nu iets milder tegenover hen staat. Christenen worden niet meer massaal gevangen gezet zoals drie jaar geleden, maar nog wel onderdrukt. Dan praat ik over zo'n honderdduizend mensen."

Intussen gaat uw organisatie in Nepal volop door met bekeren?

"Met de mensen over Jezus Christus te vertellen, ja. Bekerende is heel moeilijk, dat kunnen wij niet. Dat laten wij aan God over. Wat wij doen is Jezus presenteren in woorden en in daden. Je legt contacten. In je werk, in je vrije tijd. We voegen ons altijd bij een nationale kerk als er een is. Maar nemen nooit het leiderschap. We moeten voorkomen dat er verhitte discussies ontstaan. We mogen ook gerust de verliezer zijn door bij voorbeeld te zwijgen. Waarbij we natuurlijk wel met God moeten blijven praten over de nieuwe vrienden. Alleen de Heilige Geest kan echte ingangen creëren bij de ander."

Getuigen

U infiltreert wel in zo'n hindoeïegemeenschap.

"Nee, dat klinkt te negatief. Wij noemen het getuigen. Je mag getuigen van de hoop die in je is. De hoop dat Jezus Christus ons verlost heeft van zonden, van ons eigen egosme. Als je dat op een goede manier brengt - en daar worden wij in geschoold - dan is het resultaat vaak dat de aangesprokene wil weten: wat is dat dan voor een God? Wat heeft die Jezus dan gedaan? Waar staat dat, wie zegt dat? Dan zeggen wij: hier heb je een boek waar het in staat, de Bijbel. Die gaan ze dan lezen. Meestal merken ze dat dat een levend Woord is. Daar worden ze door gepakt. En dan doet God het werk.'

In het dorp waar Henk IJmker aan de slag ging trof hij niet een **christen**. Inmiddels wonen er vijfhonderd. Er is ook een kerkje. Dat moet de tentenmaker voldoening geven. "Ik voel me gezegend. Want zo goed heb ik het nou ook weer niet gedaan. Ik heb met duizenden mensen gepraat en ik weet niet van heel veel die tot geloof zijn gekomen. Toevallig weet ik het van een 17-jarige jongen, een communistenleider. Met dezelfde ijver waarmee hij die groep aanvoerde is hij ook christenleider geworden.'

Positieve bijdrage

Tentenmakers ervaren ook dat er helemaal niemand tot geloof komt, zegt IJmker. "Maar dan leveren we in elk geval een positieve bijdrage aan de opbouw van het land. Voorzien we in die leemte. Want de animo om in de Derde Wereld te gaan werken is enorm gedaald. Het idealisme van de jaren zeventig is weg. Daarvoor in de plaats is een nieuwe zakelijkheid gekomen.'

Op 19 en 20 maart hopen IJmker en de zijnen nieuwe tentenmakers te werven. Dan is er op de Veluwe een informatieweekend. Technische specialisten en andere hoger opgeleiden die ervaring willen opdoen in de Derde Wereld zijn daar welkom. Maar waarom helemaal naar Saoedi-Arabië of Bhutan als thuis de kerken ontvolken? Henk IJmker: "In de Derde wereld heb je culturen die nog nooit van het evangelie hebben gehoord. Hier kan iedereen er van horen en kiezen sommigen er ook voor agnost te zijn. Daar hebben ze die keuze niet.'

7. Zieltjeswinnerij blijft geboden

IN zijn Geloofsbrief in het Algemeen Dagblad van zaterdag 20 maart suggereert Rex Brico dat christenen niet geleerd hebben van de Holocaust.

Er dreigt opnieuw een verschrikking, tussen christenen en moslims. Vooral evangelische christenen zijn de boosdoeners. Hij schaart zich achter een oproep van rabbijn Awraham Soetendorp om tot het jaar 2000 alle godsdienstige zendingsactiviteiten op te schorten. Proselitisme (bekeringsijver) en evangelisatie zouden volgens Brico zelfs voorgoed afgeschaft moeten worden.

"Zieltjeswinnerij" gooit immers olie op het vuur. Vele miljoenen christenen evenwel willen geen afstand doen van proselitisme. "Wat met name Amerikaanse zendingsorganisaties investeren in mensen en geld om moslims in Azië en Afrika over te halen **christen** te worden, is ongehoord. Goed getrainde en slimme evangelische dames en heren, voorzien van uitgekiende lectuur, zwermen uit over de wereld; zelden gehinderd door respect voor de geloofsovertuiging van de ander", schrijft Brico.

Volgens hem doen ook Nederlandse organisaties van evangelische snit aan die operaties mee. Hij vindt dat godsgrouwelijke zieltjeswinnerij die het islamitische wantrouwen jegens het christelijke westen versterkt. Als Rex Brico de uitgezwermden zendelingen gaat tellen, is hij in de moslim-wereld gauw klaar. Tot voor kort was maar twee procent van alle evangelische zendelingen werkzaam onder moslims. Nu bestaat er inderdaad een hernieuwde belangstelling voor moslim-evangelisatie. Maar in de afgelopen vier jaar is het aantal zendelingen onder moslims niet eens verdubbeld. Ze vormen nog steeds minder dan vier procent van het totaal. Bovendien komen de meeste nieuwe werkers niet uit Amerika, maar uit de Derde Wereld.

Omvangrijke Amerikaanse investeringen in moslim-zending ken ik niet. Ik vermoed dat de heer Brico hieromtrent domweg voortdurend opduikende geruchten herhaalt zonder enig bewijs in handen te hebben. Ook de radioprogramma's van Trans World Radio, die hij noemt en die bedoeld zouden zijn om Egyptische studenten tot bekering te brengen, zijn alleen mogelijk als er vrijwillige bijdragen voor gegeven worden. Als voormalig medewerker van TWR verzeker ik dat ook die organisatie moet woekeren met financiële middelen. Haar staf is de laatste jaren aanmerkelijk uitgedund. Waar die ongehoorde investeringen in mensen en geld zich voordoen is mij - als kenner van de internationale evangelische zending - een raadsel.

Andere evangelische organisaties zouden zich speciaal op islamitische vluchtelingen werpen, omdat die doorgaans kwetsbaar zijn en derhalve gemakkelijk te bereiken. Ik schaam mij diep voor zo'n uitspraak die de heer Brico zegt te hebben gelezen. Maar ik verwerp dat die mening maatgevend is voor de hele breedte van de evangelische zending. Het is unfair om een incidentele misser te misbruiken voor de conclusie dat wij aan godsgrouwelijke zieltjeswinnerij doen. Onder de 24 hulporganisaties in Somalia zijn diverse christelijke. Ook onder Sudanese vluchtelingen in Ethiopie, in Kenya en in vele andere landen zijn honderden gemotiveerde evangelische hulpverleners actief. Ook Nederlanders zijn daarbij. Zij dringen de mensen niets op. Zij praktiseren hun geloof. Wat wil Brico? Dat zij eerst hun **christen**-zijn afzweren, voordat ze aan de slag gaan? Neutraliteit bestaat niet. Geen enkele mens- en maatschappijbeschouwing is waarde vrij.

Moslims zouden niet uit zijn op bekering tot hun geloof, suggereert Brico. Die stelling wordt door tal van actuele feiten geloochenstraft. Iran alleen al spuit elk jaar 1000 nieuwe moslim-zendingen, vooral naar Centraal Azië en Afrika. In 1989 richtten geestelijke leiders uit 24 moslim-staten in Nigeria een organisatie op die de islamisering van Afrika ten doel heeft. De gevolgen laten zich momenteel gelden.

Rex Brico begint zijn Geloofsbrief met verwijzing naar eeuwenoude zonden van het christendom jegens joden en moslims. Eerlijk gezegd kan ik me niet zo schuldig voelen over wat mijn voorouders hebben gedaan. Ook voor de kruistochten, waaronder joden en moslims zwaar hebben geleden, voel ik me niet zo schuldig. Het brengt me wel in een ootmoedige houding, zodra ik omga met joden en moslims. Maar ik verweer me tegen de beschuldiging dat het christelijke westen slechts schijnoplossingen aandraagt nu Servische christenen moslims genadeloos verkrachten en afmaken. Ook de moslim-landen komen hun geloofsgenoten in Bosnie niet met een paar divisies militairen te hulp.

In de laatste week van 1992 waren onder de duizenden deelnemers aan MISSION '93, het Europese zendingscongres voor jongeren in de Jaarbeurs te Utrecht, ook Serviers, Kroaten, Slovenen en Bosniërs. Ze sliepen in dezelfde massale slaapzaal. Ze zongen en baden samen, als verzoende vrienden. Zolang dat nog mogelijk is in een wereld die van wanhoop aan elkaar hangt, blijf ik zending bedrijven. Dat bedreigt de vrede niet, maar bevordert haar.

8. Eerlijk voor God

Het is deze maand 30 jaar geleden dat de Britse theoloog John Robinson zijn omstreden bestseller *Honest to God* (Eerlijk voor God) publiceerde. In dit boek rekende de anglicaan af met het oude beeld van God in een verre hemel en stelde hij de Eeuwige voor als de grond van ons bestaan. Het boek werd in vijftien talen vertaald en ontketende een ware schokgolf in het theologisch denken. Robinson werd afgeschilderd als een revolutionair, die met zijn radicale ideeën wereldwijde verwarring zaaide. Zelf echter vond Robinson zijn boek helemaal niet zo vooruitstrevend. Hij voorspelde zelfs dat men het op den duur als lang niet radicaal genoeg zou beschouwen.

Ik moest aan deze voorspelling terugdenken toen ik onlangs twee nieuw verschenen boeken onder ogen kreeg die, net als Robinsons werk, bedoeld zijn om het oude geloof dichterbij mensen van deze tijd te brengen. Het ene heet *God: ruimte om onszelf te zijn* van L.J.M. Hoogwegt (verspreiding via fa. Krijgsman, Culemborg); het andere *Schepping en spiritualiteit* van Matthew Fox (Uitg. Meinema, Zoetermeer). Hoogwegt is een 66-jarige "**christen** van katholieke huize" die dankzij een leven van intensieve zelfstudie een geheel eigen kijk op God, mens en schepping heeft ontworpen. Fox is een Amerikaanse priester, die om zijn onconventionele ideeën over de schepping onlangs uit de orde van de paters Dominicanen werd gezet.

De twee auteurs verbeelden God op heel verschillende wijze. Hoogwegt stelt zich God voor als de ruimte, waarbinnen de schepping tot ontplooiing komt. Weliswaar vindt er volgens hem een wisselwerking plaats tussen ruimte en schepping, en beïnvloedt God de mens(heid), maar dat neemt niet weg dat de schepping een vrij en autonoom antwoord vormt op Gods uitnodiging er te zijn. De auteur moet dan ook niets hebben van een "immanente" God, dat wil zeggen een God die in ons woont en deel heeft aan ons bestaan. Eerder is voor hem het omgekeerde het geval: wij bestaan in God, die evenwel de geheel Andere blijft, zoals ook de mens voor God een eigenheid is met gescheiden verantwoordelijkheid. Juist daardoor, zegt hij, kunnen God en mens volwaardige partners zijn, die elkaar tot op zekere hoogte ervaren, maar nooit in elkaar opgaan. Fox denkt daar heel anders over. Er is, zegt hij, maar een geest, een adem, een energie in het hele universum en die is goddelijk. Die ene geest behoort niemand van ons toe en tegelijk ons allen: ieder van ons heeft er deel aan. Fox benadrukt dan ook vooral de onderlinge afhankelijkheid van God, mens en natuur. God bestaat volgens hem in de relaties van al wat leeft. Om die reden wordt de auteur nogal eens beschuldigd van panthesme - de leer waarbij God en schepping samenvallen. Hijzelf wijst dat verwijt echter van de hand en spreekt van pan-en-thesme: een goddelijkheid die deel uitmaakt van de niet-goddelijke wereld en deze tevens overstijgt.

Dat de benaderingen van Hoogwegt en Fox zozeer verschillen, komt in niet geringe mate door de eerlijkheid, waarmee ze hun gemeenschappelijk geloof bevragen. Vooral Hoogwegt worstelt zichtbaar met de vraag hoe hij God intellectueel in overeenstemming kan brengen met het huidige wereldbeeld. Geloof moet voor hem kloppen met de werkelijkheid en mag niet leiden tot ongerijmdheden. Zijn betoog appelleert derhalve primair aan het verstand van de lezer. Fox daarentegen zoekt God vooral in de mystieke gewaarwording, om van daaruit te komen tot een geheel nieuw omgaan met mens en natuur. Daarbij associeert hij er lustig op los en spreekt voor alles het gevoel aan. Voor

hem is het niet van belang dat mensen hun relatie met God begrijpen, maar dat ze erdoor geraakt worden.

Al lezend in de boeken van Hoogwegt en Fox kon ik ineens niet aan de indruk ontkomen dat John Robinson met zijn voorspelling gelijk heeft gekregen. Vergeleken met de stroom godsbeelden, die deze twee auteurs samen met vele anderen anno 1993 over ons hoofd uitstorten, wrikte Honestto God inderdaad niet meer dan enkele stenen los uit het schier onneembare theologische bouwwerk van dertig jaar geleden. Het proces van loswrikken is na Robinson dan ook gestadig verder gegaan. Zozeer zelfs, dat in deze tijd niet meer over een bouwwerk gesproken kan worden, maar over een veelheid van deels afgebroken en nieuw opgetrokken bouwsels op hetzelfde fundament. Maar is dat een minder wenselijke situatie dan die van voor 1963, zoals wel gesuggereerd wordt? Ik betwijfel het.

Hoe gezond en sterk het christendom tot aan de jaren '60 uiterlijk ook leek, van binnen was het danig aangetast. Dat kwam omdat het in veel opzichten oneerlijk was voor God. Van gelovigen werd verwacht dat ze op eendere wijze tegen God aankeken en dezelfde vragen aan hun geloof stelden. Maar in hun hart deden ze dat steeds minder. Zo ontstond er een groeiende discrepantie tussen wat christenen beleden en wat ze diep in hun hart geloofden. Mede dankzij pioniers als Robinson werd die discrepantie geleidelijk opgeheven. Gelovigen mochten (weer) eerlijk zijn. En dat bracht een verwarring teweeg, die, dat kan niet ontkend worden, de gelederen danig heeft uitgedund. Als eerlijkheid echter het langst duurt, zoals het spreekwoord luidt, zal ze zeker ook die crisis overleven.

9. De wolf in schaapskleren

OP zoek naar een zielige verdoolde die getroost moest worden trok Henk Binnendijk een tijdje geleden voor de Evangelische Omroep door de winkelcentra van Nederland. Mag ik U een vraag stellen, zei hij dan. Mag het ook een serieuze vraag zijn? En dan kwam het hoge woord er meteen uit: Wat vindt U van God? Prachtige momenten waren dat voor een televisiekijker.

Henk is inmiddels gepromoveerd. Hij hoeft niet meer de kou in, maar mag op bezoek bij de Bekende Nederlanders. Met hen praat hij over de dingen waar het om gaat. En zo kan het gebeuren dat hij ineens bij Jules de Corte zit, of bij Tineke, bij Henny Huisman (die hij aan het janken krijgt), bij Joop van der Reijden.

IJdel als ze zijn - het streelt hen dat ze voor zo'n tv-gesprek worden gevraagd en ze worden er een stukje beroemder door - geven alle mensen hem allemaal de ruimte en zo ontstaan er enge gesprekken. Want Henk houdt zijn gesprekspartners in een soort mysterieuze greep. Hij begint altijd een beetje over koetjes en kalfjes, laat de BK's een eind doorwauwelen op de manier die ze zelf prettig vinden en slaat toe op een moment dat ze er niet meer op rekenen en kwetsbaar zijn: dan komt alsnog God om de hoek en wordt alles toch weer tot EO-proporties teruggebracht.

Soms laat hij de camera de gekste bewegingen maken en vanuit de vreemdste hoeken opnemen. Je ziet dan ineens achterhoofden of rare neuzen en dat alles gebeurt natuurlijk om de kijker af te leiden.

Want Henk Binnendijk heeft iets van **de wolf in schaapskleren**. Niet zo heel erg als dat nu klinkt, maar toch. Hij verpakt zichzelf en zijn programma. Hij wekt de indruk alleen maar wat leuk te willen praten, maar hij is maar op een ding uit: evangeliseren. En nou mag en moet evangeliseren zelfs misschien wel bij de EO, maar mag het dan recht voor zijn raap? Gewoon zo'n man in beeld die over God praat, dan weet je waar je aan toe bent. Nu moet je bij het kijken en luisteren voortdurend op je hoede zijn, want voor het het weet ga je voor de indoctrinatie die erin zit door de knieën.

10. Praten over God

"Ik wil graag reageren op het stukje 'De wolf in schaapskleren' van Hans van Reijssen over Henk Binnendijk (AD, 16/6). Wat mij van het hart moet is dat praten over God niet eng is. Mensen kunnen met elkaar over van alles praten, de hele krant staat er bol van, geweld, moord, homoseksualiteit, incest en dat vinden ze heel gewoon, maar zodra het over God gaat is het een eng gesprek.

Het gesprek met Tineke vond ik prachtig het het is Henks plicht als **Christen** om te vertellen van Gods plan. Dat plan is niet eng maar geweldig. Uiteindelijk sterven we toch allemaal, en voor die tijd moeten we een keuze gemaakt hebben. En dat is iets waar we niet onderuit komen.'

NEL MATZE v.d. MEEBERG, Zwijndrecht.

11. Jezus als lijsttrekker

BIJNA alle bekende figuren uit de wereldgeschiedenis zijn onderhand wel eens met terugwerkende kracht onder het ontleedmes van de psychologie gelegd, van Napoleon tot Dagobert Duck. Maar dat ook Jezus Christus een dergelijk lot heeft ondergaan, dat wisten wij nog niet. U vast ook niet. De Amerikaanse psycholoog/antropoloog Jay Haley heeft zich verstout het gedrag van de Zoon Gods nu eens vanuit een zuiver wetenschappelijke invalshoek te analyseren, en wel in termen van machtsstrategie en politieke behendigheid: Jezus als lijsttrekker dus eigenlijk. Want hoeveel er ook over Hem gefilosofeerd, geschreven en gedebiteerd mag wezen, Zijn power tactics zijn door de schriftgeleerden nooit nauwkeurig in kaart gebracht.

Toegegeven, niet iedere **christen** zal er warm voor kunnen lopen, maar de zuiver technische interpretatie van Zijn leven en werken (en vooral van Zijn onverbidde succes als leider van een massabeweging) levert fascinerend leesvoer op. Hoe zag een individu, zonder geld of macht, kans vanuit het niets in een paar jaar de grootste politieke achterban aller tijden op te bouwen, buiten het Romeinse en Palestijnse establishment om? Het is usance om de credit voor deze bovenmenselijke prestatie gemakshalve bij het Opperwezen te leggen, maar dat doet Haley nou eens niet, omderwille van de wetenschappelijke nieuwsgierigheid. Een leuk initiatief, dat zal zelfs de meest verstokte Zevendedagsadventist moeten toegeven.

Jezus' grootste innovatie, constateert Haley bijvoorbeeld, was zonder twijfel zijn taktiek om een machtspositie op te bouwen door het massaal mobiliseren van de armen en machtelozen. De effectiviteit van deze strategie is nadien lange tijd over het hoofd gezien, zodat de armen geen enkele bedreiging meer vormden voor het establishment; pas sinds deze eeuw zijn de underdogs weer een factor geworden waarmee rekening moet worden gehouden, omdat er voortdurend mensen opstaan die hun leven wijden aan het organiseren van de armen. Leaders met messiaanse aspiraties als Lenin, Trotsky, Mao Tse Tung en Castro staan voor wat betreft de uitbuiting van dat principe allemaal bij Jezus in het krijt. (Nou niet meteen boos worden Christenen: we hebben het hier uitsluitend over de gevolgde taktiek; niet over de moraal.)

Een andere taktiek, sindsdien veel nagevolgd, was Jezus' gewoonte om nieuwe ideeën te lanceren en deze niettemin te definiëren als de enige ware orthodoxie; zo kan men een grote aanhang verwerven zonder onmiddellijk in conflict te komen met de gevestigde machten. Lenin, memoreert Haley, paste min of meer hetzelfde principe toe, door enerzijds het beginsel te propageren dat de meerderheid beslist, en zich anderzijds op het standpunt te stellen dat de Bolsjewistische minderheid die meerderheid belichaamde.

Haley meest gedurfde theorie betreft de kruisiging: hij houdt het erop dat Jezus moedwillig op zijn eigen arrestatie heeft aangestuurd - in de verwachting dat de gevestigde orde er niet in zou slagen hem langs wettige weg ter dood te veroordelen - zodat hij sterker en machtiger dan ooit uit de strijd tevoorschijn zou komen. Dat het toch afliep zoals het is afgelopen wijt hij aan een begrijpelijke misrekening van de Messias. Ten eerste was het onwaarschijnlijk dat de Palestijnse autoriteiten hem zonder overtuigend bewijs zouden veroordelen. Maar dat deden zij wel. Daar kwam nog bij dat men voor de voltrekking van een dergelijk vonnis de toestemming van de Romeinse gouverneur nodig was, en aangezien Jezus er angstvallig voor had gezorgd geen

Romeinse wetten te overtreden, was het hoogst onaannemelijk dat die toestemming zou worden gegeven. Maar Pontius Pilatus legde de beslissing in handen van het volk, en dat keerde zich tegen Jezus, hetgeen wel het laatste was wat in de lijn der verwachting lag. Tegen zoveel onwaarschijnlijke gebeurtenissen op rij, filosofeert Haley, was zelfs de geniale politicus Jezus niet opgewassen.

En in dit licht, besluit hij, moeten wij de uitroep 'Mijn God, mijn God, waarom hebt gij mij verlaten' zien. Een gewaagde theorie, het beruchte eenrichtingsverkeer van de christelijke verdraagzaamheid in aanmerking genomen. "Ik hoop", schreef de recensent van de New York Times dan ook indertijd, "dat de heer Haley een bomvrije schuilkelder in zijn achtertuin heeft staan.'

12. Brinkman: God heeft het moeilijk in het openbare leven

HILVERSUM - Nu eens bij de premiere van een veelbesproken musical, dan weer bij de aanbidding van een dichtbundel. Van de kolommen van de damesbladen tot de ereplaats op een zwaarwichtig symposium over God. Elco Brinkman, echtgenoot van de bekende schilderes en kerstkaartenontwerpster Janneke Brinkman, onthulde gisteren dat "de aandacht voor de persoon van de politicus een diepere achtergrond heeft dan profileringsdrang".

"Politieke leiders staan niet meer op een voetstuk, ze staan in de roddelbladen", verklaarde de CDA-fractievoorzitter gisteren op het door de NCRV belegde symposium "God in het openbaar". "De open samenleving verschaft de mensen een blik op hun persoonlijke handel en wandel. Daar zitten natuurlijk negatieve kanten aan. Ik wil echter de positieve keerzijde benadrukken van de grotere aandacht voor personen.

"In een tijd vol aarzeling en onzekerheid, waarin de samenleving op zoek is naar nieuwe normen en vormen", aldus de beoogd opvolger van Lubbers, "zit er voor mensen met leidinggevende verantwoordelijkheden niets anders op dan dat ze naar beste eer en geweten hun nek uitsteken, hun persoonlijke verbondenheid met, en hun eigen kleuring van de idealen die ze vertegenwoordigen durven te laten zien.

"Persoonlijke geloofwaardigheid komt nu eenmaal sterk in het geding als sociale en morele kaders minder dwingend zijn. In een open samenleving moeten zij daarbij over de grenzen van de eigen groep en het eigen gelijk heen durven kijken."

Brinkman betreft deze stelling ook op zichzelf: "Natuurlijk moet de **christen**-democratie haar kernbegrippen en uitgangspunten niet losknippen van de bron waarop ze gebaseerd zijn. Aan de andere kant moet ik verstaanbaar zijn voor alle kiezers, ook voor die jonge kiezers voor wie Jurassic Park een grotere zeggingskracht heeft dan het paradijs."

De CDA-voorman stelde eerder vast dat God het moeilijk heeft in het openbare en politieke leven. In de samenleving kon een sfeer ontstaan "waarin geloven als achterhaald, irrationeel en zelfs als taboe wordt bestempeld". Niettemin vertrouwt Brinkman erop dat de westerse christelijke samenleving niet op haar laatste benen loopt. "Ideologische scherpslijperij, in eigen kring en tussen politieke stromingen, heeft gelukkig plaatsgemaakt voor een besef dat er veel kostbaar gemeenschappelijks is waarvan in ieder geval de fundamenten in stand moeten blijven."

Wat Brinkman betreft doen christenen er goed aan God niet te bewaren voor het prive-leven of de kerkdienst. "Willen we God behalve in de binnenkamer van ons hart ook in het openbaar volgen, dan zullen we als betrekkelijke en verantwoordelijke mensen op weg moeten gaan. We moeten ons dus uitspreken."

2013 – Christen – Algemeen Dagblad

1. EO'er Manuel Venderbos op pad als jihadist

Annemart van Rhee

In 3Onderzoekt, het nieuwe journalistieke onderzoeksprogramma van de EO, gaat presentator Manuel Venderbos morgenavond op pad als **christen**-jihadist in Egypte. Hij wil voelen wat tot islam bekeerde Nederlanders tijdens de oorlog in Syrië ervaren.

Het EO-programma volgt een postbode uit Overijssel. Volgens Venderbos een oer-Hollandse kaaskop die zich tot de islam heeft bekeerd. „Alleen is hij zo extreem gaan geloven dat hij zijn broeders in Syrië wil steunen en daarom daar de wapens oppakt. Behalve dat ik mij afvroeg wat zijn motivatie was - is hij geronseld, vecht hij vrijwillig? - dacht ik ook: zou ik als **christen** zoiets doen in een ver land voor wildvreemden? Normaal gesproken geef ik alleen iets aan een collecte of betaal mee aan warme dekens."

En dus sprak Venderbos, net als de Overijsselse postbode, een afscheidsboodschap in voor zijn familie en stapte op het vliegtuig. Hij ging niet richting Syrië, maar vloog naar Egypte waar koptische christenen worden onderdrukt door moslims. „Vrouwen worden verkracht en winkels en kerken in brand gestoken. Ik ben naar een priester en bisschop gestapt en heb mijn hulp aangeboden. In eerste instantie werd daar wat lacherig op gereageerd. Maar daarna kreeg ik te horen: we gaan geweld niet met geweld beantwoorden. Praten kan wel. En daarom ging ik de straat op om uit te vinden wie verantwoordelijk was voor verschillende branden in het gebied."

Venderbos beseft dat de vergelijking met Syrië mank gaat omdat daar met scherp wordt geschoten. „Maar tegelijkertijd kreeg ik een filmpje voor mijn neus waarin een **christen** door de straten achter een auto werd gesleept en daarbij overleed. Superheftig. Net zoals ik het heel confronterend vond om een laatste boodschap in te spreken. Een indringende ervaring."

2. Duizenden op de been voor The Passion

Algemeen - Nieuwsdienst; Blz. 1

Duizenden op de been voor The Passion

GRAPHIC: Duizenden mensen lopen op het Noordeinde in Den Haag mee in de processie van het reli-spektakel The Passion. Het gezelschap trok met een groot verlicht kruis door de Haagse binnenstad naar de Hofvijver. Op een groot podium daar vertelde Jörgen Raymann het lijdensverhaal van Jezus. Foto Frank Jansen |

3. The PassionSpektakel elk jaar indrukwekkender

`Duizenden op de been voor The Passion' (AD 29-3). Het was weer een geweldige gebeurtenis. Ik heb aan de buis gekluisterd gezeten voor dit grandioze spektakel dat nog beter was dan de voorgaande jaren. Wat een superzangeres is Anita Meijer. Groots in haar rol als Maria. Klasse.

J. Werdekker, Zoetermeer.

Volgende keer graag toch wat meer passie

`Duizenden op de been voor The Passion' (AD 29-3) Weken heb ik ernaar uitgekeken. Meer dan 1,5 miljoen mensen volgden het verleden jaar op tv. Als **christen** was ik blij dat het lijdensverhaal in The Passion werd verteld. Maar wat een afgang was het. JörgenRaymann die de verbindende teksten amateuristisch uitsprak. De figuur van Jezus, slecht neergezet door René van Kooten. Een uitzondering was Anita Meijer in de rol van Maria, zij acteerde zeer goed. Om recht te doen aan het verhaal van de kruisiging moet het een volgende keer echt beter, met meer `passion'.

M. de Winter, Noordgouwe.

4. 'Ik leef ondergronds, want ik ben christen'

Achmed, uit het noorden van Nigeria, werd van de een op de andere dag door zijn familie als een misdadiger beschouwd. Omdat hij **christen** was geworden. „Zijn echte naam mogen we niet noemen", aldus Open Doors. De 18-jarige is ondergedoken, want hij weet dat zijn vervolgers niet eerder zullen rusten tot hij weer kiest voor de islam of tot hij is gedood. „Ik leef ondergronds, omdat ik **christen** ben," zegt hij

„Voor mijn bekering dronk ik en was ik een dief." Een pastoor leerde hem wat er in de Bijbel staat. Maar een vriend van de familie verraadde Achmed. Politieagenten mishandelden de tiener, dreigden hem op te knopen aan een boom, tenzij hij zijn nieuwe geloof zou afzweren. Een oom van hem in Sudan hoorde van zijn bekering en belde de politie met de mededeling dat hij geld zou sturen om mannen te betalen die Achmeds keel moesten doorsnijden. Hij slaagde erin te ontsnappen. Achmed wil nu zelf pastoor worden.

Nigeria

Achmed (18) is nu een 'misdadiger'

1993 – Christendom – Algemeen Dagblad

1. Patmos; de mythe voorbij

En ik zag, toen Hij het zesde zegel opende, en daar geschiedde een grote aardbeving, en de zon werd zwart als een haren zak en de maan werd geheel als bloed. En de sterren des hemels vielen op de aarde, gelijk een vijgeboom zijn wintervijgen laat vallen, wanneer hij door een harde wind geschud wordt. En de hemel week terug als een boekrol, die wordt opgerold, en alle berg en eiland werd van zijn plaats gerukt.

Johannes, Openbaring 12:15.

PATMOS - Een sierlijk, klein bordje wijst op een heuvel met eucalyptusbomen en ceders: "Naar de Apocalyps".

In een ondiepe grot, met uitzicht op nevelige eilanden en een glinsterende zee, hoorde de apostel Johannes in het jaar 65 op het eiland Patmos de stem van God die hem het einde van de wereld openbaarde.

Een rotsachtig landschap, kaal en tijdloos. In de stilte zijn alleen de belletjes te horen die rondzwervende geiten om de hals dragen. In de verte diepe baaien en de wit gepleisterde huisjes van een enkel dorp. Het ruikt er naar tijm en oregano.

Voor Johannes' ogen week hier de lucht, die nu zo vriendelijk is doorweven met schapewolkjes. Een berg van vuur viel in zee. De paarden van de dood sprongen uit de hemel. Uit de zee en de aarde kwam een gehoornd beest, dat op de zielen van de mensen joeg. Op de vlakte van Armageddon in Israel werden alle koningen van de wereld verzameld voor de strijd tegen God. De geschiedenis van de mensheid verdween in een donderend einde.

Het boek Openbaring, waarmee het Nieuwe Testament eindigt, is het meest mysterieuze boek van de bijbel. Het is de enige tekst waarop Luther geen commentaar durfde te schrijven. In de Kerk werd eeuwenlang een debat gevoerd over de vraag of het wel van Johannes was, gezien de stijlbreuk met het Evangelie van Johannes. Tot de tiende eeuw werd het weggelaten uit de meeste Griekse vertalingen. In West-Europa werd het in de vijfde eeuw opgenomen. In de zestiende eeuw laaide het debat weer op, toen Erasmus opnieuw zijn twijfels uitsprak over de herkomst. Hervormers als Calvijn en Zwingli bekeken het laatste bijbelboek met achterdocht.

Het hallucinerende visioen van Johannes heeft de Europese cultuur sterk beïnvloed - kijk naar de verschrikkingen van het Laatste Oordeel zoals de middeleeuwer Jeroen Bosch schilderde, of films als "ApocalypseNow". De Eindtijd spookt door de hele geschiedenis van de mensheid. In het jaar duizend heerste paniek. Openbaringen, hoofdstuk 20: "En wanneer de duizend jaren voleindigd zijn, zal de satan uit zijn gevangenis worden losgelaten, en hij zal uitgaan om de volkeren aan de vier hoeken der aarde te verleiden."

In het jaar 1530 trokken vele argeloze gelovigen uit Nederland naar Munster waar fanatieke wederdopers meenden dat de Eindtijd was aangebroken. Hun leider was de

dweepzieke Jan Beukelszoon van Leiden, 'koning van Sion' die een bewind van bandeloosheid voerde. Het eindigde met een vreselijk bloedbad.

De 16e eeuwse Franse astroloog Nostradamus, wiens profetieën in de Tweede Wereldoorlog door beide partijen als propaganda werden gebruikt, schreef: 'Het jaar 1999, in de zevende maand: uit de lucht zal een vreesaanjagende koning neerdalen.' Heersers als Hitler, Stalin, Saddam, maar ook Ronald Reagan werden in verband gebracht met de Eindtijd. Zij werden beschouwd als de anti-christ. Hun namen hebben zes letters. Ze worden geassocieerd met de komst van de anti-Christ of het Beest. Openbaring 13:18 zegt: 'Het getal van het Beest is 666.' Tijdens de Golfoorlog waarschuwde de Amerikaanse evangelist Billy Graham dat er 'magische krachten aan het werk zijn'.

Nu het tegen het jaar tweeduizend loopt, zit de ondergangsstemming er weer goed in. In Texas dreef de krankzinnige sekteleider David Koresh zijn aanhangers in Waco de dood in. In Oekraïne dreigde een sekte onlangs massaal zelfmoord te plegen omdat het vergaan van de wereld werd verwacht.

Nu valt niet te ontkennen dat de tijden bijzonder zijn: de val van de Sovjetunie, de bevrijding van Oost-Europa, de eenwording van Duitsland, de razernij op de Balkan, de opheffing van de apartheid in Zuid-Afrika, de handdruk tussen Arafat en Rabin, - het is een plotselinge reeks verbijsterende ontwikkelingen die niemand had verwacht.

Maar veronderstelde eindtijden heeft het **christendom** altijd gekend: de directe volgelingen van Christus geloofden er al in te leven. De Europese geschiedenis kent vele voorbeelden. Actuele geschiedenis als profetische vervulling: is het pausdom in Rome de anti-christ? Het communisme? Of de Islam? En de gevoelige ziel die in ons land wel eens een bijeenkomst van de Zevendedags-adventisten heeft meegemaakt, ging daar 's middags weg met het gevoel dat hij de avond niet zou halen.

Voor veel inwoners van Patmos is het einde der tijden al een beetje begonnen. Eeuwenlang was Patmos een slaperig eilandje voor de Turkse kust, gekoesterd om zijn plaats in de bijbel en om de verspreiding van het vroege **christendom** in de heidense Romeinse wereld.

Johannes beschreef vele plagen - zoals sprinkhanen in de gedaante van paarden met mensengezichten en staarten als scorpioenen - maar een plaag heeft hij over het hoofd gezien: die van het massa-toerisme. Steeds meer dagjestoeristen doen het eiland aan en misschien komt er toch een vliegveld. De aanleg wordt (nog) tegengehouden door het klooster van de Grieks-orthodoxe kerk dat als een sombere vesting hoog boven het eiland uittorent.

Door zijn afgelegen ligging - twaalf uur varen van Athene - werd Patmos jarenlang beschermd tegen de vlucht die het toerisme in Griekenland nam. Nu stormen in de zomer draagvleugelboten met dagjesmensen aan. Er meren grote cruiseschepen af met rijke Amerikanen en Japanners aan boord die de grot van Johannes bezoeken en de kunstschaten van het klooster komen bekijken - eeuwenoude ikonen en manuscripten die teruggaan tot het jaar 600. Het is de grootste en meest waardevolle collectie buiten het Vaticaan.

Het Griekse parlement bestempelde in 1981 Patmos - 34 km², 3.000 inwoners en 365 kerken - tot een heilig eiland. Het is na Athos het tweede belangrijke bedevaartcentrum

van de Grieks-orthodoxe kerk. Voor vrouwen is Patmos het uitverkoren oord voor een pelgrimstocht. Op Athos mogen geen vrouwen komen, zelfs kippen worden geweerd.

Bij aankomst op Patmos springt een tekst in het oog: "Welkom op Patmos, respecteer onze tradities.' Bordjes op de stranden maken duidelijk dat naakt zonnen niet toegestaan is. Na twaalf uur moet de muziek in de cafes uit.

Op het marktplaatsje van Skala, het belangrijkste stadje op Patmos, heerst een gemoedelijke sfeer. De mensen zitten er achter een glaasje ouzo of ijskoffie, en bespreken de dingen van de dag. Het is een eiland met kleurrijke, zonderlinge figuren. Mensen die zo uit een bijbels verhaal lijken gestapt.

Daar komt Theologos aanrijden, een beer van een man op een klein brommertje. Een buitenissig type: hij heeft ooit geprobeerd een muis te reanimeren. Hij had in zijn huis last van muizen en kocht een muizenval. Toen hij er een gevangen had, kreeg hij spijt. Hij is twee uur bezig geweest om het beestje masserend en met mond-op-mondbeademing weer tot leven te brengen. Toen dat niet lukte, zwoer hij nooit meer een muis lastig te vallen.

En daar zit Pandelis - een schat van een man die door de eilandbewoners op handen gedragen wordt. Hij overleefde als enige van veertig bemanningsleden een schipbreuk in de Griekse wateren, klampte zich vast aan een stuk hout en werd na 48 uur opgepikt. Daarna was hij zwaar depressief. De gemeenschap dacht diep na over de vraag hoe Vandelis weer aan een beetje levensvreugde kon worden geholpen. Hij kreeg een kiosk om kranten en sigaretten te verkopen. Vandelis is er weer helemaal bovenop. Iedereen van het eiland koopt bij hem zijn krantje en loopt langs voor een praatje. De schipbreuk is nog steeds zijn verschrikkelijke geheim; niemand waagt het daarover te praten.

Een vriendelijke reus wuift naar de gasten op het terras. Het is dokter Grigoris, geliefd bij bewoners en toeristen. Als je weinig geld hebt, verscheurt hij de rekening.

De taxichauffeur heeft die dag tot twee keer toe geen wisselgeld. Geen probleem, zegt hij. Avrio, morgen! Dan zien we wel weer. Het is typerend voor de zorgeloosheid van de eilandbewoners.

Maar de grote boze wereld heeft het heilige eiland al aangeraakt. Aids, niemand durft het woord hardop uit te spreken. De kolossale verspreiding van de ziekte over de wereld wordt door sommige fundamentalistische christenen als een straf van God gezien, geheel passend in de sfeer van de Eindtijd.

Een Griekse vriend vertelt: "Een Oostenrijks meisje heeft hier vorig jaar een vrolijke tijd beleefd met de kamaki's - letterlijk 'harpoenen', de Griekse mannen, vrijgezel en gehuwd, die in de zomer op vrouwelijke toeristen jagen. In de winter kreeg de politie op Patmos een telefoontje uit Oostenrijk dat bij het meisje aids was geconstateerd. Iedereen moest zich melden die met het meisje geslapen had. Niemand kwam opdagen. Nu is de vraag: wie is positief? Men weet het niet, maar er kunnen getrouwde mannen onder zijn.' Vakantie-avontuurtjes, het zijn vaak Griekse drama's die zich ontvouwen. Het toerisme heeft de sociale structuur van het eiland aangetast. De getrouwde Griekse vrouwen zitten in de zomer vaak tevergeefs 's avonds op hun man te wachten. In de winter wordt het huiselijk leven weer hersteld.

In de avonduren zitten de mannen op het terras van het havencafe Arion met elkaar te praten. Het gesprek stukt alleen als er vrouwelijke toeristen voorbijlopen. In de baai dansen de lichtjes van de vissersbootjes die op octopussen vissen. Grote witte ferry's en majestueuze, feestelijk verlichte cruiseschepen meren aan. De zware bas van de scheepstoeters - het alles roept de melancholieke beelden op van Fellini's film *E lenave va*. Het geeft een opgetogen gevoel - de feerieke lichtjes van de oceaanstomers tegen een fluweel-zwarte hemel, mensen op de kade die elkaar na lange tijd weer ontmoeten. Verwondering, het verlangen op reis te gaan.

Patmos lijkt een betoverd eiland. Het gevoel dat het omringd wordt door geheimen, ontstaat vanzelf door de nevel die het eiland bij zonsondergang omhult in een geheimzinnige oranje sluier. De mystiek hangt in de lucht. Waar anders had de Openbaring geschreven moeten worden?

Er gebeuren vreemde dingen, zegt een Griekse vriend. "Op sommige dagen in augustus, als de lucht helder is en de zee intens blauw, liggen mensen slaperig op het strand. Als ze hun ogen open doen en hun blik het klooster op de berg zoekt, is het gebouw soms plotseling verdwenen. Mensen kijken elkaar aan en spreken dan het magische woord 'Atlantis' uit, de naam van het eilandenrijk dat volgens Plato in de oudheid door de zee werd verzwolgen.

"Vanuit zee zijn nevelslierten komen aandrijven die het klooster aan het gezicht onttrekken. De geluiden worden gedempt. De berg waarop het klooster staat, is nog te zien, maar het klooster niet. We hebben dan het gevoel alsof we met z'n allen aan het verdwijnen zijn. Dat gebeurt gewoon op een bloedwarme augustusdag. Geen wolkje aan de lucht, de nevel komt uit het niets en na twintig minuten is het voorbij." De volgende dag praten de mensen erover: "Heb je het ook gezien? Het klooster was verdwenen!" Zelfs mensen die geen enkele belangstelling hebben voor het bovennatuurlijke, hebben dan lichtjes in hun ogen. Met het Atlantis-gevoel wordt het vage begrip van de Apocalyps bijna tastbaar.'

Ook de Baai van Lefkes is zo'n geheimzinnige plek. Het is omringd door een spookachtig ogend gebergte, waar sommige mensen het onverklaarbare, griezelige gevoel krijgen dat hier in de oudheid heidense rituelen plaatsvonden. Dan is er de rots van Petra in de baai van Grikou. Er zijn toeristen die plotseling het gevoel hebben dat hier vroeger mensenoffers zijn gebracht. Sommigen durven niet verder te klimmen. Zij vrezen van de rots te worden geduwd.

Zo'n 2500 toeristen per week bezoeken het klooster en de grot, die bereikbaar is langs een in de rotsen uitgehouwen trap, waaromheen een kapel is gebouwd. "Daar", zegt de gids, wijzend op de zoldering van de grot, "kwam de stem van God die drie spleten veroorzaakte die de heilige drie-eenheid symboliseren. En daar, in dat kleine gat in de rots bij de grond, stak Johannes zijn hoofd als hij ging slapen. En daar rechts boven is de spleet waarin hij zijn hand stak als hij wilde opstaan.'

Sommige bezoekers hebben moeite met de gedachte dat Johannes wilde slapen met zijn hoofd in een gat in de rots - of hoe hij erin slaagde zich op te trekken aan de spleet in de rots zonder zijn heup te breken. Maar met de sublieme kracht van het geloof valt veel scepsis te overwinnen.

Over Johannes is weinig bekend, behalve dat hij de meest geliefde discipel van Jezus was en de langstlevende apostel. Hij werd uit Efeze, dichtbij het tegenwoordige Izmir aan de Turkse kust, door de Romeinen verbannen naar Patmos. Hij predikte de aanbidding van een God en dat was voor de in meer goden gelovende Romeinen onacceptabel. Patmos was in die tijd een Romeins gevangeneiland. Hier kwam Johannes naar de grot om te mediteren en dicteerde hij aan zijn trouwe metgezel Prochoros zijn visioen, de Openbaring.

Een paar dozijn monniken bewonen het bijna duizend jaar oude klooster. Ze bewaren een stoicijnse kalmte als het om vragen over de Apocalyps gaat. "Niemand kent de dag noch het uur", aldus wordt Mattheus 25:13 geciteerd.

Deze zomer werd het klooster geplaagd door een schandaal, waarover op het eiland veel gepraat wordt. Jonge soldaten moesten de monniken seksueel ter wille zijn, anders zouden zij naar de woelige grens met Albanie worden gestuurd. De Atheense kranten die erover berichtten, arriveerden niet op het eiland. De Griekse vriend: "Het klooster is machtig. En schat-hemeltjelijk, maar het geeft geen cent uit voor het eiland. Kenmerkend: de bewoners vroegen het klooster om geld voor een wagentje om de stranden schoon te maken, maar dat werd geweigerd. Hier heersen nog de middeleeuwen. Sommige monniken zijn net mafiosi, maar anderen zijn heel puur.'

Sinds het bekend worden van het schandaal is het klooster 's avonds niet meer verlicht. Dat was juist de grote toeristische attractie. Niemand weet precies waarom het nu donker is boven op de berg. Is het schaamte - de behoefte even niet de aandacht te trekken - of een straf voor bevolking en toeristen omdat getwijfeld wordt aan heiligheid van de kerk?

De laatste avond op Patmos. Met vrienden drinken we weemoedig een glaasje op een terras. De heldere en lichte atmosfeer verdwijnt. Met de avondschemering komen er tere tinten in de lucht. In de verte het geheimzinnige silhouet van een naderend schip. De laatste gloed van de zon hult het eiland in een dromerige sfeer. Het Beest uit de Zee lijkt nog duizend jaar weg.

2. De toekomst van het geloof

De vraag diende zich aan na een lezing, die ik onlangs gaf in het zuiden van het land. Een van de aanwezigen stond op en vroeg: "Heeft het geloof hier in Europa eigenlijk nog toekomst? Ik zie geen interesse meer bij jonge mensen." De vraag bleef me vooral bij omdat ook lezers van deze rubriek haar nogal eens stellen.

Heeft het geloof nog toekomst? Als ik om me heen kijk, zie ik nogal wat mensen die het de rug toekeren. Voor de tweede keer prijkt een boek van de psycholoog Piet Vroon, fervent voorstander van een wereld zonder geloof, op de lijst van bestsellers. Anderzijds gebeurde dat het afgelopen jaar ook met het boek van de gereformeerde theoloog Harry Kuitert over het christelijk geloof. Het is dus nog maar de vraag wie de toekomst heeft.

Piet Vroon meent dat religie het gevolg is van menselijke onvolwassenheid en derhalve gedoemd te verdwijnen. Nu krijgt die opvatting momenteel wel veel bijval in westerse kringen, maar ik zie haar toch eerder als een produkt van overtrokken rationaliteit dan van echte volwassenheid. De groei naar volwassenheid omvat immers niet alleen het reflecterend bewustzijn van de mens, maar minstens evenzeer diens instinctief vermogen. En dat vermogen registreert ervaringen, waar het reflecterend bewustzijn niet mee uit de voeten kan. Weliswaar laten die ervaringen zich niet empirisch toetsen, zoals de Vroons van deze wereld graag zouden willen. Maar dat doet bij voorbeeld verliefdheid ook niet. Toch zijn mensen verliefd. Zo ook hebben in alle tijden en culturen visionairen geleefd, die van hun mystieke ervaringen getuigd hebben. Ervaringen die wijzen op een allen en alles omvattende liefde en eenheid. Bovendien hebben die ervaringen zoveel weerklink gevonden, dat er religieuze culturen uit zijn ontstaan. Bij mijn weten is er nog nooit een noemenswaardige a-religieuze cultuur geweest.

Om aan de hand van een relatief onrijpe wetenschap als de psychologie zulke ervaringen nu af te doen als louter menselijke projecties, geeft volgens mij blijk van een ongehoorde zelfoverschatting. Natuurlijk, in hun uiterlijke vormgeving zijn godsdiensten cultuur- en tijdgebonden mensenwerk. Maar dat wil niet zeggen dat ze zijn ontstaan in een luchtledig. Religiositeit reageert op iets dat we menselijkerwijs niet onder kunnen brengen. En nu kan de gevoeligheid daarvoor wel tijdelijk, onder de invloed van een bepaald denk- of leefklimaat, worden verdoofd, maar dat ze helemaal verdwijnt lijkt me ondenkbaar. Reacties op dat klimaat zijn trouwens al zichtbaar. Zoals president Vaclav Havel onlangs zei tot de Academie des Sciences Morales et Politiques: "De wereld komt in opstand tegen de orde, die wordt opgelegd door het brein; een brein dat vergeten lijkt te zijn dat het slechts een bescheiden deel vormt van de oneindig rijke architectuur die de wereld heeft."

Heeft het geloof dat Harry Kuitert beschrijft dan toekomst? Ook dat lijkt me te veel gezegd. Dat geloof brokkelt aan alle kanten af en veel wijst erop dat die afbraak zich nog lange tijd zal voortzetten. Een mens moet echter blind zijn als hij niet ziet dat dat proces ook een keerzijde heeft. Wat veel, vooral jonge mensen niet zien zitten is het geloof zoals voorgehouden door de kerken. Maar betekent dit dat ze geen religieuze interesse hebben? Ik geloof daar niets van. De religieuze boekenmarkt weerspreekt het. De pop weerspreekt het. De science fiction weerspreekt het. De belangstelling voor New Age en mystiek weerspreekt het. Er is genoeg religieuze interesse, maar de kerken zijn niet in staat er op in te spelen.

Nu is 'kerk' een misleidend woord. Want wie wordt ermee bedoeld: paus, bisschoppen, predikanten, synode, theologen? Of heel het volk van gelovige mensen? Onder die mensen is namelijk heel wat meer aan de hand dan de bisschoppelijke of synodale vlaggen doen vermoeden. Niet iedereen sjokt blindelings achter die vlaggen aan. Er zijn er genoeg die, ongelukkig met de wijze waarop het geloof wordt verkondigd, op zoek gaan naar andere inspiratiebronnen. Ofschoon vaak niet jong meer, bezoeken ze lezingen of nemen ze deel aan bezinningsdagen, in de hoop daar nieuwe verstaanssleutels te vinden voor het oude geloof. En hoe meer ik ze tegenkom, hoe dieper ik ervan overtuigd raak: zij zaaien het zaad, waar te zijner tijd een hernieuwd en inspirerend **christendom** uit zal groeien.

Maar hoe is dat mogelijk als er bijna geen jonge mensen zijn die aan die vernieuwing meedoen? Dat was immers wat de vragensteller bij mijn lezing bedoelde. Voor het antwoord ga ik maar weer terug naar Havel. In zijn rede onderscheidde hij twee manieren van wachten: wachten op Godot, dat wil zeggen wachten op een hulp van buiten, die niet op komt dagen, wachten op een illusie; of wachten op het ontkiemen van een graankorrel die je zelf in de aarde gestopt hebt. Ook dat laatste wachten, zegt Havel, kan martelend zijn. Maar het leven is dan ook geen machine, die we naar onze hand kunnen zetten. Alles wat we kunnen doen is zaaien en hopen dat het zaad ooit ergens zal gedijen.

Geloof heeft toekomst, denk ik, zolang er mensen zijn die aan de vernieuwing ervan werken zonder zelf resultaat te willen zien. Wetend dat slechts luttele zaden kunnen leiden tot een zee van groen.

3. De dominee achter de PC

Als Maarten Luther nog leefde, kon hij zijn 95 stellingen on-line naar de computers van 70 Nederlands Hervormde predikanten sturen. De Nederlandse kerken automatiseren in hoog tempo. Bijbelteksten, actuele informatie en complete tijdschriften met een druk op de computerknop op het scherm. Een eigentijdse predikant stelt zijn zondagse preek samen met behulp van Kerknet, de eerste kerkelijke databank in Nederland. De pc-dominee: "Het gonst in de wereld en wij gonzen mee."

DRIEBERGEN - Vrolijke bliebjes en een pruttelende harde schijf. Op het beeldscherm verschijnt het logo van Kerknet. Redactrice H. van Rijnbach demonstreert hoe een predikant kan 'inloggen'. De dominee in het bezit van een computer en een modem - een apparaat dat pc's via de telefoonlijn met elkaar laat communiceren - toetst het nummer van Kerknet en voert naam en wachtwoord in.

Ds. Christiaan Rensink, secretaris van het Hervormd Evangelisch Beraad en voorzitter van Kerknet, was al vroeg met computers in de weer. Hij kocht in 1980 zijn eerste pc en schreef, bij gebrek aan beter, de programma's zelf. Vijf jaar later vond hij het tijd om 'on-line zendingswerk' te gaan verrichten. Het duurde nog eens zes jaar voor Kerknet begon.

Op de hoogte

Rensink: "Door de vloedgolf aan informatie is het voor een predikant steeds moeilijker om snel te vinden wat hij nodig heeft. De databank helpt daarbij. Bovendien is het belangrijk voor de kerk om te weten wat er in de wereld gebeurt. In de Tweede Wereldoorlog is in het gijzelaarskamp St. Michelsgestel het idee voor de stichting Kerk en Wereld ontstaan. Vanuit de gedachte dat wij niet geweten hebben wat het nationaal-socialisme was. Die gedachte zit ook achter Kerknet: op de hoogte blijven."

Voorlopig is de gebruikersgroep beperkt tot 70 predikanten van Nederlands Hervormde en gereformeerde huize. De bedoeling is dat in de toekomst iedereen die kerkelijke informatie zoekt, toegang heeft tot de databank. Dat Kerknet een initiatief uit de hervormde hoek is, komt volgens Rensink doordat de reformatie 'de godsdienst van het woord' is. "Ze hebben niet voor niets die beelden uit de kerk gegooit. Een databank is dus eigenlijk een logisch vervolg."

Sinds een paar maanden biedt Kerknet een allegaartje aan actuele informatie, persberichten en de gehele bijbel in drie talen. Ook verwijzende informatie, zoals het deel van de catalogus van de Universiteit Utrecht dat over religie gaat, is in ruime mate aanwezig.

Straks kunnen de gebruikers ook kennis nemen van elkaars preken en als ze willen van elkaar 'lenen' en vooral leren. Kerknet kan ook worden gebruikt voor het schrijven van een preek. Een preek gaat meestal uit van een bijbeltekst. Naar een bepaald thema zoeken. Voorbeeldje. Rensink: "Morgen is het dus Driekoningen. De eigenlijke datum van Kerstmis, maar dit terzijde. Stel, een predikant wil daar een preek over schrijven. Dan geeft hij het trefwoord 'Driekoningen' en hij ziet precies wie wat waarover heeft gezegd. Niet alleen in de hele bijbel, maar ook in theologische studies en tijdschriften."

Gereedschap

Ook is het mogelijk actuele berichten te zoeken. "Een preek gaat vaak over de actualiteit in combinatie met een bijbeltekst. Misschien dat we in de toekomst onze lezers ook een echte nieuwsdatabank kunnen aanbieden.'

Predikanten zijn net gewone mensen, al worden ze vaak gezien als onhandige wezens. Rensink: "In het begin hebben ze de pest aan een pc. Dat gaat over als ze merken dat het handig is. Veel predikanten maken een eigen kerkblad. Met behulp van Kerknet kunnen ze over actuele artikelen beschikken.' Dat de computer zelfs in de strengste kerken niet op dezelfde weerstand stuit als televisie, komt volgens Rensink omdat je het als een stuk gereedschap moet zien. Het schrijven van een preek is niet alleen een verheven, meditatieve bezigheid.

Rensink: "Je moet er research voor plegen. En dat moest ook al voordat de pc werd uitgevonden. Inspiratie wordt niet afgeremd door de computer. Je moet eraan wennen. Maar dat geldt ook voor schrijvers. Sommigen werken nog steeds met pen en papier.'

De rooms-katholieken, die Rensink ook bij het project wil betrekken, kijken de kat nog even uit de boom. "Hun commissie automatisering ziet het nut er wel van in. Maar in katholieke pastorieën is minder vaak een pc te vinden.' Achterlopen doen de roomsen evenwel niet. Rensink: "Het bisdom Utrecht krijgt wekelijks persberichten per modem van het Vaticaan.'

4. Het geheim van de groeiende Pinkstergemeente

ROTTERDAM - "Alles in deze wereld is een grote chaos. Kijk maar naar het racisme in Duitsland en ook in Nederland. Maar iemand zal opstaan om de zaak recht te trekken.'

Als 'broeder' Hilbrink uit Vroomshoop voor de Rotterdamse pinkstergemeente 'Kom en Zie' steeds krachtiger 'getuigenis' aflegt van zijn geloof in de Heilige Geest, beginnen achter in de volgeladen kerk enkele bezoekers onrustig heen en weer te schuifelen.

Omarmd door een 'zuster' maakt een bleke jonge vrouw zich gereed voor de slotfase van Hilbrinks wonderpreek. Vlak bij de uitgang ijsbeert een mank lopende zwarte man in afwachting van het 'grote moment'.

"Er zal nog een machtige opwekking plaatsvinden met wonderen en tekenen', voorspelt de gastspreker uit Overijssel. "God gaat grote dingen doen. Zelfs als u de grootste schurk van Rotterdam bent, kunt u gered worden. We moeten ons verzetten tegen de aanvallen van de duivel. Als de doktoren geen hoop meer hebben, zeggen wij toch: er is hoop! Want God doet wonderbaarlijke dingen.'

"Bekeert u! Laat u dopen! Dat is een bevel van God!' roept Hilbrink met luide uithalen. "Als je naar de hel gaat en in zonde leeft, kun je omkeren op de weg naar God. Stel u ter beschikking, laat u aanraken door de Heilige Geest.' Hilbrinks getuigenis gaat over in een slotgebed: "Here, laat hier niemand weggaan, die nog niet gered is! Amen.'

De met zijn been trekkende zwarte man maakt als een van de eersten gebruik van de 'gelegenheid om naar voren te komen'. Ook de diep geemotioneerde jonge vrouw wankelt, ondersteund door het niet van haar zijde wijkende gemeentelid, in de richting van het podium.

Eerst nog bidt voorganger C.J. van der Dussen voor enkele vrouwen, die met onverdraaglijke pijnen kampen. "Wij gebieden, ga uit deze lichamen! Wees verlost! Wees genezen!'

De sessie eindigt met luidruchtig gebed in kleine groepjes, waarbij broeder Hilbrink met overslaande stem de Heilige Geest aanroept. Een oudere vrouw laat de tranen rijkelijk vloeien, als Van der Dussen met de handen op haar hoofd om genezing bidt. De voorganger had het aan het begin van de samenkomst al voorspeld: "Dit is misschien saaier dan een disco, maar wel veel levendiger dan u van een kerkdienst gewend bent.'

Van der Dussens vader begon dertig jaar geleden een kleine pinkstergemeente in Capelle aan den IJssel. De 'grote doorbraak' vond plaats aan het einde van de jaren zeventig, toen de aanhang van honderd naar driehonderd groeide. De volgelingen van het volle evangelie kochten aan de Boezemweg in Rotterdam-Oost een gebouw van de door leegloop getroffen Gereformeerde Kerken.

Sinds twee jaar staat Van der Dussen junior (42) full-time aan het hoofd van de tot 800 zielen - onder wie opvallend veel jongeren en leden van etnische minderheden - uitgegroeide gemeente 'Kom en zie'. De voormalige bouwvakker, elektrotechnicus en ambtenaar meet- en regeltechniek besloot twee jaar geleden zich volledig voor de gemeente in te zetten. "Ik ben er natuurlijk met de kinderwagen ingereden', verklaart hij

zijn late roeping. "Toch heb ik heel lang op een ander spoor gezeten. Ervaringen in mezelf, de wil iets te doen voor God, hebben me ertoe gebracht voorganger te worden.'

Hoewel volgens Van der Dussen aan de Boezemweg 'niet extreem wordt geofferd', - 'we zijn een low-cost-beweging' - weet de pinkstergroep voldoende geld bijeen te brengen voor zendtijd op kabel en satelliet. De kosten van een wekelijkse uitzending op de lokale omroep Stads-tv bedragen 80.000 gulden per jaar. Vanaf komend voorjaar zijn de Rotterdamse samenkomsten bovendien regelmatig op Super Channel te bezichtigen door de tussenkomst van de organisatie Charisma TV.

De mediawerving levert drie tot vier reacties per week op, vertelt de voorganger. De vroeger ongelovige 'zuster Tiny' bij voorbeeld kwam in contact met Kom en Zie door op zondag te spelen met de afstandsbediening van haar tv-toestel. Geplaagd door een scheiding en overmatig drankgebruik werd zij 'nieuwsgierig naar Jezus'. Inmiddels is ze 'blij dat de Heer mij uit het horecaleven heeft gehaald'. Haar eerst nog zeer afwijzende nieuwe vriend is 'van het roken af sinds de voorganger met hem heeft gebeden' en heeft onlangs eveneens 'zijn hart aan de Heer gegeven'.

De toeloop aan de Boezemweg kan als representatief gelden voor de groei van de pinksterbeweging in heel Nederland. Hadden de opwekkingskerken voor en kort na de oorlog nog een sterk sektarisch karakter, sinds 1950 zit deze jonge tak van het protestantisme ook in ons land sterk in de lift. De aanhang van de enige christelijke stroming die nog met groeicijfers kan pronken, wordt inmiddels geschat op 90.000 zielen. De helft van hen is georganiseerd in elf verschillende kerkgenootschappen, waaronder de Broederschap van Pinkstergemeenten, de Volle Evangelie Gemeenten, Kracht van Omhoog en de Johan Maasbach Wereldzending. De andere helft is lid van onafhankelijke gemeenten. Fusies en splitsingen zijn aan de orde van de dag.

Wereldwijd groeien de charismatische kerken nog aanzienlijk sneller en onoverzichtelijker. De pinksterbeweging, in 1906 ontstaan na massale opwekkingen in Los Angeles, heeft volgens de hoogste schattingen zo'n 350 miljoen volgelingen. Zestig miljoen gelovigen zijn aangesloten bij kerken, die deel uitmaken van de Pentecostal World Conference (Wereldpinksterconferentie). Een nog groter aantal 'wedergeboren christenen' is lid van onafhankelijke pinksterkerken, die vooral in Latijns-Amerika, Afrika en Azië een bloeiend bestaan leiden.

Het (omstreden) cijfer van 350 miljoen omvat ook tientallen miljoenen aanhangers van traditionele protestantse en katholieke kerken, die voorstander zijn van een meer charismatisch **christendom**, met elementen als profetieën, gebedsgenezing en opwekkingen door de Heilige Geest (die volgens de Bijbel voor het eerst met pinksteren plaatsvond).

Met cijfers wordt flink gegoocheld, maar niemand twijfelt aan de wereldwijde opmars van de pinksterkerken. In het door hongersnood, armoede en scherpe klassentegenstellingen verscheurde Latijns-Amerika krijgt de vroeger alleenzalmakende rooms-katholieke kerk toenemende concurrentie van de vol onstuimige zendingsdrift agerende 'pentecostals'. Neem de Braziliaanse metropool Rio de Janeiro. In de sloppenwijk Sao Goncalo (330.000 inwoners) staan 22 katholieke kerken tegenover 248 protestantse, merendeels tot de pinksterbeweging behorende, gemeenten.

Veel voorgangers prediken de aanpassing aan het systeem, omdat in hun ogen het einde van de wereld nabij is en alleen het persoonlijk zieleheil nog van belang is. Sommige gemeenten daarentegen maken zich sterk voor sociale hervormingen. De zwarte voorzitter van de Zuidafrikaanse Raad van Kerken, Frank Chikane, is een vooraanstaand bestrijder van de apartheid. In de gevangenis werd hij gemarteld door een blanke politieman en geloofsgenoot. De dictatuur van Pinochet in Chili werd ondersteund en bestreden door uiteenlopende pinkstergroepen.

In de Verenigde Staten leunen de 'pentecostals', zoals de Assemblies of God en andere voor 'Bijbelse en familiewaarden' strijdende kerkgenootschappen, meer op het establishment. De bekendste representant van de Amerikaanse pinksterbeweging was de tv-predikant Jimmy Swaggart. De voor een miljoenenpubliek prekende voorganger uit Baton Rouge (Louisiana) had evenwel meer interesse voor de dienstverlening van de dames dan voor het dienen van de Here; zelfs een in close up geregistreerde huilpartij kon niet voorkomen, dat Swaggart uit de rijen van de Assemblies werd verwijderd.

Waarom hebben de pinksterkerken hun ongebreidelde groei te danken? De cultureel antropoloog prof. dr. A.F. Droogers ziet in een recent artikel in 'Wereld en Zending' samenhang met de trek naar de stad en de modernisering in de Derde Wereld. Binnen de pinksterkerken kunnen sociaal zwakkeren delen in de 'gaven van de Heilige Geest', die niet gereserveerd zijn voor een handjevol welgestelden. De stroming biedt een 'helder, overzichtelijk wereldbeeld'. De 'dramatische bekeringservaring' geeft gelovigen kans om 'een nieuw leven' op te bouwen. Ook 'de ruimte voor vrije expressie van het geloof, voor emoties, voor inspiratie' speelt volgens VU-hoogleraar Droogers een belangrijke rol.

In Nederland is de samenhang met sociale ontworteling al lang verdwenen, meent godsdienstsocioloog drs. H. Stoffels, auteur van een studie over de evangelische beweging, waarbinnen de pinksterkerken een opvallende rol spelen. Deze groepen recruterende inmiddels hun aanhang uit alle sociale lagen. 'Het charismatische geloof is geen zaak van afgelegen contreien, maar weet zich in sterk geurbaniseerde streken en snel groeiende forensengemeenten te manifesteren', schrijft Stoffels in VU-brochure over de pinksterbeweging.

Stoffels vond bij zijn onderzoek enkele opvallende trekjes bij deze gelovigen. Een meerderheid van hen koestert fundamentalistische geloofsopvattingen en neemt bij voorbeeld het scheppingsverhaal in de Bijbel geheel letterlijk. Sterk verbreid is het geloof in een snel naderende eindtijd en een spoedige terugkomst van Christus. Op het punt van huwelijk, homoseksualiteit, abortus en euthanasie overheersen conservatieve standpunten.

De groei van de pinkstergemeenten gaat voor een groot deel ten koste van de traditionele protestantse kerken, aldus de studie van Stoffels. Bijna zestig procent is van hervormde of gereformeerde origine. Zestien procent van de aanhang komt voort uit de eigen gelederen. In katholieke en onkerkelijke kring stuit de charismatische zendingsjiver op aanzienlijk meer weerstand. Slechts negen procent komt uit een rooms nest en vijftien procent van de bekeerlingen heeft geen kerkelijke achtergrond, in beide gevallen een lage score gezien de samenstelling van de Nederlandse bevolking.

"Voor mij is het de hamvraag of het hun lukt de onkerkelijken te winnen. Ik vrees dat ze teren op het bestand van de bestaande kerken", zegt de Hilversumse theoloog dr. M.F. Parmentier, die sinds kort een bijzondere leerstoel charismatische vernieuwing aan de

Vrije Universiteit bekleedt. De oud-katholiek is lid van een werkgroep, die het traditionele **christendom** wil verlevendigen met charismatische uitingen. Daarnaast wil hij de dialoog bevorderen tussen de bestaande en de pinksterkerken, die elkaar nogal eens plegen te verketteren.

"De pinkstergemeenten hebben hun groei te danken aan hun enthousiasme en hun inzet voor en beroep op mensen", meent Parmentier. "Ze zetten zich sterk in voor mensen, die individueel in de knoei zitten. Hun diensten zijn leuk en spontaan, in elk geval nooit saai. Wat mij betreft krijgen bepaalde zaken, zoals direct en persoonlijk bidden voor zieken, handoplegging en zalving meer kans in de gevestigde kerken."

De weerstand tegen de pinkstergemeenten hangt volgens Parmentier samen met het optreden van bepaalde evangelisten in het verleden. "Met hun manier van gebedsgenezing hebben ze valse verwachtingen gewekt, waardoor veel mensen terecht kopschuw zijn geworden. Dat noem ik het Maasbach-syndroom. Ik vraag me ook af of het iets uithaalt als je steeds maar roept dat de wereld slecht is en jij alleen maar goed bent. Men brengt een boodschap en luistert niet naar de mensen, die men wil bereiken."

Dr. C. van der Laan, interim-directeur van de Centrale Pinkster Bijbelschool, meent echter dat zijn stroming veel randkerkelijken heeft "bewaard". "Ik denk niet dat er bij onkerkelijken speciale weerstanden bestaan tegen onze gemeenten. Men verzet zich gewoon keihard tegen het evangelie, omdat men er niets van wil weten."

Juist de gebedsgenezingen hebben effect op buitenkerkelijken, meent Van der Laan, een afgestudeerd theoloog, die als intellectueel kopstuk van de pinkstergemeenten geldt. "Niet alle mensen genezen, maar er vinden wel degelijk genezingen plaats. Er zijn nu eenmaal ziektes die niet langs natuurlijke weg genezen. Dat je dan in je wanhoop tot God roept, spreekt de mensen enorm aan."

Dat zijn geloofsgenoten zich bij voorkeur "storten" op wanhopigen - heronehoertjes, drugsverslaafden, eenzamen en zieken - vindt Van der Laan geen bezwaar. "Integendeel. Dat beschouw ik juist als een compliment. Als kerk heb je de taak deze mensen bij te staan. Dat deed Jezus ook. Ik geef toe, we doen veel op het individuele vlak en zouden meer aan maatschappelijke problemen moeten doen. We houden ons trouwens wel bezig met kwesties als abortus en euthanasie. En veel gemeenten zetten zich in voor de hulp aan asielzoekers.

Om ze te bekeren?

Van der Laan: "Ja, dat is waar. We confronteren hen met het evangelie. Wij vinden dat een opdracht en daar staan we voor."

5. Kerkelijke retoriek

Eerlijkheid gebiedt me te bekennen dat de discussie, die momenteel gevoerd wordt over het ontwerp voor een gezamenlijke kerkorde van hervormden, gereformeerden en lutheranen, me niet bijster opwindt. Niettemin verschijnt er zo nu en dan een reactie die ik interessant genoeg vind om uit te knippen. Zo bij voorbeeld een ingezonden stuk in een ochtendblad, afkomstig van een hervormde predikant in Wommels.

De predikant constateert daarin dat het genoemde ontwerp onder meer het beeld "lichaam van Christus" gebruikt voor de kerkelijke gemeente. Maar het ontwerp zelf, zo schrijft hij, is daar weinig mee in overeenstemming. Dat gaat uit van een kerk die verkondigt, belijdt, oproept, getuigt, onderricht, kortom, meer een kerk van grote woorden dan van daden. Zelfs als er sprake is van dienstbetoon, wordt dat ingevuld met "oproepen" aan cultuur, maatschappij en staat. Precies van die kerk echter hebben de mensen zich massaal afgewend, aldus de predikant. Erger nog, ze is in strijd met de bijbelse inspiratie. Want wat bedoelt de Bijbel met het beeld "lichaam van Christus"?

Volgens de predikant is dat een gemeenschap van mensen die groeien in de gestalte van de rechtvaardige, zoals deze staat uitgetekend in Jesaja 53. Zo'n gemeente is, zegt hij, onopvallend, haast incognito aanwezig. Ze is onbaatzuchtig en lijdt geweldloos terwille van de gerechtigheid. Ze draagt plaatsbekledend de schuld en het lijden van anderen. Ze is innerlijk sterk vanwege de verwachting, dat deze wijze van leven toekomst oplevert. De primaire opdracht van zo'n gemeente is dan ook om liefdesgemeenschap te zijn. Ze is "een lichaam dat zich uitstrekt naar wat niet bij de kerk is" (zoals de theoloog Noordmans het formuleerde), en "een instrument van God om op de noden van de wereld in te gaan" (zoals de missioloog Kraemer het ooit uitdrukte). Een gemeente dus, die niet alleen de verbale boodschap van Jezus doorgeeft, maar zich ook en vooral diens levensstijl eigen maakt.

Wat mij aan dit profiel opvalt is dat het niet alleen de blauwdruk voor een gezamenlijke protestantse kerk onder kritiek stelt, maar tegelijk ook de nu bestaande kerken, protestantse en katholieke. Want waar tref je het type christelijke gemeente aan dat de predikant schildert? Ik betwijfel niet dat het bestaat, maar het lijkt niet op het beeld dat de doorsnee gemeente of parochie wekt. En zeker niet op het beeld dat de kerken als geheel wekken.

Als de kerk "lichaam van Christus" wil zijn, dan zal haar kracht moeten liggen in hechte groepen mensen, die door hun gedrag een tegendraads zuurdesem vormen in de samenleving. Tegendraads omdat, in de woorden van Jesaja, de wereld niet onbaatzuchtig en geweldloos is en mensen doorgaans niet het lijden en de schuld van anderen op zich nemen. Zo'n kerk werkt, net als Jezus deed, van onderop, eenvoudigweg omdat liefde alleen in vrijheid groeit en niet van bovenaf valt op te leggen. Dat is dus een heel andere strategie dan die, welke overheden toepassen. Een overheid is er onder meer om de kwetsbaren in de samenleving te beschermen tegen de niets ontzienden. Maar dat kan vaak niet zonder geweld. Wie altijd geweldloosheid eist, doet dat ten koste van de kwetsbaren. Jezus heeft dat dan ook niet gedaan. Wat hij wilde was een samenleving bevorderen, waarin alle mensen zich zo kwetsbaar-solidair opstellen, dat

overheden geen geweld meer nodig hebben om hun taak uit te voeren. Hij was echter realist genoeg om te weten dat daarvoor een lange weg begaan moet worden.

Maarten Luther bracht dit in zijn tijd onder woorden door te spreken over twee rijken. Maar in onze tijd willen de meesten daar niets meer van weten. In tegenstelling tot Jezus, die zich in het geheel niet inliet met wereldlijke machthebbers, verwacht de kerk vaak meer van politieke oplossingen dan van de levensstijl van haar eigen leden. En omgekeerd meet de overheid zich meer en meer een rol aan, die aan de kerk toebehoort.

Tot wat voor situaties dit kan leiden, laat onze minister van justitie, Hirsch Ballin, zien. Hij reist stad en land af om ten strijde te trekken tegen de morele verloedering. De kerken en hun achterbannen, zo luidt zijn boodschap, schieten daarin schromelijk tekort. Intussen echter faalt zijn eigen justitiele apparaat in het indammen van die verloedering.

Een ander voorbeeld vormen de Europese politici, die roepen dat het conflict in Bosnie geweldloos moet worden opgelost en intussen toelaten dat duizenden onschuldige mensen wreed worden afgeslacht. Daarentegen hebben religieuze leiders in het Vaticaan en Amerika al verschillende keren gepleit voor militair ingrijpen. Nu zullen zulke pleidooien vast wel voorkomen uit oprecht verantwoordelijkheidsgevoel. Alleen, ik verwacht ze van verantwoordelijke politici. De taak van de kerk lijkt mij eerder om in de harten van mensen liefde en geweldloosheid te zaaien, niet om overheden tot geweld aan te zetten.

Mag een kerk die "lichaam van Christus" wil zijn, dan zwijgen bij onrecht? Nee. Maar als haar aanklacht niet voor alles ligt in de levensstijl van haar eigen leden, komen zelfs haar meest dringende oproepen aan politiek en cultuur over als holle retoriek.

6. Jezus in het geding

Volgens de christelijke kerkvergaderingen van Nicea (325), Constantinopel (381) en Chalcedon (451) was Jezus van Nazareth waarachtig God en waarachtig mens, hij bezat twee naturen, onvermengd in een persoon. Nu, anderhalf duizend jaar later, wil dat er bij veel theologen niet meer in. Volgens hen schuilt achter die formuleringen een Griekse manier van denken, die haaks staat op de joodse oorsprong van het **christendom**. Evenzoveel andere theologen echter vinden dat met deze dogma's het christelijk geloof valt of staat. Het zijn volgens hen waarheden, die niet mogen worden opgegeven.

Tot de laatste categorie behoort de theoloog K. Runia, oud-rector van de Gereformeerde Theologische Universiteit in Kampen. Runia schreef over het thema een boek getiteld Het geheim van Jezus Christus (Kok, Kampen, 1992). Hierin gaat hij onder meer na in hoeverre bekende Nederlandse theologen als Schoonenberg en Schillebeeckx, Berkhof en Flesseman-Van Leer, Schoon en Den Heyer zich nog naar de oude dogma's richten. Zijn conclusie is dat ze dat geen van allen in voldoende mate doen. "Het lijkt er veel op", schrijft hij, "dat we de hele christologische strijd van de oude kerk weer moeten overdoen."

Aan de bovengenoemde kerkvergaderingen is inderdaad veel strijd voorafgegaan. Er was Sabellius, die de drie personen van de Drieenheid - Vader, Zoon en Heilige Geest - zag als verschillende verschijningsvormen van de ene God. En dan was er Arius, die de goddelijke aard van zowel de Zoon (Jezus) als de Geest ontkende. Verder was er Eutyches, die meende dat Christus alleen de goddelijke natuur had. Elk van deze theologen had zijn eigen aanhangers, die elkaar te vuur en te zwaard bestreden en een enorme verdeeldheid in het christelijk keizerrijk veroorzaakten. Het was dan ook vooral door toedoen van politieke krachten dat het pleit beslecht werd.

Dat in onze tijd niet iedereen ervoor geporteerd is deze strijd nog weer eens over te doen, ligt voor de hand. Zo wees Runia's opvolger aan de Kampense universiteit, de kerkhistoricus Auke Jelsma, er in een recent artikel op dat een dergelijke (theologische) strijd mensen beschadigt, erop gericht is over de tegenpartij te zegevieren en het slechtste uit de mens te voorschijn haalt. Wel vindt Jelsma dat de beslissingen uit de vierde en vijfde eeuw opnieuw getest zouden moeten worden. Ten slotte hebben ze, zegt hij, de christelijke deur naar het jodendom dichtgesmeten en het antisemitisme bevorderd. Daar komt nog bij dat in onze tijd handschriften te voorschijn zijn gekomen, die nieuwe gegevens bieden over de geschiedenis van het vroege **christendom**. Maar wat Jelsma betreft hoeft zo'n herziening geen strijd op te leveren. Zijn devies luidt: Laat ieder die dat wil maar duidelijk maken wat de figuur van Jezus voor hem of haar betekent. Dan zal wel blijken, welk beeld het meest inspirerend is.

Nu gebeurt dat tot op zekere hoogte al. De Brit A.N. Wilson noemt in zijn jongste boek Jezus, een biografie (1992) de Man van Nazareth een scherpzinnig en altruïstisch mens, begaafd met geneeskracht en een messiaanse visie, maar geen God. Zo'n beschrijving is echter de theoloog Harry Kuitert te mager. Hij voelt zich het beste thuis bij Clemens, die in een brief, geschreven in de tweede eeuw, zegt dat christenen over Jezus spreken "als over God". "Dat is een mooie formulering", schrijft Kuitert. "Ze zegt niet dat Jezus God is,

God zelf. Dat kan ook niet. Nee, over Jezus spreekt de christenheid 'als over God', omdat God zich met Jezus heeft gidentificeerd.'

Doordat schrijvers meedelen wat Jezus voor hen betekent, wordt echter de vraag niet beantwoord wie of wat Jezus nu eigenlijk geweest is. Dat ligt ook niet in de aard van deze postmoderne tijd, waarin ieder er zijn eigen waarheid op na houdt. Geloven a la carte, heet dat. Toch zou de wereld er wel eens bij gebaat kunnen zijn als theologen en anderen met elkaar naar de ene, ongedeelde waarheid inzake God bleven zoeken. Want hoe zal de wereld een worden als de waarheid, die haar draagt, niet een is? Ik geef toe, het geloof in 'de' absolute waarheid heeft er niet zelden toe geleid dat mensen er elkaar mee om de oren sloegen. Het was slikken of stikken. Maar zou er niet een weg mogelijk zijn, die tussen dogmatisme en relativisme doorloopt? Die noch kiest voor 'slikken of stikken' noch voor 'geloven a la carte'?

Mij dunkt dat theologen die weg kunnen creëren door ervan uit te gaan dat de ene, ongedeelde waarheid inzake God wel bestaat, maar dat niemand haar in haar totaliteit bezit. De waarheid ligt dan in het verschiet en het is de taak van de verschillende geloofsrichtingen om er met elkaar naar op weg te gaan, haar gezamenlijk te zoeken. Dat heeft echter alleen zin als elke stroming zich het relatieve van de eigen waarheidsaanspraken bewust is.

Een weg die het **christendom** in gevaar brengt, zoals menig dogmaticus ongetwijfeld zal roepen? Ik vraag het me af. Het traditionele geloof wordt dan inderdaad ontdaan van zijn verschansingen. Maar misschien dat in onze tijd juist van die verschansingen het grootste gevaar uit gaat. Het gevaar dat het **christendom** stikt in zijn eigen onaantastbaarheid.

7. De hel hier op aarde of na de dood

Een zestienjarig meisje uit Kampen komt in verzet tegen haar streng gereformeerde opvoeding. Ze zoekt hulp, wordt in een pleeggezin geplaatst en krijgt een voogdes toegewezen. In het gezin gaat het niet goed en na wat omzwervingen komt ze terecht bij haar vroegere achterbuurvrouw, lid van de Pinkstergemeente en gescheiden. Ouders en voogdes (van dezelfde Kerk) doen er alles aan om haar uit die zondige omgeving weg te halen. Dat lukt. Een kinderrechter besluit de "opstandige puber" in een gesloten inrichting te plaatsen voor nader onderzoek. De achterbuurvrouw schakelt een advocaat in. Na vijftig dagen komt het meisje vrij en trekt weer bij haar in. In hoger beroep beslist het Gerechtshof in Arnhem dat het meisje vrij is om te gaan en te staan waar ze wil. De kinderrechter die zich, aldus het Hof, heeft laten leiden door een onterecht beeld dat door de ouders en de voogdes is geschilderd, wordt op de vingers getikt. Het Hof oordeelt: "Het is een meisje met een sterke wil en vasthoudend van karakter. Dat kan lastig zijn, maar voor iemand van bijna zeventien is het geen slechte eigenschap."

KAMPEN - Ze heeft haar toch al grote ogen extra omlijnd en haar wimpers aangezet. Voor een meisje dat volgende week zeventien jaar wordt, een normale handeling. 't Hoort erbij. Maar voor Martijntje Zwarteveen was het nieuw. Opmaken was verboden en is nog steeds verboden in de Vrijgemaakt Gereformeerde Kerken, ook wel Artikel 31 of zwarte-kousenkerk genoemd.

Martijntje hoort daar niet meer bij. Ze heeft gerebelleerd en is uiteindelijk de Kerk ontvlucht. Daarom is Martijntje, zolang ze niet terugkeert, gedoemd om verloren te gaan. En dat weet ze, want haar ouders hebben dat al vaak tegen haar gezegd. De dominee ook.

"Ik ben naar de dominee gegaan", vertelt Martijntje, "drie weken voordat ze me opsloten om te zeggen dat ik van de Kerk weging. Dat het voor mij geen zin meer heeft om te blijven in een Kerk, waar niets mag. Waar alleen verboden en geboden de dienst uitmaken. Waar geen plaats is voor de ander. Ik heb toen ook gezegd dat zij niet mochten oordelen over andersdenkenden, dat ze dan op de plaats van God gingen staan. En dat ik ook niet geloof dat alleen wij in de hemel komen.

"We hebben niet echt gepraat, maar hij zei wel: 'Het Oordeel staat op je te wachten, Martijntje. Je weet wat je gedaan hebt'. Daar geloof ik dus niet meer in. En daarom kan ik nooit meer terug en wil ik ook nooit meer terug. Ook niet naar mijn ouders. Want die denken net als de dominee. Ze zijn heel streng in de leer. Natuurlijk heb ik met hen willen praten, al jarenlang. Maar er viel niet te praten. Als je anders denkt, dan ben je zondig. Ze zeiden meestal: 'Ga jij maar naar boven en smeeek God om vergeving, want wat jij denkt is slecht'. En dan ging ik maar naar boven, want daar zat ik toch meestal.

"Het is benauwend en angstig als je geen begrip krijgt voor wat je denkt en voelt. Ik heb er vaak wakker van gelegen. Bang om veroordeeld te zijn. Dat heb ik nu niet meer, maar ik denk er liever niet te diep over na. Anders denk ik: 'Ik kom in de hel'. Dat is me zo vaak gezegd: 'Martijntje, als jij zo doorgaat, dan ga je naar de hel'.

"Eigenlijk ben ik altijd een beetje anders geweest. Ik ben nieuwsgierig. Ik wil verder kijken dan de Kerk en de mensen in de Kerk. En dat mocht niet. Alles wat buiten de Kerk valt is immers slecht en zondig. Je moet vriendjes en vriendinnetjes zoeken binnen de

eigen Kerk. Maar ik wilde ook met andere kinderen spelen. En dat gaf eigenlijk al de eerste spanningen thuis. Je moet zoveel en je mag zo weinig.'

Het is een benauwend beeld dat Martijntje schetst van haar ouderlijk huis. Buiten het bidden, danken en bijbellezen bij het ontbijt, het middageten en het avondeten, worden er voor het naar bed gaan nog psalmen gezongen rond het orgel. Dat gedragen zingen van hele noten en lang aangehouden tonen, legt meer nadruk op de zonde dan op de vreugde. Na het zingen wordt er weer uit de bijbel gelezen en gebeden.

Televisie is er niet. Die is van de duivel. Wel is er een radio en die staat meestal op de klassieke zender. Zachtjes naar popmuziek luisteren is verboden, ook dat is van de duivel. En de enige krant die binnen mag komen, is het Nederlands Dagblad van de Vrijgemaakt Gereformeerde Kerken.

Het is een stil huis, waarin veel gesproken wordt over God en de Kerk. Lezen mag, maar niet alles. Martijntje: "Mijn vader keek alle boeken die ik van de bibliotheek haalde, eerst helemaal door. Als er een vloek in stond of als Gods naam ijdel werd gebruikt, mocht ik het niet lezen. Soms ging mijn vader mee naar de bibliotheek om boeken voor me uit te zoeken.

"Vrienden en vriendinnen had ik niet. Ik ging weleens naar de achterbuurvrouw, maar ook dat werd mij verboden. Ze is van de Pinkstergemeente en dus niet 'van binnen de Kerk'. Zo heet dat, binnen de Kerk en buiten de Kerk. Binnen is goed en buiten is slecht. Ik zat dus voornamelijk thuis in mijn kamer. Zondags ging ik twee keer met mijn ouders mee naar de kerk en een keer in de week naar catechisatie en naar de jeugdvereniging. De jeugdvereniging was ook van de Kerk. En verder was er eigenlijk niks.

"Na de lagere school, ook van de Kerk, heb ik ontzettend geknokt om naar de gereformeerde mavo in Kampen te mogen gaan in plaats van naar de vrijgemaakt gereformeerde school in Zwolle. Dat is gelukt, maar mijn vader kreeg al snel spijt. Ik kreeg voor het eerst vriendinnen, maar die waren synodaal gereformeerd, veel minder streng dus, en dat was niet zo goed.

"Ik ben ook wel eens meegeweest naar de jeugdsoos van de gereformeerde kerk. Ook wel de 'cola-soos' genoemd, want je kunt er alleen frisdrank drinken. Er wordt naar muziek geluisterd, gedanst en je kunt er tafeltennis spelen. De cola-soos wordt gehouden in een zaaltje van het kerkgebouw, veiliger kan het niet, maar mijn vader was woedend. Hij kwam me halen, want ik hoorde niet thuis in dat zondige oord. Hij ging behoorlijk te keer, maar ik ben niet met hem mee naar huis gegaan. Het was de eerste keer dat ik wegliep.'

Ze is even stil. Zegt dan: "Ik ben een uitgestotene. Mijn ouders willen niets meer met me te maken hebben. Ook mijn moeder niet. Ze wonen hier vlak achter, de tuinen raken elkaar bijna, maar ze zijn mijlenver weg. Soms kom ik mijn broertjes of zusje tegen. Ze groeten niet. Nu ik niet meer van de Kerk ben, besta ik niet meer. Ook zij vinden dat ik zondig leef. En mijn moeder heeft niet haar dochter verloren, ze heeft een geloof verloren.

"Ze zijn zo star, zo weinig lief. Er wordt wel gepraat over hoop, geloof en liefde, maar juist de liefde ontbreekt. En wie zijn zij om te mogen oordelen over wie verloren gaat en wie behouden blijft? Dat vind ik nou zondig. Arrogant ook. Zij vormen de enige ware Kerk, alleen zij leven naar Gods woord, de rest is afvallig en staat het Oordeel te

wachten. Zo kan God er niet uitzien, dat weet ik zeker, want dan zou ik nooit meer kunnen geloven. Ik vind het nu al moeilijk.'

Martijntje gaat over veertien dagen weer terug naar school. Ze zit nu voor de tweede keer, ondanks een goed verstand, in de vierde klas. Als ze zakt is het afgelopen. Het hoofd van de gereformeerde mavo maakt voor haar geen uitzondering. Al die dagen dat ze niet op school kon komen, opgesloten zat, heeft ze immers aan zichzelf te wijten.

"Ze vinden dat ik tegen het geloof heb getrapt", zegt Martijntje. Ook de leraren van de gereformeerde school zijn daar niet zo blij mee. Als ze me niet hadden opgesloten, me niet gek hadden willen verklaren, had ik waarschijnlijk nooit zo uitgehaald.

"Voor mijn vriend, hij is synodaal-gereformeerd, is het ook moeilijk. Natuurlijk ga ik met hem mee naar de kerk. Het is daar niet zo zwaar, niet zo doortrokken van zonde en zondebesef. Je mag en kunt over alles praten. Het leven in die Kerk is wat zonniger, opener en vrijer. Je wordt niet veroordeeld of weggestuurd met de woorden: "Het Oordeel staat op je te wachten, Martijntje, je weet wat je gedaan hebt.'

8. De boodschap van Billy Graham

BONN - "De grootste mediagebeurtenis sinds de Olympische Spelen van Barcelona. De grootste evangelisatiecampagne, die ooit in Europa is ondernomen."

De superlatieven volgden elkaar gisteren snel op in de Presseklub in de regeringswijk van Bonn. Het spraakzame middelpunt van de persconferentie was Billy Graham, "de grandseigneur van de evangelisatie", "de man die minstens twee miljoen mensen tot het **christendom** heeft bekeerd".

Op zijn 74ste heeft de Amerikaan zijn door sneeuwstormen geteisterde landhuis in North Carolina verlaten voor een nieuwe kruistocht op het oude continent. De Grugahalle in de Duitse staalstad Essen is vijf dagen lang het middelpunt van Grahams missiedrift. Per satelliet worden de bijeenkomsten in 42 talen naar 56 Europese landen overgedragen, van Wageningen tot Wladiwostok, van Aalsmeer tot Alicante en zelfs naar Albanië, waar tot voor kort de godsdienst officieel was afgeschaft. De organisatoren zeggen dat miljoenen Europeanen vanuit kerken, zalen en sporthallen kennis zullen nemen van de boodschap.

Record

Graham zou Graham niet zijn als hij vooraf niet een - cijfermatig slecht onderbouwd - record had te melden: "In de Verenigde Staten bidden meer mensen voor het welslagen van onze samenkomsten in Essen dan er ooit is gebeden voor eerdere religieuze bijeenkomsten."

De vriend van alle Amerikaanse presidenten - "onlangs logeerden mijn vrouw en ik nog bij Bill en Hillary Clinton in het Witte Huis" - weet zich verzekerd van de voorbede van paus Johannes Paulus II. Ook in Nederland bidden leden van evangelische organisaties nu al hartstochtelijk in het kader van de "operatie-Andreas". De evangelische Nederlanders hopen in minstens 37 plaatsen zo'n 10.000 rand- en buitenkerkelijken op de Graham-avonden te verwelkomen.

Graham, predikant van de Southern Baptist Convention, zag zelf het licht als 16-jarige, toen hij onder de invloed raakte van een rondreizende opwekkingsprediker. Sinds 1949 verkondigt hij zelf wereldwijd het evangelie. In zijn tocht over alle continenten bezocht hij 85 landen en preekte persoonlijk, als we op de door zijn organisatie verstrekte getallen afgaan, voor 110 miljoen mensen.

De populariteit van de bekendste evangelist van Amerika heeft geen averij opgelopen door de seks- en geldschandalen rond enkele wankelmoedige collega's. En ondanks zijn "vriendschap" met republikeinse en democratische ambtsdragers heeft hij zich altijd behendig buiten de partijpolitiek gehouden. Als een van de eerste evangelisten wist hij het oostblok binnen te dringen. Afgelopen najaar was hij opnieuw in Moskou, waar "we elke avond een nieuw record aan bezoekers boekten".

Op de vlakte

Ook bij zijn terugkeer op Europese bodem houdt Graham zich politiek op de vlakte. Over de homoseksuelen in de Amerikaanse krijgsmacht en de liberalere abortuswetgeving van Clinton vindt hij het "nog te vroeg om te oordelen. Ik moet er over praten met mijn goede kennis Colin Powell". Bij een vraag over dreigende milieurampen verwijst hij naar "mijn goede vriend Albert Gore".

Krachtige uitspraken over Europese problemen heeft hij evenmin paraat. Of het nu gaat om de staalcrisis in het Ruhrgebied, de armoede in de voormalige Sovjetunie of de oorlog in Joegoslavië, voor Graham telt alleen de verkondiging van het woord. "Ik kan jullie problemen niet oplossen. Ik concentreer me op de kern van het evangelie, het kruis waaraan Christus voor onze zonden stierf. Het evangelie heeft veel levens veranderd en geeft een antwoord op individuele problemen."

Graham heeft "grote zorg in mijn hart om wat in Joegoslavië gebeurt". Zijn zoon is betrokken bij een organisatie, die kleding, voedsel en medicijnen naar het oorlogsgebied verstuurt. Graham: "Ik bid voor de katholieken, moslims en orthodoxen. Trouwens, ook in Joegoslavië zullen talloze mensen mijn bijeenkomsten per satelliet volgen."

De leegloop in de Europese en Amerikaanse kerken baart Graham uiteraard grote zorgen, maar ook hier heeft hij geen pasklare oplossing. "Mijn advies aan de kerkleiders is: ga terug naar de Bijbel en laat de mensen horen wat dit grote boek te zeggen heeft over de huidige problemen."

Inspiratie

Een ding gaat hem wel ter harte: "Ik verkondig een boodschap die al 2000 jaar wordt uitgedragen. Ook Jezus leefde in een tijd van oorlog, opstand en oproer. Hij kon daar geen einde aan maken, Hij heeft ook niet alle hongerigen gespijzigd, maar Hij heeft wel de wil van zijn Vader uitgevoerd en de harten van de mensen bereikt."

Wat is de sleutel van zijn succes, wil een Duitse journalist op de valreep weten. Graham: "De inspiratie door de Heilige Geest. Predikanten moeten leren zo eenvoudig mogelijk hun boodschap te brengen."

9. Meer beroep op hervormde diakonie

Steeds meer mensen doen een beroep op de hervormde diakonie, aldus onderzoek onder diakonien in Overijssel en Flevoland. De resultaten zijn volgens diakonaal consulent S. Deinum representatief voor de rest van het land. Er zijn vooral meer aanvragen van alleenstaande vrouwen tussen 40 en 60 jaar, wao'ers en ouderen met aow zonder aanvullend pensioen.

10. Kerk is aan herziening toe

Het is vooral de Franse priester-geleerde P. Teilhard de Chardin (1881-1955) geweest, die de nauwe relatie heeft blootgelegd tussen verscheidenheid en innerlijke samenhang in de evolutie. Hij toonde aan dat de groei naar grotere diversiteit binnen een organisme gepaard gaat met een navenant groeiende verbondenheid tussen de verschillende componenten.

Hoezeer Teilhard gelijk had, blijkt in onze dagen uit het organisme dat we mensheid noemen. Enerzijds houden mensen er steeds meer hun eigen individuele waarden en normen op na en leiden ze het leven dat zij persoonlijk verkiezen en anderzijds groeit hun onderlinge afhankelijkheid als gevolg van gemeenschapsvoorzieningen en internationale verbanden. De ene ontwikkeling houdt de andere in evenwicht en behoedt zo het organisme voor uiteenvallen.

Nu leidt, afhankelijk van de weerstand die het ondervindt, dit verschijnsel in het ene milieu tot meer beroering dan in het andere. Zo zijn momenteel in het kerkelijke milieu de spanningen niet van de lucht. Geen wonder, want ook daar groeit de verscheidenheid. De meeste kerkleden nemen niet meer klakkeloos de interpretaties van de bijbel over die hun worden voorgehouden. Achter dogma's en belijdenissen plaatsen ze vraagtekens. En liever dan zich te laten leiden door uitspraken van bovenaf stellen ze zich vaak zelf op de hoogte van theologische achtergronden.

Waar dit in de praktijk toe leidt kunnen we met regelmaat lezen in de kranten. Repressie en achterklap in katholieke gelederen, spanningen tussen de Gereformeerde Bond en de meerderheid van hervormden en gereformeerden, woede bij de vrijzinningen over dit geharrewar, mislukte pogingen om toenadering te scheppen tussen vrijgemaakten en christelijk gereformeerden en bij dit alles de angst van kleine kerken zoals lutheranen en remonstranten om geheel te verdwijnen. Zulke spanningen wijzen niet op een evenwicht tussen de toenemende diversiteit in geloofsbeleving en de innerlijke samenhang van kerkelijke stromingen.

Een belangrijke oorzaak van deze situatie is dat de kerken niet alleen de geloofsbronnen verschillend interpreteren, maar ook en vooral dat ze die interpretaties in de loop der tijden verabsoluteerd hebben tot onaantastbare waarheden. Gelovig zijn is dan ook meer dan het verstandelijk beamen van geloofswaarheden. Gelovigen wordt, vaak van kindsbeen af, geleerd zich met hart en ziel aan geloofswaarheden toe te vertrouwen. En dat schept niet zelden een emotionele geborgenheid, die het verstand ver te buiten gaat. Vandaar de diepe weerstand van traditionele rooms-katholieken tegen geloofsgenoten, die hun waarheden relativeren of maar ten dele aanhangen. Of de niet minder diepe verontrusting van gereformeerde bonders, van wie in het samen-op-weg-proces verwacht wordt dat ze hun waarheidsbeleving delen met leden van de Gereformeerde Kerken. Mensen met heel verschillende waarheidsbelevingen bijeenhouden in een (rooms-katholieke) kerk lukt in deze tijd kennelijk evenmin als ze vanuit twee of drie kerken verenigen in een (protestantse) kerk. Zowel de historisch gegroeide als de nu groeiende verscheidenheid tussen de verschillende groepen gelovigen vergt duidelijk andere vormen van innerlijke samenhang.

Wat voor vormen? Mij dunkt - en ik sta daarin niet alleen - dat dat vormen zouden moeten zijn die ruimte bieden aan alle nu bestaande richtingen binnen en buiten de kerken, variërend van de Acht Mei Beweging en de Gereformeerde Bond tot de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap en de Evangelische Alliantie. In het denken van 1993 past het immers niemand meer om de waarheid voor zich alleen op te eisen. Als we in deze bewogen eeuw ergens van overtuigd zijn geraakt, dan is het dat 'de' waarheid buiten menselijk bereik ligt. Geen enkele geloofsgemeenschap kan er meer dan deelaspecten van bevatten. Dus hoe nauwer de diverse stromingen samenwerken, des te dichter ze de waarheid zullen benaderen. En dan nog uitsluitend als ze elkaar erkennen als mede-zoekenden.

Lenen de bestaande kerken zich daar nog wel toe? Dat lijkt mij, eerlijk gezegd, zeer twijfelachtig. Verreweg de meeste kerken zijn ontstaan in tijden, waarin er volstrekt andere stromingen bestonden dan nu. Ze zijn er dan ook nauwelijks op gericht samenhang aan te brengen tussen wat zich in deze tijd aandient. Met alle pijnlijke gevolgen vandien, zoals we dagelijks constateren. De vraag is derhalve gewettigd of de tijd niet rijp is voor andersoortige verbindingen, die enerzijds de groeiende diversiteit meer tot hun recht laten komen en anderzijds de innerlijke samenhang versterken van de rijke variatie in geloofsbeleving, die het **christendom** in deze tijd te zien geeft. Wie in dit verband wijst op de (nationale en regionale) raden van kerken, moet ik terechtwijzen. Want die representeren wel de kerkleidingen, maar heel vaak niet de gewone gelovigen. Zij proberen nog te veel verbondenheid van bovenaf op te leggen, terwijl organische samenhang alleen van onderaf kan groeien.

Hoe dieper ik erover nadenk, hoe meer ik ervan overtuigd raak: kunstmatige (katholieke) eenheid noch (protestantse) fusies zullen de desintegratie van het **christendom** in onze tijd kunnen voorkomen. Dat kunnen alleen structuren, waarin waarheidszoekers van diverse pluimage elkaar in vrijheid leren respecteren, ook in hun geheel eigen nestgeur.

11. Paasfeest zegt velen niets meer

HILVERSUM - Bijna de helft van de Nederlanders (49,3 procent) heeft geen idee wat er met Pasen wordt herdacht. De rest weet dat met Pasen de wederopstanding van Christus wordt herdacht.

Dat blijkt uit een onderzoek van de NOS in opdracht van het VPRO-radioprogramma OVT. In dit programma staat morgen de vraag centraal, in hoeverre Nederland een christelijke natie is.

Op de vraag of men gelooft dat Christus werkelijk is herrezen, antwoordde 50,2 procent ontkennend. Ruim 37 procent gelooft wel in de wederopstanding van Christus. De rest heeft geen mening.

ANP

12. Winkeliers klagen over evangelisten

VLISSINGEN - Jongeren die al zingend het evangelie verkondigen zullen in Vlissingen voortaan eerst de burgemeester toestemming moeten vragen eer zij hun blijde boodschap mogen verkondigen. De Algemene Politieverordening wordt daartoe aangepast.

Sinds het winkelcentrum in de Vlissingse binnenstad vrijwel geheel is overkapt, is tot ergernis van de winkeliers de vocale evangelisatie toegenomen. "Door de zingende en dansende jongeren wordt het uitzicht op de etalages ontnomen, de klanten wordt de weg versperd en er is geluidsoverlast", zo mopperden de winkeliers.

De burgemeester kan straks de plaats van het optreden bepalen, of de muzikale evangelisatie verbieden.

13. Nogmaals "zieltjeswinnerij"

Op het gevaar af de indruk te wekken dat ik het laatste woord opeis, wil ik graag terugkomen op mijn Geloofsbrief van 20 maart over "zieltjeswinnerij". Hierin verzette ik mij tegen proselitisme (bekeringsijver) in het algemeen en tegen evangelisatie onder moslims in het bijzonder. Een van mijn argumenten was dat de groeiende anti-westerse spanningen binnen de moslimwereld de wereldvrede onder druk zetten en dat christelijke zieltjeswinnerij onder moslims die spanningen nog vergroot.

Het artikel lokte verschillende reacties uit, waaronder een weerwoord van Hans Keijzer, secretaris van de Evangelische Zendings Alliantie. Hij wees erop dat zending doorgaans in handen is van hulporganisaties en vroeg me of hulpverleners soms eerst hun christen-zijn moeten afzweren voordat ze aan de slag gaan. Want "neutraliteit bestaat niet", aldus de secretaris.

Een andere briefschrijver wilde weten waar ik "het recht vandaan haal om terwille van de lieve vrede en een schijntolerante verhouding tot andersgelovigen zo'n verbasterd evangelie te verkondigen". Het was immers Jezus zelf, die het zendingsbevel gaf: "Maakt alle volken tot mijn discipelen en leert hen onderhouden al wat ik bevolen heb". Christenen die dit getuigenis verwerpen, zijn, aldus de briefschrijver, "onwaarachtige naam-christenen, die het evangelie verminken tot in de kern".

Om maar met het laatste argument te beginnen: het genoemde zendingsbevel wordt in de evangeliën inderdaad aan Jezus toegeschreven. Maar daarmee is niet alles gezegd. Want in dezelfde evangeliën wijst Jezus er ook meermalen expliciet op dat hij niet is gekomen voor de (heidense) volken, maar voor het huis Israel.

Sommige theologen menen dan ook dat het zendingsbevel niet afkomstig is van Jezus zelf, maar van de vroeg-christelijke gemeente. Het gaat er mij echter niet om hier een exegetisch debat te voeren, maar om te laten zien hoe onverantwoord het is geloofsopvattingen te stoelen op losse bijbelpassages.

Als na alle tekstanalyse van de laatste jaren iets duidelijk is geworden, dan is het wel dat de evangeliën geen historische reportages zijn, maar brokken geloofsverkondiging door de eerste christenen. Natuurlijk, aan die verkondiging zijn allerlei feiten voorafgegaan. Maar die mogen toch nooit los gezien worden van de gezindheid, die uit heel het verhaal van Jezus spreekt.

Welnu, ik vind het een verminking van die gezindheid om te stellen dat Jezus uit was op de verkondiging van zijn boodschap ten koste van bloed en tranen. Ten eerste was Jezus een gelovige jood en voelden joden zich geroepen de Tora voor te leven, niet haar aan anderen op te dringen. Maar zelfs al zou Jezus de verbreiding van zijn boodschap buiten Israel gewild hebben, dan toch zeker niet op de manier waarop dat door de eeuwen heen gebeurd is en nog gebeurt.

Daarmee ontken ik niet dat er onder die geloofsverbreiders velen geweest zijn die zichzelf op het spel hebben gezet. Er is echter ook onnoemlijk leed aangericht onder degenen die zo nodig bekeerd moesten worden. En dit laatste leed valt nooit te rechtvaardigen met een beroep op Jezus, ook nu niet in relatie tot de moslimwereld. Wie

de christelijke weigering om de 'lieve vrede' van moslims te verstoren 'schijntolerantie' noemt, heeft het evangelie heel slecht begrepen.

Het probleem dat ik heb met evangelisatie, geldt dan ook allerm minst de christenen, die, gemotiveerd door hun geloof, noodlijdende aanhangers van andere godsdiensten bijstaan met medische hulp, voedsel, onderwijs en dergelijke. Ik kan mij nauwelijks een zuiverder geloofsgetuigenis voorstellen. Mijn twijfel begint pas waar die hulp gekoppeld wordt aan pogingen om hulpbehoevenden tot het christelijk geloof te bekeren. Zulke pogingen wekken de indruk dat de hulp niet geboden wordt uit medemenselijkheid - het grootste gebod uit de bijbel - maar als instrument van bekeringsijver. En zo degraderen ze niet alleen de medemenselijkheid, maar plaatsen ze bovendien vraagtekens achter het geloof dat ermee gepropageerd wordt.

Want wat is het voor een geloof, dat van zulke middelen gebruik moet maken om zich aanhang te verschaffen? Als het christelijk geloof echt de unieke waarde heeft waarvan christenen getuigen, dan moet het niet voldoende zijn het overtuigend en vrijmoedig in praktijk te brengen. Sterker nog: is de vermeende noodzaak tot proselitisme niet het volste bewijs dat die praktijk de uitstraling mist die ervan verwacht mag worden? En zou het derhalve niet meer voor de hand liggen de kwaliteit van de eigen christelijke geloofsgemeenschappen te verbeteren dan zich te verdoen aan de bekering van moslims? Tenslotte voelen ook moslims zich door God geroepen om het lijden in de wereld te verlichten. Christenen kunnen van moslims nog heel wat leren.

Ik pleit niet tegen geloofsgetuigenis, integendeel. Als illustratie daarvan moge gelden dat ik morgenavond deelneem aan het KRO-tv programma 'Arena', waarin ik een stelling verdedig die in deze tijd allerm minst populair is. Maar in dat programma gaat het terecht om de kwaliteit van het **christendom**, niet om zijn kwantiteit. Want wat heeft het **christendom** eraan als het alle zieltjes van de wereld wint, maar zijn visioen aan kracht ziet inboeten? Vergaat het christenen dan niet als het zout der aarde, dat niet zout meer is?

14. Heeft God een neus?

Ging het er in Umberto Eco's bekende roman *De naam van de roos* om of God kon lachen, het maandblad *De Heraut* stelt in zijn jongste nummer de vraag of God een neus heeft. Het blad beantwoordt de vraag ook. In een opmerkelijk artikel constateert de oudtestamenticus Olav E. van Outryve dat in de Bijbel God bijna alle eigenschappen bezit die mensen ook hebben. God heeft lief, kan behagen scheppen in mensen, kan lachen en vreugde voelen, maar ook spijt hebben van iets dat Hij gedaan heeft; hij kan naijverig en toornig zijn, ja, zelfs haten en afstoten. En omdat voor de bijbelse mens al die vermogens zetelen in het lichaam, worden ze vereenzelvigd met een lichaamsdeel. Zo heeft God een mond, want mensen worden door Hem aangesproken; bezit Hij ingewanden, want Hij toont erbarmen; heeft Hij een "hete neus", want Hij is in staat tot woede.

Niet alleen echter de lichamelijke taal van de Semitische mens ligt aan de basis van zijn mensvormig spreken over God, ook zijn geloof. Voor de bijbelse gelovige staat God voortdurend in dialoog met de mensen en hun wereld. Hij is immers hun bondgenoot en dat betekent interactie. Daar horen spreken en luisteren bij, verwachtingen koesteren en ontgoocheld worden, vreugde ervaren en droefheid, nood zien en erbarmen voelen. Volgens de Bijbel bestaat God niet buiten of boven de menselijke geschiedenis, maar handelt Hij in wederkerigheid. Met zijn mensvormige voorstelling van God wilde Israël tot uiting brengen dat God zelf zich direct en persoonlijk met de mens bemoeit.

Wat is in onze tijd van deze Godsvoorstelling overgebleven? Niet erg veel. Voor veel gelovigen van nu zijn dat naieve, voorwetenschappelijke uitdrukkingswijzen. Sinds de Duitse filosoof Ludwig Feuerbach (1804-1872) wijde aandacht kreeg voor zijn stelling dat niet God de mens, maar de mens (zich een) God heeft geschapen, en de Oostenrijkse psychiater Sigmund Freud (1856-1939) de oorzaak daarvan situeerde in de menselijke onvolwassenheid, hoeden ontwikkelde gelovigen er zich doorgaans voor God als een uitvergroott mens voor te stellen. God werd meer en meer een abstract begrip, waar slechts afstandelijk over gedacht en gesproken kon worden. Totdat mensen ook daar genoeg van kregen en ze de concrete ontmoeting met God gingen zoeken in een diepere laag van hun bewustzijn. En zo werd vooral in de laatste halve eeuw God voor velen de Geest of ademtocht, die de mediterende mens verbindt met alles wat leeft.

Proeven van zo'n communicatie met God vallen te lezen in de bundel *Ga in je binnenkamer*, deze maand verschenen bij Boekmakerij Dabar/Luyten (Aalsmeer), onder redactie van Thom Breukel. Hierin spreken 26 jonge en oudere mensen zich uit over wat bidden voor hen betekent. Tekenend voor de genoemde ontwikkeling is met name de bijdrage van Hein Stufkens, bekend door zijn publikaties over het Nieuwe Tijd-denken. Stufkens onderscheidt namelijk in zichzelf zowel een primitief biddend als een modern biddend mens. De primitief biddende mens probeert volgens hem biddend af te dwingen wat hij wil. Voor hem is God een goede en kwade macht, die door gebed en ritueel bezworen moet worden. De modern biddende mens daarentegen heeft offers noch woorden nodig om te bidden, hij zit op zijn meditatiebankje, waar hij zich vrij probeert te maken van gedachten. Dan gebeurt het soms, zegt Stufkens, dat hij innerlijk leeg wordt en valt in Iemand of Iets dat hij als eindeloos veel groter ervaart dan zijn eigen ego. En dat maakt hem "vrij en zonder oordeel, vol mededogen, liefdevol."

Ik heb groot respect voor de zelfanalyse van Stufkens, ook al omdat hij, ondanks zijn voorkeur voor gedachteloos bidden, eraan herinnert dat gedachten krachten zijn en derhalve hun uitwerking hebben op de denker zelf, de ander en de kosmos. Toch vraag ik me af of de "moderne" bidder nu zoveel minder primitief is dan de "primitieve". Is zichzelf innerlijk leeg proberen te maken, met het doel iets van God te ervaren, niet wezenlijk ook een vorm van bezwering? En is zo'n vorm van bidden nu echt minder op het eigen ego gericht dan wanneer een man bidt voor zijn vrouw, een moeder voor haar kind of een kerkelijke gemeente voor de wereld? Ik geef toe, zo'n wachtend ruimte scheppen voor Godservaring leent zich minder voor de aantijging dat de mens zichzelf een god schept. Maar laten we in hemelsnaam niet de illusie koesteren dat gedragswetenschappers geen verklaring bij de hand hebben voor wat gelovigen diep in zichzelf als God ervaren. Ook daar bestaan indrukwekkende psychologische termen voor.

Er is trouwens nog een andere reden waarom ik mij meer voel aangetrokken door de bijbelse wijze van omgang met God: ze sluit zoveel beter aan bij mijn temperament. Voor mij is bidden niet alleen vragen, loven en danken, maar ook en vooral uitdagen, uitschelden en uithuilen. En nu weet ik natuurlijk ook wel dat die mensvormige god, met wie ik dat doe, een menselijk maaksel is. Maar dat deert me geenszins. Want als God zich manifesteert, dan doet Hij dat niet buiten mensen om. En dan is Hij ook betrokken op de rol, die ze hem biddend toedichten: als een reisgenoot met ingewanden en een neus.

15. Godservaring als motregen

Mensen worden doorgaans lid van een kerk door zich te laten dopen. De doop is echter meer dan een inwijdingsrite, hij is tevens een mystiek moment. Bij de doop van Jezus in de Jordaan nam volgens de evangeliën de geest van God bezit van hem. En ook gewone gelovigen, zo leert de christelijke traditie, krijgen door de doop deel aan de kracht van Gods geest. Maar ervaren ze die kracht ook echt?

Als we geloofsgetuigen als Hilarius (315-367) en Johannes Chrysostomos (347-407) mogen geloven, was dat in de vroege kerk zeker het geval. De ervaring van die Geestkracht, bekend als 'doop in de Heilige Geest', manifesteerde zich in verschillende Geestesgaven ofwel charismata. Sommigen, bij wie deze kracht doorbrak, begonnen te profeteren, anderen tongentaal te spreken, weer anderen zieken te genezen of demonen uit de drijven. Deze Geestesdoop werd zelfs gezien als normatief voor de waterdoop, dat wil zeggen, als hij niet vroeg of laat op de waterdoop volgde, zag men de inwijding niet als echt doorgewerkt.

Charismata waren voor de vroege christenen dan ook tastbare tekenen dat Gods geest in hen werkzaam was. Zo schrijft Hilarius: "Er is niemand onder ons die niet van tijd tot tijd de gave van de geestelijke genade voelt. De gaven doordringen ons als motregen."

De Geestesdoop overleefde echter de eerste eeuwen niet. Al aan het einde van de vierde eeuw klaagde Chrysostomos dat de charismata waren opgehouden. "De kerk van nu lijkt op een vrouw", schreef hij, "die op veel plaatsen de tekenen van een voorbijgevoerde ervaart en de kistjes laat zien waar haar gouden sieraden in kunnen worden opgeborgen, maar die de rijkdom zelf is kwijtgeraakt." Over de oorzaak van dat verlies is veel gespeculeerd. Volgens dr. M. Parmentier, hoogleraar charismatische theologie aan de Amsterdamse Vrije Universiteit, hing het verlies vooral samen met de opkomst van het kerkelijk ambt dat de charismata naar zich toetrok en monopoliseerde.

Hoe dan ook, de aandacht en daarmee ook de ontvankelijkheid voor de Geestesdoop verdween, maar keerde begin deze eeuw weer met de opkomst van het pentecostalisme en de stichting van pinksterkerken overal in de wereld. In de jaren '60 kwam daar bovendien de charismatische beweging bij die opereert binnen de bestaande protestantse en katholieke kerken. Zo is sinds enkele tientallen jaren de Geestesdoop weer in het vizier, al bestaan rond de actualisering ervan nog vele vragen.

Dit bleek duidelijk op een recent congres aan de Vrije Universiteit, waarop de jubilea van enkele charismatische groeperingen alsmede de instelling van de eerste leerstoel op dit gebied werden gevierd. Zoals verwacht, overheerste op dit congres de overtuiging, dat binnen de kerken de ervaring van Gods geest weer de centrale plaats dient te krijgen die ze in het vroege **christendom** had.

De motieven hiervoor werden het scherpst getekend door de VU-theoloog dr. J.A. Montsma. Volgens hem wordt het huidige kerkelijk leven vooral beheerst door de ervaring van een tekort. Christenen, aldus Montsma, houden weliswaar een meer of minder eerbiedwaardig instituut in stand, maar "de woorden worden geen Woord, het gebed komt niet boven het dak van de kerk uit en het sacrament niet verder dan de gemeenschap die wij erin stoppen." Wat in zijn visie ontbreekt is de bewogen beweging, de begeesting. De doop is volgens hem een beweging die naar een (innerlijke)

doorbraak moet groeien. Maar de kerken lijden aan "Geistvergeessenheit", ze vergeten dat ze in het historische krachtenveld staan van de Geest.

Nu is het evenwel de vraag of dat per se moet leiden tot de manifestaties van goddelijke Geest-kracht die de vroege christenen inspireerden. Montsma zelf zei niet erg goed raad te weten met fenomenen als tongentaal, profetie en exorcisme. "Wie hetzelfde wil doen als vroeger, moet het anders doen", aldus de theoloog. In soortgelijke zin sprak bisschop J. Lescauwae van Haarlem. Ook hij moest weinig van zulke fenomenen hebben, daarentegen verwees hij naar de innerlijke ervaringen die mensen soms opdoen als ze een pelgrimstocht maken of een week vasten. Dr. J. van der Laan van de Broederschap van Pinkstergemeenten meende echter, dat dit de ervaring van de Geest "nivelleerde". Volgens hem moesten gedoopten blijven zoeken naar de klassieke charismata.

Over de vormen die de Geestesdoop in deze tijd aanneemt, is het laatste woord dus nog niet gesproken. Die vormen exclusief te binden aan de vormen van de eerste eeuwen, komt velen terecht voor als fundamentalistisch. Anderzijds bestaat er een niet minder terechte huiver voor een geloofspraktijk, waarin elke bijzondere ervaring aan Gods geest wordt toegeschreven. Daartussen te laveren is niet zo simpel. Het formuleren van objectieve maatstaven is immers ondoenlijk. En goeroes kent het **christendom** niet.

Misschien dat de oplossing ligt in het vormen van kleine kernen, waarin gedoopten elkaar bevragen op hun innerlijke ervaringen. Zo'n wederzijdse aandacht bevordert in elk geval de ontvankelijkheid voor de Stille Kracht die het vroege **christendom** zo dynamisch maakte.

16. Gereformeerden verlaten kerk

Vorig jaar hebben 9818 mensen de Gereformeerde Kerken in Nederland verlaten, waardoor het aantal leden van de op twee na grootste kerk van Nederland is gekomen op 764.114. De Gereformeerde Kerken bereikten in 1974 het hoogste ledental: 879.838. De daling was het sterkst in het westen van Noord-Holland (19 procent), gevolgd door het westen van Zuid-Holland. De gereformeerden in Overijssel zijn het trouwst.

17. Het tijdperk van de geest in aantocht

Ze moet ergens in de twintig zijn geweest, zag er fris en vriendelijk uit en stapte resoluut op me af, terwijl ik een bakkerswinkel uitkwam. Of ik wel eens gehoord had van het Boek van Mormon, vroeg ze. Ik antwoordde bevestigend, waarop ze zich voorstelde als een Amerikaanse zendelinge van de 'Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen', ook wel bekend als mormonen. Ze was naar Nederland gekomen om mensen in contact te brengen met deze kerk, die, zo verzekerde ze me, de 'volle waarheid' bezat. Op mijn vraag hoe ze dat wist, vertelde ze met veel overtuiging dat de geest van God haar dat zelf bevestigd had na dagen van vasten en gebed. De echtheid van die ervaring was boven elke twijfel verheven.

Zo'n straatgesprek met bevlogen zendingen uit andere delen van de wereld is in ons land geen uitzondering meer. In het winkelcentrum, waar ik mijn boodschappen doe, zijn er regelmatig een paar actief. Soms zijn dat mormonen, soms aanhangers van de evangelische beweging, maar meestal pinkstergelovigen. Vooral de laatsten aarzelen vaak niet vrijmoedig over de werking van Gods geest in hun leven te spreken. Niet zo verwonderlijk, want binnen het **christendom** begint de Heilige Geest steeds meer 'in' te raken. Dit blijkt alleen al uit de explosieve toename van pinkster- en charismatische geloofsgemeenschappen in de wereld. Op het ogenblik rekenen zo'n 300 miljoen christenen zich tot deze beweging en hun aantal groeit met de dag. Voorbode van een historische omslag in het geloofsklimaat?

De huidige massale aandacht voor de Heilige Geest is, met uitzondering van de eerste eeuwen, in elk geval ongehoord in de geschiedenis van het **christendom**. Vergeleken met de andere 'personen' van de goddelijke drie-eenheid - Vader, Zoon (Christus) en Heilige Geest - is de Geest eigenlijk altijd een ondergeschoven kind geweest. Nadat het jodendom vooral in het teken had gestaan van een vader-god, richtte het **christendom** zich primair op de mensenzoon (Jezus) als beeldrager van de Allerhoogste. Daarbij bleef voor de Heilige Geest weinig ruimte over, temeer daar Jezus veelal eenzijdig werd voorgesteld als goddelijk 'van huis uit'. Pas in onze tijd begint daar enige verandering in te komen. Volgens de nu ontluikende charismatische theologie is Jezus namelijk niet altijd in dezelfde mate beeldrager van God geweest, maar groeide hij tijdens zijn leven in die rol dank zij de werking van de Heilige Geest.

Deze oude, maar eeuwenlang verwaarloosde visie op Christus als vrucht van Gods geest zou wel eens vergaande gevolgen kunnen hebben voor de christelijke geloofspraktijk. Een Jezusfiguur, die geleidelijk meer op God is gaan lijken doordat hij zich in toenemende mate vereenzelvigde met diens geest, is immers heel wat bereikbaarder voor mensen dan een Christus, die voor alle tijden uit God geboren is. Zo'n invoelbare Jezusfiguur zet gelovigen ertoe aan, ook zelf op het spoor van de Heilige Geest in hun leven te komen. Sterker nog, omdat christenen geloven dat zij allen bij hun doopsel zijn uitgerust met de kracht van de geest Gods, staat in deze visie voor elk van hen de weg open een 'andere Christus' te worden. Daarbij gaat van het afstemmen op een geest 'die waait waar zij wil' meer dynamiek uit dan van het gehoorzamen aan een statische leer; wordt de kerk minder afhankelijk van gewijde ambtsdragers; en zullen christenen beter in staat zijn spirituele bruggen te slaan naar andere godsdiensten.

Het is dan ook niet zo vreemd om aan te nemen dat een nieuwe fase in de geschiedenis van het **christendom** voor de deur staat, een tijdperk van de Geest, dat misschien wel

net zo ingrijpend verschilt van de afgelopen 20 eeuwen als het **christendom** verschilde van het jodendom. Een tijdperk met meer perspectief dan het huidige tijdsbestek, maar ook met alle risico's vandien. Want zo'n massale gerichtheid op de innerlijke ervaring van Gods geest lokt weer haar eigen vragen uit.

Waarschijnlijk de belangrijkste vraag in dit verband is of de geest van God wel zo rechtstreeks te ervaren valt als de genoemde mormoonse zendeling suggereerde. De klassieke theologie is daar terecht heel voorzichtig in. Zij leert dat pure godservaring niet bestaat, omdat God niet direct kenbaar is. Alles wat mensen van God kunnen waarnemen is in de klassieke visie zijn 'energeia', zijn werking. En die gaat altijd door de schepping heen, ze is nooit vrij van menselijke of andere creatuurlijke elementen.

Nu is dat maar een aspect van de waarheid. Want deze opvatting ten spijt, kunnen gelovigen een diepe innerlijke zekerheid hebben dat God door middel van zijn geest een rol speelt in hun leven. Zonder die zekerheid, of althans het vermoeden van die inwerking, zou er zelfs geen echt geloof bestaan. Maar dat is nog wel wat anders dan zichzelf opwerpen als een rechtstreekse spreekbuis van de geest Gods, onafhankelijk of dat gebeurt door een bevlogen zendeling of een kerkelijk leergezag. Want dan worden geloofsuitspraken onweerspreekbaar en is echte communicatie uitgesloten. Dan wordt God voor karretjes gespannen, die in werkelijkheid worden bestuurd door mensen. En dan staat gelovigen niets de weg elkaar met 'de' waarheid om de oren te slaan.

18. Kerken tegen opvoeren stuk Wolkers

APELDOORN - Vijf Apeldoornse kerken en drie predikanten, onder wie de voorzitter van de gereformeerde synode, ds. P. Boomsma, hebben B en W van Apeldoorn gevraagd de opvoering van het toneelstuk 'Wegens sterfgeval gesloten' van Jan Wolkers te verbieden.

Zij beschouwen het toneelstuk, 'Commedia dellaMorte', als kwetsend en godslasterlijk. Volgens Wolkers zijn ds. Boomsma en zijn mede-briefschrijvers afgezakt tot een "fundamentalistisch kleuterniveau". Het is volgens hem juist een voor het **christendom** positief stuk: God ziet dat niemand zich met de echte zaken van het leven bezighoudt en besluit daarom de Schepping opnieuw te beginnen.

Als B & W van Apeldoorn het verzoek van de briefschrijvers zou honoreren zal men naar zijn mening ook de Bijbel moeten verbieden.

19. De dubbelheid van ons bestaan

De tijd ligt nog niet zover achter ons dat christenen God of het goddelijke maar op twee plaatsen dachten te vinden. Voor protestanten was dat de Bijbel, voor katholieken de kerk. Vooral protestanten verwierpen de gedachte dat de natuur, de geschiedenis of het geweten iets onthulde over God. Dat deed alleen Jezus, zo leerde de grote Zwitserse theoloog Karl Barth (1886-1968). En daarmee bestreed hij niet alleen de heidense nazi-ideologie van Blut und Boden, maar ook de eigen christelijke mystiek. Want in de mystiek ontmoet de mens God in zichzelf.

Nu, enkele tientallen jaren later, zijn er nog wel mensen die dat geloven, maar hun aantal neemt af. Ook binnen de historische kerkgenootschappen groeit het besef dat niet slechts Bijbel of kerk, maar heel onze wereld vindplaats is van God. Laat die wereld dan zoveel van God zien? Ja en nee - het hangt er maar vanaf hoe iemand kijkt. Sommigen kunnen in de wereld weinig zin ontdekken. Heel begrijpelijk, want op het eerste gezicht dient de wereld, met haar lijden en dood, zich vaak zinloos aan. Anderen echter worden vooral gegrepen door de raadselachtigheid van het leven, het gevoel dat de werkelijkheid hun waarneming overstijgt en dat ze op onnaspeurlijke wijze geleid worden. Voor hen heeft het bestaan een dubbelheid: de dingen zijn niet alleen wat ze schijnen. En vanuit dit besef proberen ze tastenderwijs een goddelijke hand te ontwaren achter, of in het alledaagse.

Het is tegen deze achtergrond dat momenteel een groeiende belangstelling bestaat voor allerlei mystieke stromingen, variërend van de vroeg-christelijke mystiek tot de joodse mystiek van het chassidisme. Nu lijken deze beide genres weinig met elkaar uitstaande te hebben, maar in feite is dat niet zo. In Israel ten tijde van Jezus bestond namelijk een vroeg-chassidische stroming. En sommige onderzoekers, zoals de remonstrantse theoloog Wilfried Hensen, menen dat Jezus daar deel van uit gemaakt heeft. Hij schreef daar onlangs een fraai boekje over onder de titel **Christendom** en chassidisme (Ten Have, Baarn).

Het was echter vooral het Oosteuropese chassidisme van de 18de en 19de eeuw dat gekenmerkt werd door de genoemde ervaring van dubbelheid in het menselijk bestaan. Dat was te danken aan de middeleeuwse mystiek van de Kaballah, die toen in Polen begon door te dringen. Volgens de joodse geleerde Abraham Joshua Heschel, zelf afkomstig uit Polen, leerde de Kaballah dat het heelal als het ware uiteen was gevallen en gesplitst in het bekende en het onbekende, het zichtbare en het onzichtbare. Alleen de mystieke geest was geneigd om alle dingen te zien als een: om het zichtbare te aanschouwen in combinatie met het onzichtbare, en om de omgang met het onbekende te onderhouden door de "draaideur" van het bekende. Zo meenden de kabbalisten te weten dat wat hun zintuigen waarnamen, niet meer was dan het topje van een ijsberg. Letterlijk alles in deze wereld stond in hun ogen in verbinding met wat geen oog ooit gezien heeft. En elke handeling hier verwekte volgens hen haar echo in het onbekende. Wat "boven" gebeurde, hing af van de mens hier "beneden". Bijgevolg bracht elke goede daad of gedachte in hun ogen de verlossing een stap dichterbij.

Dit nieuwe besef van het alles doordringende mysterie gaf de Oosteuropese chassidiem grote vreugde en zelfvertrouwen. Dat uitte zich onder meer in een reeks eminente geestelijke leiders, die de geschiedenis in gingen als tsaddikim - rechtvaardigen. Met

name van rabbi Israel ben Eliezer, bekend als de Baal SjemTov, wordt gezegd dat hij de hemel bracht op aarde. Met zijn legendarisch optreden, dat gekenmerkt werd door genezingen, helderziende gaven en wonderen, wist hij de joden van zijn tijd tot ongekennde vroomheid en dienstbaarheid te brengen - twee deugden die bij hem onlosmakelijk verbonden waren. Mystiek resulteerde bij hem en de zijnen dan ook niet in navelstaarderij, maar in concreet werken aan de verlossing van de wereld.

Hoe invoelbaar is deze chassidische mystiek nog (of weer) voor mensen van deze tijd? In hoge mate, lijkt mij, al zullen wij haar nu misschien wat anders verwoorden. Ons probleem is immers dat de dubbelheid van het bestaan in onze tijd geleid heeft tot een bijna schizofreen makende geloofsbeleving: gelovigen worden verondersteld te leven in twee werelden - een van het geloof en een van alledag - die nauwelijks meer iets met elkaar te maken hebben. Waar zij derhalve naar op zoek zijn, is een geloofsvisie, die God verbindt met de wereld om hen heen. Welnu, in de mystiek van de chassidiem kan op iedere plek, op elk uur, in alle daden, in ieder woord, het heilige ontwaken. "Laat twee mensen zich verenigen en de wereld is niet meer dezelfde", schreef de joodse filosoof Martin Buber. "Elke ontmoeting bespoedigt de komst van de Verlosser."

Nu geef ik toe: zo'n visie staat ver af van het huidige **christendom**. Maar staat het ook ver af van Christus zelf? Wilfried Hensen laat zien dat het geloof van Jezus nog wel iets anders was dan het christelijke geloof in hem. En ik denk dat hij gelijk heeft. Jezus was ook zo'n Baal SjemTov.

20. Hier beneden hoeft het niet te eindigen

Religie, schreef ooit de Franse filosoof Henri Bergson (1859-1941), is een van nature verdedigende reactie op het verstand. Met zijn religieus gevoel verzet de mens zich tegen de door het verstand ingegeven onvermijdelijkheid van de dood. Het religieuze gevoel reikt dan ook verder dan het verstand, aldus Bergson, het is in staat te ervaren waarover de mens niet spreken kan.

Bergson greep deze opvatting niet uit de lucht. Immers, vanaf de prehistorie leeft de mensheid in belangrijke mate uit de intuïtie, dat de dood niet het laatste woord heeft. Het is op de golflengte van deze intuïtie dat door de eeuwen heen godsdiensten zijn ontstaan, die perspectief bieden over de dood heen. Zo heeft ook in het **christendom** het "gebod" altijd in het perspectief gestaan van de "belofte". Niet voor niets geldt de opstanding van Jezus als het hart van de evangelische boodschap.

Nu zijn verstand en religieus gevoel in een cultuur niet altijd in evenwicht. Onze westerse cultuur heeft in dat opzicht heel wat schommelingen gekend. Er zijn tijden geweest dat het religieuze gevoel het verstand zo goed als uitschakelde, maar ook tijden dat mensen alleen het verstand vertrouwden.

Onze eeuw gaf iets van het laatste verschijnsel te zien in de jaren '60 en begin '70. Dat uitte zich onder meer in kreten als "God is dood" en "dood is dood". Omdat het verstand niet verder reikt(e) dan de dood, werd de dood tot vijand nummer een verklaard. Maar zoals het meestal gaat in de geschiedenis (lees de Britse historicus Arnold Toynbee er maar op na), kwam daar in de jaren '80 een even extreme reactie op. In die reactie, genaamd New Age of het Nieuwe Tijd-denken, was de dood niet alleen geen vijand meer, maar juist het tegengestelde: een kans om zelf een nieuw aards leven te kiezen en zo door te groeien naar een hoger niveau. Tekenend daarvoor was een rouwadvertentie, waarin de gestorvene "sterkte met zijn verdere ontwikkeling" werd toegewenst.

Nu zou het voor de hand liggen dat na zo'n doorslaande pendelbeweging het geestelijk klimaat weer wat in evenwicht geraakte. En over het algemeen gebeurt dat ook wel. Want enerzijds leeft in onze tijd sterk de overtuiging dat de christelijke toekomstverwachting maatschappelijk handen en voeten moet krijgen in het hier en nu; en anderzijds groeit de behoefte om zich over te geven aan een Aanwezigheid, die boven het menselijk bevattingsvermogen uitstijgt. Daartoe uitgedaagd door New Age, bestaat er in zowel katholieke als protestantse kring toenemende belangstelling voor zaken als contemplatie, spiritualiteit en mystiek. Toch zijn er ook nog talrijke christenen die vasthouden aan een door het verstand ingeperkte godsdienstige beleving. Voor een alles overstijgend visioen als neerslag van religieus besef is daarin geen plaats.

Een voorbeeld hiervan is de onlangs bij uitgeverij Ten Have verschenen bundel "Hier beneden is het", waarin zes protestantse theologen hun gal uitspugen over christelijke vrijage met New Age. Zoals de titel al aangeeft, is het boekje gericht tegen zowel de traditionele als de New Age theologie, "die beide ervan uitgaan dat de bestemming van de mens aan gene zijde van het aards bestaan ligt". De zes theologen moeten van zo'n geloof niets hebben. Zo wekt een uitspraak van Nieuwe Tijd-theoloog Hans Stolp, dat de dood "geen einde" is maar een "openbloeien naar God", bij auteur Yolanda Voorhaar "woede, verzet, protest" op. En hekelt een andere auteur, Ries Maaswinkel, de bekende

psychiater Elisabeth Kubler-Ross, omdat deze verwachtingen koestert "die niet naar menselijke maat zijn'. Kortom, van een ethiek, die in het perspectief staat van "wat geen oog heeft gezien en geen oor heeft gehoord en wat in geen mensenhart is opgekomen' (1 Cor. 2:9), is in deze bundel geen sprake. Onze bestemming ligt hier, voor de dood.

Nu ben ik geen aanhanger van New Age: ik bezit geen geheime kennis over een goddelijke wereld en ik betwijfel of de mens zijn eigen aardse leven kiest om schuld uit een vorig leven af te lossen. Maar ik heb in de loop der jaren meer dan eens gelovige mensen ontmoet, die hartstochtelijk uitzagen naar het moment waarop ze God en elkaar niet meer zouden zien "door een spiegel, in raadselen, doch van aangezicht tot aangezicht' (1 Cor. 13:12). En die aan die verwachting de kracht ontleenden om zich met hart en ziel voor hun medemensen in te zetten. Voor deze gelovigen was "hier beneden' niet het een en al. Hun bestemming lag voor hun religieuze gevoel minstens evenzeer aan gene zijde van de dood en hun verwachtingen waren dan ook niet "naar menselijke maat'. Maar juist daarom beschikten ze over de innerlijke ruimte om aan de wereld te werken zonder erin onder te gaan.

Hoe komt het toch dat sommige christenen die innerlijke ruimte zo angstvallig afwijzen? Ze klampen zich aan de Bijbel vast zoals bisschoppen aan het kerkelijk wetboek. Maar in tegenstelling tot het kerkelijk wetboek loopt de Bijbel over van verhalen, die ver boven het menselijk verstand uitstijgen. Verhalen die zijn voortgekomen uit het religieuze besef dat het "hier beneden' weliswaar begint, maar daarom nog niet eindigt.

21. Voortrekkersrol Raad van Kerken is bevestigd

VRIJDAG 21 juni 1968 was een historisch moment in de kerkgeschiedenis van Nederland.

Kerken die eeuwenlang tegenover elkaar hadden gestaan of met de rug naar elkaar toe, vonden elkaar in de Raad van Kerken in Nederland. Zonder enig ceremonieel werd deze Raad opgericht. De eerste bijeenkomst was een vergadering. De Raad ging gewoon aan het werk. Dat zou in de 25 jaar die volgden typerend blijven.

Maar ook al ging het er nog zo zakelijk aan toe op die 21e juni, historisch was het wel. Katholieken en protestanten zaten nu als bondgenoten rond de tafel. Een hervormde synodepraeses werd voorzitter en een rooms-katholieke bisschop vice-voorzitter. Ook de gereformeerden, die zich lange tijd verre hadden gehouden van alles wat naar oecumene zweemde, schoven aan. En de kleine kerken, die zich ooit moesten schuilhouden, kregen evenveel zetels als de grote drie. Voortaan zouden vertegenwoordigers van de Nederlandse kerken elke maand om de tafel zitten om zich te beraden op de vraag hoe ze in getuigenis en dienst gestalte kunnen geven aan de gemeenschap van kerken. En dat in een zo lang kerkelijk versplinterd Nederland.

Zomer

Datum: 21 juni. Begin van de zomer. Een kerkelijke zomer na de winter (bevroren verhoudingen) en het voorjaar (de prille oecumene van een beginnende samenwerking tussen 1935 - oprichting van een eerste Oecumenische Raad - en 1968). De Raad ging functioneren. De kerken bleken inderdaad geraakt te zijn door de oecumenische beweging die door de oorlog een sterke impuls had gekregen. Ze waren hun eigen beperkingen gaan zien en hadden het anders-zijn van anderen ontdekt als een verrijking in plaats van als een bedreiging. En de wind van de wereld-oecumene waaide door de vergaderzaal van de Nederlandse Raad.

In een raderwerk van secties en werkgroepen werd de deskundigheid uit de kerken gebundeld. Voor de kerken nieuwe agendapunten kwamen op tafel, net als vragen over vrede en gerechtigheid, wereldwijd en in de eigen samenleving. Contacten werden gezocht met regering, parlement, politieke en maatschappelijke organisaties, vakbonden, werkgeversorganisaties, maar ook met de andere wereldgodsdiensten in dit land. Relaties met allerlei bewegingen, vredesbewegingen, derde-wereldbeweging, anti-apartheidsbeweging, later de milieubeweging, werkten prikkelend en inspirerend.

Gemene deler

Wat mij vanaf het begin verbaasd heeft, is dat het nooit kwam tot een grootste gemene deler. Door de inspiratie van het ergens samen voor staan, de wind uit de wereldoecumene, de relaties met bewegingen in en rondom de kerken, kon de Raad een soort voortrekkersfunctie vervullen en de kerken niet zelden een stap voor zijn. Zonder op drift te raken en een eigen kerkje te worden.

Zo kon het komen tot eenstemmige standpunten en uitspraken over brandende vragen. Voor sommigen bemoedigend, voor anderen een ergernis. De Raad zette zich in voor uitgewezen asielzoekers en ondersteunde vormen van kerkasiel, was betrokken bij de anti-kernwapendemonstraties, nam het voortouw in de discussie over verarming in

Nederland, vroeg aandacht voor de rechten van de Palestijnen, werkte aan een nieuwe verhouding met de andere godsdiensten, bevorderde het gesprek in de kerken over de machtsongelijkheid tussen mannen en vrouwen en bracht een conciliair proces (bezinning) op gang over de drie grote met elkaar samenhangende wereldproblemen (verarming, bewapening, milieuverwoesting), waaraan velen deelnamen en waarvan de twee Nederlandse Kerkendagen de hoogtepunten waren.

Huiswerk

Maar er waren ook dingen die niet lukten. Kon men zich verenigen ten aanzien van vragen over zaken als gerechtigheid, vrede, zorg voor de schepping, over discussiepunten als seksualiteit en relaties, abortus en euthanasie bleef verschil van mening bestaan. Over doop en avondmaal/eucharistie groeide overeenstemming, maar het grote verschil van inzicht over het kerkelijk ambt blokkeert nog steeds de weg naar een gezamenlijke tafelviering. Verder zijn er christenen die zich niet in de Raad herkennen en dus niet meedoen zoals de evangelische en Pinkstergroepen. Ook zijn er nog open plaatsen voor allochtone kerken. Huiswerk voor de komende tijd.

De viering - volgende week maandag - ligt in de lijn van de oprichting, 25 jaar geleden. Nog steeds sober en zakelijk. Er wordt gesproken over de toekomst van de oecumene, met sprekers vanuit de Wereldraad van Kerken en het Vaticaan. In vier werkgroepen gaat het over prioriteiten voor de komende tijd. Die zijn:

De voortzetting van het geloofsgesprek met het oog op een gezamenlijk geluid.

De verhouding tussen economie en geloof, een vraag opgeroepen door bovengenoemd conciliair proces.

Het zoeken naar een kerk waar vrouwen echt een plaats hebben.

De dialoog met anderen, toegespitst op het gesprek met de islam over de mensenrechten.

Moet je hopen dat de Raad over 25 jaar nog bestaat? Een lastige vraag die je ook kunt stellen bij bijvoorbeeld een jubileum van Amnesty International, IKV, of andere organisaties die zijn opgericht terwille van een probleem en die zichzelf overbodig maken als het probleem is opgelost. Welnu, de Raad kan opgeheven worden als de kerken tot eenwording besloten hebben. Dat zie ik vandaag of morgen nog niet gebeuren.

Misschien kan wel in de komende jaren de leus we doen samen wat we samen kunnen doen ingeruild worden voor de leus we doen alles samen, behalve wat echt nog niet kan.

22. Lesbische relatie kerkelijk ingezegend

De hervormde predikante E. Hagen van de Hervormde-Geformeerde Federatie Uitgeest-Akersloot mag haar lesbische relatie kerkelijk laten inzegenen. Bij een schriftelijke stemming in de kerkeraad spraken 51 leden zich uit voor de inzegening en tien tegen. De tegenstemmers hadden vooral bezwaren tegen de nadrukkelijke openbaarheid van de inzegening, die nu op 12 november zal plaatshebben.

23. Christelijke gebedslijn lucratief

JERUZALEM - Voor christenen is er sinds kort een unieke "service": een gebedslijn met Jeruzalem. Christenen die daar behoefte aan hebben, kunnen bellen om samen met een broeder of zuster in de Heilige Stad een gebed te zeggen in het Engels, Hebreeuws, Spaans, Russisch, Japans, Duits of Fins.

Uit Amerika draai je 1-900-4-HOLY LAND, uit de rest van de wereld 972-2-323232. Voor twee dollar per minuut kan via vijftig lijnen worden gebeld naar een centrale waar 10 tot 15 telefonistes in vier ploegendiensten van zes uur zorgen voor de doorverbinding. De lijn werd geopend met een telefonische boodschap van oud-president Ronald Reagan, die zei dat het gebed hem had geholpen in de moeilijkste tijden.

De christelijke gebedslijn naar het Heilige Land is een project van de Israelische Telefoonmaatschappij Bezek en het Jeruzalem Bijbel Instituut. De lijn dient een hoger doel, maar heeft ook een gezonde commerciële basis. Volgens het brein erachter, de 23 jarige joodse Israelier Dan Mazar, rekent Bezek op 3.000 gesprekken per dag. Dat is een aardige verdienste voor Bezek en het Bijbelinstituut. Hun gebed wordt in ieder geval verhoord.

De initiatiefnemers baseren zich op een tekst in het boek Mattheus: "Waar twee of drie samenkomen in mijn naam, daar ben ik in hun midden aanwezig."

De telefonische gebedsdienst voor Amerikaanse christenen is niet enig in zijn soort. Een jaar geleden opende Bezek al een speciale dienst voor het sturen van fax-gebeden uit heel de wereld naar de Klaagmuur in Jeruzalem.

Gelovigen kunnen hun verzoeken of gebeden via fax sturen naar de Israelische PTT. Die zorgt er een maal per week voor dat de gebeds-faxen door een bode naar de Klaagmuur worden gebracht, waar ze volgens de bekende traditie tussen de stenen van de muur worden gestopt.

Met de gebedslijn en de gebedsfax ligt de markt wagenwijd open voor creatieve religieuze communicatie-initiatieven. Te denken valt aan een lange-afstandsdoop via een satellietverbinding met de Jordaanrivier, een open biecht-verbinding met de Geboortekerk in Betlehem en een oecumenische gebedsdienst.

Voor wie een creatieve zakelijke instelling wil combineren met het "hogere" is in het Heilige Land niets te hoog, zelfs de hemel niet.

24. De ouderling op de tocht

Dat het **christendom** kon uitgroeien van een onbeduidend groepje gelovigen rond het begin van de jaartelling tot een slordige anderhalf miljard christenen nu, is voor een groot deel te danken aan de rol, die het kerkelijk ambt door de eeuwen heen gespeeld heeft. Toch staat juist het kerkelijk ambt momenteel danig op de tocht. En dat betreft zowel het ambt van bisschop of priester bij de rooms-katholieken, als dat van ouderling bij de protestanten.

Beide confessies belijden het "algemeen priesterschap der gelovigen", maar kennen daarnaast ook het "byzondere ambt", dat in de eerste eeuwen van het **christendom** gegroeid is. Al heel vroeg kreeg dit ambt een drievoudige vorm. Het omvatte de functie van bisschop, die opzicht (episkope) uitoefende; van priester (presbyter), die voorging en verkondigde; en van diaken, die de dienstverlening behartigde. Ook in de Reformatie bleef dit drievoudige patroon gehandhaafd, al werd het anders ingevuld. De predikant nam als enige de verkondiging voor zijn rekening, maar deelde het opzicht met de ouderlingen. Daarbij ontwierp het calvinisme echter nooit een duidelijke ambtstheologie. Van rooms-katholieken, oosters-orthodoxen en anglicanen is bekend dat zij het ambt zien van bovenaf. Van vrije kerken als methodisten en baptisten (doopsgezinden) weten we dat ze geheel vanuit de basis tegen het ambt aankijken. Maar waar precies bevindt zich het ambt van hervormden en gereformeerden? Daar ergens vagelijk tussenin. Nu heeft zo'n tussenpositie ongetwijfeld voordelen. Nadeel is echter dat het ambt daardoor een duidelijk profiel mist en derhalve gemakkelijk verwaait in de stormen van de tijd.

Dit laatste is de afgelopen decennia vooral gebleken uit het wereldwijde oecumenische overleg. Daarin hebben de calvinistische opvattingen over het kerkelijk ambt tot dusver nauwelijks meegeteld. En het valt te betwijfelen of dat in augustus in Santiago de Compostela, tijdens de theologische wereldconferentie van de Wereldraad van Kerken, wezenlijk anders zal zijn. Maar niet alleen in de oecumene, ook in de protestantse kerken zelf heeft het ambt het zwaar te verduren. Zo rijst van tijd tot tijd de vraag of het ambt van ouderling niet moet worden afgeschaft. Onlangs was het weer eens zover.

Voorstanders van zo'n afschaffing wijzen er om te beginnen op dat er een schrijnend gebrek is aan ouderlingen, omdat bijna niemand er meer zin in heeft of de tijd uit wil trekken om het bijbehorende werk te verrichten. Het ambt van ouderling, zeggen ze, is verouderd zoals het beroep van lantaarnopsteker verouderd is. De voornaamste taak van de ouderling, het opzicht houden, slaat niet meer aan. Mensen zijn mondig geworden en pikken het niet meer als een min of meer vreemde hen komt vermanen of vertellen hoe ze moeten leven. Maar ook het vertroosten, dat tot de taak van de ouderling behoort, is veelal niet meer gewenst en kan volgens de critici beter aan een vriend, een buurvrouw of een psychiater worden overgelaten. Uit allerlei ervaringen blijkt dan ook dat mensen meer uit fatsoen toestemmen in bezoek van een ouderling dan dat ze er echt behoefte aan hebben.

Veel anderen delen die ervaringen, maar vinden niet dat het ambt daarom moet worden afgeschaft. Het dient, zeggen ze, anders te worden ingevuld. Ouderlingen zullen zich vooral bescheidener op moeten stellen. Zo gaat het niet meer om de vraag of de bezochte persoon goed genoeg is voor de kerk, maar of de kerk goed genoeg is om iets voor die persoon te kunnen betekenen. Pastoraat is daarom luisteren en nog eens

luisteren. Dat geldt temeer nu de samenleving almaar onpersoonlijker wordt en veel mensen vereenzamen. Vooral in deze tijd, zeggen tegenstanders van afschaffing, is het goed om met en voor elkaar gemeente te zijn.

Wie heeft er gelijk? In zekere zin allebei. Zoals ik al constateerde, is het in niet geringe mate aan het kerkelijk ambt te danken dat het **christendom** tweeduizend jaar lang heeft kunnen voortbestaan. En niet zozeer omdat kerkelijke ambtsdragers zulke voortreffelijke mensen waren, maar omdat ze functioneerden als spijlen van gemeenschap. Zij zorgden er niet alleen voor dat de boodschap van het evangelie werd doorgegeven, maar ook dat mensen met hun vragen bij hen terecht konden of hun zorgen met hen konden delen. In die zin waren ze vaak onvervangbare geleiders van saamhorigheid.

Zulke geleiders zijn vandaag niet minder nodig dan vroeger, integendeel. Alleen, zoals mensen mens genoeg zijn om op allerlei profane terreinen hun eigen keuzes te maken, zo ook willen ze hun eigen spirituele praatpalen uitkiezen. En wel op tijden dat zij er behoefte aan hebben. Nu liggen zulke praatpalen uiteraard niet voor het opscheppen, net als profetie is zo'n talent een charisma (Geestesgave). Maar dat is dan ook de taak van een geloofsgemeenschap: om de aanwezige charismata tot gelding te brengen.

Ik ken talrijke mensen die er naar hunkeren met iemand van hun keuze vertrouwelijk over hun (geloofs)leven te praten. Maar ze zouden er niet aan moeten denken een lid van een kerkeraad op hun dak te krijgen.

De volgende Geloofsbrief verschijnt op 21 augustus.

25. Elfstedentocht voor evangelie

Evangelische christenen fietsen deze zomer de Elfstedentocht voor het Evangelie. Ze beginnen zaterdag 17 juli in Leeuwarden en komen daar Deo Volente twee weken later weer aan. In de elf steden worden tal van evangelisatie-activiteiten ontplooid. Zo zal er een (verantwoorde) Jezusfilm te zien zijn en zullen via straat- en folderwerk bewoners en toeristen met het Evangelie worden geconfronteerd.

26. Orthodox-protestantse jongeren ook in vrije tijd recht in de leer

AMSTERDAM - Orthodoxe protestanten hebben de toekomst. Dat blijkt uit een onderzoek naar de vrijetijdsbesteding van 130 orthodox-protestantse jongeren, gepubliceerd in *Religieuze Bewegingen in Nederland*, een tijdschrift van de Vrije Universiteit van Amsterdam.

Terwijl de rooms-katholieke, gereformeerde en hervormde zuilen langzaam afbrokkelen, doordat de jeugd ontspanning zoekt in seculier tijdverdrijf zoals disco's, bioscoop en popmuziek, blijken orthodox-protestantse jongeren ook in de vrije tijd opvallend trouw aan Gods woord. Protestantse jeugdverenigingen vormen de spil in de vrijetijdsbesteding van deze jongeren, waardoor de hechtheid van de groep is gewaarborgd.

Uit het onderzoek, dat werd verricht onder streng gereformeerde jongeren in Ede en Amersfoort, komt naar voren dat catechisatie, kerkgang, bidden en bijbelstudie voor het jonge orthodoxe volksdeel geliefde vormen van recreatie zijn. De jongeren vinden dat vrije tijd, "door God gegeven", zinvol besteed moet worden. Zij tonen zich actieve beoefenaars van politiek, levensbeschouwing en vrijwilligerswerk.

De orthodox-protestantse jeugd onderscheidt zich in haar vrijetijdsbesteding in belangrijke mate van minder "precieze" leeftijdgenoten. Een deel van de ondervraagden luistert niet naar popmuziek, kijkt op zondag geen tv, doet niet aan sport en voelt zich in bioscoop of discotheek niet thuis. Deze jongeren wonen in een gesoleerde omgeving waar thuis, op school en in de kerk dezelfde opvattingen heersen.

Een ander deel is in de vrije tijd iets "losser", maar vindt de christelijke achtergrond van het tijdverdrijf toch belangrijk. Deze jongeren bezoeken wel bioscopen en luisteren naar (hardrock) gospelmuziek.

De meeste jongeren hadden de orthodoxe overtuiging meegekregen van huis uit. De bijbelse eerbied voor de ouders en begrippen als schuld en zonde spelen daarbij een belangrijke rol.

Protestantisme ; **Christendom** ; Jeugd ; Maatschappij ; Bevolking ; Religie ; Levensbeschouwing

27. Mars voor Jezus ook in Rotterdam

ROTTERDAM - Rotterdam krijgt evenals Amsterdam een Mars voor Jezus. Naar verwachting enkele duizenden christenen zullen op 25 september door Rotterdam trekken om "hun gezamenlijke liefde voor Christus te tonen". De eerste mars in Amsterdam in mei 1992, trok 10.000 deelnemers; de tweede, in juni 1993, ruim 20.000.

28. Ruusbroec en de protestanten

De kool en de geit sparen, zo omschreef onlangs predikant A. Treuren uit Den Hoorn de agenda van de hervormde zending. Bij zending zijn twee grondmodellen mogelijk, aldus ds Treuren. In het eerste model staat het geloof in Christus voorop, in het tweede de daad, het hulpbetoon. En tussen deze twee modellen bestaat volgens Treuren een "cruciaal en onophefbaar verschil". Maar in zendingskringen merkt hij daar zelden iets van. Daar is, schrijft hij, alles een pot nat en ligt ten onrechte het uitnemendste van het geloof in de moraal - het tweede model dus.

Treurens klacht is niet nieuw. Al in 1971 kwamen negentien hervormde predikanten en hoogleraren met "Het Getuigenis" - een oproep aan gemeenteleden om het christelijk geloof niet samen te laten vallen met het bevorderen van gerechtigheid. Sindsdien is die oproep in vele toonaarden herhaald, ook in gereformeerde kring. Gods-dienst en dienst aan mensen zijn naar de mening van talrijke, vooral protestantse christenen heel verschillende zaken.

De christelijke traditie kent vanouds echter ook andere geluiden. Voor de Vlaamse mysticus Jan van Ruusbroec bij voorbeeld was dienst aan mensen ten diepste altijd dienst aan God. In de liefde, zo meende Van Ruusbroec, heeft de mens op mystieke wijze deel aan de liefde tussen de drie goddelijke personen. Het is derhalve God die in de noodlijdende een beroep op de mens doet en het is via de dienstbaarheid aan de naaste dat de mens God zijn liefde toont.

Dat Ruusbroecs visie nog altijd actueel is, blijkt alleen al uit de massale belangstelling voor het congres dat vandaag in Antwerpen wordt gehouden ter herdenking van diens 700ste geboortedag. Daarbij is het tekenend dat er een boek over Van Ruusbroec verschijnt van de hand van dr Kick Bras, een gereformeerd predikant uit Sassenheim. Bras promoveerde op een geschrift van de mysticus en is de stuwende kracht achter het nieuwe spirituele tijdschrift "Herademing" dat vanaf deze maand verschijnt. Bras' nieuwe boek "Verlangen en vervulling" (uitgegeven door Kok, Kampen) is de neerslag van een cursus, die hij gaf voor gemeenteleden.

Wat bewoog Van Ruusbroec om menselijke en goddelijke liefde zozeer te vereenzelvigen? Volgens de Vlaamse mysticus wordt de mens gedreven door vele verlangens. Maar in wezen zijn al die verlangens uitingen van het ene oerverlangen: te leven in eenheid met de bron van het leven en zo in eenheid met al het levende. De mens voelt een oerdrang in zich die hem uit zichzelf weg voert. En die drang is een weerspiegeling van het verlangen dat in God is en dat Van Ruusbroec Minne noemt. Ofschoon verschillend in wezen, zijn God en mens dus een in de Minne. Ze worden als het ware voortbewogen door eenzelfde innerlijke aantrekkingskracht. Alleen, de mens is zich daar niet van bewust. Met als gevolg dat hij haar blokkeert, tegenwerkt. In plaats dat hij zich door de Minne vanuit zichzelf naar de Levensbron en via haar naar zijn medemensen laat leiden, houdt hij zich krampachtig vast aan zijn ego.

De weg die Jan van Ruusbroec aangeeft is er dan ook vooral een van zelfontlediging. Wie die weg wil gaan, moet uit de ban van zijn zelfhandhaving breken en zich restloos ter beschikking stellen van God en de wereld. Dat is ook wat Jezus gedaan heeft, zegt Van Ruusbroec. Daarbij ontveinst de mysticus niet dat dit een uiterst moeilijke weg is, die

indruist tegen de menselijke natuur. Maar de beloning is er volgens Van Ruusbroec naar. Want door die weg te gaan ervaart de mens steeds sterker dat hij niet alleen met God, maar door Hem ook met zijn medemensen in de Minne verbonden is. Hij leert ten diepste beseffen dat hij in zijn naaste God dient en omgekeerd.

Betekent dit nu dat Van Ruusbroec geloof en moraal op een hoop gooit? Mij dunkt van niet. Maar hij zou ze zeker ook niet tegen elkaar afzetten, zoals ds Treuren doet. Voor Van Ruusbroec vallen God en zijn schepselen wel niet samen, maar ze kunnen ook niet zo uit elkaar gespeeld worden als met name het Barthiaanse protestantisme doet. Als de mens geschapen is naar Gods beeld en gelijkenis, zo redeneert de mysticus, heeft de mens ook iets goddelijks over zich. En dat goddelijke situeert hij in de dynamiek van de liefde. Die dynamiek is een stukje van Gods liefde zoals een vonk een stukje is van het vuur waaruit ze is voortgekomen. Vanuit een mystieke visie gezien is liefde dan ook wezenlijk meer dan wat mensen er van zien: ze is de kracht waarmee God de mens als het ware tot zijn eigen niveau optilt. Om die reden kende reeds Augustinus de liefde goddelijk gehalte toe en kon de apostel Paulus betogen dat de liefde sterker is dan de dood. In de liefde zijn God en mens een.

Zo gezien ligt het verschil, waar ds Treuren van spreekt, dus niet zozeer tussen geloof en dienstbaarheid, maar tussen een gelovig en een ongelovig zicht op de menselijke liefde. Voor mensen maakt het inderdaad uit of ze de liefde ervaren als een zuiver horizontaal gegeven, dan wel als transparant naar een allen omvattende, absolute Liefde toe. Maar of het God iets uitmaakt?

29. De kerk als vertelgemeenschap

Uit allerlei onderzoeken blijkt dat veel mensen, die zeggen zich (nog) wel verbonden te voelen met het christelijk geloof, zich desondanks niet thuis voelen in de huidige christelijke kerken. Dit heeft de laatste jaren tot veel discussie geleid over de vraag, waar die kerken in falen. Welke gestalte moet de kerk aannemen om voor gelovige mensen een bewoonbaar huis te zijn, zonder dat ze haar oorspronkelijke boodschap geweld aandoet?

Ter gelegenheid van de opening vorige week van De Nieuwe Stad, een nieuwgebouwde 'interkerkelijke kerk' in de Amsterdamse Bijlmer, gaf dr Gerard van Tillo, hoogleraar godsdienstsociologie aan de Universiteit van Amsterdam, een helder antwoord op deze vraag. In plaats van strak omlijnde organisaties met leerstellingen en leefregels zouden de kerken levende religieuze bewegingen moeten worden, waarin initiatief en inzet van de gelovigen de plaats innemen van dogma en kerkorde, aldus Van Tillo.

Dat zo'n stelling er bij de doorsnee leek in gaat als koek, bleek al ter plekke. Zoiets is ook niet verwonderlijk, want zaken als dogma, kerkorde en theologische strijdvragen vermogen zelfs onder gelovigen weinig belangstelling meer op te wekken. Daarentegen wordt alle heil verwacht van initiatief en inzet van onderaf, dat wat Van Tillo beweging noemt. Beweging heeft voor op instituut of organisatie dat ze flexibeler is, beter in staat zich aan te passen aan de tijd, meer van deze wereld. Maar anderzijds moet van een beweging nog maar worden afgewacht of ze de goede kant uit blijft bewegen. Want hoe verlamdend een leer of kerkorde soms ook mag werken, hij biedt, zo zeggen vooral behoudende christenen, wel een zekere garantie dat de wereld vroeg of laat niet het geloof gaat bepalen in plaats van andersom. Wat anders dan een dogmatisch georiënteerde kerk vermag het **christendom** op koers te houden?

De gewenste gestalte van de kerk hangt dus niet alleen samen met haar moderniteit, maar ook met het behoud van haar identiteit. Hoe brengt ze die twee met elkaar in evenwicht? De laatste jaren lijken de antwoorden op die vraag zich meer en meer in dezelfde richting te bewegen. Die richting is vooral treffend onder woorden gebracht door dr Theo de Boer, hoogleraar filosofie aan de Vrije Universiteit. In verschillende publikaties heeft hij erop gewezen dat zowel het joden- als het **christendom** van huis uit vertelgemeenschappen zijn, maar dat het **christendom** al vroeg een andere - volgens hem verkeerde - weg is ingeslagen.

Terwijl traditioneel de continuïteit van het geloof lag in het navertellen van min of meer fictieve verhalen (zoals gelijkenissen en legendes), verlegden vroege christelijke apologeten het zwaartepunt van de verkondiging naar de filosofie. Dat kwam omdat ze aansluiting zochten bij de intellectuele elite van die tijd en die was gevormd door een Griekse filosofische stroming, waarbinnen veel kritiek bestond op de oude godenverhalen. Derhalve probeerde men het verhaalkarakter van het geloof ongedaan te maken door het als zinbeeld van eeuwige waarheden te interpreteren. Maar de verhalen in de Bijbel zijn geen illustraties van eeuwige waarheden, zegt De Boer. Ze vertellen een uniek gebeuren en brengen zelf ook weer geschiedenis op gang. Zo is ook Jezus van Nazareth een "vertelde verteller": hij staat in een traditie, put daaruit bij zijn verhalen, maar brengt tegelijk zoveel schokkende vernieuwingen daarin aan, dat een nieuwe beweging tot stand komt. Op deze wijze wordt de traditie telkens opnieuw

geactualiseerd en verrijkt. Vertellen is derhalve nooit puur herhalen. Een verhaal kan groeien, een leerstuk of dogma niet. Bovendien betreft een goed verhaal mensen ergens in, het zet de toehoorder op een weg en sticht gemeenschap.

Voor De Boer en anderen gaat het er dan ook om de weg terug te vinden van leerstukken naar verhalen. De kerk, zeggen ze, moet weer vertelgemeenschap worden, daar dient haar zwaartepunt te liggen. Uit een literair werk als de Bijbel een leer distilleren, zoals Augustinus en anderen gedaan hebben, is een wandaad. God is niet los verkrijgbaar. Hij staat niet los van een heel concrete traditie van mensen en staat derhalve ook niet los van de verhalen die over hem verteld worden.

Nu is het natuurlijk de vraag of de kerk als vertelbeweging zou kunnen bewerkstelligen wat de huidige dogmatische kerk niet kan. En of ze de geborgenheid kan verschaffen, die sommigen vinden in eeuwige waarheden. Dat zal de praktijk moeten uitwijzen. Intussen echter kunnen christenen daarover het een en ander leren van de joodse praktijk. Dat geldt met name voor de geschiedenis van de chassidiem, zoals die zo prachtig is beschreven door de onlangs tot hoogleraar benoemde antropoloog dr Daniel Meijers in zijn boek "De revolutie der vromen" (Gooi & Sticht, Baarn, 1989). Geen enkele joodse stroming heeft zo geleefd van verhalen als zij. En geen een heeft in de afgelopen twee eeuwen zo'n aanstekelijke vitaliteit ten toon gespreid, tot in onze dagen toe.

30. Hervormde Kerk moet sportiever worden

LEIDSCHENDAM - De afstand tussen kerk en sport moet kleiner worden. De kerk moet beweeglijker en sportiever worden en de sportwereld moet meer van de ethische bezinning binnen de kerken profiteren. Dat is het doel van het project Kerk en Sport waarvoor de hervormde synode de komende drie jaar 66.000 gulden uittrekt.

31. Dwarsligger bemoeilijkt fusie kerken

HOUTEN - In de Utrechtse groeikern Houten heeft de Nederlands-hervormde gelovige elke zondag de keuze uit drie kerken. In de oude Pleinkerk komt de oorspronkelijke hervormde gemeente bijeen, geschaard rond het ultra-orthodoxe tijdschrift Het Gekrookte Riet en gevormd in de tijd dat Houten nog een landelijk dorp tussen de bloeiende boomgaarden was.

In een ander gebouw kerken de leden van de buitengewone hervormde wijkgemeente Sion. Het gaat hier om volgelingen van de Gereformeerde Bond, die enkele jaren terug de prediking in de Pleinkerk te 'zwaar' vonden worden. Een derde groep hervormden voelt zich meer thuis in de Opstandingskerk, waarin de hervormde gemeente De Open Hof en de Gereformeerde Kerk van Houten al meer dan tien jaar eendrachtig samenwerken. Deze hervormden maakten zich al aan het eind van de jaren zestig los vanwege de 'verrechtsing' in de oorspronkelijke gemeente en gingen later 'samen op weg' met hun gereformeerde geestverwanten.

Twee ruzies en een fusie. Helemaal representatief voor de rest van Nederland is het protestantse leven in Houten niet. Toch geven de kerkelijke verwickelingen in de forensenplaats (35.000 inwoners) een aardig beeld van het wel en wee rond Samen op Weg (SOW), de voorgenomen samensmelting van de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken en de Evangelisch-Lutherse Kerk.

"Door de praktijk gedwongen", zo vertelt kerkeradsvoorzitter J.J. Huissoon, hebben de plaatselijke hervormden en gereformeerden elkaar al in een vroeg stadium gevonden. De in 1966 afgescheiden hervormde kring maakte gebruik van de kleine gereformeerde kapel. "De hervormden zaten op een gegeven moment zonder predikant en de gereformeerden kwamen los te staan van hun gemeente in Utrecht-Zuid. Gelijktijdig werd Houten tot groeiplaats gebombardeerd. De twee kerken besloten in 1980 gezamenlijk een predikant te beroepen en zetten samen de schouders onder de bouw van een nieuwe kerk."

Terwijl de synodes aan de top jaar op jaar moeizaam vergaderden, kwam onder de rook van Utrecht het fusieproces snel en soepel op gang. Van bloedgroepengedoe - zoals bij de politieke fusie waarbij KVP, AR en CHU opgingen in het CDA - is in de Opstandingskerk nauwelijks sprake. Huissoon: "Het gebeurt sporadisch dat een hervormde bezwaar maakt tegen het bezoek door een gereformeerde ouderling of omgekeerd. In Houten zijn mensen uit heel Nederland komen wonen. Dat draagt ertoe bij dat de kerkelijke herkomst er weinig meer toe doet."

Als er al verdeeldheid van opvattingen is, dan loopt die niet langs de vroegere scheidslijnen. Huissoon: "De gereformeerde kerk heeft een nogal snelle verandering doorgemaakt in vrijzinnige richting. In beide gemeenschappen vinden mensen dat dit proces wel erg hard is gegaan."

Het enthousiasme neemt niet weg dat slechts een deel van de Houtense hervormden is samengegaan met de gereformeerde geloofsbroeders. De SOW-gemeente heeft weinig of geen contact met de 'lichte bonders' van de Sions-gemeente of de 'gekrookte-rieters' van de Pleinkerk. "Deze twee gemeenten zouden straks met ons op weg moeten gaan",

weet Huissoon. "Er is nog een heel lange weg te gaan. Ik weet nog niet hoe we hier mee om moeten gaan. Hoeveel ruimte geef je elkaar?"

Die ruimte was tot dusver opvallend groot. Onder het dak van de Nederlandse Hervormde Kerk vonden de meest uiteenlopende richtingen een plaatsje. De experimenten met moderne kunst, waarmee de verlichte predikant H. Abma jr de kerk van Kortenhoef op stelten zet, zijn evenzeer hervormd als de zwaarmoedige prediking van gekrookte-riet-dominees in de kerken van Houten of Maartensdijk. De traditie van Staphorst en de nieuwlichterij van de oude VPRO met alle schakeringen daartussen, alles vond zijn plaatsje in de Nederlandse volkskerk.

Veel hervormden vrezen, dat deze ruimte zal krimpen door de hereniging met de gereformeerden en de kleine injectie uit lutherse kring. Deze angst leeft het sterkst aan de rechter vleugel van de hervormde kerk, bij de leden van de Gereformeerde Bond en in mindere mate van de Confessionele Vereniging.

Op het eerste gezicht zouden de bonders juist blij moeten zijn met de aanwas vanuit de gereformeerde gezindte. In het verleden waren beide groepen het over veel zaken eens. Het enige verschil was dat de gereformeerden de moederkerk als "valse kerk" de rug toekeerden; immers - zo predikte in 1834 de opstandige dominee De Cock uit Ulrum - vrijzinnige dominees liepen daar als wolven door de Schaapskooi van Christus. De bonders bleven de kerk daarentegen trouw om van binnen uit voor het "geloof der vaders" te strijden.

In de jaren zestig zette zich echter een culturele revolutie in bij de Gereformeerde Kerken, die de geestverwante bonders verbijsterde. Van de kansel klonken opeens vrijzinnige ideeën zonder dat het kerkvolk morde. De vrouw in het ambt deed haar intrede. "Het Algemeen Betwijfeld Christelijk Geloof", de onorthodoxe bestseller van de moderne theoloog Kuitert, - een man die dertig jaar terug nog werd verketterd door zijn eigen kerk - ligt nu op bijna elke gereformeerde leestafel. Met een variant op De Cock: de wolven lopen nu in de stal van Kuyper.

Van enig enthousiasme voor de kerkvereniging is dan ook geen sprake meer bij de Gereformeerde Bond. De onlangs door de hervormde synode met meerderheid van stemmen aangenomen concept-kerkorde is de steen des aanstoets voor de bonders. Achter de principiële strijdpunten gaan ook grote cultuurverschillen schuil.

"De gereformeerde kerk heeft een koerswijziging van 180 graden gemaakt", meent ir J. van der Graaf, landelijk secretaris van de Gereformeerde Bond. "In de jaren zestig, bij de eerste gesprekken over samenwerking, waren de gereformeerden nog unaniem tegen. Ze kwamen met een grote aanklacht tegen de hervormde kerk. Wij waren niet trouw aan de belijdenis en de beginselen, alles kon en alles mocht. Nu zijn ze opeens voor een fusie, maar opnieuw massief, zonder enige vorm van verzet. Dat massieve kennen we niet in de hervormde cultuur. Ik ben vuurbang, dat we straks in de vrije val van de gereformeerden worden meegesleurd."

Voor veel tegenstanders van de fusie betekent de vorming van de Verenigde Protestantse Kerk zelfs de ondergang van de Nederlandse Hervormde Kerk. Een groep van negentien predikanten - zestien bonders, twee confessionelen en een gekrookte-rieter - lieten vorige week een "princiepelijk nee" tegen de ontwerp-kerkorde horen. Een van de woordvoerders van deze bezwaarden is ds. R. van Kooten, predikant van de Ichtuskerk

in Soest; een bijzondere wijkgemeente, waarin de bonders uit het Utrechtse dorp elkaar hebben gevonden.

De bezwaarden vinden, dat de deur wordt opengezet 'voor tal van moderne, onschriftuurlijke en anti-confessionele ontwikkelingen'. 'Wij wensen dienaar des Woordste blijven in de kerk, waarin wij geroepen en bevestigd zijn.' De negentien keren zich tegen 'beslissingen vanuit de gedachte, dat de minderheid onder gewetensdwang het meerderheidsbeleid toch wel zal (moeten) volgen'.

'Ik hoop op inventiviteit, zodat er een kerkorde komt die het confessionele gehalte van de kerk geen geweld aandoet', aldus Van Kooten. 'Zoals de kerkorde er nu ligt, kan ik niet meegaan. Dat is trouwens wat anders dan: ik zal niet meegaan. Ik voel in mijn hart dat ik niet mee mag met deze nieuwe kerk. Ik praat daarmee niet in de zin van een afscheiding, maar van een blijven in de oude hervormde kerk.'

De Soester predikant heeft moeite met een gereformeerde cultuur, 'waarin de meerderheid beslist en de rest volgt'. 'Twee zo verschillende culturen, dat zal grote brokken geven.' Van Kootens voornaamste bezwaren zijn echter principieel. 'Als de gereformeerde kerken en bloc waren teruggekomen naar de hervormde kerk, dan had ik niet zo gereageerd. Hoewel in dat geval onze moeilijke positie evengoed was verslechterd.'

Van een inlijving van de gereformeerden kan evenwel geen sprake zijn, stelt ds. B. Wallet, secretaris van de raad van deputaten SOW, het college dat met de uitwerking van de fusie is belast. 'Dan ontken je de geschiedenis van anderhalve eeuw. Het gaat om een voortzetting van drie kerken met hun eigen historie en traditie. Ook de hervormde traditie is geprofileerd in de nieuwe kerkorde, die niet slechter is dan de kerkorde van 1951. De verenigde kerk zal even pluriform zijn als de huidige hervormde kerk. Er zal ook geen enkele dwang zijn tot samenwerking tussen gemeenten, die daar niet aan toe zijn.'

Wallet beschouwt SOW als 'een onomkeerbaar proces'. Tegenover de talloze bondsgemeenten, die weinig of geen toenadering zoeken met hun lutherse of gereformeerde plaatsgenoten, staan honderden gemeenten, waar de fusie in de praktijk al bijna rond is. De SOW-gedachte leeft met name onder de grote rivieren, waar kleine groepen protestanten al veel langer nauw samenwerkten tussen een katholieke meerderheid, en in het vrijzinnige en onkerkelijke noordwesten van het land. Groeikernen en nieuwbouwwijken blijken eveneens een vruchtbare bodem voor kerkelijke harmonie. Oecumenische en economische motieven versterken hier de fusiekoorts.

'Wij doen al het mogelijke om een scheuring te voorkomen', verzekert Wallet. 'We drijven niemand de kerk uit. Ik kan me eigenlijk ook niet voorstellen dat een van de tegenstanders afhaakt. Tenslotte is de Gereformeerde Bond een organisatie, die altijd in de breedte van de hervormde kerk heeft gewerkt. Hun vroomheid en bevindelijkheid tref je door de hele kerk aan.'

Ook Van der Graaf wil niet aan een nieuwe afscheiding denken. 'Wij keren ons niet tegen samenwerking waar men het wil en waar het moet of kan. Een federatief groeimodel kan zich alleen van onderaf harmonisch ontwikkelen. Je moet er geen fusienet overheen gooien. Dat dwangmatige moet wel schipbreuk lijden.'

De voorman van de bonders worstelt echter met de nodige vragen: "Wij blijven ons met bewogenheid, liefde en hartstocht inzetten voor de hervormde kerk. Maar blijft het de kerk, waar we voor gekozen waren? Verliezen we die strijd? Waar staan we? Godsdienst is ook emotie. Het zit diep in het hart van de mensen. De kerk is niet een kruidenierswinkeltje, dat je eventjes kan verbouwen.'

Kader:

De partners

De drie partners van de Verenigde Protestantse Kerk in Nederland zijn:

De Nederlandse Hervormde Kerk (1,8 miljoen leden). 1568, het begin van de Tachtigjarige Oorlog, was tevens het jaar van oprichting van de Gereformeerde Kerk. De "heerschende kerk" uit de Republiek der Verenigde Nederlanden kreeg in 1816 onder het regime van koning Willem I de huidige naam.

Binnen de hervormde kerk ontstonden rond de eeuwwisseling enkele vleugels, ook wel modaliteiten genaamd. De grootste (ongeveer een kwart van de hervormden) is tegenwoordig de "Gereformeerde Bond tot Verbreiding en Verdediging van de Waarheid in de Nederlandsche Hervormde (Gereformeerde) Kerk". De leden van de Gereformeerde Bond gingen bewust niet mee met de kerkafscheidings van de vorige eeuw. De "bonders" willen de kerk van binnenuit beïnvloeden, opdat zij terugkeert naar de "bronnen van de reformatie".

Een kleine tien procent van de hervormden voelt zich verwant met de Confessionele Vereniging, de "licht orthodoxe" stroming, die grote waarde hecht aan de geloofsbelijdenis. De vroeger zeer invloedrijke vrijzinnig hervormden omvatten nog slechts drie procent van de hervormde kerk. De betekenis van de modaliteiten is na de Tweede Wereldoorlog sterk afgenomen. Naar schatting 63 procent van de hervormden hoort niet bij een uitgesproken richting. Deze groep wordt aangeduid als "midden-orthodoxie".

De Gereformeerde Kerken in Nederland (800.000 leden). In twee golven (de Afscheiding van 1834 en de Doleantie van 1886) verlieten grote groepen gereformeerden de hervormde kerk, die in hun ogen te ver was afgedwaald van de rechte leer. Onder invloed van de anti-revolutionaire staatsman Abraham Kuyper gingen de twee stromingen in 1892 samen op weg in de Gereformeerde Kerken in Nederland (synodaal).

Ook die kerkfusie verliep met de nodige problemen. Een groep "bezwaarden" stichtte in 1892 de Christelijke Gereformeerde Kerken. De 75.000 leden van laatstgenoemd kerkgenootschap staan buiten de huidige kerkfusie, evenals de 110.000 gereformeerden (vrijgemaakt), - die zich na 1944 van de synodalen "vrijmaakten" op grond van artikel 31 van de Dordtse Kerkorde - en de 90.000 leden van de Gereformeerde Gemeenten - het kerkgenootschap dat in 1907 werd geformeerd door toedoen van de latere SGP-oprichter ds. Kersten.

De Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden (23.000 leden). Haar reglement werd in 1818 erkend door Willem I. De volgelingen van de Duitse hervormer Martin Luther werden in ons land echter al vanaf de zeventiende eeuw getolereerd. Net als andere vrijzinnige kerken kampen de lutherse gemeenten met een sterke teruggang. Bij de volkstelling van 1920 werden nog 102.000 lutheranen genoteerd.

32. De wanhoop van gelovig Nederland

Nederlandse christenen ervaren de wereld als uitermate bedreigend. Daarbij worden ze vaak zozeer geobsedeerd door de ellende om hen heen, dat ze zich uit louter wanhoop op zichzelf terugtrekken. Aldus de bevindingen van een Ghanese predikant, die zes jaar in Nederland doorbracht, en van een Nederlandse zendeling, die onlangs naar huis terugkeerde na elf jaar in Midden-Amerika gewerkt te hebben. De twee deden hun uitspraken onafhankelijk van elkaar. Predikant David Kpobi liet zich interviewen door het vaktijdschrift Wereld en Zending; en zendeling Ineke Bakker schreef een artikel voor het maandblad Vandaar.

In zijn gesprek zegt Kpobi dat hij hier een levenshouding heeft aangetroffen, die neigt naar eenzaamheid. Mensen zijn bang voor heel veel dingen in de samenleving. Allerlei ziektes en andere sociaal-geestelijke factoren houden hen in voortdurende angst gevangen. Met als gevolg dat ze, als de nood aan de man komt, zich terugtrekken op het laatste bolwerk: zichzelf als veilige haven.

De kerk heeft volgens Kpobi dan ook nauwelijks greep op de noden van de mensen. "Ze is zo zeer deel geworden van de samenleving, dat ze weerspiegelt wat overal elders plaats vindt. Het evangelie werkt niet meer sociaal structurerend. Wellicht daarom is de Nederlandse kerk zo'n treurige kerk.'

Ook Ineke Bakker is het opgevallen dat Nederlandse christenen er door de jaren heen niet opgewekter op zijn geworden. Volgens haar is de economische crisis in ons land veel minder erg dan in Latijns Amerika, maar lijkt ze de mensen hier veel meer te verlammen. "Niemand komt hier om van de honger, toch lijden veel mensen alleen al onder de dreiging van mogelijke armoede.'

Bakker wijt de wanhoopsstemming voor een deel aan de televisie. Daarop zouden aan een stuk door slachtoffers aan het woord worden gelaten, die alleen maar vertellen hoe erg hun ellende is. Zelf, zegt Bakker, heeft ze in ziekenhuizen en krottenwijken in Midden-Amerika ook veel leed gezien. Maar dan zonder dat gevoelens van machteloosheid de boventoon gingen voeren. "Soms kon je concreet iets aan het lijden doen, maar bijna altijd kon je door het rechtstreekse contact met de mensen hen blijven zien als meer dan slachtoffers. Veel armen blijven mensen met wie je op een menselijke manier kunt omgaan. Ze hebben hoop, een verhaal, een droom voor hun kinderen. Ze zijn meer dan alleen slachtoffers van lijden.'

Dat mensen hier zich zo snel machteloos en verlamd voelen, wijt zendeling Bakker dan ook vooral aan de afwezigheid van een blikrichting, die verder reikt dan het lijden. In Latijns Amerika, zegt ze, is het visioen van het rijk Gods een wenkend perspectief, dat zin geeft aan alle dagelijkse bezigheden. De crisis mag lang duren, de vrede mag ver weg zijn, veel mensen zijn er absoluut van overtuigd dat dat rijk er hoe dan ook komt. En bijna alles staat in het teken van dat rijk, niet alleen typisch kerkelijke zaken, maar bij voorbeeld ook het slaan van waterputten of het opzetten van een studierichting. Het is bovendien een perspectief dat mensen oproept tot activiteiten in gemeenschap: niet ieder voor zich, maar samen voor de goede zaak. En dat mist Bakker in Nederland. „Het valt mij op dat hier dit perspectief - toch de centrale boodschap van Jezus - zo zwak en

vaag aanwezig is, zelfs in kerkelijke kringen', zegt ze. "En dan wordt de toekomst al gauw een duister gat.'

De uitspraken van Bakker, en tot op zekere hoogte ook die van Kpobi, doen me denken aan een debat dat ik eerder dit jaar voerde met dr Wim Koole, voormalig directeur van de Ikon. Bij die gelegenheid verdedigde ik de stelling dat een **christendom**, dat het visioen van het eeuwig leven loslaat, geen toekomst heeft. Koole bracht daar tegenin dat te veel nadruk op het eeuwig leven werkt als een alibi om zich niet te bekommeren om het leven hier en nu. Woede en pijn om de ellende in deze wereld waren volgens hem nodig om een andere toekomst - het rijk van God - dichterbij te brengen. Die toekomst was derhalve niet gebaat bij een visioen, dat die woede en pijn ophief.

Nu valt niet te ontkennen dat het christelijk visioen vaak gewerkt heeft als alibi. Dat de wereld er zo 'onverlost' uitziet komt mede omdat christenen 'verlossing' vaak te eenzijdig hebben geïnterpreteerd als iets dat hun ten deel zou vallen in een leven na de dood. Anderzijds heeft het marxisme met zijn 'Verelendung' (de opvatting dat ellende nodig is als motor tot verandering) ook niet tot de verwachte communistische heilstaat geleid. Woede en pijn alleen zijn dus blijkbaar niet voldoende om mensen tot omkeer van zichzelf en hun structuren te bewegen. Die mensen hebben naast negatieve ook positieve impulsen nodig, oftewel een visioen dat enerzijds strijd, woede en pijn van hen vergt, en dat anderzijds het geloof levend houdt dat ze er ooit zelf deel aan zullen hebben.

Welnu, Bakker en Kpobi hebben gelijk dat dit visioen hier slechts zwak en vaag aanwezig is, ook in kerkelijke kring. En dat daarom voor veel Nederlandse christenen woede en pijn het laatste woord hebben.

33. Kerkfusies vernieuwen niet

Wie nauwgezet de ontwikkelingen volgt die moeten leiden tot de eenwording van de hervormde, gereformeerde en lutherse kerken in Nederland, ontkomt mijnsinziens niet aan de vraag, of de voorgenomen fusie wel alle gegeven moeite en doorstande emoties waard is. Dat geldt niet alleen voor de gecombineerde synodevergaderingen van afgelopen week, maar ook en vooral voor de vaak beschamende machtsstrijd die eraan voorafgegaan is. Weliswaar ligt dankzij die vergaderingen nu een herziene blauwdruk voor de nieuwe kerk op tafel, waar de plaatselijke gemeenten hun oordeel over uit zullen moeten spreken. Maar wie weet wat dat proces weer aan pijn, woede en verkettering zal losmaken.

De heibel spitste zich afgelopen zomer toe toen de rechter- noch de linkerflank van de hervormde kerk genoeg nam met de voorgestelde nieuwe kerkorde. Vooral de rechterflank, de gereformeerde bonders, schreeuwde moord en brand, met als gevolg dat het ontwerp werd aangepast. Dit hield onder meer in dat de oude calvinistische belijdenisgeschriften een hogere plaats in de kerkorde kregen toebedeeld dan latere geschriften, tot stand gekomen dankzij overeenkomsten tussen calvinisten en lutheranen. De aanpassing leidde tot grote woede van de vrijzinnig-hervormden, die ook zo hun problemen met het ontwerp hadden, maar daarvoor geen gehoor vonden. Zij zagen in de nieuwe kerk zaken als het ambt van de vrouw, acceptatie van homoseksuelen, de plaats van Israel en eventuele deelname van de remonstranten in gevaar komen.

De remonstranten zelf, die de status van waarnemer hadden en deelname overwogen, haakten half september zelfs geheel af. Ook en vooral zij konden de herbevestiging van de oude belijdenisgeschriften niet verkroppen, temeer daar ze er in de 17de eeuw mee uit de hervormde kerk verjaagd waren. Voorts vroegen ze zich af of hun praktijk om ook andere dan huwelijks verbintenissen in te zegenen, gehonoreerd zou worden. Wat de remonstranten echter het meest tegenstond was het sterk hiërarchische, uniforme karakter van de voorgestelde kerkstructuur. Hun gedachten gingen meer uit naar het congregationalistische model, waarbij voor de remonstrantse gemeenten, maar ook voor gereformeerde-bondsgemeenten, de ruimte zou bestaan om hun eigen stijl van kerk-zijn te behouden.

Ten slotte, vlak voor de trio-synode, roerden zich ook de hervormde midden-orthodoxen. De Friese predikant D. Wiersma kondigde aan hun verzet tegen het ontwerp te bundelen door een theologen- of toogdag te organiseren. Wat Wiersma vooral in het ontwerp miste was aandacht voor de lokale gemeente en voor de noden van de wereld. Daarin was hij trouwens niet de enige. Al met al lieten de ontwikkelingen een beeld zien van onderlinge verdeeldheid, wantrouwen, ja zelfs verkettering, tot op de synodezittingen toe. Daar kon men het lange tijd zelfs niet eens worden over de naam van de nieuwe kerk. Bij dit hele proces gewaagde de een van chantage, de ander riep dat hem het mes op de keel werd gezet en weer een ander constateerde dat pure macht de doorslag gaf bij een aantal besluiten.

Is de geplande kerkfusie al deze beroering waard? Gelovigen die achter de fusie staan zullen er ongetwijfeld op wijzen dat oecumene een evangelische opdracht is. En dat naleving van het evangelie zo haaks op deze wereld staat, dat ze wel moet leiden tot

strijd en pijn. Tot op zekere hoogte is die constatering ook waar. Maar het is even waar dat oecumene op verschillende manieren bevorderd kan worden. En dat lang niet elke manier tot het beoogde effect leidt.

Wat de beroering rond de fusie op schrijnende wijze laat zien, is dat in de loop van het verenigingsproces de maatschappelijke voorwaarden voor oecumene ingrijpend veranderd zijn. Toen dertig jaar terug hervormden en gereformeerden besloten om samen op weg te gaan, werd oecumene vooral gezocht in samenvoeging van kerken. Verreweg de meeste gelovigen onderschreven nog de geloofsbeleving zoals die in hun kerk in zwang was en waarmee ze waren grootgebracht. Verdeeldheid was dan ook vooral een probleem tussen kerkelijke instituten, die het theologisch met elkaar eens dienden te worden.

Sindsdien is deze situatie echter sterk veranderd. In onze samenleving vond een groei in individueel zelfbewustzijn plaats, die ook gelovigen niet onberoerd liet. Meer en meer gingen zij het geloof van hun kerk bevragen. En zo gebeurde het dat, terwijl de instituten elkaar stapje bij stapje naderbij kwamen, hun achterbannen steeds meer innerlijk verdeeld raakten.

De kardinale vraag, die zich in het zicht van het jaar 2000 voordoet, is dan ook of kerken hun heil niet meer zullen moeten zoeken in federatieve verbanden, die gemeenschappen binden in het meest essentiële van het christelijk geloof en vrij laten in de uitwerking en vormgeving ervan. Dan gaat oecumene misschien een langere weg dan wanneer ze, zoals nu, van bovenaf wordt opgelegd. Maar dan is de kans, dat ze ook vernieuwend werkt, in elk geval groter dan bij fusies. Want kerkfusies, zo blijkt nu, vernieuwen niet.

34. Toekomstige fusie kerkgenootschappen roept weerstand op; Protestanten trachten afscheidingen uit vorige eeuw ongedaan te maken

LEUSDEN - Met de bekendmaking van een onderzoek naar de aankoop van Het Duitse Huis, een veertiende eeuws klooster in de binnenstad van Utrecht, hebben drie protestantse kerkgenootschappen gisteren een voorschotje genomen op hun voorgenomen fusie.

Het vervallen complex moet na een grote opknapbeurt het gezamenlijke hoofdkwartier worden van de protestanten, die de afscheidingen uit de vorige eeuw voor een groot deel ongedaan willen maken.

Volgende week vergaderen de synodes van de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden over een gezamenlijke kerkorde.

Het is een nieuwe stap in het 'Samen op Weg-proces' dat op den duur moet leiden tot een Verenigde Reformatorische Kerk. De hereniging van protestants Nederland stuit links en vooral rechts op verzet. Vrijzinnigen morren over de beoogde naam 'reformatorisch', die boven de Moerdijk vooral associaties opwekt met de orthodoxie rond de SGP. De kleine groep remonstranten (7000 kerkleden) haakt af als waarnemer omdat de fusiekerk teruggrijpt op een 17de-eeuwse kerkorde die hun stroming uitdrukkelijk afwijst.

Het heftigste verweer komt uit de Gereformeerde Bond binnen de Nederlandse Hervormde Kerk. De voormannen van deze 'modaliteit' hebben grote problemen met de vrijzinnige cultuur binnen de Gereformeerde Kerken. Laatstgenoemd kerkgenootschap heeft de afgelopen twintig jaar een soort culturele revolutie ondergaan, waardoor de gereformeerde opvattingen niet meer 'de toets van Schrift en belijdenis kunnen doorstaan' in de ogen van hun bondsbroeders.

Ruggesteun

Een onderzoek van het instituut Kaski naar de plaatselijke samenwerking tussen hervormden en gereformeerden, dat deze week het licht zag, mag als ruggesteun gelden voor de voorvechters van hereniging. Op lokaal niveau groeien de drie kerken volop naar elkaar toe. 89 Procent van de gereformeerde, 66 procent van de hervormde en 52 procent van de lutherse gemeenten werken al meer of minder samen. In veel gevallen doen de hervormden niet mee aan Samen op Weg (SoW), omdat er in hun dorp geen gereformeerden of lutherse partners zijn. Vooral in het zuiden en de drie noordelijke provincies verloopt de samenwerking gladjes.

In het midden des lands, waar de 'bonders' hun grootste aanhang hebben, is de bereidheid tot samenwerking veel minder. De gemeenten ontlopen elkaar want: 'de beginselen liggen mijlen ver uit elkaar', 'omdat de gereformeerde kerk geen 'gereformeerde' kerk meer is' of 'wij zijn een Gereformeerde Bondsgemeente'.

Ondanks deze tegenstand is ds. B. Wallet, secretaris van de raad van deputaten SoW, optimistisch. 'Ik had altijd gedacht dat het verzet veel groter was. De tegenstand binnen de hervormde kerk is tanende. De drie kerken groeien verder naar elkaar toe. Ik ga er

niet vanuit dat er nog mensen uit de boot zullen vallen. Daarom is die kerkorde volgende week zo belangrijk. Het is het cement, dat een kerk met al zijn uiteenlopende richtingen bijeenhoudt.'

35. Kerk weigert transseksuele predikante schade- vergoeding

GROUW - De gereformeerde kerk in Grouw heeft erkend dat ze de transseksuele predikante J.A.A. de Boer schade heeft berokkend door vorig jaar geen beroep op haar uit te brengen. Maar de kerk ziet geen reden haar een schadevergoeding toe te kennen.

De kerkeraad van Grouw besloot De Boer vorig jaar niet als predikant te beroepen, nadat de gemeenteleden haar met 44 tegen 37 stemmen hadden afgewezen. De beroepingscommissie en de kerkeraad zelf hadden eerder wel met een beroep op De Boer ingestemd. De tegenstanders gaven onder meer als reden dat Grouw nog niet toe was aan een predikant, die tot vrouw is getransformeerd. Anderen zeiden persoonlijk bezwaren te hebben tegen transseksualiteit of tegen het feit dat De Boer een vriendin had.

Sollicitatie

De verklaring is opgesteld na een gesprek tussen De Boer en een delegatie van de kerkeraad, aldus interim-voorzitter S. van der Meulen van de Grouwsekerkeraad. De kerkeraad vindt dat er geen reden is voor een schadevergoeding, omdat hij een beroepingsprocedure vergelijkbaar vindt met een sollicitatieprocedure.

De Boer, die tot haar transformatie tot vrouw als predikant onder meer werkzaam was op Schiermonnikoog en in Zwitserland, is inmiddels naar Friesland verhuisd. Zij is teleurgesteld dat de kerkeraad van Grouw weigert te erkennen dat die een onjuiste beslissing heeft genomen en zich aan discriminatie schuldig heeft gemaakt. Maar ze is niet van plan nadere stappen te ondernemen om de schadevergoeding, door haar een "declaratie" genoemd, alsnog te krijgen.

Atelier

De Boer is gestopt met haar werk als predikante. Zij wil een schildersatelier openen en zich verder toeleggen op het schrijven van theologische boeken. Volgend jaar komt van haar hand een boek uit over geloven in deze tijd. Daarna wil ze een boek over "onderdrukkend bijbelgebruik" schrijven. Niet alleen de gang van zaken rond haar beroepingsprocedure, maar ook het besluit van de SGP om vrouwen niet als lid toe te laten heeft haar voor zo'n boek voldoende inspiratie gegeven.

36. De roep om dialoog

De Islamitische Raad Nederland, een overkoepelend orgaan van de grootste Turkse, Marokkaanse en Surinaamse moslim organisaties, gaat een commissie voor de interreligieuze dialoog oprichten, zo verluidt een recent krantebericht. Weliswaar houden sommige van de organisaties zich al met dialoog bezig, maar de raad wil deze activiteiten beter structureren.

De alom gehoorde roep om dialoog komt in een tijd, waarin het wantrouwen tussen moslims en christenen groeiend is. De houding van Europa in Bosnie is daaraan deel, maar ook de berichten over toenemende discriminatie van christenen in een aantal islamitische landen. Nu kunnen de kerken en moskeeën in Europa daar weinig aan doen, het enige waartoe zij bij machte zijn is bruggen naar elkaar te slaan. En dat doen ze dan ook, al zo'n twintig jaar lang. Op die manier is een uitgebreid Europees netwerk ontstaan.

Zo zijn momenteel in bijna alle Westeuropese kerken werkers aangesteld om kaders en gemeenteleden te informeren over de zorgen van de moslim-immigranten, van wie er intussen zo'n zeven miljoen zijn. Sinds 1980 komen deze werkers jaarlijks bijeen om gemeenschappelijke vraagstukken te bestuderen, ervaringen uit te wisselen en taken te verdelen. In veel landen werken ze ook samen. In ons land bij voorbeeld geven katholieken, hervormden en gereformeerden gezamenlijk het tijdschrift "Begrip" uit. (Uitgave CuraMigratorium, 's-Hertogenbosch).

Krachtige impulsen tot dialoog zijn in de afgelopen jaren ook uitgegaan van de rooms-katholieke kerk, de Wereldraad van Kerken en de Conferentie van Europese Kerken, die er specifieke organen voor in het leven riepen. Mede dankzij deze organen werden talrijke internationale consultaties gehouden, waaraan ook moslims deelnamen. En dezen nodigden op hun beurt weer christenen uit voor hun conferenties. Daarbij ging het vooral om de vraag wat kerken konden doen om de vrije uitoefening van het islamitische geloof door immigranten te bevorderen.

Met dat al ondernemen de kerken serieuze pogingen om de moslims, die zich in Europa vestigden, terzijde te staan. Maar betekent dit nu ook dat christenen en moslims elkaar religieus naderbij komen? Begint, hoe langzaam ook, het besef bij hen door te dringen dat ze, alle verschillen ten spijt, op gemeenschappelijke grond staan? Dat blijkt niet het geval te zijn. En misschien kan dat ook niet zonder grondige en wijdverbreide bezinning op de fundamenteën van beiderlei religies. Welnu, die bezinning ontbreekt. Zeker de kerken willen er niet echt aan.

Een interessant voorbeeld daarvan is de houding van de rooms-katholieke kerk, al geldt het minstens evenzeer voor andere kerken. Die houding begon in 1965 met de aanvaarding van het document *Nostra Aetate* door het vaticaanse concilie. Dit document benadrukte als nooit tevoren de verbondenheid van het **christendom** met de islam. Ook paus Paulus VI volgde die lijn en bracht in 1969, tijdens een bezoek aan Oeganda, zelfs eer aan moslims, die om hun geloof ter dood waren gebracht. Maar geen enkele paus heeft zo vaak en met zo'n waardering over en tot moslims gesproken als de huidige. Al in zijn eerste encycliciek (*Redemptor Hominis*, 1979) schreef hij de geloofskracht van moslims toe aan "de Geest der waarheid, die werkzaam is over de grenzen van het mystieke

lichaam (de kerk) heen'. En in 1985 in Marokko merkte hij op: "Wij, christenen en moslims, hebben veel gemeen als gelovigen en als mensen. Wij geloven in dezelfde God, de ene God, de levende God, die de werelden schept en zijn schepselen tot voltooiing brengt.'

Zulke opmerkingen vielen echter niet bij alle katholieken in goede aarde, terwijl anderen zich begonnen af te vragen of het dan nog wel nodig was moslims tot het christelijk geloof te bekeren. Steeds meer meenden van niet. Immers, gelovigen die uit dezelfde geest van waarheid leven en dezelfde god dienen, hoeven elkaar niet over de streep te trekken, zo redeneerden ze. Maar dat was toch niet de bedoeling geweest, lieten beide pausen weten. Zo schreef Paulus VI in 1975: "Door onze godsdienst komt die echte en levende omgang met God tot stand die de andere godsdiensten niet teweeg kunnen brengen, ook al heffen ze hun armen tot in de hemel.' En om dezelfde reden zag Johannes Paulus er op de door hem georganiseerde interreligieuze Gebedsdag voor de Vrede, in Assisi (1986) van af om gezamenlijk met de andere religieuze leiders te bidden: hij wilde dat ieder voor zich bad.

De argumentatie achter deze dubbelslachtige toenadering is duidelijk: christenen hoeven andere godsdiensten niet als echte godsdiensten te erkennen om samen met hen te strijden tegen secularisatie, materialisme, geweld en de schending van mensenrechten. Maar is zo'n stelling wel vol te houden? Heeft een duurzaam bondgenootschap van religies niet een basis nodig in de religie zelf? En sluiten kerken zo'n basis niet uit door te (blijven) roepen dat de christelijke weg de enige echte weg naar God is?

De dialoog heeft nog een lange weg te gaan.

2013 – Christendom – Algemeen Dagblad

1. 'Ons succes? We preken geen hel en verdoemenis'

Menige eerste-divisieclub in het betaalde voetbal zal er jaloers op zijn: bij elke wedstrijd een uitverkocht huis. In het evangeliecentrum van de pinkstergemeente De Levende Steen rekent de voorganger Edgar Holder erop dat het bij de twee diensten op zondag telkens het geval zal zijn. Om het verkeer in goede banen te leiden worden pendelbussen ingezet vanaf parkeerplaatsen in de buurt. „De mensen komen overal vandaan,“ zegt Holder, „uit Eindhoven, Terneuzen, Arnhem, zelfs uit België. Ze voelen zich hier thuis zodra ze merken dat ze hier blij en uitbundig mogen zijn. Er is in de diensten veel zang, we loven de Heer, we preken geen hel en verdoemenis.“

Traditionele kerken verliezen almaar aanhang. Jaarlijks raken ze meer dan 100.000 volgers kwijt, blijkt uit cijfers van de Protestantse Kerk in Nederland- en de Rooms-Katholieke Kerk. Het leidt ertoe dat jaarlijks ongeveer vijftig kerkgebouwen de deuren sluiten. Maar De Levende Steen-gemeente blijft maar doorgroeien. Jaarlijks komen er zo'n 150 nieuwe leden bij die allemaal het geloof willen 'beleven', zegt zakelijk adviseur Cees Vingerling. De voortdurende ledengroei zorgde ervoor dat 7 jaar geleden het besluit werd genomen de kerk in de Rotterdamse deelgemeente Hoogvliet te verlaten voor een groter onderkomen. „Dat gebouw werd te klein. Steeds vaker moesten we veel van de ruim 2300 leden teleurstellen. Er was gewoon geen plek voor hen.“

Architect Han de Kluijver kreeg de opdracht om warmte, blijheid en vrolijkheid in het ontwerp van een nieuwe kerk langs de Groene Kruisweg in Spijkenisse tot uiting te brengen. „Dat deden we bewust,“ aldus Vingerling, „want de diensten zijn allesbehalve traditioneel. Het gaat er vrolijk aan toe en de diensten zitten vol muziek en zang.“

De nieuwe kerk in Spijkenisse lijkt ook niet op een traditionele kerk. Het complex oogt als een theater en bestaat uit twee gebouwen in een ichtus-vorm, het visje dat een belangrijk symbool is binnen het **christendom**. De zaal waar op zondagen twee diensten worden gehouden telt 2000 zitplaatsen; dat zijn er meer dan het Nieuwe Luxor-theater in Rotterdam, waar 1500 mensen in kunnen. In het andere gebouw, de kinderkerk, is plek voor 450 personen. Over beide zalen heen is een overkapping geplaatst met onder meer een foyer, ruimtes waar kinderen en jongeren tijdens de diensten worden begeleid, een christelijke boekwinkel en een onderkomen voor de pastoraal werkers. En er wordt rond elke dienst een uitgebreid buffet klaargezet, want wie twee keer op zondag 2000 man over de vloer krijgt, weet dat die mensen ook wat willen eten en drinken.

De nieuwbouw kon er voor het leeuwendeel worden gebouwd dankzij giften van de leden, vertelt Vingerling. „Nergens in Europa vind je zo'n grote multiculturele kerk. Wij zijn uniek. De bouw kostte 11 miljoen euro. Als kerk krijgen we 0 procent subsidie, we moeten het hebben van onze leden. Gelukkig geven zij maandelijks met gulle hand.“ Bovendien leverde de verkoop van de oude kerk in Hoogvliet geld op; die is overgedaan aan de Stichting Ouderenhuisvesting Rotterdam. Het resterende bedrag van 2 miljoen euro is geleend.

Behalve gewone diensten staan soms Supernatural Powermeetings gepland, zegt pastor Holder. „Daarin wordt gebeden om zieke mensen te genezen. En het is voor mensen die er voor het eerst komen verbazingwekkend hoeveel zieken er weer gezond vandaan

komen," vertelt de Surinamer. „Dat is de kracht van God. En dat maakt dit werk ook zo mooi. Ik ben dankbaar dat ik hier mag werken."

Hoe verklaren andere predikanten de groei van De Levende Steen? Volgens Wim Jansen zijn de eenvoud en overzichtelijkheid waarmee het geloof wordt verkondigd en de ruimte die er is om emoties te tonen de succesfactoren van de multiculturele kerk. Jansen is theoloog en predikant van de vrijzinnige tak van de PKN in Vlissingen en beslist geen voorstander van deze uitbundige manier van geloven. Maar hij weet: „Oneliners, daar houden mensen van in een complexe wereld, zeker ook mensen van andere culturen. Het geloof wordt bij De Levende Steen versmald tot een heel basale kern."

SPIJKENISSE Waar landelijk de ene na de andere kerk z'n deuren sluit, opent in Spijkenisse vandaag de grootste multiculturele kerk van Europa. Het theatervormige gebouw van De Levende Steen-gemeente heeft zitplaatsen voor 2000 gelovigen. Voor de stroom bezoekers worden zelfs pendelbussen ingezet. „We hebben hier 's zondags twee keer volle bak."

THEO TEITSMA

Nieuw evangelisch centrum biedt ruimte aan 2000 gelovigen

Cees Vingerling

Overal sluiten kerken, `maar die van ons werd te klein'

2. Na mazelen ook nog rodehond in biblebelt

BILTHOVEN Na de mazelen heeft ook de ziekte rodehond de kop opgestoken in de zogeheten biblebelt van Nederland. Elf leerlingen van een basisschool zijn besmet. Het gaat vermoedelijk om kinderen uit reformatorische gezinnen die zich weigeren te vaccineren vanwege hun geloof.

De ziekte is ontdekt op een basisschool in de regio Midden-Nederland. De naam van de school is niet bekend gemaakt, om de privacy van de kinderen te beschermen.

De aandoening is niet gevaarlijk voor de leerlingen zelf, zo benadrukt directeur Roel Coutinho van het Centrum Infectieziektenbestrijding. Wel vormt rodehond een gevaar voor zwangere vrouwen, omdat het virus geboortefwijkingen kan veroorzaken. Zo raakte bijvoorbeeld koningin Juliana besmet, waardoor haar dochter prinses Christina werd geboren met een oogziekte.

Rodehond veroorzaakt, net als mazelen, vlekjes op de huid. Sommige patiënten krijgen last van gewrichtspijn of een ontsteking van vingers, polsen of knieën. Meestal gaan de klachten binnen 1 maand over. Besmetting gaat vaak via hoesten of niezen. Volgens het RIVM baart de uitbraak geen grote zorgen, omdat de ziekte minder besmettelijk is dan de mazelen. Daarnaast is de biblebelt, het gebied van Overijssel naar Zeeland, in 2004 en 2005 al getroffen door een fikse uitbraak van de rodehond. Dat gevaar is nu niet groot," oordeelt Coutinho.

Destijds raakten 32 zwangere vrouwen besmet. Mensen die de ziekte al eens hebben gehad, kunnen die niet nog eens krijgen. Waarschijnlijk zijn toen vrijwel alle ongevaccineerde mensen besmet geweest. We zien de ziekte nu alleen bij kinderen tot 8 jaar. Die zijn na 2005 geboren en dus niet beschermd.

De rodehond bleek overigens in 2005 niet zonder gevaar. Twee ongeboren kinderen overleden aan de ziekte, veertien andere kinderen van besmette vrouwen kwamen met geboortefwijkingen ter wereld.

Het RIVM verwacht niet dat in navolging van de mazelen en de rodehond ook bijvoorbeeld de bof ineens de kop op steekt. „Het is echt toeval dat we deze twee ziekten nu tegelijk zien," aldus een zegsman.

Ondertussen heeft de mazelenepidemie, die eind mei uitbrak, zich flink uitgebreid. In de regio Zuid-Gelderland en Utrecht zijn al bijna vijfhonderd mazelenpatiënten, zegt GGD-arts Frits Woonink. Het RIVM maakt hierover vandaag officiële cijfers bekend. Veelal gaat het hier ook om gereformeerden die uit geloofsovertuiging **vaccinatie** weigeren.

Niet-gereformeerde ouders van baby's worden momenteel aangeschreven met uitnodigingen om hun kinderen eerder te laten inenten tegen mazelen, bof en rodehond. Doorgaans gebeurt dit als een kind de 'optimale leeftijd' van 14 maanden heeft, maar door de uitbraak wordt er op aangedrongen dit eerder te doen. „In zekere zin komt dat door de weigering van gereformeerden, maar daar kunnen we niets aan doen. Niemand kan gedwongen worden. Eerder inenten lijkt ons gezien die feiten het best voor het kind zelf," zegt een RIVM-woordvoerder.

Geen paniek bij RIVM: Ziekte is minder besmettelijk

RIVM `Niemand kan tot inenten worden gedwongen'

3. Minister: Niet inenten onverantwoord

den haag Ouders die hun kinderen niet laten inenten tegen de mazelen, zouden daar nog eens goed over moeten nadenken.

Dat vindt minister Edith Schippers (Volksgezondheid). Persoonlijk meent de bewindsvrouw dat zo'n besluit 'onverstandig en onverantwoord' is.

Schippers: „Maar we leven in een vrij land en ouders kunnen dit doen bij de gratie van andere ouders die wel laten inenten. Die vormen een soort bescherming.

De bewindsvrouw op zorg hoopt dat er in de zogeheten biblebelt tussen de Veluwe en Zeeland en ook in de grachtengordel met aanhangers van antroposofie nog eens goed wordt nagedacht over de vraag om wel of niet in te enten.

Schippers: „Niet laten inenten is zeker onverstandig. Mazelen is geen onschuldige ziekte.

De afgelopen 2 weken waren er tientallen meldingen van mazelen. Waarschijnlijk ligt het daadwerkelijke aantal nog veel hoger, omdat niet iedereen naar de huisarts gaat.

De meeste besmettingen zijn in gemeenten waar veel streng gereformeerde mensen wonen. Vanwege hun geloof zien zij vaak af van vaccinatie tegen de ziekte. Ze leggen hun lot in de handen van God en weigeren zich te laten inenten.

Inwoners van de gemeenten Rhenen en Veenendaal die vanwege de uitbraak van mazelen in de regio hun kinderen willen laten inenten, kunnen daarvoor morgen terecht in Veenendaal.

4. 'Verplicht vaccineren tegen mazelen zinloos'

Elke keer dat in de Bijbelgordel een epidemie opduikt, barst de discussie los. Moeten alle kinderen die wonen in de strook tussen Zeeland en de Veluwe niet gewoon verplicht worden ingeënt?

RIVM-directeur Roel Coutinho kan zich de discussie ook herinneren ten tijde van de uitbraak van polio rond Streefkerk, in 1992. Ook toen werden alle kinderen uit het Groene Hart en de rest van de Bijbelgordel opgeroepen tot vaccinatie. En ook toen weigerden duizenden gereformeerde ouders hun kinderen te laten vaccineren. Met als gevolg dat 79 kinderen werden getroffen door het gevaarlijke poliovirus.

Deze keer zijn het de mazelen die huishouden in de Bible Belt en roept het RIVM daar alle ouders van kinderen tussen de 6 en 14 maanden op hun kroost te laten vaccineren. „Tot ze 6 maanden zijn, worden kinderen beschermd door afweerstoffen die ze van hun moeder meekrijgen, normaal worden ze pas met 14 maanden ingeënt.”

Maar ook alle kinderen die na 2000 geboren zijn in het gebied - na de laatste mazelenepidemie - en nog niet zijn ingeënt - kunnen het beste alsnog zo snel mogelijk een prik krijgen, vindt het RIVM.

Het blijft echter bij een dringend advies. „De discussie over verplicht vaccineren is zinloos,” stelt Coutinho. „Je kunt ouders niet dwingen. Hoe wou je dat doen? Of ze hun kinderen laten inenten is een beslissing die ze uiteindelijk zelf moeten nemen.”

In andere landen is wel eens geprobeerd vaccineren verplicht te stellen. „Met averechts effect,” stelt Coutinho. „Over het algemeen is dit ook niet erg. In Nederland heb je zo'n 250.000 mensen die niet ingeënt zijn. Je hebt bijvoorbeeld een groep die tegen vaccineren is op antroposofische gronden. Die woont verspreid over Nederland, in gebieden waar 96 procent van de bevolking wél is gevaccineerd tegen mazelen.”

Veel contact

De ingeënte groep beschermt de niet gevaccineerde, legt Coutinho uit. „Met de mensen die op basis van hun geloof vaccinatie weigeren, is iets bijzonders aan de hand. Ze wonen bijna allemaal in hetzelfde gebied en hebben onderling veel contact. Ze ontmoeten elkaar op school, in de kerk en zo kunnen de mazelen zich snel verspreiden.”

De directeur van het RIVM is daarom benieuwd of het virus zich nu vanuit Nederland naar Canada zal verspreiden. „Daar heb je een vergelijkbare geloofsgroep, die veel banden heeft met Nederland.”

Volgens het RIVM zijn er inmiddels 160 zieken, van wie er vijf met ernstige complicaties in het ziekenhuis zijn beland. „Het aantal ziektegevallen is verder gestegen en donderdag wordt weer bekend met hoeveel. Dit kunnen we niet dagelijks bijhouden,” zegt Coutinho. Het eind van de Nederlandse epidemie is vooralsnog niet in zicht, vermoedt hij. „De vorige keer, rond 2000, begon de mazelenepidemie ook in juni en was de piek in november.”

Tijdens de vorige epidemie werden 3000 mensen ziek, vielen er 3 doden en werden 150 patiënten opgenomen in het ziekenhuis. 94 procent van de zieken was niet ingeënt. 6 procent dus wél. Normaliter worden kinderen twee keer ingeënt tegen de mazelen. De

eerste keer met 14 maanden, de tweede keer als ze 9 zijn. Je houdt echter altijd een heel kleine kans het tóch te krijgen.

Coutinho kan niet voorspellen wanneer in de toekomst weer een mazelenepidemie opduikt, maar acht dit wel waarschijnlijk. „Het Amerikaanse continent is mazelenvrij. Daar laten sommige gelovigen zich ook niet inenten, maar die wonen allemaal verspreid. Verder wordt daar veel energie gestoken in het vaccineren."

Dat gebeurt bij ons volgens de RIVM-directeur ook. Maar wij zitten met de pech dat de vaccinatiegraad in omringende landen lager ligt, waardoor de mazelen toch steeds opduiken. „Neem Engeland. Daar beweerde een professor dat het vaccin kon leiden tot autisme. Hoewel later bleek dat hij op fraudeuleuze manier met gegevens omging, zijn mensen nog steeds huiverig."